This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg

Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap

Digitized by Google

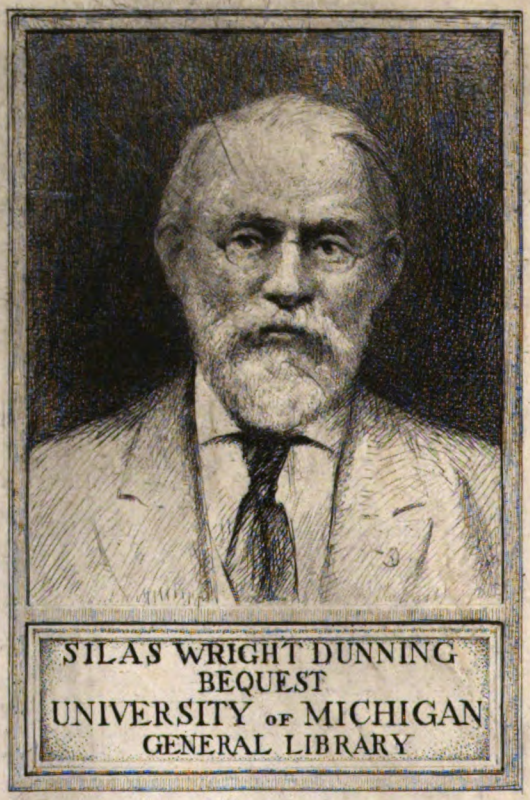

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

Digitized by Google

DH
801
.L7
S6

Digitized by Google

Digitized by Google

PUBLICATIONS

DE LA SOCIETÉ

HISTORIQUE ET ARCHÉOLOGIQUE

DANS

LE DUCHÉ DE LIMBOURG.

TOME XLI.

NOUVELLE SÉRIE,

TOME XXI.

Vis unita major.

1905.

MAESTRICHT,
LEITER-NYPELS.
1905.

Digitized by Google

Digitized by Google

Duizing
Rijk. 1
11-27-31
24372

DE HEILIGE GOAR

ZIJN EEREDIENST, KAPEL EN RELIEKEN TE MEERLOO.

Het liefelijk Rhijnstadje *Sint Goar*, bij de toeristen wel bekend, houdt in ons de herinnering levendig aan een heilig man, die nederig van gemoed, vervolgd in deze wereld, groot was in het oog des Almachtigen en versierd met het onbevlekte bruilofskleed, de hemelsche feestzaal is binnengeleid.

Een beknopt levensoverzicht doet ons de reden zien, waarom die Heilige zoozeer aan den Rhijn vereerd wordt, en waarvoor zijne bescherming vooral wordt ingeroepen.

De Heilige (in den volksmond zoowel in Duitschland als Nederland gewoonlijk Sint Gowehr of Sint Gewehr genoemd [1]) werd geboren in Aquitanië, eene landstreek welke het tegenwoordig Zuidwestelijk gedeelte van Frankrijk omvatte. Onder de regeering van koning Childebert I kwam Goar naar de boorden van den Rhijn, en bouwde zich ter plaatse, waar thans het stadje Sint Goar ligt, eene kluis met kapel.

En wat was de oorzaak dezer afzondering?

Uit aanzienlijke ouders gesproten, naar lichaam schoon en sterk ontwikkeld was hij in het geboorteland om zijne deugd en gloeienden zielenijver de lieveling des volks, en juist de vrees dat deze huldiging zijn hoogmoed konde streelen deed hem zijn vaderland

---

(1) Men vindt de volgende schrijfwijzen: S. Goard, St Gouar, S. Guar, St Goedewaerdt, San Guweerdt, met de noodige variëteiten.

Digitized by Google

verlaten, om afgescheiden van de wereld zijn goddelijken meester trouwer te kunnen dienen.

Hij vestigde zich aan den Rhijnoever en voelde zich daar overgelukkig in het beschouwen der hemelsche dingen. Dagelijks droeg hij het H. Misoffer op, bad het geheele Psalterium en verliet zijne enge kluis enkel om de nog gedeeltelijk heidensche bevolking het Evangelie te verkondigen, waarbij zijn overtuigende prediking door wonderen bekrachtigd velen met den schat des Geloofs verrijkte. (1)

Alle noodlijdenden vonden hulp en steun bij Goars cel, velen kranken gewerd genezing, den bedroefden troost, de vermoeide vreemden werden geherbergd. Hartelijke deelneming te betoonen, wijzen raad te geven was het dienstwerk van den man Gods.

Doch waar het werk des Heeren gedijt, daar tracht ook de vijand van het goede, de geest der duisternissen onkruid op den goed bewerkten akker te zaaien en tegelijk den Evangelischen bouwman in het verderf te storten.

Goar werd bij Rusticus, bisschop van Trier, lasterlijk aangeklaagd dat hij niet alleen een huichelaar en zwelger was, doch ook met allerhand gespuis van volk vertrouwelijk omging.

Twee dienaren van den kerkvoogd werden van uit Trier afgezonden om de zaak te onderzoeken en den aangeklaagde ter verantwoording op te brengen.

Eenvoudig van harte der nederigheid eigen, nam de heilige de gezanten in vriendschap op en onthaalde ze op het beste wat zijn schrale voorraadskamer inhield. Met bitteren spot en hoon weigerden de afgezanten het sobere maal met de opmerking dat zij niet konden aanzitten, want het ware huns inziens uitzinnige verkwisting en brasserij. En wat was het waardig en kalm antwoord? Slecht is het gesteld met een huis waar de godsvrucht ontbreekt en hadt gij lieden de vreeze des Heeren, dan zoudt ge met dank hebben aangenomen wat de liefde u schenkt.

Ondertusschen kwamen twee vreemdelingen, die nu in vreugde het maal genoten dat de gezanten geweigerd hadden, want deze eischten slechts eenige spijzen onderweg.

---

(1) Deswege wordt de heilige Goar altijd voorgesteld met den kelk of psalmboek in de hand.

Digitized by Google

Gehoorzaam aan zijn Overste volgde gewillig de eremiet en toog onder gebed en psalmgezang naar het bisschoppelijk hof. Om middagtijd gevoelden de dienaren honger en dorst en spoedden zich naar eene voorbijvlietende beek om onder het lommer der boomen uit hun maalzak te spijzigen en aan de frische bron hun dorst te lesschen.

Maar hoe stonden zij verslagen als zij den zak leeg en de beek droog vonden, daar zij thans duidelijk begrepen dat God hun tot straf nu datgene onthield, wat zij vroeger versmaad en geweigerd hadden! Hun onrecht erkennen en den Heilige vergiffenis en hulp afsmeeken was het eerste werk waartoe de nijpende honger hen bracht. Goar viel biddend op de knieën: verhoord was zijn gebed want hij kon de dorstigen laven met de melk van hinden welke daar kwamen aanhuppelen, en spijs was er weder in den reiszak, water in het stroompje zoodat het drietal behouden te Trier aankwam.

De gezanten gaven nu den Bisschop verslag over hun wedervaren en prezen gelijkermate den heilige, gelijk zij hem vroeger geminacht en berispt hadden.

Rusticus, een man die wel een groote waardigheid in Gods kerk bekleede, doch wien het aan Christelijke liefde ontbrak, sloeg geen geloof aan dat lofprijszingen, ontving den heilige zeer koel en verzocht hem niet eens zich van zijn zwaren mantel te ontdoen.

Goar deed zulks uit eigen beweging en hing het kleedingstuk aan een zonnestraal dien hij voor een koord of touw had aangezien. Op de valsche aanklacht van zwelger, veinzaard en toovenaar verdedigde onze kluizenaar zich met eerbiedige kalmte.

Juist op het uur dat Sint Goar zijn verhoor onderging, bracht de koster van den dom een klein kind hetwelk eene plichtvergeten moeder voor de kerkdeur te vondeling had gelegd. Niet dan daartoe gedwongen en na een ootmoedig gebed werd door den Heilige de schuldige vader en moeder ontdekt. Dit opzienbarend feit opende veler oogen en Rusticus zelf viel rouwmoedig voor Goars voeten neder.

Austrasië's koning Sigebert vernam al deze feiten en ontbood Goar naar Metz, alwaar de vorst destijds met zijne hofhouding gevestigd was. Zooveel behagen vond de koning in 's mans nederigheid dat hij hem de bisschoppelijke waardigheid aanbood en

Digitized by Google

bij standvastige weigering werd enkel een bedenktijd van twintig dagen toegestaan.

De heilige keerde naar zijne stille cel terug, smeekte onafgebroken den goeden God dat Hij hem zou behoeden voor de eer en den last eens bisdoms. Zijn vurig gebed werd verhoord, want den ijverigen belijder overviel eene zware koorts welke hem zeven volle jaren aan het ziekbed vastkluisterde, zoodat de aanvaarding der hooge kerkelijke bediening onmogelijk werd

Plotseling werd Goar na dien tijd weder gezond en nauwelijks had Sigebert de genezing vernomen of een nieuw dringend aanzoek volgde onmiddelijk.

O, koning! was het antwoord, spaar uwe moeite want ik zal mijne kluis niet meer verlaten dan bij den dood, maar neem mijn gering verblijf in uwe hooge bescherming en vraag de Kerkelijke Overheid de gunst mij twee priesters te zenden, om in den doodstrijd te worden bijgestaan en mijn graf te bereiden. Ook dit gebed werd verhoord. Nog drie jaren beproefde God door een hevig lijden het trouw geduld zijns dienaars en onder de gebeden der beide priesters gaf Goar ten jare 611 zijne reine ziel in de handen des Scheppers.

Onder grooten toeloop van volk werd het lijk in de kapel bij de kluis ter aarde besteld en zijn graf door vele wonderen verheerlijkt. Tallooze pelgrims bezochten de heilige Stede en zoo ontstond daar langzamerhand het vriendelijk stadje dat naar den naam van zijn beschermer Sint Goar genoemd wordt, terwijl aan de Overzijde van den Rhijn het dorp opkwam dat den naam van Sint Goarshausen draagt.

De vereering van den nederigen kluizenaar nam hand over hand toe zoodat hij aan de Rhijnstreek van het Triererland eene ware volksheilige geworden is.

Alle standen der Christenheid kwamen aldaar de voorspraak des Heiligen inroepen en zelfs Keizer Karel de Groote had de belofte afgelegd immer die H. Overblijfselen te komen vereeren als hij die landstreek bezocht.

Vooral wordt hij daar aangeroepen tegen de koude koortsen, wijl de heilige zelf zeven volle jaren door deze kwaal bezocht werd.

Ook zij die het kwellende van den laster ondervinden, wenden

Digitized by Google

zich met vertrouwen tot Sint Goar die in zijne reinheid en naastenliefde door booze tongen valschelijk werd aangeklaagd.

De Rhijnvaarders en schippers roepen als om strijd zijne machtige bescherming in, terwijl de waarden, kastelijns en logementhouders hem mede tot hun beschermer kiezen, wat wel daaraan is toe te schrijven dat de heilige zoo gaarne de vreemden herbergde.

De kruiken- en kannenbakkers in de Trierergouw nemen hem tot patroon, daar ook op eene oude afbeelding Goar voorgesteld wordt met een schotel aan zijne voeten, doelende ongetwijfeld op het spijzen der hongerigen.

En als de breede schaar pelgrims den Rhijn bevaren om St. Goar te gaan vereeren, hoort men nog telken jaren het eenvoudig verheven lied weergalmen:

O heil'ger Goar wende dich
Zu uns Elenden gütiglich:
So will ich öffnen meinen mund
Zu loben dich aus Herzensgrund.

Zur Einsamkeit zog er dich hin,
Arm leben achtest du gewinn,
Verschmähtest Ehr und Lob der Welt,
Auf Gott nur war dein Sinn gestellt.

Der Fremden Schutz, der Armen Hort,
Hast an des Rheines Ufer dort
Ein kleines Haus du dir erbaut,
Das grosse man im Himmel Schaut.

Da wohnst du jetzt und schaust auf uns
O helfe und beschütze uns
Dass wir am schnellen Fluss der Zeit
Das Haus uns bau'n der Ewigkeit. (1)

---

(1) Dit Rhijn- en pelgrimslied werd ons welwillend medegedeeld door den Zeer Eerwaarden Heer Hölscher, pastoor te Sint Goar.

Digitized by Google

Kerk van Sint Goar en zijne h.h. Relieken.

Trouw hield het Stadje de overblijfselen van zijn heiligen beschermer in eere en machtig was de toevloed der Rhijnlanders naar die rustplaats, waar vele gebedsverhooringen plaats vonden.

De kapel, waar de heilige zoo dikwijls het H. Misoffer had opgedragen en ook zijn graf bevatte, werd weldra te klein en moest voor eene ruimere, eene meer sierlijke kerk plaats maken.

In de 15de eeuw (omstreeks 1469) werd de grootsche stiftskerk gebouwd, welke met haar Romaansch choor en crypta het Marktplein siert, een heerlijke tempel, eens de zetel van een eerbiedwaardig kapittel van kannuniken, die als ijverige wachters het heiligdom behoedden en dagelijks Gods lof verkondigden.

De onder menig opzicht zoo merkwaardige Sint Castorskerk te Coblenz had het voorrecht in bezit te komen van een armbeen des Heiligen, welke schoone reliek, in een prachtigen armvormigen houder gezet, daar sedert meerdere eeuwen her vereerd wordt.

Inmiddels was in de 16de eeuw de hervorming met haren nasleep van vervolging en verwoesting opgekomen, en ook de inwoners van Sint Goar sloten zich gedeeltelijk bij haar aan, vielen voor de helft van het voorvaderlijken geloof af, waardoor het kapittel verdreven en de oude stiftskerk in handen der nieuwgezinden geraakte, die ze heden nog bezitten.

Uit vrees voor onteering had men intijds het gebeente van den H. Patroon in stilte vervoerd, zoo men meende naar Darmstad, maar niettegenstaande alle nasporingen, vooral der E.E. Paters van het latere Jezuïeten-Collegie, is het tot heden toe niet mogen gelukken den kostbaren schat terug te vinden, totdat het Gode in zijne goedheid behagen moge zijn heilige belijder hier op aarde meer te verheerlijken.

Van daar laat het zich gereedelijk verklaren, dat noch de kerk zelve te Sint Goar, noch andere plaatsen aan den Rhijn als elders waar de H. Kluizenaar bijzonder vereerd wordt, in het bezit van eene overblijfsel des Heiligen zijn.

De landsvorsten dezer streek waren mede aanhangers der hervorming, zoodat het openbaar katholiek leven destijds al zeer weinig

Digitized by Google

te beteekenen had. Sedert 1652 begon een nieuwe dageraad van herleving voor de trouw gebleven katholieke bevolking; een tak toch van het landgrafelijk Huis van Hessen-Rheinfels was in dat jaar in den schoot der Moederkerk teruggekeerd.

Door hunne zorgen werden de Eerwaarde Paters der Sociëteit van Jesus hierheen beroepen, welke aldra een collegie voor de opleiding der jeugd stichtten en allerwegen een heilzamen invloed op geestesgebied uitoefenden.

Na de opheffing der Jezuïetenorde ten jare 1773 werd het voormalig collegie ambtswoning van den pastoor der parochie, die sedert de Fransche overheersching geregeld door wereldlijke priesters bediend werd. Tengevolge van het Concordaat tusschen Z. H. Paus Pius VII en den eersten Consul Bonaparte den 15 Juli 1801, werd het bisdom Aken opgericht waaronder ook Sint Goar, als behoorende tot het Rhijn- en Moezeldepartement, ressorteerde.

Als eerste bisschop werd de Elsasser Marcus Antonius Berdolet (1) benoemd en onder diens bestuur overleed den 21 Januari 1809 de pastoor van St. Goar, Dionysius Birckenheijer in den ouderdom van 44 jaren.

Door de pauselijke bulle „de Salute animarum" van 16 Juli 1821 werd het kerkwezen in de Pruisische monarchie nader geregeld en kwam St. Goar weder bij de herstelde diocese Trier, waartoe het sinds onafgebroken heeft blijven behooren, terwijl het stadje de hoofdplaats van het gelijknamig dekenaat is.

Landsheeren van Sint Goar.

Dit gewest behoorde tot het voormalig gebied van Katzenellenbogen, dat in Opper- en Nedergraafschap verdeeld werd en welk

(1) Mgr. Berdolet voerde als wapenfiguur enkel zijn monogram, de drie ineengevlochten aanvangletters M A B, het schild omhangen met ordeketen van het Legioen van Eer, wel democratisch doch weinig zinrijk.

Digitized by Google

laatste met de hoofdplaats St. Goar na den dood van Philips van Hessen († 1567) aan den tak der landgraven van Hessen-Rheinfels ten deel viel. Reeds vroeger was over den eigendom van stad en graafschap lang getwist tusschen de graven van Nassau en de landgraven van Hessen, maar bij den Passauer-vrede in 1552 werd het aan Hessen bij koop afgestaan en sedert dien tijd voeren de heeren van Nassau enkel het wapen en den titel van graven van Katzenellenbogen.

De katholieke Hessensche tak noemde zich: landgraaf van Hessen-Rheinfels, vorst te Hirschfeld, graaf te Catzenellenbogen, Dietz, Ziegenhaijn, Nidda en Schaumburg, hoewel zij niet in het feitelijk bezit van alle deze plaatsen was.

Hun wapenschild was als volgt:

Gedeeld en tweemaal doorsneden: 1° In zilver een patriarchaal kruis van keel (Hirschfeld); 2° doorsneden: boven eene gouden ster op een veld van sabel, onder, van goud (Ziegenheim); 3° op goud een geluipaarde leeuw van keel, gekroond van azuur (Catzenellebogen); 4° in keel twee gouden stappende leeuwen naar rechts (Dietz); 5° doorsneden boven in sabel twee zespuntige sterren van goud, onder goud (Nidda); 6° in keel een drievoudig netelblad met drie nagelen (Schaumburg); als hartschild in azuur een van zilver en keel balkswijze gestreepte leeuw naar rechts met gespleten staart en kroon van goud (Hessen). Het geheel gedekt door vijf helmen met helmteekens (1).

Als domaniale inkomsten hadden de graven onder andere bezittingen de opbrengst van den Rhijntol te Sint Goar en het was ook aan deze Rhijnhaven, dat in de 17de en 18de eeuw de reizigers verhansd werden.

Deze plechtigheid bestond hierin dat den reiziger, bij het afloopen van den eersten riviertocht, de gezondheid werd toegedronken uit groote hansen of oorbekers, en zulks geschiedde aldaar naar verkiezing met water of wijn, doch werd geregeld door een schenkpenning aan de wacht afgekocht en kon men zijn naam in een daarvoor bestemd boek invullen. Om meerder vertoon aan deze aardigheid bij te zetten, moest de reiziger zich aan een ijzeren hals-

(1) Zie o.a. Opgezworen kwartierstaten der vorstelijke Rijksabdij Thorn. 's Gravenhage 1899, plaat 26 en 34.

Digitized by Google

band laten sluiten, welke aan een ronden toren van den Rhijnoever was vastgeklonken, en de slaking dezer banden ging natuurlijkerwijze van een drinkgelag vergezeld.

Het omslaan van dezen halsband werd als een bijzonder privilegie aangemerkt en zelfs de beroemde koningin Christina van Sweden († 1689), de hertog van Lotharingen en andere prinsen lieten zich die grap welgevallen.

De bekende Maasnieler pastoor, Joannes Georgius Guillelmis van Tranenbergh, kwam op zijne Roomsche pelgrimsreis op Zaterdag 22 September 1674 met het Rhijnschip te Sint Goar en beschrijft op zijne eigenaardige manier de verhansing welke hij daar ondervond.

Op den Hals-bandt
van
Sangu-weerdt.

Hier soo siet men wonder kluchten,
Niemandt vrembts kan die ontvluchten,
'T is maer kortswil, en plaisier,
Daerom acht men 't niet een sier.
Aan den Rhijn, soo ghij 't wilt weeten,
Ick en bent noch niet vergeeten,
Daer is eenen Hals-bandt vast,
Die een jeder een wel past.
Al wie hier dan wil passeeren,
Die wordt sonder te mankeeren,
Desen Hals-bandt om-gedaen,
Voordat hij van hier mach gaen.
Als nu jemandt on-verdrooten,
Aen den Hals-bandt is geslooten,
Desen kiest dan een compeer,
Die ont-sluyt den Halsbandt weer.
Daerom moet hij wat vereeren,
Dat men gaet daer naer verteeren,
In den allerbesten wijn,
Die aldaer te coop mach sijn.
Heeren, Graven, Potentaten,

Digitized by Google

Moeten sich hier sluyten laten,
Niemandt magh hier gaen voor-bij,
Niemandt magh passeeren vrij.
Jae die Coninghin van Sweeden,
Was daer mede wel te vreeden,
Als men haer met blijdtschap groot,
Vast aan desen Hals-bandt sloot.
Oock den Hertogh van Lothringen,
Liet sich aen den Hals-bandt d'wingen,
Tot sijn aldermeest vermaeck,
Dat hij vondt in deze saeck.
Niemandt kan dit oock beletten,
Want het sijn hun oude wetten.
't Best profijt dat heeft de Weert,
Daer het drinck-gelt wordt verteert.
Als ick selfs heb probeert (1).

Als katholieke landsvorsten zagen de Rheinfelders, die veelal te Rothenburg aan de Fulda resideerden, de adellijke stiften o.a. Thorn, Susteren, Keulen, voor hunne zonen en dochteren geopend; ook waren zij door huwelijken vermaagschapt aan de prinselijke huizen van Savoye en Bourbon.

Op het laatst der 18de eeuw maakten echter de Fransche Republikeinen tabula rasa met de heerlijke rechten onzer graven en lijfden bij den Luneviller-vrede van 1801 dezer bezittingen voor het grootste gedeelte bij het Rhijn- en Moesel-Departement in, terwijl de vroegere heeren krachtens de Rijksrecessen schadevergoeding ontvingen.

In 1815 kwam een gedeelte van het voormalige vorstendom aan Pruissen, een ander aan Nassau, dat in 1866 geheel aan Pruissen overging.

---

(1) Zie: Den Roomschen pelgrim ofte Pelgrimagie, van den Eerweerdighen Heere Joannes Georgius Guilhelmis van Cranenbergh, etc. Ruremonde bij Petrus Vallen 1699, pag. 27 en volgg.

Digitized by Google

St. Goar is tegenwoordig een flink Rhijnstadje met 1600 inwoners, waarvan de helft katholiek, heeft een station van de Bingerbruck-Coblenzer spoorlijn, eene houtvesterij, belastingkantoor, verder bloeit er wijnteelt en handel, zalmvangst, leerlooijerij en scheepvaart. Het tegenovergelegen St. Goarshausen telt ongeveer hetzelfde getal inwoners. Over St. Goar ligt de ruïne Rheinfels en een weinig boven Goarshausen de bekende Lorelei.

Eene kleine genealogische tafel doet ons de afstamming der landgraven van Hessen-Rheinfels Rothenburg nader kennen.

Digitized by Google

Beknopte Stamlijst der landgraven van Hessen-Rheinfels-Rothenburg.

Maurits landgraaf van Hessen
stichter der lin^e Hessen-Rheinfels
geb. 1572 † 15 Maart 1632
× 2° Juliana gravin van Nassau † 1643.

- Ernst, jongste zoon geb. 1623
werd katholiek 1652
× 1° Marie Eleonora gravin zu Solms in Lich.
  - Willem landgraaf van Hessen
stichter der linie Rheinfels-Rothenburg
geb. 1648 † 1689
Maria Anna gravin van Löwenstein-Wertheim-Rochefort.
    - Ernest Leopold landgraaf van Hessen-Rh.-Rothenburg enz.
× 1704 zijne nicht
hij † 1749 Nov. 29
Eleonora Maria Anna
gravin von Löwenstein-Wertheim-Rochefort.
    - Marie Eleonora Anna
geb. 25 Sept. 1675
† 27 Jan. 1820
× 9 Juni 1692
Theodor
palsgraaf van Sulsbach
geb. 1659
† 11 Juli 1732.
  - Carel landgraaf van Hessen
Stichter der linie Wanfried
die ten jare 1755 uit stierf
geb. 1649 † 1 Maart 1711
1° gravin van Salm-Reifferscheid, 2° Alexandrina Juliana gravin van Leiningen-Dachsburg uit beide echtgenooten kinderen o. a.
    - Willem
geb. 25 Aug. 1671
† 1 April 1731
vroeger domheer
te Keulen
en Straatsburg
× 29 Sept. 1719
Ernestina Elisabeth
van Sulsbach
dochter zijner nicht
geb. 1697 † 1775.
    - Christiaan
geb. 1689
resideert te
Wanfried
† 1755
    - Eleonora Bernardina Francisca Barbara
× Herman Frederik
graaf van Benthem
erfvoogd Keulen
hij † 1731.
    - Charlotta Amalia
kanonikes Thorn
neemt possessie
21 Juni 1686
× 1694
Frans Ragostzki
(Zevenbergen).
    - Sophia Leopoldina
× Philip Carel
graaf
van Hohenlohe-Bartenstein.

Digitized by Google

Joseph landgraaf van Hessen enz. enz.
geb. 1705
× 1726
Christina Anna Louisa Oswaldina
prinses von Salm.

Frans
Alexander
geb. 1710.

Constantijn geb. 24 Mei 1714
† 30 Dec. 1778
× 1745
Maria Eva Sophia
gravin van Stahremberg
geb. 1722 † 12 Dec. 1773.

Prinses van
Hessen-Rheinfels
† 1735
×
Karel Emmanuel
Koning van Sardinië
geb. 1701 † 20 Febr. 1773.

Christina Henriette
×
Louis Victor Amadeus
Joseph, prins van
Savoye-Carignan.

Karel Emmanuel landgr.
van Hessen-Rheinfels-Rothenb.
geboren 5 Juni 1746 Kais.-Kon.
General-Feltmarschallieutenant
× 15 Sept. 1771
Maria Leopoldina Allegonda
prinses van Lichtenstein
geb. 30 Jan. 1754
† 15 Oct. 1823.

Clementina Francisca
Ernestina,
geboren 5 Juni 1747
kanonikes Thorn 1771
Abdis te Susteren
30 Juli 1778
† te Essen 6 Juli 1813.

Maria Hedwig
Eleonora geb.
26 Juni 1748
† 27 Mei 1801
× Jacob Leopold
Karel Godfried
de la Tour
d'Auvergne
Prins van
Bouillon
† Febr. 1802.

Maria Antonia
Frederica Joseph
geb. Rothenburg
31 Maart 1751
kanonikes Thorn
1773
vice-Decanes
† Sept. 1823.

Charles Constantijn
geb. 10 Jan. 1752
Kapitein
in Franschen dienst
tot
in 't jaar XI, †
te Franckfort
19 Mei 1821.

Wilhelmina
geboren
16 Febr.
1755
kanonikes te
Essen.
† 9 Dec. 1816.

Maria Theresia de
Savoye-Carignan
geb. te Turijn
8 Sept. 1749 × 1776
Louis Alexandre
Joseph Stanislas
de Bourbon
prince de Lamballe
zij † Sept. 1792 bij
de moorden oud
43 jaar te Parijs.

Victor Amadeus geb. 2 Sept. 1779
landgraaf 1812, werd door verdrag met Pruissen 1815
hertog van Ratibor en prins van Corvey
† 12 Nov. 1834.

Met hem stierf de mannelijke lijn uit, hij was driemaal gehuwd 1° Leopoldine Philippine Carolina prinses van Fürstemberg † 1806 × 1812, 2° Elisabeth Eleonora Charlotta prinses van Hohenlohe-Langenburg † 1830, × 1831 Eleonora Maria Walpurgis prinses van Salm-Reifferscheid.

Leopoldina Claudia Maria Clotilde
geb. 12 Sept. 1787, × 9 Sept. 1811 † 1843
Karel August Theodor
prins van Hohenlohe
geb. 1788.

Digitized by Google

Eeredienst van St. Goar te Meerloo.

Op wat manier de eeredienst of cultus van Sint Goar te Meerloo in het voormalige land van Kessel, Overkwartier van Gelder, zijn oorsprong genomen heeft, ligt in het duister, daar de nog voorhanden zijnde kerkelijke archivalia ons daaromtrent niets melden.

Het vermoeden ligt echter voor de hand, dat hij zijn ontstaan te danken heeft aan de aloude heeren van Meerloo of Myrlaer.

Deze toch uit een machtig riddergeslacht gesproten hadden met hunne krijgstochten de familiebetrekkingen tot het Rhijnland uitgebreid en bij de vergeving of collatie der vicarie oefenden zij het patronaatrecht uit, dat is zij stelden den vicaris van het *St. Hieronymus en Goarsaltaar* aan de Kerkelijke Overheid ter benoeming voor. Uit dit laatste blijkt dat die oude ridders òf wel de stichters òf groote weldoeners dezer vicarie geweest zijn, alhoewel naderhand andere geloovigen dit altaar met meerdere dotatien kunnen verrijkt hebben.

Volgens het Kanonieke: patronum faciunt dos, aedificatio, fundus kan men wel besluiten dat de eeredienst van den Rhijnlandschen kluizenaar alhier voor een groot gedeelte aan de devotie der grondheeren te danken is, zoowel uit de instelling van bovenvermeld altaar als uit de oude torenklok.

Klok te Meerloo.

De oudste nog in den toren hangende klok werd ten jare 1493 gegoten ter eere van de Allerzaligste Maagd en van den heiligen Goar en heeft in Gotische letters het volgend opschrift:

✠ FUSA EST HEC CAMPANA IN HONOREM GLORIOSE VIRGINIS MARIE ET SCI (sancti) GOARIS ꝏ ANNO DOMINI MCCCCXCIII ꝏ JOHANNES DE VENLO ET JOHANNES DE STRALEN ME FECERUNT.

Digitized by Google

Digitized by Google

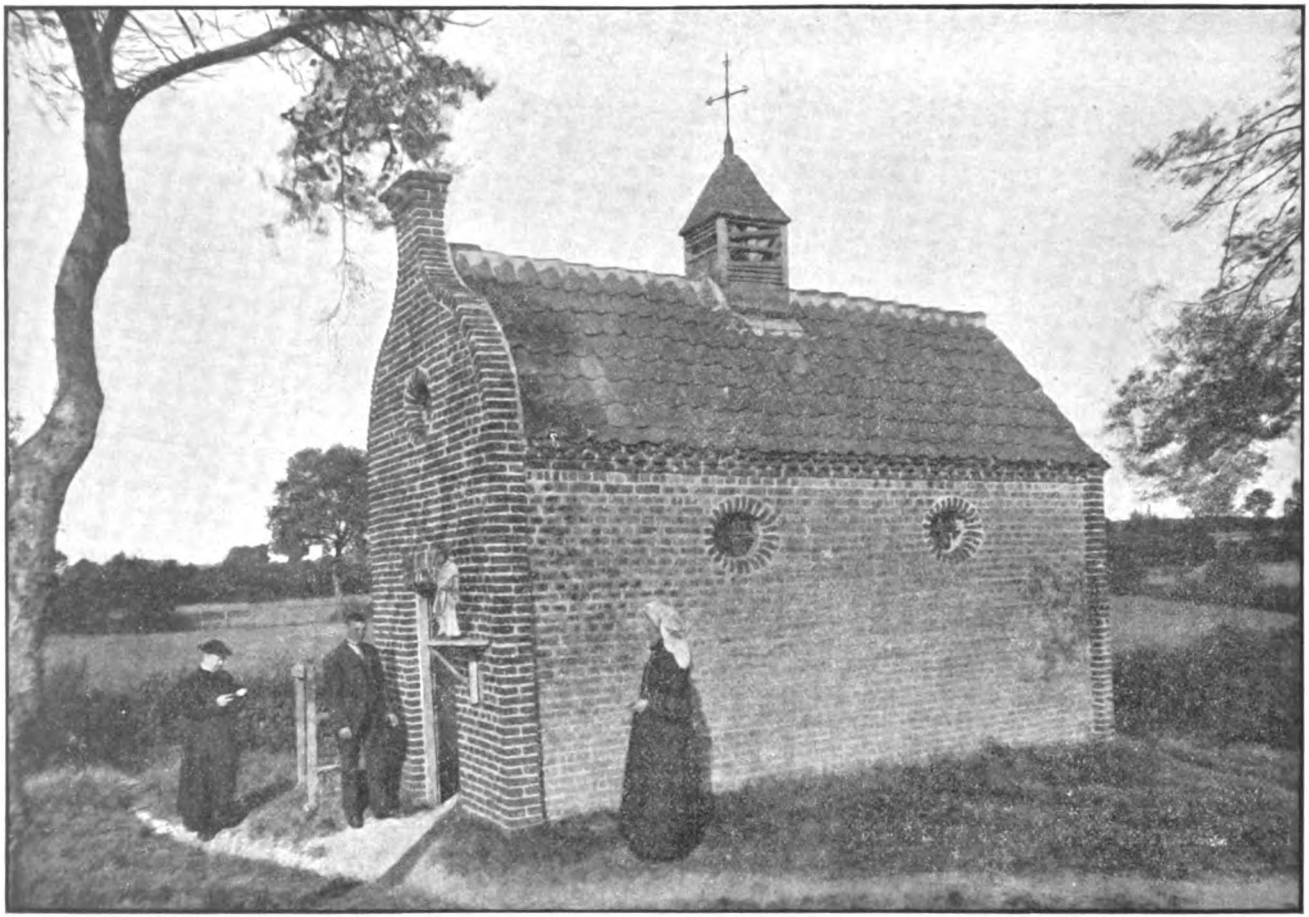

KAPEL VAN DEN H. GOAR

TE MEERLOO.

Digitized by Google

d.i. Deze klok is gegoten ter eere van de glorierijke Maagd Maria en van den heiligen Goar, in het jaar der Heeren 1493, Johannes van Venlo en Johannes van Stralen hebben mij gemaakt.

De klok 98 centimeter hoog, aan den benedenrand eene doorsnede van 118 centim., heeft tot grondtoon fis (fa kruis) en weegt volgens meting ongeveer 1015 kilos.

Achter de namen der heiligen, aan wie de klok is toegewijd, komen wel voor de figuren van O. L. Vr. en Keizerin Helena ook achter het jaartal de beeltenis (circa 3 centim. hoog) van St. Michiel den draak overwinnende, maar Sint Goar is er niet op voorgesteld want wellicht hebben de gieters hiervoor geen passenden vorm of matrijs gehad, en plaatsten er enkel die figuren op welke zij in voorraad hadden.

Even boven den benedenrand die gelijk de kroon met zwierige ornamenten voorzien is staat een crucifix met de twee afgeknotte beeldjes van Maria en Johannes. Beneden het opschrift zijn twee penningen ingegoten, thans moeielijk te ontcijferen, gewis destijds koers hebbende munten, om den tijd der gieting te staven.

Tevens bevinden zich onder het opschrift twee zegelafdrukken (ongeveer $2^1/_2$ centim. in doorsnede) van de familie *Von Velbruggen*, oudtijds Van Aldenbrug genaamd Velbruck, met het omschrift S. KAREL VON VELBRUCK.

Deze Karel von Velbruggen komt reeds in 1476 voor als heer van Meerloo, had tot echtgenoote Barbara van Baerlo en stierf omstreeks het jaar 1513.

De familie voerde het volgend wapenschild:

Een gouden veld beladen met een dwarsbalk van azuur als helmteeken: gouden kop en hals van een brakhond, gehalsband van azuur (1).

---

(1) Voor de adellijke familie Von Velbruggen wordt nog heden, daags na St. Mathijs (25 Febr.) in de kerk te Meerloo het jaargetijde gezongen.

Digitized by Google

Altaar der Heiligen Hieronymus en Goar

in de parochiekerk van *St. Jan den Dooper* te Meerloo.

Reeds in de 14de en 15de eeuw vindt men gewag gemaakt van het altaar des heiligen Goar te Meerloo, met de bemerking dat het van het kasteel afhing of castraal was.

De Luiksche bescheiden van 1400 en 1485 en het Registrum jucundi adventus uit 1558 geven het volgender wijze aan:

1400 Meerloo (appendix van Blitterswijck): altare Ghewer
1485 „ altare S. Goaris.
1558 Meerloo, altare Guwonis (1)

en onder Blitterswijk de oorspronkelijke moederkerk staat op laatstgemeld jaar: Altare S. Gineri in Meerlaer castrale.

Toen de bisschoppen Henricus Cuyckius en Jacobus à Castro een volledig verslag der kerkelijke goederen hadden opgevorderd zond de Meerloosche pastoor meester Paulus van der Locht den 23 Juni 1598 en 1613 ook eene opgave van dit altaar aan de kerkvoogden en verklaarde onder de eerste dagteekening:

Altare S.S. Hieronymi et Goaris in praedicta ecclesia de Meerloo est castrale, deservitur per venerabilem dominum Johannem Cuypers Meerlensem, Ruraemundensis dioecesis presbyterum. Habet sub onere sex Missarum hebdomadatim sequentia dona et redditus (2) en vervolgens 23 Juni 1613. „Altare S.S. Hieronymi et Goaris in praedicta ecclesia de Meerlo fertur castrale. Huius rector modernus est dominus Joannes Cuyppers, presbyter Ruraemundensis dioecesis, habet sub onere, pacis tempore, sex Missas hebdomadatim, sequentia bona et reditus.

Wanneer het altaar ook aan den H. kerkleeraar Hieronymus is toegewijd geworden, staat niet vermeld, maar zeker was zulks in 1597 geschied.

In 1609 werd het geheele altaar, aan de Evangeliezijde staande, vernieuwd en bisschop Cuyckius consacreerde het met vergunning der gewone aflaten op Woensdag den 2 September blijkens eigenhandig door hem geschreven getuigenis:

---

(1) Zie J. Habets: Geschiedenis van het Bisdom Roermond I Dl. bladz. 355 en volgd.
(2) Zie Bijlage I waar het geheele verslag volgt.

Digitized by Google

„Altare hoc a me subscripto consecratum est ad honorem Dei „et memoriam S. S. Hieronymi et Goaris cum indulgentiis con„suetic die 2 September 1609

Henricus Episcopus Ruraemundensis".

Den volgenden dag 3 September bevond de kerkvorst zich in het naburige Swolgen, installeerde persoonlijk den nieuwen herder en wijdde er het hoofdaltaar. De bisschop die toen reeds ziekelijk was, overleed weldra in zijne mijterstad Roermond, aan eene beroerte op den 9 October daaraanvolgende.

Ook dit altaar werd omstreeks het midden der 18de eeuw, wat het bovenstel betrof vernieuwd, daar enkel de mensa bestaan bleef.

Het was in renaissance stijl opgetrokken, tusschen twee gedraaide kolommen bevond zich het altaarstuk of schilderij voorstellende S. Hieronymus in de woestijn, boven op werd een beeld van S. Goar geplaatst met het onderschrift: S. Goare, o. p. n. Terzelfder tijd werd aan de Epistelzijde een gelijksoortig altaar van den H. Abt Antonius geplaatst waarboven het beeld van den H. bisschop Eligius patroon der smeden.

Na ruim anderhalve eeuw gestaan te hebben, worden beide altaren in het begin van Juni 1892 geheel gesloopt (alleen het beeld van S. Goar bleef in de kerk bewaard) en door twee moderne zij-altaartjes van O. L. Vr. en St. Joseph, geschenken van de weleerwaarde heeren van Haeff, vervangen.

Gedeeltelijk werden zij vier jaren later, met ander houtwerk, publiek op het kerkhof verkocht, doch eene teekening er van berust in het kerkarchief (1).

Kapel van Sint Goar

aan het moleneind te Meerloo.

Eene hoogere vlucht nam de vereering van onzen Heilige door den bouw eener kapel aan hem toegewijd.

Op de uiterste noordergrens der parochie ligt, gedeeltelijk tusschen heestergewas verscholen, de oude Sint Goars kapel, vroeger

(1) Deze teekening werd door toedoen van schrijver dezes, door een bouwkundige, Arnold van Bommel te Aijen (Bergen) naar de nog overig zijnde fragmenten in het jaar 1902 vervaardigd.

Digitized by Google

meer dan thans het bedeoord der geloovigen om daar de voor spraak van den heiligen priester kluizenaar, vooral in koude koortsen geholpen te worden. Volgt men vanaf de parochiekerk den gemeente kiezelweg door het Moleneind dan ziet men ter rechterzijde de nog hechte met trapgevels voorziene economie-gebouwen (1619) van het reeds lang gesloopte kasteel Meerloo rondom in lage broekweiden gelegen. In de onmiddelijke nabijheid zet de Molenbeek nog den watermolen in beweging en vond men vroeger op den schuin tegenoverliggenden driehoek de schutroede (1) van het St. Jansgilde. Deze weg brengt ons bij een kruisbeeld dat we, evenals den grindweg, voorbij trekken, om langs de hoeve Blijenbruggen een veldweg opgaande, na acht minuten het kapelletje te bereiken.

De omgeving is echt landelijk; van den eenen kant een hooge zandachtige akker met struweelen omzoomd, waar in den herfst menige lijster zich laat verlokken; van de andere zijde sluiten zich om het Lovendaal kleine beemden, waar eertijds veel, thans minder ijzererts gedolven wordt, bij het Wanssumsch gemeente-broek aan. Iets verder slingert zich in een groote bocht de hoofdweg, van waar men het kapelletje ook in de verte kan waarnemen. Het openbaar bedehuisje of de kapel, met roode pannen gedekt, is een onoogelijk gebouw uit de helft der 17de eeuw, zonder architectonische waarde, hebbende slechts eene kadastrale oppervlakte van 30 centiaren, terwijl kapel en omliggende perceelen toebehooren aan den landbouwer Theodoor Joseph Kessels eigenaar der bovenvermelde hofstede Blijenbruggen. Het putje ligt een weinig lager aan de Evangelie, zijde.

Aan iederen kant der zijmuren zijn even onder het dakwerk twee ronde venstertjes zoogenaamde oeils-de-boeuf en boven de deur een enkel aangebracht, terwijl een klein ijzeren traliewerk in de veelal gesloten deur een blik op het inwendige van het gebouw vergunt.

Geen enkel meubel van eenige kunstwaarde is er aanwezig; een hoogst eenvoudig altaartje waarop het beeld van den H. Patroon, een bidbankje en ettelijke schilderijen is al wat het oog ontmoet. Bij den ingang wijst een zinken plaat het doel der offergiften aan, waarbij aan de Evangelie-zijde, ter hoogte van een vierde meter, een soort preekstoel is aangebracht. Het torenklokje, door spilwerk

(1) Stang waarop de vogel geplaatst wordt.

Digitized by Google

aan het oog onttrokken, heeft aan den benedenrand eene doorsnede van 23 centimeter en is overigens noch van een jaartal, noch van eenig opschrift voorzien. Een mergelsteen achter het altaar geeft ons dag en jaar der steenlegging te kennen, nl. Donderdag 6 Juli 1662 op den feestdag van den Heilige zelven:

ANNO 1662
DEN 6 JULIUS.

Nevengaande plaat geeft ons een en ander nader te aanschouwen.

Deze stichting had plaats onder de herderlijke bediening van den weleerw. heer Laurentius Steurens, en wel hoogstwaarschijnlijk door de adellijke bezitters van het goed de Beijenbruggen, die door den bouw der aan het leven van den H. Goar in de eenzaamheid herinnerende kapel, dien reeds sedert eeuwen te Meerloo gevestigden eeredienst, meerderen luister wilden bijzetten. De hoeve was reeds 1649 in bezit der Akener familie Andries van Wylre. (1)

Dit geslacht voerde het volgend wapenschild:

Een doorsneden schild: boven van keel beladen met twee gouden rozen; onder: van zilver; het hartschild van zilver beladen met een uitgeschulpt kruis van keel.

Als helmteeken een roode hond met de gouden roos op het oor.

Andreas van Wylre
×
N. N.

Johan Bertram van Wylre Schöffenburgemester te Aken, (2)
heer van Hegum
×
Antonetta Isabella Clara van Merode

Hubert Friedrich Hyacinth van Wylre,
Herr zu Hegum,
gedoopt 25 Nov. 1676
×
Anna Catharina Dumont.

(1) Zie pachters en bewoners der hoeve Bijlage IV.

(2) Deze Johan Bertram van Wylre, heer te Hegum, was in 1675 in het medebe-

Digitized by Google

Laatstgemelde echtelieden verkoopen den 5 Juli 1714 deze hoeve met alle rechten en lasten aan den hoogeerw. heer Philip Frederik Ambrosius, graaf van Schellart, heer van Oostrum en Proost van het keizerlijk kapittel te Aken. De Proost aanvaardde zelfs meermalen het peterschap over 's pachters kinderen. In hetzelfde jaar van den verkoop was hij met den gebiedenden Heer van Meerloo, den graaf van en tot Winckelhuizen in geschil over zekere gerechtigheden dezen bouwhof betreffende.

Bij acte van 5 November 1751 verkoopen Ernest Hendrik baron de Folleville heer der heerlijkheden Breitenhaupt en Nehm (1), Overste van een Regiment te voet van zijn keurvorstelijke Doorlucht. van den Paltz en zijns echtgenoote Anna Teresia gravin van Schellardt (familielid van den Proost), vertegenwoordigd door hun rentmeester Peter Abry, de hoeve den Beijenbrughen cum annexis aan de echtelieden Petrus Kessels en Petronella Loonen om ze met Paschen naastvolgende te bewonen (2).

Tijdens het bestuur van den pastoor Henricus Aerts (1723—1753) nam de vereering van den Heilige en de toevloed der pelgrims naar de kapel hand over hand toe.

In 1727 wordt in de kerkrekeningen voor het eerst melding gemaakt van de offergelden in de kapel gestort en zoo vervolgens b.v.

„ 1728	ontfanghe van offer op S. Goardag	fl 3- 9-0	(Kleefsch)	(3)
„ 1744	offer uyt den offerstock van S. Goarskapel	„ 0-10-0		„
„ 1745	offer op S. Goarsdag	„ 4-10-0		„
„	en Sondaghs daerna	„ 1-14-0		„
„	offer op S. Gowar en d'Octave .	„ 6-10-0		„

---

zit van de hoeve de Bongh onder Bergen (Limb.) en een ander gedeelte behoorde aan de weduwe Pallant.

Bovenstaande genealogie zijn wij verschuldigd aan de dienstwilligheid van den Akener stadsarchivaris den heer R. Pick.

(1) De Folleville's stamden uit de Normandië in Frankrijk en voerden een schild van azuur waarover een faas van keel met goud omzoomd, onder een gouden vijfblad. Breitenhaupt was een Riddergoed bij Höxter in Westphalen; Nehm of Neheim eene stad bij Arnsberg.

(2) Zie Genealogie der familie Kessels, Bijlage V.

(3) 1 Gulden Kleefsch is ongeveer 46 centen.

Digitized by Google

Deze Herder wilde dat ook voortaan het beeld van den Heilige dat later het altaar in de kerk bekroonde, bij de jaarlijksche kermis-processie des Zondags vóór Pinksteren, in plechtigen omgang zou worden omgedragen.

Zulks geschiedde voor het eerst in 1745 en vier jongens die elk één stuiver Kleefsch als douceur ontvingen, vervulden met blijdschap die eervolle taak.

Als hier te lande het vriezen of de zoogenaamde bibberkoorts heviger woedt, vindt men ook een grooten toevloed naar de kapel en zoo wordt vermeld, dat deze ten jare 1759 door de Processie van het naburige Blitterswijck bezocht werd.

Alhoewel put en kapel op grond van de hoeve Beijenbruggen gelegen en tot derzelver eigendom behoorde, had, dewijl de kapel geen fondsen bezat, de kerkfabriek immer de H. Diensten in dezelve bezorgd en het onderhoud tegen vergoeding van de offers op zich genomen. In den laatsten tijd is echter deze toestand beter geordend en is met het eigendomsrecht en verzekering des gebouws ook het geheele beheer aan de rechtmatige eigenaren toegewezen.

We willen uit de voorhanden zijnde rekeningen een en ander ter verklaring aanstippen:

1737	betaelt aan verf aen Sint Goar's kapel .	fl 0- 8-0	Kleefsch
„	Noch de leijdeckers vertert als sy het capel van St. Goar witten en het dack en de vorst hebben gerepareert.	„ 1- 1-0	„
1739	twee reysen naar Oostrum (1) gewest met de kar der antipendium uyt de Capel van S. Goar daar gebracht en wedergehalt	„ 0:12-0	„
1757	betaelt aen Derick Pielen een half molder roghe van Sint Goar's kapel te repareeren ende den put geackordert met den hr pastoor	„ 5-10-3	„
1800	aan de Wed. Clabbers tot Well voor geleverde pannen op St. Goarskapel.	„ 1-13-4	„

(1) Dit antipendium of voorhangsel des altaars werd ter herstelling bezorgd in het Augustinessenklooster te Oostrum onder Venray.

Digitized by Google

1800	Kompt Rendant voor vracht en vheer	„ 1- 4-0	„
1817	eenen dagh aen S. Goarskapel kalk, steen, pannen en zand gevaren	„ 3- 0-0	„
1849	aen S. Gouaar gearbeit	„ 0-70	Hollandsch
„	2 ribben van 15 voet lang onder S. Goarsbrug (1).	„ 0-50	„
1872	den preekstoel gerepareerd aan St. Goar	„ 0-35	„
1892	Sept. 2 latten gemaakt om het torentje van St. Goar	„ 0-95	„

St. Goars-Kapel

sedert de Fransche overheersching.

Of de kapel gedurende het vreemd Bewind voor den eeredienst is gesloten geweest valt wel met reden te betwijfelen, ten minste uit de gedurige reparaties in die jaren zoude het tegendeel blijken.

Wij vinden van den WelEerwaarden heer pastoor Jacobus Cleophas, vroeger te Meerloo in bediening, vermeld dat hij ten jare 1821 van uit Wanssum meermalen in de kapel het H. Misoffer kwam opdragen. In de officieele stukken komt het heiligdom voor onder de benaming „Openbare Kapel of bidplaats van den H. Goar aan het moleneind te Meerloo". Ook vroeger werd telken Woensdag de H. Mis in de kapel gecelebreerd, welke wekelijksch dienst reeds in het midden der vorige eeuw had opgehouden.

Opmerkenswaard is het dat de Missen in de verschillende kapellen van den omtrek zoo geregeld waren, dat elke dag der week bezet was.

Des Maandags te Wanssum in de St. Leonardus of St. Lindertskapel (in het voorjaar van 1901 wegens bouwvalligheid gesloopt).

Des Dinsdags in de Ste Annakapel te Blitterswyck.

Des Woensdags in St. Goar te Meerloo.

---

(1) Deze brug werd later door het verleggen van het voetpad niet meer gebruikt en de processie trok sinds dien achter de hoeve om.

Digitized by Google

Des Donderdags in de St. Willibrordus of St. Wilbertskapel te Geysteren (1).

Des Vrijdags in de O. L. Vr. Kapel te Tienraij onder de parochie Swolgen.

Des Zaterdags in de O. L. Vr. Kapel te Oostrum onder de parochie Venray.

Ofschoon door meerdere oorzaken de verschillende soorten van koortsen in het noorden van Limburg niet meer het epidemisch karakter van vroeger hebben, vindt men toch nog op het feestgetij van den H. Goar pelgrims in zijn bedehuis vereenigd, ook nabij het putje waaruit de gelovigen water schepten tegen de koorts waaraan ook de Heilige zoolang geleden had.

Deze put, ongeveer één Meter doorsnede hebbende, is een kleine halve eeuw geleden, door eenige Meerloosche schoolkinderen, welke destijds in het naburige Wanssum onderricht genoten, uit misplaatste speelzucht, boven den grond steen voor steen gesloopt, veelal gedempt en met den bodem geëffend.

Pastoor Joannes Henricus Dohmen wiens ijver nog geroemd wordt, wilde het vervallen putje en de eeredienst van St. Goar wederom herstellen en opluisteren, doch overleed reeds binnen het eerste jaar zijner herderlijke bediening († 6 September 1892) (2).

De heerlijke laan welke recht van de pastorij van Wanssum langs het Gemeentebroek op St. Goar aanliep, en den heer van Wanssum en Blitterswijck toebehoorde, werd in het eerste vierde der vorige eeuw geveld. De toenmalige pastoor van Wanssum, later deken van 't distrikt Kessel, tevens rentmeester van den hoogwelgeboren heer Baron van Lijnden, Hemmen en Blitterswyck, zegt dienaangaande in zijne chroniek: „1767 den 16 April heeft den pastoor Joannes Kuypers van Wel, met zijnen knecht Joannes Cuypers van Blitterswyck, den lijndenboom voor de pastorije geplant, in denzelven maand ook de allée en voor deze plantagies begonnen."

Zooals reeds terloops is aangestipt trok, gelijk in de meeste

---

(1) Deze kapel nabij den ouden Kerstpoel, de historisch merkwaardige plaats waar St. Willebrord predikte en doopte, was erg vervallen, doch werd door den ijver van pastoor Andreas Hubertus Reynders ten jare 1896 geheel hersteld, en wordt er nu in de zomermaanden des Vrijdags de H. Mis gelezen.

(2) De put zal in het najaar onder toezicht van een bouwkundige hersteld worden.

Digitized by Google

parochies ook te Meerloo jaarlijks, behalve op H. Sacramentsdag, de plechtige processie op kermiszondag door het dorp rond. In den Franschen tijd echter werd op sommige plaatsen dezen omgang meermalen vervangen door eene solemneele processie op het Hoogfeest van O. L. Vr. Hemelvaart, die destijds behalve de andere toegelatene, door het Bestuur wegens den St. Napoleonsdag was voorgeschreven. Zoo besloot men ook te Meerloo in Mei 1825. Doch in de eerste jaren van zijn pastoorschap wilde de WelEerw. heer Hermanus Janssen (1825—1836) tot verheffing der bedevaart de kermisprocessie verleggen op St. Goars Zondag, eene verandering welke door het Generaal-Vicariaat van Luik werd goedgekeurd en bij missieve van 1 Augustus 1827 door zijne Excellentie den heer Staatsraad-Gouverneur der provincie Limburg werd erkend (1).

De circulaire toch van den Directeur-Generaal voor de zaken der R. C. Eeredienst van 29 Mei 1819 had in zake der openbare processiën de oude regeling onder het voormalig Fransch Gouvernement vastgesteld, verbindend verklaard, met bepaling dat deze tweede plechtige processie konde gehouden worden op een feestdag door den betrokken Kerkvoogd aan te wijzen.

Ook de Vicaris-Capitularis van Aken had bij rondgaande brieven van 2 Juni daaraanvolgende, voor de hollandsche geestelijkheid van zijn bisdom, deze Koninklijke verordening bestendigd (1). Om de processie van het volgend jaar 1828 naar een sierlijker bedeoord te voeren had het Kerkbestuur te Meerloo de kapel van St. Goar laten herstellen, doch men had buiten den waard, dat is buiten den Burgemeester Venhorst, gerekend.

Aan hoogerhand was bericht gezonden, dat het Kerkbestuur zich vergrepen had aan het Koninklijk Besluit van 16 Augustus 1824 (Staatsblad nº 45) waarvan art. 2 bepaalde:

„Zonder daartoe alvorens 's Konings toestemming te hebben verkregen, zal het niet geoorloofd zijn, om nieuwe kerken of gebouwen tot oefening van de openbare Eeredienst bestemd, te stichten of op te bouwen, noch om de reeds bestaande te herbouwen of aan dezelve eene veranderde inrichting te geven: maar zullen de Kerkbesturen zich enkel moeten bepalen tot de

(1) Zie Bijlage II.

Digitized by Google

werken van noodzakelijk onderhoud, die de instandhouding der gebouwen mocht vorderen."

Het Kerkbestuur verontwaardigd over die kleingeestige drijverij zond het volgend verslag aan den heer Districts Commissaris: (2)

Meerloo, den 6 Augustus 1828.

WelEdelgestrenge Heer!

De Heer Burgemeester heeft ons UwelEds Missive van 31 Julij J. L. bekend gemaakt, wij zien met leedwezen, dat UwelEdelgestrenge omtrent Sint Goarts kapel verkeerdelijk zijt ingeligt. Het werk aan dezelve gedaan zijn enkele reparatien gelijk bijzijnde certificaat van den meester metselaar bewijst en wel zoodanige welke diende tot noodzakelijk onderhoud en instandhouding des gebouws en doordien deze kapel of liever bidplaats geene inkomsten heeft zijn de kosten daarvan door vrijwillige aalmoezen van eenige particulieren betaald, welk geld voor het begin der reparatie reeds voor het grootste gedeelte voorhanden was, zonder dat hiertoe eenen cents van de kerken te nemen is worden gebruikt, waarvan UwelEdelgestrenge ook nog door de rekening over 1828 zult worden overtuigd. Overigens wordt de door de Hoogere autoriteit geautoriseerde Processie op Sint Gouaarsdag naar deze bidplaats gehouden, wanneer zulks voortdurend zonder eenige reparatie had geschied, zoude men naar eenen puinhoop in plaats van naar eene stigtende bidplaats zijn gegaan.

Op dusdanige wijze hebben de kerkmeesters vermeend deze reparatien wel te mogen doen en vermeenen daardoor geensins Art. 2 van het koninglijk besluit van Augustus 1824 overtreden te hebben, omdat aan dezelve geene opbouwing noch herbouwing noch veranderde inrigting is gegeven, maar werk voor noodzakelijk onderhoud des gebouws is verrigt. De waarheid dezer kan verder ter plaatse zelve onderzoek lijden.

---

(2) Deliberatieregister 1821—1867 n° 51 pag. 43 en volg.

Digitized by Google

In hoop dat UwelEdelgestrenge hiermede zult zijn voldaan, teekenen wij ons met achting

UwelEd. Dw. Dienaren

Namens den Kerkenraad

(get.) A. Kellenaers (1).

Hierbij schijnt het gebleven te zijn, want men vindt geene verdere moeielijkheden meer geboekt en de feestvieringen hadden hun geregeld verloop. Jaarlijks trekt nog immer de 2de plechtige processie op Sint Goars-Zondag van uit de parochiekerk naar de kapel van den Heilige, waar dan de Hoogmis en predicatie gehouden worden.

Voor deze omstandigheid is echter het gebouw te klein en zijn de meeste inwoners en pelgrims voor het kapelletje geschaard om daar in Gods vrije natuur het H. Offer bij te wonen Bij de hoeve den Beijenbruggen is onder den ouden forschen peereboom een sierlijk rustaltaartje opgeslagen, waar de Benedictie met het Allerheiligste gegeven wordt; een tweede altaartje vroeger staande tegenover het oude kasteel, later vóór in het dorp is sinds 1903 vervallen. Buitendien worden nog jaarlijks op den feestdag zelven St. Goarsdag (6 Juli) de Hoogmis en meerdere H.H. Missen gedurende de eerstvolgende acht dagen in de kapel gecelebreerd (2).

Ook des Woensdags in de Kruisdagen gaat de bidprocessie door het Moleneind en wordt de Mis „Exaudivit" in de kapel gezongen.

In vermeld jaar 1903 was het muurwerk op nieuw ingevoegd en verfraaid en op Zondag 12 Juli droeg een Meerloosch priester, die in achttien jaren den vaderlandschen bodem niet meer betreden had, het Allerheiligste in de processie en vierde de H. Geheimen in de kapel. 't Was de WelEerwaarde heer Hendrik Jacob Theo-

---

(1) Arnold Kellenaers destijds hoofd der school, thesaurier en secretaris van het Kerkbestuur, werd later burgemeester van Meerloo en lid der Provinciale Staten van Limburg. Geboren 1794, † 29 Juni 1873.

(2) Eene voor den koorzanger bestemde notitie uit het jaar 1832 vermeldt: Op S. Goarsdag 6 Juli wordt in de kapel gezongen de 1ste Mis „Os Justi" van een Confefor non Pontifex met Gloria en Credo, tevens worden verschillende hymni voor de processie op Zondag aangegeven.

Digitized by Google

phile Kellenaers, die alhier geboren 24 April 1852, te Hasselt priester gewijd 30 Aug. 1874, in hetzelfde jaar als priester-missionaris naar het bisdom Louisville (Staat Kentucky, Noord-Amerika) de zee overstak.

ZWEerw. bezocht voor den eersten keer zijn geboortegrond in 1885 en bestuurt sinds 1888 de parochie van de H. Agnes te Uniontown, waarheen hij weder na eenige maanden rust vol moed en ijver henen toog om zijne krachten en vaderlijke zorgen aan de dierbare parochianen te wijden.

Meermalen en zulks sinds jaren her, was de vrome wensch geuit, eene H. Reliek van onzen H. Kluizenaar te mogen bezitten, daardoor toch zou de vereering en verheerlijking een hoogere vlucht nemen, het vertrouwen op diens machtigen voorbede gesterkt, zijne bescherming te grooter worden als een gedeelte van zijn heilig gebeente bij ons bleef berusten.

Maar zou men wel eenige hoop durven koesteren, daar de kerk in Sint Goar zelf geene Reliek meer bezat? doch ziet, gebed en trouw geduld verwint, Patientia fida triumphat!

Het jaar 1904 bracht uitkomst.

De pastoor der parochie, schrijver dezer notitie, alsmede de weleerw. heer Hölscher, die ook voor zijne parochie een H. Overblijfsel verlangde, besloten zich te wenden aan den hoogeerwaarden heer Lehnen, pastoor der St. Castorskerk te Coblenz, om machtiging te bekomen den H. Schat tusschen de kerken van Coblenz, St. Goar en Meerloo te verdeelen.

Een verzoekschrift (1) warm aanbevolen door Z. D. H. Mgr. Josephus Hubertus Drehmanns, Bisschop van Roermond had het gewenschte gevolg en, Gode zij immer dank! St. Goars voorspraak was duidelijk gebleken.

De Bisschop van Trier, Mgr. Felix Michaël Korum gelaste de Coblenzer Reliek van het armbeen te verdeelen, gaf daarvan de authentieke stukken, terwijl de eerwaarde zusters Franciskanessen in de Bömerstraat te Trier de buitengewoon groote en schoone Reliek in een verguld koperen houder prachtig inwerkten.

In stilte bracht de Pastoor den kostbaren schat op Dinsdag

---

(1) Zie bijlage n° III.

Digitized by Google

15 Maart in zijne parochie en pastorie, waarna den 3 Mei de Bisschoppelijke goedkeuring ter openbare vereering volgde.

Groot was de vreugde der parochianen toen hun Herder op Zondag 3 Juli van den kansel de blijde tijding aankondigde, dat de kerk in bezit gekomen was van het heilig gebeente van Gods goeden dienaar, wiens voorspraak de voorvaderen meer dan vijfhonderd jaren hadden ingeroepen en op wien zij zelven nog heden het grootste vertrouwen hebben.

Die dankbaarheid uitte zich in de buitengewone plechtige processie, welke den volgende Zondag zoude plaats hebben.

Inmiddels was het beeld (1) van den heilige, dat vroeger diens altaar bekroonde en reeds 1745 met de kermis werd rondgedragen uit zijn schuilhoek te voorschijn gehaald en door de offergiften der geloovigen plechtig hersteld, waarbij eene vernieuwde processievaan met de beeltenis van St. Goar en een hooge koperen verzilverde reliekhouder gevoegd werden.

In de kapel zelve had de eigenaar Theodoor Joseph Kessels het altaar en beeld, alsmede het groot kruis voor de hoeve opnieuw laten beschilderen.

Daags voor de solemneele omdracht, Zaterdag 9 Juli, werd onder toevloed der Geloovigen de H. Reliek voor het eerst in het openbaar uitgesteld. Des namiddags ten 6 ure plaatste de herder omgeven door vier koorknapen met brandende waskaarsen, terwijl het zangerskoor den lofzang „Iste Confessor" aanstemde, het H. gebeente op den troon vóór het beeld, waarna de vereering plaats greep.

Grooter zoude echter de geestelijke blijdschap weezen op Zondag 10 Juli. Kwart voor negen verliet onder het geluid der klokken de processie de kerk, het beeld van den heilige zou evenals ruim anderhalve eeuw te voren zijn zegetocht houden, wederom door vier jongens op hunne schouders gedragen voorafgegaan door het vaandel met St. Goars beeltenis. (2)

---

(1) Dit beeld ter hoogte van 63 centimeter werd in de maand Juni van gemeld jaar door de firma W. J. Houterman te Roermond fraai gerestaureerd.

(2) De draagbaar werd door den kunstzin der onderwijzers Arnold, G. Hermans en J. M. Schinck zwierig met bloemen en loover getooid. De vernieuwde vaan werd voor het beeld uitgedragen door Peter Jan Michiels oud-koorknaap, het beeld

Digitized by Google

Het kleine klokje der kapel noodigde liefelijk de deelnemers ter feestviering, waarbij de Eerwaarde Pater Remaclus Meys uit het Franciscaner klooster van Venray de feestpredicatie hield.

Den volgenden dag zong de Weleerw. heer pastoor tot dankzegging de votiefmis ter eere van Sint Goar ter intentie van Z. D. H. den bisschop van Trier, voor de weldoeners van het heiligdom en vereerders van den lieven Heilige.

En hiermede sluiten wij deze kleine schets in de hoop iets bijgedragen te hebben tot vereering van den Heilige en tot de geschiedenis van Meerloo, de eenige plaats in Nederland waar Sint Goar bijzonder vereerd en eene kapel te zijner eere gebouwd is.

BIJLAGE I.

Rescriptio Altaris S. S. Hieronymi et Goäris, iuxtha declarationem domini Joannis Kuijppers ejusdem deservitoris.

Altare S. S. Hieronymi et Goaris in praedicta ecclesia de Meerlo, est castrale. Deservitur per venerabilem dominum Joannem Cuypers Meerlensem, Ruremundensis diocesis presbyterum. Habet sub onere sex missarum hebdomadatim, sequentia bona et redditus.

Imprimis habet angustam habitationem e regione turris templi sitam. Regenoit: dat Borchvelt ex una parte; hortus domini Pauli Lochtii ab altera: et platea publica a reliquis partibus. Quae anno 1581 a Gusseis in conflagratione pagi Meerlensis exusta, nunc denou aliqualis erecta.

Item habet predictum altare hortum et pascuum duorum jugerum mensurae hujus patriae. Quibus adjacet agellus, qui vulgo nuncupatur den Bergh ad tria circiter jugera aestimatus. Omnia citra torrentem situata. Ex una paret Jacobi Beecken holtpass, Campus domini Pauli Lochtii, et dictus torrens: ex altera

---

zelf door vier jongens Jan Gielen, Peter Jan Michaël Jennekens, Henri Litsens en Herman Michaël Reynen; (het douceurtje van één stuiver Kleefsch uit 1745 was nu aangegroeid tot twee stuivers Hollandsch!) waarbij de fanfare »Eendracht« en tal van bruidjes de stemmige godsvrucht verhoogden.

Digitized by Google

pascua domini temporalis de Meerlo: a tertia prata vulgo die pess: a quarta, dat Geerbroeck et pascua Joannis Roelofs.

Item habet partem terrae arabilis in 't haeghvelt situatam, quatuor jugerum. Regenoit: communis via quae a domo Jacobi Beecken ducit ad Megelssum ex una parte: dat landt van die Haegh und Roeloffs lant ex parte altera: et Jacobi Beecken landt ex utroque latere. Ex cujus elocatione recipiuntur quatuor maldera et quatuor vasa siliginis, communibus utpote annis. Item habet tria propemodum jugera terrae arabilis int Borchvelt situata. Regenoit ex una parte apud publicam viam superiorem: ex altera ad pascuas int Venn nuncupata pertingentia, item ex lateribus tusschen Peter unt Derpbroicks landt und tusschen Leenkens landt. Ex quorum elocatione recipintur annue tria maldera siliginis.

Item habet exiguum pratum ad ripam Mosae in Wanssum cis torrentem in superiori parte situm: a capite habens Mosam, et ex una parte dictum torrentem, atque a tertia parte pascuam Petri op ten Stay Quod aqua paulatim abluit atque diminuit solet elocari annue pro uno dalero, nunc aliquot annis, propter belli onera, nihil recipitur. His accedunt: tria maldera siliginis annui census, ex bonis Huberti Saeren, hypothecata super fundo habitationis ejus, e regione Petri Jenniskens situato, aent Brug endt. Et super terris seu bonis ad praedictam habitationem antiquitus pertinentibus.

Item duo maldera siliginis annue. Ex agro Symonis Kuenen dicto den Steenart. Regenoit: Schilderlandt ex parte una: die vennweyden ex altera: und die gemein heyde ex aliis partibus.

Item unum malderum annue: ex bonis Lamberti Lamberts ant Derpbroick situatis inter bona opger haegh, et bona Arnoldi Schoemeckers, alias Slichten aent Haeghvelt.

Item habet praedictum Altare adhuc tria maldera siliginis, unum ex praedio quondam domini temporalis de Horst, in pago a Blitterswick situato, quod nunc possidet Stephanus Wylick dominus de Kervendonck: alterum ex bonis Johannis Hanssen in Well cujus hypothecam nescimus: tertium ex bonis Jacobi van Gulick in Well, cujus itidem hypotheca nobis ignoratur, de quibus 3 malderis ab aliquot annis nihil fuit receptum. Item habet tria vasa siliginis ex bonis Alardi ant Boggenbroeck in Oerlo situatis,

Digitized by Google

ex una parte aen die gemeyn heyde: et ex parti altera dat Oerlosche velt.

Item habet adhuc unum equitem Geldricum, 24 stuferorum annui redditus, hypothecatum super agro Henrici Pulsen op die Heess sito. Regenoit: ex una parte neffens die hegge oder heyde a parte posteriori aen Jan Leenkens landt: a tertia parte ten peerken Lamberts landt, hunc equitem solvit nunc Fijken Leenkens. Patronus seu collator hujus altaris praedicti est dominus temporalis in Meerlo.

23 Juni 1597.

BIJLAGE IIa.

Reverende Domine Paroche!

Ex parte Regiae suae Majestatis invitamur ut excessibus qui hinc et inde tam in modo quam in numero processionum irrepserunt, metam ponamus, quod eo libentius praestamus quo ordo dioecesanus plane conformis sit tenori Regii rescripti; hinc ordinationem nostram ex 14 Februario 1810 (1) per praesentes confirmamus iteratoque prohibemus ne aliae processiones fiant praeter illam Corporis Christi in Dominica infra Octavam cum Sanctissimo, intra limites tamen loci in quo ecclesia parochialis seu succursalis sita est, festi patronatus et Rogationum sine Sanctissimo. Dein urgemus ordinationes amplificandas quae vetant processionibus intermisceri pueros puellas aut etiam viros cum extraordinariis habitibus repraesentantes angelos, sanctos, daemones aut alia quaecumque objecta, quae distractiones augent et devotionem minuunt.

Aquisgrani hac 2 Junii 1819.

Fonck, vicarius-generalis.

Voor Conform afschrift:

S. Vlecken, parochus in Horst.

---

(1) Deze litterae encyclicae circa festa abrogata werden tegelijk met het Vastenmandement van 1810, door de vicarissen-generaal van Aken, sede vacante, Martinus Wilhelmus Fonck en Michaël Klinkenberg aan de geestelijkheid verzonden.

Digitized by Google

BIJLAGE IIb.

Meerlo den 31 August 1827.

N° 229

Ten gevolge eener bij ons ontvangene missieve van den Heer Distrikts- en Militie-Commissaris, zal de tweede openbare processie in deze gemeente jaarlijks op den zesden Julij zoo deze op eenen Zondag valt, gehouden worden, zoo niet op den Zondag daarna.

Tot uwe informatie zenden wij een afschrift der vermelde missieve.

De Burgemeester van Meerlo,
(w.g.) Venhorst.

Aan het kerkbestuur
van Meerlo.

N° 959.
Reg. N.
OPENBARE PROCESSIE.

Roermond den 25 August 1827.

Naar aanleiding van het bij Missieve 1° dezer maand door den Heer Burgemeester uwer gemeente gedane verzoek, informeer ik UEd. overeenkomstig den bij Depeche van den 22 der loopende maand n° 7 door Zijne Excellentie den Heer Staatsraad Gouverneur dezer Provincie op mij verstrekten last, dat ten gevolge der dispositie van den Heer vikaris-generaal van Luik, de tweede openbare processie in uwe gemeente voortaan, op den zesden Julij, indien dezelve op eenen Zondag valt, of anderzins den Zondag daarna zal gehouden worden.

De Distrikts en Militie-Kommissaris
in het Distrikt Roermond,
(was geteekend) Michiels van Verduijnen.

Voor eensluidend afschrift:
De Burgemeester van Meerlo,
(w.g.) Venhorst.

Aan het gemeentebestuur
van Meerlo.

Digitized by Google

BIJLAGE III.

Reverende admodum Domine!

Exponit humiliter Reverentiae Vestrae, infrascriptus parochus ad S^tum^ Joannem Baptistam loci de Meerloo, dioecesis Ruraemundensis, quod jam saeculo decimo quarto vergente cultus Sancti Confessoris Goaris in sua invaluit parochia; idque inter alia testantibus altari seu beneficio Sanctorum Hieronymi et Goaris in eodem templo anno 1400 existente necnon campana majori anno Domini 1493 fusa. Anno demum Christi 1662 in confinio parochiae inter arbores caeduas exstructum est sacellum publicum (adhuc pertinens ad villam „den Beyenbruggen" nuncupatam) in honorem ejusdem gloriosi eremicolae.

Saeculo XVI tumultuantibus haereticis in pago Trevirensi in ipsomet S^ti^ Goaris fano, Reliquiae Sancti sunt disperditae ita ut, disponente Providentia, ecclesia vestra S^ti^ Castoris Confluentiae, hodiedum sola adhuc tali gaudeat thesauro.

Parochia itaque nostra nullas S^ti^ Goaris possidet Reliquias; quare ad augendam religionem Christique fidelium devotionem infrascriptus parochus instanter supplicat ut Reverentia Vestra, Ecclesiae nostrae de aliquibus reliquis ab Ordinario vestro recognitis atque approbatis, gratiose providere dignetur.

Humillimus famulus et confrater in Christo:
Martinus Josephus Janssen,
parochus.

Dabam in Meerlo
hac 7 Decemb^r^ 1903.

Praefatas preces enixe commendamus.
D. Ruraemundae, d. 7 m. Decembris 1903.
(e.s.) † Josephus Hubertus,
Ep̄us Ruraemundensis.

Reverendo adm. D̄no Lehnen,
parocho ad S^tum^ Castorem
Confluentiae.

Digitized by Google

BIJLAGE IVa.

De hoeve „den Beyenbruggen".

Gelegen aan het Moleneind te Meerloo schijnt van oudsher eene adellijke bezitting te zijn geweest en door pachters bewoond. In 1629 werd zij bewoond door den pachter Thijs Schoenmeckers met zijne vrouw Aleidis en huisgezin; in de wandeling werd hij deswege veelal genoemd Thijs op den Beyenbruggen. Hij was kerk- en gildemeester en bewoonde vroeger Slichten goedje.

Zijne dochter Peerken of Petronella die den hof bleef bewonen huwde 1639 († 6 Dec. 1695) met Renier Gerardts of Gerits, geboren 1618, † 12 Febr. 1681; hij was kerkmeester en schepen beëedigd 12 Febr. 1663.

Mathius Gerits geboren op Beyenbruggen 12 Juni 1640 † 17 Juni 1684 × 1667 Elisabeth Brouwers uit Blitterswijck † 30 Maart 1711.	—	Georgius Gerits 7 April 1654 zijn peter was de edelman Georgius van Sanders.

Zij hertrouwt 1685 met Jan van Haeff (Gisbert^{zn}) die nog in 1705 als pachter voorkomt.

In het begin der 18^{e} eeuw komen voor als pachters de echtelieden
Henricus Heldens uit Maasbree † 25 Nov. 1747
×
Joanna op Soest uit Grubbenvorst.

Maria Heldens 10 April × 1741 Joannes Lovendaels	Frederik geb. 19 Jan. 1716 peetoom: de hoogw. h^{r} Philippus Fred. Ambrosius baron de Schellart, Proost te Aken, eigenaar der hoeve.	Judith × 1751 Theodorus de Vos Jans^{zn} uit Meyel	Philippus 19 Mei 1721, peetoom wederom de proost.	Leonardus en Jacobus tweelingen 12 Maart 1719

Bij acte van 5 Nov. 1751 werd de hoeve verkocht aan de echtelieden Petrus Kessels en Petronella Loonen, die dezelve als

Digitized by Google

Kessels
/anssum
br. 1725
) den
bruggen
/. 1810.

geb

Digitized by Google

BIJLAGE IVa.

De hoeve „den Beyenbruggen".

Gelegen aan het Moleneind te Meerloo schijnt van oudsher eene adellijke bezitting te zijn geweest en door pachters bewoond. In 1629 werd zij bewoond door den pachter Thijs Schoenmeckers met zijne vrouw Aleidis en huisgezin; in de wandeling werd hij deswege veelal genoemd Thijs op den Beyenbruggen. Hij was kerk- en gildemeester en bewoonde vroeger Slichten goedje.

Zijne dochter Peerken of Petronella die den hof bleef bewonen huwde 1639 († 6 Dec. 1695) met Renier Gerardts of Gerits, geboren 1618, † 12 Febr. 1681; hij was kerkmeester en schepen beëedigd 12 Febr. 1663.

Mathius Gerits geboren op Beyenbruggen 12 Juni 1640 † 17 Juni 1684 × 1667 Elisabeth Brouwers uit Blitterswijck † 30 Maart 1711.	—	Georgius Gerits 7 April 1654 zijn peter was de edelman Georgius van Sanders.

Zij hertrouwt 1685 met Jan van Haeff (Gisbert^zn) die nog in 1705 als pachter voorkomt.

In het begin der 18^e eeuw komen voor als pachters de echtelieden
Henricus Heldens uit Maasbree † 25 Nov. 1747
×
Joanna op Soest uit Grubbenvorst.

Maria Heldens 10 April × 1741 Joannes Lovendaels	Frederik geb. 19 Jan. 1716 peetoom: de hoogw. h^r Philippus Fred. Ambrosius baron de Schellart, Proost te Aken, eigenaar der hoeve.	Judith × 1751 Theodorus de Vos Jans^zn uit Meyel	Philippus 19 Mei 1721, peetoom wederom de proost.	Leonardus en Jacobus tweelingen 12 Maart 17[illegible]

Bij acte van 5 Nov. 1751 werd de hoeve verkocht aan de echtelieden Petrus Kessels en Petronella Loonen, die dezelve als

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

eigenaars met Paschen 1752 betrokken. In 1771 werd, blijkens ankeropschrift, de hoeve vertimmerd en opgebouwd. Bij magescheyt van 20 Mei 1780 verbleef den Beyenbruggen aan hun zoon Arnoldus Kessels later gehuwd met Cornelia Wijnhoven.

Deze geraakte in 1808 met zijn broeder Jan Kessels in proces over eigendom en gerechtigheden der hoeve, doch werd bij interlocutoir vonnis de dato Kleef 28 Aug. 1809 in het bezit gehandhaafd.

Sedert 1904 behoort de hoeve met gronden aan Theodoor Joseph Kessels.

BIJLAGE IVb.

Voor de Beyenbrugger echtelieden Reinier Gerits en Peerken Schoenmakers die naar haren man Peerken Reiniers genoemd werd, wordt heden het anniversarium of jaargetijde op 9 December gehouden.

Hun steenen grafkruis (later in de sacristiemuur gemetseld) heeft het volgende inschrift:

†
I H S
♡
Anno Dni
1681 den 12 february is in Godt
gestorven Reynier Gerardts. A°
1695 den 6 December is in Godt
gestorven Peeterken Reyniers
syn huysvrouw. Godt troost
die Sielen.

Digitized by Google

PETRUS VAN LOON

PASTOOR VAN WANSSUM

EN ZIJNE STICHTINGEN VOOR DEN ARME.

Dankbaar herdenkt het oprecht Christengemoed zoo gaarne die eerbiedwaardige mannen en vrouwen welke met hunne aardsche schatten zoo milddadig den armen natuurgenoot wisten te helpen en menigen nood in hunne vindingrijke liefde konden lenigen, ja, door vaste stichtingen dien bijstand bestendigden. Zulk een weldoener was in het midden der 18e eeuw de weleerwaarde heer Petrus van Loon pastoor van Wanssum. Van moederszijde rijk beërfd, besteedde hij deze goederen tot opluistering van den godsdienst, tot onderstand van zijne geringere broeders in Christus, en daarom zal eene korte levensbeschrijving ons zijn liefdevol hart beter doen kennen. Deze brave priester werd den 11 December 1682 te Deurne bij Helmond in de Meyerij van den Bosch geboren uit het huwelijk van Jan Lenszn. van Loon en diens tweede echtgenoote Maria van Enkevoirt, een lid van den bekenden tak uit Baerlo (1) of Helden.

Meerdere leden wijdde deze familie van Loon aan den dienst des Heeren en zoo was een halve broeder van Peter: Lens of Laurens van Loon van 1698 tot 1731 pastoor zijner geboorteplaats Deurne. Een Egbert of Eymert van Loon komt voor als pastoor van Meijel in April 1670 en was aldaar nog in 1698 in bediening

---

(1) In Baerlo lag een oud huis bij de kerk genaamd Enckervoirtshuis.

Digitized by Google

een naamgenoot en familielid Egbert van Loon was in 1733-1736 Proost of Rector te Liesel (1).

Ook Peter aanvaardde den geestelijken staat en werd na zijne priesterwijding kapellaan te Meijel, waar wij hem in Augustus 1718 als zoodanig werkzaam vinden, en welker kapellanie hij in zijn testament zoo goed bedacht. Inmiddels was de pastorie van Wanssum in het oude land van Kessel door den dood van pastoor Adolf Beuijssen, een Horstenaar, († 18 Febr. 1727.) vacant gekomen.

Het begevingsrecht behoorde aan het adellijk huis Blitterswijck, destijds bezeten door Agnes Ursula barones van Rheede van Athlone, weduwe van Dirk Wolter van Lijnden.

Deze stelde den Meijelschen kapellaan aan den bisschop van Roermond ter benoeming voor, waarop van Loon den 1 April 1727 de kerkelijke institutie ontving, terwijl het bestuur der parochie nog tot Sint Jansdag daaraanvolgende door den deservitor werd waargenomen.

Het eerste Doopsel diende hij toe den 23 Juli, het eerste huwelijk sloot hij den 19 November en het eerste sterfgeval boekte hij den 27 Juni deszelfden jaars, iedere acte onderteekend met de initialen P. v. L, pastor.

Het doopregister vult hij volgender wijze aan: En continuatio Baptizatorum sub me P. v. L, a meo adventu in pastoratum; evenzoo de huwelijk en sterfregisters.

Gedurende zijne pastoreele bediening van meer dan zes en dertig jaren was van Loon in verschillende moeijelijkheden gewikkeld geweest. Vooreerst in 1760 processen met de schepenen over te zware belastingen waarin zij volgens beweren van den herder de pastorij aansloegen, rechtsgedingen welke in die tijden in meerdere parochiën van den omtrek voorkomen.

Vervolgens geharwar met dezelfde schepenen over de bedeeling der armengoederen. De tafels van den H. Geest, armengilden of armbesturen waren in het oude bisdom Roermond doorgaans kerkelijke instellingen, hoewel de armmeesters meermalen door den grondheer of schepenen werden aangesteld.

Pastoor van Loon wilde de bedeeling uit de armenfondsen

(1) Zie o. a. Schutjes, Geschiedenis van het Bisdom 's Hertogenbosch deel 3 en 4 in voc. Deurne en Leessel.

Digitized by Google

volgens zijne opvatting regelen en slechts die armen uit de spindingen en ondersteunigen begiftigen welke een braaf christelijk leven leidden, anderen integendeel niet, dan nadat zij hun levensgedrag verbeterd hadden. De schepenen echter hielden vol dat die goederen voor den arme bestemd en gegeven waren en bedeeling moest plaats hebben, waarbij zij handelend optraden.

Beiden konden van hun standpunt uit gelijk hebben, doch de pastoor werd feitelijk in het ongelijk gesteld.

Groote en rijke heeren, zegt de spreuk, willen gaarne hun zin hebben en zoo iets schijnt ook in het brein van den pastoor gehangen te hebben, hetgeen op te maken valt uit diens testament waar hij den Wanssumschen arme van zijne stichtingen uitsloot en enkel op zijn begrafenis en uitvaartsdag telkenmale 2 malder rogge liet spinden. Onder een zijner voorgangers, pastoor Daniël Meurs, waren gelijksoortige moeijelijkheden en in zake schattingen en in armenbedeeling voorgekomen.

Een der bedeelden, een hoogst ondankbaar mensch, meende van den pastoor verongelijkt te zijn.

Op een feestdag brak hij onder de Hoogmis bij den pastoor binnen, dreigde de dienstmaagd en na zich goed te hebben laten opdischen, verklaarde hij welgevuld den pastoor te willen doodschieten.

Niet lang daarna werd de deugniet en rustverstoorder om zijn moedwil en dreigementen streng gestraft, doch het voorgevallene had op pastoor Meurs zulk een indruk gemaakt dat hij bij elke openbare bedeeling de schepenen als politiemacht requireerde (1).

Waarschijnlijk was ook pastoor van Loon deze historie niet

---

(1) Daniel Meurs geboren te Gelder uit het huwelijk van Daniël en Helena Engelberghs, studeerde aan de universiteit te Keulen, waar hij in 1677 werd ingeschreven. Als wapen voerde hij een gouden veld waarin een naar rechtsgewende van goud gekroonde leeuwenkop van keel. Boven het schild dezelfde figuur tusschen twee vleugels van sabel. Hij was eerst vice-pastor te Roermond en sedert 1694 pastoor van Wanssum, waar hij met Nieuwjaar 1700 een nieuw doop-, huwelijk- en sterfregister aanlegde (thans op het gemeente archief en loopt van 1700—1785). Zijne moeder overleed als weduwe ten huize van haar heerzoon op de pastorie te Wanssum 29 Januari 1707, 84 jaren oud, de pastoor zelf stierf 26 Augustus 1720.

In November 1714 komt voor de eerw. heer Gerardus Meurs pastor in Borre et Bruggen.

Digitized by Google

vergeten want de stichtingen kwamen volgens zijn testament, dat in extenso volgt, de omliggende gemeenten ten goede.

I Twee aaneengelegen waarden door den pastoor op verschillende tijdstippen aangekocht, één geheel vormende, van omtrent 6 1/2 morgen kwamen aan den arme van Horst, onder betaling der inliggende lasten en op voorwaarde dat de arm-meesters jaarlijks aan de kerk van Wanssum 4 gulden permissie zouden betalen tot een eeuwig en erfelijk jaargetij voor den pastoor en zijne familie.

Een gedeelte van dezen nu genoemde grooten Honter armenwaard aan de Maas tegenover Well gelegen, door den pastoor in 1746 aangekocht was cijnsroerig aan de kerk van Meerloo die hiervan jaarlijks tot in het begin der vorige eeuw 1 stuiver 4 duiten permissie of 2 1/2 cent Nederlandsch opbeurde.

De vier gulden permissie hadden eene waarde van fl 2.06 Hollandsche munt. Deze waard werd bij de aanvaarding van het testament voor het Horster armbestuur aanvaard door of behandigd aan den eerw. heer kapellaan Christianus Alberts die ook aan de Meerloosche kerk de overgangsrechten (in casu den 12de penning) betaalde.

De waard is thans gecadastreerd: Gemeente Wanssum:

	H. A. C.
Sectie B n° 1903 wishout en aanspoelsel	22—50
Sectie B n° 1904 hooiland	2—48—20
	2—70—70

II. Voor den arme van Meerloo de Koeweide en Kampweide groot ongeveer 5 1/2 morgen, ook onder den last jaarlijks 4 gulden permissie aan de Wanssumsche kerk te betalen voor het jaargetij van den pastoor (fl. 2.06). Het Burgerlijk Armbestuur heeft later dezen last met een kapitaal van fl. 41.20 aan de kerk van Wanssum uitgekocht (1).

Deze perceelen zijn thans genummerd: Gemeente Wanssum.

(1) Deze twee anniversariën zijn een tiental jaren geleden tot twee leesmissen gereduceerd.

Digitized by Google

	H. A. C.
Sectie B n° 381 Haalweide hooiland	0—43—70
„ „ „ 398 Peschweide hooiland.	1—46—70
	1—90—40 (1)

III. Aan den arme van Swolgen en Tienray, de helft van de opbrengst van het mobilair, later door de executeurs gesteld op 600 gulden Kleefsch.

IV. Het bouwland onder Helden gelegen werd gelegateerd aan den arme aldaar.

Uit de goederen van den erflater werden door de executeurs van het testament naderhand nog meerdere kleinere stichtingen gedaan en zoo kwam ten laste der armbesturen van Meerloo, Swolgen en Tienray, de verplichting den weldoener Petrus van Loon op het zielboek dier parochiën te doen gedenken en den pastoor jaarlijks daarvoor 12 stuiver Kleefsch of 0.26 Ned. te vergoeden (2). Ook werd nog ten jare 1768 in de kapel van Tienray, ter intentie van P. v. L. eene vroegmis gesticht op het feest van O. L. Vr. Hemelvaart.

Pastoor van Loon verrichtte niettegenstaande zijn hoogen leeftijd nog immer persoonlijk de kerkelijke diensten en zoo bracht hij nog voor het laatst de door hem verrichte functiën 1763 Oct. 4 doop: 13 April huwelijk en 25 December (Kerstdag) een sterfgeval nl. Johanna Kuijpers dochter van Leonard en Joanna Geurts te boek. Deze laatste werd op Allerkinderendag 28 Dec. door den pastoor ter aarde besteld, doch hier liep de 80-jarige grijsaard een ziekte op welke hem na drie dagen het leven kostte. Na met de laatste H.H. Sacramenten voorzien te zijn overleed de Wassumsche Herder op den laatsten dag des jaars 31 Dec. 1763.

De kapellaan van Swolgen Arnoldus Aerts een der executeurs-testamentairs, den 1 Januari 1764 tot deservitor der verweesde parochie aangesteld, schreef dienaangaande in het Register:

---

(1) De jaarlijksche opbrengst der Meerloosche weiden is gemiddeld 125 gulden.

(2) De uitkeering aan den pastoor van Swolgen is fl 0.52, aan die van Meerloo fl 0.26, aan dezen laatsten tevens fl 2.69 voor gildemissen uit de 16de eeuw (te zamen fl 2.95).

Digitized by Google

„Die sepulturae hujus (n.l. Joanna Cuypers) 28 Xbris morbo fatali correptus R. D. Pastor" en vermeldt volgender wijze het overlijden van den pastoor, die niet in de kerk gelijk meerdere zijner voorgangers, doch op het kerkhof wenschte begraven te worden:

„1763, 31 et Ult. Xbris obiit R. Dominus Petrus van Loon ex Doerne vulgo Deursen, S. S. Ecclesiae sacramentis praemunitus ex sacellano in Meyell Parochus hujus loci ad annos 37 inch aetatis 81 minus 20 dieb. in coemeterio sepultus.

Bij de restauratie der kerk hadden de pastoor en diens kerkmeester Arnold Kessels († 24 Oct. 1763) het leiendak laten vernieuwen gelijk het opschrift in oude of meer verweerde leien (toenmaals veelal in zwang om den naam der weldoeners, der dekkers of het jaartal beter te doen uitkomen) ons nog heden aanduidt.

P. V. L.

1763

A. K.

De andere uitvoerder van 's pastoors uiterste wilsbeschikking, de eerw. heer Joannes Kuijpers, tot dusverre pastoor van Meerloo volgde hem, in Juni als Herder te Wanssum op.

Gelijk boven is aangestipt hadden de executeurs later meerdere beschikkingen getroffen om de memorie van den overledene te bestendigen maar tegelijkertijd waren in 1764 ook de moederlijke erfgenamen in de weer hun rechten op de erfenis te doen gelden.

In den staat van ontvangst en uitgaven dier verwanten komen o.a. ook de namen voor van Reinier, Elisabeth en Jacob Beurskens, van Willem en Helena Slots en van Joachim Beurskens op Boekenderhof.

Wij laten hier een beknopt lijstje van 's mans naaste familieleden volgen, voorkomende in het archief te Deurne, waarmede wij deze kleine bijdrage sluiten.

Digitized by Google

Jan Lenssen van Loon
× 8 Febr. 1659, oud omtrent 23 jaren,
Heeltje Claessen oud 20 jaren
op den Heijtrak.

× 10 Maart 1675
Maria Van Enkevoirt.

1) Lens of Laurentius van Loon, reeds priester 1695 pastoor van Deurne 1698. † begraven 8 Aug. 1731.

2) Cornelia × 8 Januari 1695 Peter Heesmans oud 27 jaren.

3) Jan van Loon × Allegonda Peters uit Maasbree.

Petrus van Loon geboren 11 Dec. 1682, kapellaan te Meyel pastoor van Wanssum 1727, † 31 Dec. 1763 weldoener der armen.

Jan Heesmans geb. 6 Dec. 1701 patrinus heer Laurens pastoor.

1) Helena 21 Mei 1698 patr. Egb. v. L. pastoor van Meyel.
2) Jan van Loon 10 July 1699 matrina: Maria van Enkevoirt
3) Catharina
5) Petronella
6) Nicolaas
7) Cornelia
20 Sept. 1704.

Moge het aandenken aan dezen te lang vergeten, edelen menschenvriend in zegening blijven vooral in die dorpen welke nog heden ten dage de vruchten zijner schoone stichtingen genieten!

In Nomine Sanctissimae et Individuae Trinitatis. Amen.

Ich onders. Petrus van Loon Pastor in Wanssum bemerckende de krankheijt der menschelijke natuer en datter niet sekerder is als de Doodt en de niet onsekerder als de wijze derzelver, nogtans niet willende van deze wereld scheijden, sonder van het tijdelijck (: hetwelk Godt Almachtig op dese belieft heeft te verleenen:) te disponeeren waerover de vrije dispositie mij (: sonder contradictie van jemens:) toestaat: daerom soo ist, dat ick met rijpe en welbedachte sinnen mit behoorlijke permissie volgens neffensgaande faculteijt de data 21 meert 1727 hebbe gemaekt dit mijn Testament

Digitized by Google

oft uijtterste wille wederroepende alle mijne voorgaende Testamenten, Donatien, causa mortis ende hoedanige andere makingen, begeerende dat dit mijn Testament of te uijtterste wille sal staet grijpen en volkomen effect sorteeren, het sij bij forme van Testament, Codicille, gifte ofte donatie, die men noemt ter oorsake van de Doodt ofte andersints. Soo ende gelijck jemants Testament ende uijttersten wille naer Geestelijcke en wereldlijcke Rechten alderbeste van weerde sijn mag, niet tegenstaande, dat in alle ende jegelijcke solemniteiten hierinne gerequireert niet volkomentlijck geobserveert waeren, niet tegenstaende oock eenige soo geestelijke als wereldlijcke Rechten, alle de welcke Rechten en solemniteijten en effecten van dijen soo verre die desen mijnen Testament of uijttersten wille als voors. zijn contradiceerde, ick Testateur wil gederogeert hebben, en derogeere wel expresselijk mits desen.

EERST VOORAL. Volgens octroij van H. W. Heere soo ist dat ick eens legateere aen het bisschoppelijck Seminarie tot Ruremonde thien Rijxd. Item make ick Testateur mijn twee weerden, met de inliggende lasten, welke weerden sijn omtrent $6^1/_2$ mergen ofte soo groot als sij hier sijn gelegen onder Wanssum, aan de armen tot Horst, mits dat den arme-meester tot Horst daer ook sal uijtbetalen jaarlijks 4 gld. permissie aan de Kercke van Wanssum tot een Eewig en Erffjaargetijdt voor mijn en mijne vrienden zielen laeffenisse, ook sal den armen-meester alle jaeren deze weerden uijtsetten en verpachten ten hoogsten prijse, ende de penningen opbeuren, en de lasten daer van betalen, en de resten aen de armen tot Horst uijtte reijcken, oock sal hij alle jaer voor den H. Pastoor en schepenen tot Horst rekeninghe doen daer van.

Item make ick Testateur mijn Koeweij ende Campweij met de inliggende lasten, welcke weijden sijn te samen groot omtrent $5^1/_2$ morgen ofte soo groot als sij sijn gelegen onder Wanssum aen de armen tot Mierlo, mits dat den arme-meester tot Mierlo daer ook uijt zal betalen jaerlijx aan de kerck van Wanssum 4 gld p. missie tot een eeuwig Erff. jaergetijdt voor mijn en mijne vrienden Zielen laeffenisse, oock zal den armen alle jaeren dese weijden verpachten ten hoogsten prijs ende de penningen opbeuren en de lasten daer van betalen en de rest aen den armen tot Mierlo uijt te reijken, oock sal den arme-meester alle jaeren daer

Digitized by Google

van doen voor den Heer Pastoor en schepenen tot Mierlo sijne rekeninghe.

Item make ick Testateur mijn land gelegen tot Helden aen den armen aldaar.

Item geve eens aen den armen tot Wanssum 4 mld. roggen, 2 op den dag van begraeffenis en 2 op den dag van de uijtvaert uijt te deijlen door de executeurs.

Voorders beveele ick aan Godt Almachtig en aan sijne Alderheijl. Maget en Moeder Godts Maria, de H. H. Apostelen Petro en Paulo mijne arme Ziele, soo wanneer deselve uijt het sterffelijck lichaem door de Almogentheijt Godts sal sijn geroepen.

Alnoch geve ich aen de Kerck alhier eens 10 Ryxd. voor de mis, kleederen en priesterlyck gewaet om behoorlyck te worden begraven.

Item make ick Testateur aen de Capellanie tot Meyel een capitael van 2850 dalers Cleefs staende op de gemeynte Well ad 5 p. cent, waervoor de Heer Capellaen tot Meyell eeuwiglyck en erffelyck sal lesen 4 missen ter weke voor myn en voor myne vrienden (1) en weldoeners zielen-laeffenisse ende waer voor ick soude mogen syn geobligeert te lesen alle weken.

Geve al myne boecken tot Missen tot laeffenis en saligheyt van myn en mynder vrienden-zielen.

Item make aen het Convent van Venray van de Paters Minderbroeders-Ordre eens 400 gld. permissie, waer voor naer myne doodt sullen gelesen worden 1000 missen, tot myn en mynder vrienden-ziele-laeflenisse.

Item make aen 't Convent van de Paters MinderBroeders tot Ruremonde eens 400 gld. permissie waervoor sullen gelesen worden 1000 als vooren, tot myne ziele laeffenisse.

Item make als boven aen 't convent van de Paters-Minre Broeders tot Venlo eens 400 gld. permissie om voor deselve te lesen 1000 missen, als tot mijn en mijnder vrienden-zielen-laeffenisse.

Item begeere dat mijn lichaem naer de Doodt sal begraven worden ter gewijde aerde op den Kerckhof alhier, daer de executeurs van het Testament sulx sullen goetvinden, ende dat op het graf sal gestelt worden een houteren Cruijs.

---

(1) Bloedverwanten.

Digitized by Google

Item geve aen de twee dochters van mijnen halven broeder zaliger Joannes van Loon te weten Helena en Cornelia, aen deze jeder geve eens Helena een pistool (1) en Cornelia een pistool tot een gedachtenis.

Item make aen twee Religieuzen in het Convent te Oostrum te weten Maria Thresie en Maria Agnes, make dan eens aen Maria Theresia een pistool ende aen Maria Agnes een pistool tot een erkentenis.

Alnoch geve eens aen mijn cleijne meijd Willemijn van Kevelaer bij soo verre, dat sij bij mij blijft tot mijne sterfdag voor haere alle getrouwe diensten door haer aen mij gedaen, ende nog gedaen sullen worden 100 gld p. missie.

Item make ick Testateur aen Geritje Collix, mijne huijshouderse bij soo verre dat sij bij mij blijft tot mijne sterffdag toe voor hare getrouwe diensten door haer aen mij gedaen en nog gedaen sullen worden de Revenuen of Pensioen van een capitael van 1050 gld. permis. staende op de gemeijnte Geijsteren, naer de doodt van Geritje Collix sal die voornoemde capitael komen aen die Capellanie van Geysteren, waervoor den Heer Capellaen eeuwelijck en erffelijck alle weken sal lesen een misse en na jeder misse te lesen eene Miserere en de Profundis.

Naer inhoudt van dezes voors mijnes Testament, hetwelck ick Testateur verklare te wesen mijnen uytersten wille, dewelck ick wil dat naer mijn doodt alsoo achtervolgt, observiert ende van alle Rechten ende gerichten sal geaccepteert worden, schoon dat alle solemniteijten van Rechten hierinne niet observiert en onderhouden en sijn.

Voorbehouden nogtans altoos mijnen vrijen wille desen mijnen tegenwoordigen Testament te mogen corrigeren, veranderen ende vermeerderen, af en toe te doen, in het geheel of te deel of te op een andere manier soo mij believen sal te disponeeren.

Item, wil en begeere ick Testateur, alsdat de executeurs Testamenti mijne meubelen, die gevonden sullen worden, wat naeme dezelve sullen hebben verkopen ten hoogsten prijs, de gelden soo alnog

---

(1) *Pistool* was eene destijds koers hebbende gouden munt, eene waarde vertegenwoordigende van 9 1/2 à 10 gulden Nederlandsch.

Digitized by Google

boven de legaten zullen bevonden worden daervan sal de halfscheijd gegeven worden aen de arme van Swolgen ende Thijndere, de ander halfscheijd daervoor sullen missen gelezen worden tot mijn ende mijn vrienden laeffenisse door alsulcke priesters als de executeurs daartoe sullen gelieven te nomineren.

Ende opdat desen Testamente te beter mag effect sorteren, soo stelle ick Testateur ende verkiese tot executeurs van dit mijn Testament den Eerw. H. Joannes Kuijpers pastor in Mierlo ende den Eerw. H. Arnoldus Aerts cappellaen in Swolgen, dewelcke jeder eens voor haere devoiren sullen hebben een pistool, deselve versoeckende dat dese kleijne last sonder swarigheijt sullen gelieven te aenveerden, waermede ick Testateur desen mijnen uijttersten wille en Testament eijndigende wil en begeere dat hetselve in alle sijne punten en artikulen gelijck boven geseijt is naer mijn Doodt sal achtervolgt worden, in teijken der waerheijd dat al het geene voors. is mijn intentie ende uijtterste wille hebbe dese neffens de ooggetuijgen eijgenhandig ondertekent. Wanssum, 2 Maij 1760.

WAS ONDERTEKENT Petrus van Loon Pastor in Wanssum, Joannes Kuijpers pastor in Mierlo, tanquam testis, Arnoldus Aerts sacellanus in Swolgen testis.

Collata concordat cum suo originali, quod attestor. O. T. Liefkens, Secre.

Wij Peter Wijnhoven ende Derrick Henckens, schepenen, O. T. Liefkens secretaris der Heerlijckheijt Wanssum verclaeren en certificeeren mits desen, dat wij op versoeck van den eerw. Heer Joannes Cuijpers pastor in Merloe ons vervoeght hebben, ten huijsen van den H. p. van Loon gewesenen pastor van Wanssum, alwaer den voorscr. Heere Cuijpers aen ons heeft overlevert een besloetene cohier off pampier geseegelt met het schependombs seegel, welck naar behooren toegesegelt en sulx ter presentie van den Eerw. Heere Cuijpers pastor in Meerloe ende twee nabuiren Christiaen Kersten en Jacobus Hermans, namens de absente vrinden sijnde geauthoriseert door de schepens om het

Digitized by Google

voorseijde testament off besloetene pampier te openen welcken volgens wij bovengenoemde gerichtspersoonen ende onse onderteekeninge hebben geagnosceert en bekent, ende toesluijtinge ongeschonden ongevioleert hetselve volcomen bevonden inde presentie van den voorsc. Heere pastor en twee nabuiren het covert pampier hebben geopend, ende daerinne nogh bevonden een besloeten pampier met een signet in roeden lack, ombonden met een roodt lijndt naer gedaene openinge daerinne bevonden een testament off codicille van den Eerw. Heere pastor sal. beneffens twee getuijgen H. Joannes Cuijpers pastor in Merloe ende den Eerw. Heere Aerts sacellanus in Swolgen geteekent, in dato den 2 maij 1760 ende hetselve van wordt tot wordt vorgelesen, in oirconde der waerheijt hebben wij deze beneffens de twee naebuiren eigenhandigh onderteekent tot Wanssum den 31 Xbis 1763.

WAS ONDERTEKENT: Peter Wijnhoven, Dirrick Henckens, Christian Kersten, Jacobus Hermsen.

ONDERSTONT mij present en was onderteekent O. T. Liefkens, secretaris, accordeert mit sijn origineel

O. T. Liefkens secretaris.

Suprascriptum testamentum, una cum licentia testandi de dato anno 1727 die 21 martij nobis exhibitum et per nos mature examinatum cum nihil contineat sanctionibus canonicis contrarium, approbandum et confirmandum esse duximus prout authoritate nostra ordinaria per presentes approbamus et confirmamus. Datum Ruremondae hacs. 1ma Janr 1764.

Was onderteekent: J. A. Episcopus Ruremundensis. De mandato Illmi ac Revmi Domini praefati was onderteekent P. Smiets secretaris.

(L. S.) accordeert mit sijn origineel

quod attestor

O. T. Lierkens, secris.

Digitized by Google

SCHEPENBRIEVEN

VAN HET

Kapittel van St. Servaas

TE

MAASTRICHT.

(VERVOLG).

In den vorigen jaargang dezer „Publications" gingen wij voort met het publiceeren der belangrijke verzameling schepenbrieven van het Vrije Rijks-Kapittel van St. Servaas, enkelen in extenso, verreweg de meesten in regestvorm. Wij behandelden toen 157 brieven, loopende over de jaren 1398 Maart 10 tot 1414 Mei 26. Dat was het vierde vervolg.

Wij beginnen hier het vijfde vervolg, aanvangende met een schepenbrief van 1414 Juni 22, en volgen dezelfde wijze van uitgave als tot dusverre, den regestvorm. Aan den voet der bladzijde geven wij, waar zulks noodig is, ophelderende noten of historische en biographische bijzonderheden.

Het zal wel overbodig zijn, andermaal te wijzen op de belangrijkheid dezer verzameling; de lezer toch die ze reeds van nabij heeft leeren kennen, zal zeer zeker zich daarvan hebben kunnen overtuigen.

P. D.

Digitized by Google

N° 1156.

1414 (Juni 22) des Vrijdachs vur sinte Johans dage Baptiste Nativitas.

Schout (1) en schepenen van M. oorkonden, dat Dyeric VAN RODENRYT, priester, als rentmeester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk aldaar, *overmids drye veertenachten als gewoenlic is*, op Johan VAN HOLZIT genaamd VAN ROEDEREN en op Lysded HEYLSEN heeft doen uitwinnen een huis met aanhoorigheden gelegen in de *koexruwe* tusschen het huis van Goedard VAN BLOMENDALE en dat van Johan DER WALEN, en zij hem dit voor een jaar en dag hebben toegewezen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Beertram VAN LAER, Matheus DUNNEN, Arnolt VAN CHIEVEL, Henric BOVYER, Henric EELMAN, Arnolt CLUT en Pouwels VAN DEN BYESSEN.

N° 1157.

Transfix: 1415 (Juli 19) op sinte Margareten avonde der heylger Jouffrouwen.

Schout en schepenen v. M. verklaren, dat zij Dyerick VAN ROEDENRYT, priester, als rentmeester van bovengenoemd broederschap het huis vermeld in den hoofdbrief, waardoor deze is gestoken, in vollen eigendom hebben toegewezen, onder bepaling dat *eyn recht erfname* het zal kunnen aflossen en terugkoopen voor St. Bartholomeus avond e.k. (23 Augustus).

Orig. op perkament. — Schepenen als van n. 1156.

N° 1158.

1414 (Juli 26) des sessentwyntichsten daechs in Julio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Kyerstioen ZYBEN, *der hameker*, wondende te Wijk aan Everard VAN REYS, kanonik en deken van St. Servaaskerk aldaar, eene erfrente van 5 schellingen 's jaars uit

(1) Uit het aanhangend zegel blijkt, dat .... HAPPART schout was.

Digitized by Google

diens huis afkomende van wijlen Gerard VAN GELKE, priester, en gelegen in de Papenstraat *achter sinte Johansruwen dae men gheyt ten baljuyne wart*, naast dat van wijlen Karsielis VAN HOLZIT overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan VAN HESE en Cloes VAN LIEBEKE.

N° 1159.

1414 (September 2) twe dage in Septembri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Dycderic VOLQUYN, kanonik van St. Servaaskerk aldaar, Peter VAN ONENSEL en Dyederic VAN RODENRYT, priesters en kapellanen dier kerk, als uitvoerders van het testament van Wilhem VAN SINTE MARGRAETEN, in leven kanonik en scholaster dier kerk, aan Margryet VORDEKENS en hare erfgenamen eene jaarlijksche erfrente van 1 mark, 17 schellingen en 2 kapoenen overgedragen hebben, van welke rente de mark te beuren uit het huis van wijlen Gerard KANTELBERCH, voller, *in die Lenculrestraete* naast dat van Kathryn VAN PROELEN, en de 17 schellingen en 2 kapoenen uit een huis gelegen *tegen den swyngelputte over, by des persoenshoff oft woenynge vanden Nieuwenhoff* naast dat van Arnold VAN DEN NUWENHOFF, brouwer, en beloofd hebben hun het rustig bezit daarvan te zullen verzekeren en de gebruikelijke formaliteiten nakomen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Herman VAN HESE en Henric EELMAN.

N° 1160.

1414 (September 30) mensis Septembris die ultima.

Rentmeester (1) en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Johannes DE HEGGEN, wapendrager, wonende in de Abtstraat (*supra plateam abbatis*) ten behoeve der arme scholieren, *panistae*, van St. Servaaskerk aldaar afstand gedaan heeft van eenen jaarlijk-

(1) Uit het aanhangend zegel blijkt dat Pauwel VAN DEN BIESEN rentmeester was.

Digitized by Google

schen erfcijns van 1 mark, te beuren half met Kerstmis en half met het feest van den H. Jan den Dooper, uit het huis van wijlen Giselbertus METTEN thans bewoond door Johannes DE ELSLOE, gelegen in de *platea rufi* (1) tusschen de huizen van Hermannus VYERHALLERS en van Elysabeth BYRMANS, en van achteren zich uitstrekkende tot aan de erven van Johannes APOTHECARIUS en van wijlen Reynerus DE ROSIS, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en die afstand te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Ida, zoo zulks verlangd mocht worden.

Orig. op perkament. — Schepenen: Arnoldus DE CIGNO, Arnoldus CLUT, Lambertus DE BUSCO, Henricus BOVYER, Matheus DUNNEN, Johannes Petri DE VALKENBORCH en Godefridus WARWELLIS. Zegels: 2. Drie pelgrimsschelpen, in het vrijkwartier een getand kruis; omschrift: S.: ARNOLDI: CLUT: SCABI: TIECTEN: AC: CUR: LENCULEN:

N° 1161.

1415 Maart 12. Johan Ghison stelt Diederick van Roedenryt twee bunders akkerland tot onderpand van eene jaarlijksche pacht van 2 mudden rogge die hij hem verschuldigd is.

Wij Godart HOLLEN, Johan VAN LEENDE, Heinric FIEN, Gherit DUYSCEN, Peter BRUYNINX, Mychiel AEN DEN KERCHOFF ende Gyntis VAN ODELOE scepenen der banck van Hamont, tuyghen, dat voer ons ende onsen scoutet comen es Johan GHISON van Lille, kennende ende liende voer hoem ende syn nacomelinghe, dat hee sculdich is van rechter kenliker scout alle jaer op onser Vrouwen dach Lichtmesse heren Diedericke VAN ROEDENRYT, priester ende coster te sinte Servaes te Tricht, ende sinen nacomelinghen, een mudde rogghen guets erfs pachts maten van Lille op ende ane twee bonre lants gheleghen in seinen camp dae syn scuere aen steet, in die parochie van Lille gheleghen aen te meten aen die vroende mit seinen heymsel (2) te lande wart, in welleghen onderpant die vorscreven Johan heet gheloeft alle

---

(1) De Capucijnenstraat.

(2) *Heymsel, heynsel,* muur, omheining.

Digitized by Google

voer commer aff te doene tot des heren ceyse tuwe met deser vurwarde, es dese vorscreven onderpant gheseet, offt sake were dat dese vorscreven erfpacht niet betaelt en woerde alle jare alst vorscreven is, dat niet syn en moete, soe moghen comen die vorscreven her Diederic off syn nacomelinghe nae den vorscreven termyn altoes, alst hon ghenuecht, ende vervolghen den vorscreven onderpant nae der bancrecht, met deser vurwarde es die vorscreven her Diederic gheguet in den vorscreven onderpant nae onser bancrecht, alle archliste in desen saken uytghesceyden. Ende dis begherde die vorscreven her Diederic van ons scepenen enen brieff ende Johan GHISEN vorscreven wilcoerde hom den brief ende om begheren ende wilcoren beyde der partyen hebben wy scepenen vorscreven onsen ghemeynen scepen seghel aen desen brieff doen hanghen tot enen ghetuychnis der waerheit alre poenten vorscreven. Ghegeven in den jaer ons Heren duysent vierhondert ende vyftiene twelfe daghe in Merte.

Orig. op perkament. — Zegel der schepenbank van Hamont gebroken, van ronden vorm vorstellende den H. Laurentius, houdende met de rechterhand den rooster.

N° 1162.

1415 (Maart 12) tweelf daighe yn Merte.

Schep. v. M. oorkonden, dat Moes VAN ROETHEM ten behoeve van Servoes GRUYSEN, Helene zijne echtgenoote en hun beider kinderen afstand gedaan heeft eener jaarlijksche erfrente van 1 mark uit een huis (1) te Wijck *in den gracht* (de Grachtstraat) naast het huis van Johan ZYLEN en naast dat van Johan SMETS, beloofd heeft de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en verklaard dat het huis met geen andere rente meer bezwaard is, waarvoor hij al zijne goederen verbonden heeft.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* A fol. 109. — Schepenen: Johan VAN HESE en Pauwels VAN DEN BIESSEN.

---

(1) Uit de noot boven den brief blijkt, dat dit huis naderhand kwam aan Laurentius DE BERGHE.

Digitized by Google

N° 1163.

Transfix : 1415 (December 9) noegen daige in Decembri.

Schep. v. M. verklaren, dat Servaes GRUYSEN de rente, vermeld in den naastvoorgaanden brief, waardoor deze getrokken is, aan Yda VAN ROETHEM en hare erven overgedragen heeft, onder beding die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne vrouw Helene (1).

Afschrift ibidem fol. 109 verso. — Schepenen: Arnoldt CLUT en Pauwels VAN DEN BYESSEN.

N° 1164.

1415 (Mei 21) eyn ende twintich dage inden maent van Meye.

Schout en schepenen *gemeinlic der eerwerdiger onser heren dekens ende capittels der kircken sint Servaes te Tricht in honnen dorpe ende dingbanck tot Vleytingen* oorkonden, dat Gisebrecht SCRANCK van Menbruggen, roedrager van voornoemde kerk, aan de broederschap van kapellanen dier kerk verkocht en aan haren meester en gevolmachtigde overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 1½ mud rogge, pacht van Hespengouw en maat van Maastricht, te beuren uit de hofstede van wijlen Wilhelm IN POTHEIM, nu in pacht bij Kathryne weduwe van Cloes LIVESOENS van Millem den jonge en dochter van Dayngel PROESTMANS, en bij Wilhem Liebrechts zoon PROESTMANS, schepen van voornoemde schepenbank, welke hofstede gelegen is te Vleytingen naast die van Lambrecht SIPPEN en land van Doem van GOTTENKOEVEN naar den kant van Herderen aan de straat geheeten *die smyssteghe*, de hofstede van Wilhelm WEIRTS en die geheeten *ter smyssen* van den anderen kant, op voorwaarde dat die pacht jaarlijks met het feest van den H. Andreas of uiterlijk met O. L. Vr. Lichtmis daaraanvolgende betaald en geleverd moet worden te Maastricht in het huis of op den zolder door hem aan te wijzen en onder beding dat *oft geviele dat die vorscreven besitter end off sy en weren honne erven noe hen, die den hoff vorscreven hielden, versuemlyc off broecklic wurden*

---

(1) Beide brieven werden 1417 *den derden daighe inden Bramaent* (3 Juni) gevidimeerd door de schepenen Pauwels VAN DEN BYESSEN en Gerart CLUT.

Digitized by Google

in eyngen jaeren off tyde hi noemoels an den erfpacht ende lieveringen der anderhalf mudde roggen vorgenoempt, et were in eynem devle off in altemoele, dat alsdan der vorgenoempte Gisebrecht Scranc syne eygen ende nakoemelingen terstont noe den vorscreven onsser Vruwen Lyechtdage off darnoe wanne sy willen sullen moegen doen pande suecken metten geswoeren boede ons hoefs vorscreven an ende op den vorscreven hoeve ende erve tegen den eersten gedinge dan toekomende ende ten selven gedinge sullen die vorgenoempte Wilhem ende Kathryne besitter des hoefs vorgenoempt ende honne erven off sy en weren sculdich syn den vorgenoempten Gisebrecht Scranck synen erven ende nakoemelingen talingen te doen off talingen te beweysen van den gebreeck des erfpachts vorgenoempt. Ende off des nyet en geschiede opden selven gedinge ende dorboeven overstreiken vyftene dage, soe sulde men noe denselven vyftene dagen den vorgenoempte Gisebrecht Scranc syne erven ende noekoemelingen vorgenoempt sculdich syn terstond te geleiden an den onderpant ende alingen hoff vorgenoempt noe gewoenten ons hoefs met allen volkoemenen recht off dat vor ons met viere genachten in gericht bedinckt ende erfolght were.

Orig. op perkament. — Schepenen: Gisebrecht BOLLE van den Kerckhoff, schout, Lambrecht SIPPE, Loye BOLLEN, Gerart TAUPENS, Gisebrecht VAN ELCHT, Wilhem WEERTS, Arnot HAEN en Wilhem son Liebrecht PROESTMANS. Zegels: 1°. Een band, in het vrijkwartier . . . ; — 2°. Een band waarop in het hartpunt eene vijfpuntige ster; omschrift: . . . RTI : SIP : DE; — 3°. Een band, in het vrijkwartier een . . . : omschrift: S. LOIE. KORENMARCKT; — 4°. Van vair met een band; in het vrijkwartier een band, omschrift: S. GHERART . TAUBEN . . ; — 5°. Van vair in het hartpunt een zespuntige ster . . . ; — 7°. Een band, in het schildhoofd drie naar rechts gewende hanen naast elkander; omschrift: . . . HOEN . ; — 8°. Van vair, in het vrijkwartier een naar rechts gewende haan; omschrift: S. WILLEM PROESTMAN.

N° 1165.

1415 (Juli 17) seventiene daighe in Julio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Johan CREMER, priester en *gastmeyster des gasthuys des gueden sinte Servoes* aldaar, voor het jaargetijde zijner ouders aan de priesterbroederschap van St. Servaaskerk eenen jaarlijkschen grondcijns van 4 schellingen uit een huis (1)

(1) Uit de aanteekening boven den brief blijkt, dat dit huis toebehoorde aan Matheus ALEXANDRI; aldaar wordt Johan CREMER genoemd Johan MERCATOR.

Digitized by Google

in *die Ramestroete op den oerde van den Koexruwen* naast zijn huis in de Raamstraat en naast dat van Gisebrecht KORENSNYDER in de Kokstraat gelegen, overgedragen heeft.

Afschrift in: *Registrum litt. fratern.* A. fol. 104. — Schepenen: Godenoel VAN SPAUDEN en Mathees DUNNEN.

N° 1166.

1415 (Juli 28) achtentzwyntich daghe inden moende van Julio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Coenrart [VAN SCOENVORST], heer van Elsloo en Sittard, voor eene jaarlijksche rente van 5 marken aan Mathees [VAN DER NEDERMOLEN] en aan zijne echtgenoote Kathrine in erfpacht heeft opgedragen een huis met open plaats in de Breedestraat tusschen het zijne en dat van Mertyn, bakker, (*pister*) van St. Servaaskapittel, onder voorwaarde dat zoo Mathees of zijne nakomelingen de open plaats betimmeren zullen, zij *honnen tymmer ende buwe setten ende richten ende sculdich syn te setten eynen voet op die syde ten huse wert van den gelasen vynsteren voerscreven, alsoe dat sy der capellen voergenoempt (stoende in den hove von Grousselt) hoer locht daer met aender vynsteren voirscreven niet en benemen, ende Mathees ende syn erven ende nocoemelingen voirgenoempt soelen sculdich syn die vorscreven plaetse ende hoef besyden ende achter aenden erve heren Coenrarts vorscreven te beluken ende te besluten met eynre toenen of met eynen muere dwellich hon genuecht*.. en Mathees beloofd heeft binnen het jaar van die rente 30 schellingen te zullen aflossen (1).

Orig. op perkament. — Schepenen als van n. 1167 (2).

N° 1167.

Transfixen. 1415 (Juli 29) noegenentwintich daghe inden moende van Julio.

Schep. v. M. verklaren, dat Coenrart VAN SCOENVORST, heer van Elsloo en Sittard, in mindering der jaarlijksche rente in den

---

(1) Het begin van den brief is zeer beschadigd en bijna onleesbaar.
(2) Dat blijkt uit de zegels.

Digitized by Google

naast voorgaanden brief vermeld, 30 schellingen jaarlijks aan Mathees VAN DER NEDERMOELEN, *scroeder*, overgedragen heeft.

Orig. op perkament. — Schepenen: Godenuel VAN SPAUDEN en Johan VAN BLOEMENDALE.

N° 1168.

1427 (Februari 11) eylf dage in Februario.

Schep. v. M. oorkonden, dat Mathees VAN DER NEDERMOELEN 10 schellingen jaarlijksche rente uit het huis in de Breedestraat gelegen, waarvan gewag wordt gemaakt in den hoofdbrief waardoor deze gestoken is, aan Willem ROESE en zijne echtgenoote Nese heeft overgedragen, onder beding hun het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren en die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Kathryne.

Orig. op perkament. — Schepenen: Dyeric LAMBOY en Johan VAN BREYDE.

N° 1169.

1415 (Augustus 28) achtentwintich daighe inden Oestmoent.

Schep. v. M. oorkonden, dat Willem GRUETER voor zijn jaargetijde en dat zijner echtgenoote aan de priesterbroederschap van St. Servaaskapittel het vruchtgebruik van een mud rogge jaarlijksche *moelepacht*, dat wijlen Johan PRUME, priester, hem bij testament gelegateerd had . . . *des selven Willems daighe lanck ende nyet langer*, te beuren uit den *Busscoper moutmoelen* (1) te Maastricht, overgedragen heeft.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* A. fol. 104 v. — Schepenen: Johan VAN HESE en Johan VAN BLOEMENDALE.

N° 1170.

1415 (September 3) drye dagen in Septembri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Dyederic VOLQUYN, kanonik van

---

(1) Deze molen was gelegen in de Koestraat aan de Steenenbrug en bestaat nog heden.

Digitized by Google

St. Servaaskerk aldaar en Peter VAN ONENSEL, priester en kapellaan dier kerk, als testamentaire uitvoerders van Wilhem VAN SINTE MARGRAETEN, in leven kanonik en scholaster dier kerk, aan den deken en het kapittel daarvan overgedragen hebben eene jaarlijksche rente van 15 marken, waarvan 4 marken voor zijn erfjaargetijde en de overige 11 marken voor elf commemoratien, te beuren: de 4 voormelde marken uit twee achter elkander gelegen brouwerijen, de eene in *die Swoefstraete by de Kersenmarckt* naast het huis van Heyne RUYSSCHE en dat van wijlen Arnold NOUTS, thans bewoond door Johan RUYSSCHE, en het andere daarachter gelegen op de Havenstraat (*op die Hoeffstat*), tusschen het huis van Jutte de weduwe van Rutten VAN GRAETHEM en dat van wijlen Goedard VAN MONTENAKEN, smid; de elf overige marken als volgt: 4 marken en 2 schellingen uit een huis *op die moente* (1) *vur dat Cruyes* naast het huis *von den hertte* en naast dat van Gerard GROND geheeten *crucenbergh;* 3 marken en 18 schellingen uit het huis van Ide CLUTS in de Brugstraat tusschen het huis van Pape ARNOLDS, kramer en dat van Danyel VAN VLEYTINGEN, schoenmaker; 2 marken uit het huis van Dyeric VAN ROETHEM, gelegen tegenover de Sint Joriskapel naast het huis bewoond door Karys DER ZADELMEKER en naast dat van Johan VAN LUYTKE, schepen van Maastricht; 1 mark uit het huis door voornoemden Karys bewoond tusschen dat van den jonkheer VAN HAREN en dat waarin Dyeric VAN ROETHEM woont.

Orig. op perkament. — Schepenen: Mathees DUNNEN en Johan VAN HESE.

N° 1171.

1415 (September 3) drye dage in Septembri.

Schep. v M. oorkonden, dat Dyederic VOLQUYN, kanonik en Peter ONENSEL, priester en kapellaan van St. Servaaskerk aldaar, in hunne hoedanigheid van uitvoerders der laatste wilsbeschikking van Wilhem VAN SINTE MARGRAETEN, kanonik en scholaster dier kerk, aan den deken en het kapittel overgedragen hebben . . . 10 schellingen en 8 penningen jaarlijkschen cijns uit

(1) Muntstraat.

Digitized by Google

het huis van .... BEMELMANS, verver, gelegen *op die alde moente* tusschen het huis geheeten *ten nuwen are* en dat van Vrederic VAN ELSLOE, brouwer; 6 schellingen en 4 penningen grondcijns uit twee naast elkander gelegen huizen *op ten balyuyne* naast dat van wijlen den proost van St. Lambertuskerk te Luik, thans behoorende aan den hertog van Brabant en naast dat van Wilhem VAN EYMOLE, *scroeder*; 30 penningen en $^1/_4$ kapoen uit het huis van Johan VAN HOEGHEM, in *St. Joerysstraete* (Groote Staat) naast dat van Engelbrech VANDEN BRUELE en naast dat van Ida de weduwe van Johan KAUTBYER; 12 penningen uit het huis van Oda weduwe van Johan VAN PIETERSHEM *op ten holtmarkt* gelegen tusschen dat van Johan ZU RENTEYE, smid, en dat van Heyne LOYTEN

Orig. op perkament. — Schepenen als van n. 1170.

N° 1172.

1415 (September 4) op den Goensdag noe sint Gielisdach des heilgen Apts.

Schout en schepenen van M. oorkonden, dat Bertoldus SNOESKEN als rentmeester en *ophelder* van den deken en het kapittel van St. Servaas aldaar wegens het niet betalen der verschuldigde rente op Wouter *der Strodecker* en op Lambrecht CLOES heeft doen uitwinnen een huis achter de St. Hylariuskapel tusschen dat van Engelbrecht BOUTMEKER en dat van Wouter voornoemd en zij hem dat voor een jaar en dag in eigendom hebben toegewezen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Guedenuel VAN SPAUDEN, schout en schepen, Johan VAN HESE, Johan VAN LUTGE, Johan BLOEMENDAELE, Herman VAN HESE, Cloes VAN LIEBEKE en Dierich LAMBOY. Zegels 1. Een band van sabel; omschrift: S. GOENOL DE SPAUE SCAB. TRAI.: — 5. Gefaast van acht stuk, in het vrijkwartier een hertenschedel: omschrift S. HERMANNI DE HEZE SCABINI TRAIECTEN.

N° 1173.

Transfix. 1416 (September 16) opden Goensdach te weten op Sint Lambrechs avont des heyligen Buscops.

Schout en schepenen van M. verklaren, dat zij aan Bertoldus

Digitized by Google

SNOESKENS, rentmeester van St. Servaaskapittel ten behoeve daarvan het huis vermeld in den brief waardoor deze gestoken is, definitief in eigendom hebben toegewezen, onder beding dat *eyn recht erve* het nog zal kunnen afkoopen vóór Woensdag feest der H. H. Apostelen Simon en Judas (28 October) e. k.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n. 1173.

N° 1174.

1415 (September 25) vijfentwintich dage in September.

Schep. v. M. verklaren, dat Dyderic VAN EYNENBERCH, *knape te woepenen*, aan den deken en kapittel dier kerk eene jaarlijksche erfrente van 16 schellingen en 2 kapoenen overgedragen heeft, waarvan 10 schellingen en 2 kapoenen uit het huis van wijlen Gobbel MEYNTEN, priester, *in die papenstraete achter sinte Servoes cloister* naast het huis van Henrix ter MASEN, priester, en naast dat van Lysbeck GRAENEMEKERS, en de overige 6 schellingen uit het huis van Henrix voornoemd, tusschen dat van voormelden Gobbel en dat van Everard VAN REYS, deken van voornoemd kapittel gelegen, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoot Mabilien.

Orig. op perkament — Schepenen: Johan VAN BLOMENDALE en Henric BOVYER.

N° 1175.

1416 (Januari 20) twyntich dage in Januario.

Schep. v. M. oorkonden, dat Cloes VAN NAMEN, de oude, als vruchtgebruiker, en zijn zoon Cloes, als erfgenaam, ten behoeve van Mathees VAN STEYNE, kanonik der kapittelkerk van den H. Bartholomeus te Luik, afstand gedaan hebben eener jaarlijksche erfrente van 10 schellingen en $^1/_2$ kapoen uit het huis van Gerard, zoon van Lenard VAN MERSEN, gelegen *in des swouffstraete* (1)

(1) de Wolfstraat.

Digitized by Google

naast dat van Goedard IN DEN WOLF, brouwer, en naast dat van Kathrijne VAN REMUNDE en beloofd hebben hem het rustig bezit dier rente te zullen vrijwaren, met de verklaring dat de broederschap der kapellanen van O. L. Vrouwkapittel eene gelijke rente uit dat huis beurt.

Orig. op perkament. — chepenen: Mathees DUNNEN en Henric BOVYER.

N° 1176.

Transfix. 1431 (Augustus 10) op sinte Laurentius dach mertelers

Schep. v. M. verklaren, dat Mathees VAN STEYNE, kanonik van den H. Bartholomeus te Luik, ten behoeve van het jaargetijde van Joerys DE PALA, kanonik van St. Servaas te Maastricht, aan den deken en het kapittel dier kerk, de rente vermeld in den hoofdbrief, waardoor deze gestoken is, overgedragen heeft.

Orig. op perkament. — Schepenen: Dyeric LAMBOYE en Pauwels VANDEN BYESSEN.

N° 1177.

1416 (Januari 26) sesentwyntich daighe yn Januario.

Schep. v. M. oorkonden, dat Diederic VAN EYNENBERGH, wapendrager, ten behoeve van Bartholomees WARWELLIS, diens echtgenoote Beateren en diens erfgenamen afstand gedaan heeft van eenen jaarlijkschen grondcijns van 2 marken, 13 schellingen, 1 penning en $4^1/_2$ kapoenen, waarvan 12 schellingen uit een huis op de Kleine Gracht bij de *Koxruwe*, bewoond door een brouwer en gelegen tusschen die van Thijs VAN SLUSEN en van Peter VAN HERBRECHT; 4 schellingen, 4 penningen en 2 kapoenen uit het klooster der *Oudestynen* (Augustijnen); 21 penningen en $^1/_2$ kapoen uit *schoenyden guede* op de Visschermaas naast het huis van Yda FORIS en het straatje gaande *ten stocke of ter broetbruggen wert* (Stokstraat); 6 schellingen en 4 penningen uit het huis van Severyn RIEMSLEGER bij de Maasbrug naast het huis van Peter *der cremer* en *den ynganck* van de Augustijnen; 14 schellingen en 2 kapoenen uit eene brouwerij te *Hoegbruggen*

Digitized by Google

(Helstraat) naast het huis van Wouter NOUTS en naast dat van Johan VAN ROETHEM; 4 schellingen en 8 penningen uit het huis van Conrard VAN RIEMST in de Kapoenstraat, naast dat van Heynrix EELMANS, schepen van Maastricht en naast dat van Mechtild PHILIPS; 10 schellingen uit het huis van Henrix VAN EYCKE op de Houtmarkt, naast een huis der Balie Biesen en naast dat van Godard VAN DER MOELEN; en verklaard heeft dat alle die cijnzen grondcijnzen zijn, behalve *des want onse genedighe here van Ludic* (1) *jaerlix erfcyes geldende heet als wir verstonden an ende op Severyns goede vurscreven dae ist te besien ende gevurwert oft sake is dat ons genedighen heren ceys vurscreven voire gheyt, soe en geloeft Diederic vurscreven nyet te werene dat dese sesse scillinghe ende vyer pennynge op Severyns guede vurscreven sprekende eynich grontcyes syn, mer anders soe solden sy grontcyes syn.*

Afschrift in: *Registrum litt. fratern.* A fol. 108. — Schepenen: Mathees DUNNEN en Herman VAN HESE.

N° 1178.

1416 (Februari 21) eynentwintich daeghe in Februario.

Schep. v. M. verklaren, dat Bartholomees WARWELLIS aan de priesterbroederschap van kapellanen der St. Servaaskerk aldaar, eenen jaarlijkschen grondcijns van 26 schellingen, 1 penning en $4^1/_2$ kapoenen, waarvan 10 schellingen en 2 kapoenen van eenen van 30 schellingen en 2 kapoenen uit een huis op de Groote Gracht op den hoek der *batterien* (Batterijstraat,) naast het huis van Kathrijne VAN BERNE; 4 schellingen, 4 penningen en 2 kapoenen uit het klooster der Augustijnen; 21 penningen en $^1/_2$ kapoen uit een huis op de Visschermaas naast dat van Yda FORIS en het straatje leidende naar de Stokstraat en 10 schellingen uit het huis van Heynrix VAN EYKE op de Houtmarkt naast een huis der heeren der Duitsche Orde, Balie Biesen, en naast dat van Godard VAN DER MOLEN, overgedragen heeft, op voorwaarde

(1) De Prins-bisschop van Luik.

Digitized by Google

de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Beatrix.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* A fol. 108 verso. — Schepenen als van nº 1177.

Nº 1179.

1416 (April 28) mensis Aprilis die vicesima octava.

Rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Hermannus DE HESE, schepen van Maastricht, aan Johannes genaamd HANSEN DE REMUNDE, zijne echtgenoote Christina en hun beider erven opgedragen heeft 2 bunders en 9 groote, min $3^1/_2$ kleine roeden bouwland in drie perceelen gelegen, te weten 10 groote en $1^1/_2$ kleine roeden ter plaatse *des prosts commeynt* geheeten tusschen land van Theodoricus LAMBOY en land der kinderen BOX van Tweebergen; 13 groote min $1^1/_2$ kleine roeden ter plaatse *op ten ghere* tusschen den Tongerschenweg en land der kinderen BOX, en 26 groote min $3^1/_2$ kleine roeden langs den Tongerschen weg, tusschen land van Bartholomeus WARWELLIS en van Nicholaus DE LIEBEKE, schepen van Maastricht, en beloofd heeft hem van alle tegenspraken te zullen vrijwaren (1).

Orig. op perkament. — Arnoldus DE CIGNO, Arnoldus CLUT, Lambertus DE BUSCHO, Henricus BOVYER, Matheus DUNNEN, Johannes PETRI de Valkenborch en Godefridus WARWELLIS.

Nº 1180.

1416 (Juni 3) drie daige in Junio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Anna, weduwe van Philips VAN MONIOUWEN, timmerman, als tochtenares, en haar zoon Peter VAN MONYOUWEN, als erfgenaam, ten behoeve der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, afstand gedaan hebben eener

(1) Uit de aanteekening in dorso blijkt, dat dit land door Johannes DE REMUNDE naderhand aan het kapittel van St. Servaas werd geschonken voor de stichting eener Mis.

Digitized by Google

jaarlijksche erfrente van 1 mark, uit hun huis gelegen *bij onsser Vrouwen cloister*, en verklaard hebben dat behalve die rente op dat huis nog gevestigd is eene van 2 marken, die gebeurd worden door voormelde broederschap.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* A fol. 114. — Schepenen: Mathees DUNNEN en Johan VAN HEZE.

N° 1181.

1416 (Augustus 22) tweyentwintich dage in Augusto.

Schep. v. M. oorkonden, dat Johan PENNEN, rentmeester van het land van Leuven, aan Dyederix VOLQUYN, kanonik van St. Servaaskerk aldaar, de volgende jaarlijksche cijnzen heeft overgedragen: 2 marken van eenen van 2 marken en 8 schellingen uit het huis van wijlen Godard VAN HUYE, kramer, in de Brugstraat gelegen naast dat van Johan VAN BRYEDE, schoenmaker den jonge, dat van Arnold VAN BYECHT en dat van Cloes VAN HAVERT; 24 schellingen grondcijns uit het erf van Lambrech CRISSIEN, gelegen in de *Korttenstraete beneden onser Vrouwen cloister*, tusschen het huis van deze, voormaals eigendom van Reynen VAN KUENYNXWINKEL, en dat van Symon STOTER en beloofd heeft de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen, met de verklaring dat op het huis van Goedard VAN HUYE nog gevestigd is een cijns van 5 penningen 's jaars, alles onder verband zijner goederen (1).

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan VAN HESE en Johan VAN LUYCKE.

N° 1182.

Transfix. 1420 (Augustus 13) dertheen dage in Augusto.

Schep. v. M. oorkonden, dat Wilhem van LEEWE, priester en kapellaan van O. L. Vrouwekerk aldaar, aan Dierix VOLQUYN, kanonik van St. Servaaskerk, eenen jaarlijkschen cijns van 6 schellingen uit het huis van Lambrech CRISSIEN *in die Cortenstraet* overgedragen

(1) In dorso staat: *de XXX solidis pro festo beati Anthonii.*

Digitized by Google

heeft met belofte de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan VAN HEZE en Herman VAN HEZE.

N° 1183.

1417 (April 5) vyffve dage inden Aprille.

Schep. v. M. verklaren, dat Lysbeth VAN STEYNE, als tochtenares, Goedart VAN HUESSELT van Steyne, als momboor en man van Lysbetten, Goeswyn VAN BREDA, schoenmaker, en zijne echtgenoote Kathryne VAN LOEN, weduwe in eerste huwelijk van Liebrech VAN STEYNE, zoon van voornoemde Lysbeth, als erfgenamen, gezamenlijk aan Goedart COBBEN, leerlooier, diens echtgenoote Clementien en hun beider erven eene jaarlijksche erfrente van 1 mark uit het huis van Hendrik *onder den Wyngart*, gelegen te Wyck tusschen de erven van Lambrecht VAN BOVARTS en van Lambrecht VAN OYTEGRAVEN den oude, overgedragen hebben en beloofd hun het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren en Goedart VAN HUESSELT verklaard heeft, die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote, zoo zulks noodig mocht wezen.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* A fol. 166 v. — Schepenen: Johan VAN BLOEMENDALE en Claes VAN LIEBEKE.

N° 1184.

Transfix. 1439 (October 13) derthene dage in Octobri.

Schep. v. M. oorkonden, dat heer Vastrart COBBEN, priester, en zijn broeder Goirdt, ingevolge testamentaire beschikking van hunne ouders Goird KOBBEN en Clementien, aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk eene jaarlijksche rente van 8 schellingen, aan den *persoen* en de fabriek van St. Nicolaaskerk eene van 7 schellingen, aan de broederschap *des gueden sint Hilarys capellen aldoe wesende geheeten Onsser Vrouwen broederscap*, en den rector dier kapel eene van 5 schellingen, te beuren uit eene rente van 1 mark uit het huis in den naastvoorgaanden brief beschreven en gelegen *op gheen syde des gasthuys van Sint Gielis* te Wijk

Digitized by Google

naast het erf van Lambrech VAN OETEGROVEN, overgedragen hebben.

Afschrift ibidem, fol. 167. — Schepenen: Gerart CLUT en Arnolt CLUT.

N° 1185.

1417 (April 6) des sesdes daechs in April.

Schout en schepenen *des dorps end heirlicheit van Opkanne, toehuerende den eerweerdighen heren deken ende capittel van synt Mertyn te Ludie*, oorkonden, dat Johan HOEN VAN KARTYLS aan de *Custeren* (schatbewaarders) van St. Servaaskerk te Maastricht, vertegenwoordigd door hunnen rentmeester Diderics VAN RODENRYT, priester, en ten behoeve der arme priesters en *schemelhuisermen* verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 18 vaten rogge en van $1^1/_2$ mud spelt, te nemen 1° van eene van 3 mudden rogge, waarvan Raes VAN ORDINGHEN, ridder, 18 vaten en Daniel BOEN *der ghewantmeker* $1^1/_2$ mud hebben te beuren uit de volgende perceelen lands: 5 groote roeden *by den boem van Kanne* bij land der heeren van den Biesen en land van het kapittel van St. Maarten voornoemd; 6 groote roeden *in den Honnck* naast land van dat kapittel; 8 groote roeden *voir die groet scavey* van Kanne naast land van den zoon van Wiegier van Kanne; 17 groote roeden *op den plackenbergh* bij land van het begijnenhof van Maastricht; 15 groote roeden *op die sceperie op den plackenbergh* tusschen land van Lambrecht VAN DEN BOSCHE; 26 groote roeden benoorden het dorp naar den kant van *guldendael* van beide zijden begrensd door land van Heinrich VAN ODENBROECK; 28 groote roeden onder *die groet paroyse* tusschen land van St. Maartenskapittel te Luik en land van laatstgenoemde; 6 groote roeden *op popelmont*, uitschietende op land van Jan VANDEN JEKEREN; 17 groote roeden bij het voorgaande perceel gelegen; 6 groote roeden *in poelmontsdelle* bij land van Heinric VAN ODENBROECK en voornoemd kapittel; 12 groote roeden onder *popelmont*, naast land van dit laatste; 6 groote roeden *op den Triechter weech* tusschen land van den H. Geest te Maastricht; 4 groote roeden naast het erf van het gasthuis te Tongeren; 6 groote roeden tusschen land

Digitized by Google

van St. Maartenskapittel voornoemd en land van Everart VAN DEN VERNENHOLT; 2 groote roeden onder *die cleyne paroise* bij land van voornoemd kapittel; 6 groote roeden *op die cleyn paroyse an des papen lant;* 5 groote roeden bij het voorgaande perceel gelegen; 8 groote roeden naast *der berchouwer voetpaet;* en 2° van eene van 3 mudden spelt te beuren uit het erf van Jan VAN OERT te Kanne met toebehooren gelegen tusschen het erf van Mathys den zoon van Coenraets VAN DER LINDEN en dat van het kapittel van St. Maarten te Luik, van welke 3 mudden de andere helft gebeurd wordt door Roes VAN ORDINGHEN voornoemd.

Orig. op perkament. — Schepenen: Cloes VAN DER BORCH, schout, Meylot VAN DER BOEVERYEN, Wilhem HAEGHEN, Mathijs Coenen VAN DER LYNDEN, Engelbrecht VAN ROESMER, Coenroet VAN DER LYNDEN, Doem FAES van Valle en Gisebrecht SELLEN. — Zegels: dat der schepenbank Opkanne, de H. Martinus te paard naar rechts, snijdende met zijn zwaard een stuk van zijn mantel voor een bedelaar die achter het paard staat; onder het paard tusschen de poten eene kan; randschrift: S. SCABIŌR . DE . CURIA SCI . M'TI . D'UPK.

N° 1186.

1417 (Mei 19) noegentene dage in Meye.

Schep. v. M. oorkonden, dat *eyn eerbare ende vermoegende man joncher* Johan VAN PYETERSHEM, *here tot Werde* ten behoeve van Reyner VAN VALKENBORCH, *clerx ende scryver* der stad voornoemd afstand gedaan heeft eener jaarlijksche erfrente van 2 marken, 1 schelling en 13 kapoenen, te beuren als volgt: 36 schellingen en $^1/_2$ kapoen uit *seven guede* bij elkander gelegen in de Groote Looierstraat tusschen het erf van Peter VAN BERGE, geheeten *dat panhuys van Aken*, en dat van Elsbede BOBARDS, weduwe van Leynsen VAN DEN BRUEKE; en 5 schellingen en 2 kapoenen uit het erf van Goetkem WYNANDS, leerlooier, in de Kleine Looierstraat gelegen naast het huis van Petrus PYERKEN en dat van Heynen HAESEN, vleeschhouwer, en verklaard heeft hem het rustig bezit dier rente te zullen vrijwaren, met de belofte die overdracht te zullen doen bekrachtigen door zijne echtgenoote Barben.

Orig. op perkament. — Schepenen: Mathees DUNNEN en Henric BOVYER.

Digitized by Google

N° 1187.

Transfixen. 1417 (Mei 26) sessentwyntich dage in Meye.

Schep. v. M. verklaren, dat Reynerus VAN VALKENBORCH, *clerck* en *scryver* aldaar, de jaarlijksche rente van 2 marken, 2 schellingen en 13 kapoenen, waarvan melding wordt gemaakt in den naastvoorgaanden brief waardoor deze is getrokken, aan Andries ZUDERMAN, kanonik van St. Servaaskapittel aldaar overgedragen heeft en beloofd de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n° 1186.

N° 1188.

1419 (Juli 27) sevenendetwyntich dage in Julio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Johan VAN MERHOUT, priester en kapellaan van St. Servaaskerk aldaar, als uitvoerder van het testament van wijlen Andries ZUDERMAN, kanonik aldaar, aan den deken en het kapittel dier kerk, voor zijn jaargetijde overgedragen heeft de renten vermeld in de beide naastvoorgaande brieven, waardoor deze gestoken is.

Orig. op perkament. — Schepenen: Mathees DUNNEN en Pauwels VAN DEN BYESSEN.: Zegels: 2. Een uitgeschulpt kruis, in het vrijkwartier 5 aaneengesloten spitsruiten, in het hart van de middelste eene zespuntige ster; randschrift: S. POUWEL VĀ DĒ BIESEN SCEP. TRIECHT.

N° 1189.

1417 (Juni 3) drye dage in Junio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Reynerus VAN VALCKENBORGH, *clerck ende schryver* in die stad, aan Dyerix VAN RODENRYT, priester en kapellaan van St. Servaaskerk, overgedragen heeft eenen jaarlijkschen grondcijns van 10 schellingen en 1 kapoen, te beuren als volgt: 3 schellingen, 6 penningen en 1 kapoen uit het huis van Johan GUYLKERS op de Groote Gracht naast dat van Herman ZUYNLONCK; 6 schellingen en 6 penningen uit het huis

Digitized by Google

van Wilhem BANTSEN *in die straete* (1) *achter sinte Marien kerke ter luttelren* en tusschen diens ander huis naar den kant der St. Antoniusstraat en dat van Odyne HAPPART, uit welk huis de broederschap van kapellanen van voornoemde kerk 7½ schellingen 's jaars beurt, welken grondcijns hij verkregen heeft van jonker Johan VAN PYETERSCEM, heer tot Werde.

Afschrift in: *Liber litter. bonorum panistorum*, fol. 43 v. — Schepenen: Mathees DUNNEN en Henric BOVYER.

N° 1190.

1417 (Juni 3) drie daeghe in Junio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Yde VAN ROITHEM aan de priesterbroederschap van kapellanen der St. Servaaskerk aldaar eenen jaarlijkschen grondcijns van 13 schellingen van een van 1 mark uit een huis (2) te Wijck *in die Gracht* gelegen, overgedragen heeft in ruil voor eenen grondcijns van 10 schellingen en 2 kapoenen, die zij tegen die broederschap verkregen heeft op haar huis op de Groote Gracht, en beloofd heeft die ruiling te zullen doen goedkeuren door hare dochter Gryetken *die noch onmondich is soe wanne sy tot horen mondighen daighen komen syn sal.*

Afschrift in: *Registrum litt. fratern.* A fol. 110. — Schepenen: Pouwels VAN DEN BYESSEN en Gerart CLUT.

N° 1191.

1417 (September 17) seventhene dage Septembris.

Schep. v. M. verklaren, dat Lambrecht KYEWE, *der steynmetzer*, ten behoeve van Mathys BUETEN, van diens echtgenoote Lysbetten en hunne erven afstand gedaan heeft eener jaarlijksche erfrente van 19 schellingen, 6 penningen en 2 kapoenen uit zijn goed

(1) De Mariastraat bij de Muntstraat.

(2) Uit de noot boven den brief blijkt, dat dit huis naderhand kwam aan Laurentius DE BERGHE.

Digitized by Google

geheeten *cuersyns guede*, (1) dat hij in erfrecht genomen heeft en gelegen is *op den oerde van der alder plancken* naast zijn huis en dat van Aleyde, *lynenwever*, met belofte hun het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren en die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Heylewig.

Orig. op perkament. — Schepenen: Claes VAN LYEBEKE en Johan VAN BREEDE.

N° 1192.

Transfix. 1431 (Juni 10) thene dage in Junio.

Schep. van M. oorkonden, dat Lysbede weduwe van Mathijs BUETEN voor zich en hare erven, Engelbrecht BUETENS, priester en kapellaan van St. Servaaskerk aldaar en Welter VAN AUBELEN, *kreemer*, als man en momboor van Mechteld, dochter van Lysbede voormeld, voor haar jaargetijde en dat van haren overleden echtgenoot aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk de jaarlijksche rente vermeld in den naastvoorgaanden brief, waardoor deze gestoken is, overgedragen heeft.

Orig. op perkament. — Schepenen: Henrich BOVIER en Gerart CLUT.

N° 1193.

1417 (October 25) des Maendaeghs vour sint Symons ende Juden daigh der heiliger Apostole.

Schep. v. M. oorkonden, dat Aleyt VAN DER MASEN, weduwe van Florens VAN DEN WYNGARDE, als tochtenares, haar zoon Willem VAN DEN WYNGARDE en haar schoonzoon LAMBRECHT VAN LYNDE, gehuwd met hare dochter Margriet als erfgenamen aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk de volgende jaarlijksche renten en cijnzen overgedragen hebben: 24 schellingen en 4 kapoenen grondcijns uit het huis van Johan HANTZE van Roermond, gelegen op den *Eselsdriesch* tusschen de huizen van

(1) Luidens de noot in dorso werd dit huis naderhand eigendom van Johannis DE GELKE.

Digitized by Google

Johan VLEKART en dat der erven van wijlen Lambrecht VAN DER MASEN; 9 schellingen grondcijns uit het huis van Wouter VAN VLYEDERMALE, olieslager, te Wijck tegenover het St. Gillesgasthuis gelegen, naast dat van Johan SCAMPART, timmerman, en dat van Johan KRIEKEL, bontwerker; en beloofd hebben haar het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren, onder beding die overdracht te zullen doen goedkeuren door hare dochter respectievelijk en zuster Aleyde als zij *mondich ende gedaicht* (1) zal wezen.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* A fol. 110 v. — Schepenen: Mathees DUNNEN en Henrich BOVYER.

N° 1194.

1417 (November 12) des anderen daigs noe sint Mertyns dach des heyligen bisscops.

Schout en schepenen der dingbank van Heugem (*Hoghum*) *toehorende onssen lieven ghemynden joncker joncker Heynrich heer tot Gronsselt*, oorkonden, dat diens broeder joncker Werner VAN GRONSSELT aan Everadt VAN REYS, deken van St. Servaaskapittel te Maastricht en zijne erfgenamen verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 6 mudden rogge en hun daarvoor tot onderpand gesteld heeft een stuk akkerland van ongeveer 15 bunders *inder lentzden* (sic) begrensd naar den kant van Cadier door het gemeentebroek, naar den kant van Oest door het land van Mente VAN HAVART, Christiaan VAN MYLLEN, het land van den Wygart, Cloes VAN BYCHT en Johan VAN HOGHUM, naar den kant van Gronsfeld door land van Johan VAN HOGHUM *mit eynen oerde oft slotel uitgoende al op Wylhem Culleners lant* en naar den kant van Heugem door land van Reyner VAN MOLENDONCK, Johan SCAMPARTS, Cloes VAN HOGHUM, Peter SIELIS van Rothem, Johan GROETJANS van Wijck en Kerstyaen VAN MYLLEN; en een tweede stuk groot bijna vijf bunders *inden ghevelte gheheiten opdy hegge* gelegen, aan den weg van Heugem naar Cadier, en naast land van Gerard VAN LUTKEN en Carys BESTYNS, naar den kant van Cadier naast land van Johan VAN KESTELT, en naar den kant van

---

(1) *Gedaicht, gedaecht, gedaget* = op zijn dagen (of jaren) gekomen, op leeftijd komende.

Digitized by Google

Heugem naast land van dezen, van Magriet van Hoghum en van Johan ROESELLEERS (1).

Orig. op perkament. — Schepenen: Goedart HASENPECK schout, Johan SCHEPENS van Heugem, Johan SMEET van Gronsfeld, Macharys BASTYNS, Johan OESLINGER, Wylhem TANT, Wilhem CULLENER van Heugem en Johan SAFFELARTS van Oys (Oest). Zegel der schepenbank Heugem: In eene gothische nis de H. Michael, houdende in de linkerhand een schild en met de rechter eene lans eindigende in een kruis waarmede hij den kop van den helschen draak, dien hij met de voeten treedt, doorsteekt; randschrift: SIGILLUM : CURIE : DE : HOEGHEM.

N° 1195.

1418 (Februari 10) feria quinta ante diem beati Valentini Martyris.

Schout en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Bertholdus SNOESKEN als rentmeester van deken en kapittel van St. Servaas, wegens het niet betalen van den verschuldigden cijns, een huis met aanhoorigheden te Lenculen naast het erf van Johannes DE HEGGEN op Egidius NOERENBERCH heeft doen uitwinnen, en zij hem dat huis voor een jaar en een dag in eigendom hebben toegewezen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Arnoldus DE CIGNO, Lambertus DE BUSCHO, Henricus BOVIER, Matheus DUNNEN, Johannes PETRI DE VALKENBORCH, Godefridus WARWELLIS en Laurentius HAYBAYKEN.

N° 1196.

Transfix. 1419 (April 27) feria quinta ante diem beatorum Philippi et Jacobi Apostolorum.

Schout en schepenen voornoemd verklaren, dat zij op verzoek van Bertholdus SNOESKEN, rentmeester van deken en kapittel van St. Servaas, het huis, vermeld in den vernachtingsbrief, waardoor

---

(1) Deze brief werd 20 Mei 1420 gevidimeerd door de schepenen der bank met name: Godart HASENPECK, schout, Johan SCEPENS van Heugem, Johan SMEET van Gronsfeld, Johan OESLINGER, Wylhem TANT, Wylhem CUYLENER van Heugem, Johan SYFFELART van Oest en Ghyselbrecht LEMMOELS.

Digitized by Google

deze gestoken is, hem definitief in eigendom hebben toegewezen, onder bepaling dat een wettige erfgenaam het zal kunnen terugkoopen en aflossen tusschen nu en Donderdag, feest van den H. Medardus (8 Juni) e.k.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n° 1195.

N° 1197.

1418 (Februari 12) twelf dage in Februario.

Schep. v. M. oorkonden, dat Lysbeth VAN BYELSEN, weduwe van Conrard VAN LAUFELT en haar zoon Giselbrecht VAN LAUFELT, ten behoeve van Johan VAN HOEGHEM, kramer, zijne echtgenoote Mechteld en hun beider erven afstand gedaan heeft, eener jaarlijksche efrente van 11 schellingen te beuren half met het feest van St. Jan den Dooper en half met Kerstmis, uit een huis op den hoek der *Nuwerstraeten* (1) tegenover het gasthuis van St. Servaas en geheeten *Keysersguet*, bewoond door Herman GROBBE en gelegen tusschen een huis van dezen en dat van Marye, weduwe van Peter CABERETTS en beloofd hebben hen tegen alle aanspraken daarop te zullen vrijwaren.

Orig. op perkament. — Schepenen: Mathees DUNNEN en Henric BOVYER.

N° 1198.

Transfixen. 1418 (Maart 20) twintigh daighe in Meert.

Schep. v. M. verklaren, dat Heynric VAN SCHUDDORP aan Johan VAN HOEGEM, kramer, zijne echtgenoote Mechteld en hunne erven eene jaarlijksche erfrente van 10 schellingen uit het huis met aanhoorigheden *bij den Vrijthof op ten oirde van der nuwerstraten* tegenover het gasthuis bovengenoemd gelegen, tusschen het huis van Wilhem KUENEN van Obbicht, en het huis geheeten *Keysersguet* in de *Nuwestraete*, overgedragen heeft en verklaard, dat op gemeld huis nog gevestigd is eene jaarlijksche erfrente van 4 marken en 10 schellingen.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n° 1197.

---

(1) De Platielstraat.

Digitized by Google

N° 1199.

1430 (October 6) sesse dage in Octobri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Mechtelt, de weduwe van Johan VAN HOEGHEM, kramer, aan de priesters en kapellanen van St. Servaaskerk, die op den dag van diens jaargetijde de H. Mis voor hem zullen lezen, eene jaarlijksche erfrente van 21 schellingen, gelijkelijk onder elkander te verdeelen en te beuren uit het huis van Herman GROBBEN bij het Vrijthof tegenover het gasthuis van voornoemde kerk, overgedragen heeft en aan de broederschap van kapellanen dier kerk voor zijn jaargetijde (1) eene erfrente van 4 schellingen 's jaars uit het huis *inden koevoet* op de Zaterdagsmarkt op den hoek der *qwoede vliegenstraete* gelegen naast het huis van wijlen Rutten VAN LEUTE, bakker.

Orig. op perkament. — Schepenen: Henric BOVYER en Gerart CLUT.

N° 1200.

1418 (April 8) acht dage in Aprille.

Schep. v. M. oorkonden, dat Pauwels VAN SPAUDEN aan Lysbede weduwe van Machyel BYLAND, en aan hare kinderen eenen jaarlijkschen erfcijns van 2 marken, van eenen van 3 marken uit het huis van Johan VAN BEKE in de straat *achter sinte Maryen kirke ter luttelre* (Mariastraat) naast het huis van Giselbert VAN REPEN en naast *die straet ghoende ter Masen wart*, overgedragen heeft en verklaard dat op het huis nog gevestigd is een erfcijns van 15 schellingen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Dyeric LAMBOYE en Gerart CLUT.

N° 1201.

1418 (Mei 6) sesse dage inden Meye.

Schep. v. M. verklaren, dat Johan VAN MERSSEN (2), kanonik van O. L. Vr. kapittel aldaar, namens de arme scholieren van de

(1) Dit jaargetijde staat in het necrologium der broederschap ingeboekt op 7 September.
(2) Hij overleed in 1446, en benoemde tot zijn testamentaire uitvoerder Lambertus DE MONTENAKEN.

Digitized by Google

beide kapittels van St. Servaas en O. L. Vrouw, en Johan CREMERS als *gastmeyster* van wege het gasthuis van St. Servaaskapittel voor eene jaarlijksche erfrente van 9 marken aan jonker Beertram VAN LAER, schepen van Maastricht, aan zijne echtgenoote Yda en hunne kinderen het huis van wijlen Johan VAN JULEYMONT in de Breedestraat naast het zijne gelegen opgedragen hebben en beloofd hem het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren, onder beding dat Beertram van die rente 3 marken zal aflossen, alles met goedkeuring van de beide kapittels voornoemd.

Afschrift in: *Liber litter. bonorum panistorum* fol. 10. — Schepenen: Mathees DUNNEN en Johan VAN BLOEMENDAELE.

N° 1202.

1418 (Mei 16) sessethene dage in Meye.

Schep. v. M. oorkonden, dat Reynerus VAN VALKENBORCH, *clerck ende scryver inder stat vurscreven* ten behoeve van deken en kapittel van St. Servaas eenen jaarlijkschen erfcijns van 12 penningen en 1 kapoen (1) uit het huis *voegelsange* geheeten, *op den aldenhoff* bij den *hagendorne* gelegen, tusschen de huizen van Dyerix *an gheen Eynde* en van Johan KOCKARTS, *scroeder*, overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en hun het rustig bezit van dien cijns verzekeren, alles onder verband zijner goederen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Mathees DUNNEN en Henric BOVYER.

N° 1203.

1418 (September 3) op sint Remakels daghe.

Schep. v. M. oorkonden, dat Mathees DUNNEN, hun ambtgenoot, in uitvoering van de laatste wilsbeschikking van zijn zoon Mathees

---

(1) Uit de noot in dorso blijkt, dat die cijns van Renier VAN VALKENBORCH werd gekocht.

Digitized by Google

DUNNEN den jonge, aan zijne dochter Geertruyd eene jaarlijksche erfrente van 10 schellingen uit het huis van Johan BOVIER te Wijck gelegen *in die ruwe dae men gheit te heren Arnoutz hoeve off guede wart van Here,* naast diens andere huis en dat van Maria HOYTHEM, overgedragen heeft, onder beding die overdracht, zoo noodig, te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Kathrijne.

Afschrift in: *Registrum litter. fraternit.* A fol. 125. — Schepenen: Ghiselbrecht VAN GELKE en Johan VAN BREDE.

N° 1204.

Transfix. 1420 (Maart 4) vier dage inden Meertte.

Schep. v. M. verklaren, dat Rutgher VAN MEERS, kanonik van *Marckwesit* (Visé), Johan MOER en Geertruyt, dochter van Mathees DUNNEN, in leven schepen van Maastricht, in uitvoering des testaments van Mathees DUNNEN den jonge, kanonik van St. Servaaskapittel dier laatste stad, ten behoeve van den rector der 1e en 2e dotatie van het altaar van *sinte Mondolf ende sinte Gondolf gelegen midden in der kircken des gueden sinte Servaes* eene jaarlijksche erfrente van 1 mark en 10 schellingen, waarvan de mark uit het huis van Lambrech COKARTZ, priester, in de *Cokartzruwe* (1) tusschen het huis van Wilhem LAMBRECHS, anders geheeten PROESTMAN en dat van Johan GOT GROET UCH van Mopertingen, en de 10 schellingen uit het huis van Johan BAVIER te Wijck gelegen en vermeld in den naastvoorgaanden brief, waardoor deze gestoken is, overgedragen hebben.

Afschrift ibidem fol. 125 v. — Schepenen: Henrich BOVIER en Pauwels VAN DEN BIESSENE.

N° 1205.

(1418 September 30) sous lan de grasce mille quatrecens et dyezowyt le derain jour de moys de Septembre.

Schepenen van Luik geven een extract van het testament van

(1) Deze straat was gelegen bij de Kommel; de aanteekening boven den brief meldt: *sequitur littera de XXX solidis, videlicet ad bona Lamberti Cokartz supra comenam XX solidis...*

Digitized by Google

Johannes DE HOUTEN, hun medeschepen, waarbij deze aan het kapittel van St. Servaas te Maastricht legateert eene jaarlijksche erfpacht van een mud rogge uit landerijen te *Rumershoven*, waarvoor *li sangneurs de la dite englise saint Servais seront tenus de faire en leur englise chascun an les anniversaires de my et de Johanne ma femme az jours de nous obys* en aan de broederschap van kapellanen dier kerk 4 *stiers* jaarlijks ten einde op den dag van voormelde jaargetijden de H. Mis te lezen.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* A fol. 158. — Schepenen: Wilheam DE BORLEEZ en Ghis DE SELMS.

N° 1206.

1418 (November 29) op sinte Andryes avont des heyligen Apostels.

Schep. v. M. verklaren, dat Cloes VAN NAMEN de oude, als vruchtgebruiker en zijn zoon Cloes als erfgenaam aan deken en kapittel van St. Servaas eene jaarlijksche erfrente van 14 schellingen en 4 kapoenen (1) van eene van 16 schellingen en 6 kapoenen uit een huis in de St. Antoniusstraat gelegen tusschen den hoek der straat gaande van de St. Antonius- naar de Grachtstraat en *dat oert oft plaetze* tegenover de St. Antoniuskerk, overgedragen hebben, met de belofte hun het rustig bezit daarvan te zullen verzekeren en Cloes de jonge voornoemd beloofd heeft, zoo noodig, die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne vrouw Lysbede

Orig. op perkament. — Schepenen: Henric BOVYER en Johan VAN BRYEDE. Zegels: 2° Twee omgewende kepers, in het vrijkwartier een klimmende leeuw; omschrift: S. JOHANNIS : D : BREDE : SCABINI : TRAJECTENSIS.

N° 1207.

1419 (Januari 27) des Vrydaechs te weten vur onser liever Vrouwen dage geheiten Purificatio.

Schout en schepenen van M. oorkonden, dat Bertholdus SNOESKEN,

(1) Deze rente werd aangekocht door kanonik Johannes MEEM.

Digitized by Google

rentmeester van St. Servaas Kapittel, wegens achterstallige renten, op Arnolt VANDEN SWANE een huis *in die Koexruwe* tusschen dat van Danyel BOEVEN en dat van Hartman, steenhouwer, heeft doen uitwinnen en zij hem dit ten behoeve van voormeld Kapittel voor een jaar en dag hebben toegewezen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Beertram VAN LAER, Mathees DUNNEN, Henric BOVYER, Arnolt VAN HERE, Pauwels VAN DEN BIESSEN, Giselbert VAN GELKE en Gerart CLUT.

N° 1208.

Transfix. 1420 (Februari 8) des Vrydaechs noe sinte Aechten dage der heilger Jonffrouw.

Schout (1) en schepenen van M. verklaren, dat zij aan Bertholdus SNOESKEN, ten behoeve van het kapittel van St. Servaas aldaar, het huis vermeld in den naastvoorgaanden brief in vollen eigendom hebben toegewezen, onder beding dat *eyne rechte erfname* het nog zal kunnen inlossen tusschen nu *ende des neesten Vrydaechs te weten vur onser liever Vrouwen dage Annuntiationis neestcomende* (22 Maart).

Orig. op perkament. — Schepenen als van n° 1207.

N° 1209.

1419 (Maart 17) seventhene dage inden Merte.

Schep. v. M. oorkonden, dat Rutgher VAN MERSCH, kanonik te Visé, Johan MÓER en Trude, dochter van Mathees DUNNEN, als uitvoerders der laatste wilsbeschikking van Mathees DUNNEN den jonge, kanonik te Visé, aan de priesterbroederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht eene jaarlijksche erfrente van 1 mark, te beuren half met het feest van den H. Johannes den Dooper en half met Kerstmis uit het huis (2) van Everart VAN

(1) Uit het aanhangend zegel blijkt, dat toen schout van Lenculen was: Jacob HAPPART.

(2) Luidens de aanteekening boven den brief kwam dat huis naderhand aan Obertus HAESDAEL.

Digitized by Google

DEN VEERNENHOLTE aan het Vrijthof gelegen naast dat van Cloes VAN LAUFFELT, waard *in die wintmolen* (1), en dat van Martyn MOTSARTZ, bakker van St. Servaaskapittel, overgedragen hebben, waarvoor die broederschap jaarlijks zijn jaargetijde zal houden, en beloofd hebben de gebruikelijke formaliteiten ter verzekering dier rente te zullen nakomen.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* A fol. 162 v. — Schepenen: Johan VAN HEZE en Herman VAN HEESE.

N° 1210.

1419 (Juni 20) twyntich dage in Junio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Pauwels VAN DEN BYESSEN, hun medeschepen, voor het jaargetijde van wijlen Johan VAN OEDERBRUEKE, *knape te woepenen*, aan den deken en het kapittel van St. Servaas aldaar de volgende jaarlijksche renten overgedragen heeft: 6 schellingen en 5 kapoenen uit het huis van Henrix VAN HOESELT, schrijnwerker, in de St. Jorisstraat (Groote Staat) gelegen naast dat van Johan VAN BRYEDE, schepen, en dat van Gerard VAN LUYTKE geheeten *dat paradys*, uit welk huis Pauwels voornoemd nog eenen jaarlijkschen cijns van 1 mark aan den beneficiant van het altaar der H. Anna in voornoemde kapittelkerk opgedragen heeft; 11 schellingen grondcijns uit het huis van Peter BEGGARD, priester *in die nuwestraete* (2) *bij sinte Amore* (3) gelegen tusschen de huizen van Wynand VAN DEN BERGE, *der boede*, en het huis geheeten *vogelsange*, beloofd heeft hun het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren en die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Elsbeden.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n 1209.

---

(1) De *Windmolen*, een destijds bekend en groot restaurant, gelegen in de Groote Staat nabij het Vrijthof naast den ingang der voormalige Dominicaner kerk. Een gevelsteen, waarop een windmolen is uitgebeiteld, versiert nog het aldaar gelegen huis en bewaart de herinnering aan dat restaurant.

(2) De Platielstraat.

(3) De kapel van den H. Amor gelegen op de Oude Moesmarkt.

Digitized by Google

N° 1211.

1419 (October 4) viere dage in Octobri.

Schep. van M. oorkonden, dat Dierich LAMBOY, Pauwels VAN SPAUDEN, Gerart VAN LUTGE en Giselbrecht LEMMOELS, als testamentaire uitvoerders van wijlen Johan VAN LUTGE (1), schepen van voornoemde stad, aan deken en kapittel van St. Servaas eene jaarlijksche erfrente van 2 marken uit het huis *ter hellen* op de Munt (*Moente*) gelegen, naast het huis van Symon CUPERS, *caberetter*, en naast het huis *ter cleynre hellen* genaamd overgedragen hebben, waarvoor deken en kapittel voornoemd jaarlijks een jaardienst voor hem en wijlen zijne echtgenoote Jutta doen zullen, en verklaard, dat die rente gelijk is aan die welke Johan voornoemd ook bij testament gelaten heeft aan het kapittel van O. L. Vrouw, aan de broederschappen van kapellanen der St. Servaas- en O. L. Vrouwekerk, aan den *persoen* en de fabriek van St. Nicolaaskerk, aan de Predikheeren, de Augustijnen, het gasthuis van St. Servaas, aan Johannes VAN LOEN *der schepenen clerck* aldaar en aan den *armen syeken byder selver stat.*

Orig. op perkament. — Schepenen: Beertram VAN LAER en Mathees DUNNEN.

N° 1212.

1419 (October 4) vyere dage Octobris.

Schep. v. M. oorkonden, dat Pouwels VAN SPAUDEN, Dyeric LAMBOY, hun medeschepenen, Gerart VAN LUTGE en Ghiselbrecht LEMMAELS, als uitvoerders der laatste wilsbeschikking van wijlen Johan VAN LUTGE, in leven schepen van voornoemde stad, aan den rector der kapel van den H. Vincentius en de fabriek dier kapel, ieder voor de helft, eene jaarlijksche erfrente van eene mark uit het huis van Johan VAN MERSSEN, kanonik van O. L. Vrouwkapittel, in de Breedestraat gelegen tusschen het huis van Reyner KELLENERS, priester, en dat van Reyner VAN BERGE, ridder,

(1) In dorso Johannes DE LOEDIO genoemd.

Digitized by Google

overgedragen hebben, welke rente Johan voornoemd voor zijn jaargetijde en dat zijner overleden echtgenoote Jutta bij testament aan voornoemde rector en fabriek gelaten heeft.

Orig. op perkament. — Schepenen: Cloes VAN LYEBEEC en Johan VAN BREDE.

N° 1213.

1419 (October 4) vier dage Octobri.

Schep. v. M. verklaren, dat de testamentaire uitvoerders genoemd in de beide naastvoorgaande brieven, ter uitvoering van het testament van wijlen Johan VAN LUTGE, schepen dier stad, aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk de volgende cijnzen overgedragen hebben: 3 schellingen en 6 penningen uit het huis *ter hellen* op de Munt tusschen het huis van Symon CUPERS en het huis *ter cleynre hellen;* 4 schellingen en 8 penningen op het halve huis van voornoemden Symon CUPERS aldaar gelegen naast het huis *te Renneberch* en dat van Pouwel VAN DEN BIESSEN, schepen; 4 schellingen en 5 penningen uit het huis van Johan HUEN, ridder, *in die honzstraete* (1); 1 kapoen uit een huis op de Muntstraat tusschen het huis van Johan VAN BREDE, schoenmaker, en dat van Mathys VAN DER LAECK; 1 schelling uit het huis van Lees BAUWENS, gelegen *in den Hoeck* (2) *opter Jekeren,* begrensd door den stadswalmuur en de Jeker; 18 penningen uit het huis van Godenuel VAN ELDEREN in *des roedenstraete hovende inden hoef van Lenculen,* en 2 kapoenen uit het huis van Carys VAN CAUDENBERCH bij de Linderkruispoort gelegen, op welk huis hij een gelijken cijns gevestigd heeft ten behoeve der St. Joriskapel en van den pastoor van St. Pieter.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* A fol. 142 v. — Schepenen: Cloes VAN LIEBEECK en Johan VAN BREDE.

---

(1) De Hondstraat, *vicus canum.*
(2) De Ververhoek.

Digitized by Google

N° 1214.

1419 (October 27) op sint Symons en Juden avondt der heiligher Apostelen.

Meier en later *der erwerdigher heren deken ende capittels der kerken sinte Mertyns te Luych, in honnen hove in den dorpe tot Heze gheleghen*, oorkonden, dat ten hunnen overstaan verschenen zijn Ermentijn, wettige zoon van wijlen Godart BOLKARTZ, en Johan van MEERHOUT, priester en meester der broederschap van kapellanen van St. Servaas te Maastricht, dat eerstgenoemde verklaarde aan die broederschap te hebben verkocht eene jaarlijksche erfpacht van een mud rogge, te beuren uit zijne hofstede *mytther husinghen, bongarde ende hovercyden* gelegen te Hees achter de kerk, naast de hofstede van wijlen Heynrick BOLKARTZ, thans behoorende aan diens zuster Katherina, en die van wijlen Liebrecht COTUS, nu in bezit van diens zoon Johan COTUS, en aan voormelde broederschap die hofstede tot onderpand te hebben gesteld, en diensvolgens ze aan Johan VAN MEERHOUT ten behoeve dier broederschap opgedragen heeft, met de verklaring dat op dezelve nog gevestigd is eene pacht van 1 vat gerst 's jaars ten behoeve van het gelucht der kerk van Heer.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 23. — Laten: Rogyere VAN LIECHTENBORCH der jonge, meier, Ghyselbrecht BOLLEN van Heze, Heynrick RUTGHERS, Johan COTUS, Johan MONTENAKEN, Johan STRYKER en Godart QUOEYEN.

N° 1215.

1419 (November 11) mensis Novembris die undecima.

Rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Kathryne, de weduwe van Martinus DE VORSE, en haar zoon Martinus, aan deken en kapittel van St. Servaas voor het jaargetijde van voornoemde echtgenooten eene jaarlijksche erfrente van 1 mark uit hun huis in de straat *Eggerix gaet* geheeten, palende aan den walmuur der stad en het huis van Hermannus PLUME, priester, overgedragen hebben, onder beding die overdracht

Digitized by Google

te zullen doen goedkeuren door Katharina, respectievelijk hare dochter en zuster, zoodra zulks door den rentmeester van voormeld kapittel zal worden gevorderd.

Orig. op perkament. — Schepenen: Arnoldus DE CIGNO, Lambertus DE BUSCHO, Henricus BAVIER, Matheus DUNNEN, Johannes PETRI de Valkenborch, Godefridus WARWELLIS en Laurentius HAYBAYKEN. Zegels: 7: Gefaast van acht stuk; in het vrijkwartier een hertengewei; randschrift: S. LENS. HAIBEIKENS.

N° 1216.

1419 (December 5) mensis Decembris in vigilia beati Nicholai Episcopi.

De kamerling en laten van het kamerhof van St. Servaaskapittel met name Hubertus DE LYDORP, Johannes DE PYETERSHEM en Ananias SLICKEN DE BERCK, (1) alle drie ook prebendaire kanoniken van dat kapittel, verklaren, dat hun medekanonik Arnoldus DE CIGNO, aan Johannes MEEM, insgelijks kanonik van dat kapittel, ten behoeve daarvan verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfrente van 2 marken uit zijn claustraal huis (2) gelegen op den hoek van St. Servaasklooster tegenover de kapel van het gasthuis en tegenover de kapel van den H. Jacob, waarvoor het kapittel de jaargetijden houden zal, door Johannes MEENEN reeds vermeld of nog te vermelden in zijn testament, en verklaard heeft dat op voormeld claustrale huis nog gevestigd is eene rente van 10 marken en 18 schellingen 's jaars.

Orig. op perkament.

N° 1217.

1420 (Januari 5) des vyfden daichs in Januario.

Schep. v. M. oorkonden, dat Thomas VAN HEZE aan deken en

(1) Ananias SLIJTKEN (SLICKEN) DE BERGH was reeds in het bezit eener prebende bij St. Servaaskapittel in 1412. In 1417 was hij nog *canonicus diaconus*, luidens een schepenbrief van 5 October der schepenbank van Heugem, waarbij aan St. Servaas- en O. L. Vr. kapittels geschonken werden 4 bunders bouwland.

(2) Het hoekhuis van het Vrijthof en de St. Jacobstraat; uit de noot in dorso volgt, dat voorheen dat claustraal huis behoord heeft aan kanonik Mathias DE KESSEL.

Digitized by Google

kapittel van St. Servaas eene erfjaarrente van 3 schellingen en 6 penningen uit een *panhuys dat Wilhelm Sloen haldende is* in de Grachtstraat tusschen het erf van wijlen Johan LEMMAYL, verver, en dat van Alholt OP DEN KELRE overgedragen heeft en beloofd die overdracht te zullen doen bevestigen door zijne echtgenoote Zille, waarvoor hij zijne goederen verbonden heeft.

Orig. op perkament. — Schepenen: Herman VAN HESE en Arnolt VANDER MOELEN.

N° 1218.

1420 (Maart 10) theen dage inden Meerte.

Schep. v. M. oorkonden, dat Johan VAN MEERHOUT, priester en *cloestener* van St. Servaaskerk, als meester en Johan KEMPENERE, priester, als rentmeester der broederschap van kapellanen dier kerk voor eenen jaarlijkschen erfcijns van 3 marken en 8 schellingen aan Wilhelm GRUYTER en Jutte zijne echtgenoote een huis in de *nuwestraet* (1) *bij sint Amoers capellen* gelegen tusschen het huis van Oeden VAN WYCK en dat van Lysbet weduwe van Johan VAN WEERT, *vladenbecker*, overgedragen hebben en beloofd hen in het bezit van dat huis *hantvaste, rustelyc ende vredelyc* te zullen houden, onder verband van al de goederen dier broederschap en onder beding dat Wilhem binnen het jaar *in beteringen ende an rechten buwe* de waarde van eene jaarlijksche rente van 1 mark *aenleggen* zal en zulks te *bewisene met nageboeren ende werckluyden.*

Orig. op perkament. — Schepenen: Pouwels VAN DEN BIESSENE en Gherart CLUT.

Zegels: dat der broederschap hetwelk ter goedkeuring van de opdracht vooraan aan het perkament werd gehangen: Op een geruiten en gestippelden grond de H. Servatius in bisschoppelijk ornaat met mijter, gezeten op een sella curulis, houdende in de rechterhand opgeheven den sleutel en met de linker den kromstaf; boven hem ter rechter- en linkerzijde een uitschietende engel, van wie die van rechts met de rechterhand den sleutel vasthoudt en met de linker naar den hemel wijst, en die van links met de linkerhand den kromstaf en met de rechter den mijter vasthoudt; omschrift: S.' FRA . . . IE S . . . S.' VATII TIECTEN.

---

(1) Platielstraat.

Digitized by Google

N° 1219.

1420 (April 17) des Goensdachs voer sunte Georgius dach.

Schout en schepenen van M. oorkonden, dat Bertoldus SNOESKEN, rentmeester van deken en kapittel van St. Servaas wegens het niet betalen der verschuldigde renten op Dyonys en Mechteld, kinderen van wijlen Gherart CANTELBERGHS een huis te Lenculen gelegen naast dat van Vranck NEELS en dat van voornoemde kinderen heeft doen uitwinnen en zij hem dat voor een jaar en dag hebben toegewezen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Anthonys YSERMAN, schout, Johan VAN HEZE, Johan VAN BLOEMENDAEL, Herman VAN HEZE, Claes VAN LIEBEKE, Dieric LAMBOY, Johan VAN BREDE en Arnolt VAN DER MOELEN.

Zegels: 1°. Drie koeken; het vrijkwartier doorsneden, boven 2 rozen, onder van sabel, omschrift: SIGILLUM ANTHONII ISERMAN. — 5°. Een kruis, in het hartpunt waarvan eene zespuntige ster; in het schildhoofd een barensteel; omschrift: S. NICOLAI DE . LIEBEK . . AB . . TIECT.; — 8°. Een karbonkel; omschrift: S. ARNOLDI DE MOLENDINO.

N° 1220

Transfix. 1421 (April 23) des Goensdachs op sinte Jorys dach mertelers.

Schout en schepenen van Lenculen verklaren, dat zij *sittende in vollen gerichte inder dengbanck* het erf vermeld in den naastvoorgaanden brief definitief hebben toegewezen aan Bertoldus SNOESKEN, ten behoeve van deken en kapittel van St. Servaas, onder bepaling dat een rechtmatige erfgenaam het nog zal kunnen terugkoopen vóór Woensdag zijnde den vierden van *broeimoent* (Juni) a. s.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n° 1219.

N° 1221.

1420 (Juni 20) des twintichdes daechs inden moent van Broemoent.

Schep. van Vleytingen oorkonden, dat Tilman GENTEN van Tongeren, aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht, in den persoon van Johan VAN MERHOUT, haar

Digitized by Google

meester verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van $9^1/_2$ vaten rogge te beuren uit een *bongart off bampt*, groot ongeveer 10 groote roeden en gelegen te Vleytingen bij *die joeden steeghe*, in pacht bij Stas VAN CONENGRACHT en begrensd door de hofstede van Johan VAN LYNDE, zoon van wijlen Willem PROESTMAN en het erf van Yda de weduwe van Godart DOLKEN, en verklaard heeft, dat bovendien op dat goed nog gevestigd is een jaarlijksche cijns van 6 penningen en 2 kapoenen, te beuren door Cloes VAN LAUFFELT, als grondheer.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B. fol. 33 verso. — Schepenen: Cloes VAN LAUFFELT, grondheer, Loy BOLLEN, Ghyse VAN ELCHT, Willem WEERT, Arnout HAEN, Wilhem PROESTMANS, Bolle CLEYMANS en Reymeys Geradtz TAUPENS soen.

N° 1222.

1420 (Juli 11) mensis Julii die undecima.

Schout en schepenen der vrijheid St. Pieter oorkonden, dat Johannes DE MERHOUT, priester, als *mamburnus* der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht, verzocht heeft in het bezit gesteld te worden van eenen jaarlijkschen grondcijns van 10 schellingen uit een erf (1) te St. Pieter aan de Jeker gelegen, tusschen het huis van Nicolaus VULBUYTS en dat van Theodericus DE HAREN, jongman, welke cijns Johannes BOLLE, priester, bij testament aan de broederschap voornoemd gelaten heeft, en zij hem ten behoeve dier broederschap daarvan in het bezit hebben gesteld, met inachtneming van al de gebruiken, wetten en formaliteiten hunner schepenbank.

Orig. op perkament. — Everardus DE VERNENHOUT, schout en schepen, Petrus DE LACU, Michael NEVE DE STEIN, Anthonius DE SPAUDEN, Daniel DE GELKE, Anthonius YZERMAN en Ghiselbertus DE MONTENAKEN.

Zegel: 1°. Een naar rechts gewende zwaan; omschrift: S. EVERART DE VERNĒHOUT. SCAB. TIECTEN.; — 2°. Drie eendjes(?) 2 — 1.: omschrift: S.' PETER VAN DER LAKE.; — 3°. Zeven aaneengesloten ruiten, 3.3.1:

---

(1) Uit de noot in dorso blijkt, dat voornoemd huis later in eigendom kwam aan Goeswinus BRUER.

Digitized by Google

in het vrijkwartier een arm. — 5°. In het schilderhoofd twee vijfbladige rozen; omschrift: SIGILUM DANEEL VAN GHELK: — 7°. Die bezanten, in het vrijkwartier doorsneden, boven twee vijfpuntige sterren naast elkaar, onder van sabel; — 8°. Een balk van sabel, in het midden waarvan een klaverblad, en daarover drie naar rechts gewende cenden in de richting van den balk; omschrift: . . . . . VAN MONTENAKEN.

N° 1223.

1420 (October 28) mensis Octobris die vicesima octava.

Schout en schepenen der heerlijkheid St. Pieter oorkonden, dat hun medeschepen Petrus DE LACU, het vruchtgebruik eener jaarlijksche erfpacht van een mud rogge, te beuren uit een perceel land van ongeveer 4 bunders, waarvan twee derdedeelen aan Johannes DE KESTELT en een derdedeel aan Godenulus DE ELDRIS behooren, gelegen in voornoemde heerlijkheid tusschen *Meysenbrueck* en *Nyekem* (1), aan zijne dochters Katharina gehuwd met Wilhelmus MOERS, en Barbara overgedragen heeft, en voornoemde Wilhelmus, Katharina en Barbara met haren momboor Arnoldus NUEST, die erfpacht aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk verkocht en overgedragen hebben, onder beding haar het vrije bezit daarvan te zullen vrijwaren en hunne broeders Wilhelmus en Conrardus, die in den vreemde vertoeven, en Johannes nog minderjarig, zoodra zij zullen zijn teruggekeerd *ad proprias partes* en meerderjarig geworden, te zullen over te halen dien verkoop en overdracht goed te keuren, en verklaard hebben dat genoemd perceel land met niets anders bezwaard is dan met den gebruikelijken grondcijns te weten 15 penningen voor ieder bunder, alles onder verband hunner goederen.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 4. — Schepenen: Everardus DE VERNENHOUT, schout en schepen, Petrus DE LACU, Michael NEVE van Steyn, Anthonius DE SPAUDEN, Daniel DE GELKE, Anthonius YSERMANS en Ghiselbertus DE MONTENAKEN.

---

(1) Nekum.

Digitized by Google

N° 1224.

1420 (December 6) sesse dage in Decembri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Coenrart DANS, *der hoeftmenger*, ten behoeve van Heynrix VAN HELMONT, roededrager van St. Servaaskerk aldaar, aan zijne echtgenoote Lysbetten en hun beider erven afstand gedaan heeft van eenen jaarlijkschen erfcijns groot 3 marken, uit de volgende goederen: 1° een huis met aanhoorigheden *op die hoefstat* (Havenstraat) gelegen naast dat van Merten VAN BOXBERCH en dat van Loewens *der sceepman;* 2° het huis waarin hij woont op de *kersmarkt* tusschen het huis van Kerstken DUVEREN en dat van Wilhem VAN BRUISSELT; en 3° twee huizen van Kathryne MEELRES op de *kirsmarkt* naast dat van wijlen Johan HIEPELS en dat van Claes APPELS, en verklaard heeft dat op het huis sub 1° nog gevestigd is een cijns van 12 schellingen en 4 kapoenen 's jaars, op dat sub 2° een van 5 marken en 4 kapoenen en op die sub 3° een van $3^1/_2$ marken en 8 kapoenen, alles onder verband zijner goederen (1).

Afschrift op perkament. — Schepenen: Henrich BAVIER en Johan VAN BREEDE.

N° 1225.

Transfix. 1464 (Juni 13) op des gueden sint Anthoenys dach.

Schep. v. M. verklaren, dat Reyner VAN KANNE en Heynrich POUPELER als uitvoerders der laatste wilsbeschikking van Lysbed VAN DEN DALE, weduwe in 1e huwelijk van Heynrix VAN HELMONT en nu van Otto VAN KANNE, roededrager van St. Servaaskapittel, *als voer interlegendum* op den dag des jaargetijde van Lysbed en Heynrich voornoemd, aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk eenen jaarlijkschen cijns van 1 mark uit het huis van Wilhem VAN SONOUWEN, van oudsher geheeten *int huetken* op de *keirsenmarkt* (2) gelegen tusschen het huis van Johan VAN

(1) Deze brief werd 1464 Juni 13 gevidimeerd door Peter TYLOY en Dierich WOLF, schepenen van Maastricht.

(2) De *Kaarsenmarkt;* deze naam is foutief en moet zijn *Kersenmarkt*, hetgeen blijkt uit den latijnschen naam *forum cerasorum* of *cerisorum;* cerasum = *kers, krick* en niet *kaars*.

Digitized by Google

STOCKROEDE en dat van Art MOENS, welke mark te nemen is van de 3 marken vermeld in den naastvoorgaanden brief.

Orig. op perkament. — Schepenen: Peter TYLOY en Dierich WOLFF. Zegels: 2. Een naar rechts gewende adelaar met uitgespreide vleugels, houdende met den rechter poot een schild met blokken omzoomd, met hartschild dat gedeeld is rechts open, links eene halve lelie in de richting van de deelingslijn, en in het schildhoofd een barensteel; randschrift: SIEGELL DIERICK WOLF.

N° 1226.

1421 (Januari 26) des Sondaechs voer ousser Vrouwen Liechtdaech.

Meier en laten van den laathof des kapittels van O. L. Vrouw te Maastricht, gelegen te Rosmeer, oorkonden, dat hun medelid Noelman VOECHS, namens Ghysen DROGEN en zijne echtgenoote, Noelmans dochter, *in aefslaege hons hilixguetz hon vanden selven Noelman met hulich gheloest* ten behoeve van Thijs en Leval, zonen van Noelman, afstand gedaan heeft hunner rechten op eene jaarlijksche erfpacht van $^1/_2$ mud rogge uit 18 groote roeden akkerland in vier perceelen gelegen, waarvan het eene van 5 groote roeden gelegen is *in die soet* naar den kant van Spauwen, tusschen land van voornoemd kapittel en dat van de abdij van Hocht; het tweede ook van 5 groote roeden gelegen is nabij het voorgaande, naast land van Ghiselbrecht LUMMELS en land der erven van Reyner HANEN; het derde stuk van dezelfde grootte gelegen is *in die brackmer*, tusschen land van jonker Johan VAN ELDEREN en land van Zielen, zoon van Cornelis ZIELEN en het vierde van 3 groote roeden gelegen is tusschen land van de abdij van Hocht en van Wilhem MEYLOON van Roesmer; en Thijs en Levald daarna die erfpacht aan Johan GUETHERE, priester, ten behoeve der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht, overgedragen hebben.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 44. v. — Laten: Gort ZAMMEN, meier en laat, Willem MEYLOEN, Wilhem zoon van Johan VAN UDENBERCH, Reyner WYNANTZ, Nelis ZIELEN, Thys zoon van Nuelman VOECHS en Lodewyc zoon van Gort SAMMEN.

Digitized by Google

N° 1227.

1421 (Februari 14) mensis Februarii die decimaquarta.

Rentmeester en schepenen van Lenculen, verklaren dat . . . . BROENS, broodbakker, ten behoeve van Everardus de REYS, deken van St. Servaaskapittel en van zijne erfgenamen, afstand gedaan heeft eener jaarlijksche erfrente van 1 mark, te beuren uit 4 huizen, waarvan 2 naast elkander gelegen zijn in de straat naast het huis van Arnoldus DE TERTEREN en naast dat van Henricus COUMAN, en de beide andere achter de voorgaande gelegen zijn en uitkomen in de straat geheeten *der stat graven*, naast dat van Godefridus DOLWAEY, verklaart heeft dat op gemelde erven buitendien nog gevestigd is eene jaarlijksche rente van 5 marken en 4 of 5 schellingen en dat hij die afstand zal doen goedkeuren door zijne echtgenoote Margareta.

Orig. op perkament. — Schepenen: Lambertus DE BUSCHO, Henricus BOVYER, Matheus DUNNEN, Johannes PETRI de Valckenborch, Godefridus WARWELLIS en Laurentius HAYBAYKEN.

N° 1228.

Transfix. 1430 (Mei 18) achtene dage inden Meye.

Rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Lysbet de weduwe van Johan VAN LOESEN, aan de arme scholieren van St. Servaaskerk te Maastricht, de helft van de erfjaarrente van 1 mark, vermeld in den brief waardoor deze gestoken is, welke haar bij vonnis dier schepenbank toegewezen is en verkregen met geld van wijlen Everard VAN REYS, kanonik dier kerk, overgedragen heeft, onder beding hun het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren.

Orig. op perkament. — Schepenen: Lambrecht VAN DEN BOSSCHE, Henric BOVYER, Laureyns HAYBAYKEN, Pauwels VAN DEN BYESSEN, Bartholomees VAN WARWELLE, Gerart CLUT en Cloes VAN DEN LIEBAERDE.

N° 1229.

1421 (Februari 18) mensis Februarii die decimaoctava.

Rentmeester en schepenen van Lenculen verklaren, dat Johannes

Digitized by Google

DE BEECK, *sutor*, ten behoeve van Gerardus DE BREDA, pastoor van de St. Mathiaskerk te Maastricht en van zijne erfgenamen afstand gedaan heeft eener jaarlijksche erfrente van 10 schellingen uit zijn huis in de *vicus Begardorum*, tusschen dat van wijlen Johannes PUETKENS en dat van Arnoldus SLEYP, alsmede van 2 marken die hij te beuren heeft uit het erf van Arnold SLEYP, in dezelfde straat naast zijn huis en dat van Henricus OTTEN, wagenmaker, beloofd heeft hun het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren en die afstand te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Maria, alles onder verband van al zijne goederen (1).

Orig. op perkament. — Schepenen: Lambertus DE BUSSCHE, Henricus BAVIER, Matheus DUNNEN, Johannes PETRI de Valkenborch, Godefridus WARWELLIS en Laurentius HAYBAYKEN.

N° 1230.

1421 (Februari 28) des lesten daichs van Sporkille.

Schep. v. M. oorkonden, dat Goebel SCHINCK aan den deken en het kapittel van St. Servaas aldaar en aan de panisten dier kerk eene jaarlijksche erfrente van 1 mark uit het huis *die gulden sterre* in de *St. Georrysstraet* (Groote Staat) tegenover het huis *die wintmolen* gelegen, tusschen dat van Gerard FAYEN en dat van Gielys VAN HULSBERCH, zadelmaker, overgedragen heeft onder belofte hun het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren en verklaard heeft dat op genoemd huis nog eene rente van 12½ marken en 3 kapoenen 's jaars gevestigd is.

Afschrift in: *Liber litter. bonorum... panistarum*, fol. 40. — Schepenen: Arnolt VAN HERE (?) en Giselbrecht VAN GELCK.

---

(1) In de noot in dorso wordt medegedeeld, dat Gerardus DE BREDA, kapellaan en claustrarius van O. L. Vrouwkapittel, voor zijn jaargetijde, dat van wijlen Wilhelmus DE BREDA, deken van dat kapittel, en dat zijner vrienden, aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk geschonken heeft een ½ mark jaarlijkschen cijns uit het huis van wijlen Johannes DE BEKE in de Bogaardenstraat.

Digitized by Google

N° 1231.

1421 (Juli 31) des lesten daechs Julii.

Schep. v. M. oorkonden, dat Mechtelt VANDEN BRUEKE, voor eenen jaarlijkschen erfcijns van 22 schellingen, 6 penningen en 1 kapoen aan Johan SLEESWYN en erfgenamen een huis *in die poertersruwe* gelegen tusschen dat van Henrix DUENDE en dat van Johan *der wechter opter lantscroene* opgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen, en genoemde Johan beloofd heeft van dien cijns $2^1/_2$ schellingen te zullen aflossen, waarvoor hij zijne goederen verbonden heeft.

Orig. op perkament. — Schepenen: Henric BAVIER en Johan VAN BREEDE.

N° 1232.

Transfix. 1421 (Augustus 2) twe dage in Augusto.

Schep. v. M. getuigen, dat Mechtelt VAN DEN BRUEKE in mindering van den erfcijns, vermeld in den brief waardoor deze gestoken is, aan Johan SLEESWYN en zijne erven $2^1/_2$ schellingen overgedragen heeft.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n° 1231. — Zegels: 2°. Twee omgekeerde kepers; in het vrijkwartier een klimmende leeuw; randschrift: S' JOHANNIS : DE : BREEDE : SCABINI . TRAIECTENSIS.

N° 1233.

1422 (April 22) eynendetwyntich dage in Aprille.

Schep. v. M. oorkonden, dat Nese, weduwe van Cloes SWALENBORCH, ten behoeve van haren zoon Pouwel VAN HEYMERICS afstand gedaan heeft van het vruchtgebruik en de rechten die zij bezit op eenen erfcijns van 21 schellingen 's jaars uit een huis te Tweebergen, tusschen dat van Liebrech VAN SOTTEKENS en dat van Wilhelm QUYSTKORN gelegen, en Pouwel voornoemd dien cijns aan Ylias MONCKS, priester en kapellaan van St. Servaaskerk en zijne erfgenamen overgedragen heeft, onder belofte hem het rustig

Digitized by Google

bezit daarvan te zullen verzekeren en die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Mechtilde.

Orig. op perkament. — Schepenen: Dyerich LAMBOY en Johan VAN BREDE.

N° 1234.

1422 (Mei 27) des Goensdaghs noe sint Urbanusdags sheilgen Paus.

Schout en schepenen v. M., wijzen bij vonnis toe aan de *armer clockbrueder of panisten* van St. Servaas eene jaarlijksche erfpacht van 2 vaten rogge uit de goederen die Lutgarde, weduwe van Johan VAN DEN BONGART, van Johan VAN LOENEN verkregen heeft, welke erfpacht deze en zijn vader lange jaren geregeld aan de panisten betaald hebben en welke Lutgarde weigerde te betalen.

Afschrift in: *Registrum litter. bonorum... panistarum*, fol. 37 v.— Schepenen: Anthonys YSERMAN schout, Johan VAN HESE, Johan VAN BLOEMENDAEL, Herman VAN HESE, Cloes VAN LIEBECK, Dirck LAMBOY, Johan VAN BREDE en Arnolt VAN DER MOELEN.

N° 1235.

1422 (Juni 3) mensis Junii die tertia.

Rentmeester en schepenen van Lenculen, oorkonden, dat Johannes, de zoon van wijlen Wilhelmus ROESELERS, voor hunne schepenbank in het bezit is gesteld eener jaarlijksche erfrente van 1 mark, die wijlen Johannes DE LEODIO, schepen van Maastricht, hem gelegateerd heeft, te beuren uit het huis van Petrus LEWE, op de Kommel, naast het huis van Johannes CREYT en naast dat van Godefridus OTTEN, wagenmaker, en hij volgens de testamentaire beschikking die mark aan Reynerus DE LEODIO, leerlooier, aan zijne echtgenoote Hanne en erfgenamen overgedragen heeft en verklaard hun het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren, en tot voorwaarde is gesteld dat, zoo hij kinderen krijgt en deze later de overdracht dier mark jaarlijksche rente niet willen goed-

Digitized by Google

keuren, zij aan genoemden Reynerus of zijne erfgenamen het geld zullen teruggeven, namelijk wegens hoofdsom, overdracht en onkosten van dezen brief 8 grijpen (*gripones*) en 15 boddigen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Lambertus DE BUSCHO, Henricus BAVIER, Matheus DUNNEN, Joannes PETRI de Valkenborgh, ... WARWELLIS, Laurentius HAYBAYKEN en Paulus DE JUNCCIS.

N° 1236.

Transfix. 1446 (Augustus 22) tweendetwyntich dage in Augusto.

Rentmeester (1) en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Johannes VAN LUYDIC aan den deken en het kapittel van St. Servaas te Maastricht overgedragen hebben eene jaarlijksche erfrente van 1 mark, uit het huis van Peter LEWEN *op die Commeynt* gelegen en vermeld in den naastvoorgaanden brief, 10 schellingen uit het huis van Johan VAN LOEDENAKEN te Lenculen *tegen den Vroenhoff over*, naast het huis van Gerart CLUT, hun medeschepen en naast dat van Maria, weduwe van Henrich VAN LOEDENAKEN, en 9 schellinggn en 1 kapoen uit het huis van Henrick VAN HAREN, nabij het voorgaande gelegen tusschen de schuur van het kapittel van St. Servaas, geheeten *die theende schuyre van Zuschen* en dat van GEBEN *der wyngarder*.

Orig. op perkament. — Schepenen: Laureyns HAYBAYKEN, Gerart CLUT, Johan CLUT, Wilhelm IN DIE HAGE, Frederic VAN REYMERSTOCK, Johan BOVYER en Goedart VAN WARWELLE. Zegels: 2°. Drie schelpen, in het vrijkwartier een getand kruis; randschrift: S. GERARTS . CLUT scepen . . . ; — 3°. Gedeeld: rechts, drie schelpen, links, een getand kruis.

N° 1237.

1422 (Juni) des Vrydachs nae sint Johans dage baptiste Nativitas.

Schout (2) en schepenen v. M. oorkonden, dat Bertholdus SNOESKEN als rentmeester, namens deken en kapittel van St. Servaas,

(1) Uit het aanhangende zegel blijkt, dat Johan CLUT, rentmeester was.
(2) Uit het zegel blijkt, dat Jacob HAPPART schout was.

Digitized by Google

wegens achterstallige renten op Henric VAN LYNDE en Pouwe WYEN, meesters van het gild der brouwers, den hertogen moutmolen gelegen *optur Jekeren opt orde vander Witmekerstraeten* heeft doen uitwinnen en zij hun dien voor een jaar en dag in eigendom hebben toegewezen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Bertram VAN LAER, Matheus DUNNEN, Henric BAVIER, Arnolt VAN HERE, Pouwels VAN DEN BIESSEN, Giselbrecht VAN GELCK en Gerart CLUT.

N° 1238.

Transfix. 1423 (Juli 14) des Goensdaegs voer sinte Margreten dach der heilger Jouffrouw.

Schout en schepenen van M. oorkonden, dat Bertholdus SNOESKEN, rentmeester van St. Servaaskapittel ten behoeve daarvan in het definitieve bezit is gesteld van de goederen, in den naastvoorgaanden brief vermeld, onder beding dat een *recht erfname* ze nog zal kunnen aflossen tusschen nu en Woensdag na O. L. Vrouw Hemelopneming (18 Augustus e.k.).

Orig. op perkament. — Schepenen als van n° 1237.

N° 1239.

1422 (Juli 8) des achden daechs in Julio.

Meier en laten van den laathof van O. L. Vrouwkapittel te Veldwezelt gelegen oorkonden, dat Bartholomeus VAN VERWELLE, burger van Maastricht, aan Diederich VAN RODENRYT priester, ten behoeve der *priesteren, ghesellen ind amptluyden* dier kerk voor het jaargetijde van Godart VAN VLODORP, in leven deken van Aken, in die kerk te houden, verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 1 mud rogge, die hij beloofde jaarlijks op gestelden tijd te Maasticht in het huis of op den zolder naar aanwijzing van voornoemde priesters, gezellen en ambtlieden, te zullen leveren en tot onderpand gesteld heeft ongeveer twee bunders akkerland in drie perceelen, waarvan het eene van 19½ groote roeden gelegen is *tegen die vyff wyden* aan geene zijde van

Digitized by Google

den weg naar Hees bij land van Lambrecht VAN OETENGRAVEN, waard *inden Helme* en bij land van Loeye, zoon van Ghiselbrechts BOLLEN van Hees; het tweede groot 15 groote roeden gelegen is *opden papenwech* aan beide zijden palende aan land van Mechtild VAN MULKEN en bij land van Arnout VAN HEESE; en het derde van 6 groote roeden *bepoedt in eynen deyle met wyden* aan dienzelfden weg *opdye Zoe* gelegen is bij land van Johan, zoon van Wynand RUTGHERS van Hokelheym, bij land van het altaar ter eere van den H. Laurentius in de St. Servaaskerk en van dat ter eere van den H. Thomas in de O. L. Vrouwekerk te Maastricht naar den kant van Hees, en bij land van Johan zoon van Wynant RUTTEN van Hoekelheyme en land van jonker Arnout VAN HEEZE naar den anderen kant, dat daarbij bepaald is, dat zoo gemeld mud erfpacht ten deele of in het geheel niet wordt geleverd, dat alsdan de priesters, gezellen en ambtlieden voornoemd of hunnen rentmeester of iemand (*seker boede*) van hunnentwege *honne handen sullen moeghen sloenè aenden alinghen onderpandt vurscreven als ane hon proper erve ende ervallen onderpandts nae costume ende ghewoente ons hoefs vurscreven.*

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 30 v. — Laten: Johan VAN KESTELT meier, Loye BOLLEN, Bartholomeus VAN FLEYTINGHEN, Carys BOCK, Wynant MOERS, Merten VAN BETHEM, Johan WENNE van Kestelt en Jacop HAPPART.

N° 1240.

1422 (Septembri 18) opten achtiensten dagh Septembris.

Schout en schepenen der vrijheid St. Pieter oorkonden, dat Anthonis VAN GELEN, (1) kanonik en *cantor* van St. Servaaskerk, aan de arme scholieren of *panisten onder die clocken* dier kerk verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 1 mud (2) rogge te beuren, met het feest van den H. Andreas, uit zijnen wijngaard (3) te St. Pieter gelegen *bij t' gerichte* naast dien

(1) Blijkbaar eene fout van den copist voor Antonius VAN EELEN.

(2) De noot boven den brief meldt, dat die erfpacht afkomstig was van Everardus DE REYS, in leven deken van St. Servaaskerk.

(3) Uit eene kantaanteekening blijkt, dat die wijngaard naderhand herschapen werd in bouwland en gekocht werd door Antonius CARRY van Luik.

Digitized by Google

van Johan LAMBOY en dien van Johan BRUWENS, steenhouwer, en dien arme scholieren ter verzekering van de geregelde betaling dier pacht, dien wijngaard tot onderpand gesteld en hun, in den persoon van hunnen rentmeester Jacob SLUYMAN, priester, in het bezit daarvan gesteld heeft.

Afschrift in: *Liber. litter. bonorum... panistarum*, fol. 38 v. — Schepenen: Everart VAN DEN VERNENHOLTE schout en schepen, Peter VAN DER LAKE, Anthonis VAN SPAUDEN, Daniel VAN GEILKE,, Anthonis YSERMAN, Ghiselbrecht VAN MONTENAKEN en Gerart VAN LUTGE.

N° 1241.

1423 (Februari 2) inden maent van Sporkellen des anders daeghs.

Schout en schepenen van Heer oorkonden, dat Jacob SLUYSMAN, priester, van wege de arme scholieren of panisten van St. Servaaskerk te M., en met toestemming van deken en kapittel dier kerk, aan Gerart SCAFFART, voor eene jaarlijksche pacht van $5^1/_2$ vaten rogge, een perceel bouwland van drie morgen op die *oeslingerstraet* gelegen naast land van Goedard VAN HEEZE en in pacht bij Adaem VAN GOTTECOVEN, opgedragen heeft en Gerard voornoemd ter verzekering van de geregelde betaling dier pacht $1^1/_2$ vat van die pacht afgelost heeft en beloofd den cijns van dat land te zullen betalen.

Afschrift in: *Liber litter. bonorum... panistarum*, fol. 35. — Schepenen: Frambach KAUDENBERCH schout, Heynrich BAVIER, Heynrich EELMAN, Johan GANS, Jacob HAPPART, Gerart VAN DE VEELS, Winant QUADE van Heer en Johan VAN OBYS.

N° 1242.

Transfix. (Maart 10) theene daghe in den Merte.

Schep. v. M. oorkonden, dat Luytgart VAN DEN BONGART, aan de arme scholieren van St. Servaaskerk eenen jaarlijkschen cijns van 10 schellingen ter vervanging van eene erfpacht van 2 vaten rogge 's jaars, uit het land, waarvan gewaagd wordt in den brief waardoor deze gestoken is, overgedragen heeft en beloofd hun

Digitized by Google

het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren, onder verband harer goederen.

Afschrift in: *Liber litter. bonorum... panistarum*, fol. 35 v. — Schepenen: Johan VAN HESE en Claes VAN LIEBEKE.

N° 1243.

1423 (Februari 3) der maent February des derden daichs.

Schep. v. M. verklaren, dat Lysbeth VAN CANNE en hare dochter Geertruyt ten behoeve der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk afstand gedaan hebben eener jaarlijksche erfrente van 5 schellingen uit een huis te *Tweymbergen*, naast dat van Henrix VAN CORTERS en dat van Johan LYWET, *cremer*, en de broederschap zich verplicht jaarlijks het jaargetijde van Lysbeth's zoon Reyner te zullen houden.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* A fol. 121. — Schepenen: Johan VAN BLOEMENDALE en Pouwels VAN DEN BIESSEN.

N° 1244.

1423 (April 20) der maent van Aprille des twintichsten daichs.

Schep. v. M. oorkonden, dat Arnolt HALSBERCH voor eenen jaarlijkschen cijns van 4 marken en 4 schellingen aan Mathees VAN STEYNE, rentmeester van deken en kapittel van St. Servaas, opgedragen heeft eene schuur met poort *in die Jekerstraet* gelegen tusschen het erf van Johan, zoon van Goert HOLSBERCH en dat van Hannen de weduwe van Wilhem HEYNSBERGH, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen, en Mathees voornoemd beloofd heeft van dien cijns 2 marken en 11 schellingen te zullen aflossen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan VAN HEZE en Johan VAN BREEDE.

N° 1245.

Transfix. 1423 (April 21) der maent van Aprille des eynendetwintichsten daichs.

Schep. v. M. verklaren, dat Arnolt HOLSBERCH in vermindering

Digitized by Google

van den jaarlijkschen cijns, vermeld in den naastvoorgaanden brief 2 marken en 11 schellingen 's jaars aan den deken en het kapittel van St. Servaas heeft overgedragen en beloofd de gewone formaliteiten te zullen nakomen en die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Walburge, alles onder verband zijner goederen.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n° 1244.

N° 1246.

1423 (Augustus 14) vierthene dage in Augusto.

Schep. v. M. oorkonden, dat Johan SCUYPKEN, de jonge, aan PETER TANT, priester en kapellaan der St. Servaaskerk, eenen jaarlijkschen grondcijns van 12 schellingen (1) uit een huis op de Houtmarkt tegenover de Grachtstraat gelegen tusschen het huis van Henrix HULSLOE, den jonge, en dat van Hoeken VAN LODENAKEN overgedragen heeft, met de belofte die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Lysbede.

Afschrift in: *Registrum litt. fratern.* A fol. 173 v. — Schepenen: Claes VAN LIEBBECK en HENRICK BAVIER.

N° 1247.

1423 (October 13) des dertheende daechs inden moent van Octobris.

Schep. v. M. verklaren, dat Reyner KELLENERE, priester aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk eenen jaarlijkschen erfcijns van 26 penningen en $^1/_2$ kapoen te beuren half met het feest van den H. Johannes den Dooper en half met Kerstmis, uit het huis van Johan VAN BREDE, schoenmaker, gelegen in de Brugstraat, tusschen de huizen van Lambrech SCOENBROET en dat van Joest VAN HUYE, overgedragen heeft,

---

(1) Luidens het opschrift schonk Peter TANT naderhand dien cijns aan de broederschap van kapellanen voor zijn jaargetijde.

Digitized by Google

waarvoor de broederschap het *erfjaergetyde ende gedenckenisse* zijner ouders en vrienden houden zal.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* A fol. 143 v. — Schepenen: Johan VAN BLOEMENDALE en Pouwels VAN DEN BIESSEN.

N° 1248.

1423 (November 4) vyere dage in Novembri.

Rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Johan PENNEN, ten behoeve van deken en kapittel van St. Servaas, voor het *erfjaergetyde* van wijlen Everart VAN REYS, deken en kanonik dier kerk, afstand gedaan heeft eener jaarlijksche erfrente van 2 marken uit het huis *tegen den Vrythoff over* gelegen, naast het huis *int Wit pert* en het huis *vander Clocken.*

Orig. op perkament. — Schepenen: Lambrecht VAN DEN BOSSCHE, Henric BOVIER, Mathees DUNNEN, Johannes PETERS VAN VALKENBORCH, Laureyns HAYBAYKEN, Pouwels VAN DEN BYESSEN en Bartholomeus WARWELLIS.

N° 1249.

1423 (November 16) sesthene dage in Novembri.

Schep. v. M. verklaren, dat Johan VAN DEN WYERE voor het jaargetijde van Dierix VAN ROTHEM, *cremer*, aan den deken en de kanoniken van St. Servaas, eene jaarlijksche erfrente van 1 mark uit het huis in de *Capuynstrate* gelegen tusschen de huizen van Henrix VAN DEYLSEN en van Ylias KOELSOET overgedragen heeft, onder beding hun het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren en die overdracht te zullen doen bevestigen door zijne echtgenoote Geertruda, *soe wanne daes noyt gebeurt.*

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan VAN BREDE en Arnolt VANDER MOELEN. Zegels: 2. Een karbonkel met hartschild van vair beladen met een balk; randschrift: S. ARNOLDI . DE . MOLENDINO.

Digitized by Google

N° 1250.

1423 (December 3) drie dage in Decembri.

Schep. v. M. verklaren te weten, dat de deken en de kanoniken van St. Servaas op den 28e November 1422 en 1423 het jaargetijde gehouden hebben van den hertog en de hertogin van Brabant *met eynre ziengerder vigilien, met eynre zyngender zeelmessen, met viere groeten bernenden waskertzen ende met gulden dueken ende bandeken.*

Orig. op perkament. — Schepenen: Mathees DUNNEN en Henric BOVYER.

N° 1251.

1424 (Maart 16) des sestheende daichs inden Merte.

Schep. v. M. oorkonden, dat Lysbeth VAN OES, aan Jacob, zoon van Dries VAN HARSSELT, haren lijftocht van een mud rogge 's jaars en de haar verschuldigde achterstallige pacht uit eenen molen op de Jeker *buten der porten van den Aldenhove*, overgedragen heeft.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan VAN BLOEMENDAEL en Johan VAN BREDE.

N° 1252.

Transfix. 1424 (Juli 16) des sestheende daichs inden Oustmaent.

Schep. v. M. verklaren, dat Jacob VAN HARSSELT den lijftocht en de pacht, waarvan melding is in den naastvoorgaanden brief, waardoor deze gestoken is, aan Anthonis VAN EELEN, kanonik en cantor van St. Servaaskapittel overgedragen heeft.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n° 1251.

N° 1253.

1424 (Juni 2) twee dagen in Junio.

Schout en schepenen van Vleytingen, oorkonden, dat Jacob SLUYSMAN, priester en rentmeester der arme scholieren van

Digitized by Google

St. Servaaskapittel te Maastricht, ten behoeve dezer in het bezit werd gesteld eener jaarlijksche erfpacht van 6 vaten rogge uit 9 groote roeden akkerland *in de gevelte* geheeten *andat bosschelken* aan den weg naar Riempst, tusschen land van Johan KROMMEN van Tongeren en dat van wijlen Johan VAN MULKEN, welke wijlen Melle en Maria THARYS van Vleytingen aan de arme scholieren gelegateerd hadden, hetgeen de tegenwoordige eigenaar van dat land aanvankelijk niet erkennen wilde, doch dit eerst deed na het getuigenis van Cloes STAS, kapellaan van St. Servaas, Peter VAN BOXBERGH, Johan SCHELLART van Beke en Peter PENRES.

Afschrift in: *Liber litter. bonorum... panistarum*, fol. 19 v. — Schepenen: Loye CORENMARCK schout, Loye GISELBRECHT van Elch, Willem WYERT, Arnolt HAEN, Bolle CLEYMANS, Meys TAUBENS en Gise MOES.

N° 1254.

1424 (September 7) seven dage in Septembri.

Schep. v. M. oorkonden, dat hun ambtgenoot Herman VAN HEZE, ten behoeve van Johan FORELLI, priester en kapellaan van St. Servaaskerk, en van zijne wettige erfgenamen afstand gedaan heeft eener jaarlijksche erfrente van 1 mark, 19 schellingen, 8 penningen en 14 kapoenen uit *guede, huyseren, hoeve ende geseten*, thans in bezit van Melys, zoon van Reyner MELYS en van Henric VASTRAERTZ van Veldweset, *der gerdener*, en van oudsher geheten *die guede van Boxberch, ende guede Gysen Gabbarts* walve, gelegen op de Houtmarkt, tegenover de St. Antoniusstraat, naast het huis van Willem VAN DEN BYESSEN en met den achterkant uitkomend op den wal en stadsmuur en verklaard heeft dat van die rente de 19 schellingen en 8 penningen grondrente zijn en vóór de andere gebeurd moeten worden, onder beding hem het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* A fol. 131. — Schepenen: Johan VAN BREYDE en Arnolt VANDER MOELEN.

---

(1) Uit de noot boven den brief blijkt, dat het erf van wijlen Gysen GABBARTS naderhand in bezit kwam van Amelius DE ROESMERE en dat Johan FORELLI van die rente 20 schellingen schonk aan de broederschap van kapellanen voor zijn jaargetijde.

Digitized by Google

N° 1255.

1424 (September 27) seven ende twyntich dage in Septembri.

Schep. v. M. verklaren, dat Herman VAN HESE, hun medeschepen, aan deken en kapittel van St. Servaas voor den jaardienst van wijlen Everard VAN REYS, deken dier kerk, overgedragen hebben eenen jaarlijkschen erfcijns van 4 marken, 9 schellingen en 15 kapoenen uit de volgende goederen: 1 mark, 16 schellingen, 6 penningen en 2 kapoenen uit een huis op den hoek *vander qwoedevliegenstraeten* aan de Maas tusschen de huizen van Arnold VAN HERBORCH en van wijlen Johan SWANENBERCH; 5 schellingen, 6 penningen en 2 kapoenen uit het huis van Johan DUYMEN, gelegen nabij het gasthuis der H. Agatha, naast het huis van Johan BECKERS en dat van Johan VAN ESDE, brouwer; 6 penningen en 2 kapoenen uit het huis *Johans des perkamenters* bij het voorgaande aan de Jeker gelegen naast dat van Johan KNAPEN; 6 schellingen en 1 kapoen uit het huis van Moes VAN GREMBEY, bakker, gelegen *by den swyngelputte by die loereporte* naast dat van Johan SPRONCKS; 15 schellingen uit het huis van wijlen Cloes VAN CAUFSTERT, achter O. L. Vrouwekerk tusschen het erf van het klooster van St. Gerlach en het huis van Danyel VAN GELKE; 12 schellingen en 6 penningen uit het huis van Peter MUYLS *opten groeten gracht* tusschen dat van Werner VAN MUYSBACH en dat van Johan VAN DEN DYKE; 5 schellingen uit het huis van Johan VAN EYKE, *gewantmeker*, te Wijk gelegen naast dat van Henric SCHOUFFART en dat van Johan BAERT; 8 schellingen en 8 kapoenen uit een half bunder akkerland buiten de Hochterpoort tusschen land van Dryes COLYNS en van Johan SLAFFARTS; en beloofd heeft die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Margryete.

Orig. op perkament. — Schepenen: Henric BOVYER en Johan VAN BREDE.

N° 1256.

1424 (November 1) op Alreheylgen dach.

Rentmeester en schepenen van Lenculen oorkonden, dat Henrich

Digitized by Google

NUELENS aan Mechtelde, dochter van Wilhem WYNANDS van Overheym, de volgende jaarlijksche cijnzen heeft overgedragen: 18 schellingen en 2 penningen uit het huis *oft herberge*, geheeten *ten Reynge*, aan het Vrijthof gelegen naast de *herberge ten sleutele*, en uit eenen stal geheeten *in dat Eggerixgaet* tusschen het erf van Rutger VAN LEUWEN en den stal van Rogier VAN SPAUEN, voorheen van Cloes VAN NAMEN; 4 schellingen en 2 penningen uit het erf van genoemden Rutger tusschen den voornoemden stal *de verbonden steyt metten guede van den Renge* en het huis van Goedaert WYTTE, smid, gelegen op den hoek van het *Eggerinxgaet*; 5 schellingen, 8 penningen en $^1/_3$ kapoen uit het huis van Kathrijne de weduwe van Symon CUPERS, aan het Vrijthof gelegen naast het huis van Wilhem VAN DER CLOCKEN en dat van Cloes BRUYNS.

Orig. op perkament. — Schepenen: Lambrecht VANDEN BOSSCHE, Henrich BOVYER, Mathees DUNNEN, Johannes PETERS VAN VALKENBORCH, Laureyns HAYBAYKEN, Pouwels VAN DEN BYESSEN en Bartholomees WARWELLIS.

N° 1257.

Transfix. 1439 (September 29) opten gueden sinte Machyels dage.

Rentmeester (1) en schepenen van Lenculen verklaren, dat Rutger VAN MERSCHE, roededrager van St. Servaaskerk, aan de broederschap van kappellanen dier kerk overgedragen heeft de 28 schellingen en $^1/_3$ kapoen jaarlijksche cijnzen, vermeld in den brief waardoor deze gestoken is, waarvan 8 schellingen en 6 penningen voor zijn jaargetijde en dat zijner echtgenoote Mechtild, en de overige schellingen te verdeelen onder de kapellanen die op den dag van dat jaargetijde de H. Mis voor hen lezen zullen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Henric BOVYER, Laurens HAYBAYKEN, Bartholomees VAN WARWELLE, Gerart CLUT, Johan CLUT, Gielys OTTEN en Goedart HAPPART. Zegels:

---

(1) Uit het zegel blijkt, dat Gielys OTTEN rentmeester was. Zijn zegel is gedeeld, rechts drie kepers in het schildhoofd een barensteel, links drie schelpen 2—1; randschrift: S... GHIELIS OTTEN.

Digitized by Google

N° 1258.

1424 (November 25) des vyffendetwintichsten daechs in Novembri.

Schout en schepenen van Meer en Bolre, oorkonden, dat Cloes zoon van Ghielis VAN BOELRE aan heer Dierick VAN RODENRYT, priester, als meester der broederschap van kapellanen der St Servaaskerk te Maastricht, verkocht en opgedragen heeft 29½ roeden akkerland in vier perceelen, waarvan het eerste, groot ongeveer 12 groote roeden, gelegen is tusschen Bolre en Meer naast land van Pouwels, zoon van Godenuel VAN SPAUWEN, land der erfgenamen van Ghys KUCKEN, land der kinderen van WAROUZ van Luik en land van Cloes KUCKER; het tweede van 5 groote roeden boven *moechs bruecke* tusschen land van Cloes KUCKER, der erven van Henrich HEEREN van Bolre en van Peter zoon van Gheret GOERTS; het derde van 8 groote roeden uit een perceel van 12 dergelijke roeden tusschen Bolre en Heukelem aan den weg naar Riempst gelegen naast land der kinderen van Arnout VAN BOELRE, van Peter den zoon van Johan ZANDERS, van Johan MATHYS van Heukelem en der kinderen van WAROUZ voornoemd; het vierde van 4½ groote roede in de richting van het voorgaande gelegen naar den kant van Sichen, tusschen land van een der altaren der kapittelkerk van den H. Dionysius te Luik, land van de armen van Mheer, land van het begijnhof van St. Christoffel te Luik en land der erven van Johan ZANDERS; dat daarbij bedongen werd, dat zoo Cloes voornoemd of de houder van het land in gebreke blijft de pacht geheel of ten deele geregeld te betalen, genoemde broederschap *off seker boede van honnen wegen bringer des brieffs terstont des anderen daeghs nae onser Vrouwen Liecht dach off wanneer hon dat ghenuecht den selven Cloes off helder des lantz doen dachdoen met scoutit ende scepenen der banck vurscreven ende noe des hoefs gewoende talinge te doen off te bewisen bynnen vyfthien daghen; ende woer dan Cloes off helder dis lantz gheyn talinge en doen noch en bewysen bynnen denen vvftheen dagen vurscreven, soe sullen die bruderscappe honne hande moegen sloen aen allen dit lant boven geschreven ende daermede doen als met honnen properen erven ende ervallen onderpant, gelyck off syt uyt vervolcht hedden met twe voechtghedingen nae den lant recht ende nae der banck recht sonder eynge calengeringhe off voerder*

Digitized by Google

segghen van yman; item voert mere heet der selve Cloes GIELIS *bovengescreven beloeft ende ghewilkort voer ons scoutit ende scepenen vurgenoempt, dat hee dese XXVIII* $^1/_2$ *roede lantz vurscreven nyet deylen noch van eyn splyten en sael, ende die alle weghen aen eynen manne te keren ende te loeten aen argelist.*

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 19. — Schepenen: Arnout VAN GUDEGOVEN, heer van Meer en Bolre, schout, Joncloes VAN VALLE, Johan VLIEGE van Herderen, Wilhem VAN DEN BOSSCHE, Wirick LIEVESON, Wirart VAN WANGE, Peter zoon van Johan ZANDERS van Meer en Gielis VAN BOELRE wonende te Heukelum.

N° 1259.

1425 (Januari 31) des lesten daichs in Januario.

Schep. v. M. oorkonden, dat Otte VAN KANNE, roededrager van St. Servaaskerk, als momboor zijner echtgenoote Lysbede, weduwe in eerste huwelijk van Heynrix VAN HELMONT, ook roededrager dier kerk, afstand gedaan heeft van de volgende jaarlijksche erfcijnzen, die genoemde Heynrix bij testament voor zijn jaargetijde gelaten heeft: 20 schellingen grondcijns ten behoeve van deken en kapittel van St. Servaaskerk, uit het erf *gochgewachsguede* (1) geheeten, te Tweebergen gelegen tusschen het huis van Cloes CREMERS en dat van Johan BRUEST; ten behoeve der broederschap van kapellanen dier kerk 14 schellingen en 2 kapoenen grondcijns, waarvan 13 schellingen en de 2 kapoenen uit het voornoemd *gochgewachsguede* en 1 schelling uit het huis van Henrix VAN DEN BUSSCHE, *spoeremeker*, in *die Kenterkensstuwe* gelegen naast de huizen van Johan GOT GRUTEUCH en Johan HONICH; ten behoeve van de broederschap van kapellanen der O. L. Vrouwekerk 5 schellingen 's jaars, waarvan 4 schellingen uit het huis van Nesen BRAS in de laatstgenoemde straat gelegen tusschen dat van Mertyn BOBART en dat van Jacob VAN HELMONT en 1 schelling uit het huis van genoemden Henrix VAN DEN BUSSCHE; ten behoeve van de kerkfabriek van den H. Johannes 5 schellingen, waarvan 4 uit het huis van Gerit VAN WERDE in

(1) Dit huis kwam naderhand aan Gerardus PANNEMEKER.

Digitized by Google

des Wolfstroet naast dat van Henrix VAN EYCK en dat van Jan INTTEN, en 1 schelling uit het huis van Henrix VAN DEN BUSSCHE voornoemd; ten behoeve van den beneficiant van het altaar ter eere *Sinte Mondolfs* en *Sinte Gondolfs* 1e stichting in St. Servaaskerk $2^1/_2$ schellingen en ten behoeve van het altaar ter eere van den H. Nicolaus in het gasthuis dier kerk ook $2^1/_2$ schellingen, uit het voormeld huis van genoemden Henrix VAN DEN BUSSCHE.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* A fol. 122. — Schepenen: Herman VAN HEZE en Cloes VAN LYEBEKE.

N° 1260.

1425 (September 15) vyfthene dage in Septembri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Dyerich KARYS (1) en zijne kinderen Heynric, Dyeric en Elisabeth ten behoeve der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk afstand gedaan hebben eener jaarlijksche erfrente van 8 schellingen, betaalbaar half met Kerstmis en half met het feest van den H. Johannes den Dooper, van eene van 57 schellingen te beuren uit het huis van Wilhem SLOENEN in *die Grachtstrate* (2) *byden orde ter masenwart* naast het huis van Thys WYNKELSPRONX en dat van Johan MEES, en beloofd hebben de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan VAN BLOEMENDAEL en Gherart CLUT.

N° 1261.

1426 (Februari 26) des sessentwyntichs daigs inden Sporkille.

Meier en schepenen of laten van deken en kapittel van St. Maarten te Luik *in honnen hove* in het dorp Heer oorkonden, dat Quyntyne, zoon van wijlen Godart BHOLKARTS van Heer, aan Diederick

(1) Hij was brouwer en luidens de aanteekening boven den brief kwam hij naderhand in het bezit van voormeld huis.

(2) De Kleine Gracht.

Digitized by Google

VAN RODENRYT, priester en meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk van Maastricht, verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 12 vaten rogge te beuren uit zijne hofstede te Hees, *mytter huysingen, bongarde ende hovereyden* achter de kerk gelegen tusschen de hofstede van wijlen Henrick BOLKARTS, thans van Quyntyne's zuster Catharina, en de hofstede der erven van Johan COTHUS, met de verklaring dat op die hofstede nog gevestigd zijn een vat gerst en een vat tarwe te beuren door de broederschap vermeld en onder beding dat zoo Quyntyn of zijne erven twee of meer achtereenvolgende jaren die pacht op den gestelden tijd te weten het feest van St. Andreas Apostel of uiterlijk het feest van O. L. Vrouw Lichtmis d.a.v., niet betalen, de broederschap of haren rentmeester na dit laatste feest of daarna naar verkiezen *mit meyer ende mitten scepenen off loeten des hofs vurscreven den vurscreven Quyntyn off synen erven noe heme die den vurscreven hoff haldende weren doen dach doen teghen dy eersten ghenachten dan toecomende om talingen te doen off talingen te bewysen den priesteren der bruederschap off honnen rentmeyster vurscreven ind off der selve Quyntyn off syne erven vurscreven dy talinge en dat ghebreeck vanden twelff vaet rogge inder vurscreven nachtingen nyet en deden noch en bewysden soe sulde men terstont no derselver nachtinge dy vurscreven bruederscap ende priesteren off honnen rentmeyster vurscreven sculdich syn onvertoghen te gheleyden totten alingen hove en onderpande vurscreven als tot honnen erverecht, oft mit vyere ghenachten volcomentlich vor onssen vurscreven hoff ervolcht were, ind der vurscreven Quyntyn vur heme ende syn erven renuncieerde vort opdy ander drye ghenachten ende op alle stucken dy heme off hon dar in vorderlicken mochten syn no den lantrecht.*

Orig. op perkament. — Laten: Rogyere VAN LIECHTENBERG de jonge, meier, Wylhem MEYER, Ghiselbrecht BOLLEN van Heeze, Heynrich RUTGHERS, Johan MONTENAKEN, Godart QUOYEN, Johan VAN DEN KERCHOFF en Reyner CARYS. Zegels: 1°. Een dwarsbalk, daarboven drie naar rechts gewende vogels; — 3°. Een dwarsbalk in het vrijkwartier drie hoetijzers 2—1.

N° 1262.

1426 (Maart 17) op sinte Gertruden daech in den Meirt.

Schout en schepenen van Meer en Bolre oorkonden, dat Reyner

Digitized by Google

HAEGHEN en zijn broeder Heynric, zonen van Reyner HAEGHEN van Fall aan Johannes VAN CORBOSCH, als momber en rentmeester der behoeftige priesters van St. Servaaskerk te Maastricht geheeten VAN DEN BEYERT, verkocht en overgedragen hebben een bunder akkerland tusschen Fall en Sichen gelegen *by die harde linde aen den wederaert*, reingenooten naar den kant van Meer Mees ROESELLEER, leerlooier van Maastricht, naar den kant van de Jeker Jacob BADDUE, en naar den kant van Sichen de erven van Quack FLOIRKENS van Fall, en Johanna VAN CORBACH daarna verklaard heeft, dat Reyner en Heynic voornoemd *honne erffwinnighe* aan dat land behouden zullen voor 12 vaten rogge jaarlijksche pacht *ende den gront ceys met den dienste van enghelen deen dit lant van rechts wegen sculdich muecht sien*, zonder dat dit ten laste zal komen van de behoeftige priesters voornoemd, onder beding dat zoo de pacht in haar geheel of gedeeltelijk niet betaald wordt, hij langs rechterlijken weg zich die verschaffen kan of de hand aan dat land zal kunnen slaan volgens rechtsgewoonte hunner schepenbank.

Orig. op perkament. — Schepenen: Arnout VAN GUDEGOVEN, heer van Meer en Bolre schout, JONCLOES van Valle, Johan VLIEGEN van Herderen, Willem VAN DEN BOSGHE, Wyric LIEVESOEN van Mere, Wyric VAN WANGHE, Peter ZANDERS van Mere en Ghilis VAN BEELRE.

N° 1263.

1426 (Mei 22) tweendetwintich dage in Meye.

Schep. v. M. oorkonden, dat Willem VAN AKEN, *der scroeder*, ten behoeve van Reyner KELLENERS, priester, en van zijne erven afstand gedaan heeft eener jaarlijksche erfrente van 1 mark uit zijn huis te Tweebergen, tusschen het huis van Bartoldus SNOESKEN en dat van Peter WAGEMANS, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en met de verklaring dat op gemeld huis nog gevestigd is eene rente van 32 schellingen min 2 penningen.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* A fol. 120. — Schepenen: Beertram VAN LAER en Johan VAN BLOEMENDALE.

Digitized by Google

N° 1264.

Transfix. 1426 (September 29) des lesten daichs sonder eyn inden moent van Septembri.

Schep. v. M. verklaren, dat Reyner KELLENER, (1) priester en *gastmeyster des gueden Sint Servoes* aldaar, aan de broederschap van kapellanen dier kerk voor het erfjaargetijde zijner ouders overgedragen heeft eenen jaarlijkschen grondcijns van 5 schellingen en 10 penningen, waarvan 40 penningen uit twee huizen niet ver van elkander gelegen, het eene in de *Capuynstraite* tusschen dat van Aleyde de weduwe van Johan MEYLKEN en dat van Lambrech VAN ASTEN, en het andere daar bij gelegen in de *Lenculenstraete*, tusschen dezelfde reingenooten; 20 penningen uit het huis van wijlen Philips VAN BROEMOLEN *op die alde moente* naast het huis van Johan MOES en dat van Goedart VAN BIRCKINGEN; 10 penningen uit het huis van Peter MEYLHOEREN *in den Stock* gelegen tusschen de erven van Arnolt VAN EECHT en van Wilhem HUPKEN; — en de jaarlijksche erfrente van 1 mark, vermeld in den brief waardoor deze gestoken is en te verdeelen onder de priesters en kapellanen van voornoemde kerk, die op den dag van het jaargetijde zijner ouders voor de lafenis hunner zielen de H. Mis zullen celebreeren.

Afschrift ibidem. — Schepenen: Johan VAN HEZE en Johan VAN BLOEMENDAELE.

N° 1265.

1426 (Augustus 1) des eersten daichs inden Oughstmaent.

Schout en schepenen van St. Pieter oorkonden, dat Cloes VOLBUYCKS, ten behoeve van Johan, den zoon van Reyner VAN LUTGE, leerlooier, afstand gedaan heeft van eenen jaarlijkschen grondcijns

(1) Renier KELLENER was lid der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk en beneficiant van het altaar ter eere van den H. Amor in 1411, en meester van het hospitaal der St. Servaaskerk reeds vóór 1421; als zoodanig was hij waarschijnlijk de opvolger van Johan CREMER, dien wij nog vermeld vinden in een schepenbrief van 6 Mei 1418; hij bleef in die betrekking tot aan zijn dood in 1439.

Digitized by Google

van 22 schellingen uit een erf aan de Jeker gelegen *met eynre ramen* tusschen het erf van Johan DUNNEN en dat van Henric EKEREN, en zijne moeder Jehenne verklaard heeft op dat erf geen ander recht meer te behouden dan gemelden cijns en dat *alle andere brieven op hon sprekende vanden gueden vurscreven hermede doyt ende vernyelt syn.*

Orig. op perkament. — Schepenen: Everart VAN DEN VERNENHOUTE schout, Anthonys YSERMAN, Giselbrecht VAN MONTENAKEN, Gerart VAN LUTGE, Dierich LAMBOY, Herman VAN HEZE en Reyner PRUENEN. Zegels: 1°. Een naar rechts gewende zwaan; — 4°. Een krulkruis in het vrijkwartier een vijfblad.

N° 1266.

1426 (Augustus 20) inden Oostmaende des derden daighs na onsser Vrouwen Cruytwying.

Schout, meier en laten van den hof van Jonchout oorkonden, dat Jacob SLUYSMAN, priester, als rentmeester der arme scholieren van St. Servaas, voor eene jaarlijksche erfpacht van 24 vaten rogge aan Johan WEGESCHEIDE, hun medelaat, 33 groote roeden bouwland, *in droge ende sonder meten, reynen of steynen* gelegen, in drie perceelen, waarvan het eene groot $^1/_2$ bunder bij de beemd aan den weg naar Hanckelslo, tusschen land van Gielis NEUTKENS en land van Gysebrecht CORENSNYDERS; 14 groote roeden bij de hofstede van Gielis NEUTKEN naast land van dezen en land van Johan SPELMAN; en 9 groote roeden bij Hoelbeke *aen die monstersghestrait* bij land van Aleyt HOUT van Berg en land van jonker Giesen VAN GLYNDEN, opgedragen heeft, onder bepaling dat noch Johan noch zijne nakomelingen voormeld land en eenig ander land in den brief vermeld en waaruit de arme scholieren eene jaarpacht beuren, splitsen of verdeelen zullen en dat Jacob bij slechte betaling der pacht, die zal kunnen vorderen bij vonnis of de hand zal kunnen slaan aan het gestelde onderpand.

Afschrift in: *Liber litter. bonorum... panistarum* fol. 40 v. — Schepenen: Rolant Roess soen VAN GODEGOVEN schout en meier, Arnolt VAN CRONENDALE, Henrich scholtet tot Mobertingen, Peter CLERCKS, Johan zoon van GROETMAN van Mobertingen, Gieles CLOCKER te Eygenbilsen, Johan GODERS van Tweebergen en Johan WEGESCHEIDE.

Digitized by Google

N° 1267.

1426 (November 11) des elfden daigs inden maent Novembris.

Schout en schepenen van Vleytingen oorkonden, dat Bolle VAN HENYSSE, zoon van wijlen Wylhem PROSTMAN van Vleytingen aan Johan FORELLY, kapellaan van St. Servaaskerk te Maastricht, verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche pacht van 12 vaten rogge te leveren met het feest van den H. Andreas of uiterlijk met O. L. Vrouw Lichtmis d.a.v. en tot onderpand gesteld heeft ongeveer 19 groote roeden bouwland in twee perceelen, waarvan het eene houdende 6 groote roeden gelegen is *int ghevylte geheeten int chrite* naast land van het vrouwenklooster van Ordingen, land van den waard *indy wentmolen* te Maastricht en land van Cloes VAN LAUFFELT; en het tweede groot 13 groote roeden gelegen is in het *ghevylt* geheeten *opdy tammen* tusschen land van Cloes VAN DEN LIEBART en dat van Ghyselbrecht MOES van Vleytingen, onder bepaling, dat zoo die pacht ten deele of in het geheel niet betaald wordt op de gestelde tijden dat dan Johan zijne erven en nakomelingen terstond na O. L. Vrouw Lichtmis *moeghen doen pande suecken metten ghesworen boede ons hoefs vurgenoempt ane ende op den vurgenoempden onderpant, off helder des onderpants teghen dat eerste ghedinge dan tucomende ende ten selven ghedinge sal Bolle vurscreven off syne erven noe hoemen off helder des onderpants vurgenompt sculdich syn den vurscreven her Johanne synen erven ende nokomelingen talinge te doen off talinge te bewysen vanden ghebreeck des erfpachs vurscreven ende oft des nyet en gheschiede ende daerboven erghingen en verstreecken vyftheene daghen, soe sulde men noe den selven vyftheene daghen, den vurscreven her Johan Forelli synen erven ende nocomelingen vurscreven schulaich syn terstont te gheleyden anden alingen onderpant vurgenoempt noe ghewoenten ons hoefs mit allen volcomen recht off dat voir ons met vyere ghenachten inden ghericht bedenckt ende ervolght weer* (1).

Orig. op perkament. — Schepenen: Lodewick BOLLEN schout en schepen, Ghiselbrecht VAN ELCH, Wylhem WERTS, Arnout HAENE, Bolle CLEYNMANS, Mees TAUBENS en Ghiselbrecht MOES.

(1) Uit de noot in dorso blijkt, dat deze brief behoorde aan het altaar van O. L. Vrouw op het Nieuwwerk 2e stichting in St. Servaaskerk gelegen *(littera scabinalis spectans ad altare beate Marie novi operis pro secunda fundatione...)*

Digitized by Google

N° 1268.

1426 (December 20) opten twyntichsten dach in Decembri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Jehenne BERNELLE voor eenen jaarlijkschen cijns van 14 marken, 2 schellingen en 8 penningen aan Peter TANT, priester en kapellaan der St. Servaaskerk, een huis in de Breedestraat tusschen de poort die zij van dat huis heeft afgescheiden en het huis van Mechteld VAN DEN CREEFTE in erfrecht heeft opgedragen, onder deze voorwaarden: *dat voerste huys neven die porte vurscreven metten saedele ende groeten huyse daerachter staende metten halven steynwege, lanxste voer dat groet huys vurscreven gelegen, te weten van den achtersten style van den vursten huyse vurscreven an den steynwech vurscreven staende ghoende ynnewart tot tegen den achtersten stile, vanden groten huyse vurscreven. alsoe dat die partien vurscreven aldae vanden selven achtersten stile des groten huys vurscreven lynrecht over totten muyren tuwe staende neven den gueden Wilhems* VAN CHIEVEL *soelen doen maken eyn thoene op honnen geliken cost ende daerynne eyne duyre, dae jouffrouw Jehenne vurgenoempt ende hoer nacomelinge yn ende uit ghoen soelen van honnen gueden; ouch sal her Peter vurgenoempt in die selve thoene neest an den echtersten style vurscreven eyne duyre doen maken, die hoem toebehorende sal syn uit ende yn te ghoen ende synen orber darop, opten synen te doen, mer die duyre en sal nyet wyder syn ten alrewydsten als noegen vuete; vort soelen die partien vurscreven op honnen geliken cost vander thoenen vurscreven achterwart te weten vanden tegenheide, dae die noegen vuete vursreven keren of eynden soelen in den thoenen vurscreven, eyne ander thoene doen maken die vort over oert ghoen sal tot op ten vursten oerde of style van den putte ende van den nedersten syde van den putte; omtrent in mydden ouch vort eyne thoene goende totter want ende huyse tuwe der gichterssen vurscreven vernoe by der hoeve duyren heren Peters vurscreven, da dat nu gewyst is; ende et is gevurwert datter putte ende die waierkuyle staende ander want van den huyse der gichtersse vurscreven, beiden partyen ende gueden vurscreven gelyc toebehoert half ende half, ende dat sy dee ouch gelyc buwelic halden soelen sonder argelist; vort soe sal der achterhoff achter der gichterssen huys vurscreven gelegen ouch gelyc syn ende gedeilt wer-*

Digitized by Google

den half ende half; vort die steynen muyre stoende an die syde Wilhelms VAN CHIEVEL *tegen den groten huyse heren Peters vurscreven ist gevurwert dat geyne partie vurscreven noch hunne nacomelinge darop tymmeren en sal noch die muyre vurscreven hoegen, noch afbreken; vort soe sal der steynwech vanden achtersten stile vanden vursten gueden heren Peters vurscreven an eyne krumpe muyrken staende, van danne vort vyt ter breydestraeten wart mitter vurstere porte vurscreven alleyne tuebehoeren jouffrouw Jehenne der gichterssen vurscreven ende hoeren nacomelingen ten ewigen dagen, beheltenis des, dat her Peter vurgenoempt, syn vader ende moeder, alsoe lange als einich van hon drien in desen werlt leven sal honnen ynneganck ende uitganck hebben soelen duer die vurste porte ende steynwege der gichterssen vurscreven alleyne tuehorende gelijc hoer ende hoeren nacomelingen ende sonder den langen steynwech, lanxste vuer tgroet huys gelegen gelyc vurscreven is te ondersloen oft te betymmeren, mer als her Peter vurgenoempt syn vader ende moeder alle drie en syn, soe soelen honne erfnamen ende nacomelingen ende die gichtersse vurscreven of hoeren nacomelingen, oft einich van hon partien vurscreven genuecht, den vurscreven langen steynwech tegen tgroet huys gelegen mocgen deylen ende te lanxste ondersloen ende alsdan soe soelen die gichter vurscreven ende hoere nacomelinge die vurscreven vursten porten metten vursten steynwege vurgenoempt, dats te weten van den achtersten sile vanden vurscreven huyse . . . ter breydestraten wart uyt alleyne erflich hebben ende behalden.*

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan VAN HESE en Johan VAN DEN CREEFT.

N° 1269.

Transfix. 1427 (Juni 10) thene dage in Junio.

Schep. v. M. verklaren, dat Jehenne BEMELLE aan Peter TANT, priester en kapellaan van St. Servaaskerk aldaar, in mindering van den jaarlijkschen cijns vermeld in den brief waardoor deze gestoken is, eenen van 6 marken, 2 schellingen en 8 penningen heeft overgedragen en beloofd de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Gerart CLUT en Johan VAN DEN CREEFTE.

Digitized by Google

N° 1270.

1427 (Maart 2) twe dage i Mertte.

Schep. v. M. oorkonden, dat Peter VAN DER WOEGEN en zijne kinderen Johan en Soffye aan de priesterbroederschap van kapellanen der St. Servaaskerk eene jaarlijksche erfrente van 27 schellingen, 6 penningen en 1 kapoen (1) uit het huis van Peter BEGGART priester, *in die nuwestrate* achter *sint Amoirskirke* (2) gelegen tusschen het huis van Mechtilde HERBEN en dat geheete *ten Voegelsancke* overgedragen heeft, met de belofte haar het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren en de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan VAN HEZE en Johan VAN BLOEMENDAEL.

N° 1271.

1427 (April 6) des sesten daichs inden Aprille.

Meier en laten van den gezworen laathof geheeten *van Eygertinghen*, gelegen te Millen en toebehoorende aan Wouter VAN MOSTIENS, als momboor zijner echtgenoote Agneten, weduwe van jonker Wouter van BETUWE van Luik, oorkonden, dat Clois genaamd HEYNRIX van Millen, aan Arnout genaamd KELLENERE van Hoesselt, eene jaarlijksche erfpacht van 3 mudden spelt, pacht van Haspengouw en maat van Maastricht, verkocht heeft, en daarvoor tot onderpand gesteld en aan hem opgedragen heeft zijne hoeve, geheeten *der langhe hoeff* te Millen palende aan de hofstede van Johan QUODENSOEN en aan die van Johan STOX, met de verklaring dat op die hoeve nog gevestigd is eene jaarlijksche

---

(1) Luidens de noot in dorso kwam dat huis naderhand aan Nicolaas EUSTACHII, priester, en waren van die rente 20 schellingen bestemd voor de kapellanen die op den dag van het jaargetijde van Johannes KEMPENER de H. Mis voor zijn zielerust lazen.

(2) De Platielstraat; de kapel van den H. Amor gelegen op de Moesmarkt werd in de 17e eeuw afgebroken.

Digitized by Google

pacht van 3 kapoenen en 6 vaten rogge ten voordeele van den *persoen* des begijnhofs te Tongeren.

Orig. op perkament. — Meier en laten van den laathof van Eyghertinghen: Johan VANDEN LAER meier en laat, heer Gerit VAN DEN POELL, Godart VAN COELEN, Johan EYKE, Heynric VRIDAICHS, Johan VAN COELEN en Arnout HUETS van Millen. Zegels: 4°. van vair met een dwarsbalk, in het vrijkwartier drie dwarsbalken; — 5°. een naar rechts gaande bok.

N° 1272.

1427 (April 29) opten lesten daech oen eynen vanden Aprille.

Schep. v. M. oorkonden, dat Henrich VAN DER SARGIEN ten behoeve van Symon MELYS, priester en kapellaan van O. L. Vrouwekerk aldaar, afstand gedaan heeft van eenen jaarlijkschen grondcijns van 2 marken, van eenen van $3^1/_2$ marken uit een huis te Wijk bij de maasbrug gelegen op den hoek der *Corverstroeten* naast het huis van voornoemden Heynrich, met de verklaring dat die cijns gelijk is aan de $3^1/_2$ marken 's jaars, die Johan VYNCKE, *der bontwerker*, uit dat huis te beuren heeft, en met de verzekering die overdracht te zullen doen goedkeuren door zijne echtgenoote Kathrijne.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* A fol. 170. — Schepenen: Johan VAN BLOEMENDALE en Johan VAN BREDE.

N° 1273.

Transfix. 1449 (Augustus 12) twelve dage Augusti.

Schep. v. M. verklaren, dat *meyster* Symon AMELYS, *clerck*, als testamentaire uitvoerder van zijnen oom Symon AMELYS, priester, kapellaan en custer van O. L Vrouwekerk aldaar, aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, in den persoon van haar lid Johan HEIRKEN, eene jaarlijksche erfrente van 1 mark uit het huis van Willem WENMEKER te Wijk overgedragen heeft voor het jaargetijde van zijnen oom voornoemd, te houden *met vigilien ende commendatien gelyck daertoe behoert*, en beloofd heeft haar het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren.

Afschrift ibidem fol. 170 v. — Schepenen: Gerart CLUT en Johan BAVIER.

Digitized by Google

N° 1274.

(1427 Juli 20) Gegeven int jaer ons Heeren 1427 20 July.

Schep. v. M. oorkonden, dat Servoes VAN MULCKEN, kanonik van St. Servaaskerk aldaar, aan den deken en de kanoniken dier kerk overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 12 vaten rogge en eene jaarlijksche erfrente van 10 Luiksche schellingen, te beuren: de erfpacht, half met het feest van St. Andreas en half met St. Jan den Dooper, uit den molen van Arnold BAERTS, molenaar, aan de Jeker *op ten aldenhof* tusschen dit riviertje en *die ruwe gaende te Lorestraeten wart*, de erfrente uit het huis van wijlen Johan ROMERS *in die Kesenruwe* (Hekkestraat), naast het huis van jonker Henricus, heer te Gronsveld en dat van Gerard CLUT, schepen van Maastricht; dat tevens ten hunnen overstaan verschenen zijn Petrus VAN CORTENBACH, als momboor zijner echtgenoote Catharina, Wilhelm VAN MULCKEN, broeder van voornoemden kanonik, Vastraet VAN LAUFELT als man en momboor zijner echtgenoote Margareta en Johan ZYELEN van Vleytingen als man en momboor zijner echtgenoote NESEN, alle drie zusters van voornoemden kanonik, en verklaard hebben geene rechten of aanspraken op voormelde erfpacht en erfcijns te bezitten noch te willen houden en zij *guede deylinge* daartegen gehad hebben en diensvolgens de rechten op die rente en pacht welke zij nu bezitten of in de toekomst nog bekomen mogen aan voornoemden deken en kanoniken overdragen.

Afschrift in: *Variorum*.. VII fol. 652. — Schepenen: Henrick BOVYER en Herman VAN HESE.

N° 1275.

1427 (November 20) twintichs daegs Novembris.

Rentmeester en schepenen van Lenculen verklaren, dat Zybrecht VAN WACHTENDONCK, priester en kanonik van St. Servaaskapittel aldaar aan Hendrik VAN DEN DAELE, ten behoeve van het O. L. Vrouwelof in de St. Servaaskerk eene jaarlijksche erfrente van 3 marken, 9 schellingen en 8 penningen, uit een huis in de

Digitized by Google

roedenstraet (1) gelegen tusschen dat van Arnold VAN HEUKELOM en dat van Arnold BUCKINXS, overgedragen heeft met de belofte de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen.

Afschrift in: *Leggerboeck der renten en cynsen* van het O. L. Vr. lot fol. 44. — Schepenen: Johan CLUT inden Heppenart, Willem INDIE HAGE, Gielis VAN DER SARGIEN, Johan CLUT int gruythuys, Hendrick VAN AMSTENROEDE, Henrick VAN GELLICK en Henrick VAN OPHEM.

N° 1276.

1428 (Januari 3) op andach (2) Synt Johans Evangeliste des derden daigs in Januario.

Schout en schepenen van Heer, bank van St Servaaskapittel te Maastricht oorkonden, dat Hendrik VAN LYNDE, brouwer en inwoner dier stad, en zijne echtgenoote Aleidt VAN CADIERS aan Hubrecht VAN LYDORP, kanonik van voormeld kapittel, verkocht en overgedragen hebben eene jaarlijksche erfpacht van 2 mudden rogge, elk vat voor 4 rijnsche gulden, en tot onderpand gesteld hebben eene hofstede te Cadier, groot 38 groote en 5 kleine roeden, palende aan land van het kapittel van St. Servaas naar den kant der kerk, aan land van Johan PEERBOOM naar den kant van Bemelen en aan land van Oloff VAN BERGHE, en 15 groote roeden tusschen Heer en den berg van Cadier bij land van Wynant QUOYEN en dat van Johan VINCK van Wijk.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan VAN OYS schout en schepen, Heynrick BOVYERE, Johan GANS, Jacob HAPPART, Gerart VAN DEN VELDTS, Wijnant QUOYE van Heer, en Johan VAN BREDE.

Zegel der schepenbank Heer: Op een geruiten grond de H. Petrus met nimbus, houdende in de rechterhand den sleutel dien hij aan den H. Servatius, die in bisschoppelijk ornaat met myter en nimbus voor hem op de knieën is gezeten, overhandigt, en in de linkerhand een boek; randschrift: S. SCABINORUM CURIE. IN . VILLA . DE . HERE SCR S'VATII. Contrazegel: dezelfde voorstelling in het klein met randschrift: SECRETUM.. — Zegel van den schout: de H. Maagd gezeten op eene bank met het Kind Jesus op den linkerarm en houdende in de rechterhand opgeheven een lelietak met lelie, links van het Kind eene zespuntige ster; randschrift: S. SCULTETI VILLE . PREDICTE VERITAT.

---

(1) De Capucijnenstraat.

(2) De Octaaf.

Digitized by Google

N° 1277.

Traasfix. 1430 (Februari 12) twelf dage in Februario.

Schout en schepenen van Heer verklaren, dat Hubrecht VAN LIDORP, kanonik van St. Servaaskerk aan de broederschap van kapellanen der St Servaaskerk de jaarlijksche erfpacht van 2 mudden rogge, vermeld in den brief waardoor deze gestoken is heeft overgedragen voor zijn jaargetijde en dat zijner ouders en vrienden welk jaargetijde hij tot *eyne mickmesse gemaeckt ende geordineert* heeft en waarvoor hij nog andere jaarlijksche pachten aan voormelde broederschap heeft geschonken.

Orig. op perkament. Schepenen als van n° 1276.

N° 1278.

1428 (Februari 21) des eynentwintichde daechs in die Sporkille.

Schout en schepenen van Meer en Bolre oorkonden, dat Cloes Ghilis soen VAN BOELRE en zijne echtgenoote Katharina aan Cloes CABOUTZ, meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht, ten behoeve dier broederschap verkocht en overgedragen heeft 12 groote roeden akkerland in twee perceelen bij Meer, waarvan 7 roeden gelegen zijn bij *die Kortsteeghe* aan den steenweg naar Maastricht bij *dat bruyck* naast land van Merten *der mesmeeker* van Maastricht, en land van Cloes KUEKER aldaar, en de overige 5 roeden bij *Sammelarts bruycke* tusschen land van JONCLOES van Fall, schepen van Meer, land der erven van Johan ZANDERS en dat der erven van Johan SAMMELARTS, en daarna Cloes CABOUTZ dat akkerland aan voornoemde echtgenoote in erfpacht heeft opgedragen voor eene jaarlijksche pacht van 8 vaten rogge, op voorwaarde dat, zoo die pacht niet op den gestelden tijd, zijnde het feest van den H. Andreas en uiterlijk O. L. Vrouwe Lichtmis betaald is, de broederschap door haren momboor of door haren rentmeester de betaling dier pacht binnen de 15 dagen zal kunnen eischen, en bijaldien binnen

Digitized by Google

dien tijd de betaling niet is geschied, de handen zal kunnen leggen op dat land en daarmede handelen als met haar eigendom.

Orig. op perkament. — Schepenen: Arnout VAN GUDEGOVEN, heer van Meer en Bolre, schout, JONCLOES van Valle, Johan VLIEGE van Herderen, Willem VANDEN BOSGHE, Wyric LIEVESOEN van Meer, Wyrair INDEN STENE van Wange, Peter ZANDERS en Ghilis VAN BOELRE. Zegels: 1° gevierendeeld: 1 en 4 een band; 2 en 3 een tweelings rechterschuinstaak; helmteeken: een aanziende stappende hond; — 3°. Gegeerd van twaalf stuks van sabel en zilver; randschrift: S. JAN VLIEGE VAN HERDERĒ; — 4°. Van vair met een band waarop drie lelies naast elkander in de richting van den band, over alles heen een rechter schuinstreep; randschrift: S. WILLEM . VĀ . DE . BOSSCHE; — 5°. Een rechter schuinbalk van sabel; in den linkerbovenhoek eene schelp (?); randschrift: S. WYRIC LIEVESON VAN MERE; — 6°. Een St. Andrieskruis vergezeld boven van een ovalen ring (?), bezijden en onder van een naar rechts gewende vogel; in het hart een pijlpunt; omschrift: S. WERA DE L'ETOILE; — 7°. Een breedarmig kruis vergezeld in den rechter bovenhoek van een bezant: ... CANDERS : S ; — 8°. Op een veld van vair een band; in het vrijkwartier een boom (?); omschrift: S. GHILIS . VAN . BOELRE.

N° 1279.

1428 (5 Mei) des Goensdaichs na sheilichs Cruys dach.

Schout en schepenen van M. oorkonden, dat Dierich VAN ACHELEN, priester en kapellaan van St. Servaaskerk aldaar, wegens verschuldigden cijns op Johanne KIRLEMAN *overmids drie verthenachten als gewoenlic* heeft doen uitwinnen een huis op de *Houtmase* naast dat van Johan VAN MERE en dat van Margrieten KERSTGENS gelegen, en zij hem dat voor een jaar en dag in eigendom hebben toegewezen, behoudens ieders rechten daarop.

Orig. op perkament. — Schepenen: Dierich LAMBOY schout en schepen, Johan VAN BLOEMENDALE, Herman VAN HESE, Claes VAN LIEBECK, Johan VAN BREDE, Arnolt VAN DER MOELEN en Reyner PROENEN.

N° 1280.

Transfix. 1429 (28 September) des Goensdaichs op sinte Machiels avont.

Schout en schepenen van M. oorkonden, dat zij *die vernachde*

Digitized by Google

guede beschreven en genoemd *inden vernachden brieven*, waardoor deze getrokken is, Dierich VAN ACHEL definitief in eigendom hebben toegewezen, onder beding dat ieders rechten daarop gehandhaafd zullen blijven en dat een der erfgenamen het nog zal kunnen aflossen vóór den eersten Woensdag na het feest van den H. Leonardus (9 November).

Orig. op perkament. — Schepenen: Gerit VAN LUTGE schout, Johan VAN BLOEMENDALE, Herman VAN HESE, Cloes VAN LIEBECK, Dierich LAMBOY, Johan VAN BREDE, Arnolt VAN DER MOELEN en Reyner PROENEN.

N° 1281.

1428 (Juli 14) veerthiene daghe in Heumoent.

Meier en laten *onsser Liever Vrouwen hoefs van Tongeren binnen den dorpe van Roesmer gelegen* oorkonden, dat Goert LODEWYX, hun medelaat, aan Johan GEUTHEERE, meester, en Henrick VAN DEN DAELE, rentmeester van de broederschap der *priesteren des gotshuys sinte Servoes* te Maastricht, ten behoeve dier broederschap verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 15 vaten rogge (1), pacht van Haspengouw en maat van Maastricht, te beuren uit 22 groote roeden akkerland in twee perceelen gelegen, die hij tot onderpand gesteld heeft, waarvan het eene, van 11 groote roeden gelegen is achter de hofstede van Roesmer tusschen land van Reyner HANEN en land van heer Cornelis VAN DIEPENBEEKE, en het andere ook van 11 groote roeden gelegen is achter den *stauberch* tusschen land der abdij van Hocht en van Wilhem OP DEN PUTTE, en verklaard heeft de gebruikelijke formaliteiten te zullen in acht nemen en dat onderpand met niets meer belast te zijn dan met den gewonen grondcijns.

Afschrift in: *Registrum litt. fratern.* B fol. 42 v. – Laten: Thys HANEN meier, Reyner HANEN, Noelman VOECHS, Goert LODEWYX, Lambrecht REYNERS, Johan SCHEYNEN, Zieles Nelis soen en Nelis Zielis soen.

---

(1) Uit de aanteekening boven den brief blijkt dat die pacht gekocht was van Godefridus SAMMEN te Roesmer.

Digitized by Google

N° 1282.

1428 (21 Juli) des Goensdaichs nae sinte Margrieten dach der heyliger Maecht.

Schout en schepenen van M. oorkonden, dat Herman VAN HESE *als van gebreeck van pachte ende capuynen* op Tilman OPTEN PUTTE en Henrich THARYS, meesters van het gilde der brouwers, den moutmolen van den Hertog gelegen *opten Jekoren opten oerde vander Witmekerstroiten* heeft doen vernachten en zij hem dien voor een jaar en dag in eigendom hebben toegewezen, om dan te vernemen wat *dat recht leert ende cleren sal.*

Orig. op perkament. — Schepenen als van n° 1280.

N° 1283.

Transfix. 1429 (12 October) des Goendaichs na sinte Dyonys dach.

Schout en schepenen van M. verklaren, dat zij hun medeschepen Herman VAN HESE, op zijn verzoek, den molen, vermeld in den hoofdbrief waardoor deze gestoken is, definitief in eigendom hebben toegewezen, op voorwaarde dat een der erven hem zal kunnen aflossen tusschen nu en Woensdag na het feest der H. Katharina e.k. (30 Nov.).

Orig. op perkament. — Schepenen als van n° 1280.

N° 1284.

1428 (October 16) sessethene dage in Octobri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Henrich SCHOUFART als momboor zijner echtgenoote Kathryne VAN CONEGRACHT en haar zoon Johan VAN HENIS, ten behoeve van Willem VAN BORNE, brouwer, zijne echtgenoote Maria en hun beider erfgenamen afstand gedaan hebben

(1) Over den moutmolen van den Hertog zie men de noot op n° 188.

Digitized by Google

van eenen jaarlijkschen cijns van 1 mark uit een huis (1) *opden orde vander verwerhueck* naast dat van Jacob IN DIE RAMEN met de verklaring dat buitendien op dat huis nog gevestigd is een cijns van 1 mark en 4 kapoenen 's jaars.

Orig. op perkament. — Schepenen: Gerart CLUT en Goedart VAN WARWELLE.

N° 1285.

1428 (October 29) XXIX dage der maent Octobris.

Schep. v. M. oorkonden, dat Johan QUEERMANS geheeten *int wittepanhus* aan Wilhem VAN HELMONT, zijne echtgenoote Jutte en hun beider kinderen eene jaarlijksche rente van 1 mark uit een huis op den hoek der *guylkemansstraete* naast dat van wijlen Pouwel MOREES overgedragen heeft en zijn broeder Ghysebert QUEERMANS verklaard heeft voor die mark in andere goederen bedeeld te zijn en geen aanspraken op die rente te zullen maken.

Afschrift in: *Leggerboek der renten, cynsen,* van O. L. Vr. lof, fol. 9. — Schepenen: Herman VAN HEZE en Johan VAN BRIEDE.

N° 1286.

1428 November 27. Johan VAN CORBOSCH *als rentmeester van St. Servaaskapittel en van het „ampt der beyarden" wordt door de schepenen van Vleytingen in het bezit gesteld van 43 groote en 8 1/2 kleine roeden akkerland.*

Wir Lodewich BOLLEN COREMERCKT van Lauffelt scoltet ende scepen, Lodewich vorgenoempt, Giselbrecht VAN ELCH, Willem WEYNT, Arnolt HAEN, Bolle CLEYNMANS, Remeys TAUBENS ende Giselbrecht MOES, scepen der banck van Vleitingen, bekennen openberlich myt diesen openen brieff, dat voer ons lyflich herschienen ys Johannes VAN CORBOSCH, rentmeister inder tyt te

---

(1) Dit huis kwam naderhand aan Henricus CADIER, lakenscheerder, zooals blijkt uit de aanteekening in dorso.

Digitized by Google

sint Servoes Triecht ende des ampts geheiten der beyarden off der ermer pristeren inder vorgenoempder kirken, doer die custers der kirken vorgenoempt regieres aff syn, ende heet versueght ende beghert van des verscreven ampts wegen te ontfangen ende optehalden als mombor ende loet mit alle den recht doer tuu behoerlich alsullich erve ende lant hir onder bescreven dar her Johan MEEM, canonick walve der vorgenoempder kirken, den Got genedich syn, geloten ende besat heet, no inhalt syns testaments ende lesten willen inden vorscreven ampt te deilen den ermen inder stat van Triecht, gelyck mer andere elmosen des ampts deilt, dat walve was Lambrechts VAN RYEMST des weirtz *inden ketel*, ende der vorgenoempde her Johan tgegen hoem gegolden ende verkregen hadde als wir verstanden hebben, te weten drieendeveirtich groet roden ende acht ende eyn halve cleyne gelegen in vier stucken, doer van dat eerste stuck heilt dertien groet roden ende sesse ende eyn halve cleyne tusschen Fleitingen ende Elch reyngenoet te Fleitingen waert dat hospitoel van sint Servoes Triecht ende te Elch waert Giselbrecht MOES; item dat ander stuck ys doer by gelegen voer Overhem ende heilt sieven groet roden ende sesse ende dry verdel van eynre cleynre roden by lant te Elch waert der Lumbaerder kender ende op die andere side by lant Lambrecht SIPS gerven; item dat derde stuck heilt seventheen groet roden men eyn halve cleyne by lant te Elch wart Johans VAN MULKEN ende te Fleitingen by lant der Lumbarder vorgenoempt; ende diese stucken syn gelegen tusschen Overhem ende Elch; ende dat vierde stuck ys gelegen op Olderenbergh ende heylt vyff groet roden ende X ende eyn verdel van eynre cleynre roden by lant Johan SIELEN des wisselers te Herderen wart ende Johans VAN MULKEN te Spauden wart. Ende want Johannes als mombor en loet des ampts der ermer priester vorgenoempt dit inder moeten vorgenoempt versuekende was no inhalt des testaments heren Johans vorgenoempt te ontfangen no gewonte der banck van Fleitingen vorgenoempt, doer op die scepenen van den scoltet gemaent clerden mit eynen gansen gevolgenisse, dat men den selven Johannes als mombor ende loet dat erve vorgenoempt verleenen sulde tot behoeff des ampts vorgenoempt beheltenisse den gronthere ende mallic syns rechts, dat alte moel geschiede no manenisse des scolteten ende clerenisse der scepenen

Digitized by Google

vorgenoempt myt ban, vreede ende alle ander solempniteten doer tuu behoerlich sonder eynge calangie van yemant doer in te sueken, alle argelist nuu ende alde quode vonde geistlix off werentlix gerichts alte moel uytgesloten. Ende um alle diese punten wael sieker te syn ten ewigen dagen, so hebben wir scoltet ende scepenen van Fleitingen vorgenoempt onse siegele gemeynlick aen diesen openen brieff gehangen. Gegheven inden joer ons Heren dusent vierhondert ende achtendetwyntich des Soeterdaeghs voer sint Andries dach des heilgen Apostels.

Orig. op perkament.

N° 1287.

1428 (December 18) achthiene dage inden moende geheeten December.

Meier en laten *in onser Vrouwen hoeff* te Roesmer oorkonden, dat hun meier Loywich ZEMKENS aan zijn zoon Loyewich, tot onderpand eener jaarlijksche erfpacht van 1 mud rogge, die hij hem bij huwelijksvoorwaarde had toegezegd, gesteld heeft een boomgaard met *wenhoeff*, geheeten *der ganze hoeff*, van ongeveer 21 groote roeden en aldaar gelegen tusschen het erf van Berbe NAGELS en land der abdij van Hocht en zijn zoon Goirt LOYWICHS, laat van voornoemden hof, verklaard heeft voor die erfpacht *guede gelike bruederlicke dyelinge* gehad en geene aanspraken op die pacht te hebben; dat daarna Loyewich ZEMKENS de jonge voornoemd aan Jacob SLUYSMAN, meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht, van dat 1 mud rogge verkocht en overgedragen heeft 12 vaten (1) 's jaars en daarvoor de broederschap tot onderpand gesteld heeft voormelden boomgaard met pachthoeve, waarop buitendien nog gevestigd zijn een cijns van $^1/_2$ penning en eene pacht van 7 vaten rogge 's jaars ten behoeve van het kapittel van O. L. Vrouw te Maastricht, en diensvolgens Jacob voornoemd ten behoeve der broederschap in het bezit van dat onderpand heeft gesteld, met de verklaring haar het rustig bezit

---

(1) Uit de noot in dorso blijkt, dat die pacht bestemd was voor de H. Mis gesticht door Everardus DE REYS, deken van St. Servaaskapittel.

Digitized by Google

daarvan te zullen verzekeren en onder beding dat, zoo die pacht op den bedongen tijd of uiterlijk met het feest van O. L. Vrouwe Lichtmis daaraanvolgende niet betaald is de broederschap, volgens rechtsgebruik van den laathof, met dat onderpand handelen kan.

Orig. op perkament. — Laten: Loywich ZEMKENS meier, Willem Jans VAN UDENBERCH, Noelman VOECHS, Willem MEYLOTZ, Reyner HAEN, Wynant WILS, Goirt LOYWICHS en Johan KERSTGEN.

N° 1288.

1429 (Januari 11) des elfden daichs der maent January.

Schep. v. M. oorkonden, dat Mechtelt, de weduwe van Rutten VAN LEUT, bakker, in uitvoering van diens laatste wilsbeschikking aan de *bruederscap sgasthuys des gueden sinte Jacob aldaar* eenen jaarlijkschen erfcijns van 1 schelling uit een huis op de *boxstat* (1) tusschen het huis van Wilhem VAN REPEN en dat van Mathijs VAN PARYS overgedragen heeft en de gebruikelijke formoliteiten nagekomen is.

Orig. op perkament. — Schepenen: Henrich BOVIER en Johan VAN BREDE.

N° 1289.

1429 (Januari 27) seven ende twintich daghen in Januario.

Schep. v. M. oorkonden, dat Hubrecht MORSELS en zijne echtgenoote Oede STRYKERS aan de arme scholieren of *clocbruedere* van St. Servaaskerk eenen jaarlijkschen grondcijns van 7 schellingen en 2 kapoenen uit een huis in de *Coexruwe* tusschen dat van Mathijs VAN BOENYNGEN en dat van Arnolts POES gelegen overgedragen heeft, welke cijns afkomstig is van wijlen Lambrecht CLUT, en beloofd hebben hun het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren.

Afschrift in: *Liber litter. bonor... panistarum* etc. fol. 44. — Schepenen: Johan VAN BLOEMENDAELE en Henrich BOVIER.

---

(1) De Bokstraat is in 1847 verdwenen en thans geheeten de Kesselskade en de straat langs de Maas.

Digitized by Google

N° 1290.

1429 (Februari 26) XXVI daghen in Februario.

Schep. v. M. verklaren, dat Anna VAN LOENEN aan de arme scholieren van St. Servaas eene jaarlijksche erfrente van 5 schellingen van eene van 2 marken uit het *bruwehuys* van Peter BRAETSEN, brouwer, achter het Vleeschhuis gelegen naast de woning van dezen en het huis van meyster Cloco *beduersticker of Ertsetter*, overgedragen heeft en beloofd de gebruikelijke formaliteiten te zullen vrijwaren.

Afschrift ibidem fol. 43. — Schepenen: Cloes VAN LIEBEKE en Arnolt VAN HERE.

N° 1291.

1429 (Maart 9) des Goensdaichs noe halffvasten, noegen dage inden moende van Meerte.

Schout en schepenen van Vleytingen oorkonden, dat Lenart VANDEN EDELBAMPDE den *custer* van St. Servaaskerk te Maastricht, voor eene som die hem door Reyner KELLENER, *gastmeyster* van St. Servaasgasthuis, betaald is en afkomstig is van wijlen Johan MEMEN (1), kanonik van voornoemde kerk, verkocht heeft eene jaarlijksche erfpacht van 1 mud rogge ten behoeve der *armer huysarmen ende elmoisen van den beyart*, te leveren binnen Maastricht op een *zulre of gryniere* naar aanwijzing van den *custer* voornoemd, en daarvoor tot onderpand gesteld heeft de volgende perceelen bouwland: 1°. ongeveer 28 roeden gelegen voor *Oppem* palende aan *oppenre stroete* en het land van de vrouw van Lees BAUMENS; 2°. 2 bunders *opt lancselrepeetgen* gelegen bij land van Johan VANDER VYLEN en dat van Willem GRUTER naar den kant van Kestelt; 3°. 16 groote roeden *aen lancselre peetgen* gelegen *aen Ulartzberch* naast land van Melle CLEYMANS van Vleytingen en land van Mechtelt VAN CAUDENBERCH, welke jaarpacht en onder-

(1) Johan MEEM, kanonik van St. Servaaskerk, had die jaarlijksche pacht bij testament aan voornoemd gasthuis gelegateerd.

Digitized by Google

pand hij aan Reyner KELLENER voornoemd overgedragen heeft, met de belofte hem het rustig bezit daarvan te zullen vrijwaren en de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en Reyner verklaard heeft dat gemelde pacht geregeld geleverd en voldaan zal worden aan den *custer* voornoemd, bij gebreke waarvan hij of den houder van dezen brief den bezitter der landerijen zal mogen dagvaarden om binnen de 14 dagen de levering te doen en zoo dit binnen dien tijd niet geschied is hij *noeden onderpande comen suelen ende daer in geleydt werden mit allen hoefsrechte, gelyc off dat uytgemyneert ende vervolcht were, noeden gemeynen lantrechte, ende dat allet op des guets coste.*

Orig. op perkament. — Schepenen: Loye BOLLEN CORENMARCS, schout en schepen, Ghiselbrecht VAN ELCH, Willem WEERT, Arnt HAEN, Bolle CLEYMANS, Meys TAUBOENS en Ghiselbrecht MOES; Zegels: 1° een band, in het vrijkwartier drie hoefijzers 2, 1; omschrift: S. LOIE : KORENMARCH; — 2° een geblokt schild in het hartpunt eene zespuntige ster; omschrift: S' . . SE : VAN : RIEMST; — 4° een band in het vrijkwartier een... in de richting van den rechter schuinbalk; omschrift: S. WILLEM WEERTENS; — 5° een band, in het schildhoofd drie naar rechts gewende hanen in de richting van den band; omschrift: S. ARNOUT : HAEN ; — 6° een band; het vrijkwartier gefaast van acht stuk, waarover drie zespuntige sterren in de richting van den rechter schuinbalk; — 7° van vair, met een band waarop eene zespuntige ster; in het vrijkwartier een naar rechts gewende haan (?); omschrift: S. : GHYSBRECHT MAES.

N° 1292.

1429 (Maart 11) inden moent van Meert des elffden daechs.

Schout en schepenen *gemeynlic der eerwerdiger Heren dekens ende capittels der kyrcken sinte Servaes te Tricht in hounen hoeve tot Susschen gelegen* oorkonden, dat Johan PENNEN aan Eewaldt CUPERS ten behoeve van diens neven Symon en Gysebrecht, zonen van wijlen zijnen schoonbroeder Werner VAN BRUGGENSTEYNE verkocht en opgedragen heeft 11 bunders, 4 groote en 2 kleine roeden bouwland in twaalf perceelen onder *Sechen ende Susschen* gelegen, te weten: 16 groote roeden tusschen Sichen en Fall *by des Volresporte int velt* bij het erf van Herman STAS; 8 groote roeden *opten bosch* gelegen bij Sichen, naast land van Obrech *der*

Digitized by Google

weirt van Hoeklem en land van het gasthuis van Tongeren; 20 groote roeden behoord hebbende aan wijlen Johan MOREES, gelegen te Sussen palende aan het land van voormeld gasthuis en land van Johan PENNEN, voorheen van wijlen Eberarts VAN DEN VERNENHOLT en *ten veldewert uytgoende met eynen sloetelstucke;* 4 groote en 10 kleine roeden gelegen *aen die roethe by die alde kuyle* tusschen land der kinderen van Heynrix POUWELS naar den kant der *alder kuylen* en dat van Johan VAN HOEGEM naar den kant van Hoegem; 35 groote en 19 kleine roeden gelegen *by die warande* (1) *aen dat dyergaet* bij land der kinderen voornoemd en dat *dyergaet ter borgh wert*; naast het voorgaande 18 groote roeden bij den *borch* tusschen land van jonker VAN BRUEST en dat der kinderen van Heynric POUWELS; 7 groote en 3 kleine roeden achter de hofstede te Sussen gelegen *uytgoende met eynen sloetelstert* naar Ryemst, palende aan land van genoemde kinderen en aan dat van Johan HEUT van Maastricht; 43 groote roeden *opden paet* tusschen Sussen en Eymael bij land van de Balie Biessen en dat van den *persoen* van Sichen; 24 groote en 10 kleine roeden *ruerens* ten zuiden van het voorgaande perceel gelegen tusschen land van Muelen MOREES en der kinderen van GOFFENES; een weinig benoorden 6 groote en 10 kleine roeden bij *den groeten reynsteyn uytgoende met eynen stert ter bordewert* bij land van Heynric POUWELS kinderen en bij *sint Gerbynen lant;* 45 groote roeden aan den straatweg van Maastricht en uitkomende aan den weg naar Canne, tusschen land van GEYLENKERCKEN, van jonker VAN BRUEST en van Johan HERBEN, bakker, naar den kant van Maastricht en land van het kapittel van St. Servaas te Maastricht naar den kant van Eymael; 15 groote en 10 kleine roeden aan dienzelfden straatweg gelegen nader bij Maastricht tusschen land der heeren van den Biessen en dat van jonker VAN BRUEST.

Orig. op perkament. — Schepenen: Mathys VAN HOEKLEM schout, Arnolt VAN EYMOELE, Johan VAN TRICHT, Johan HEYNRIX van Hoeklem, Obrecht DER WEIRT van Hoeklem, Mees VAN VLEYTINGEN, Hubrecht STERFS van Hoeklem en Dyric Johans son VAN SUSSCHEN.

---

(1) Warande = eene zekere, bevestigde plaats.

Digitized by Google

N° 1293.

1429 (April 6) des sesden daighs in Aprille.

Schout en schepenen *des dorps ende der dingbanck* van Cadier oorkonden, dat Peter RUNCKART aan heer Jacop SLUYSMAN, priester en meester *der bruederscap vanden priesteren des gasthuys van sinte Servaes*, verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 9 vaten rogge, pacht van Overmaas en maat van Maastricht, te beuren uit de volgende erven: 6 vaten uit *huysinge, hoeff, hoefreysse ende gheseete* van Mees PEERBOUM, groot ongeveer $1^1/_2$ bunder te Cadier gelegen tusschen de erven van Symoen RUNCKART en van Ghiselbrecht CORENSNYDERS, schepen van Cadier, welke pacht gelijk is aan die van 6 vaten, welke Heynrick BOVIER, schepen van Maastricht, uit datzelfde erf jaarlijks beurt, en de overige 3 vaten uit *queecks hoeff* aldaar gelegen naast het erf van Hentzen RUNCKART en dat van Floeres, uit welk erf eene gelijke pacht gebeurd wordt door Doem KYCKARTS VAN DER BLYT.

Orig. op perkament. — Schepenen: Gerart VANDEN HOVE schout, Ghyselbrecht CORENSNIDERS, Lambrecht PITZEBROET, Reyner VAN GOELE, Ansem WEECKMAN, Heynrick SCILLINCK, Johan VAN COLLEN en Johan RUNCKART zoon van Lambrecht RUNCKART.

N° 1294.

1429 (April 8) acht dage in Aprille.

Rentmeester en schepenen van Lenculen verklaren, dat Wilhem TAPPENEYS aan de priesters, kapellanen, roededragers en *gesellen* van St. Servaaskerk te Maastricht overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 8 vaten rogge te beuren uit de volgende twee perceelen: 8 groote roeden bouwland naast het perceel der heeren van der Biessen op *dat Roetvelt* tusschen land van Johan WYNANDS van Montenaken en land van Palmart, zoon van Henrix PAUWELS van Heukelom, en 6 groote roeden gelegen achter *die*

Digitized by Google

Kulen van Montenaken, tusschen land van Johan VAN MULKEN, *wynman* en land in pacht bij Macharys MOERS.

Orig. op perkament. — Schepenen: Lambrecht VANDEN BOSSCHE, Henric BOVYER, Laureyns HAYBAYKEN, Pauwels VAN DEN BYESSEN, Bartholomees VAN WARWELLE, Gerart CLUT en Cloes VANDEN LIEBAERDE. Zegels: 7° Een klimmende gekroonde leeuw naar rechts; omschrift: S' CLOES . VANDEN LIBAART.

N° 1295.

1429 (April 23) dry ende twintich dage inden moende van Aprille.

Schout en schepen van Vleytingen oorkonden, dat Heylwich, dochter van Goeswijn MEYSTERS en weduwe van Heynric VAN LOEN, *van mynnen ende caritaten in rechten gichten ende elmoisen ende in heyle ende troest hone ende hoere vrunde zelen ende jaergetyden*, aan Bertoldus SNOESKEN, als rentmeester van het kapittel van St. Servaas en aan Jacop SLUYSMAN als meester der broederschap van kapellanen dier kerk ten behoeve van dat kapittel en die broederschap geschonken en opgedragen heeft een perceel akkerland van $4^1/_2$ bunders (1), waarvan 2 bunders en 5 groote groeden aan het kapittel en een gelijk perceel aan de broederschap van kapellanen voornoemd, van de opbrengst van welk land de broederschap elke week des Woensdags, eene H. Mis zal lezen en het jaargetijde van Heylwich en hare bloedverwanten en vrienden, onder beding dat zoo die opbrengst niet voldoende mocht zijn, het ontbrekende aangevuld zal worden uit de opbrengst van $7^1/_2$ groote roeden bouwland die haar toebehooren.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B fol. 60. — Schepenen: Loye BOLLEN CORENMARCS schout en schepen, Ghiselbrecht VAN ELCH, Willem WEERT, Aernt HAEN, Bolle CLEYMANS, Meys TAUBOENS en Ghiselbrecht MOES.

---

(1) Uit de aanteekening van lateren tijd boven den brief blijkt, dat dat pand in drie perceelen verdeeld was, waarvan het eerste beslag 17 groote roeden, het tweede 5 en het derde 23; uit eene aanteekening van omstreeks 1550 blijkt, dat eerstgenoemd perceel toen beakkerd werd door Lemmen OPTEN HOEVEL en gelegen was *prope Boeloe*, het tweede door Petrus FABER en gelegen *indie Lippen* tusschen Vleytingen en Rosmeer en het derde perceel door Gisbertus MERCKERS en gelegen *indie Kammen*.

Digitized by Google

N° 1296.

1429 (Juni 20) twintich dage in Junio.

Schep. v. M. oorkonden, dat Jacob LUYEN, *der cupenbeynder*, als echtgenoot van Beateren, eenerzijds en Johan VAN LUTGE, leerlooier, anderzijds minnelijke schikking en deeling hebben aangegaan der hun aangevallen goederen bij doode van Dyne, dochter van Johan Ylias, te weten: 1 bunder akkerland geheeten *dat ront buynre* en gelegen achter Gellick bij land van Gerard VAN ROSEN, ieder de helft; 18 schellingen en 2 kapoenen jaarlijkschen cijns uit het erf van Moes *der Wyngarder* te Lenculen gelegen naast een erf van dezen en dat Oeben *der Wyngarder*, ieder partij de helft; 10 schellingen jaarlijkschen cijns uit het panhuis van Peter NEVEN voor de Looierspoort gelegen naast het huis van Johan CREMERS iedere partij; 16 schellingen 's jaars, ieder de helft, uit het huis van Johan SMEETZ bij St. Hilariskerkhof gelegen tusschen het erf van Daniël SCHATS, priester, en dat van Lambrechs CLOES; $4^1/_2$ schellingen jaarcijns elk uit *catten guet* gelegen *op sinte Hilarys gracht* naast het erf van Lambrecht CLOES voornoemd en dat van Goedart VAN EYKE; 9 schellingen iedere partij uit het huis van Gerart VAN HERE gelegen *opten eselendriessche* tusschen de huizen van Dierix KEMPERS en van Wouter DER STROEDECKER; 10 schellingen, 1 penning en 2 kapoenen erfcijns uit het huis van Daniël SCHAT, priester, op St. Hilariskerkhof gelegen tusschen het erf van Lambrech CLOES en dat van Goert PROCURERES; — dat Jacob voornoemd daartegen verkregen heeft een huis in de *beggardestrate* naast het erf der kinderen van Pouwel VAN OIRSBEKE en zij beloofd hebben die deeling te zullen nakomen en de een den anderen in geenen deele te zullen benadeelen, alles onder verband hunner goederen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Claes VAN LIEBEKE en Johan VAN BREEDE.

N° 1297.

1429 (September 16) op des gueden Sinte Lambrecks avont des heiligen Apostels.

Schep. v. M. oorkonden, dat Peter VAN BOXBERCH en zijne

Digitized by Google

echtgenoote Margriet aan Jacob SLUYSMAN, priester en meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk aldaar, ten behoeve dier broederschap overgedragen hebben eene jaarlijksche erfrente van 6 marken en 6 kapoenen (1) te beuren uit de volgende goederen: 2 marken, 3 schellingen en 2 kapoenen uit het het huis van Johan VAN LINDE te Wijck tusschen het huis van Machiel HESSELS en dat van Johan KIRLEMAN, *olysleger;* 12 schellingen uit het erf van Johan SCILLINX, smid, ook te Wijck gelegen naast dat van Voes RADERMEKER en dat van Cloes VAN EELEN *seylwender;* 1 mark uit het erf van Veyncken VAN OERMONT, genaamd Reyner BECKER te *Hoebruggen tsint Peter wart* (Helstraat), begrensd door de huizen van Mathijs HALLEBAY en van Reyner VAN DEN BOSSCHE genaamd Reyner BECKER, en 28 schellingen en 4 kapoenen grondcijns uit twee naast elkander gelegen huizen te Tweebergen van Kerstiaen PLENCKER en van Johan MUYSOEGEN tusschen het huis van Johan MEYNTEN, bakker, en dat van Johan voornoemd, beloofd hebben haar het rustig bezit dier renten te zullen verzekeren en verklaard dat op het huis van Johan VAN LINDE nog eene rente van 2 marken, 5 schellingen en 3 kapoenen, op dat van Johan SCILLINX eene van 15 schellingen en 4 kapoenen, op dat *te Hoebruggen* eene van 1 mark en 4 kapoenen, op de huizen van Kerstiaen PLENCKER en Mathees MUYSOEGEN eene van 35 schellingen en 2 kapoenen gevestigd zijn; dat Mathees VAN DER LAKE, die als momboor zijner echtgenoote Kathryne, zuster van Peter voornoemd, verschenen was, de verklaring heeft afgelegd, geen recht te hebben noch te behouden op voormelde renten en zoo hij er op bekomen mocht daarvan afstand te zullen doen ten behoeve der broederschap voormeld en diezelfde verklaring te zullen doen afleggen, *so wannee dats noetgeboirt*, door Peter's broeder, Johannes, lid der Duitsche orde te Maastricht

Afschrift in: *Registrum litt. fratern.* A fol. 123. — Schepenen: Heinrich BOVIER en Arnolt VANDER MOELEN.

---

(1) De aanteekening boven den brief meldt, dat die rente afkomstig was van Johannes MEEM, kanonik van St. Servaaskerk. Uit de daarbij gevoegde noot van latere dagteekening, blijkt dat de bovenvermelde huizen naderhand in eigendom kwamen respectievelijk van Mathias DE GYZENHAGEN bij de Wijkerpoort, van Herman STELLEN, van Arnolt WINCKEN, schipper in de Helstraat en van Fastrardus, wagenmaker, te Tweebergen.

Digitized by Google

N° 1298.

1429 (September 17) op sinte Lambrechs dach.

Schout en schepenen van Vleytingen oorkonden, dat Goirt HAPPART van Wyck aan Reyner KELLENERE, *gastmeyster des gasthuys* van St. Servaaskerk, en aan Dyericx VAN ACHELEN, *custer*, (schatbewaarder) dier kerk, voor eene som gelds welke hem reeds betaald is verkocht en overgedragen hebben eene jaarlijksche erfrente van 4 bescheiden Rijnsche goudgulden en 1 oort te beuren uit het huis met hofstede van wijlen Gerit TAUBOENS, groot ongeveer 2 bunders en gelegen te Vleytingen in de straat geheeten *Neerhem* tusschen het erf van wijlen Willem CLEYMANS en den leenhof, en zij in het bezit dier rente gesteld werden ten behoeve van de arme huisarmen van Maastricht *aldoe conversierende*, welke zij luidens de laatste wilsbeschikking van wijlen Johan MEMEN, kanonik dier kerk onder die armen verdeelen zullen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Loye BOLLEN CORENMARCS schout en schepen, Ghiselbrecht VAN ELCH, Willem WEERT, Arnt HAEN, Bolle CLEYMANS, Meys TAUBOENS en Ghiselbrecht MOES.

N° 1299.

1429 (September 24) des vierendetwyntichsten daeghs in den moent van Septembris.

Rentmeester en schepenen der proostdij van St. Servaas te M. oorkonden, dat Cloes KUCKER aan KELLENER, *gastmeister des hospitoels* dier kerk verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van een mud rogge, door dezen, ingevolge testamentaire beschikking van wijlen Johan MEEM, kanonik dier kerk, uit te deelen *onder recht huysermen* van Maastricht en te beuren uit een onderpand *hovende inden hoeff der proestien* van St. Servaas voornoemd zijnde ongeveer 5 morgens akkerland of wijngaard (1) gelegen *opder vorscreven stat van Triecht grave int gevilte*

(1) Uit de noot in dorso blijkt, dat het land of wijngaard gelegen is buiten het rechtsgebied van den Vroenhof: *supra vineam Nycolai Cukers extra Lenculen 1 modium sigilinis constituens insimul quinque jornalia terre.*

Digitized by Google

geheyten achter Hacken kamer bij land van Reyner PRONENS *der uytsnider*, dat van Laurens BEGAERTZ, beenhakker, en aan den derden kant naast land van Reyner VAN VIERTOERNEN, *der wyngarder*, voorheen van Francken PRICKINX, onder beding dat zoo Cloes die pacht op den gestelden tijd geheel of ten deele niet betaalt, Reyner of zijne rechthebbende volgens rechtsgebruik van den proostdijhof de hand zal mogen slaan aan dat onderpand en daarmede handelen als met zijn eigendom, behoudens de rechten van den grondheer en die van derden.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johannes VAN CORBOSCH, rentmeester en schepen, Arnolt VAN HERE, Cloes VAN LAUFFELT, Pouwels VAN DEN BIESSEN, Dierick LAMBOY, Lambrecht VAN DEN BOSCH, Anthonys YSERMAN en Pouwels VAN SPAUDEN. Zegels: 1°. Een achtkoppig slangenkruis; in het vrijkwartier een naar rechts klimmende leeuw; omschrift: SIGILLUM . JOHIS . DE . CORBOSCH; — 2°. Van hermelijk met een rechter schuinbalk; omschrift: SIGILLUM . ARNOLDI . DE HERE; — 3°. Van contre-vair; in het vrijkwartier drie hoefijzers 2, 1; omschrift: S. CLOES . VAN LAUFFELT; — 7°. Drie besanten 2, 1; het vrijkwartier doorsneden, boven twee vijfbladige rozen, onder van sabel; het schild gehouden door een aanziende engel.

N° 1300.

1429 (December 29) noeghenendetwintich dage in den moende Decembris.

Schout en schepenen van Heugem oorkonden, dat Coene, zoon van wijlen Peter VAN DER LAKE in het bezit gesteld is van de helft van 6 bunders en 1 morgen bouwland, die onverdeeld aan hem en wijlen zijnen broeder Johan behoorden en hun aangevallen waren na doode hunner ouders, welke helft hij bij testament van zijn broeder verkregen had, en daarna aan de broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht tot stichting van 4 Missen per week voor de zielerust van Johan MEMEN, kanonik dier kerk, en van zijnen broeder verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van $1^1/_2$ mud rogge en tot onderpand gesteld heeft de volgende perceelen akkerland te Heugem gelegen: 1 bunder tusschen land van Gerit VAN LUTGE, schepen

Digitized by Google

aldaar, en land der *vrouwen van Zusteren* (1); 1 bunder *int Vroendael* gelegen tusschen land van Johan VAN HEUGEM en dat van Peter VAN DEN BYESSEN; de helft van 3 morgens gelegen *boven die hegge* naast land van Gerit VAN LUTGE voornoemd; de helft van $1^1/_2$ bunder *boven die hegge op de hoelstroite* begrensd door land van Thys VAN DER LAKE, makende die perceelen de helft uit der 6 bunders en 1 morgen hierboven vermeld; dat daarbij bepaald is de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en tot voorwaarde gesteld, dat zoo die pacht op den gestelden tijd, zijnde het feest van den H. Andreas, Apostel, of uiterlijk O. L. Vrouwe Lichtmis daaraanvolgende, niet betaald is, de broederschap door haren rentmeester of de bezitter van dezen brief den houder van voormeld land kan doen dagvaarden om binnen de vijftien dagen de pacht te voldoen, en zoo niet, na dien tijd zij *off honne sekeren boeden off helder des briefs vurscreven, alsdan mit denen eynen daich doen vurscreven terstont tot denen onderpande comen suelen ende daer in geleydt werden, als voer hen proper erve met allen hoefs rechte gelyc off dat uytgemyveert ende vervolcht were noeden gemeynen landrecht ende dat allet op des guets coste sonder eynich wiederseggen.*

Orig. op perkament. — Schepenen: Peter HEYENHOVEN schout, Johan VAN HOEGEM, Willem TULENERE, Johan VAN OEST, Gerit VAN LUTGE, Nelis VAN HOEGEM, Jacob TANT en Cloes VAN HOEGEM. Zegel der schepenbank: In eene gotische nis de H. Michaël den draak vertredend, houdende met de linkerhand het schild en met de rechter de lans waarmede hij den kop van den draak doorboort en die in een kruis eindigt; omschrift: SIGILLUM CURIE. . .

N° 1301.

1430 (April 1) des eersten daige in Aprille.

Schep. v. M. oorkonden, dat Giselbrecht VAN HERRE aan Jacob SLUYSMAN, priester en meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk, eene jaarlijksche erfrente van 1 mark uit zijn woonhuis gelegen nabij St. Nicolaaskerk *by sinte Vincencijs capelle*

(1) De kanonikessen der adellijke abdij St. Salvator te Susteren.

Digitized by Google

en geheeten *int ree* naast die kapel en het huis van Wilhem SCHOENWEDER, overgedragen heeft, te verdeelen onder de leden dier broederschap die op den dag van het jaargetijde van Kathryne VAN SITTERT de H. Mis zullen lezen, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en met de verklaring dat op voornoemd huis nog gevestigd is eene rente van 4 marken 's jaars en dat hij, zoo noodig, die overdracht zal doen goedkeuren door zijne echtgenoote Maria.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan VAN BLOEMENDALE en Cloes VAN LIEBEKE. Zegels: 1°. Een band van sabel in het vrijkwartier een krulkruis; omschrift: S. JOHAN VAN BLOEMENDAEL.

N° 1302.

1430 (October 6) sesse daghe in Octobri.

Schep. v. M. oorkonden, dat Mechtilt, de weduwe van Johan VAN HOEGHEM, *cremer*, ingevolge diens testamentaire beschikking aan de kapellanen van St. Servaaskerk aldaar, die op den dag van zijn jaargetijde de H. Mis zullen doen, eene jaarlijksche erfrente van 21 schellingen uit het huis van Herman GROBBEN bij het Vrijthof tegenover St. Servaasgasthuis, en aan de broederschap van kapellanen dier kerk ook voor zijn jaargetijde eene erfrente van 4 schellingen 's jaars uit het huis *inden koevoete opten Saeterdachs marckt* op den hoek der *Qwoedenvliegenstroete* naast het huis van wijlen Rutten VAN LEUTE, bakker, overgedragen heeft.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* A fol. 119. — Schepenen: Henric BOVYER en Gerart CLUT.

N° 1303.

1430 (October 13) derthene dage in Octobri.

Schep. v. M. verklaren, dat Henrich REUTE, Peter en Herman BOECK, gebroeders, en Mechtelt SLEWEN, als testamentaire uitvoerders van Katheryne, weduwe van Michel HESSELS, aan de fabriek en den *persoen* van St. Janskerk aldaar eenen jaarlijkschen

Digitized by Google

cijns van 1 mark, waarvan 15 schellingen voor de fabriek en 5 voor den *persoen* voornoemd, uit het huis *inden tumeler in sinte Joerysstraete* op den hoek *der Nuwerstraten* naast het huis van Henrix VAN HOESDAEL, *harnaschemeker*, overgedragen heeft, zooals Michel bij testament beschikt had.

Orig. op perkament. — Schepen: Henrich BOVYER, Dierich LAMBOY en Gerart CLUT.

N° 1304.

1431 (Maart 27) seven ende twintich dage in Marcio.

Schout en schepenen van Vleytingen oorkonden, dat jonker Lambrecht VAN LINDE, *cnape te woepenen*, aan Jacob SLUYSMAN, meester der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht, ten behoeve dier broederschap verkocht en overgedragen heeft eene jaarlijksche erfpacht van 16 vaten rogge, pacht van Hespengouw en maat van Maastricht, die hij bij huwelijksvoorwaarde van zijnen schoonvader, wijlen Floreyns VAN DEN WYNGARDE, verkregen had, te beuren uit den *echtersten wennehof*, groot een bunder, met aanhoorigheden gelegen te Lauffelt tusschen land van Cloes VAN LAUFELT, waard in den windmolen te Maastricht, land der kinderen van wijlen Wijnand VAN LAUFFELT en het *jouffrouwen hoefken*, welke hofstede thans in het bezit is der kinderen van Liebrecht PROESTMAN, beloofd heeft de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en verklaard dat genoemde hofstede met niets anders bezwaard is dan *met synen rechten simpelen lantceys*, alles onder verband van al zijne goederen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Loye BOLLEN CORENMARCS, schout en schepen, Giselbrecht VAN ELCH, Wilhem WEYRT, Bolle CLEYNMANS, Moes TAUBOENS, Giselbrecht MOES en Stas Art HAENEN SON. Zegels: 7°. Een band waarboven drie naar rechts gewende hanen naast elkander; omschrift: SIGILOM STAS HANEN.

N° 1305.

1431 (April 25) inder moendt van Aprille des vyfentwintichsten daechs.

Schout en schepenen *des dorps ende gherichts* van Sluysen oor-

Digitized by Google

konden, dat Tielman VAN BLOLE, burger van Tongeren, aan Johan, zoon van Fastrart VAN DEN HOEVE en zijne echtgenoote Katharina, dochter van Johan JORYS, eene jaarlijksche erfpacht van 2 mudden spelt en 4 vaten rogge, die hij hun bij huwelijks-voorwaarde toegezegd had, opgedragen heeft en gevestigd: de 2 mudden spelt op drie perceelen bouwland onder Millen *aen puttendael op die eycke* te weten: 20 roeden *op die eyke aent gruen grechtken* tusschen land der erven van Moes SPILMANS en land van Lambrecht WAENGIAERTS; 5 groote roeden een weinig bezuiden gelegen tusschen land der broederschap van kapellanen der St. Servaaskerk te Maastricht en 8 groote roeden bij de voorgaande gelegen naast land van Stas SCOUTITEN van Millen en naast land van het kapittel van den H. Petrus te Luik, welke perceelen bezwaard zijn met eenen cijns van 7 penningen 's jaars, betaalbaar des Zondags na het feest van den H. Andreas in het hof van St. Servaaskapittel te Sluysen; en van de 4 vaten rogge, 3 vaten en 3 koppen op het huis en de hofstede van Johan THYS VAN SLUYSEN naast het kerkland aldaar en *aent gelege* van Arnold den smid van Sluysen, en de vierde kop op 2 roeden akkerland achter Philips WIGART gelegen.

Orig. op perkament. — Schepenen: Johan DRAKEN schout en schepen, Lambrecht TYNNEN, Lambrecht WAENGIAERTS, Heynric VOS, Johan TIELMAN, Gielis LANSMANS en Philips DRAKEN.

N° 1306.

Transfixen. 1463 (December 4) des vyerde daechs inder moent van December.

Schout en schepenen der bank en heerlijkheid van *Slusen touhorende den eerwerdyghen heren deken ende capittel der kerken tot sint Servaes Triecht* verklaren, dat Gheert van MALLE, burger van Tongeren, aan Henrick SWYSEN insgelijks van Tongeren verkocht en overgedragen heeft de jaarlijksche erfpacht van 2 mudden spelt vermeld in den hoofdbrief waardoor deze gestoken is, onder dezelfde voorwaarden als daar vermeld.

Orig. op perkament. — Schepenen: Aert PETERS van Nederhem schout en schepen, Joannes TILMANS, Aert DRAKEN, Jan TYNNEN, Lees HERMANS, Lambrecht VLEYSCHOUWER en Jan VAN SPROLANT gezegd DRAECK.

Digitized by Google

N° 1307.

1498 (Maart 28) des XXVIII daichs der moent Marcio.

Schout en schepenen der heerlijkheid Sluysen oorkonden, dat ten jare 1496 den 13e Januari voor hen verschenen is Henrich VAN DER STEGHEN „onss gesworen bode alss momber onsser heren Sint Servoes voirgenoempt ende in naem derselver ende heeft voer ons gecroent ende geclaicht op XXXIIItich royden lants gelegen alss der pryncipael brieff, daer dieze tiegenwoirdighe lettere doir transfigeert ende gesteken is mensyng (1) maict ende inhylt, toubehorenden den gerven Cloess BUNGENEER van Elst van gebreeck van betalinghe der grontcheynze dye onse voirgenoempde heren joirlix gelden hebben op dye landen voirscreven, ende alsoe hebben wy scepenen den gerven voirscreven gewesen openen daich van XV dagen om bynnen dyen betalinge te bewisen oft dair in sien voort te procedeeren met recht noe onser banck gewoente; ten wilgen daighe voirscreven der heren momber voirscreven compareerde tieghen dye gerven BUNGENERS voirscreven dye eyn genachten, dye ander, dye derde ende dye vierde sonder dat is eynich vanden gerven dair tieghen yet geallegert heeft, soe heeft der voirscreven momber soe verre geprocedert, dat hy in dye voirscreven lande gezazeert is ende hem ryss ende erd gelevert is ende berch ende dail gemaickt is van scoltit ende scepenen des hoghen gerichs van Millen daer wyt aenbracht hadden, noeden wilghen der voirscreven momber repliceerde ende sacht wy hy in naem onser heren voirscreven dye dat oick creeirden ende eyndrechtelic gestoinden met verdraichs des capittels vercocht hedden ende aldaer in tieghenwordich" verkocht en overgedragen heeft Henrick VAN DEN DAELL *honnen capelloen*, voor Jan VAN DEN DAEL ten behoeve *der presentie tot der feest onser Liever Vrouwen presentatio om van der rente witbroet te backen ende den verdieners te distribueren* op voormeld feest, behoudens de rechten van Agnes VAN DER BRUGGHEN, begijn te Tongeren, die eene jaarpacht van twee mudden spelt uit die 33 roeden te beuren heeft.

Orig. op perkament. — Jan VAN SPROLANT schout en schepen, Wilhem VAN ELDEREN, Coen KUENENS, Jannes FORSTERZ, Peter CLOES, Peter SWINNEN en Willem VAN ELST.

---

(1) Gewag.

Digitized by Google

N° 1308.

1431 (December 11) in Decembri des eylfden daighs.

Acte geïnstrumenteerd te Maastricht door notaris Johannis DE PARESIIS, waarbij Henrich VAN DER MASEN, priester en kapellaan van St. Servaaskerk dier stad, aldaar wonende op de Papenstraat, in tegenwoordigheid van Otto VAN CANNE, roededrager dier kerk en van Sielis VAN DER CULEN als getuigen, voor schout en schepenen van Pietershem zijn testament herroepen heeft en nadat Ylias MONX, meester der broederschap van kapellanen van voormelde kerk, voornoemde schout en schepenen gevraagd had of zij vermochten *guedinge* te doen, en van hen bevestigend antwoord had verkregen, aan zijnen neef Wouter VAN WYLRE, schepen van Pietershem, voor eene jaarlijksche erfpacht van 3 mudden en 6 vaten rogge 6½ bunders bouwland in de volgende 14 perceelen onder Pietershem gelegen overgedragen heeft, waarvoor deze 18 groote roeden bouwland gelegen *by tgericht* van Pietershem naast het erf der juffrouwen VAN THIENEREN tot onderpand gesteld heeft, en Henrich daarop de erfpacht aan Ylias MONX voornoemd ten behoeve van voormelde broederschap voor eene *degelix erfmesse* voor de zielerust zijner ouders en vrienden overgedragen heeft met inachtneming der gebruikelijke formaliteiten en met behoud van ieders recht op de landerijen.

De 14 perceelen zijn: 1°. acht groote roeden *byden grunen gracht by dat cleyn veltken*, naast land van Jacob THEES en van Johan JEGERS van Mechelen; 2°. 5 groote roeden *op dat peetken anden cleynen Hagedoern* aan beide zijden begrensd door land van Pouwel COMPOST; 3°. 5 groote roeden bij de voorgaande gelegen naast land van Johan VAN BOYNGEN en land der abdij van Hocht; 4°. 5 groote roeden *opten bremmeacker* naast land van Gielis *op die Byse;* 5°. 7 groote roeden *opt Harense peetken* bij land van Jacob THEES en uitschietende op land van Johan VAN RIEMST; 6°. 8 groote roeden *tegen den wan* tusschen een erf van Hocht en een erf der Balie-Biessen; 7°. 11 groote roeden gelegen *voir den wan* tusschen land van den jonkheer van Pietershem en land van Henrix VAN DER MASEN voornoemd; 8°. 7 groote roeden *an scoutiten haghe* aan den weg van Maastricht naar Lanaken naast land van Grieten STRUYFS; 9°. 16 groote roeden bij de kerk

Digitized by Google

van Lanaeken *op tHarenrepeetken* tusschen land van den heer van Pietershem en land der abdij Hocht; 10°. 17 groote roeden *inder Cauwenbergerpaet tegen den wan*, naast land van Jacob THEES en dat van Johan WIJNANTS van Lanaeken; 11°. 9 groote roeden *int cleyn veltken* tusschen het erf van Peter VAN LAUFELT en dat van Johan GHEEN ACHTER; 12°. 1/2 bunder *inden Reppe* aan de hofstede van Pietershem naast de hoeve van BAMPS; 13°. 9 roeden *opten bremmeacker* bij land van Thees VANDER WOEGEN en dat van Johan GHEEN ACHTER; 14°. 14 roeden *in den Cauwenberger-paet* gelegen nabij de hofstede van Pietershem *opten bremmeacker* naast het erf van Johan HOEN en dat van Gielen OP DIE BYSE.

Orig. op perkament. — Schepenen van PIETERSHEM: Thonys MARCKS schout, Carys BOCK, Wouter VAN WYLRE, Cloes PELLENS, Johan GROMMART en Reynen VAN ZUSSCHEN.

N° 1309.

1432 (Maart 9) noegen dage inden Meert.

Schout en schepenen van Sluysen oorkonden, dat hun medeschepen Johan DRAKE en zijne huisvrouw ANNA aan Mathese VAN STEYNE, kanonik van St. Bartholomeus te Luik, verkocht en overgedragen hebben eene jaarlijksche erfpacht van 5 mudden spelt, maat van Tongeren, welke Philips FILPOT te beuren heeft uit vier perceelen land, het eerste groot ongeveer 11 1/2 roeden *indat Eelstervelt* geheeten *der Everberch* tusschen land van Wilhem VAN MEER en land der kerk van Sluysen, het tweede van 6 groote roeden bij het voorgaande *daelwaert* gelegen tusschen land van Johan CLOES van Tongeren en land van Tilman VAN SLUYSEN, het derde van 4 groote roeden bij de voorgaande perceelen gelegen en begrensd door land van Johan GRAEMONT van Sluysen en dat van Collart VAN HOSSE en het vierde groot insgelijks 4 groote roeden daarbij gelegen, tusschen land van het kapittel van St. Servaas te Maastricht en land der kathedraal van Luik, welke vier perceelen Philips FILPOT tegen Johan DRAKE en zijne echtgenoote in erfpacht genomen en gekregen had voor 5 1/2 mudden spelt jaarlijksche pacht, waarvan 1/2 mud

Digitized by Google

door hem afgelost is, beloofd hebben de gebruikelijke rechtsformaliteiten te zullen nakomen, en voor het geval dat in de toekomst bevonden wordt, dat dat land en onderpand niet *guet genoich en were voer die vyff mudde spelten vurscreven jaerlix te betalen* al hunne goederen, onder Sluysen gelegen, verbonden hebben.

Afschrift in: *Registrum litt. fratern.* B. fol. 78 v. — Schepenen: Johan BOLLEN schout, Lambrecht TYNNEN, Jan DRAKE, Lambrecht WANGARTZ, Henrich VOS, Gielis HUEN, Johan VAN ELST en Philips DRAKEN.

N° 1310.

Transfix. 1436 (Maart 4) des vierden daechs inden Meert.

Schout en schepenen van Sluysen verklaren, dat Matheus VAN STEYN, kanonik van St. Bartholomeuskerk te Luik aan Johannes van CORBOSCH, rentmeester van St. Servaaskapittel te Maastricht en aan zijne echtgenoote Catharina de jaarlijksche erfpacht van 5 mudden spelt uit de landerijen vermeld in den naastvoorgaanden brief, onder de aldaar gestelde voorwaarden en bepalingen, zoo *cleyn ende groet*, verkocht en overgedragen heeft.

Afschrift ibidem fol. 80. — Schepenen: Pouwels LIEFSOEN van Millen, schout, enz. als van n° 1309.

N° 1311.

1432 (October 9) op sinte Dyonysdach te weten noegen dage in Octobri.

Rentmeester en schepenen van Lenculen corkonden, dat Lysbet, weduwe van Wijnand VAN MONTENAKEN ten behoeve van haren zoon Johan WYNANDS en van diens erfgenamen afstand gedaan heeft van hare rechten op 33 groote roeden akkerland in drie perceelen gelegen: 1°. 18 groote roeden *inden groeten thommendaill* naast land van Bartholomeus VAN VAERWELE hun medeschepen, van diens broeder Godart VAN VAERWELLE en van Henrix VAN LOEN; 2°. 10 groote roeden *opt roet* tusschen land der Balie-Biessen en land van Willem TAPPENEYS; en 3°. 5 groote roeden *in Kestelrevelt opten Lauffelderwech* naast land van Reyner BOCK en Johan WYNANDS voornoemd,

Digitized by Google

en aan de priesterbroederschap van kapellanen der St. Servaaskerk eene jaarlijksche erfpacht van een mud rogge (1) te beuren uit voormelde drie perceelen overgedragen heeft, onder beding de gebruikelijke formaliteiten te zullen nakomen en zijn broeder Reyner WYNANDS in die overdracht toegestemd heeft en verklaard geene aanspraak te hebben noch te behouden op die drie perceelen lands, doch in andere goederen daarvoor bedeeld te zijn.

Afschrift in: *Registrum litter. fratern.* B. fol. 11. — Schepenen: Henrick BOVYER, Laurens HABEYKEN, Pauwels VANDEN BYESSEN, Bartholomeus VAN VAERWELLE, Gerart CLUT en Andries VAN GELKE.

N° 1312.

1434 (September 13) feria secunda post festum Nativitatis beate Marie Virginis.

Acte bezegeld door de schepenen van Güls, waarbij Clais genaamd EMICH en zijne huisvrouw Tryne bij den deken en kapittel van St. Servaas in erfpacht genomen hebben een wijngaard *yn Gulser merken* gelegen *yn der Kumbden* naast den wijngaard dier heeren en naast die *Paynhemer guede*, onder beding dat zij of hunne erven dien wijngaard binnen de eerste drie jaren *roden und zu guden wyngarten* maken zullen en binnen de acht jaren *ussmisten urkunde der hoyffslude des hoves dar uff dat vurgenamste stucke wingartz gehorich ist*, en na verloop dier acht jaren jaarlijks in den herfst het derde deel van den daarop gewassen wijn aan voornoemde heeren zullen leveren in hunnen *hoyff* en *kelterhuyss* en gedurende 12 jaren den wijngaard *ussmisten mit guder kuntschaff*.

Orig. op perkament. — Schepenen van Gielse: Henne FLOES en Zerfüss GEDELING.

N° 1313.

1434 (October 1) ipso die beati Remigii Episcopi.

Acte bezegeld door de schepenen van Güls, waarbij Henne KNUBE *der alde* en zijne echtgenoote Trine bij het kapittel van St. Servaas te Maastricht in erfpacht nemen eenen wijngaard gelegen *yn Gielsermarken yn der Kumbden* tusschen een wijngaard van

(1) Volgens de noot boven den brief was die erfpacht door aankoop verkregen.

Digitized by Google

dat kapittel en *bencken der Paynheymer gude* onder dezelfde voorwaarden als die gesteld in de naastvoorgaande acte.

Orig. op perkament. — Schepenen van Gulsc: Peter AM ELDINGE en Zerfayss Clais GEDELINGS SON. Zegel der schepenbank Gulsc: de H. Servatius ten halven lijve naar voren met bisschoppelijk ornaat en mijter, houdende met de rechterhand den sleutel en met de linker den kromstaf; randschrift: S. DER SCHEFFEN SO GOLSE.

N° 1314.

1434 (October 1) ipso die beati Remigii Episcopi.

Acte bezegeld door de schepenen van GÜLS, waarbij Jorge VAN COLLEN, wonende aldaar, bij deken en kapittel van St. Servaas in erfpacht genomen heeft eenen wijngaard *yn Gielser marken* gelegen *yn der Wolffskulen* naast het erf van Michel VAYTZ en dat der abdij van Siegburg (*Syberch*), op dezelfde voorwaarden als in de beide naastvoorgaande acten.

Orig. op perkament. — Schepenen als van n° 1313.

N° 1315

1434 (October 18) ipso die beati Luce Ewangeliste.

Acte bezegeld door de schepenen van Güls, waarbij Hertwin HEYDERICH en Heyle zijne huisvrouw aldaar wonende bekennen van deken en kapittel van St. Servaas te Maastricht in erfpacht te hebben genomen een wijngaard onder Gulse *zu kamerten* gelegen *yn dem under wege und stoeszet* naast een wijngaard in pacht bij Engel VON LEYE, onder beding hem gedurende 2 jaren *umber sust* te zullen houden en *ussmisten mit kuntschaff der hoyffslude*, na die twee jaren voornoemde heeren jaarlijks in den herfst in hun huis en *ketelhuyss* te zullen leveren het derde deel van den voortgebrachten wijn en voorts den wijngaard *yn guden gewonlichen buwe und undvergenclichen halden mit aller zytlicher arbeyde die zu wingarten gehoerich sin mit snyden, sticken, gurten, graben, beugen, lauben, proffen und roeden so wo des dar ynne noyt ist, und yede arbeyt zu yrer rechter zyt dun . . .*

Orig. op perkament. — Schepenen als van n° 1313.

(Wordt vervolgd.)

Digitized by Google

HET BELEG

VAN

MAASTRICHT DOOR PARMA IN 1579

DOOR

H. DYSERINCK,

EERSTE LUITENANT DER INFANTERIE.

EEN WOORD VOORAF.

Omtrent het beleg van Maastricht door den Hertog van Parma is reeds veel geschreven.

Aanleiding tot het opnieuw bewerken van dit onderwerp gaf mij de lezing van het artikel van den Heer Thomassen in deel XXVII der Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Duché de Limbourg, getiteld: „Krijgsbedrijven van Alexander Farnese in Limburg en aangrenzende gewesten 1578—1579".

Een belangrijk deel vormt hier, zoo als begrijpelijk is, de belegering van Maastricht.

Bedoeld artikel gaf mij aanleiding na te gaan, wat andere schrijvers zooals Bor, Strada, Russel, Habets, Haekman en Allard en Eversen dienaangaande vermelden, terwijl tevens werden geraadpleegd verschillende documenten uit het stedelijk archief, als raadsverdragen en correspondentieboeken.

Hierin werden tal van bijzonderheden gevonden omtrent regeeringsmaatregelen tijdens het beleg, regeling van wachtdienst en aanleg en bezetting van de verschillende vestingwerken.

Dank zij de zeer goede kaart voorkomende in den atlas van

Digitized by Google

Braun, gelukte het ons eene goede voorstelling van een en ander te verkrijgen.

De bronnen, waarvan wij gebruik maakten, zijn de volgende:

a. M. H. J. P. Thomassen. Krijgsbedrijven van Alexander Farnese in Limburg en aangrenzende gewesten 1578—1579, deel XXVII der Publications.

b. Russel. Geschiedkundige schets der stad Maastricht, 1ste deel.

c. Jos. Habets. Opkomst en vooruitgang der stad Maastricht, deel II der Publications.

d. A. T. Haekman en H. J. Allard. Het beleg en de zoogenaamde verwoesting van Maastricht in 1579, deel XIII der Publications.

e. Pieter Bor Christiaenz. De Nederlandsche historie, 2de stuk.

f. Georg. Braun, Civitates orbis terrarum in aes incisae et excusae et descriptione topographica, morali et politica, illustratae, collaborantibus Fr. Hogenbergio chalcographo et G. Hoefnagels, Colon., Agr. 1612 deel II pagina 21 en deel III pagina 15.

g. C. Nathan. Die belagerung von Maestricht im Jahre 1579, deel XXXVII der Publications.

h. Histoire de la guerre de Flandre de Famianus Strada, traduite par P. de Ryer. Anvers 1705. Tome II.

i. Chroniek der kerk van St. Servaes te Maastricht 1565—1587, deel XXVI der Publications.

j. Der Spanisch-Niederländische Krieg, in 30 Photo-Lithographien dargestelt nach den orginal Kupferstichen, gestochen von W. Bauer, Jean Miel u. a. plaat 17 en 18.

k. H. P. H. Eversen. De inlijving van de Nieuwstad bij Maastricht, deel XIV der Publications.

l. Register 48 Stadsarchief Maastricht. Raadsnotulen.

m. Register 156, idem, inhoudende verschillende resolutiën en correspondentie.

n. Siége de Maestricht sous Alexandre Farnese duc de Parma par Victor Joly, Maestricht 1840.

o. Het beleg van Maastricht in 1579 door J. G. W. Merkes, Arnhem 1827.

p. Een verhaal van de belegering van Maastricht in 1579 door een tijdgenoot. Medegedeeld door Mr. G. D. Franquinet, Maasgouw, jaargang 1881.

q. Afbeelding van het beleg van Maastricht door Parma in 1579.

Digitized by Google

De vesting met de poorten en verdedigingswerken; van het inwendige der stad zelve is niets afgebeeld, rondom de stad legertenten, batterijen en in schrijfletters de ligging der verschillende troepen aangegeven. „Hispanisch leger", „Welchs leger", „Deuths leger" en verdere détails. Hoog 0.26, breed 0.35 M.

r. „Le rempart et muraille de Maestricht occupé par Espaignols. — Le trenchez de ceulx de dedens la rue et ville de Maestricht. — La porte de Brabant occupé par Espaignols. Faict le 19 de Juin A. 1579. Hoog 0.29, breed 0.365 M.

Deze beide platen zijn photolithographische afbeeldingen van teekeningen met inkt behoorende bij eene „Beschrijving van het beleg van Maastricht, geïllustreerd met penteekeningen berustende in het Staatsarchief te Marburg; zie n° 49, blz. 184 van: P. J. Blok, hoogleeraar te Groningen, Verslag aangaande een onderzoek in Duitschland naar archivaliën belangrijk voor de geschiedenis van Nederland 1886—1887. 's Gravenhage, Algemeene landsdrukkerij 1888, 8vo.

s. Discours du siege et prinse de la ville de Mastrich en Flandres: par le Duc de Parme, Gouverneur general du pays, pour la Maiesté Catholique. à Paris 1579.

Hierbij een woord van oprechten dank aan de heeren A. J. A. Flament, J. Nuyts, Dr. P. Doppler en Jos. M. H. Eversen, voor de hulp en voorlichting, die ik bij de bestudeering van dit onderwerp van hen mocht ondervinden.

Om tot een goed begrip te komen van de aanleiding tot de belegering, wordt vooraf eene zeer beknopte beschrijving gegeven van de krijgsbedrijven van Parma in de Zuidelijke Nederlanden, sedert zijn optreden aldaar in December 1577.

Don Juan van Oostenrijk was den 1sten October 1578 te Bouges, een klein plaatsje nabij Namen, tusschen Sambre en Maas overleden.

Reeds eenige dagen voor zijn dood had hij, overeenkomstig het verlangen van den Koning van Spanje, het burgerlijk en militair gezag opgedragen aan zijnen neef Alexander Farnese, hertog van Parma.

Digitized by Google

Deze was 5 December 1577 uit Parma vertrokken om den 17den December 1577 in Luxemburg aan te komen, alwaar hij door Don Juan werd afgewacht.

Hij had voor ruim 13 jaren de Nederlanden verlaten, zoodat hij nog eenigszins op de hoogte was van den toestand en de hooggeplaatste personen aldaar.

Don Juan stelde hem dus allereerst geheel daarmede op de hoogte.

In Januari 1578 werden de vijandelijkheden hervat.

Het Spaansche leger, ongeveer 24000 man sterk, versloeg het Staatsche leger (22000 man) onder Antoon de Goignies den 31sten Januari 1578 geheel bij Gembloux.

Er werd een groot bloedbad onder de Staatschen aangericht.

Parma wilde nu direct op Brussel aanrukken, doch don Juan bepaalde zich tot minder gewichtige ondernemingen.

Den 17den Februari sloeg Parma op zijn bevel het beleg voor Sichem, dat zich manmoedig verdedigde, doch door de Spanjaarden genomen werd.

De bezetting van het kasteel werd op zijn bevel in een zaal op een rij gesteld en als vee afgemaakt, dit wil zeggen dat men hen neervelde door een slag met een zwaren houten hamer of knots in den slaapstreek toe te brengen.

De bevelhebber werd aan den spits van den toren opgehangen.

Volgens Strada vond deze wreede behandeling der overwonnenen plaats, omdat de meesten onder hen na den slag van Gembloux gezworen hadden de wapenen niet meer tegen den koning van Spanje te zullen voeren.

Parma was dan ook van oordeel, dat zwakheid hier geheel misplaatst zou zijn, het was zijn doel een voorbeeld te stellen.

De wijze van afmaken wordt door hem echter niet vermeld.

Diest gaf zich zonder tegenstand aan de Spanjaarden over.

2 Maart 1578 werden de loopgraven geopend voor Nyvel, dat zich na een kort beleg en op voorwaarde, dat het garnizoen gewapend, doch zonder vaandel zou mogen uittrekken, overgaf.

Slechts met veel moeite gelukte het Don Juan de plundering te voorkomen.

Beaumont en Chimay werden zonder veel moeite door de Spanjaarden genomen.

13 April 1578 kreeg het Spaansche leger eene aanzienlijke ver-

Digitized by Google

sterking door de komst van het beroemde regiment de la Lega, sterk 2600 man, aangevoerd door Lopez de Figueroa.

Philipville werd in de laatste dagen van April ingenomen.

Don Juan was door de doorgestane vermoeienissen eenigszins ongesteld geworden, zoodat hij zich naar Namen terugtrok.

Het leger werd nu in 2 deelen gesplitst, het eene trok onder Octavio de Conzaga naar de kanten van Lier en Aerschot, het andere en grootste deel trok op 5 Juni onder Parma naar het stadje Limburg.

Reeds 9 Juni stond het Spaansche leger voor dit stadje, op 14 Juni was er bres geschoten, doch de bewoners gaven zich vóór de bestorming over.

Parma gaf zich alle moeite om wreedheden van den kant zijner soldaten te voorkomen. Hij onderhandelde met den gouverneur en gedroeg zich goedhartig jegens hem.

Mondragon werd van de Spaansche zijde tot gouverneur benoemd, als belooning voor de talrijke diensten aan den koning bewezen, het garnizoen, dat uit ± 1000 geoefende oude soldaten bestond, ging in Spaanschen dienst over.

Het kasteel Daelhem, dat nog in handen der Staatschen was, werd door Mondragon genomen.

De Spanjaarden richtten hier, zeer tot spijt van hunnen aanvoerder, een schandelijk bloedbad aan.

Don Juan, die vernomen had, dat de Staatschen uit Duitschland versterkingen te wachten waren, wilde hun voor dien tijd slag leveren.

Zij hielden zich te Rijmenan, tusschen Mechelen en Lier, op in een versterkt kamp.

Hoewel Parma en Cervellone den aanval ontrieden, besloot Don Juan toch om op 1 Augustus deze stelling aan te tasten. De eer van den dag kwam toe aan de Staatsche troepen, aangevoerd door den graaf Bossu; aan Spaansche zijde sneuvelde een groot aantal.

Het gevolg hiervan was, dat Bossu zich meester maakte van Aerschot, Nyvel en Gemappe, terwijl de hertog van Anjou Maubeuge, Roeulx, Soignies en Havré in Henegouwen bezette.

Jan Casimir vereenigde zich intusschen met een leger van 15000 man met de Staatschen, hetgeen Don Juan deed besluiten op Namen terug te trekken; te Bouges, in de nabijheid gelegen, werd een versterkt kamp aangelegd

Digitized by Google

Hij werd daar door de in dien tijd in de Zuidelijke Nederlanden zeer sterk heerschende typheuse koortsen aangegrepen, waaraan hij, zooals wij reeds vernamen, kwam te overlijden.

Anderen zeggen, dat hij vergiftigd is geworden.

Toen Parma nu optrad als landvoogd der Nederlanden had hij de leeftijd van 33 jaar bereikt. Bijna een jaar had hij weder in de Nederlanden doorgebracht, hij was dus genoegzaam op de hoogte van den toestand aldaar.

Hij beijverde zich allereerst om de Katholieke provincien en de ontevreden edellieden op zijn hand te krijgen. Hij overtuigde de Walen, dat het plan van den Prins van Oranje was om hun aan Frankrijk uit te leveren.

Het geven van geldelijke belooningen, alsmede het uitdeelen van titels, waren de middelen waarvan hij zich bediende en waarmee hij dikwijls succes had.

In het begin van December 1578 trok Parma uit zijn legerkamp bij Bourges in Noordelijke richting naar Limburg en Visé, alwaar hij zijn hoofdkwartier vestigde.

De slechte gezondheidstoestand zijner troepen noodzaakte hem, ondanks het slechte jaargetijde, dezen tocht te ondernemen.

Een deel der Spaansche troepen kampeerde tusschen Daelhem en Maastricht.

Parma had zich voorgenomen Maastricht te veroveren, maar ofschoon hij nu met een legermacht van 20.000 man, op een afstand van 3 uur er van verwijderd lag, durfde hij zijn slag niet te slaan.

Allereerst wilde hij door het bezetten van Kerpen, Erkelens en andere kleine plaatsen Maastricht van Duitschland afsluiten en de wegen naar Aken, Keulen en Kleef voor zijn leger open houden.

Hiertoe rukte Mondragon op 31 December 1578 uit Limburg met eenige Spaansche troepen; de Floyon met een Regiment Walen, Johan Brentley met 1000 paarden, Frondsberg met 6 vendels Duitschers en Montesdoca met eenige Spaansche, Italiaansche en Bourgondische troepen, vergezelden hem.

8 stukken zwaar bronzen geschut en 30 à 40 wagens geladen met kruit en kogels werden meegevoerd.

Den 7den Januari 1579 werd Kerpen in het hertogdom Gulik na een beleg van slechts 4 dagen door de Spanjaarden genomen.

Digitized by Google

De bezetting werd zonder genade afgemaakt en de bevelhebber Beelen (volgens Bor kapitein Biel), uit Maastricht afkomstig, met den strop gestraft.

Deze wreede wijze van optreden schijnt het gevolg te zijn geweest, van de groote overlast, die de bezetting van het kasteel den omtrek door plundering en andere geweldadigheden, had aangedaan.

Erkelens, Geldern en Stralen werden zonder moeielijkheden door de Spanjaarden bezet.

Bij Venlo werd aan de Staatsche troepen slag geleverd, zij namen onder achterlating van vele dooden de vlucht.

Na de onderwerping van deze plaatsen, waardoor de verbinding van Maastricht met Duitschland zeer bemoeilijkt of geheel onmogelijk werd gemaakt trok Mondragon zich terug naar Limburg en Visé om hier den aanval van het Spaansche leger op Maastricht af te wachten en het beleg van die plaats voor te bereiden.

De kasteelen van Valkenburg, Wittem en 's Hertogenrade werden eveneens door de Spanjaarden bezet.

Hetgeen door Mondragon op den Oostoever van de Maas was verricht, werd door Parma op den Westoever gedaan.

Omstreeks 15 Januari 1579 trok hij met het gros van het leger van Visé noordwaarts; de Markies Del Monte hield inmiddels de Staatsche troepen in Brabant bezig.

Parma naderde de Maas eerst bij Echt, trok verder Noordwaarts, sloeg een brug over de Roer en trok 2 dagen later bij Beesel, alwaar een schipbrug was geslagen, de Maas over.

Francisco Valdes trok het eerst met zijn Regiment over de rivier met opdracht om zoo spoedig mogelijk Weert te bezetten.

In het geheel duurde de overtocht der Spanjaarden 3 dagen; de brug werd door een hevige storm ten deele vernield, doch het gelukte hen deze te herstellen.

Parma deed een groot waagstuk, door in den winter, terwijl de Maas gewassen was, deze over te trekken; de Staatsche troepen hadden het hem zonder veel moeite kunnen beletten.

Hij beschikte over een leger van 25000 man en 8000 ruiters, ongerekend de troepen van Mondragon en Del Monte.

23 Januari 1579 kwamen de Spanjaarden voor Weert, dat zich aanstonds overgaf behalve de bezetting van het kasteel (1).

---

(1) Het kasteel lag buiten het stadje, overblijfselen ervan bestaan nog.

Digitized by Google

Hannibal Altemps, die met het beleg belast was, stelde direct de artillerie in batterij, waarop de bezetting zich den 29sten Januari op genade overgaf.

Op last van Parma werd de geheele bezetting met den strop gestraft en aan de hekken en vensters van het kasteel opgehangen.

Het plunderen van Weert was ten strengste verboden, aan dit verbod werd de hand gehouden, terwijl ook de krijgstucht bij het Spaansche leger als voorbeeldig genoemd werd.

24 Januari 1579 rukte Parma tegen het Staatsche leger op, dit ontweek hem en trok terug in de richting van Antwerpen.

Aan de achterhoede werden gevoelige verliezen toegebracht.

Parma vestigde zich nu gedurende een groot deel van Februari bij Heythuizen, van daar trok hij naar Turnhout, waar hij in het kasteel zijn intrek nam.

Het Staatsche leger was intusschen teruggetrokken naar Burgerhout onder de muren van Antwerpen, de bezetting van deze stad weigerde echter het in te nemen.

Parma besloot bij het vernemen dezer tijding de Staatsche troepen aan te vallen en hun geen gelegenheid te geven om zich te versterken.

Intusschen kwam de voor de Spanjaarden zeer aangename tijding, dat Maurits van Saksen, die met ± 10000 man aan Staatsche zijde streed, de vergunning verzocht om met de zijnen naar Duitschland af te trekken.

Dat dit niet geweigerd werd behoeft geen betoog.

25 Februari 1579 viel Parma de Staatsche troepen (Franschen, Schotten en Engelschen, gecommandeerd door Norris en de la Noue) aan. De overwinning der Spanjaarden was volkomen, zij trokken den volgenden dag terug op Turnhout.

Parma had nu in enkele dagen een leger van ± 20000 man onschadelijk gemaakt (hieronder gerekend de troepen van Maurits van Saksen, die naar Duitschland waren teruggetrokken).

Hij rekende nu de tijd gekomen om zijne plannen ten opzichte van Maastricht te verwezenlijken.

2 Maart 1579 kwam de krijgsraad te Turnhout bijeen om nieuwe plannen te beramen.

Parma stelde voor om zoo spoedig mogelijk Maastricht te veroveren en wel om de volgende redenen:

Digitized by Google

I. Er kwamen over Maastricht voortdurend troepen en versterkingen in de Nederlanden zonder dat men dit kon beletten.

II. Maastricht was slechts zwak bezet en kon thans van geen enkele zijde meer hulp krijgen. Hij rekende een maand noodig te hebben om de stad te nemen.

III. Wanneer Maastricht door een flink Spaansch garnizoen bezet was, zou het gemakkelijk vallen om den bisschop van Luik in bedwang te houden.

De krijgsraad sloot zich geheel bij zijne plannen aan.

Richten wij nu eerst het oog op den toestand te Maastricht.

De stad Maastricht was in de eerste helft der 16de eeuw een buitengewoon sterke vesting, en zeer welvarend, hoofdzakelijk door lakenweverijen en brouwerijen

Het telde 30000 inwoners; in de laatste 10 jaar was de welvaart zeer achteruitgegaan door de talrijke godsdienst-onlusten en door de zware lasten aan de inwoners opgelegd.

Reeds in 1229 was Maastricht van muren, wallen en grachten voorzien, de stad strekte zich echter Noord- en Westwaarts niet zoo ver uit als in 1579.

Tegen het einde van de 13de eeuw was de Noord- en Westzijde der stad aanmerklijk uitgebreid en kreeg ze de tegenwoordige afmetingen.

Aan de Zuidzijde had Maastricht in het begin der 16de eeuw eene uitbreiding ondergaan, doordat de zoogenaamde Nieuwstad binnen de muren was getrokken.

De bolwerken, voor den eigenlijken wal gelegen, die bij het beleg dienst deden, waren uit het begin der 16de eeuw.

Gedeeltelijk bestaan de wallen nog namelijk tusschen het bastion de Vijfkoppen en de Tongersche poort.

In deel III van den atlas van Braun, pagina 15, komt een plattegrond voor van Maastricht, met het wapen van Groesbeek. (Deze was bisschop van Luik van 1564—1580) (1).

Verder bestaat van Maastricht een geteekende kaart in dezelfde atlas deel II pagina 21, geteekend door den kapelaan Simon de

---

(1) Dit wapen komt nog op kaarten der 17e eeuw van Blauw voor, volgens de toestand der westelijke torens van St. Servaas, op die kaart is zij van voor 1556. Zie A. J. A. Flament, »de Wester torens van St. Servaas, Publications XXVIII, p. 41.

Digitized by Google

Bellemonte, afkomstig van Beaumont in Henegouwen; vermoede lijk kort na het beleg.

Beide kaarten worden, door wijlen den Rijksarchivaris in Limburg Habets vermeld in deel XVII der Publications, pagina 364 en 365, als de eerste uitgegeven kaarten van Maastricht.

Jhr. E. L. H. Goldman, officier bij het 2e regiment infanterie te Maastricht, verleende zijn zeer gewaardeerde medewerking, door met behulp van deze kaarten en van andere teekeningen en schetsen, in het Rijksarchief te Maastricht berustende, de kaart te vervaardigen, die tot verduidelijking hierbij is gevoegd.

Op de kaart van Bellemonte is het vestingfront te Wijk duidelijk aangegeven.

Het bestond uit een ringmuur met bastions terwijl tusschen de St. Mertenspoort en de Hoogbruggenpoort een vooruitgeschoven werk lag.

De andere poorten van Maastricht waren:

de St. Pieterspoort;

de Lenculenpoort (Tongersche poort): wegen naar Leuven en Brussel;

de Tweebergerpoort (Brusselsche poort): wegen naar Diest en Antwerpen;

de Lindecruyspoort;

de Hochterpoort (Boschpoort): weg naar Roermond;

de Maesepoort;

de Jodenpoort;

de Visscherspoort (Houtmaas);

de Koolpoort (Lieve Vrouwenpoort);

de Kalkpoort.

Voor de St. Pieters-, Tongersche-, Lenculen-, Tweeberger- en Lindencruyspoort lagen ravelijnen.

De wallen waren ten deele met natte grachten omgeven; zoo kreeg het laaggelegen Noordelijk front zijn water uit de Maas, het Zuidelijk front uit de Jeker.

Wat betreft de vestingwerken te Maastricht vinden wij zeer belangrijke gegevens in een register met verschillende correspondentie in het Stadsarchief (N° 156) pagina 46 en volgende.

Hoofdzakelijk geldt dit eene beschrijving van de werken te Wijk en van het Zuiderfront van de stad tot aan de Jeker.

Digitized by Google

Deze beschrijving is naar aanleiding, dat de heer van Warelles, baljuw van Avennes en Hoogschout van Luik in 1551, op last van de Regentesse Maria van Oostenrijk eene visitatie deed van de vestingwerken van Maastricht ten einde voorstellen te doen tot verbetering.

Hierop volgt eene uitgebreide correspondentie, zoowel met Maria als met George van Oostenrijk, bisschop van Luik, hertog van Bouillon en Graaf van Loon, over de uitvoering dier werken, het toezicht en de daarmee belaste personen, het leveren van arbeiders, werkindeeling, beschikbaar stellen van fondsen, materialen enz.

De wallen van de Maas tot aan de St. Mertenspoort werden met aarde opgehoogd tot 12 voet, een klein bolwerk aan de Maas werd tot platform ingericht.

Het bolwerk boven de St. Mertenspoort werd verhoogd en ingericht voor 5 of 6 goede stukken geschut, die daar groote bewaringe zouden bijbrengen.

Van de St. Mertenspoort tot de Hoogbruggenpoort waren er 2 wallen n.l. de stadsmuur en de buitenwal, met een kleine toren in het midden.

De buitenwal moest in goeden staat gebracht en het torentje als platform worden ingericht (1).

De lengte van dezen wal was ongeveer 1700 voet.

Het schootsveld voor den wal moest verruimd worden, terwijl een deel van den stadsmuur moest worden afgebroken, om met hare materialen te dienen tot versterking van den wal. Het Rondeel aan de Maas gelegen werd met aarde gevuld en in platform gesteld, de wallen werden hier eveneens hersteld.

Te Maastricht werd het 1ste bolwerk in de Nieuwstad, dat het fatsoen had van een hoefijzer, met aarde gevuld en gesteld in platform (het tegenwoordige bastion de 5 koppen) „die selleve platte forme groet sy int cruysweechs hondert ende viertich voeten ende van der hoegden".

---

(1) Vele torens, allen waren nagenoeg hol en van een puntig dak voorzien, werden ingericht tot batterij in platform gesteld. Men brak het dak af en vulde den toren met aarde, terwijl het bovenste deel werd ingericht voor de opstelling van het geschut.

Voor de meeste torens werden haak- of bussenschutters aangesteld, waarvan men de benoeming op verschillende plaatsen in de Raadsnotulen kan vinden.

Digitized by Google

De toren in de nieuwe stad werd met aarde gevuld en gesteld in platform (ten Oosten van de „poort Waarachtig").

Bij de St. Pieterspoort werden eenige huizen en 2 molens, die het uitzicht belemmerden afgebroken en de beide torens in platform gesteld en vol aarde geworpen.

Verder moest er een gracht gemaakt worden met een dijk er in om het water op te houden (de tegenwoordige Zwanengracht).

Het water uit de Jeker werd hierin geleid, terwijl de aarde moest dienen om de wallen te herstellen.

Over deze gracht kwam bij de St. Pieterspoort een valbrug.

De wal tusschen de St. Pieterspoort en de Reeck, (zijnde de 2 torens waartusschen de Jeker de stad binnenkomt) moest verhoogd worden.

De torens boven de Reeck moesten met aarde worden gevuld en als platform worden ingericht ter hoogte van 15 voeten „ende haldende 120 of 140 voeten boeven cruysgeweechs".

Bij de Tweebergerpoort werd een klein bolwerk in platte form gesteld.

Omtrent de verdere omwalling vinden wij de gegevens in een opstel van H. P. H. Eversen getiteld: „Over de inlijving van de Nieuwstad bij Maastricht", deel XIV der Publications.

Hierin komt eene „ordonnancie van den keerspeelen die porten ende mueren te besetten" voor, waarin de geheele omwalling beschreven en de wijze waarop ze bezet moest worden, vermeld is.

De ordonnancie is van 1465 naar aanleiding, dat Maastricht door de Luikenaars werd bedreigd.

Wij ontleenen hier aan het volgende:

Het kerspel van Sinter Clois bezette het steenen bolwerk tegen St. Pieter (Vijfkoppen) en de muren langs den Houtmaas tot aan den Visschermaas.

De kerspelen van St. Evers en St. Amour bezetten de Visschersmaas, benevens een deel der wallen langs de rechter Maasoever tot de St. Mertenspoort.

Het kerspel van St. Marien ter Luttelre zal bezetten de muren langs de linkeroever der Maas met de torens en poorten, de Biesentoren, de St. Antoniuswal tot aan de Hochterpoort.

De kerspelen van St. Antonius en St. Mathijs moesten bezetten de Hochterpoort en de torens en graven tot de Lindencruyspoort.

Digitized by Google

Het kerspel van St. Joris moest bezetten de Lindencruyspoort en de graven, muren en torens tot aan de Boenentoren, deze lag ten Noorden van de Tweebergerpoort.

Het kerspel van St. Jan moest bezetten de Boenentoren, de Tweebergerpoort en de graven en torens tot aan de toren naast de Lenculenpoort, deze toren werd Merkat genoemd en was met stroo gedekt.

De heeren van St. Servaas moesten bezetten de graven en torens aan Haekencamer (eind van de Abtstraat); van daar de naam van het bolwerk van St. Servaas, waartegen Parma zijn laatste aanval richtte.

Het kerspel van St. Jan moest verder nog bezetten de toren, genaamd Merkat, de Lenculenpoort en de graven tot aan de Reeck.

Schets van de 3e omwalling van 1516 in de Nieuwstad te Maastricht, (overgenomen uit deel XIV der *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Duché de Limbourg)* strekkende van c tot aan de Jeker.

(Behoort bij een opstel door H. P. H. EVERSEN, getiteld »Over de inlijving van de Nieuwstad bij Maastricht«).

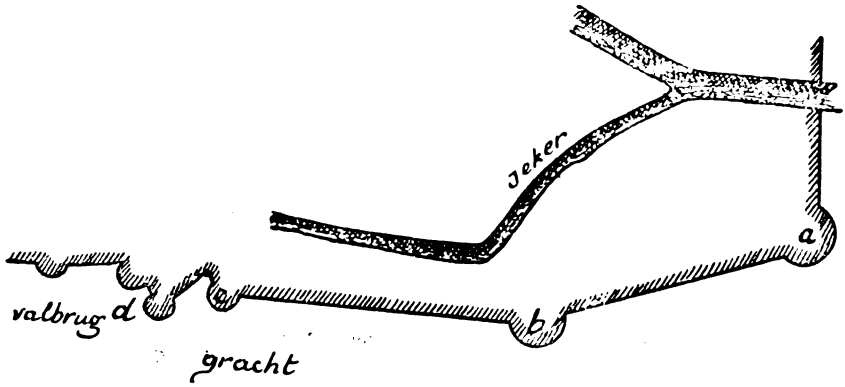

a. Nieuwen toren in de Nieuwstad, met bolwerk, tegenwoordig genaamd de Vijfkoppen, vroeger De Duif of De Drie Duiven.

b. Rondeel bij den nieuwen toren in de Nieuwstad.

c. Nieuw bolwerk nevens de Aldenhofspoort in de Nieuwstad.

d. Aldenhofspoort met 2 torens (St. Pieterspoort).

Zie voor eene gedetailleerde beschrijving dezer omwalling register 156 Stadsarchief Maastricht, pagina 46 en volgenden.

Digitized by Google

Het beloop dezer omwalling was gelijk aan die tijdens het beleg, ten deele bestaat ze nu nog.

Omtrent de wijze van vervulling van den wachtdienst vinden wij in het bovenaangehaald register pagina 135 en volgende eene resolutie, gedagteekend van 10 Juni 1577, toen het garnizoen uit Maastricht vertrok en de burgers nacht en dag de wacht zouden betrekken. (Raadsnotulen 10 Juni 1577).

Het volgende wordt hieraan ontleend:

Dagdienst.

De Hoogbruggenpoort te Wijk werd bezet door 10 man.
De St. Mertenspoort . . . . . 10 id.
De St. Peterspoort . . . . . 6 id.
De Lenculenpoort . . . . . 6 id.
De Tweebergerpoort . . . . . 10 id.
De Lindencruyspoort . . . . . 10 id. (Deze poort was somtijds gesloten).
De Hochterpoort. . . . . 10 id.
De Maasbrug . . . . . 4 id.
Aan den oever te Wijk . . . . . 4 id.
De St. Antoniuswal. . . . . 10 id.
De Koelpoort. . . . . 6 id.
De Hallen op de Markt . . . . . 10 id. (alleen Zaterdag).

Nachtdienst.

De Maaspoort te Wijk . . . . . 3 id.
Het Rondeel aan de Maas te Wijk . . . . . 6 id.
De Hoogbruggenpoort. . . . . 10 id.
De St. Mertenspoort . . . . . 6 id.
Het torentje aan de Maas op 't eind van den oevern 4 id.
Op de Houten Maasbrug . . . . . 6 id.
Aan de Maas bij de Grachtstraat. . . . . 4 id.
Achter de Biezen . . . . . 10 id.
De Hochterpoort . . . . . 6 id.
De Lindencruyspoort . . . . . 10 id.
De Tweebergerpoort . . . . . 12 id. (tevens tot bezetting van de Haekenkamer).

Digitized by Google

De Lenculenpoort . . . . . 6 man.
De Reeck . . . . . 4 id.
De St. Peterspoort . . . . . 4 id.
Het bolwerk bij het sieckhuis. . . . . 6 id.
Op de Markt . . . . . 25 id.

Reeds in November 1578, toen het Spaansche leger tusschen Daelhem en Maastricht post vatte, werden met het oog op een mogelijk beleg, de noodige maatregelen genomen.

De verdachte personen en degenen, van wie men verraad verwachtte, werden uit de stad verwijderd.

De raadsnotulen van 1 December 1578 vermelden, dat alle vreemden, rybauwen, lediggangers en andere vagebonden, bij zonneschijn de stad zullen moeten verlaten.

Geschut, kruit en kogels werden vervaardigd; de burgerwacht werd geoefend, terwijl de landlieden, die naar Maastricht waren gevlucht, met spiezen werden bewapend en bij de vendels der kerspelen ingedeeld.

Verder werden de vestingwerken hersteld; wij vinden hiervan verschillende gegevens in de raadsnotulen o. a. 2 Januari 1579 over het opbrengen van gereedschappen door de verschillende ambachten.

Idem 23 Februari 1579, hierin vinden wij aangeteekend, dat, naar aanleiding van de vele fouten en misbruiken bij het werken aan de stadsfortificatien en bij den wachtdienst, de navolgende straffen werden bedreigd:

bij de 1ste maal een boete van 7 stuivers Brabants;

bij de 2de maal een boete van 14 stuivers Brabants;

bij de 3de maal een jaar lang buiten de stad en hare vrijheid gebannen te worden als een vijand des gemeenen vaderlands.

Bij het herstellen der vestingwerken werd krachtig meegewerkt door de landlieden, die in de stad waren gevlucht.

De Gouverneur van Maastricht Melchior van Schwartsenberg (1)

---

(1) Melchior van Schwartsenberg komt het eerst voor in de raadsnotulen van 16 Februari 1578.

Wij vinden hem daar vermeld als kapitein van de jonggezellen compagnie, in welke functie hij zich beklaagt, dat zijne compagnie met den dag zwakker wordt, waarom hij aan den gemeynen raad verzoekt om de jongelieden van andere compagniën bij de zijne over te plaatsen.

19 Februari 1578 vinden wij hem vermeld als luitenant van den heer van Merode

Digitized by Google

schreef den 10den Januari 1579 aan den Aartshertog Mathias van Oostenrijk (1) omtrent de operatiën der Spanjaarden en vroeg om geld en meerdere bezetting.

Eveneens deed de Magistraat van Maastricht.

Gelijktijdig kwamen er 2 brieven uit Visé (Weset), een geschreven door Parma en een door Montesdoca, die vroeger gouverneur der stad was geweest (15 September 1569—1577).

---

in welke functie hij met den heer van Boxteel de militaire overheid der stad Maastricht uitmaakt.

De heer van Boxteel trad op voor den kolonel van Heze, die afwezig was.

21 April 1578 werd hij met Jonker Gerard van Strithagen, Jan Playoel, Lybrecht Ptylloye en Mr. Gereth van Suetendael (?) door den gemeynen raad van Maastricht gedeputeerd om zich bij de militaire overheid te vervoegen ten einde de twisten te berechten, die tusschen den kolonel van Heze, zijne kapiteins en het garnizoen gerezen waren. Het gevolg van dit oproer was, dat de heer van Heze zijn regiment, uit 7 vendels bestaande, afdankte en uit de goedgezinde manschappen een nieuw vendel oprichte (raadsnotulen 1 Mei 1578).

Het schijnt ook, dat de Maastrichtsche burgers de soldaten ontwapend hebben, op 9 Mei 1578 vinden wij ten minste onderhandelingen over het teruggeven der geweren en wapenrustingen, die aan het garnizoen waren afgenomen. Men zou ze echter eerst dan ter beschikking van den kolonel stellen, wanneer alle muiters de stad hadden verlaten.

15 September 1578 werd op verzoek van Schwartsenberg een krijgsraad ingesteld bestaande uit 28 personen, te weten uit elk der 4 schuttengilden 4 personen en van elk der 6 compagniën de kapitein en een vendrig.

19 September 1578 werd een open brief van commissie ontvangen van wege den koning, waarbij Schwartsenberg benoemd werd tot superintendant der stad Maastricht.

Wij vinden hem dan ook verder als zoodanig vermeld, 22 October 1578 werd hij begroet met een toelast wijn, van 3 aemen of daaromtrent.

9 December 1578 wordt melding gemaakt van het plan om het garnizoen, de burgerij en de geestelijkheid den eed van gehoorzaamheid te doen hernieuwen, aangezien de vijand met den dag nader komt.

(1) Bij de pacificatie van Gent in 1576 verbonden zich vele gewesten der Nederlanden tot verzet tegen Philips II en tot onderlinge bescherming.

De Staten des lands riepen tot de landvoogdij uit den aartshertog Mathias van Oostenrijk, die in October 1577 uit Weenen aankwam in de Nederlanden.

Hij was slechts 21 jaar oud, nog zeer onervaren, en schikte zich dan ook geheel naar de inzichten van den Prins van Oranje, spottenderwijs werd hij dan ook »de griffier van den Prins« genoemd.

Toen hij bemerkte dat een ander zijn plaats zocht vertrok hij in 1581 naar Duitschland.

Hierna trad de Hertog van Anjou op in de Nederlanden.

Digitized by Google

In beide brieven werden de bewoners aangemaand tot gehoorzaamheid aan den koning, hun werd vergiffenis beloofd van al het gebeurde, alsmede herstelling van alle privilegien als onder Karel V.

Van de inhoud dezer brieven werd door Schwartsenberg kennis gegeven aan Mathias van Oostenrijk en hierdoor vermoedelijk indirect aan Willem van Oranje, die 14 Januari 1579 uit Gent aan de Staten verzocht het garnizoen van Maastricht met eenige compagniën te versterken, hetgeen wel beloofd, doch nimmer nagekomen werd.

21 Januari 1579 hernieuwde Schwartsenberg zijn verzoek om meerder garnizoen.

In de eerste dagen van Maart werd aan Spaansche zijde met de meeste spoed alles voor het beleg in gereedheid gebracht.

Alvorens tot eene beschrijving hiervan over te gaan willen wij de wederzijdsche strijdkrachten beschouwen.

De bezetting aan Staatsche zijde werd gecommandeerd door Jonker Melchior van Schwartsenberg, gouverneur en supperintendant van Maastricht.

Aan Schwartsenberg was Sebastiaan Tapijn (1) toegevoegd, een zeer bekwaam officier, vooral in de vestingbouwkunde. Onder zijne leiding werden de vestingwerken hersteld, mijnen gegraven en bedekte uitgangen geopend.

De bezetting bestond uit 1200 Franschen, Schotten en Engelschen.

De gewapende burgerwacht bedroeg 6000 man (2), hierbij waren

---

(1) Tapijn wordt het eerst genoemd in de raadsnotulen van 24 Juli 1578; hij onderscheidde zich bijzonder bij het fortificeeren van de stad Maastricht, weswegen hem eene vereering gedaan werd van 2 aemen wijn.

(2) De raadsnotulen vermelden omtrent deze burgerwacht eenige bijzonderheden. Zij bestond uit:

1 compagnie jonggezellen.
4 compagnien gezworen schutten.
5 kerspel compagniën.

Te Maastricht waren 4 schuttengilden n.l.:

De oude gezworen schutten.
De busschutten.
De handboogschutten.
De jonggezworen schutten.

Omtrent deze 4 gezworen broederschappen vaardigde de gemeynen raad in Juli 1577

Digitized by Google

niet gerekend de landlieden en gewapende burgers (1), daar deze ongeoefend waren. (Russel, Geschiedkundige schets der stad Maastricht).

Ook, daartoe genoodzaakt, heeft de geestelijkheid van St. Servaas deelgenomen aan de verdediging.

Uit een Pauselijk schrijven (2) toch van Gregorius XIII gedateerd 31 Mei 1580, op een aan gerichte suppliek door Lambertus Daems, onderdeken, Engelbertus Vreen, cantor, Gerardus a (van) Meer, scholasticus, Henricus (ab) Endovia, Joannes a Hivelsteyn (Nivelsteyn), Joannes a Kukelsvin (Kukelsem), Theobaldus ab Eynaten, Gaspar a Wassenborch en Franciscus Dolmans, kanuniken, en Joannes Charnoten (de Chameux), Everaldus Coelen, Joannes Prouidhoin, Henricus ab Aggere, Gualterus Meydos, Conradus Sluyius, Joannes Brichseyn, Laurentius Lierden, Hermanus Pipen, Anselmus Cuypers, Nicolaus Suyghen, Henricus a Limborch, Gerardus Bavuais, Nicolaus Sclevaken (Selenaken), Servatius de Arnout, Matthias Colnegrachis (Coenegragt?), Conradus Caelen, Philippus Lamen, Servatius Laemen (Lamen), Arnoldus Haghels, Mathias Beelen en Fridericus Wanidius (Wamesius?) kapelaans van de kerk van St. Servaas, blijkt dat zij te gelijk met andere burgers en de bezetting, hoewel tegen hun wil gedwongen werden den eed van trouw en gehoorzaamheid af te leggen aan de Staten en den door hen aangestelden gouverneur en gezworen hadden, dat zij bij hun gegeven woord zouden blijven en met hen tegen het koninklijke leger en andere krijgslieden zouden strijden, gelijk

---

eene lijvige ordonnantie uit, die voor komt in deel 48 Raadsnotulen pagina 216 en v.

6 Mei 1577 besloot de gemeynen raad 4 compagniën gezworen schutten aan te nemen, staande onder behoorlijken eed, elke compagnie sterk 100 man.

25 Mei 1577 werd de getalsterkte der compagniën op 120 man gebracht.

16 September 1577 werd aan de jonggezellen vergund om zich tot 2 compagniën te formeeren en zich te mogen wapenen. Men vindt later echter steeds melding gemaakt van een jonggezellen compagnie, zoodat vermoedelijk aan dit besluit geen volkomen uitvoering werd gegeven.

(1) Omtrent de bewapening dezer lieden vinden wij opgeteekend in de raadsnotulen van 11 December 1578, dat aan den peymeester door den gemeynen raad werd opgedragen om een merkelijk getal spiezen en halve spiezen aan te koopen, welke moesten dienen tot bewapening der huislieden.

(2) Het origineel van dit schrijven bevindt zich te Parijs in de Bibliothèque Nationale. Te Maastricht is eene copie ervan in het Rijksarchief.

Digitized by Google

zij nadat kort hierop het beleg der stad Maastricht was gevolgd de voormelde stad en hare muren hadden verdedigd.

In gemeld schrijven nu spreekt de Paus hen vrij van den kerkelijken ban en andere kerkelijke censuren en straffen door aan Gerardus van Groesbeeck, kardinaal, bisschop van Luik, aan wien 's Pausen schrijven is gericht, op te dragen om hen uit zijn naam daarvan vrij te spreken op de gewone kerkelijke wijze.

Omtrent het garnizoen van Maastricht en de genomen maatregelen ter verdediging vinden wij nog aangeteekend in deel II der Publications pagina 66 en volgende, zoonoodig aangevuld door de raadsnotulen, de hieronder volgende bijzonderheden.

Op verzoek van den Gouverneur werd het voor de 1ste maal vergund een krijgsraad samen te stellen mits niets daaruit spruiten zou tegen de privilegiën der stad. (Raadsnotulen d.d. 15 September 1578).

Uit dezen krijgsraad werden 12 personen gekozen, die voor de regelmatige logeering der krijgsknechten moesten zorgen; zij moesten met discretie, bescheidenheid en vroomheid handelen. (Raadsnotulen d.d. 19 September 1578).

Toen Maastricht zich bedreigd zag, werd nog het volgende vastgesteld:

I. Er werden 2 fouriers aangesteld om de inlegering te regelen. (Raadsnotulen 20 October 1578, hunne gage bedroeg 6 gulden Brabants in de maand).

II. Aan de Staten werd om subsidie gevraagd.

III. Alle ingezetenen moesten een nieuwe eed van getrouwheid afleggen. (Raadsnotulen 9 December 1578)

IV. Al het koperwerk werd in requisitie gesteld om er kanonnen van te gieten. (Raadsnotulen 28 December 1578 en 11 Februari 1579).

V. Er werd een burgertax uitgeschreven over de geheelen Stad. (Raadsnotulen 24 Maart 1579 omtrent het opnemen van een merkelijke som tegen behoorlijke interest onder de 23 ambachten).

VI. De schutten en kerspelen werden georganiseerd. (Raadsnotulen 16 en 23 December 1578).

Digitized by Google

VII. Er werd een burger wachtmeester benoemd om de orders aan de wachten uit te deelen (1).

VIII. Er werd een artilleriemeester benoemd om de kanonnen in orde te maken. (Raadsnotulen 19 Januari 1579. Schwartchen van Eyck werd tot deze waardigheid benoemd op een tractement van 12 stuivers brabants daags; hij had zijne functie reeds aanvaard 12 Januari d.v. Idem 16 Maart 1579. Joachim van Buren, de oude kapitein, Antonius Veer en Mr. Jan Coumans werden aangesteld als constabels en belast met het toezicht op het grof geschut).

IX. Aan de fouriers werden gedeputeerden ter zijde gesteld om te zorgen, dat alles eerlijk in zijn werk ging bij de inkwartiering. (Raadsnotulen 17 April 1579, Jan Coenings, Jan Gruijters en Cornelis Rese). Er werd een reglement daarop samengesteld, waarbij o.a. bepaald werd, dat de soldaten bij de armen in kwartier liggende, bij de rijken in de kost zouden komen.

Verschillende bepalingen van dit reglement waren niet na te komen, zoodat de fouriers hun ambt neerlegden. (Raadsnotulen 24 April 1579).

X. Er werd noodmunt geslagen met autorisatie van de Generale Staten, aartshertog Mathias van Oostenrijk en den prins van Oranje, van ½, 1, 2, 6, 12 en 24 stuivers tot betaling der werklieden, soldaten en der inkwartiering. (Raadsnotulen 24 en 28 April en 18 Mei 1579) (2).

Het Spaansche leger telde ongeveer 34000 man; het bestond uit Spaansche, Waalsche, Duitsche en Italiaansche troepen.

Volgens Bor kreeg Parma van den bisschop van Luik eene ondersteuning van 4000 goed geoefende mijnwerkers, waarvan hij bij het mineeren en sappeeren zeer goede diensten had.

---

(1) Bij raadsbesluit van 6 December 1578 werden Claes van Thoer en Johan van Bern aangesteld tot generaalwachtmeesters, teneinde het opzicht op de wachten op zich te nemen. 9 December d.a.v. werd hun salaris bepaald op 8 gulden Brabants.

(2) In eene kroniek van Luik komt eene beschrijving voor van deze munt. De eene zijde van het geldstuk vertoonde het wapen van de stad, de andere zijde een hand met een degen er in, met het randschrift: „Traiecta . ab . hisp. obses. pro. Jus. causae. defensione."

Deze kroniek is afkomstig uit de abdij van Munsterbilsen, thans berust zij in het Rijksarchief van Limburg. Zij loopt tot het jaar 1611.

Digitized by Google

De generaal der artillerie Barlaymont, heer tot Hierges, trok in de eerste dagen van Maart naar Namen om daar 48 stukken zwaar geschut, 3 coluvrienen, 50000 kogels, 500 quintalen kruit en de benoodigde pioniergereedschappen voor het beleg op de Maas in te schepen en naar Maastricht te vervoeren.

Octavio de Conzaga kreeg last met een behoorlijk getal ruiters ten Oosten van Maastricht post te vatten, terwijl Lope de Figueroa met een Spaansch infanterie regiment, een Waalsch regiment en 4 compagniën cavalerie de stad van de Westzijde moest insluiten.

Zondag 8 Maart 1579 moest de insluiting voltooid zijn; op dien dag was Parma met het overige deel van het leger uit Turnhout aangekomen.

Hij vestigde zijn hoofdkwartier op het kasteel Petersheim, toebehoorende aan den baron de Merode.

De bezetting, die zich aanvankelijk tegen de Spanjaarden verdedigde, gaf zich ten slotte op aanmaning van een pater der Jesuiten, Miguel Hermandes over.

Het slot werd geplunderd, doch de bezetting gespaard. Volgens Strada moest de hier behaalde buit bijzonder groot zijn geweest, het gaf den Spaansche krijgslieden een voorsmaak van de naderhand te Maastricht te behalen buit.

De Spaansche troepen werden zooveel mogelijk, met het oog op de nog zeer goede weersgesteldheid, in de dorpen ondergebracht, wel trachtten de Maastrichtenaars dit zooveel mogelijk te beletten door de dorpen in brand te steken, doch het optreden van Lope de Figuero maakte hier weldra een einde aan.

Zoo vinden wij opgeteekend in de kroniek der kerk van St. Servaas, dat op 7 Maart 1579 de molens en huizen te St. Pieter werden afgebrand. De vrijheid St. Pieter strekte zich vroeger tot aan de wallen van Maastricht uit.

Mondragon sloot met een sterke afdeeling Wijk in.

Maastricht was nu als volgt ingesloten:

I. Bij de Hochterpoort door een regiment Spanjaarden en Lombardiërs met eenige vendels Walen en Duitschers, gecommandeerd door Lope de Figueroa, Hannibal Altemps en Karel van Mansveld

II. Bij de Tweebergerpoort door eene afdeeling onder Valdes.

III. Bij de Lenculenpoort door de Spaansche troepen onder Ferdinand de Toledo.

Digitized by Google

IV. Meer Zuidwaarts lag de commandant der artillerie de Barlaymont.

V. Bij den St. Pietersberg door Duitsche en Waalsche troepen onder Fronsberg, Fugger en den Graaf de Roeulx.

De beide Maasoevers waren verbonden door twee zeer hechte schipbruggen bij Heugem en Borgharen.

Octavio de Gonzaga schijnt met de cavalerie grootendeels in Oud-Vroenhoven in kwartier te zijn geweest.

De Spanjaarden legden aan de Brabantsche zijde 4 forten aan:

a. bij de Hochterpoort tegenover de kerk der Ridders der Duitsche Orde;

b. tegenover het bolwerk van St. Servaas;

c. op de hoogte tegenover de Lenculenpoort;

d. bij den Hunnenberg, tegenwoordig St. Pietersberg, ook Huynsberg genaamd, dit is waar langs de Jeker in de stad vloeit.

Mondragon bouwde op den anderen Maasoever eveneens twee forten.

Deze forten waren vierkant, door wallen en grachten omringd en van 4 bastions met het noodige geschut voorzien. Zij konden meerdere compagniën inhebben, terwijl zij hoofdzakelijk waren gericht tegen een tot ontzet oprukkenden vijand.

Parma ging met zijne oversten bij den arbeid voor, zoodat de forten na 2 dagen gereed waren.

Montesdoca en Ferdinand de Toledo, die langen tijd te Maastricht hadden vertoefd, werden door Parma over den aanval geraadpleegd.

Met Cervellona kwam men tot het besluit, dat het zwakste punt der verdediging gelegen was bij de Hochterpoort; Mondragon zou dan mee kunnen werken van den rechter Maasoever.

De gevolgen dezer insluiting bleven voor Maastricht niet uit; in de raadsnotulen van 13 Maart 1579 vinden wij reeds prijsbepalingen van de voornaamste levensbehoeften als: rogge, tarwe, haver, erwten, koolen, mout, boter, kaas, kaarsen en wijn. Bij boete van verbeurdverklaring werd verboden de goederen duurder te verkoopen dan bepaald was door den gemeynen raad.

16 Maart 1579 werd aan de brouwers en tappers verboden hooger bier te brouwen en te verkoopen dan van $2^1/_2$ stuivers de pint.

Onder de arme lieden, aan de stadswerken arbeidende werd op

Digitized by Google

verzoek van de officieren en bevelhebbers der armenhuizen haring en brood uitgedeeld van stadswege.

Barlaymont, inmiddels uit Namen aangekomen zijnde, keurde de aanvalsplannen af; het terrein was volgens hem te laag en hierdoor aan overstrooming blootgesteld, ook de aanvoer van geschut zou door den drassigen bodem zeer bemoeilijkt worden.

Met hem verklaarden de meeste aanvoerders zich voor een aanval op het tusschen de Lenculen- en St. Pieterspoort gelegen front.

Hier lag een vooruitgeschoven werk „il viejo" (1) genaamd. Strada beschrijft dit als een puntvormig bastion, met een ouden toren, daar achter een muur in den vorm van een elleboog.

„Qu'il y avoit là un bastion, qui s'avançoit en pointe après une „vieille tour, ensuite une muraille, qui faisoient un coude, qu'au „reste il espéroit que de la ruine de la pointe de ce bastion, que „de la cheute de la moindre partie de cette tour, de ce coude, „il y auroit assez de démolitions de terre pour remplir le fossé, „faire un chemin aux soldats pour aller donner l'assaut".

De wegen van den kant van den aanvaller waren ten deele hol en boden dus een groot voordeel aan.

De Spaansche troepen openden de loopgraven tegenover bedoeld werk en wierpen er een sterke bresbatterij op.

20 Maart 1579 gelastte Parma aan Francisco de Aguilar, Caspar Ortis en Sancho Lastrone om met hunne compagniën het werk aan te vallen en wanneer het genomen mocht worden het te versterken en tot het uiterste te verdedigen.

Tapijn nu, de plannen der Spanjaarden bemerkende, deed de wallen met geschut wapenen en ontving hen zoo wakker, dat zij slechts korten tijd in het bezit van „il viejo" bleven en onder achterlating van verscheidene dooden moesten terugtrekken.

In de Raadsnotulen van 24 Maart 1579 vinden wij vermeld, dat aan Mr. Sebastiaan, capitein en bouwmeester, voor groote arbeid, en omdat hij zich nog des daags nog des nachts spaart in en op die werken van de fortificatien, in recompensie van voorschreven diensten door den gemeynen raad zal begroet worden met 2 aemen goede wijn.

---

(1) Het woord „viejo" is Spaansch en w. z. het oude, het lidwoord „il" echter Italiaansch. Italiaansche en Spaansche bevelhebbers, officieren en soldaten waren er zeer vele in het Spaansche leger.

Digitized by Google

Wel eigenaardig is het, dat dit de eenigste maal is, dat van Tapijn's verdiensten in de Raadsnotulen melding wordt gemaakt.

De kroniek van de kerk van St. Servaas vermeldt dit bombardement op 23 en 25 Maart 1579.

De kroniekschrijver deelt mee, dat in 5 dagen in het geheel 11000 schoten gelost zijn en in 8 dagen 13807.

Er werd zelfs geschoten met „clooten" wegende 42 pond.

Herhaaldelijk was er alarm, doch de soldaten en huislieden bleven zeer welgemoed.

De reden van het geringe succes der Spanjaarden was voor een groot deel daarin gelegen, dat Barlaymont niet, zooals hem gelast was, den aanval krachtig met zijn artillerie steunde; dit is wel eenigszins in strijd met de zooeven aangehaalde kroniek.

Het moet worden toegeschreven aan een veete tusschen hem en een jong Italiaansch edelman Guido St. Georgia, een groot gunsteling van Parma, die adjudantsdienst verrichtte.

Na de mislukte aanval gelastte Parma den volgenden dag opnieuw het werk „il viejo" te beschieten, doch deze order werd nog slechter opgevolgd dan de vorige maal.

Tapijn deed des nachts de geleden schade herstellen.

De Spanjaarden openden nu op verschillende punten de loopgraven en mijnen. Bij St. Pieter, reikte Ferdinand de Toledo de behulpzame hand; tegenover de St. Antonius- en bij de Tweebergerpoort openden Lope de Figuerra en Valdes de approches.

Parma spoorde de gravers met woord en daad aan; ook trachtte hij geldgebrek zooveel mogelijk tegen te gaan door zijne juweelen te verpanden en geld te leenen van zijne onderbevelhebbers.

Hij deed dit alles om te voorkomen, dat de soldaten hunne posten en vaandels verlieten.

26 Maart 1579 werden twee mijnen aangestoken, terwijl de Spanjaarden gereed stonden om te stormen, ook de artillerie opende haar vuur; de bestorming ging echter niet door, omdat de ontploffing niet genoeg uitwerking had gehad.

Met Maastricht had men geen communicatie meer, de inwoners schenen vast besloten liever te willen sterven dan zich over te geven.

De oorlog werd hoofdzakelijk onder den grond in de mijnen gevoerd, hierbij werd van verschillende krijgslisten gebruik gemaakt, als het blazen van rook in de mijnen door middel van

Digitized by Google

orgelpijpen, waardoor het verblijf er in onmogelijk werd gemaakt en door het gieten met kokend water.

De Spanjaarden bedienden zich van zware houten schilden, waarin schietgaten waren, die in de mijnen werden gedragen, en van waar achter men de Maastrichtenaars neerschoot.

De Maastrichtenaars van hun kant deden met 600 man een uitval uit de Lindencruyspoort (Porte de Sainte Croix zegt Strada), terwijl Tapijn met 60 ruiters uit de Hochterpoort viel.

De Spanjaarden werden hierdoor totaal verrast, daar zij aan het rusten en eten waren; de meeste aanvoerders waren ten maaltijde bij Octavio de Gonzaga in het kamp der cavalerie, terwijl Parma zich op den rechter Maasoever bevond.

De Maastrichtenaars behaalden nu eene gemakkelijke overwinning, te meer nog, daar uit overgroote zuinigheid aan Spaansche zijde de lonten niet brandend waren gehouden.

Voeg hierbij nog het plichtverzuim der aanvoerders, die hunne posten verlieten om aan een feestmaal deel te nemen, zoo verklaart zich dit gemakkelijk.

Nog herhaaldelijk deden de belegerden met grooten moed uitvallen; bij een daarvan, vermoedelijk op 1 April 1579 (volgens de bovengemelde kroniek) werden van de Spanjaarden 200 man gedood van het Regiment Lope de Figueroa; den kapitein Cavalca, die gevangen genomen werd, deed men een steen om den hals en wierp men in de Maas.

De loopgraven naderden bijna overal de grachten; vooral bij den St. Antoniuswal waren zij zeer doeltreffend. Men besloot hier de algemeene bestorming te wagen en nam maatregelen om de grachten te dempen; hiertoe werden door de optrekkende wacht takkenbosschen meegenomen, een werk niet zonder gevaar, daar deze wachten van af de wallen steeds hevig onder vuur werden genomen.

Als een bewijs van moed van de belegerden kan worden meegedeeld, dat kapitein Willem de Riddere, in een bootje langs de Maas, door de vijandelijke gelederen wist te dringen om zich naar Antwerpen te begeven teneinde hulp en bijstand te vragen.

7 April 1579 deed Parma den krijgsraad verzamelen om zijne bevelen te geven voor de algemeene bestorming, die op 8 April moest plaats hebben.

Digitized by Google

Dat Parma zulk een haast maakte, vindt ten deele zijne oorzaak hierin, dat door de Spanjaarden een postduif was gevangen, die een briefje bij zich droeg, waarop vermeld stond, dat de belegerden vóór 15 April op hulp van buiten konden rekenen.

Dat er werkelijk gemeenschap met de buitenwereld heeft plaats gehad, blijkt uit het raadsverdrag van 18 April 1579, waarin wij vermeld vinden, dat men een ruiter, dienende onder den kapitein Rydder, die in de tegenwoordige belegering tijding van het hof (1) heeft gebracht, zal begroeten met een gouden kruis, tien daalders en een malder haver voor zijn paard, onder belofte hem nog verder voor zijne diensten te contenteeren en die te zullen vergelden.

De loopgraven moesten aan de grachten aansluiten, de mijnen geladen worden, de soldaten zich op den aanval voorbereiden, de posten bezet blijven, terwijl de troepen in hunne kwartieren werden geconsigneerd.

Voor hospitalen, geneesheeren en biechtvaders, om de soldaten in hunne laatste oogenblikken bij te staan, werd gezorgd.

Allereerst moest de gracht bij den St. Antoniuswal geheel gedempt worden. Om dit werk te vergemakkelijken moest Mondragon van den rechter Maasoever de Hochterpoort hevig beschieten.

In de meermalen aangehaalde kroniek wordt dan ook vermeld, dat men op 6 April begon te schieten van de Beck naar de Biezen.

Verder waren er 2 bresbatterijen opgericht elk van 20 stukken, een in de nabijheid van de Lenculenpoort en een in de nabijheid van de Hochterpoort.

Deze batterijen hadden na $2^1/_2$ uur bresgeschoten, terwijl het bastion bij de Lenculenpoort door het springen van een mijn ten deele verwoest was.

Met het aanbreken van den dag schaarde het Spaansche leger zich in slagorde: aan de Hochterpoort het oud Lombardisch regiment van Lope de Figueroa, verder het regiment Valdez, 6 companiën van Hannibal Altemps, en de Duitschers en Bourgondiërs (2).

(1) Vermoedelijk van den Prins van Oranje.

(2) Volgens Strada 10 vaendelen van Hannibal Altemps uit Duitschers en Bourgondiërs bestaande en 5 vaendelen van 500 Walen.

Digitized by Google

Deze afdeelingen waren zooveel mogelijk vooruitgeschoven, terwijl nog 8 compagniën van Hannibal Altemps in slagorde stonden bij het fort.

Bij de Lenculenpoort waren het regiment van Ferdinand de Toledo, 6 compagniën van Fronsberg en de Duitschers onder Barlaymont opgesteld. Eene afdeeling Duitschers onder Fugger stond in reserve bij het fort (1).

Parma had zich zijne persoonlijke opstelling gekozen tusschen de beide bresbatterijen.

In de stad zelf had men niet stil gezeten, vrouwen en kinderen werkten mee op de punten waar den aanval werd verwacht.

Tapijn wekte de bezetting en burgers geestkrachtig op om de stad voor den Prins van Oranje te bewaren.

Hij voerde zelf het bevel bij de Hoehterpoort, welke hij als het zwakste punt beschouwde.

Bij de Lenculenpoort werd het bevel gevoerd door Manzano, deze was een Spanjaard, sedert 5 jaar wegens een moord uit hunne gelederen naar de Staatschen gedeserteerd; hij moet niet minder bekwaam en dapper dan Tapijn geweest zijn.

Parma deed berichten inwinnen omtrent den toestand van de grachten, daar deze echter tegenstrijdig waren, wilde hij juist zich zelf van den waren toestand overtuigen toen Guido S. Georgio hem meedeelde, dat alles in orde was.

Parma deed toen eerst een gebed en gaf daarop het teeken tot den aanval.

De kanonnen zwegen en onder den kreet van Santiago begonnen de Spanjaarden te stormen.

Bij de Hochterpoort werd de bres het eerst bestormd door een korps vrijwilligers, hoofdzakelijk jonge Italiaansche edellieden, onder aanvoering van Fabio Farnese.

Zij werden door een hagelbui van steenen en kogels onthaald en betaalden bijna allen hun onverschrokkenheid met den dood.

De Regimenten Lope en Valdez, eerst een weinig onthutst door dezen tegenstand, sloten zich weer aan en begonnen met groote koelbloedigheid storm te loopen in gesloten gelederen.

---

(1) Strada vermeldt bij deze aanvalscolonne ook nog de Walen van den Graaf van Reus.

Digitized by Google

Parma gelastte, dat men zich meer verspreiden zou om minder aan het vijandelijk vuur bloot te staan.

Bij de Lenculenpoort ging het voor de Spanjaarden niet veel beter; de Duitschers en Walen, die op de rechtervleugel waren opgesteld, gingen zonder het Regiment Toledo af te wachten tot den aanval over.

Zij werden door de belegerden op musketschoten en kanonnen geladen met schroot, spijkers en kettingen onthaald, hetgeen eene ware verwoesting in hunne gelederen aanrichtte.

De Duitschers en Walen werden in groote wanorde teruggeworpen op het Regiment Toledo, dat na hen ten aanval oprukte; de verwarring hierdoor veroorzaakt werd in dit versche regiment overgeplant.

De Spanjaarden maakten van de volgende list gebruik: aan de Hochterpoort n.l. verspreidden zij het bericht, dat de Lenculenpoort genomen was en bij de Lenculenpoort het omgekeerde.

In het begin hadden deze berichten eene goede uitwerking, doch toen de soldaten de onwaarheid er van inzagen, juist de tegenovergestelde.

Beide berichten waren afgezonden door den graaf van Mansfeld.

Eene andere oorzaak, die tot de nederlaag der Spanjaarden aan de Hochterpoort meewerkte, was een toren bestemd tot flankement van de gracht.

Deze toren was door de Spanjaarden, als een geheel met aarde gevuld bolwerk beschouwd en daarom bij de beschieting niet onschadelijk gemaakt; Tapijn had dit bolwerk echter terdege met geschut bewapend en opende het vuur er uit op de dichte drommen Spanjaarden, die tot den storm oprukten.

De andere wapenen, waarvan de verdedigers zich bedienden, waren dorschvlegels, mestvorken, zeisen, kokend water, pekkransen, gesmolten lood, zware steenen en wagens, waarvan de assen voorzien waren van scherpe ijzeren priemen, die zij in de gracht lieten rollen.

Parma getroffen door den heldenmoed der verdedigers en door de talrijke verliezen der zijnen gaf eindelijk bevel tot den terugtocht.

Zijne artillerie opende het vuur om dit mogelijk te maken.

Bij den terugtocht sprong in een der batterijen een vat buskruit, hetgeen aan vele Spanjaarden het leven kostte.

Digitized by Google

Over de verliezen der Spanjaarden zijn de verschillende schrijvers het niet eens.

In de kroniek van de kerk van St. Servaas (8 April 1579) wordt vermeld, dat er wel 2000 gebleven zijn, terwijl er 400 verbrand zouden zijn bij de ontploffing, in het geheel zouden de Spanjaarden 10000 man hebben verloren; deze opgaven moeten echter als wel wat overdreven beschouwd worden.

Dinothus geeft op 11 Spaansche oversten van naam, 5 vendrigs en 13 Italiaansche oversten van naam gesneuveld, 11 gewond en ruim 3000 minderen gesneuveld.

Vazques vermeldt, dat de Spanjaarden alleen 700 hunner beste soldaten verloren, het aantal der gewonden was ontelbaar.

Bor vermeldt 2000 personen aan Spaansche zijde gesneuveld, waaronder 47 officieren, zoo Spanjaarden, Italianen als andersinds en vele gekwetsten.

Voor de gekwetsten moet goed zijn zorg gedragen; Parma had voor hen een zeer schoon huis als hospitaal laten inrichten, waarin wel 400 gewonden waren, van deze zijn nog velen gestorven.

Volgens Strada zouden er nog ± 130 gekwetsten naar Luik zijn geëvacueerd.

Parma leerde uit deze onderneming, dat hij bij eene belegering meer van mijnwerkers, dan van soldaten gebruik moest maken; dat de aanvoerder zich persoonlijk van den toestand moet overtuigen; dit slaat op de tegenstrijdige berichten, welke hij kreeg omtrent den toestand der grachten voor de bestorming.

Ook bleek hem dat de verkenning niet naar behooren was geschied, onder meer wat betreft den toren, bij de Hochterpoort, welke door de Spanjaarden voor een onbeteekenend bolwerk was gehouden.

Parma sprak zijne legerhoofden toe, om hen na deze groote nederlaag op te wekken en hen te bedanken voor de wijze, waarop zij hunne plicht hadden gedaan.

Deze toespraak wekte groote geestdrift op, men legde de plechtige belofte af om alles in het werk te stellen om Maastricht te veroveren.

Tegen middernacht werd Parma gewaarschuwd, dat de Maastrichtenaren bezig waren om de bressen te herstellen, hij deed

Digitized by Google

toen aanstonds het vuur openen, doch dit was van weinig uitwerking; den volgenden morgen waren nagenoeg alle bressen weer hersteld, men had zware palen in den grond geslagen en hier tusschen aarde geworpen en deze aangestampt.

In het boekje van Victor Joly getiteld: „Siége de Maestricht sous Alexandre Farnese duc de Parma" komt een eenigszins romantisch verhaal voor omtrent den aanval op 8 April 1579 (1).

Voor de curiositeit geven wij het hierbij.

Het betreft namelijk het verraad van den kapitein Blommaarts, commandant van een compagnie Duitschers.

Hij was namelijk met een zekeren Marthijns, een katholieken goudsmid, overeengekomen om de stad tegen betaling van een groote som in handen der Spanjaarden te spelen.

Bij een uitval op 25 Maart werd Blommaarts krijgsgevangen gemaakt, vermoedelijk gaf hij zich gevangen, hij verzocht toen om naar den hertog van Parma te worden gebracht, met wien hij overeenkwam om voor de som van 30000 ducaten Maastricht over te leveren.

Parma zou den avond voor den grooten aanval een vuur doen aansteken in het fort tegenover de Lenculenpoort; met het aanbreken van den dag zou hij dan de poorten open en de schildwachten slapende vinden.

Hoewel zijn ridderlijke aard zich hiertegen verzette en hij liever de stad door wapengeweld wilde nemen, stemde Parma toe.

Den volgenden morgen ontvluchtte Blommaarts, in schijn achtervolgd door de Spanjaarden, die hem nog eenige schoten achterna gaven.

Zijn terugkomst wekte de achterdocht op van den kapitein Lesley, commandant der Schotten.

Blommaarts dischte een verhaal op van zijne ontvluchting uit het Spaansche kamp, hij deelde mee, dat de aanval gericht was tegen de Lenculenpoort, dat de Duitsche troepen in het kamp aan het muiten waren over het niet uitbetalen der soldij, en dat men met angst vervuld was over de uitvallen van Tapijn.

In den avond van den 7den April zouden Manzano en Lesley

(1) Aan dit verhaal mag geen geschiedkundige waarde toegekend, ook is niet kunnen worden nagegaan, aan welke bronnen Joly dit verhaal heeft ontleend.

Digitized by Google

bij het maken van eene ronde langs de werken der Hochterpoort op Blommaarts en Marthijns gestuit zijn, die hunne plannen betreffende het verraad bespraken.

Blommaarts verwachtte dien avond het afgesproken signaal van den aanval te zien.

Onder de Hochterpoort had men een mijn gegraven, terwijl de sleutels dier poort in handen van Marthijns waren.

Naar aanleiding van het gehoorde liet Manzano de compagnie, welke de wacht had aan de Hochterpoort, vervangen door Schotten en de mijn onder water zetten.

In den krijgsraad, welke dien avond gehouden werd, deelden zij aan Tapijn en Schwartsenberg het gehoorde mee.

Blommaarts kwam ook in den raad en men zeide hem daarop, dat er verraad broeide, en dat men van plan was de stad voor geld aan de Spanjaarden over te leveren.

Blommaarts deelde toen mee, dat hij tijdens zijn verblijf in het Spaansche kamp, vreemde zaken gehoord had; hij verdacht Marthijns, den goudsmid, van in correspondentie te zijn met den kapitein Maas, secretaris van Parma. Hij raadde aan Marthijns onmiddellijk gevangen te doen nemen; de zaak zou dan spoedig tot klaarheid komen.

Tapijn dicteerde daarop Blommaarts een brief aan Parma, waarin hij hem meedeelde, dat Parma vol vertrouwen op de Hochterpoort kon aanvallen, daar de Maastrichtenaars den hoofdaanval verwachtten op de Lenculenpoort.

Bij de Hochterpoort werd de artillerie slechter bediend, er was weinig ammunitie op den wal; een mijn zou den Spanjaarden den doortocht verschaffen, terwijl in het heetste van het gevecht de poort zou geopend worden.

Hij hoopte, dat Parma zijne belofte jegens hem even zoo goed zou houden, als hij zelf dit deed ten opzichte van Parma.

Blommaarts werd gedwongen dit stuk te teekenen, waarop het in de gracht buiten de Lenculenpoort werd geworpen, waar men zeker was, dat het door de Spanjaarden gevonden zou worden.

Tapijn liet daarop de artillerie aan de Hochterpoort versterken en den toren, links er van gelegen, bewapenen Welke verwoestingen dezen toren in de gelederen der Spanjaarden teweegbracht zagen wij reeds.

Digitized by Google

Blommaarts moest den nacht bij Tapijn blijven; hem werd beloofd, dat men hem den volgenden dag op de proef zou stellen, hij zou zich dan schitterend kunnen rehabiliteeren, als het bleek, dat hij ten onrechte verdacht was geworden.

Hij moet zich den dag van de bestorming schitterend hebben gedragen, hetgeen eenigszins de verdenking van hem afleidde.

Marthijns werd echter gevangen gezet.

Het einde van Blommaarts was tragisch. Omstreeks half Mei was het hem gelukt door te dringen in den kerker, waar Marthijns gevangen zat; hij doodde hem, waarop hij door Tapijn, Manzano en een paar Schotten overvallen werd; Blommaarts werd gedood en zijn lijk opgehangen aan de kanteelen van de Hochterpoort met een groot opschrift op de borst, waarop te lezen stond: „Récompense des espions du duc de Parma".

In de raadsnotulen van 18 April 1579 vinden wij nog opgeteekend, dat alle burgers van wat qualiteit, oud of jong, gehuwd of ongehuwd, zich bij hunne vendels moesten voegen om behoorlijk wacht te doen en alle mogelijke diensten te verrichten, die men van hen kon vergen, zoo bij dag als bij nacht.

Wanneer zij zonder bekomen verlof zich van hunne vendels verwijderden zouden zij gestraft worden met 3 dagen te water en brood in den kelder en bovendien moesten zij nog staan tot arbitraire correctie.

Dien zelfden dag werd besloten 2000 gulden op te nemen tegen een interest van 10 %.

In het Spaansche leger begon na deze groote nederlaag gebrek aan manschappen en aan de noodige krijgsbehoeften te komen.

Aan eene hernieuwde bestorming, zooals enkele oversten wenschten viel niet te denken, de artilleriebenoodigdheden moesten eerst uit Luxemburg komen.

Tot het opbreken van het beleg, waartoe enkele aanvoerders adviseerden kon Parma niet besluiten, dit gedoogde zijne eer en die zijner dapperen niet.

Zijne nieuwe aanvalsplannen werden gericht tegen de Tweebergerpoort.

Voor deze poort was door de Maastrichtenaars een groot bolwerk, dat puntvormig toeliep, aangelegd, voorzien van een borstwering en omgeven door een gracht, $^1/_2$ piek diep.

Digitized by Google

Binnen dit ravelijn bevond zich een tweede verschansing eveneens met een gracht omgeven, deze versterkingen waren onderling en met de poort door bruggen vereenigd.

De poort zelf werd door een groote en vier kleine torens beschermd (1).

Tapijn deed tijdens het beleg achter deze poort nog eene versterking opwerpen in den vorm van een halve maan.

Voor dit bolwerk moet eene natte gracht hebben gelegen; op de teekening voorkomende in het archief te Marburg (zie onder bronnen, aan het begin van dit opstel) wordt melding gemaakt van een „Fossé rempli d'eau".

De Maastrichtenaren zullen het water daarvoor in tonnen en vaten uit de Maas of Jeker hebben moeten aanvoeren, daar er in de nabijheid der Brusselsche straat geen water aanwezig is. De leemachtige bodem zou oorzaak geweest zijn, dat het water niet heeft kunnen wegloopen uit deze gracht.

Tegenover deze werken werd door de Spanjaarden een groot bolwerk (platform vinden wij vermeld) opgeworpen. Men noemt een dergelijk werk een kat.

Het grondwerk werd, om de soldaten te sparen, hoofdzakelijk verricht door mijnwerkers uit Luikerland en door boeren uit den omtrek.

In de bosschen van Petersheim werden boomen gekapt, tot het vlechten van schanskorven en manden en het maken van palisaden en facines.

Het platform werd gemaakt uit met aarde gevulde schanskorven, die op elkander geplaatst en met balken vereenigd waren.

Het was vierkant met eenigszins afgeronde voorvlakken. De breedte van elke zijde bedroeg 115 voet, de hoogte 135 voet, de achterzijde was eenigszins hellend, men moest hier het werk bestijgen.

Het bouwkundig woordenboek van Pijtak geeft voor een Spaansche voet 0.28266 M., wij krijgen dan ± 32.5 M. lengte en ± 36.8 M. hoogte.

Nathan geeft hiervoor op 35 M. lang en 8 M. hoog.

---

(1) Zie de toelichtingen bij de schetsen gevoegd.

Digitized by Google

Bastion voor de Tweebergerpoort te Maastricht, tijdens het beleg van Parma in 1579.

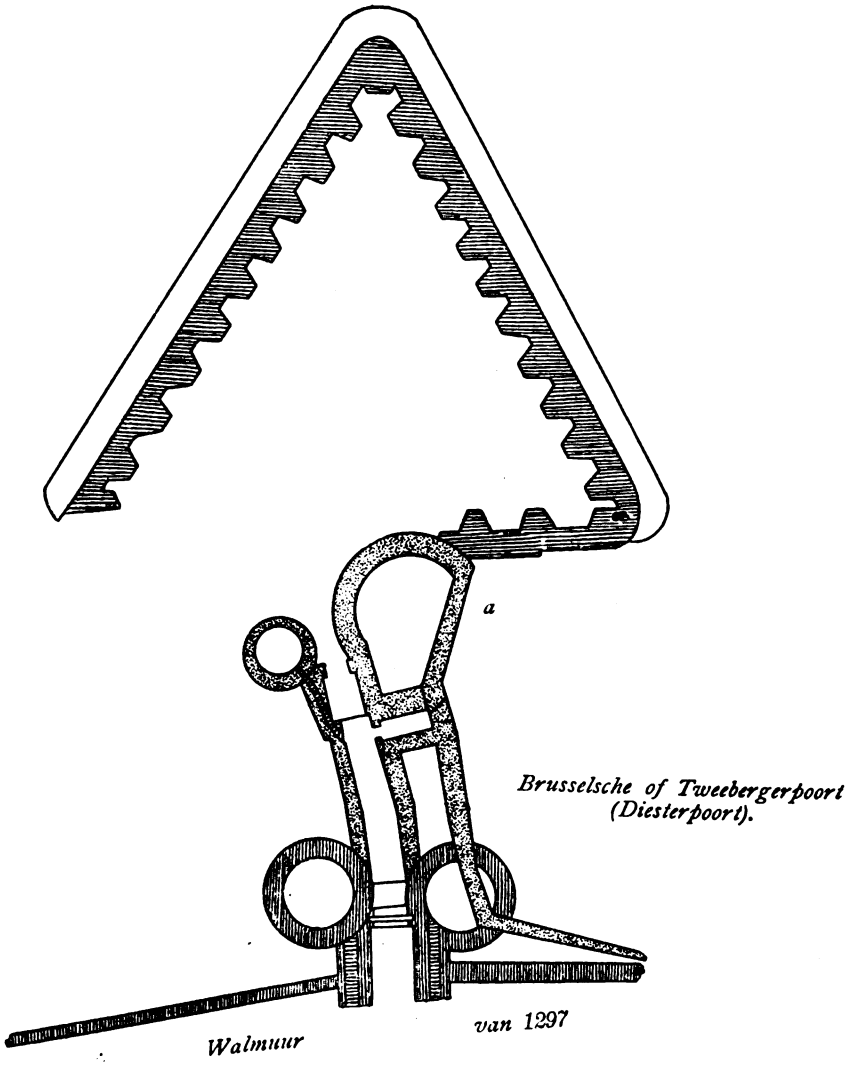

Muurwerk begin der 16de eeuw.

id. omstreeks 1470.

id. 1298—1300.

Naar eene schets (vermoedelijk van H. P. H. Eversen) berustende in het Rijksarchief van Limburg uit de 19de eeuw.
Schaal ?

a. Van den HoogWelGeboren Heer Jhr. Mr. V. E. L. DE STUERS ontvingen wij de zeer gewaardeerde opmerking, dat dit gedeelte van den toren eveneens rond moet geweest zijn.

Digitized by Google

Schets van het ravelijn voor de Tweebergerpoort volgens de gravure van BAUER.

(Plaat 17 van den atlas).

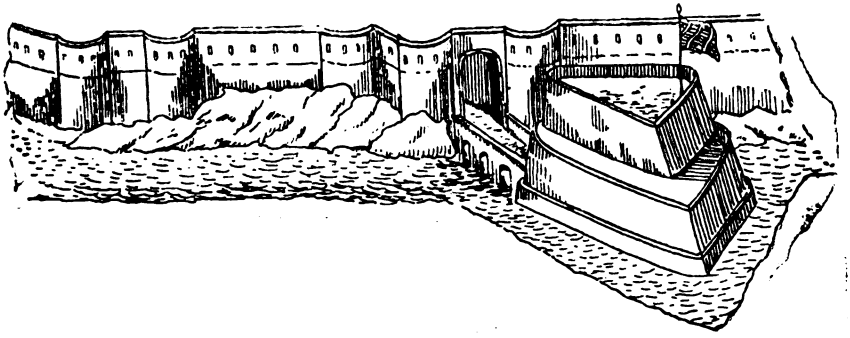

Op de oorspronkelijke teekening zijn vele détails door soldaten, rook en door een vlag bedekt; de drie op deze schets aangegeven torens zijn duidelijk te zien, de vierde toren (zie plattegrond, pag. 180) is niet aangegeven.

Het hooge reduit is vermoedelijk van steen geweest (zie de schets hierboven. De ligging der brug over de stadsgracht komt hier echter niet mee overeen. Uit deze schets zou echter nog volgen, dat het ravelijn niet recht voor de poort lag, hetgeen onwaarschijnlijk is.

Op de plaat in den atlas van Bauer wordt dit werk Parma genaamd

Merkes vermeldt, dat de houten brug, die gemeenschap voerde met de Tweebergerpoort kwalijk gedekt was.

Ils l'appeloient le Bouclier de la Porte. Il étoit fait en forme de bastion, qui se terminoit en pointe, il avoit un parapet d'où les assiegez pouvoient tirer à couvert et étoit environné d'un fossé d'une demie pique de profondeur. Au dedans de ce ravelin, il y en avoit un autre qu'on ne voyoit point, où les assiégés se retireroient par-dessus un pont de bois, s'ils étoient contraints de ceder et d'où ils pourroient soûtenir et recommencer le combat. Et cette fortification intérieure avoit comme l'autre un parapet et un fossé aussi profond. Que si les ennemis s'en rendoient les maîtres, il y avoit par derrière une autre retraite environnée d'un parapet et d'un fossé fait en triangle. On alloit de là à la Porte de Bruxelles par un petit pont étroit qui traversoit le fossé de la ville.

Quatre petites tours et une plus grande (1) défendoient la porte; et afin que rien ne manquât, ils avoient assuré chaque rempart de ce triple bastion avec le gros pieux, qu'ils avoient fichez dans la terre. Ils y avoient fait des casemattes où il y avoit des mousquetaires. Ils avoient creusé des fourneaux le long du bord du fossé et avoient fait quantité d'ouvertures dans le fossé le plus grand et le plus proche des ennemis,

(1) Vermoedelijk wordt met dezen grooten toren het reduit bedoeld, op den plattegrond (zie pag. 180) komen slechts vier torens voor.

Digitized by Google

pour sortir à leur veuë par le bord d'enhaut, ou pour se jetter inopinément dans la campagne par un passage souterrain; car ils avoient pratiqué quelques secrètes sorties à l'endroit de la campagne, qui étoit le plus près du fossé.

Uit: Strada, Histoire de la guerre de Flandre, traduite par P. DU RYER, deel II, pag. 367 en 368.

Het had de gedaante van een bolwerk met een uitspringenden hoek en eene borstweer, waarachter de belegerden bedektelijk schoten, alles omgeven met een watergracht van 2 ellen diepte.

In dit ravelijn bevond zich nog een ander, hetwelk de belegeraar niet zien konde, zijnde door het eerste gedekt, en waarin de belegerden over eene wel voorziene houten brug terugtrokken, ingeval zij eenmaal tot wijken gedwongen werden. Deze binnenste bevestiging had echter voornamelijk ten doel, om den belegerden allen bijstand te verleenen, hen uit dezelve te voeden, alle geleden verliezen dadelijk te herstellen en alzoo steeds met nieuwe krachten den strijd te beginnen. De borstwering was even zwaar als de eerste en ook de gracht van gelijke diepte, doch liep met eenen scherpen hoek en dus slechts onder twee glooiingen of vlakken naar beneden.

Uit deze nieuwe driehoekige wijkplaats (reduit) voerde men wederom gemeenschap met de Brusselsche poort, door middel van eene houten brug. welke laatste echter kwalijk gedekt was.

Vier kleine en een groote toren (1) hadden het gezicht op deze poort en verdedigden dezelve met rechtstreeksche en zijdelijksche te vuren uit kartouwen slangen en musketten, en alle borstweringen waren aan de buitenzijde tegen het stormen door hellende stormpalen met ijzeren punten of fraiseeringen gewapend.

Verder had Sebastiaan in de keel dezer werken flanken en kasematten laten vervaardigen, waarin al mede velen zijner beste scherpschutters en musketiers werden geplaatst. Zij hadden langs de grachtboorden nog vele mijnovens in gereedheid gebracht, verscheidene opgangen naar de batterijen tot eene rappe bediening en vlugge gemeenschap en eenige onderaardsche gangen, zoo tot onverhoedsche uitvallen, als wel tot het bespieden der naderingsmijnen waren ongemeen ver gevorderd. Deze luistergalerijen hadden haren ingang op geheime of bedekte plaatsen in de kapitale gracht.

Uit: J. G. W. MERKES, 1e Luitenant-Ingenieur, Het beleg van Maastricht in 1579, pag. 90, e. v.

---

(1) Met dezen grooten toren wordt vermoedelijk het reduit bedoeld, dat in het ravelijn lag.

Ook op de teekening, berustende in het archief te Marburg, (faict le 19e de Junie A° 1579) komen slechts vier torens voor.

Digitized by Google

Schets van het bolwerk, opgeworpen voor de Tweebergerpoort, volgens de gravure van BAUER.

(Plaat 18 van den atlas).

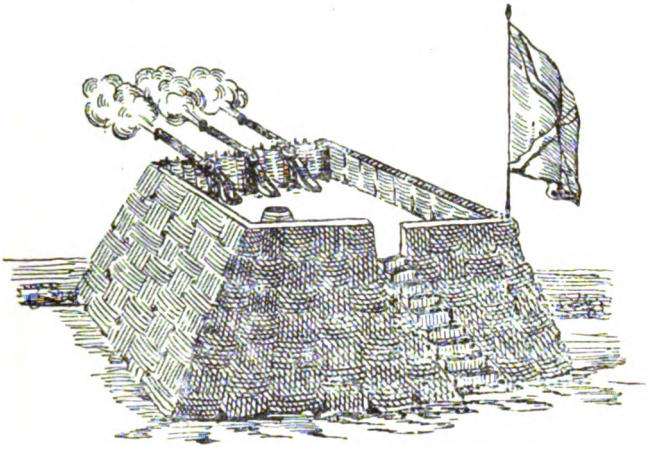

MOLES PLANIFORMIS CONTRA PARMAM ERIGITUR.

Het had de ongemeene hoogte van 135 voeten, zoodat men niet alleen in het ravelijn zag, maar men beheerschte de muren en torens der vesten en de straten der stad over de geheele lengte.

De vorm der verhoogde batterij was vierhoekig, hoewel de front biedende zijde, de breedste, een weinig opliep, hebbende deze eene lengte van 115 voeten. De borstweer had men 6 voeten meer dikte gegeven dan naar gewoonte, wijl dezelve veel aan het vijandelijk geschut was blootgesteld. Zij had alzoo ongeveer 24 voeten dikte. Dicht achter deze beukenrij was een wacht van musketiers en er waren ook kruitmagazijntjes gemaakt. Ook was er naar den buitenkant een breede opgang, waar langs men die stukken geschut liet aanvoeren.

Op de vleugels of flanken was de borstweer met schanskorven, zandzakken en gevlochte tuinen gedekt, waarvan de tusschenruimten met klei en zoden aangevuld werden.

Uit: het hierboven aangehaalde werk
van J. G. W. MERKES, pag. 93 en 94.

Digitized by Google

In deze schans werden 3 stukken geschut alsmede 24 der meest bekwame musketiers opgesteld, men begon nu van hieruit de stad te beschieten, men had hierdoor het voordeel verkregen, dat men de wallen op dit punt beheerschte en de Maastrichtenaars kon beletten zich aldaar optehouden.

De kroniek van de kerk van St. Servaas vermeldt nog, dat de stad op 27 en 28 April 1579 tijding kreeg van de Staten, door middel van eene duif en van een jongen, die van St. Pieter kwam zwemmen.

Naar aanleiding hiervan werden pektonnen uitgestoken van de St. Janskerk.

In de raadsnotulen van 4 Mei 1579 vinden wij wederom prijsbepalingen van de voornaamste mondbehoeften. Aan de artikelen, vermeld in de ordonnancie van 13 Maart 1579 werden nog toegevoegd zeep en oud spek.

Aan de beheerders van de kapel van den Heiligengeest werd vergund 2 kelken te verpanden of te verkoopen om het daarvan komende geld voor het onderhoud der armen te employeeren.

Verder werd eene commissie benoemd om de beesten op te schrijven.

12 Mei werd bepaald, dat men als tegemoetkoming in het onderhoud der soldaten, aan de burgers, die inkwartiering hadden, per dag en per soldaat, onverschillig van wat qualiteit hij ook zij, 4 stuivers Brabants zou geven van het nieuw geslagen koperen geld.

15 Mei werd op verzoek der overheid der 5 compagniën van de kerspelen eene verandering gebracht in de indeeling.

De compagniën kregen eene sterkte van 120 hoofden en zouden van stadswegen onderhoud krijgen, de gezeten burgers uit deze compagniën zouden verdeeld worden onder de 4 gezworen broederschappen (1), terwijl de arme lieden uit deze broederschappen bij bovenbedoelde 5 compagniën werden ingedeeld.

Omtrent het garnizoen vinden wij nog aangeteekend in de kroniek van de kerk van St. Servaas d.d. 17 Mei 1579, dat er nog 5 vendels pioniers bestaande uit huislieden waren aangenomen, terwijl er nog 7 vendels waren opgericht van Nederlandsche knechten van huislieden.

---

(1) De vier gezworen schuttengilden n.l. de handboogschutten van St. Sebastiaan, de oude voetboogschutten van St. Joris, de St. Hilarius bussenschutten, de jonge voetboogschutten van St. Antonius.

Digitized by Google

In de eerste dagen van Mei waren de Spanjaarden reeds zoo verre met het bouwen van de schans gevorderd, dat zij den aanval konden hervatten.

Het is dan ook aan deze schans te danken, dat zij later binnen Maastricht kwamen.

Ook hadden zij getracht zich meester te maken van het St. Antoniuseiland, dit gelukte hun in den aanvang, maar zij moesten door het geschutvuur der belegerden deze plaats weer ontruimen.

De verdere maatregelen, die de Spanjaarden voor den aanval, en voor de verdediging hunner stellingen namen, bestonden in het opwerpen van aarden wallen rondom de stad, van den eenen Maasoever naar den anderen (circumvallatielinie).

Aan de Brabantsche zijde werden nog 11, aan Wijkerzijde 5 schansen gebouwd.

Deze werken hadden hoofdzakelijk ten doel om aan de belegerden alle hoop op hulp van buiten te ontnemen.

Toen Willem van Oranje dan ook in Juni met zijnen broeder Jan van Nassau met 3000 ruiters en ongeveer 100 vendels voetvolk aanrukte om Maastricht te ontzetten, zag hij het vergeefsche daarvan in en deed hij zijn leger terugtrekken, zich er toe bepalende met te Keulen, waar onderhandelingen werden gevoerd, te trachten eene wapenschorsing te verkrijgen, iets dat op aansporing van Parma niet gelukte.

De Spanjaarden konden nu geheel hun aandacht wijden aan de voltooiing van het bolwerk voor de Tweebergerpoort gelegen.

De verdediging werd door de Maastrichtenaren zoowel daar, als elders zeer hardnekkig en actief gevoerd.

De kroniek van de kerk van St. Servaas vermeldt uitvallen op 9 Mei 1579 buiten de St. Pieterspoort, waarbij de hutten (barakken) verbrand werden op de Bleekerij, velen werden doodgeschoten en 4 gevangen genomen; op 13 Mei 1579 buiten de Tweebergerpoort, waarbij in de 1ste en 2de schans werd gevallen, vele personen werden daarbij gedood, terwijl vuurroeren, kapotten, mantels enz. werden buitgemaakt.

22 Mei 1579 werd een uitval gedaan buiten Hoogbruggen, waarbij alle schansen en korven werden verbrand, terwijl er 60 of 70 Spanjaarden werden gedood en 2 gevangen genomen. Dienzelfden dag werd, op verzoek van het garnizoen, aan de soldaten

Digitized by Google

eene maand voorschot, die zij beweerden hun te competeeren als stormmaand, gegeven uit de geslagen noodmunt, opdat de soldaten zich des te vlijtiger bij de bewarenisse der stad zouden employeeren (Raadsnotulen).

In de kroniek van de kerk van St. Servaas lezen wij, dat op 19 Mei 1579 de Spanjaarden met 6 of 7 stukken begonnen te schieten op Tweebergen.

Op 25 en 26 Mei werden vergeefsche aanvallen gedaan op het bolwerk, het gelukte hun dit op 28 Mei te doen springen.

In Maastricht begon langzamerhand gebrek te komen, wij vinden dan ook in de raadsnotulen verschillende bepalingen hoofdzakelijk met betrekking tot de bakkers; vermelding verdient ook nog, dat deze lieden weigerden het nieuwe koperen geld in betaling te nemen (notulen van 22, 25 en 28 Mei en van 3 Juni 1579).

De gemeynen raad stelde de voorraad rogge, die op den spiker (zolder) van Onze Lieve Vrouwe lag, disponibel (notulen 25 Mei 1579).

Tegen de bakkers werden zware straffen bedreigd, wanneer zij niet aan de door den gemeynen raad gestelde voorwaarden wilden voldoen als: verbeurdverklaring van hunne bakkerijen en het verbod om een jaar in de stad Maastricht en hare vrijheid te mogen bakken, bovendien zouden zij vier uren op de kaak gesteld worden. (Notulen 3 Juni 1579).

28 Mei werd met het oog op de vele klachten der burgers door den gemeynen raad besloten, dat die burgers, welke belast waren met het onderhoud der ruiters daarvan ontheven zouden worden; in den vervolge zou dagelijks van stadswegen aan elken ruiter 12 stuivers Brabants gegeven worden tot onderhoud van zich en van zijn paard.

Het duurde den geheelen maand Mei voor dat de Spanjaarden meester waren van het bolwerk voor Tweebergen, niettegenstaande de gracht geheel met rijshout was gevuld.

Het bolwerk werd in front vernield, de verdedigers hielpen hierin mee, doordat zij alles wat zij verlieten opruimden, uit vrees, dat de Spanjaarden er eene schuilplaats achter zouden vinden.

Zij moesten zich eindelijk achter de vestingmuren terugtrekken.

Nu de Spanjaarden ten slotte met groote verliezen aan den voet der walmuren waren gekomen, begonnen zij de wallen te onder-

Digitized by Google

mijnen en trachten zij zich van den grooten toren bij de Tweebergerpoort meester te maken; wel verloren zij tal van manschappen, maar toch zetten zij door en namen ten slotte den toren; zij richtten hier opstellingen in voor hunne musketiers, die van hieruit in de straten van de stad konden vuren.

Volgens Bor werd 3 Juni 1579 de stad door Parma opgeëischt; hij bood genade aan, en hij deelde aan de inwoners mee, dat zij op geen ontzet konden rekenen, en bood zelfs aan, enkele personen een vrijgeleide door zijn leger te geven, opdat zij zich van de sterkte van zijne stellingen konden overtuigen.

De Maastrichtenaren antwoordden, dat zij God lof nog geen gebrek hadden, en dat zij zoolang zij niet door de nood gedwongen werden, hun eed aan den Prins niet zouden breken, en dat zij zoolang zij handen en armen hadden, zich tegen de Spanjaarden zouden te weer stellen en hun stad zouden verdedigen.

4 Juni 1579 leden de Spanjaarden wederom eene gevoelige nederlaag, daar de Maastrichtenaars een der mijnen der Spanjaarden in brand hadden gestoken. Zij waren daarin uitgekomen door een tegenmijn; toevallig waren in de mijn vele Spanjaarden, die daar lagen te slapen, vermoeid als zij waren van het werk.

Allen verloren hierbij het leven. (Kroniek van de kerk van St. Servaas).

De Spanjaarden bleven intusschen voortdurend veld winnen, ondanks den grooten moed en volharding der belegerden.

De genoemde kroniek vermeldt de hervatting van het bombardement op de Tweebergerpoort met 9 stukken op 5 en 6 Juni 1579.

Onder de meest eigenaardige verdedigingsmiddelen vinden wij ook vermeld, dat de belegerden gevulde bijenkorven tusschen de aanvallers wierpen.

15 Juni 1579 vinden wij in de raadsnotulen wederom eene resolutie met het oog op de vele klachten der burgers, dat personen, die in het bezit waren van voorraden levensmiddelen, weigerachtig waren, die te verkoopen tegen den vastgestelden tax; verder kwamen moeielijkheden voor met het in betaling nemen van de koperen noodmunten.

Wanneer bedoelde lieden zich hieraan niet wilden onderwerpen, zouden deze goederen uit hun huis worden gedragen om ten behoeve van de stad in het gemeyn commissiehuis verkocht te

Digitized by Google

worden; bedoelde goederen waren: rogge, tarwe, haver, erwten, hooi, draf, kolen, smalt, kaas, kaarsen en spek.

Voor al deze artikelen werd eene nieuwe prijsbepaling gemaakt.

De Spanjaarden vervolgden de maatregelen tot aanval, door het droogmaken van de gracht over een afstand van ± 450 pas rechts en links van de Tweebergerpoort. Dit werd zeer vergemakkelijkt door dat de torens bij de poort door hen bezet waren, zij konden hierdoor de Maastrichtenaren beletten op de wallen te komen.

Strada geeft op 300 pas rechts en 150 pas links van de poort.

Hierop werden de walmuren ondermijnd en op 3 plaatsen verwoest. Bij den St. Servaastoren stortte een groot stuk van den wal in, op welke bres de Spaansche vlag werd geplaatst door Camille Mairelli, die voor zijne dapperheid door Parma met een gouden keten werd beloond en later aan het hoofd van eene compagnie Walen werd geplaatst.

Parma gelastte nu om met de hand de artillerie op den wal in batterij te brengen, ten einde de halve maan onder vuur te kunnen nemen.

Hij zelf met vele edellieden hielpen bij dit gevaarlijke werk.

De Spanjaarden maakten op de wallen borstweringen om beschermd te zijn tegen het vuur van de verdedigers.

Ook werd een brug geslagen van af de uitmonding der loopgraven tot aan den wal.

Langs deze brug, die 15 Juni gereed kwam, werden 14 stukken zwaar geschut naar de wallen gebracht, men begon nu met 40 ponders op de halve maan te schieten.

Hierbij sneuvelde de generaal der artillerie Barlaymont, (14 Juni 1579 gewond en den volgenden dag overleden. Bor).

Zijn dood werd in het leger algemeen betreurd; afgezien van het niet behoorlijk voorbereiden van den aanval op 20 Maart 1579 had hij zich bij vele gelegenheden zeer onderscheiden.

Het vuur op de halve maan gericht had niet de gewenschte uitwerking, zoodat de belegeraars wederom hunne toevlucht tot de spade namen.

Bij het bombardement waren echter belangrijke verliezen toegebracht aan de Staatschen. Ook Tapijn was gewond, doch hij deed zich op een draagstoel naar de meest gevaarlijke punten brengen.

Bor vermeldt, dat den 19den Juni 1579 de Maastrichtenaren

Digitized by Google

iemand uit hun stad naar Antwerpen hebben gezonden, alwaar de Prins van Oranje en Matthias van Oostenrijk verblijf hielden, ten einde hulp en ondersteuning van de Staten te vragen en de groote nood mee te deelen, waaraan de stad ten prooi was.

Dit verzoek werd beantwoord met een brief, die per postduif op 25 Juni uit Antwerpen werd verzonden.

Deze brief was gericht aan „Onse seer lieve en besundere „Melchior van Schwartsenberg, Superintendant, Borgemeesteren, „Gesworenen en Raad, Capiteinen, goede burgers, soldaeten en „huisluiden binnen der stad Maestricht."

Zij behelsde de mededeeling, dat minstens binnen 15 dagen de Graaf van Hohenlohe met het krijgsvolk uit Gelderland tot ontzet zoude oprukken.

De Maastrichtenaren moesten van de ontvangst van dit schrijven kennis geven door het uitsteken van eene roode vlag van den St. Janstoren.

Volgens Bor is deze brief nog in Maastricht gekomen en het bedoelde teeken gegeven.

Strada vermeldt nog omtrent dit stadium van het beleg, dat na het geheel nemen van het bolwerk voor de Tweebergerpoort, een der soldaten der bezetting naar Parma overliep en hem met den toestand in de vesting in kennis stelde.

Hij vermeldde den uitgeputten toestand van garnizoen en burgerij.

Het garnizoen was tot 400 man teruggesmolten, waaronder nog vele gewonden; in de laatste gevechten om het ravelijn waren meer dan 1000 man gesneuveld, zoo burgers als soldaten, terwijl er nog velen gewond waren, ook Tapijn behoorde hieronder.

De soldaten zouden den gouverneur bewogen hebben om de stad over te geven, zij zouden 7 van hunne kapiteins hebben verloren; de Maastrichtenaren wilden echter van geen overgave hooren en dreigden de soldaten met geweld te lijf te gaan, wanneer zij daarvan durfden spreken. Hij deelde verder nog mee, dat met alle kracht gewerkt werd aan eene nieuwe borstwering achter de bressen bij de Tweebergerpoort, dit is het halvemaanvormige werk, waarover hierboven reeds werd gesproken.

Den 24sten Juni 1579 op St. Jansdag werd door de Spanjaarden eene groote aanval gedaan op de halve maan, een deel daarvan vooral van de zijde van den St. Servaastoren, was door hen ondermijnd en in puin gevallen.

Digitized by Google

Aan dezen aanval, waaraan 7 compagniën deelnamen, werd door Tapijn met zeer veel moed en beleid het hoofd geboden. Wederom moesten de Spanjaarden met zware verliezen het veld ruimen.

Bovendien had Parma een hevige koorts gekregen, die hem noodzaakte te bed te blijven. Hij gaf echter de noodige bevelen en gelastte, dat Cervellone geen oogenblik den vestingwal mocht verlaten.

Van dezen dag vinden wij de laatste raadsnotulen, waaruit duidelijk blijkt, dat meer en meer gebrek in de veste kwam.

Er komen toch wederom bepalingen voor omtrent de broodbakkers, over het visiteeren van hunne huizen en die der brouwers, een verbod om brandewijn en stijfsel te maken, verder werd aan de secretarissen, met het oog op het feit, dat zij weinig hadden geprofiteerd, daar er dit jaar geen dingrecht was gehouden, elk een toelage toegekend van 12 daalders. (Raadsnotulen 24 Juni 1579).

De Spanjaarden hadden reeds een deel der halve maan verwoest toen Parma nog omstreeks 26 Juni 1579 aan de Maastrichtenaren eene capitulatie liet aanbieden.

Volgens Strada moet dit voorstel op het volgende zijn neergekomen.

Parma was vol verwondering over den moed en de standvastigheid van de belegerden (garnizoen), wier aantal reeds tot 400 geslonken was.

Hij wilde liever aan den Koning een ongeplunderde stad aanbieden, dan dat eene bestorming werd afgewacht en de stad werd overgeleverd aan de verbitterde en wraakzuchtige soldaten; dit toch was krijgsgebruik in die dagen.

Hij bracht de Maastrichtenaren onder het oog, dat het weldra met hen gedaan zou wezen, en dat al hun heldenmoed te vergeefs zou wezen.

Zeker is het, dat de Maastrichtenaren van eene overgave aan Parma niets wilden weten. Het gebeurde te Sichem, Weert, Kerpen, Naarden, Haarlem enz. lag nog te versch in het geheugen om op de genade der Spanjaarden te vertrouwen.

27 Juni 1579 was de toestand van Parma zeer ernstig, hij bleef zich echter met de zaken bemoeien en gelastte in den krijgsraad van den 28sten Juni de algemeene bestorming tegen het krieken van den volgenden dag.

Gedurende den avond van den 28sten vonden voortdurend schermutselingen plaats met de bezetting.

Digitized by Google

De Spaansche infanterie werd op den linkervleugel, de Walen en Duitschers op den rechtervleugel opgesteld. Zij bleven den geheelen nacht onder de wapens.

Wij vinden opgeteekend, dat het aan een Spaansch soldaat Alonzo Garcia Ramon, die op den wal op post stond, gelukte de schildwachten der belegerden den geheelen nacht op de been te houden en hen dermate te vermoeien, dat zij tegen het aanbreken van den morgen in slaap waren gevallen.

Dit mag wel eenigszins vreemd klinken, maar wij moeten niet vergeten, dat de Maastrichtenaren door een beleg van ruim $3^1/_2$ maand, slechte voeding, voortdurend hard werken en wacht doen geheel waren uitgeput.

Met het aanbreken van den dag riep Ramon zijne krijgsmakkers te wapen en volgde hierop de algemeene bestorming.

In den eersten slaap overvallen konden de Maastrichtenaren aan dezen schok geen weerstand bieden en vluchtten.

Het bloedbad, dat de Spanjaarden aanrichtten, te beschrijven gaat te ver. Op het Vrijthof werd nog een laatste hevige tegenstand geboden, doch hierop sloegen de Spanjaarden aan het plunderen.

Manzano werd gevangen genomen en door de spiezen gejaagd.

In het geheel moeten zich in Maastricht 4000 menschen hebben overgegeven, die allen tegen betaling van een zwaar losgeld in vrijheid werden gesteld.

Tapijn had zich met een deel der bezetting in Wijk teruggetrokken, hij had de laatste houten boog van de Maasbrug, aan den Wijker kant gelegen, doen afbreken.

Vele Maastrichtenaren, die naar Wijk wilden vluchten verloren hierdoor het leven, doordat zij in de Maas verdronken, toen zij door de Spanjaarden vervolgd werden.

Tapijn zag in, dat hij zich te Wijk niet verder kon verdedigen en stelde dus aan Parma een overgave op genade voor.

Terwijl men nog hierover met Octavio de Gonzaga aan het onderhandelen was, bestormde Mondragon Wijk en drongen zijne soldaten in de stad door. Zij bepaalden zich tot plunderen, doch lieten de bewoners behalve de soldaten na het betalen van een losgeld vrij.

De bijzondere wreedheid der Spanjaarden tegenover de Maastrichtsche burgerij wordt voor een goed deel toegeschreven aan

Digitized by Google

het feit dat Parma ziek was, terwijl Mansfeld en Octavio de Conzaga, die zamen het commando voerden, elkander niet goed verstonden.

Tapijn werd wegens zijne betoonde dapperheid en kunde gespaard en naar het kasteel te Limburg gebracht, alwaar hij kort daarop aan zijne wonden overleed.

Omtrent het lot van den gouverneur Schwartsenberg heeft men verschillende meeningen verkondigd.

Bor, van Meeteren en P. C. Hooft vermelden in hunne geschiedboeken, dat hij gesneuveld is bij het beleg.

Strada bevestigt dit en spreekt de meening tegen, dat hij als een kok gekleed ontvlucht zou zijn, daar dit geheel in strijd zou wezen met zijn krijgshaftig karakter.

Volgens zijne weduwe zou hij met een piek in de hand gevallen zijn bij den laatsten aanval der Spanjaarden; zijn lijk zou echter niet herkend en met anderen in de Maas zijn geworpen.

Een onlangs in het archief van de Heeren van Strucht, door den Heer A. J. A. Flament, Rijksarchivaris in Limburg, gevonden stuk, bevestigt het overlijden van Schwartsenberg bij het beleg.

Het stuk is een afschrift van eene beschikking van Philips II, Koning van Spanje, d.d. 21 December 1594, in het Fransch gesteld, en gericht aan den tésaurier-generaal van finantien te Brussel, naar aanleiding van een verzoek van Willem van Schwartsenberg (wonende te Heerlen, land van Valkenburg), om in het bezit te worden gesteld van de goederen van wijlen zijn broeder Melchior van Schwartsenberg, in naam en tot onderhoud van zijns broeders nagelaten kinderen.

Wij vinden hierin het volgende:

„Contenant comme feu Melchior de Swartsenberg son frere „ayant este tue en nostre ville de Maestricht durant le siege „d'Icelle et delaisse troys petits enffans dont le plus eaigé n'avoit „lors que sept a huyt ans, lesquels le suppliant comme leur oncle „et plus proches parens at (a ses grands frais et despens) depuis „entretenue, comme il fait encor a present, aultrement ils estoyent „faillis de perir de misere et pauvrete, a cause que le principal „de leur bien fust employe apres la reduction de la ditte ville a „la ranzon de leur mere, laquelle fut contraint de payer quattre „mille Rycx dalders etc."

Wat het aantal dooden der Maastrichtenaars tijdens het beleg

Digitized by Google

betreft, vermeldt Strada, de meest betrouwbare geschiedschrijver, een getal van 8000 waaronder 1700 vrouwen.

Andere geschiedschrijvers deelen mee, dat de stad, nagenoeg geheel werd uitgemoord en de eerste jaren na het beleg bewoond was door Spanjaarden en Luikerwalen.

Eene studie van de doop- en burgerboeken na het beleg toonde echter het tegendeel aan. Er komen zeer weinig namen in voor van Spaansche en Waalsche, doch bijna uitsluitend van oude Maastrichtsche families (1).

De plundering van Maastricht duurde verscheidene dagen, daar de stad zeer rijk was; de buit moet meer dan 1 millioen gulden, een voor die tijden bijzonder groote som geld, hebben bedragen.

De kroniek van de kerk van St. Servaas vermeldt hieromtrent, dat op 29 Juni 1579 de stad werd ingenomen en er veel werd doodgeslagen en gespolieerd.

Parma werd voortdurend zieker, hij werd bediend en droeg daarna aan Mondragon op om zich naar Spanje te begeven om Philips II in te lichten omtrent den toestand in de Nederlanden en in het bijzonder omtrent het beleg van Maastricht.

Ruim 20 dagen bleef hij geheel buiten kennis, toen de geneesheeren een gezwel op zijn rug ontdekten, dat geopend werd, waarop de beterschap volgde.

Hij gaf dan ook weldra te kennen, dat hij zijn hoofdkwartier naar Maastricht wilde overbrengen.

23 Juli 1579 werd ter eere van Parma's herstel eene groote wapenschouwing gehouden.

Twintig duizend man stonden in slagorde geschaard, Parma deed zich in een prachtigen draagstoel, door de verschillende kampementen ronddragen. De troepen voerden een spiegelgevecht uit, waarop hij zich door de bres bij de Tweebergerpoort naar Maastricht deed dragen, alwaar hij met veel luister door zijne veldoversten en de geestelijkheid werd ingehaald (Kroniek van de kerk van St. Servaas).

Hij vestigde zijn hoofdkwartier tot Maart 1580 in de Proostdij op het St. Servaasklooster en besteedde al zijn aandacht om de orde der zaken zoo spoedig mogelijk te herstellen.

---

(1) Men zie hiervoor de zeer belangrijke studie van A. F. Haekman en H. A. Alard, deel XIII van dit tijdschrift.

Digitized by Google

10 Augustus 1579 verleende Philips II een pardon generaal aan de inwoners van Maastricht.

Dit stuk komt in zijn geheel voor in: „Het beleg en de zooge naamde verwoesting van Maastricht in 1579" door A. F. Haekman en H. A. Allard. Deel XIII van dit tijdschrift pag. 468 e. v.

Een woord van lof mag niet onthouden worden aan den grooten moed en standvastigheid, waarmee de Maastrichtenaren gedurende bijna 4 maanden de verdediging voerden tegen de Spanjaarden.

Ook deze toonden taaie volharding en veel moed om het hen voor oogen gestelde doel te bereiken.

De Maastrichtsche kroniekschrijver Loyens verhaalt als volgt in korte woorden de belegering, zijne voorstelling er van is zeer naif.

„Anno 1579. De borgerije van Maestricht blijvende nog bij „haere vroom rebellie continueeren, niettegenstaende alle goede „presentatien aen haer gedaen, is den hertog van Parma afgecomen „en belegerde de selve met 60 stuck canon, deselve dagelijkx met „stormen attaqueerende, zoo datter eenige groote van officieren en „soldaeten, zoo Spaeniaerden als Italiaenen doot bleven, principae- „lijck door reepen, die gepeekt wierden en dan aangesteechen en „zoo brandende de soldaeten op het lijf wierden geworpen en „dergelijcke andere wonderlijcke inventien. Den 30 Juni naem den „hertogh smorgens vroeg de stad in, want de borgers alle slaeper- „achtig ende vermoyt waeren, zij vermoorden al wat sij vonden, „en wierden der met duysende in de Maese verdroncken, die haer „meenden naar Wijck te salveeren, dese moort duyrde drie daegen „lanck bij dien middel wiert de stad eenighsinds gesuyvert van de „nieuwe begonne ketterijen".

Als besluit wordt, om een bewijs te geven van den gemoedstoestand van Parma, zijne mededeeling aan de bevelhebbers in den kriigsraad op 28 Juni 1579 weergegeven.

Hij deelde hun namelijk mede, dat God hem de gezondheid had ontnomen op een oogenblik, dat hij het minst kon gemist worden, maar op den Goddelijken bijstand vertrouwende, achtte hij het toch noodzakelijk op den volgenden dag d. i. St Pieters- en Paulusdag, nogmaals de algemeene bestorming te wagen.

Hij, die de poorten des hemels ontsluit, zou hem de poorten van Maastricht openen, welke stad hij in geen 4 maanden aan de vijanden der kerk had kunnen ontrukken.

Digitized by Google

Als tastbare herinneringen aan het beleg vindt men te Maastricht nog het volgende:

In de schatkamer van de kerk van St. Servaas bevindt zich eene buste van den beschermheilige dier kerk.

Uitvoerig is deze relikwie beschreven in het bolwerk: „Antiquités sacrées conservées dans les anciennes collégiales de S. Servais et de Notre-Dame à Maestricht par Mgr. le chanoine Fr. Bock et M. le vicaire Willemsen, Maastricht 1873".

Tijdens het beleg was de buste door de kanunniken der kerk, nadat er de relikwieën waren uitgehaald met andere voorwerpen van groote waarde verborgen, vermoedelijk omdat zij bevreesd waren voor de ketterijen, die in de stad heerschten.

Na het beleg werd de buste niet meer teruggevonden; teneinde dit verlies te vergoeden deed Parma dit voorwerp op zijne kosten herstellen; hij liet op de achterzijde zijn wapen plaatsen.

In de St. Mathiaskerk wordt een blauwe grafsteen gevonden van Marco Antonio Simoneta, een jong Spaansch edelman, toegevoegd aan Parma.

Hij sneuvelde 8 April 1579 bij een der aanvallen op de Hochterpoort op het oogenblik, dat hij als vaandeldrager zijn veldteeken omhoog hief, teneinde den moed zijner manschappen aan te wakkeren.

Het opschrift luidt als volgt (wij vullen uit de overigens zeer onnauwkeurige lezing in de „Annuaire de la province de Limbourg, 1829" pagina 132, het ontbrekende aan tusschen haakjes en cursief):

Wapen van Simoneta: Een leeuw met gespleten en gekruisten staart, in zijne voorpoten een staf (1). Helmteeken een uitkomende drakenkop.

(1) Volgens Rietstap Armorial Général, in voce een Lotharingsch kruis, het voorwerp op het schild is beschadigd, juist van boven.

Digitized by Google

S. T. I. (1).

Marco Antonio Simonetae Turicellae Parmensis domino ac
Alexandri Farnesy Parmensium Placentinorumque Principis Im-
[peratoris
gratissimo cubiculario omnique virtutum genere predito
qui post plurimos sub eodem Farnesio Principe Belgarum guberna
tore partos sibi martiales honores spectatae ejus virtuti invidente
fortuna in aggressu Trajecti-Mosae strenue dimicando glande traiectus
îma cum laude ac totius exercitus moerore occubuit Horatius frater
immaturo acerboque Fratris sato (*lees fato*) praesens Octaviani et
[Annae Bentivo
lae parentum assensu posuit A. O. S. 1579 VI ID Aprilis aetatis
[suae A° 2(7)

Dit monument, dat zich vroeger rechts van het hoofdaltaar bevond, is thans geplaatst bij het altaar in de Noordelijke zijbeuk ten Oosten, d. i. links als men de kerk inkomt.

Ten onrechte heeft men boven op het monument een fragment van een ander geplaatst, voorstellende in wit marmer de verrijzenis van Christus, met in den rand links het wapen van Huin van Amstenrade (2), zijnde een staand kruis met als hartschild het wapen van Gronsveld, drie koeken geplaatst 2 en 1, en rechts een wapen met een kruis (misschien van Hoen van Carthiels).

Ook zij nog vermeld, dat volgens de eerste kroniek der parochiekerk van St. Mathias, deel XXIX van dit tijdschrift pagina 384, het dak van de kerk en van de pastorie, dat ten gevolge van de belegering doorschoten en vernield was, hersteld werd met het hout der beide schipbruggen, die Parma over de Maas had geslagen.

De burgers van St. Pieter, en de inwoners van Heugem, Ophaeren en Smeermaas braken de bruggen af en brachten het hout zonder gewin op hunne karren tot voor de St. Mathiaskerk.

---

(1) Waarschijnlijk moet dit S. T. L., de gewone verkorting in grafschriften voor: sit terra levis.

(2) Huin van Amstenrade, heer van Geleen en Eysden, werd als gouverneur hoofd van het garnizoen aangesteld namens den koning van Spanje en den bisschop van Luik. 29 April 1577 werden zijne commissiebrieven in den raad te Maastricht voorgelezen (Raadsverdragen deel VIIIL pagina 197 e. v.).

Digitized by Google

ORDRE TEUTONIQUE.

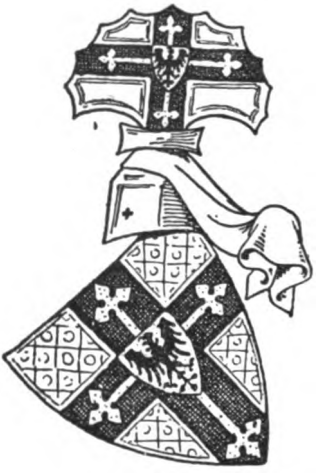

HISTOIRE

DU

BAILLIAGE DES VIEUX JONCS

ET

DES 12 COMMANDERIES QUI EN DÉPENDAIENT

PAR

LOUIS BARON DE CRASSIER.

LA COMMANDERIE DE FOURON SAINT PIERRE.

Digitized by Google

Digitized by Google

PREFACE.

L'étude que nous publions sur la Commanderie Teutonique de Fouron Saint Pierre, n'est que le premier jalon d'une histoire du Bailliage des Vieux Joncs et des commanderies qui en dépendaient Nous en avons réuni tous les matériaux et bientôt nous livrerons à l'impression le résultat de nos recherches.

Nous nous plaisons à remercier, ici, publiquement le feu Comte de Mirbach-Harff qui mit obligeamment à notre disposition ses notes sur le Bailliage des Vieux-Joncs.

Nous ne pouvons que rendre hommage à l'amabilité et à la complaisance de Monsieur A. J. A. Flament, archiviste de l'Etat dans le Duché de Limbourg, ainsi qu'à celles de ses adjoints Messieurs le Dr P. Doppler et Jos. M. H. Eversen.

Nous remercions d'une façon toute spéciale Monsieur Léopold von Beckh-Widmanstetter, Capitaine de Réserve au service de S. M. I. et R. Apostolique, Archiviste de l'Ordre Teutonique à Vienne, qui durant notre séjour en cette ville n'a rien négligé pour nous faciliter nos recherches dans le dépôt confié à ses soins (1). Quant à nos sources, nous les citons chaque fois en note.

Dans une revue éphémère „La Chronique Mondaine" éditée à Bruxelles sous la direction de Monsieur Emile de Cazaux, Monsieur J. van den Berg a publié en 1899 une étude (!!) intitulée „l'Ordre Teutonique dans le Pays de Liège". On reste

(1) Il est décédé le 5 mars 1903.

Digitized by Google

abasourdi devant un tel monument d'ignorance: les erreurs de faits, de dates et de noms y fourmillent, on y cite comme Commandeurs des diverses Commanderies, nombre de personnes qui ne l'ont jamais été, on néglige d'en mentionner d'autres qui ont occupé cette dignité, et parmi les commandeurs cités et qui l'ont réellement été, les noms sont parfois tellement tronqués qu'ils sont devenus totalement méconnaissables.

L'auteur de plus ne cite pas de source, ou si l'une ou l'autre fois, il le fait, c'est d'une façon tellement obscure, qu'il est impossible de les controler. Cependant lorsqu'il parle de la Commanderie des Jungen Biesen à Cologne, il cite sa source, il y tient, il en est fier: c'est le manuscrit du dernier commandeur Baron von der Heijden gen. Belderbusch. Au moins l'auteur sera-t-il exact? Voyons ce qu'il dit de ce manuscrit (1).

„Le dernier commandeur, (des Joncs-Biessen (sic) à Cologne) baron Antoine van der Heijden de Bilderburch, mort en 1809, préfet du département de l'Oise sous l'Empire a fait l'historique de cette commanderie en un manuscrit in 4° de 80 feuillets où l'on peut peut lire qu'il fit profession le 1er mai 1740 et qu'il fut installé commandeur en 1785; il donne dans ce manuscrit l'analyse des documents ayant rapport aux titres de propriétés, rentes, dîmes etc., puis la série des commandeurs avec leurs blasons, les principaux faits d'armes auxquels ces commandeurs et les frères de la Commanderie ont pris part".

Reprenons point par point ce que dit, non l'auteur, mais l'inventeur:

„Le dernier commandeur" loin d'être le dernier, il y en a encore 6 qui lui succèdent! et d'une.

„Baron Antoine van der Heijden de Bilderburch", au lieu de C. A. K. P. von der Heijden gen. Belderbusch, et de deux.

„mort en 1809" il mourut le 2 janvier 1784 Grand-Commandeur du Bailliage des Vieux Joncs (2). et de trois

„préfet du département de l'Oise sous l'Empire" l'Empire établi en 1804 et ce commandeur mort en 1784!! et de quatre

„a fait l'historique de cette commanderie" cela tombe de soi-

(1) Chronique Mondaine 2me année n° 21, 15 Août 1899 f 243—244.

(2) Arch. centr. de l'OT. à Vienne Alden Biesen Farde 18.

Digitized by Google

même, si l'on considère le nombre incalculable d'erreurs forgées par l'inventeur; et de cinq

„qu'il fit profession le 1er mai 1740", il fit profession le 13 avril 1749" (1), l'auteur du manuscrit ignorant la date de sa réception dans l'Ordre! c'est un comble et cela prouve la véracité du manuscrit; et de six

„et qu'il fut installé commandeur en 1785" l'auteur du manuscrit a donc écrit le manuscrit au moins un an après sa mort! C'est tout au moins bizarre! et de sept

„Il donne . . . . . la série des Commandeurs etc.". Quelle imagination fertile! il cite 28 commandeurs des Jungen Biesen, de 1319 à 1586, alors que cette Commanderie n'a été fondée qu'en 1592! le pseudo auteur du manuscrit ne reculait pas devant l'invraisemblable! et de huit.

Dans ces quelques lignes, il y autant de fautes grossières que de faits avancés.

D'après Mr J. van den Berg (2), ce manuscrit serait parvenu en 1865 aux Archives du magistère à Vienne, or nous y trouvant nous n'eûmes aucune connaissance de ce soi-disant manuscrit du baron von der Heyden gen. Belderbusch, et une lettre que Monsieur le Docteur V. Schindler, archiviste actuel de l'Ordre, nous adressa le 22 septembre 1903, nous confirme l'absence totale dudit manuscrit dans les archives de l'Ordre.

Ab uno disce omnes. Toutes les notices éditées par Monsieur J. van den Berg se valent, et notez bien que pour Cologne, il avait un manuscrit, dont il extrayait ses détails! Que sera-ce donc quand il n'a pas de guide aussi sûr!

La Commanderie de Fouron Saint Pierre n'est pas mieux traitée par Mr J. van den Berg que celle des Jungen Biesen de Cologne (3).

„A la date du 2 juillet 1266, dit-il, Théodoric de Guldenheuf grand commandeur de Vieux Joncs, atteste que Daniel de Fouron a donne ses biens et atteste en même temps que le grand maître-général

(1) Vienne loco cit. cependant ce pouvait être 1746, par suite d'une erreur de plume, mais en tous cas, pas 1740.

(2) Loc. cit.

(3) Chronique Mondaine du 15 Octobre 1899.

Digitized by Google

Hannor van Sangershausen a accordé, ainsi que le grand chapitre, son consentement pour l'érection en Commanderie de Fouron St. Pierre et pour la nomination dudit Daniel en qualité de com mandeur".

En juillet 1266 nous ne trouvons qu'une charte (1) ayant trait a ce qui précède:

1°. rien n'indique qu'elle soit du 2 juillet, elle porte simplement „Datum anno domini MCCLX sexto, mense julio";

2°. ce n'est pas Théodoric de Guldenheuft qui y est cité, mais „frater Gerardus, praeceptor et conventus fratrum Ordinis Sancte Marie domus Theotonice in Juncis";

3°. on n'y parle pas de Hanno von Sangershausen, ni

4°. de l'érection de la Commanderie

5°. le dit Daniel n'a jamais été commandeur de Fouron St. Pierre, et de plus il était déja mort à cette date, ce qui ressort de la charte même „quod cum nobilis vir *bone memorie* Daniel dominus de Foron, spiritus sancti gratia illustratus, in domo nostra de Juncis ordinem nostrum intravit", — „non solum idem nobilis *cum viveret* nobis assignavit", il était donc mort; s'il avait été placé à la tête de la Commanderie, ce serait indiqué, tandis qu'on rappelle simplement son entrée dans l'ordre, donc il ne fut pas commandeur.

Il ne reste donc rien de ce que dit Mr J. van den Berg et de plus il n'indique pas la source à laquelle il a puisé les faits qu'il avance.

Il y a donc lieu de n'ajouter aucune créance aux élucubrations renfermées dans ces notices de Mr J. van den Berg, nous regrettons d'en avoir si longtemps entretenu le lecteur bénévole, mais l'intérêt de la vérité historique l'exigeait.

Il nous reste à dire un mot de la génèse de notre travail.

En 1893 le Baron de Loë de Mheer vendit le domaine de la Commanderie de Fouron Saint Pierre au Baron de Potesta de Waleffes. Madame de Potesta nous demanda quelques données historiques relatives à cette propriété. Depuis lors nous n'avons cessé d'étudier cette matière et de fouiller les archives.

Notre champ d'étude s'est fatalement agrandi, et d'une simple

(1) Vide annexe IV.

Digitized by Google

notice sur Fouron Saint Pierre, nous en sommes venus à l'histoire complète du Bailliage des Vieux Joncs.

En terminant cette préface, nous adressons un souvenir ému à la mémoire de Madame la Baronne de Potesta de Waleffes née Jacquier de Rosée qui nous donna l'idée première de ce travail.

LOUIS BARON DE CRASSIER.

Château de Jérusalem 1903.

Digitized by Google

INTRODUCTION HISTORIQUE.

CHAPITRE I: L'ORDRE TEUTONIQUE EN GENERAL.

§ I. HISTOIRE.

L'Ordre Teutonique ou Ordre des Chevaliers de l'Hôpital de Sainte Marie des Teutons de Jérusalem, remonte à l'époque glorieuse des croisades, alors que les chrétiens d'Europe: Princes, Nobles et peuples, combattaient à l'ombre de la Croix pour conquérir, puis défendre le tombeau du Christ et ainsi arrêter la puissance turque.

On doit rechercher ses origines premières sous le règne de Bauduin I, Roi de Jérusalem de 1100 à 1118. Un gentilhomme allemand fonda à cette époque à Jérusalem un hôpital pour les allemands, pélerins de Terre Sainte. Dans les commencements, cette institution fut soumise au Grand Maître de l'Ordre de Saint Jean qui y nommait un prieur de langue allemande (1).

Son but premier était de soigner les chrétiens, malades ou blessés en Palestine. D'hospitalier il devint bientôt militaire, et ses membres, non contents de soigner les malades, les défendirent et coururent sus à l'ennemi.

L'Ordre Teutonique constitué d'une façon régulière et définitive fut, au siège d'Acre en 1190, approuvé par tous les Princes chrétiens qui se trouvaient en Palestine, et son premier maître Henri

(1) Dr. Martinus Deeleman: Der Deutsche Ritterorden Einst und Jetz. Wien 1903. f. 1.

Digitized by Google

Walpot von Bassenheim est nommé. Le Pape Célestin III approuve l'Ordre en 1191 (1).

Dès 1197, nous trouvons l'Ordre établi en Europe, où la piété des Princes et de la Noblesse lui accorda des possessions. En 1198, il fonda la Commanderie de Pitsembourg à Malines (2).

En 1228, il fait la conquête de la Prusse.

A la tête de l'Ordre se trouve le Grand-Maître.

Anciennement il avait sous lui divers dignitaires, tels: le Précepteur ou Grand Commandeur, le Maréchal, le Grand Hospitalier, le Trappier, le Trésorier, etc.

Lorsque l'Ordre eut fait des conquêtes en Europe, il y eut aussi des maîtres provinciaux: ceux de Prusse, de Livonie et d'Allemagne, qui furent les trois principaux dignitaires après le Grand-Maître (3).

L'Ordre comprend en outre des Commandeurs Provinciaux appelés aussi Landcomthuren ou Grands-Commandeurs, qui se trouvent à la tête des Bailliages.

Chaque Bailliage est subdivisé en un certain nombre de Commanderies, à la tête desquelles se trouvent des commandeurs.

Puis viennent les chevaliers de l'Ordre, qui toujours ont du être nobles; tous les dignitaires susmentionnés devaient être choisis parmi les chevaliers.

A côté de cette classe, l'Ordre comprend encore celle des ecclésiastiques pour esquels jamais aucune preuve de Noblesse n'a été requise (4) et auxquels étaient réservées certaines Commanderies, telles celles de Maestricht, Vucht et Liège au Bailliage d'Alten Biesen.

Il y eut aussi des frères servants, formant une troisième classe qui a disparu depuis longtemps (5).

L'Ordre Teutonique était membre immédiat de l'Empire et souverain, jouissant de tous les droits de la Souveraineté. Le

---

(1) F. Salles: Annales de l'Ordre Teutonique, de Wal: Hist. de l'OT. I. 9. Voigt: der Ritter Orden S. Maria des Deutschen Hauses zu Jerusalem in Preussen 1.

(2) d'Ablaing: de Duitsche Orde f. 13, 14.

(3) de Wal: Hist. I 71 et II 381. Voigt: der Ritter Orden..... in Preussen.

(4) de Wal: Hist. I 68.

(5) de Wal: Hist. VIII 125.

Digitized by Google

Grand-Maître était Prince de l'Empire et avait aux Diètes le pas sur tous les Princes-Evèques (1).

L'Ordre fut jusqu'en 1526, époque à laquelle Albert de Brandenbourg l'abandonna, divisé en deux grandes juridictions ou dominations:

Celle de Prusse et celle d'Allemagne.

Celle de Prusse comprenait 4 Bailliages: 1° Autriche, 2° Tyrol, aussi appelé Etsch und Gebirge ou de l'Adige et des Monts, 3° Alsace et Bourgogne et 4° Coblence.

Les Bailliages d'Alsace et Bourgogne, et de Coblence furent supprimés par le traité de Lunéville le 9 février 1801.

Ces 4 Bailliages dépendaient directement et immédiatement du Grand-Maître, alors que le siège de l'Ordre était en Prusse (2).

Les autres Bailliages dépendaient du Maître d'Allemagne. C'était les suivants: 1°. Franconie, 2°. Hesse, 3°. Lorraine, 4°. Thuringe, 5°. Vieux Joncs ou Alten-Biesen, aussi appelé de Germanie inférieure, 6°. Westphalie, 7°. Saxe, 8°. Utrecht, 9°. Lombardie, 10°. Pouille ou Apulie, 11°. Sicile et 12° Castille ou Espagne.

Le Bailliage de Romanie ou d'Achaïe relevait également du maître d'Allemagne, mais n'existait plus qu'à l'état de souvenir.

Les possessions de l'Ordre en France relevaient du Baillage de Lorraine (3).

La plupart de ces Bailliages n'existent plus: ceux d'Espagne, de Lombardie, de Pouille, de Sicile et de Romanie ont cessé d'exister depuis longtemps

Celui d'Utrecht s'est séparé complètement de la Grand'-Maîtrise en 1637 (4) et subsiste avec des membres protestants sous un Grand-Commandeur protestant, le dernier Landcomthur catholique est mort en 1620.

Le Bailliage d'Alten-Biesen et Vieux Joncs fut supprimé par le traité de Lunéville le 9 février 1801, mais continua d'exister virtuellement jusqu'à la mort du dernier Grand-Commandeur Baron

---

(1) de Wal: Hist. I 159. II 64. VIII 218.

(2) de Wal: Hist. VIII 203.

(3) de Wal: Recherches sur l'ancienne constitution de l'O.T. I 336. 337. Busching: géographie universelle et Schouwburg der Nederlanden.

(4) F. Salles: op. cit. f. 318.

Digitized by Google

de Kerpen: le 6 novembre 1822, il agit encore comme Grand-Commandeur des Vieux Joncs (1).

Le Bailliage de Lorraine fut également enlevé à l'Ordre Teutonique par le traité de Lunéville.

En 1809, Napoléon supprima l'Ordre dans les Pays de la Confédération du Rhin et les Bailliages de Franconie, de Hesse, de Thuringe, de Westphalie et de Saxe furent anéantis (2).

Quant aux possessions de l'Ordre en France, elles avaient été supprimées de fait par la révolution française, et de droit (!!!) par Napoléon l'usurpateur, lorsqu'il abolit l'Ordre en 1809 dans les Pays de la Confédération du Rhin.

Il y eut aussi un Bailliage de Bohème qui cessa d'exister vers le milieu du XVIe siècle. Il relevait de la Juridiction de Prusse (3).

Depuis l'abjuration d'Albert de Brandenbourg, le chef de l'Ordre, et Walter de Cronberg le premier, n'usa plus du titre de Grand-Maître, mais de celui d'Administrateur de la Grande-Maîtrise en Prusse et maître de l'Ordre Teutonique en Allemagne et en Italie, „Administrator des Hochmeister Amptes in Preussen, meister Teutschen Ordens in Teutschen und Wälschen landen": ce qui devait durer jusqu'à ce que les circonstances permissent d'élire un Grand-Maître conformément aux Statuts. Cependant dans l'usage journalier le titre de Grand-Maître a prévalu, du reste le chef de l'Ordre en a toute l'autorité et les attributs (4). Ce pourquoi un statut impérial du 8 mars 1834 changea ce dernier titre en celui de „Hoch- und Deutschmeister des deutschen Ritter-Ordens" Grand-Maître et maître d'Allemagne de l'Ordre Teutonique (5).

Le Grand-Maître était élu par les Grands-Commandeurs réunis en chapitre général.

Les Grands-Commandeurs étaient élus par les commandeurs réunis en chapitre provincial et les commandeurs étaient nommés par le Grand-Commandeur.

---

(1) Archives centrales de l'O. T. à Vienne: Alten Biesen farde Ramersdorf.
(2) F. Salles, op. cit. f. 367 et 380.
(3) Voigt: Geschichte der Ballei des Deutschen Ordens in Böhmen.
(4) de Wal: Hist. VIII 280—281.
(5) F. Salles: op. cit. f. 277.

Digitized by Google

Le Grand-Maître approuvait l'élection d'un Grand-Commandeur et la nomination des commandeurs (1).

Les membres de l'Ordre Teutonique suivent la règle de Saint Augustin qu'ils reçurent en 1136 (2).

Actuellement l'Ordre Teutonique se compose de la Grande-Maîtrise et de deux Bailliages: celui d'Autriche et celui de l'Adige et des Monts comptant chacun plusieurs Commanderies.

§ II. Conditions d'admission d'un chevalier.

Les conditions d'admission dans l'Ordre Teutonique ont variées suivant les différentes époques.

D'après les statuts primitifs, pour être admis dans la classe des chevaliers, il fallait être chevalier (3).

A partir de 1257, nul ne pourra être reçu dans cette classe, s'il n'est fils de chevalier, à moins du consentement du Grand-Maître. Il ne suffit donc plus d'être chevalier, il faut être fils de chevalier, c'est le premier pas vers la règle des quartiers.

Durant le magistère du Grand-Maître d'Orselen (1324 à 1330), il fut décidé de ne recevoir dans l'Ordre qu'un gentilhomme à 4 quartiers.

A partir de 1567, 8 quartiers furent requis pour pouvoir être admis dans l'Ordre. „L'Ordre Teutonique avait déjà adopté cette preuve de 8 quartiers; pour rendre ce règlement inébranlable, le Grand-Maître Georges Hund de Wenckheim en demanda lui-même la confirmation à l'Empereur. Maximilien II, déférant à la demande du Grand-Maître, donna un mandement impérial le 29 d'Octobre de l'an 1657 par lequel il défendit rigoureusement d'admettre aucun chevalier qui ne pourrait faire preuve de 8 quartiers d'ancienne Noblesse".

Enfin, en 1671, une dernière réforme survint en cette matière, et exigea la preuve de 16 quartiers de noblesse de familles de l'Empire d'Allemagne (4).

(1) G. D. Franquinet: Notice hist. sur la Grande Commanderie de l'O. T. des Vieux Joncs. dans »Jaarboek voor het Hertogdom Limburg 1850 f. 227.

(2) Monasticon Augustianum auctore F. Nicolao Crusenio Augustiano 1623. f. 102.

(3) de Wal: Recherches sur l'ancienne constitution de l'O. T. I. 232.

(4) de Wal: Recherches I. 276, 277.

Digitized by Google

Dès l'origine il fallait être d'ancienne noblesse militaire allemande, terme qui comprenait la Noblesse de la Principauté de Liège, qui relevait du Saint Empire, et la Noblesse des Pays-Bas (1).

Après avoir fait ses preuves de noblesse qui devaient être jurées par deux „cavaliers" ou gentilshommes, le postulant était admis à faire son noviciat qui durait un an et se passait dans une maison du Bailliage où il désirait être reçu et sous la surveillance d'un Chevalier-Commandeur et d'un prêtre de l'Ordre (2).

Le noviciat terminé le postulant était reçu chevalier en grande pompe, comme nous le dirons en traitant plus spécialement du Bailliage d'Alten-Biesen.

Avant 1578 il fallait avoir porté les armes pour être admis dans l'Ordre; en cette année ou peu après, il fut décidé que les nouveaux chevaliers passeraient trois ans dans une ville frontière de la Turquie, indiquée par leurs supérieurs. Là, ils devaient obéissance au commandant de place et s'efforcer de prendre part à chaque combat. C'étaient les certificats délivrés par le commandant de place qui les rendaient aptes à être pourvus d'une commanderie.

Lorsque, faute de guerre contre le Turc, les chevaliers se virent dans l'impossibilité de le combattre, on exigea d'eux l'obligation de faire 3 campagnes de guerre au service de l'Empereur, et il fallait au moins une campagne pour pouvoir être nommé commandeur.

Les statuts de 1606 traitèrent également cet objet (3).

Voici le serment que prétaient les nouveaux membres de l'Ordre:

„Ich..... entheyse und gelobe keuscheid meines leibs und ohn eygenschafft zu sein, und gehorsambe Gott, und Marien, und euch meister des Ordens des Teutschen hauses, und Eweren nachkommen, nach der regell, und gewonheit des Ordens des Teutschen hauses, das ich gehorsamb will seijn biss in meinen todt" (4).

(1) Ms. du Roi d'Armes Le Fort 2e partie VII 3, aux Archives Royales de Liège.

(2) Archives centrales de l'O. T. à Vienne: fonds Alten-Biesen farde 18.

(3) Habets: de Veldmaarschalk Godfried Huyn, graaf van Geleen en Amstenrade, dans „Almanak voor het arrondissement Roermond 1857." de Wal: Hist. VIII 504. F. Salles: Op. cit. 319. Heylerhoff: l'Ordre Teutonique dans „Annuaire de la Province de Limbourg 1829" f. 164.

(4) Arch. O. T. Vienne: Alten Biesen, liasse de testaments et Arch. de la ville de Maestricht, ms. Grautraedt, nous avons suivi l'orthographe de ce dernier.

Digitized by Google

Voici la traduction de ce serment:

Moi..... je jure et promets chasteté de mon corps et d'être sans propriété et obéissant à Dieu et à Marie; et à vous maitre de l'Ordre de la Maison Teutonique et à vos successeurs selon la règle et la coutume de l'Ordre, (je jure) que je veux être obéissant jusqu'à ma mort (1).

Par ce serment les membres de l'Ordre faisaient les 3 voeux de chasteté, de pauvreté et d'obéissance.

Certaines réflexions s'imposent à propos de ces voeux qui doivent être observés par tout membre de l'Ordre, aussi bien chevalier que prêtre.

Le voeu d'obéissance ne souffre pas de restriction, quant au voeu de chasteté, il fut stipulé au chapitre général de Mergentheim en 1606, que tout en maintenant avec la plus grande rigueur le voeu de chasteté, le conseil de l'Ordre pourrait accorder à un chevalier l'autorisation de solliciter une dispense papale pour se marier, à condition qu'il fut le dernier hoir mâle de son estoc (2).

Quant au voeu de pauvreté, il fut fortement adouci dès les premiers temps: nous voyons en effet le 1er février 1274, le Pape Grégoire X permettre aux chevaliers Teutoniques de jouir des biens de famille qu'ils auraient dû posséder, s'ils étaient restés dans le monde, exception faite seulement pour les fiefs, à cause des services qu'ils exigeaient alors.

Cette bulle prouve que jusqu'à cette époque, les chevaliers avaient été entretenus par l'Ordre sans pouvoir rien tirer de leurs familles (3).

Plus tard ceux qui se préparaient à entrer dans l'Ordre Teutonique disposaient au préalable de leurs biens pour après leur mort et cela par testament (4).

Ainsi, une fois membres de l'Ordre, ils n'avaient plus en quelque sorte que l'usufruit de leurs biens et leur serment d'être sans propriété „ohn eygenschafft zu sein" était sauf.

---

(1) Le serment actuel est le même, sauf les 3 derniers mots, qui sont remplacés par ceux ci: tant que je serai frère chevalier. F. Salles: op. cit. 495.

(2) Cercle Archéologique de Malines, tome XI f. 157.

(3) de Wal: Hist. II 139.

(4) Arch. O. T.: Vienne: Alten Biesen: farde de testaments.

Digitized by Google

Dans la suite nous voyons des chevaliers de l'Ordre rester seigneurs de leurs seigneuries, quoique fiefs; les circonstances étaient changées et ceci n'offrait plus le même inconvénient que dans le principe.

Actuellement, le Grand-Maître, lors d'une réception rappelle au récipiendaire le voeu de pauvreté dans toute son intégrité en lui disant: „L'Ordre ne vous promet que de l'eau, du pain et un modeste habit; si vous avez quelque chose de mieux, vous aurez à en remercier humblement Dieu, sa Sainte Mère et l'Ordre" (1).

§ III. Du costume.

A l'origine, les chevaliers de l'Ordre Teutonique eurent le manteau blanc avec la croix noire comme signe distinctif de leur association. Le Pape Innocent III confirma ce costume par bulle du 28 juillet 1211 (2).

Au chapitre général tenu à Mergentheim in 1606, fut traitée la question du costume des membres de l'Ordre, et l'on ratifia ce que les chapitres précédents avaient réglé: le manteau blanc descendant jusqu'aux genoux reste obligatoire au chapitre, à l'église, dans les colloques, les conférences, partout où il avait été toujours de rigueur, avec la croix ordinaire. Mais dans les maisons de l'Ordre, on avait adopté le manteau noir de même longueur, avec une croix noire bordée de blanc, attachée dessus.

En dehors de la maison, le manteau était facultatif et le port de la croix devait avoir lieu sous une forme déterminée par le Grand-Maître (3).

Dans l'usage courant les membres de l'Ordre, du moment qu'ils ne vécurent plus en communauté, portèrent l'habit ordinaire, soit militaire: la cuirasse, et plus tard l'uniforme, soit l'habit civil, et la décoration de l'Ordre.

Dans les cérémonies ils revêtent le manteau blanc, orné sur l'épaule gauche de la croix de l'Ordre.

La décoration ou croix de l'Ordre se portait à une chaine,

---

(1) F. Salles: op. cit. f. 495.
(2) ib. f. 6.
(3) ib. f. 318

Digitized by Google

comme on le voit entr'autres sur la pierre tumulaire du chevalier Nicolas Hoen tzo Hoensbroeck, commandeur de Bernisssem, décédé en 1567. Ce commandeur est représenté en pleine armure, l'épée au côté, les mains jointes, la croix de l'Ordre sur la poitrine et suspendue à une chaine, il a les pieds posés sur sa hache d'armes, son casque à sa droite, et ses gantelets à sa gauche (4).

La décoration s'est aussi portée et se porte encore de nos jours suspendue à un ruban noir.

Le costume actuel des chevaliers profès comporte toujours le manteau blanc traditionnel avec la croix noire, bordée d'un étroit passe-poil d'argent. La chapeau est de feutre noir mou, à larges bords, de forme arrondie et pas trop haute; une torsade, noir et argent, entoure la tête et forme en arrière un noeud qui se termine par deux petits glands d'argent ouverts; à gauche, se trouve un petit écusson portant la croix noire sur champ d'argent et retenant deux plumes, l'une noire et l'autre blanche, qui font en arrière le tour du chapeau, l'une sur l'autre, et y sont fixées à leur extrémité au côté droit du chapeau.

La cotte d'armes est à col droit, à manches et descend jusqu'à mi-cuisse, elle est de drap blanc et porte par devant la croix noire avec un mince passe-poil d'argent.

La culotte est de drap noir. Les hautes bottes à l'écuyère sont presque sans plis, de cuir non verni, et munies d'éperons de fer mat à courroies. Le baudrier de cuir noir se boucle à la ceinture. L'épée droite, assez large, terminée en pointe, est placée dans un fourreau de cuir noir.

La garniture du fourreau est de fer mat en haut, et à l'éxtrémité de fer poli. La poignée est recouverte d'une peau de serpent grise et se termine par un gros bouton: au milieu est adaptée la croix de l'Ordre; la garde est formée par deux branches de fer recourbées à leurs extrémités, vers la pointe de l'épée.

Les gants de peau sont noirs et à rebras.

La croix de l'Ordre se porte au cou à un ruban noir, elle est surmontée d'un casque de face à visière levée.

Le costume des chevaliers d'honneur que les profès ont aussi

---

(1) Pierre tumulaire à l'ancienne Commanderie de Bernissem.

Digitized by Google

le droit de porter est sensiblement le même, il n'y a que des modifications d'élégance: le chapeau est le même.

L'habit a des boutons d'argent, brillants aux bords, portant la croix noire en champ mat au milieu.

Le col, les revers et les poignets sont de velours noir et orné d'une broderie d'argent en forme d'arabesques, et d'un passepoil brodé.

Il y a aux épaules deux torsades, argent et soie noire, avec la croix de l'Ordre appliquée au milieu.

Les éperons à courroies sont de métal doré.

Le pantalon noir peut remplacer les bottes à l'écuyère. Avec le pantalon, on porte les épérons ordinaires à vis du même métal.

Le baudrier est de velours noir et brodé comme le col.

Le fourreau de l'épée est de cuir verni, il est garni d'argent à la pointe et en haut. La poignée de l'épée est recouverte d'une peau de poisson noire; la poignée et la garde sont de métal argenté.

Les gants sont blancs.

Le pardessus est blanc et a la coupe des capotes militaires, il ne porte pas la croix de l'Ordre comme le manteau (1).

§ IV. Héraldique.

Dans ce paragraphe nous voulons simplement donner quelques indications sur la manière dont les chevaliers de l'Ordre Teutonique portaient leurs armes nobiliaires.

A l'origine les „frères" de l'Ordre ne pouvaient se servir d'un sceau avec des armes propres: les statuts donnés par le grand maitre Théodoric d'Altenbourg, mort en 1341, disent que les „frères" ne peuvent se servir de sceaux aux armes de leurs familles, mais qu'ils doivent se servir de sceaux réglés par l'Ordre (2). C'est l'ancien usage que nous retrouvons au Bailliage des Vieux Joncs où nous voyons notamment en 1248, février „frater Conradus dictus de Solmse hospitalis Sancte Marie Teuthonicorum in Juncis et partium inferiorum preceptor humilis" sceller du sceau de sa dignité: le sceau du Précepteur ou Grand Commandeur pour employer une expression plus moderne, représente l'apparition du

(1) F. Salles: op. cit. 498—499.
(2) de Wal: Recherches I, 232.

Digitized by Google

Christ à Marie-Magdeleine après sa résurrection, la légende porte ces mots: „S : precept : infe : patium" qu'il faut lire: sigillum praeceptoris inferiorum partium.

A cette même charte est appendu le sceau de Commandeur des Joncs, dignité occupé à cette époque par le même Conrad de Solms. Ce dernier sceau représente un ange assis sur le tombeau du Christ et tenant en main un sceptre terminé par une fleur de lys. Ce qui reste lisible de la légende: „ ..... comadatoris de jon....." doit se lire: sigillum commendatoris de Juncis (1).

Plus tard l'usage prévalut, pour les membres de l'Ordre, de porter leurs propres armes.

Le statut de Theodoric d'Altenbourg n'avait été établi que pour rappeler aux frères de l'Ordre leur voeu d'humilité, qu'ils négligeaient sans doute quelque peu.

S'il leur était défendu de se servir de leurs armes sur leurs sceaux, la même défense devait exister pour leurs tombes, et pourtant celle de Bronckhorst, Commandeur de Fouron Saint Pierre, décédé en 1320 était ornée de ses armes!

Si le statut de Théodoric d'Altenbourg a jamais été observé, il ne l'a pas été longtemps, car la pierre tumulaire de Renier de Valkenburg, Commandeur du même Fouron, mort en 1342 porte aussi ses armes, de même celle de son successeur, Charles de Stain décédée en 1371.

Avant de décrire la manière dont les membres de l'Ordre ont porté l'écusson, il sera bon de connaître les armes même de l'Ordre et celle de la Grande-Maîtrise.

Armes de l'Ordre et de la Grande-Maîtrise.

L'Ordre Teutonique porte d'argent à la croix pattée de sable.

Plus tard cette croix a été lisérée d'argent.

L'étendart de l'Ordre était blanc à la croix noire pleine.

Le Grand-Maître se servit à l'origine d'un sceau à emblème religieux, mais la croix était le signe distinctif de sa dignité.

Selon les chroniques de l'Ordre, la croix noire fut chargée d'une croix d'or par Jean de Brienne, Roi de Jérusalem, en

(1) Archives Royales de Maestricht, Charte du chapitre Notre Dame en original.

Digitized by Google

faveur de Herman de Salza, après le siège de Damiette terminé en 1219 (1).

Quelques temps après, en 1226, l'Empereur Frédéric II voulant donner une marque d'estime au même Herman de Salza, lui octroya à lui et à ses successeurs, rang de Prince du Saint Empire avec le droit de porter l'aigle impériale dans leurs armes et enseignes.

Enfin le Saint Roi Louis IX de France aurait en 1250 ajouté un chef semé de France, placé au bras supérieur de la croix. Ce chef s'est modifié en 4 fleurs de lys mouvantes des extrémités de la croix d'or accordée par le Roi de Jérusalem.

Selon certains auteurs les croix de sable et d'or auraient été potencées (2).

Quoiqu'il en soit de ces origines, la croix de la Grande-Maîtrise est depuis longtemps formée d'une croix pattée de sable, lisérée d'argent, chargée d'une croix fleurdelysée d'or, le tout chargée en coeur d'un écu d'or à l'aigle de sable (3).

---

(1) Dr Marius Deeleman, op. cit. f. 3, rapporte ce fait au Grand-Maître Herman Bart (1206—1210).

(2) de Wal: Hist. II, 465—466. G. D. Franquinet, loc. cit. 279. Hermant, Hist. des Religions ou Ordres militaires. Rouen 1725, tome I 328. F. Salles, op. cit. 12. etc. etc.

(3) Le dessein reproduit ici est extrait du „Schloss Marienburg i. Pr. von C. Steinbrecht 1904".

Digitized by Google

Cette croix de la Grande-Maîtrise a été indifféremment représentée sur les cachets, pierres tumulaires ou commémoratives, gravures: pattée ou du modèle ordinaire. C'est plutôt fantaisie d'artiste: elle doit être pattée.

L'étendart de la Grande-Maîtrise est blanc, chargé de cette croix.

Les Grands Maîtres mettent cette croix sur le tout de leur écusson personnel, parfois ils ont encore ajouté aux 1er et 4me quartiers la croix de sable de l'Ordre. C'est ainsi que nous voyons le Grand Maitre Jean Gaspar von Ampringen employer le sceau suivant: un écu à la croix de la Grande Maîtrise, brochant sur le tout, accompagnée aux 1er et 4me quartiers de la croix pattée de l'Ordre, aux 2me et 3me de ses armes propres qui sont de gueules à 3 pals d'argent, à la fasce de gueules brochant sur le tout. Ces mêmes armes sont reproduites de manière identique à la Commanderie de Fouron Saint Pierre sur le fronton du petit bâtiment qui protège les sources de la Voer et qui porte la date de 1666.

Dans le sceau de ce Grand Maître et sur la pierre dont nous venons de parler, la croix de la Grande Maîtrise n'est point pattée, mais du modèle ordinaire.

Armes des chevaliers

Le premier chevalier (simple chevalier et non commandeur) de l'Ordre Teutonique dont nous ayons retrouvé un souvenir héraldique, est Arnold de Passart décédé en 1508, et enterré à Maestricht; sa tombe est ornée de 4 écussons

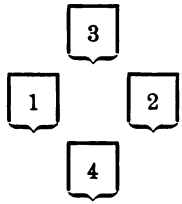

Le 1er est aux armes de Passart, le 2d porte celles de sa mère, les 3me et 4me sont à la croix de l'Ordre.

A première vue l'on pourrait penser que ce sont les 4 quartiers

Digitized by Google

du défunt, mais outre que ces écussons ne sont pas disposés comme des quartiers, les deux exemples suivants nous portent encore à dire que les numéros 3 et 4 sont les armes de l'Ordre.

Henri von Hochkirchen et Renard de Mérode, chevaliers de l'Ordre Teutonique, décédés respectivement en 1561 et 1573, sont tous deux enterrés à Maestricht. Leurs pierres tumulaires portent un écu à la croix de l'Ordre, posé à dextre de leur écu propre.

Au XVIIme siècle, il était encore d'usage d'exposer l'écu seul du chevalier, sans les armes de l'Ordre: ainsi à la commanderie de Nieuwen Biesen à Maestricht étaient entr'autres exposées les armes de Guillaume von Neuhoff reçu chevalier profès au Bailliage des Vieux Joncs le 23 novembre 1627; ses armes étaient peintes sur une planche ronde et entourées de ces mots mis en cercle sur les bords: H. Wilhelmus von Neuhoff Teutsch Ordens Ritter, Professus 23 nov. 1627 (1).

Enfin l'usage s'établit pour les chevaliers, comme pour les Commandeurs de poser leur écu sur la croix de l'Ordre (2), et ceci de deux façons différentes: ou bien, ils portent l'écu posé simplement sur la croix; ou bien, un écu à la croix de l'Ordre chargée en coeur de leur écu. Cette dernière méthode a encore été modifiée de façon à ce que l'écu du chevalier couvrit presque totalement l'écu de l'Ordre, de manière à ce que ce dernier ne format plus que la bordure du premier (3).

Armes des Commandeurs.

Lorsque les Commandeurs eurent abandonné l'usage primitif de ne pas porter leurs armes de famille, ils portèrent d'abord ces dernières sans y faire entrer aucun signe de l'Ordre: tel Renier de Valkenburg, Commandeur de Fouron Saint Pierre décédé en 1342: le défunt est réprésenté sur sa dalle funéraire armé d'un bouclier à la croix de l'Ordre, ses armes propres et pleines se trouvent dans un autre écu. Nous avons cité des cas analogues pour les simples chevaliers de l'Ordre.

---

(1) Ménestrier: le Véritable Art du Blason ou l'usage des Armoiries. Paris 1673, f. 171

(2) Jahrbuch Adler 1895, f. 490.

(3) Weller's archiv für stamm und Wappenkunde, 3 Jahrgang, f 227.

Digitized by Google

Bientot cependant les deux écussons; croix de l'Ordre et armes de famille se confondront pour un commandeur dans un même blason. Le plus ancien exemple connu de ce cas nous est fourni par le bouclier de Conrad, landgrave de Thuringe, élu Grand-Maître en 1239, décédé en 1241. Ce bouclier qui se trouve dans l'église Ste Elisabeth à Marburg date de 1220, époque où Conrad n'était que commandeur et nous représente le lion fascé de Thuringe, accompagné entre les membres inférieurs d'un petit écu à la croix de l'ordre (1).

Nous avons retrouvé une empreinte du cachet de Jean von 't Zievel, Commandeur de Fouron Saint Pierre de 1567 à 1572: l'écu porte la croix de l'Ordre ayant en coeur ses armes propres.

La pierre tumulaire d'Arnold van Berchem, chevalier de l'Ordre Teutonique et commandeur de Becquevoort décédé en 1617, enterré à Maestricht donne les armes de ce commandeur posées sur la croix de l'Ordre et surmontées d'un casque.

Dans ces deux cas la croix n'est pas pattée, elle est du modèle ordinaire.

En 1631, le commandeur de Fouron, Quadt de Beeck porte son écu posé sur la croix de l'Ordre: croix pattée de sable, lisérée d'argent.

En 1650 nous voyons deux commandeurs porter leurs armes de façons différentes: l'un pose son écu sur la croix, l'autre porte les armes de l'Ordre chargées en coeur des siennes propres.

Les commandeurs ont porté la Croix de l'Ordre soit à l'intérieur, soit à l'extérieur de l'écusson jusqu'à la fin du XVIIIe siècle.

Lorsque la croix se trouvait à l'intérieur de l'écu, elle était indifféremment figurée pleine ou alésée; lorsqu'elle se trouvait à l'extérieur de l'écu, le bras supérieur portait le casque ou la couronne nobiliaire, au cas contraire ces ornements extérieurs étaient directement placés sur l'écusson.

Les supports ou tenants étaient fréquemment employés.

Nous n'avons trouvé qu'un seul cas d'un commandeur portant un écu à la croix de l'Ordre, chargé d'un écu écartelé: 1 et 4 à la croix 2 et 3 à ses armes, écu réservé aux Grands-Commandeurs:

---

(1) H. S. Ströhl Heraldischer Atlas 8 et Zellner: das heraldische ornament in der baukunst 41.

Digitized by Google

C'est le cas du commandeur Baron Henri von Eyb. Il est vrai qu'il était hauscomthur des Vieux-Joncs depuis 1781.

De nos jours les commandeurs placent leur écu sur la croix de l'Ordre (1).

Armes des Grands-Commandeurs.

Thierry von Betgenhusen, Landcomthur mort en 1440, fut enterré dans l'église de l'Ordre à Maestricht; d'après la copie de son épitaphe, sa pierre tumulaire, aujourd'hui disparue, n'était ornée que de ses armes. Il est cependant probable, si pas certain, vue l'époque, que les armes de l'Ordre étaient représentées sur cette pierre.

Winand van Breyll, Landcomthur, est enterré également à Maestricht. Il mourut en 1554; sa tombe est ornée de ses 4 quartiers; à la partie supérieure médiane de la pierre se trouvent les armes de la Grande-Maîtrise.

Nous possédons une petite cruche en gré de Raeren, ornée des armoiries de ce Grand-Commandeur, et de ses initiales W. V. B. Il n'y a pas d'insigne de l'Ordre.

Sur un fragment de cruche de la même matière, également en notre possession, ses armes sont figurées d'une façon inusitée: parti: au 1er à la croix de l'Ordre (non pattée), au 2d aux armes de Breyll.

Jean van Ghoer, son successeur, mourut en 1572, il fut enterré auprès de ses prédécesseurs. On lui érigea une pierre du même style que la précédente: elle est ornée de ses 8 quartiers et de l'écusson de la Grande Maîtrise dans la partie supérieure médiane, et des armes de l'Ordre dans la partie inférieure médiane.

Jusqu'à présent donc, à part le timide essai de Winand van Breyll de mi-partir ses armes de celles de l'Ordre, nous ne voyons aucun Grand-Commandeur unir intimement les deux symboles: celui de sa noblesse d'origine et celui de l'Ordre illustre auquel il appartient.

Le 25 mai de l'an 1600, le Landcomthur Henri von Reuschenberg scelle une lettre: son cachet de petit module porte un écu en

(1) Jahrbuch Adler 1895 f. 490.

Digitized by Google

forme de cartouche, à la croix de l'Ordre (non pattée) chargée en coeur de Reuschenberg. Il avait succédé à Jean van Ghoer, de sorte que la matrice de ce cachet peut remonter à 1572.

Godefroid Huyn Baron de Geleen, Grand Commandeur du Bailliage des Vieux Joncs fit en 1638 poser une dalle sur le caveau des Landcomthuren dans le choeur de l'église des Vieux Joncs. Elle est ornée d'un écu à la croix de l'Ordre, chargée de ses armes propres. Enfin en 1666, nous trouvons pour la première fois la caractéristique héraldique d'un Grand Commandeur: Le petit monument qui protège la source de la Voer, à Fouron Saint Pierre, est orné d'un fronton qui porte trois écussons: celui du Grand Maître au centre (voir ci dessus p. 216), celui du Grand Commandeur à dextre, et celui du Commandeur à senestre.

Celui du Landcomthur Baron de Bocholtz est écartelé aux 1er et 4me à la croix alesée de l'Ordre, aux 2me et 3me de Bocholtz.

Ce fronton est d'autant plus curieux qu'il nous montre bien la façon dont les dignitaires de l'Ordre différenciaient leurs armes à cette époque (celles du Commandeur sont posées sur la croix de l'Ordre), et que nous y remarquons que le Grand Commandeur Bocholtz a changé la façon de porter ses armes en parvenant à cette dernière dignité, car comme Commandeur, il portait un écu à la croix de l'Ordre chargée en coeur de Bocholtz, comme le prouvent les empreintes de son cachet. Lorsqu'il fut nommé Grand Commandeur, il fit graver une nouvelle matrice portant un écu écartelé: aux 1er et 4me à la croix pleine, aux 2me et 3me de Bocholtz.

Ses successeurs agirent de même, sauf le Landcomthur Cardinal de Schönborn qui posa ses armes sur la croix pattée de l'Ordre: il faut ajouter qu'il eut eu de la peine à agir autrement, ses armes étant fort compliquées. Enfin une dernière augmentation aux armes des Grands Commandeurs a lieu au milieu du XVIIIme siècle: le cachet du Baron von Steinen, Landcomthur des Vieux Joncs de 1749 à 1766, porte un écu ovale à la croix pattée alesée de l'Ordre, chargée d'un écu écartelé aux 1er et 4me à la même croix, aux 2me et 3me de Steinen, le tout soutenu par deux lions et couronné.

Son successeur le Grand Commandeur von Reisach porte un écu ovale à la croix pattée pleine de l'Ordre chargée d'un écu

Digitized by Google

écartelé aux 1er et 4me de la croix alesée, aux 2me et 3me de Reisach.

Enfin le dernier Landcomthur du Bailliage d'Alten-Biesen, Baron von Kerpen, scelle en ovale à la croix alesée de l'Ordre, le bras supérieur de la croix couronné, la croix elle-même chargée d'un écu écartelé aux 1er et 4me à la croix alesée, aux 2me et 3me de Kerpen.

On voit aisément par là, que dans les derniers temps, les Landcomthuren ont porté leurs armes écartelées de la croix de l'Ordre le tout posé sur la même croix de l'Ordre, celle ci était indifféremment alesée ou non et le tout placé ou non dans un écu.

Les ornements extérieurs de l'écu se plaçaient selon les circonstances.

De nos jours les Landcomthuren portent écartelé aux 1er et 4me de l'Ordre, aux 2me et 3me leurs armes personnelles (1).

Pour nous résumer nous disons donc: à l'origine les membres de l'Ordre ne pouvaient se servir de leurs armes de famille, l'Ordre leur assignait un sceau à emblème religieux; ensuite ils se sont servi de leurs armes propres, tout en employant, du moins sur leurs pierres tumulaires, un écu distinct à la croix de l'Ordre. Enfin ils ont coördonné les deux: la croix de l'Ordre et leurs armes et cela de diverses façons aux différentes époques comme on le remarque par ce qui précède (2).

---

(1) Jahrbuch Adler 1895 f. 490.

(2) A moins d'indication contraire nous nous basons dans cette étude sur les sceaux ou cachets dont les empreintes se trouvent aux archives centrales de l'Ordre à Vienne: Alten Biesen, et aux Archives Royales de Maestricht: Alten Biesen.

Digitized by Google

Chapitre II. LE BAILLIAGE D'ALTEN BIESEN OU VIEUX JONCS.

§ I. Origine et progression.

L'origine du Bailliage d'Alten Biesen ou Vieux-Joncs remonte au XIme siècle: Arnould VI Comte de Looz, et sa soeur Mechtilde, abbesse de Munsterbilsen, donnèrent à l'Ordre Teutonique, une chapelle avec toutes ses dépendances. Cette chapelle, située non loin de Bilsen, avait été érigée en l'honneur de la Vierge, dont une image miraculeuse avait été trouvée en cet endroit au milieu de joncs: in de Biezen.

La chapelle des Joncs fut consacrée en 1216 par Théodoric, évêque d'Esthonie, suffragant de Liège.

En 1220, Hugues de Pierrepont, Evêque de Liège confirma cette donation faite à l'Ordre Teutonique (1).

L'Ordre établit en cet endroit un couvent, un hospice et une Commanderie qui fut dans le principe soumise aux Landcomthuren ou commandeurs provinciaux des Pays-Bas.

Les Joncs formaient alors une simple Commanderie et n'étaient administrés que par un commandeur. Maintes fois cependant, en fait la Commanderie provinciale des Pays-Bas (partium inferiorum) et la Commanderie des Joncs (de Juncis) eurent le même titulaire.

La Commanderie des Pays-Bas comprenait à l'origine, ce qui forma plus tard les Grandes Commanderies ou Provinces des Vieux-Joncs, d'Utrecht et Coblence.

Gérard de Looz est le premier Landcomthur propre d'Alten-Biesen, en 1322; mais plusieurs de ses successeurs réunirent encore

(1) Miraeus: Op. dipl. suppl. II 988.

Digitized by Google

dans leurs mains l'administration des „Partes inferiores". Jusqu'au XIVme siècle, il y eut des Commandeurs des Joncs qui ne furent point Landcomthuren.

Lorsque l'Ordre eut acquis d'assez grandes possessions dans ces pays, il forma de la Province Teutonique des Pays-Bas, les trois Bailliages ci-dessus cités.

Voici la progression du Bailliage de Joncs: d'abord il n'y a que la simple Commanderie des Joncs, bientôt d'autres Commanderies sont fondées et les Joncs sont érigés en Grande-Commanderie ou Landcomthurei; lorsque la Commanderie de Maestricht sera nommée Nieuwen Biesen ou Nouveaux Joncs, les Joncs se distingueront d'elle par le vocable d'Alten Biesen ou Vieux Joncs.

Les Commanderies qui formèrent ce Bailliage, sont les suivantes dans l'ordre chronologique de leur fondation:

Au XIIIe siècle:

Siersdorf; Becquevoort; Vucht qui au XVIIe siècle sera unie à Gruitrode; Gemert; Fouron Saint Pierre; Bernissem qui enclava la Commanderie de Sittert d'une existence très éphémère, Nieuwen Biesen ou Nouveaux Joncs à Maestricht; Saint André à Liège; Holt qui par résolution capitulaire de 1622 sera unie à une autre commanderie, généralement celle d'Ordenge; Geleen qui tomba bientôt du rang de Commanderie à celui de simple ferme de l'Ordre.

Au XIVe siècle:

Saint Gilles à Aix-la-Chapelle; Ramersdorf qui, quoique Commanderie dès le XIIIe siècle, ne relevait pas encore de ce bailliage.

Au XVe siècle:

Gruitrode à laquelle était attaché le droit de battre monnaie; Dieren qui n'appartient que peu d'années au Bailliage des Joncs qui la vendit en 1433 à celui d'Utrecht.

Au XVIe siècle:

Jungen Biesen à Cologne.

Au XVIIe siècle:

Ordenge.

Outre ces Commanderies, le Bailliage de Vieux Joncs possédait de nombreux biens, entr'autres la seigneurie de Diepenbeeck qui donnait entrée à l'Etat Noble de la Principauté de Liège.

Le Landcomthur avait en outre la collation de nombreuses églises paroissiales.

Digitized by Google

§ II. Conditions d'admission d'un chevalier.

Nous avons vu plus haut (p. 208) les conditions requises pour l'admission d'un chevalier dans l'Ordre Teutonique.

Ces conditions étaient les mêmes au Bailliage d'Alten Biesen, il n'y eut qu'une différence d'époque dans l'exigeance de la preuve des 8 quartiers. Nous avons vu cette preuve obligatoire dans l'Ordre dès 1567. Au Bailliage des Vieux Joncs, elle ne fut adoptée comme règle que plus tard, nous voyons en effet le 21 janvier 1577 Henri van Reuschenberg, landcomthur de ce Bailliage préter le serment accoutumé; il y dit notamment qu'il n'admettra dans l'Ordre personne qui ne soit noble et de 4 quartiers (1).

Si la preuve des 8 quartiers n'était pas encore obligatoire dans notre Bailliage en 1577, elle y était déjà observée pratiquement et tendait à s'y généraliser: Nicolas Hoen tzo Hoensbroeck décédé en 1567, Commandeur de Bernissem fit ériger en 1558 sa pierre tumulaire ornée de ses 8 quartiers.

Peu de temps après, la preuve des 8 quartiers existe de fait dans notre bailliage.

Ce fut la seule différence qu'il y eut et très temporairement, dans le mode de réception dans l'Ordre en général et dans le Bailliage des Vieux Joncs.

Le Bailliage d'Utrecht n'exigea jamais que la preuve de 4 quartiers. Il en agit encore de même de nos jours (2).

A la page 209 de cette introduction nous disons que la noblesse de la Principauté de Liège et celle des Pays Bas étaient admises au même titre que la noblesse Allemande, en voici la preuve:

Les familles suivantes, toutes originaires et habitant la Principauté de Liège ou les Pays-Bas, fournirent des chevaliers à l'Ordre, du XIIIe au XVIIIe siècle: Berchem, Bentinck, Bronckhorst, Brederode, Borchgrave, Bylandt, Bock van Lichtenberg, Baesweiler, Breijl, Berg, Cortembach, Cloet, Croix, Dussen, Dobbelstein, Doornick, Eynatten, Egmont, Flémalle, Fouron, Ghoor, Gemert, Groesbeek, Hamal, Havert, Horst, Hornes, Hulsberg, Hoen, Hoen Cartils et Hoensbroeck, Hollande, Horion, Huyn

(1) Van den Elsen: Geschiedenis van de Latijnsche school te Gemert f. 21.
(2) v. d'Ablaing.

Digitized by Google

d'Amstenrade, Huyn de Geleen, Herck, Kerckem, Kerpen, Liers, Looz, Lynden, Malsen, Meerwyck, Noot, Nunhem, Namur, Oostrum, Passart (Blitterswyck) Printhagen, Papenhoven, Renesse, Ryckel, Schaesberg, Seraing, Sombref, Spaubeek, Steenhuys, Stockhem, Straten, Streithagen, Valckenburg, Vrymersum, Wachtendonck, Wal et Wassenaer.

Le chapitre général tenu à Marienthal du 28 septembre au 10 octobre 1764 reconnut que les mots de „sang allemand" lors de l'admission dans l'ordre devaient s'appliquer à toutes les parties de l'Empire, y appartenant encore ou y ayant appartenu sous le règne de Charles Quint (1). C'était sanctionner l'usage.

Les novices ou chevaliers du Bailliage d'Alten Biesen payèrent aussi leur dette à la chrétienté en combattant le Turc: Lors de la guerre de 1594 contre le Turc, le chevalier Etienne de Lynden mourut le 15 août à Belatincz en Croatie, et y fut enterré dans la chapelle de St. Nicolas, le chevalier Adam Spies de Bullesheim mourut en Styrie en septembre, Jean van Steenhuys commandeur de Gruitrode et porte-étendart du Grand-Maître mourut le 6 octobre à Gratz en Styrie, Henri van Holtorp, commandeur d'Aix-la-Chapelle, Guillaume de Schaesberg, Statthalter de Becquevoort, et les chevaliers Edmond Huyn d'Amstenrade et Guillaume de Cortembach quittèrent Gratz convalescents le 11 septembre 1594 et arrivèrent le 29 octobre à Cologne (2). Godefroid de Hoensbroeck, chevalier de l'Ordre Teutonique mourut en guerre en 1617.

En 1664, le 20 septembre, le novice Pierre de Hinnisdael mourut dans une expédition contre les Turcs (°).

Nous ne parlerons pas ici des autres faits de guerre des membres de ce bailliage. Nous dirons seulement que le Landcomthur Godefroid Huyn de Geleen prit part à toute la guerre de Trente ans (1618 à 1648) et devint Feldmarschall au service Impérial (3).

§ III. Cérémonies de réception d'un chevalier.

Après que le postulant avait fait ses preuves de noblesse, et que

(1) F. Salles: op. cit. f. 363.

(2) de Geer II 551 et nécrologe de Maestricht aux archives centrales de l'O. T. à Vienne. Alten Biesen: farde 28.

(3) Jos. Habets: de Veldmaarschalk Godfried Hugo graaf van Geleen en Amstenrade dans l'Almanak van het arrondissement Roermond 1857.

Digitized by Google

son noviciat était terminé, il était admis en grande pompe dans l'Ordre Teutonique.

Au Bailliage des Joncs, ces admissions avaient généralement lieu dans l'église de la Commanderie de Maestricht.

Lorsque le Grand-Commandeur, entouré des divers commandeurs et chevaliers du Bailliage, tous en pleine armure et manteau blanc, a pris place dans le choeur de l'église, le candidat, vêtu de l'habit noir, y est amené par ses parrains. Le Grand-Commandeur monte les marches de l'autel et le futur chevalier, se présentant devant lui, prête le serment de chasteté, pauvreté, obéissance dont nous avons donné le formule à la page 209 de cette introduction.

Ensuite les plus jeunes membres du Bailliage revètent le candidat de l'armure complète d'acier et le reconduisent devant l'autel auquel la messe va être célébrée.

A l'Evangile, le Grand Commandeur descend de son trône et est entouré de tous les Commandeurs et chevaliers.

Tous tiennent l'épée nue, haute, jusqu'à la fin de l'Evangile, témoignant ainsi qu'ils sont prêts à répandre leur sang pour la Foi.

Après l'Offrande, le prêtre officiant bénit l'épée du futur chevalier et la tend au plus âgé des chevaliers qui en arme le récipiendaire.

Tous les membres de l'Ordre entonnent le Veni-Creator.

Le Grand-Commandeur tire du fourreau l'épée du candidat. Tous les Commandeurs et chevaliers tirent l'épée.

Le récipiendaire s'agenouille devant le Landcomthur qui lui donne trois coups d'épée sur la tête couverte du casque, en disant à haute voix: „En l'honneur de Dieu, de Sainte Marie et de St. Georges, souffre cela et rien de plus".

„In Gottes, St. Marien und St. Georgen ehr
Vertrag dieses und Keines mehr".

Le Grand Commandeur rend alors l'épée au nouveau chevalier qui la remet au fourreau. Tous font de même. On attache alors les éperons au récipiendaire et on le ramène à la sacristie, où toute son armure lui est enlevée. Il reprend l'habit noir, et rentrant au choeur, il est revêtu par le prêtre officiant du manteau blanc que celui-ci a béni pendant qu'à la sacristie on le dépouillait de son armure.

Digitized by Google

Après l'Agnus Dei, le nouveau chevalier s'approche du Grand-Commandeur et en reçoit l'accolade.

La messe finie, le Te Deum est chanté avec accompagnement de musique, par tous les membres de l'Ordre présents à la cérémonie.

Le jour du „Feierlich Ritterschlag" avait lieu à la Commanderie des Nieuwen Biesen, un splendide diner auquel étaient conviés la Noblesse des environs et les plus hauts fonctionnaires de la ville (1).

La dernière réception, faite en grande pompe à Maestricht, fut célébrée le 4 octobre 1750. Ce fut celle du Seigneur Marquard Guillaume Maximilien Godefroid Baron Gross von Trockau (2).

Quoique Bachiene fasse mention d'une réception subséquente, celle de 1750 fut la dernière faite d'une façon aussi pompeuse.

Bientôt les réceptions se feront de la façon la plus simple possible: nous en avons un exemple dans le Ritterschlag du Baron de Wal, le futur historien de l'Ordre. Voici ce que le Landcomthur Baron von der Heyden gen. Belderbusch en écrit: „Son Ritterschlag se fera le 27 juin 1774, s'il ne peut le 26, de la façon la moins couteuse pour le candidat; y assisteront Mrs de Hoensbroeck, Plettenberg et de Bentinck; et Mrs de Horneck et le Grand Curé, s'ils le peuvent".

Quelques jours après, le 24 juin 1774, Belderbusch écrit: „Le jour du Ritterschlag aux Vieux Joncs de Mr le Baron G. de Wal est fixé au 27 juin 1774. Ses jureurs sont le Comte de Borchgrave, grand prévôt de Liège et le Comte de Berlaymont, gentilhomme de l'Etat-Noble de ce pays. Il faut convoquer les commandeurs et les chevaliers nécessaires" (3).

On voit par là que les frais de réception étaient à la charge du candidat et qu'on tachait de les diminuer le plus possible.

---

(1) Ms. Grautraedt, aux archives de la ville de Maestricht. Franquinet et Heylerhoff, loc. cit. F. Salles dans les Annales de l'O. T. fo 495 donne le cérémonial de réception d'un chevalier par le Grand-Maître. Il n'y a guère de différence notable avec celui observé aux Vieux Joncs.

(2) G. D. Franquinet loc. cit.. Bachiene, Vaderlandsche geographie 5de deel 893 (éd. Amst. 1791) dit qu'en 1766 il y eut une réception solemnelle en l'église de Maestricht. Je ne connais pas le chevalier reçu cette année.

(3) Archives Royales de Maestricht: fonds, Alten Biesen.

Digitized by Google

LA COMMANDERIE DE FOURON SAINT PIERRE.

Chapitre I. ORIGINE DE LA COMMANDERIE.

Daniel de Fouron, chevalier, seigneur de Fouron Saint Pierre, vivait en cette qualité en 1237 (1), il entra dans l'Ordre après cette date et probablement en 1242, année pendant le cours de laquelle, il donna à l'Ordre Teutonique son alleu de Fouron. C'est l'origine de la Commanderie qui ne fut cependant pas immédiatement érigée.

Ce Daniel mourut avant juillet 1266, car dans une charte de cette date, le commandeur Gérard dit que „feu" Daniel de Fouron était entré dans l'Ordre Teutonique au Bailliage des Joncs, et lui avait fait donation de tous ses biens (2).

Cette donation fut confirmée le 25 juin 1242 par le Duc de Brabant, et le 10 mars 1251 le Duc Walram de Limbourg renonce à tout droit qu'il pourrait avoir sur les biens de Daniel de Fouron (3).

Non seulement Daniel donna ses biens de Fouron à l'Ordre, mais il le gratifia encore de son fief de Milen, comme le déclare le 6 avril 1244 Arnould Comte de Looz et de Chiny (4).

Il mourut le 1er mars, comme nous l'apprend l'obituaire de

(1) S. Bormans et E. Schoolmeesters, Cartulaire de St. Lambert de Liège I, 383.
(2) Annexe IV.
(3) Annexes I et II.
(4) Original aux archives de Dusseldorf, publié par Hennes II, f. 64.

Digitized by Google

Maestricht: „Mars 1. O(biit) nobilis vir Daniel Dnus quondam in Vuiren a quo habemus bona in Vuren" (1).

Un de ses parents, son frère peut-être, également membre et bienfaiteur de l'Ordre mourut un 27 août: „Aug. 27 f. Adam de Vuren qui nobis dedit bona sua" (1).

On connait peu de chose sur la famille de Fouron. Au commencement du XIIe siècle on en trouve 3 membres, frères:

1°. Thibaut Comte de Fouron, mort avant 1112, époux de Guda, ils ne laissèrent pas d'hoirs. Guda étant veuve, aurait vécu comme recluse à Saint Jacques à Liège et y fut enterrée, elle mourut en 1125 léguant tous ses biens à l'abbaye de Saint Jacques. L'Empereur Henri V confirma cette donation ainsi que celles faites par son défunt mari.

2°. Arnulf de Fouron, dont un fils aussi nommé Arnulf.

3°. Steppon ou Reppon de Maules, chanoine de St. Lambert de Liège en 1095, puis archidiacre et enfin prévôt de St. Lambert, mort en 1138; il donna divers biens à l'abbaye de St. Jacques où son frère est enterré, notamment l'alleu de Masnil (2).

Enfin en 1224 Noble Arnold de Fouron, probablement le petit fils de notre 1er Arnulf, et sa femme donnent à l'abbaye du Val Dieu la Seigneurie de Gorck (Goirhez) près St. Jean Sart, donation approuvée par Lothaire Comte d'Are, de Hochstade et de Dalhem (3).

Un siècle et demi plus tard apparait encore un Fouron, Lambert van Voeren, qui combattit sous l'écouthête de Maestricht à Baesweiler où il fut fait prisonnier. En 1374 il reçoit du Duc de Brabant une indemnité totale de 414 moutons, il scelle: un fascé de 9 pièces et une ramure de cerf brochante. Légende † S. Laberti de Vueren (4).

Notre Daniel de Fouron habitait l'ancien château fort de Fouron Saint Pierre appelé „Op de Saele".

C'est à ce château que se rapporte la légende suivante: les

---

(1) Arch. centr. de l'O. T. à Vienne, Alten Biesen: farde 28, Ecclesiastica ten Balley Biessen.'

(2) Renier, Inventaire des objets d'art renfermés dans les monuments civils et religieux de la ville de Liège. Bulletin de la Société d'Art et d'Histoire du diocèse de Liège IV, 40. de Theux, Chapitre de St. Lambert I, 99.

(3) Renier, Hist. du Val Dieu, 158.

(4) de Raadt, sceaux armoiriés IV, 151 et pl, 36 n° 1031.

Digitized by Google

chevaliers Teutoniques molestèrent des sujets du Duché de Limbourg et s'emparèrent des biens d'une corporation religieuse d'Henry Chapelle. Walram IV, Duc de Limbourg vint à la tête de 1000 hommes de troupe assiéger en 1250 le château de Fouron Saint Pierre. Les Chevaliers Teutoniques voyant que le Duc de Limbourg était prêt à sévir, se dépouillant de leurs armes, vinrent à lui un crucifix à la main et implorèrent sa clémence, lui promettant par serment d'observer ses ordres.

Walram, apaisé par cette soumission, allait se retirer, lorsqu'un trait parti des rangs des chevaliers faillit percer sa cuirasse Le Duc se saisit du coupable et le fit mettre à mort dans la cour du château, de plus considérant les autres membres de l'Ordre comme complices, il en exigea un tribut en argent et interdit aux chevaliers de se montrer à l'extérieur pendant 6 mois (1).

Chapitre II. LA SEIGNEURIE ET SES RAPPORTS AVEC LE COMMANDEUR.

Fouron Saint Pierre, au temps de ses seigneurs de la maison de Fouron était un alleu.

En 1242, ou peu avant, Daniel de Fouron, chevalier, entra dans l'Ordre Teutonique et lui donna son alleu de Fouron, ainsi que tous ses biens, meubles et immeubles, sis au comté de Dalhem.

Le 25 juin 1242, Henri II, Duc de Lothier et de Brabant confirme cette donation par charte datée de Louvain, et renonce en faveur de l'Ordre à tous les droits qu'il pourrait avoir sur ces biens (2).

Dès lors Fouron Saint Pierre est seigneurie de l'Ordre Teutonique et le restera jusqu'à la néfaste révolution française.

Cette seigneurie allodiale est affectée à la maison des Joncs, dont nous voyons en 1248 le Précepteur Conrad de Solms rédimer les hypothèques des terres de Fouron avec le produit de la vente d'une pièce de terre sise à Rosmeer (3).

---

(1) Marcellin Lagarde, Histoire du Duché de Limbourg. Brux. 1848, f. 132-133.

(2) Vide annexe I.

(3) G. D. Franquinet, Beredeneerde inventaris der Oorkonde van O. L. Vrouwekerk I, 27.

Digitized by Google

Par après, sans que nous ayons pu en déterminer au juste la date, cette seigneurie fut affectée par l'Ordre à la maison de Saint Trond, qui ne la posséda que jusqu'en 1266. En effet le 8 mars de cette dernière année, nous voyons paraître le commandeur et les frères de la maison de Saint Trond (Bernissem) comme seigneurs de Saint Pierre Fouron „Commendatorem et fratres domus Theuton. de Sancto Trudone dominos de Foron Sancti Petri". Le trésorier de l'Eglise de St. Séverin de Cologne, conservateur des privilèges de l'Ordre en Allemagne, sert d'arbitre entre eux et Henri de Mortier, chevalier, leur vassal, qu'il avait excommunié à leur requête.

Henri de Mortier restitue au seigneur de Fouron Saint Pierre 4 bonniers de terre arable avec maisons, ainsi que tous autres biens situés à ou hors de Fouron Saint Pierre, qu'il tenait de lui.

Le seigneur de Fouron Saint Pierre (commandeur et frères de la maison de St. Trond) donne audit Henri de Mortier, un bonnier et demi de terre arable avec un cens de 12 deniers, que Jean, parent de Henri tenait du château de Dalhem. De plus Henri de Mortier, Lambert son frère et les enfants de sa soeur deviendront ses „ministeriales homines" et lui feront comme tels, hommage (1).

Dans un acte de juillet 1266, le commandeur des Joncs, Gérard, rappelle la donation de Daniel de Fouron et y cite les homines ministeriales dépendant de cette donation: cet acte dit que les homines ministeriales et leurs successeurs par la descendance féminine n'auront d'autres seigneur et avoué que le commandeur des Joncs (2).

Dès maintenant donc c'est le commandeur des Joncs qui est seigneur de Fouron St. Pierre, la seigneurie n'a été que passagèrement allouée à la maison d'Ordre de St. Trond. Dès lors, même lorsque Fouron aura ses commandeurs particuliers, ce sera toujours le commandeur des Joncs, plus tard Grand-Commandeur, qui sera seigneur de Fouron Saint Pierre.

Le 23 août 1276, le chapître cathédrale de Liège fait un échange avec l'Ordre Teutonique des Joncs: le chapître cède à l'Ordre un

(1) Ve annexe III.
(2) Ve annexe IV.

Digitized by Google

cens annuel de XX solidi, qu'il possédait à Fouron Saint Pierre, et un autre de XIX solidi qu'il possédait à Spaas; l'Ordre lui cède d'autre part des biens sis à Bors (1).

En décembre 1304, Jean seigneur de Gronsfeld, chevalier, donne à la Commanderie des Joncs 13 bonniers de terre arable et bois, une maison et diverses rentes qu'il possédait à Fouron Saint Pierre et que Henri des Champs (de Campis) fils de Pierre, tenait de lui en fief (2).

Bientôt la seigneurie allodiale de Fouron Saint Pierre devint seigneurie libre Impériale „Vrije Rijksheerlijkheid". Ses appels à Aix-la-Chapelle au nombre de 12, de l'an 1400 à 1461, son inscription sur la matricule d'Aix-la-Chapelle donnant la liste des endroits qui ressortissent aux échevins d'Aix en 1662 sont la preuve que Fouron Saint Pierre était fief immédiat de l'Empire (3).

En 1760 le Grand-Commandeur Baron von Steinen écrit: „les sujets de ma seigneurie de St. Pierre Fouron, qui dépend immédiatement de l'Ordre des chevaliers Teutoniques, et dont le Seigneur et chef souverain est proprement Son Altesse Sérén^me^ Electorale de Cologne comme Grand-Maître de l'Ordre Teutonique. . . ." contribuent „aux contingents que l'Ordre Teutonique en corps fournit au Cercle de Franconie, en trouppes, en argents, et en subsistances" (4).

Le Grand-Maître de l'Ordre était le chef souverain, mais le Grand-Commandeur était le seigneur de Fouron Saint Pierre. „L'Ordre et de sa part Son Excellence (le Grand-Commandeur) est souverain à Saint Pierre Fouron (5)

Le Grand-Commandeur se titre indifféremment de seigneur,

---

(1) Original à Dusseldorf édité par Hennes II f. 211. Spaas est Grand ou Petit Spauwen (Limb. Belge), Bors est Boirs près Glons, province de Liège.

(2) Original à Dusseldorf, édité par Hennes II f. 321 d'une façon incomplète. Quix, Schloss und ehemalige Herrschaft Rimburg f. 176 et Bon de Chestret, Histoire de la Seigneurie Impériale de Gronsfeld, dans Public. de Limbourg XII f. 105 donnent cette charte d'une façon beaucoup plus complète.

(3) Meulleners: Eenige bladzijden uit de geschiedenis van de Rijksheerlijkheden Obbicht en Leuth, dans Publ. du Limb. XXIV f. 164 et 165.

(4) Arch. centr. de l'O. T. à Vienne, Alten Biesen, farde 13.

(5) Lettre du 14 Octobre 1771 adressée à Mr Clercx, conseiller du Bailliage par Wilhelmi, conseiller et syndic du Bailliage. Arch. Roy. de Maestricht: Alten Biesen, Portefeuille I.

Digitized by Google

libre-seigneur, seigneur-souverain, Baron ou libre-Baron de Fouron Saint Pierre. Il exerce la justice, nomme les bourgmestres, l'écouthète, les échevins, le greffier et les messagers de justice ou huissiers (1).

S'il ne nomme pas le curé, il confère les différents bénéfices ecclésiastiques, comme nous le verrons au chapître traitant de l'église.

Il reçoit l'hommage et le serment de fidélité des habitants de la libre et Impériale Seigneurie de Fouron Saint Pierre. Voici la formule de ce serment tel qu'il nous a été conservé dans un registre de rôles de la Cour de Fouron Saint Pierre.

L'écouthète lit ce qui suit devant le peuple assemblé et celui-ci acquiesce par ses acclamations:

„Ghij alle ingesetenen onderdaenen ende inwoonders deser vrijheerligheyt St. Petersvoeren, sult tot Godt almachtigh in uwe ziele met uijtstrecken der rechter handt ende opheffinge der drij voorderste vingers eenen lichaemlycken eede uytsweeren.

Dat ghij sijne Hoogwaerde Excellentie onsen genaedigsten en gebiedenden Heere Landcommandeur Hult, getrouw ende gehoorsaem sijn sult, sijne baeten ende voordel vervoorderen, alle schaeden ende allen 't geene eenigksints naedelig soude syn, affkeeren, ende altoos op alsulcke maniere gedraegen soo ende gelijck getrouwe onderdaenen toestaet ende schuldigh sijn te doen".

Cette lecture terminée, le peuple répond par ses délégués:

„Allen 't gene ons is voorgelesen worden en wel duydelyck verstaen hebben, versprecken en beloeven wij getrouwelijck naer te coemen. Soo helpt ons Godt en alle sijne lieve Heyligen, en wenschen aen sijne Hooghw. Excellentie onsen genaedigen en wel gebiedenden Heere eene langduijrige en gelucksaelighe Regeringe"(2).

Le Grand-Commandeur à son tour, promettait en ces termes de maintenir les droits et privilèges de ses sujets:

„Wyr... N. N. duyts oirdens der Balyen Biessen Landt^eur^,

(1) Arch. Roy. de Liège: Greffes des Cours n° 2837.

(2) Arch. Roy. de Liège: Greffes des Cours 2839. Fouron Saint Pierre. V^e^ traduction, Annexe VI.

Digitized by Google

Heer tot Gemert, Gruytrode und St. Petersvouren etc. seeckeren ende beloven von desen dach aen ende voirts onseren lieben ondersaten tot (St. Petersvouren), met hennen aenhanck, op derselver nu tegenwoirdige gedaene huldt ende eedt sy bij henne ouden goeden recht ende gerechticheijt te laten, ende voer te staen, ende allet te doen, wat een goeder Heer sijnen ondersaeten schuldich is, nae onseren besten vermoeghen" (1).

Au point de vue de la Justice, nous avons dit que le Landcomthur nommait les autorités judiciaires, et que, des arrêts rendus par la Cour de Justice de Fouron, l'on allait en appel à Aix-la-Chapelle.

Rulend était de la juridiction de Fouron Saint Pierre et la cour féodale d'Overhem dépendait également de la Commanderie (2).

Le Grand-Commandeur faisait les ordonnances de police, édictait les règlements sur la voirie, l'école, les moeurs, les poids et mesures; le droit de chasse lui appartenait. En un mot il est le Seigneur, le Commandeur n'est que son représentant, et n'agit que par délégation, comme „statthalter" (3).

Il en était de même dans les autres Seigneuries, Commanderies du Bailliage, aussi renvoyons nous à notre ouvrage sur les Vieux Joncs où on trouvera la liste des Landcomthuren, et par le fait même celle des Seigneurs de Fouron Saint Pierre, nous donnons simplement dans cet ouvrage-ci les commandeurs de cette Commanderie.

Nous ne pouvons passer sous silence une ordonnance, en matière de police de moeurs, émanée du Grand-Commandeur Baron von Reisach le 20 juin 1789: il y rappelle les scandales se passant dans la Seigneurie de Saint Pierre Fouron, condamne tout suborneur de fille à une amende de 50 florins et déclare qu'on ne sera pas lié par les promesses de mariage, obtenues par séduction.

---

(1) van den Elsen: Geschiedenis van de Latijnsche school te Gemert f. 26. Ve traduction: Annexe VI.

(2) Delvaux: dict. géogr. de la province de Liège.

(3) Arch. Roy. de Liège: greffes des Cours n° 2832—2836, dans ce dernier nous voyons notamment: »Zijn Hooghw. den heer lant commandeur der Ballie Alden Biessen, Heer dezer Vrij Rijx heerligheit, op d'aenclachte van den Edelen Heer de Rijffenbergh duyts Ordens Ridder Commandeur ende stadhouder alhier« etc.

Digitized by Google

Voici ce petit tableau de moeurs dans toute sa saveur:

„Wij Franciscus Joannes Nepomucenus Fidelis Vrijheer von Reischach, des hoog duitsch Ordens Ridder en Landcomandeur der Ballije Aldenbiessen en Nederland, Commandeur tot Aldenbiessen en Mastricht, souverainen Heer van Gemert ende St. Petersvoeren, Vrijheer van Gruitrode, Vrijbanderheer van Diepenbeeck, Heere tot Ordingen, Beverst ende Damrijs, Kamerheer, ende general feldmarschal Leutenant van Hare Roomsche Keizerlijke en Koninglijke Apostolijke Majestijd, geïnformeerd zijnde: hoe dat zedert eenigen tijd, niettegenstaande alle mogelijke vermaaningen en waaksaamheid evenwel de schandaalen in Onze Vrij Heerlijkheid van St. Petersvoeren zoo aangroijen, dat 'er meenige dochters tot val gebraght worden, en alzoo eenige noijt, andere niet zonder groote moijte tot ten Huiwelijk geraaken; hebben wij goedgevonden te ordonneeren, gelyk Wij ordonneeren mits deezen:

1°. dat voor 't toekomende de Bezwangerer in eene amende van vijftig guldens promptelijk executabel ten profijt van de gemeendsarmen zullen gecondemneerd woorden;

2°. dat de huwelijke beloften in cas van Bezwangering niet en zullen verbinden.

Aldus geordonneerd, en geresolveerd Aldenbiessen den 20 Junius 1700 negen ende tagentig.

Reischach { dese gepubliceerd naer gewoonte door mij ondergs. schepen, bij gebreck van Bode, den 28 junii 1789

ita est

N. Neven Scatis. (1)

Une autre ordonnance de même date défendait aux religieuses étrangères de mendier dans le seigneurie (1).

Au point de vue de la police, le Grand-Commandeur recommande bien de ne se servir que de la „main forte du village" de ne pas recourir au „militaire étranger" de crainte que cela ne porte préjudice à sa juridiction (2).

---

(1) Arch. centr. de l'O. T. à Vienne, Alten Biesen: farde 13.

(2) Arch Roy. de Maestricht, Alten Biesen: portefeuille 3, lettre du Grand-Commandeur Belderbusch, 5 déc. 1772.

Digitized by Google

La Cour de Justice de Fouron Saint Pierre fonctionna jusqu'en 1795; les rôles de cette cour sont tenus jusques inclus le 24 février 1795, il y a après cette date quelques pages déchirées (1), les registres aux archives se terminent le 28 juillet de la même année et le 8 novembre de cette année (17 brumaire an IV) fut mise en vigueur dans les départements Belges la loi du 30 juillet 1791 abolissant les Ordres de Chevalerie (2).

Sous le rapport des finances, il y avait toute une collection de prescriptions déterminant leur emploi:

1°. Chaque Commanderie doit contribuer „aux contingents que l'Ordre Teutonique en corps fournit au Cercle de Franconie, en trouppes, en argents, et en subsistance" (3).

2°. Chaque Commanderie doit contribuer sur le pied de $5^1/_4$ pour cent de ses revenus pour les droits de relief que doit faire un nouveau Grand-Maître (4).

3°. La Commanderie de Fouron Saint Pierre devait annuellement une contribution à la caisse générale de l'Ordre. Au XVIIIe siècle cette contribution se montait à 36 florins de Rhin (5).

En 1778, le Grand-Maître de l'Ordre fait remise à tous les sujets de l'ordre des arriérés qui lui sont dûs et cela à cause des pertes éprouvées par eux à la suite de la longue guerre de 1756 jusqu'à la paix de 1763, de la cherté qui régna en 1771 et 1772, et de la guerre de 1778 (6).

4°. La Commanderie de Fouron Saint Pierre verse annuellement à la caisse du Bailliage „Ballye cassa" 144 florins Brabant Liège (7). Ce chiffre ressort clairement des comptes du XVIIIe siècle, quoi-

---

(1) Arch. Roy. de Liège: greffes des cours, registre 2842, Fouron St. Pierre et régistres aux oeuvres.

(2) B^on von Geusau: Korte Geschied. der Kloosters te Maastricht, dans Publ. Limb. XXXI, 58.

(3) Lettre du Grand-Commandeur von Steinen, datée des Vieux Joncs le 1 avril 1760 et adressée à „Monsieur Sancourt, capitaine et aide major du Régiment de cavallerie de la Reine au service de S. M. T. C. à Corneli Munster". Arch. Centr. de l'O. T. à Vienne: Alten Biesen: farde 13.

(4) Arch. Roy. de Maestricht: Alten Biesen, portefeuille 3.

(5) Ib. portef. 33.

(6) (Chevalier de Heeswyck) Tableau de l'église de Liège avant l'érection des nouveaux évêchés des Pays-Bas etc. Liège 1782.

(7) Arch. Roy. de Maestricht, Alten Biesen, portefeuille 36 — comptes.

Digitized by Google

que Monsieur Delvaux dans son Dictionnaire fixe la quote à 87 patacons ou 348 florins Brabant Liège.

Les payements à la Ballye cassa devaient se faire en Louis de France ou gros écus d° ayant cours à Bruxelles (1).

5°. Ce qui reste des revenus de la Commanderie après en avoir encore défalqué l'entretien, les réparations, l'„améliorissement", le gage des divers suppôts etc. est alloué au Commandeur.

Les comptes du XVIIIe siècle nous donnent ce qu'un Commandeur pouvait retirer de la Commanderie: lorsqu'il y résidait, il touchait encore tous frais déduits, une moyenne de 2200 florins Liègeois par an; par contre lorsque le Commandeur ne résidait pas à la Commanderie, celle-ci lui rapportait beaucoup plus: le Commandeur de Croix par exemple toucha pour sa première année 5118 fl., 14 patars 12 deniers, et pour l'année qui lui rapporta le moins 3869 fl., 12 patars 20 1/8 deniers, argent de Liège. Sa moyenne durant son administration titulaire fut de 4396 florins Liègeois.

La moyenne du Baron von Eyb de 1781—83 fut de 4517 florins Liègeois.

Un autre Commandeur résident se fait une moyenne de plus de 3000 florins (2).

Tout devait être couvert par les revenus de Commanderie.

Voici la spécification de ses propriétés en 1769:

la ferme de la Commanderie,
la ferme de Brabant,
les terres op den Driesch,
les prairies,
la terre sise au Siebenberg,
les terres à la bruyère de Brabant,
un moulin à farine,
des cens et des chapons,
diverses rentes rédimibles,
diverses rentes foncières,
des rentes en seigle, épeautre et avoine.

Un état postérieur des biens de la Commanderie, celui des revenus de 1782—83 donne la liste des biens avec indication de leur rapport:

---

(1) Arch. Roy. de Maestricht, Alten Biesen: portefeuille 3.
(2) Id. portefeuille 36 — comptes.

Digitized by Google

la cense de la Commanderie, louée annuellement pour	1628	fl. liègeois
plus pour les corvées	100	„
la cense de Brabant est louée annuellement . . .	1400	„
plus pour les corvées	60	„
le moulin à eau	300	„
le montant des rentes rédimibles est de	2707	„
le montant des rentes foncières	532	„
les bois ont rapporté	361	„
les légumes du jardin	46	„
Total:	7133	fl. liègeois

Différentes terres citées dans le premier état ont été dans la suite ajoutées à l'une des deux censes, de là on ne les voit plus figurer sur le second état (1).

Les comptes devaient êtres soumis au commandeur, qui devait les soussigner, ensuite être envoyés à l'approbation du Grand-Commandeur; ils devaient se terminer à la fin de juin et être envoyés dans le courant du mois d'août (2).

Tous les chiffres que nous avons cités sont du XVIIIe siècle, nous ferons observer que la proportion a toujours été le même, le tout étant en rapport du revenu de la Commanderie.

Nous terminons ce chapitre par l'analyse d'une ordonnance du Grand-Commandeur Reisach en date du 19 mai 1786, et concernant cette commanderie, il ordonne:

1°. de veiller à ce qu'en cas de maladie d'un individu du haut Ordre Teutonique (cela s'applique aux suppôts), rien ne disparaisse, ni papiers, ni objets appartenant à l'Ordre; qu'en cas de décès, l'on en fasse un inventaire devant deux témoins et que l'on avertisse de suite S. E et en son absence les conseillers du Bailliage.

2. Ordre de garder toutes les ordonnances landcomthurales pour l'usage de la postérité.

3°. Ordre d'envoyer aux archives de Maestricht l'inventaire des meubles de la Commanderie (3).

(1) Faisons remarquer que la ferme, obtenue par défrichement au bois de Loe, et dont les bâtiments furent construits en 1773 n'est pas renseignée parmi ces biens.

(2) Arch. Roy. de Maestricht: Alten Biesen et Arch. Centr. de l'O. T. à Vienne, Alten Biesen: farde 13.

(3) Archives Centrales de l'O. T. à Vienne.

Digitized by Google

Nous n'avons malheureusement pas retrouvé ce dernier inventaire, ni dans les archives de la maison de Maestricht, ni dans aucune de celles dépendant des Vieux Joncs.

Chapitre III. L'ÉGLISE ET LES DIMES.

L'église de Fouron Saint Pierre était une quarta capella, filiale du chapître de Fouron Saint Martin, qui en avait la collation et en nommait donc les curés ou „vicarii perpetui".

Fouron Saint Pierre avait originairement fait partie de la paroisse de Fouron St Martin (1), et était paroisse dès le XIVe siècle.

L'église était dédiée à Saint Pierre et conserve depuis 1766 les reliques de St. Corneille (2).

L'ancienne église disparut au XVIIe siècle et fut remplacée par l'actuelle.

Le choeur fut construit en 1654, la nef le fut en 1660 avec les matériaux de l'ancien château, la porte d'entrée porte la date de 1661.

Dans la tour de l'église se trouve déposée contre le jubé une pierre armoriée, qui n'a jamais été encastrée dans la maçonnerie, elle porte la date de 1664 et est ornée des armes de Xhénémont: d'azur à la bande d'or accompagnée de 6 merlettes du même posées en orle; l'écu est sommé d'une mitre à dextre et d'une crosse à senestre, la volute tournée à l'extérieur, sous l'écu se trouve la devise: super eos volitans. Ce sont les armes de Guillaume de Xhénémont abbé du Val-Dieu de 1658 à 1693 (3).

Cette pierre était probablement destinée à rappeler le souvenir de la consécration d'un des petits autels ou tout autre acte accompli par le prélat du Val-Dieu à la nouvelle église de Fouron Saint Pierre.

L'église renferme trois autels: le maître-autel orné des armes

---

(1) Registre paroissial de Fouron St. Martin, me communiqué par l'abbé Ceyssens curé de Dalhem. — Archives Royales de Liège: Déclarations des biens ecclésiastiques 1787, lettres A. H. — Habets dans Maasgouw 1886 f. 69.

(2) Delvaux, dictionnaire géographique de la province de Liège.

(3) Renier: Histoire du Val-Dieu.

Digitized by Google

du commandeur Quadt de Beeck et datant de 1654, le petit autel du côté de l'Epître, datant de 1664 peut-être, portant au fronton les armes de Lambert Weyms, prêtre de l'Ordre Teutonique et membre d'une famille qui a fourni plusieurs prêtres à l'Ordre. Ses armes: coupé, d'argent à 3 merlettes de sable rangées en fasce, sur hermine plain; à la fasce de sable crénelée vers la pointe de 3 pièces et brochant sur le coupé, sont placées dans un cartouche ovale (1); et enfin le petit autel du côté de l'Evangile, érigé en 1666 par le commandeur Ferdinand von Rolshausen et portant ses armes (2).

Selon la tradition, le jubé proviendrait de l'ancienne église du Val-Dieu.

Les rentes annuelles provenant des fondations, capitaux, dîmes etc., et compétant au curé de Fouron Saint Pierre se montaient à 482 florins liègeois 15 sols $1^1/_2$ liard.

Les revenus de l'église étaient annuellement de 17 florins liègeois 6 sols 1 liard.

Quant aux pauvres, ils avaient un revenu annuel de 22 florins liègeois 4 sols 3 liards (3).

A l'église de Fouron Saint Pierre étaient annexés divers bénéfices.

Le plus ancien en date est la costerie ou custodie, emploi conféré par le Grand-Commandeur. Ce bénéfice existait déjà dès le commencement du XIVe siècle. Le curé de Fouron Saint Martin voulut s'en attribuer la collation, et le 22 février 1323 intervint entre ce curé et le commandeur de Fouron Saint Pierre la décision qui mit fin à cette contestation (4).

Au XVIIe et au XVIIIe siècles, le Grand-Commandeur est en paisible jouissance de son droit. Les revenus de la costerie s'élevaient alors annuellement à 13 florins liègeois, 16 sols (5).

---

(1) Ordinairement Weyms porte: coupé d'or à 3 merlettes etc.

(2) Pour plus de détails voir à l'article de chacun des commandeurs susnommés.

(3) Archives Royales de Liège: Déclarations des biens ecclésiastiques 1787, lettres A. H. le florin liègeois équivalait à 1 franc 18.60 de notre monnaie.

le sol = 0.5.93 fr.

le liard = 0.1.48 fr.

(4) Archives de Dusseldorf: Alten Biesen.

(5) Arch. Centr. de l'O. T. à Vienne, Alten Biesen, farde 28: Ecclesiastica ten Balley Biessen et Arch. Roy. de Liège: Déclarations des biens ecclésiastiques 1787. lettres A. H.

Digitized by Google

Le second bénéfice en date est celui fondé par le commandeur de Fouron Saint Pierre, Henri van Havert, il fonde en 1418 l'autel des Saints Nicolas et Eloi dans l'église paroissiale à condition qu'on y lise chaque semaine deux messes. Le 7 Octobre 1418 l'évèque Jean de Liège, et l'archidiacre de Hesbaye Jean de Looz approuvèrent cette fondation.

En 1613 il y eut conflit entre le chapitre de Fouron Saint Martin et le Landcomthur touchant la collation de ce bénéfice. Il fut décidé que le Landcomthur et le Doyen du chapitre le conféreraient alternativement.

En 1679, on observait encore les conditions de la fondation, en célébrant à l'autel de Saint Nicolas les deux messes hebdomadaires. Ce bénéfice rapportait alors 9 muids d'épeautre et 5 mesures d'avoine (1).

En 1787 le bénéficier n'est plus chargé que de célébrer une messe hebdomadaire et les revenus en sont si minces qu'ils suffisent à peine au stipendium du bénéficier: ils rapportaient 38 florins liègeois 15 sous (2).

Le troisième bénéfice, sous le vocable des Saintes Barbe et Cathérine et de Saint Georges existait en 1478, il était à la collation du curé de Fouron Saint Martin, on y unit bientôt celui des Saintes Marie Magdeleine et Cathérine, qui était conféré probablement par le Landcomthur. Il rapportait 18 muids, (sans indication de la nature du grain) et était chargé d'une messe hebdomadaire.

Comme pour le bénéfice précédent, il y eut au sujet de la collation, conflit entre le Grand-Commandeur et le Doyen du Chapître de Fouron Saint Martin et le 2 décembre 1695 ils firent une transaction par laquelle il fut décidé par le Landcomthur Baron de Wassenaer de Warmont d'une part et le Révérend Paschasius Compeers Doyen du Chapître d'autre part, qu'eux et leurs successeurs excerceraient alternativement le droit de collation.

---

(1) 9 modios speltae et 5 maldria avenae. Selon Ducange le maltra, malter, maltrum etc. contenait 4 muids. Arch. Centr. de l'O. T. à Vienne, Alten Biesen: farde 13.

(2) Arch. Centr. de l'O. T. à Vienne, Alten Biesen, fardes 13—28. Régistre paroissial de Fouron St. Martin me communiqué par le curé Ceyssens. Arch. Roy. de Liège: Déclarations ut supra.

Digitized by Google

En 1787 ce bénéfice ne figure plus dans les Déclarations des biens ecclésiastiques (1).

Concernant l'Ordre Teutonique, il nous reste à dire qu'il se célèbre encore actuellement en l'église de Fouron Saint Pierre une messe hebdomadaire pour les défunts de l'Ordre Teutonique, qu'on y dit 4 messes aux Quatre Temps et qu'on y célèbre un anniversaire annuel pour le commandeur Quadt de Beeck. La dernière fondation faite sous l'ancien Régime est celle d'une messe chantée du Saint Sacrement à célébrer tous les jeudis: Anne Catherine Hendrix, veuve de Jaspar Longhie laisse dans ce but, par acte du 21 avril 1796, à l'église une rente héritable de 75 florins, cours de Maestricht.

Le Grand Commandeur Baron de Reisach, seigneur de Fouron Saint Pierre, approuve cette fondation le 30 avril 1797, en y mettant cette restriction qu'il autorise la famille de la fondatrice à reprendre le capital, si les circonstances du temps ne permettent pas d'exécuter cette fondation (2).

Dans le cimetière se trouve une croix en fer rappelant le souvenir d'un mirage aperçu le 5 mai 1799, elle porte l'inscription suivante:

Ter eeren en memorie
Der vertooninge van
Een schroomig kruis en bloedig
Daeraen hangenden,
Schoonsten, levenden, lichaem,
Hier gesien door de geloefwerdigsten getuigen
5 Mei 1799 des avonds.

Si l'Ordre Teutonique et le chapitre de Fouron Saint Martin furent en contestation au sujet de la collation des bénéfices ecclésiastiques, ils le furent également au sujet des dîmes.

En 1254 déjà, un accord intervient entre l'Ordre Teutonique des Joncs et la chapitre. Il fut ratifié le 24 novembre 1254 par Henri de Gueldres, l'Elu de Liège; voici ses dispositions: Le chapitre percevait la dîme à Fouron Saint Pierre et de cette dîme devait donner à l'Ordre 5 gerbes de seigle et 5 d'avoine, l'Ordre

(1) Ibidem.
(2) Arch. Centr. de l'O. T. à Vienne, Alten Biesen: farde 13.

Digitized by Google

renonce à ces gerbes; d'autre part le chapitre touchait aussi la dîme des biens de l'Ordre à Saint Pierre, il y renonce mais recevra un cens annuel et perpétuel de 3 solidi liégeois payables à la St. Remi (1).

En 1736 s'éleva une contestation entre les deux parties au sujet des dîmes à prélever par le chapitre sur les terres de l'ordre, changées en prairies; une déclaration judiciaire du 21 février de cette année donna gain de cause à l'Ordre (2).

En 1771, le Grand Commandeur fait défricher le bois de Loë, en 1773 ces défrichements étaient assez importants pour nécessiter la construction de bâtiments d'exploitation.

Dès 1771, le chapitre de Fouron Saint Martin prétend les dîmes novales de ces terres défrichées, l'ordre les lui dénie.

En 1782 la question est encore pendante (3). Les archives n'en donnent pas la solution, il est probable que cet état aura duré jusqu'à la révolution.

Nous avons vu plus haut quel était le revenu annuel des pauvres, l'ordre le trouvant trop minime et ayant souci d'améliorer leur sort, établit en leur faveur un jeu de loterie, on émettait mille billets à la fois (en 1790 le billet coûtait 3 francs) le gros lot était de 300 florins.

Il y avait deux „roues de fortune" la grande et la petite, dans la grande se mettaient les numéros des billets vendus; dans la petite ceux des billets des pauvres auxquels on les avait distribués gratuitement. Ces „roues de fortune" qui existent encore, ont la forme d'un tonneau dont les cotés sont formés de glace, elles sont mobiles et montées sur un pied, elles rappellent assez bien le modèle d'une baratte.

Le tirage de la loterie était exécuté „par un pauvre enfant à la maison de Justice en présence du mayeur, de 2 échevins, des Directeurs et d'une quantité de spectateurs, publiquement en tout ordre et solemnité".

La 2me classe de la 10me loterie fut tirée le 5 janvier 1793 (4).

---

(1) Hennes Codex f. 105.

(2) Arch. Roy. de Liège: Greffes des Cours n° 2838.

(3) Arch. Roy. de Maestricht: Alten Biesen portefeuilles 1 et 4.

(4) Arch. Roy. de Maestricht: Alten Biesen portefeuilles 8 et 10.

Digitized by Google

Chapitre IV. LES COMMANDEURS DE FOURON ST. PIERRE DURANT LE XIVme SIÈCLE.

I. Bronchorst 1320.

Le premier commandeur que nous connaissions, et encore ne le connaissons nous que par sa tombe, mourut le 12 février 1320. C'est un Bronckhorst, il fut inhumé dans la chapelle de la Commanderie sous une pierre dont voici l'épitaphe, telle que la donne un manuscrit moderne, la pierre elle même n'éxistant plus.

Hir ligt begraven. . . . . .
rm. . m von Bronckorst commendeur
von s. peters fouren. . . . . .
MCCC ende XX den XII
dagh (?) in februario. Amen.

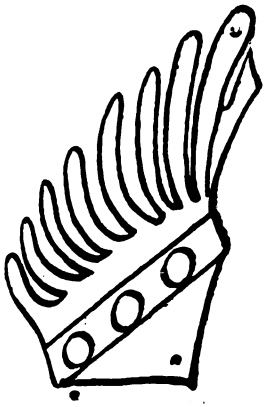

Des armes, il n'y avait que le cimier de reconnaissable: un demi vol dextre à la barre chargée de 3 besants (1).

Les armes de Bronckhorst sont de gueules au lion d'argent, armé, lampassé, et couronné d'or. Le cimier indiqué par Rietstap: 2 pattes d'ours de sable, onglées d'or empoignant chacune une boule d'or.

II. Godefroid de Kerckhem 1320—31.

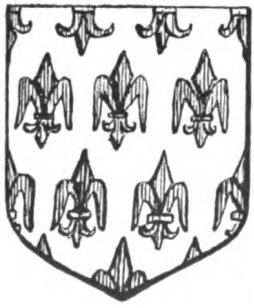

Le successeur de Bronckhorst fut Godefroid (ou Gotthard) de Kerckhem qui portait d'argent semé de fleurs de lys de gueules; cimier: deux oreilles de lièvre d'or.

Il était fils de Godefroid de Warfusée, seigneur d'Ordenge et de Kerckhem, chevalier Banneret et de la fille de Bosea de Crennewick, chevalier (2).

Le 15 mai 1323, il accorde avec l'approbation

(1) Pierres et inscriptions sépulchrales des Eglises du Pays de Liège. Ms. moderne collection du chanoine Henrotte à Liège.

(2) Le Fort 1er partie XII—141 et 3me partie v° Kerckhem, Archives Royales de Liège et Hemricourt ed. Salbray f. 86.

Digitized by Google

de Gérard de Looz, Grand Commandeur du Bailliage des Vieux Joncs, une rente annuelle à Henri de Werst pour 6 personnes désignées.

Voici ce qui le concerne dans cette charte: „frater Gotfridus de Kerke Commendator in Vuren Sancti Petri ordinis domus Theutonice (1).

De Fouron St. Pierre, il passa à la commanderie de Sierstorf où nous le trouvons en 1331 (2).

III. Renier de Valkenburg 1331—1342.

Renier ou Renard de Valkenburg (Fauquemont) succède à Godefroid de Kerckhem et mourut d'après son épitable le 5 mai 1342, il fut enterré dans la chapelle de la Commanderie sous une pierre tumulaire le représentant armé de pied en cap et couvert d'un manteau; sur l'épaule droite un bouclier à la croix de l'Ordre; à côté de la tête, l'écu du défunt: d'argent au lion de gueules, la queue nouée et passée en sautoir, couronné à l'antique, armé et lampassé d'or.

Il est armé d'une épée à 2 mains.

Voici l'inscription qui entourait son effigie:

Anno Dn̄i MCCCXL secundo
quinto maii obiit f. Renerus de
Valkenburg ordinis teutonici
commendator in s̄ti Petri foro.
ālā eius requie. . . . . Amen (3).

Cette pierre a disparue.

---

(1) En original à Dusseldorf, édité par Hennes, II 366.

(2) Ritz. Urkunde und Abhandlungen zu Geschichte des Niederrheins und der Niedermaas, I 109.

(3) Pierres et inscriptions etc. Collect. Henrotte, le ms. porte: ordinis teutonice.

Digitized by Google

IV. Charles de Stein mort le 5 avril 1371.

Ce commandeur ne nous est connu que par une copie de sa pierre tumulaire, où se distinguait un écu triangulaire à 3 maillets posés 2 et 1.

Cette pierre, comme les précédentes, était placée dans la chapelle de la Commanderie.

Voici l'épitaphe qu'elle portait:

> Anno MCCCLXXI die aprilis V obiit venerabilis Karolus de Stain ordinis teutonici commendator in . . . . . (1)

Dans la généalogie de la famille de Stein d'Altenstein nous trouvons au degré V, 2 frères, Anthoine et Guillaume de Stein, chevaliers de l'Ordre Teutonique vivant à la fin du XIVe siècle et fils de Wolfram de Stein et de Cunégonde de Neuenstein. Quartiers: Stein, Schernding, Neuenstein.... L'auteur de la généalogie ne connait point tous les enfants de ces époux, notre commandeur portant armes semblables et même nom, vivant à la même époque, serait-il l'un d'eux?

Les Stein Altenstein portent de gueules à 3 maillets d'or, cimier: 2 proboscides de gueules (2), dans chacune desquelles sont placées 4 flèches d'argent dont le pied seul est visible.

Après la mort de ce commandeur, nous ne trouvons plus rien à relater en ce siècle, si ce n'est qu'en 1386 et 1388 nous voyons Reiner von Huysen, le Grand-Commandeur des Vieux Joncs intervenir directement pour 2 locations, la 1re celle de la brasserie de l'Ordre, sise à Fouron St. Pierre, et la 2de celle d'un cours d'eau à Fouron St. Pierre pour y établir un moulin (3).

Si le Landcommandeur agit lui-même, c'est qu'il n'y a pas de commandeur, qui sans cela agit toujours.

---

(1) Pierres et inscriptions etc., coll. Henrotte.

(2) Annuaire de la Noblesse de Belgique 1878, f. 270, édité par le Baron de Stein d'Altenstein.

(3) Archives de l'O. T. Alten Biesen à Dusseldorf, et Vienne: archives centrales de de l'O. T. Alten Biesen, portefeuille 13.

Digitized by Google

Chapitre V. LA COMMANDERIE PENDANT LE XVe SIECLE.

Au XVe siècle, nous trouvons divers détails concernant l'église de Fouron Saint Pierre. Ils ont trouvé place dans le chapitre II.

Durant le cours de ce siècle, nous n'avons malgré nos recherches pu découvrir que deux commandeurs: Henri von Havert et Guillaume van 't Zievel.

§ I. Henri von Havert 1418—1423.

Ce commandeur de Fouron St. Pierre, appartenait à une famille qui fournit divers commandeurs de l'Ordre Teutonique au bailliage des Vieux Joncs, notamment Gérard von Havert qui fut commandeur de Becquevoort en 1348 et 1349 (1) et Thierry von Havert, commandeur de Sierstorf en 1425 et 1440 (2); un Thierry von Havert figure au chapitre provincial tenu aux Vieux Joncs le 11 janvier 1467 (3) et Théodoric von Havert, probablement le même que le précédent, est commandeur et agit comme remplissant les fonctions de Hauscompthur à Maestricht le 6 juillet 1472 (4).

Cette famille portait de gueules à la croix gringolée d'argent; cimier: une tête et col de lévrier de gueules, couronné d'or.

En 1386 Henri von Havert était commandeur de Bernissem (5), nous le trouvons comme tel jusqu'à la fin de 1404 (6). En 1418, il est commandeur de Fouron Saint Pierre et fonde cette même année, en l'église du village, l'autel des Saints Nicolas et Eloi (7).

Il mourut probablement en 1423, nous

(1) Archives de Dusseldort: Alten Biesen.

(2) Archives centr. O. T. Vienne, Alten Biesen, farde 13. Fahne: Geschichte der Kolnischen, Julichschen und Bergischen geschlechter II 227.

( ) Pettenegg n° 2098.

(4) Archives de Dusseldorf: Alten Biesen.

(5) Archives centrales de l'Ordre Teutonique à Vienne: Alten Biesen, farde 13.

(6) Archives de Dusseldorf: Alten Biesen.

(7) Archives centr. de l'O. T. à Vienne: Alten Biesen, farde 13.

Digitized by Google

voyons en effet le Landcompthur, Ywan de Cortenbach affecter à la Commanderie de Saint Gilles à Aix-la-Chapelle, le 6 décembre 1423, une rente annuelle de 20 muids d'épeautre que Henri von Havert avait laissé pour fonder son anniversaire (1).

§ II. Guillaume van 't Zievel 1467.

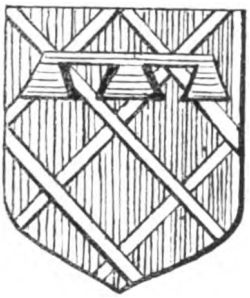

Guillaume van 't Zievel et son frère Goswin, tous deux chevaliers et commandeurs de l'Ordre Teutonique étaient fils de Jean van 't Zievel, chevalier, et de Eve de Moenrotgen ou Merotgen (2).

Jean van 't Zievel, frère de ces commandeurs épousa Marie von Weims, héritière de Richartstein, qu'il releva de l'abbé de Stavelot le 14 janvier 1439 (3).

Guillaume van 't Zievel, commandeur en premier lieu de la maison des Joncs à Maestricht en 1440, prend part en cette qualité à un chapitre tenu au couvent de Maestricht en 1454 (4), il devint ensuite commandeur de Fouron Saint Pierre.

Après la mort de Nicolas van der Dussen, Grand-Commandeur des Bailliages des Vieux Joncs et d'Utrecht, un chapitre provincial se réunit le 11 janvier 1467 aux Vieux Joncs et décida, par motif d'économie, de faire administrer pendant six ans le Bailliage des Vieux Joncs par deux „statthalters"; Guillaume van 't Zievel prit part à ce chapitre (5) comme commandeur de Fouron Saint Pierre. Il quitta cette dernière Commanderie pour celle de Becquevoort

(1) Archives de Dusseldorf: Alten Biesen.

(2) Fahne: Geschichte der Kolnischen, Julichschen etc. I, 463 et Macco, Beiträge zur Genealogie Rheinischer Adels- und Patrizierfamilien 1887 f. 81.

(3) Le Fort, 1re partie II, 274, 275, 276 aux Archives Royales de Liège.

(4) „Extract auss dem Buch Biessen" aux Archives centr. de l'O. T. à Vienne : Alten Biesen, farde 13.

( ) Pettenegg n° 2098 appelle à tort notre commandeur von Zweiffel. Cette dernière famille est toute différente des 't Zievel et n'a fournit qu'en 1616 un chevalier au bailliage des Vieux Joncs. Selon von Furth: Beiträge und Matérial zur Geschichte der Aachener Patrizierfamiliën, zweiter band. Les Zievel sont une branche cadette de la maison de Daun.

Digitized by Google

où il mourut en 1489, il y fut enterré dans l'église. Son épitaphe et celle de son frère, qui lui succéda à la Commanderie de Becquevoort, se trouvent sur la même pierre tumulaire, qui lors de la démolition de l'ancienne église, fut heureusement transférée dans la nouvelle.

Voici comment leur souvenir s'y trouve consacré:

„Hier liegt begraven H. Willem van 't Zevel Commandeur tot Beckevort die starf A° MCCCCLXXXIX (1) daarna is hier begraven H. . . . . Cozuyn van 't Zevel ock Commandeur tot Beckevoort starf A° MCCCCC.

(1) Cette épitaphe dont voici la traduction: „Ici est enterré Seigneur Guillaume van 't Zevel, Commandeur à Beckevort qui mourut l'an 1489. Ensuite est enterré ici Seigneur.... Cozuyn van 't Zevel aussi Commandeur de Beckevoort (qui) mourut l'an 1500") nous a été obligeamment communiquée par monsieur l'abbé Auguste Verschueren, curé de Becquevoort.

Digitized by Google

Les 't Zievel portaient de gueules fretté d'argent, au lambel d'azur Cimier: une hure et col de sanglier de sable.

Chapitre VI. LES COMMANDEURS DURANT LE XVIe SIECLE.

A partir de ce moment, nous connaissons la filière complète, ou peu s'en faut, des commandeurs de Fouron Saint Pierre.

§ I. Jean van Ghoor. 1543—1546.

Jean van Ghoor, naquit à Wyer lez Hoensbroek. (Duché actuel de Limbourg) (1).

Voici les 4 quartiers qu'il a du prouver pour son admission dans l'Ordre:

Arnold van Ghoor, seigneur de Wyer, vivant 1455-1479.	Marie de Wittem.	Renier van Oye.	Jeanne van Oirsbach de Vlasraedt.
Daniel van Ghoor, seigneur de Wyer, et Einrade, mourut en 1529.		Isabelle (Marie) van Oye.	
Jean van Ghoor, chevalier de l'Ordre Teutonique (2).			

Il fut „admis et reçu dans le très louable Ordre Teutonique au Bailliage des Vieux Joncs dans un chapitre général l'an 1531 le dimanche de Reminiscere et frappé chevalier" (3).

Il fut simultanément commandeur de Fouron St. Pierre (1543 - 46) et de Ramersdorf (1543—47), prit part en cette double qualité au chapitre du Bailliage tenu aux Vieux Joncs le 16 Septembre 1543 (4), commandeur de Siersdorf (1547—51); coadjuteur du Landcommandeur Wynand von Breyll (1551) (5) auquel il succéda en 1554 (3). En février 1566 il prit part à Mergentheim

---

(1) Habets Maasgouw 1884 f. 985.

(2) Slanghen Hoensbroeck 207. Le Fort 1er partie IX, 143—144; suppl. 593—595—679 et Bomy Wissocq, copie 232. (Archives de Liège).

(3) Attestation du Grand Commandeur Wassenaer sur la famille van Ghoor donnée le 27 septembre 1692 et publiée dans une plaquette de 6 pages: Urkunde zu Geschichte des Geschlechts von Gohr. (Aux archives te Maastricht.)

(4) Hezemans: de Commandery d. D. O. te Vucht, f. 57.

(5) Voigt: Geschichte des D. R. O. in seinen Zwölf Ballein in Deutschland II, 148 et 655.

Digitized by Google

au grand chapitre qui élut le grand maitre Georges Hund von Wenkheim (1).

Au témoignage de Le Fort, ses 8 quartiers figuraient à la maison que l'ordre possédait à Limmel-lez-Maestricht (2).

Il mourut en qualité de Landcommandeur le 24 Aout 1572 et fut enterré dans le choeur de l'église de l'Ordre Teutonique à Maestricht.

Voici son épitaphe telle que la donnait Le Fort.

Goeir	écu de la grand maitrise	Oij
Witthem		Orsbach
Palant	icy est representé	Collart
	un hoême armé	
Krikēbeeck	de toutes pièces	Haeften

hier ligt begravē der erwerdiger edler
und strenger Herr johan von Goeir
theutz ordens der balley biessen
lantcompthuir Armes de l'Ordre der starb a°
1572 den 24 Augusti. bitt Gott voor die
seele (3).

Quoique, à cette époque, il ne faille prouver encore que quatre quartiers, nous voyons s'introduire peu à peu l'usage qui, après 1577 sera une loi dans notre bailliage, celui d'en exhiber huit: Jean van Ghoor les fait sculpter à Limmel, on les reproduit sur sa tombe à Maestricht.

---

(1) d'Ablaing: Duitsche Orde, 139.

(2) Le Fort 1er partie XI 143bis 144.

(3) Le Roi d'armes Le Fort avait copié cette épitaphe. Elle a été, de même que les autres èpitaphes concernant l'Ordre Teutonique, enlevée des ms. de notre Roi d'armes reposant aux Archives de Liège. Par un heureux hasard, notre ami Monsieur Léon Naveau, de Bommershoven, les avait copiées peu auparavant dans les ms. de Le Fort. C'est grâce à son amabilité que nous pouvons publier celle-ci.

Digitized by Google

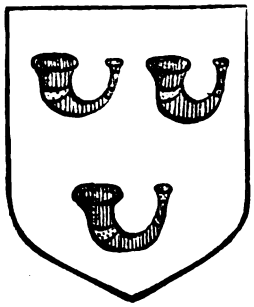

Il faut les lire de la façon suivante.

Ghoor, Krikenbeeck, Wittem, Palant;
Oye, Collart, Oirsbach, Haeften.

Jean van Ghoor quitta la Commanderie de Fouron St Pierre en 1546 comme le prouve l'annotation suivante, relevée sur un registre: „Ist in dit vurgs jare affgestande hrr Johan van Ghoer als Commdr. synt pitersvoer"(1). (En cette année susdite (1546) est parti comme commandeur de Fouron St. Pierre, Seigneur Jean van Ghoer.

Il portait d'argent à 3 huchets de gueules virolés d'or.

II. Thierry von Pallant 1546—1551.

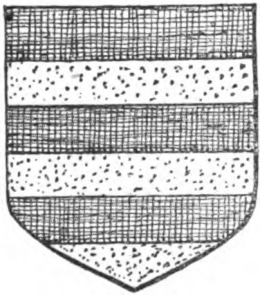

La date d'avènement de celui-ci: 1546, nous est donnée par le même registre: le scribe continue en effet:

„Nouwen commdr hr Didrich van Palant".

Le nouveau commandeur seigneur Thierry van Palant, qui portait fascé de sable et d'or de six pièces, cimier: un écusson des armes entre un vol de sable, fut reçu au bailliage des Joncs en 1541. Nous le trouvons encore cité en qualité de commandeur de Fouron St. Pierre le 28 novembre 1550 (2) et le 26 octobre 1551 (3), d'où il passa probablement au bailliage de Coblence, en effet, les divers généalogistes qui se sont occupés de la famille von Pallant citent un seul Thierry von Pallant, membre de l'Ordre Teutonique à cette époque, lequel mourut avant 1563, commandeur de Coblence et dont les quatre quartiers étaient:

Pallant, Boetzelaer, Hompesch et Harft (4).

Un Thierry von Pallant était en 1530 commandeur de Revel et figura le 26 juillet de cette année à l'investiture du Grand-Maître par Charles Quint à Augsbourg.

---

(1) Archives Royales de Liège: Greffes des Cours, Registre 2825, Fouron St. Pierre.

(2) Fonds de Wetzlaer liasse 229, aux archives de Maestricht.

(3) Archives de l'Ordre Teutonique à Dusseldorf.

(4) Le Fort, 1re partie XVIII, f. 31 aux arch. roy. de Liège et f. 85 der Geschichte der Herren Freiherren und Grafen von Pallant. Berlin 1875.

Digitized by Google

Le Grand-Maître Cronberg était précédé de trois étendarts: le premier rouge, figurant le droit du glaive, porté par Evrard d'Ehingen, commandeur de Heilbron, le second blanc avec la croix du magistère porté par Thierry von Pallant, commandeur de Revel et envoyé de Walter von Plettenberg, maître de l'Ordre Teutonique en Livonie; le troisième étendart était celui de l'Ordre, blanc à la croix de sable (1).

Le commandeur de Revel et celui de Saint Pierre Fouron, ne sont-ils qu'un seul et même individu? Un seul Thierry von Pallant vivant à cette époque et étant membre de l'Ordre Teutonique tendrait à le prouver.

III. Jean de Cortenbach (1557—1566).

Jean de Cortenbach qui fut d'abord commandeur de Vucht de 1539 à 1543, année où il fut nommé le 16 septembre commandeur à Aix-la-Chapelle (2) paraît en qualité de commandeur de Fouron St. Pierre le 28 janvier 1557 et les années suivantes (3).

En 1566 il est encore à cette Commanderie (4).

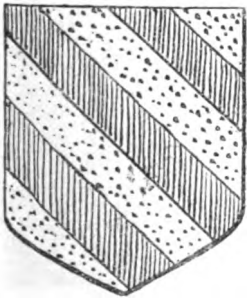

Il était fils de Guillaume de Cortenbach, seigneur à Lundraedt (fils de Jean, seigneur à Lundraedt et de Barbe van den Hove, sa seconde femme) et de Christine de Gewenich (fille de N. de Gewenich et de N. de Raedt (5).

Armes: d'or à 3 bandes de gueules. Cimier: un buste d'homme, habillé aux armes de l'écu, coiffé d'un chapeau d'abbé de gueules galonné d'or.

---

(1) Felix Salles: Annales de l'Ordre Teutonique f. 279—280. Schoonebeek: Historie van alle Ridderlijke en Krijgsorders, 2de deel, f. 43. d'Ablaing van Giessenburg: de Duitsche Orde, f. 133, édition de 1857. Venator: Historischer Bericht von den Marianisch-Teutschen Ritter-Orden f. 246. (de Wal) Hist. de l'O. T. VIII, 288.

( ) Hezenmans: de Commanderij der Duitsche Orde te Vucht met een aanhangsel over die te Gemert 1887, f. 37 et 57.

( ) Archives Royales de Maestricht: fonds Wetzlaer liasses 229—230.

( ) Archives Royales de Liège: Greffes des Cours 2826 (Fouron St. Pierre.

( ) Archives Royales de Liège. Le Fort, 1re partie VI, 51 et Nedopil, Deutsche Adelsproben no. 1150.

Digitized by Google

En 1567 (1) nous le retrouvons de nouveau commandeur de St. Gilles d'Aix-la-Chapelle, et c'est en cette qualité qu'il assiste au chapître provincial tenu à Sierstorf le 20 septembre 1569 (2). Il était encore à St. Gilles d'Aix en 1580 (1).

IV. Jean van 't Zievel (1567—1572).

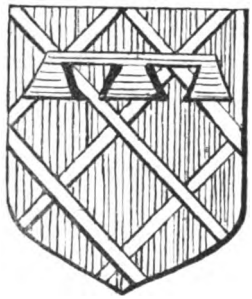

Ce commandeur paraît de 1567 à 1572, son cachet rond porte un écu à la croix de l'Ordre, ayant en coeur ses armes propres: de gueules fretté d'argent, au lambel d'azur; sur les exemplaires que nous avons eu entre les mains, les armes des 't Zievel sont presque effacées (3).

Il mourut en 1572, le 23 septembre comme nous l'indique le Necrologium de la Prévôté Noble de St. Gerlache „Joannis de Tzevell equitis ordinis Teutonici et commendatoris Sti Petri Vouren" (4).

Ses deux soeurs Isabelle et Lutgarde furent, la première chanoinesse de Saint Gerlache; la seconde abbesse de l'Abbaye Noble de Susteren et furent enterrées dans leurs monastères respectifs avec les quartiers suivants:

't Zievel, Bongart, Merotgen, Eynenburch;
Brempt, Baexem, Dobbelsteyn, Broichaven (5).

Les deuxièmes et troisièmes quartiers de chaque ligne sont intervertis.

Jean van 't Zievel avait été reçu chevalier de l'Ordre Teutonique au bailliage des Vieux Joncs le 29 janvier 1555, il eut

---

(1) Voigt: Geschichte des Deutschen Ritter-Ordens in seinen Zwölf Balleien in Deutschland 2er band, f. 664.

(2) Archives centrales de l'Ordre Teutonique à Vienne; fonds Alten Biesen: farde de testaments.

(3) Archives Royales de Maestricht, fonds: Alten Biesen, registres 239 et 240.

(4) Jos. Habets: Houtem-St. Gerlach en het adellijk vrouwenstift aldaar, dans Publicat. de la Société Hist. et Archéol. dans le Duché de Limb. VI, 193.

(5) Archives Roy. de Liège: Le Fort, épitaphier, provinces diverses et Léon Naveau nos 1795 et 1840 et Arch. Roy. de Maestricht. Armorial de Susteren.

Digitized by Google

comme garants lors de son admission Jean van 't Zievel, Jean Hoen de Cartils, Rycalt de Mérode et Jean van Hulsbergh gen Schaloen (1).

Le 20 septembre 1569 notre commandeur, assista au chapitre provincial tenu à Sierstorf (2).

Voigt (3) dit 1° que notre commandeur était commandeur de Gruitrode en 1572, ce qui est controuvé par les Archives de Maestricht et par celles de l'Ordre Teutonique à Vienne; 2° qu'il était encore commandeur de Fouron en 1584, ce qui est tout aussi erroné, car à cette date Frambach Bock van Lichtenberg en était commandeur.

§ V. Renier de Mérode 1572 – 1573. Statthalter.

Renier de Mérode fut reçu chevalier de l'Ordre Teutonique au Bailliage des Vieux Joncs en 1562 (4).

Il était fils de Richard Baron de Mérode, seigneur de Gossencourt et d'Anne de Berlo, petit fils de Guillaume Baron de Mérode, vicomte de Looz, seigneur de Fologne, amman de Bruxelles et de Catherine de Bau, dame de Gossencourt, Meer etc.

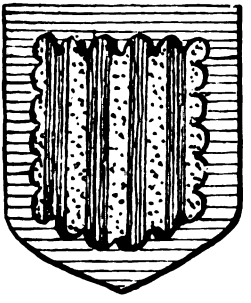

Anne de Berlo était fille de Guillaume Baron et sire de Berlo, Comte de Hozémont et de Catherine de Cortenbach de Helmont (5).

Renier de Mérode fut „statthalter" administrateur et non commandeur de la Commanderie de Fouron Saint Pierre en 1572 et 1573 année, où il mourut (6).

Il portait d'or à 4 pals de gueules, à la bordure engrèlée d'azur. Cimier: un écusson des armes entre un vol de gueules et d'or.

---

(1) Archives de Dusseldorf, Alten Biesen.

(2) Archives centr. de l'O. T. à Vienne, farde 28 et testaments (Alten Biesen).

(3) Voigt: Geschichte des Deutschen Ritter-Ordens in seinen zwölf Balleien in Deutschland, 2e band f. 690 et 698.

(4) Archives de l'O. T. à Dusseldorf: Alten Biesen.

(5) Archives Roy. de Liège. Le Fort 1er partie XIV, 424.

(6) Voigt: op. cit. f. 670.

Digitized by Google

§ VI. Martin van Streithagen 1573—1575.

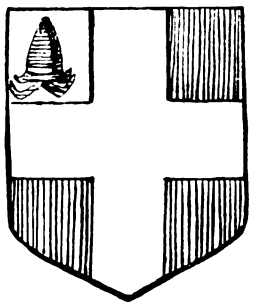

Martin van Streithagen figure comme commandeur de Fouron entre 1570 et 1575: (1) „her und comendeur tot synt petersvoeren". La date exacte n'est pas donnée. Il ne put devenir commandeur qu'en 1573.

Il appartenait à la branche des Streithagen dite Judenkopf qui avait succédé au XIIIe siècle, dans la possession de Streithagen (Duché actuel de Limbourg) à la branche ainée (2), et portait pour armes: de gueules à la croix d'or, le 1er quartier, d'argent à un chapeau de juif d'azur; cimier: un buste habillé aux armes de l'écu, sommé de 3 plumes de faisan, une d'or entre deux de gueules.

§ VII. Frambach Bock van Lichtenberg 1580—1585.

Frambach Bock van Lichtenberg appartenait à une famille originaire du Pays de Fauquemont, qui dès le commencement du XVe siècle était fixée au château de Lichtenberg lez Maestricht.

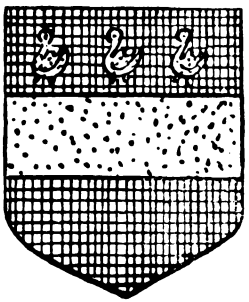

Il portait de sable à la fasce d'or accompagnée en chef de 3 merlettes du même rangées en fasce. Cimier: une tête et col de bouc de sable accornée d'or.

Il fut reçu chevalier de l'Ordre Teutonique au Bailliage des Vieux Joncs en 1569 le dimanche avant la Pentecôte. Ses garants furent Jean von Hochkirchen (Hoenkirchen) et Henri van 't Zivell (3). Cette même année 1569 il assiste en qualité de chevalier de

(1) Archives Roy. de Maestricht. Alten Biessen, registre 239.

(2) Quix: Beiträge zur geschichte der stadt und des Reichs von Aachen II, 14 et 15 et Quix: die Reichsgrafen von Schaesberg und die freiherren von Schaesberg zu Streithagen.

(3) Arch. de l'O. T. à Dusseldorf.

Digitized by Google

l'Ordre Teutonique, au Grand chapitre de l'Ordre tenu à Francfort du 23 au 30 Octobre (1).

Les huits quartiers de Frambach Bock van Lichtenberg étaient:

Bock-Lichtenberg, Rade-Kempel, Blassemberg, Walmerode; Hochkirchen, Gulpen, Eynatten, Brandebourg (2).

On remarquait à la commanderie de Pitsembourg à Malines, ses quatre quartiers:

Bock-Lichtenberg, Blassemberg (ou Blasberg); Hochkirchen et Eynatten.

Ils étaient accompagnés de l'inscription suivante:

„Frambach Bock van Lichtenberg duts ordents comandeur tzo Bernsem a° 1588 (3).

Il fut commandeur de Fouron Saint Pierre et de Gruytrode de 1580 à 1585, en cette dernière année il assista à titre de Fouron au chapitre provincial tenu à Sierstorf (4). Il devint alors successivement coadjuteur du Grand-Commandeur du Bailliage des Vieux Joncs, Henri von Reuschenberg, 1584 à 1603; commandeur de Bernissem 1585—1601; en 1601 il fut élu du vivant même de Reuschenberg, son successeur et il lui succéda en 1603.

En 1604, il fut comme Grand-Commandeur, inféodé par l'Electeur de Cologne, de la seigneurie de Gruytrode. Il mourut le 16 novembre 1605 après avoir commencé la reconstruction de l'église des Vieux Joncs (5).

Son oncle maternel, Henri von Hochkirchen, chevalier de l'Ordre Teutonique décéda le 10 novembre 1561 et fut enterré aux Joncs de Maestricht (6).

En 1596, l'archiduc Albert, Cardinal, Lieutenant Gouverneur et Capitaine général pour Sa Majesté accorda une sauve-garde aux

---

(1) Venator: Historischer Bericht von dem Marianisch-Teutschen Ritter-Orden, f. 410.

(2) L. Bon de Crassier: Succession généalogique des seigneurs de Lichtenberg, dans Public. du Limb. XXXII, 247—248.

(3) Arch. Roy. de Liége: Le Fort supplément 3me partie 780 v°.

(4) Arch. centr. de l'O. T. à Vienne: Alten Biesen: farde 10.

(5) Habets: Wygelrade dans le Maasgouw 1884 f. 986. Archiv. Roy. de Maestricht: Alten Biesen. Obituaire de Maestricht aux Arch. centr. de l'O. T. à Vienne: Alten Biesen farde 28.

(6) Arch. Roy. de Liège: Le Fort 1er partie XI, 28.

Digitized by Google

commanderies et biens de l'Ordre et nommément à Fouron Saint Pierre (1).

Chapitre VII. LES COMMANDEURS DURANT LE XVIIe SIECLE.

§ I. Dietricht von Landsberg 1601—1604.

Il figure comme commandeur de Fouron St. Pierre en date du 25 janvier 1601 (2). Il fut commandeur des Jungen Biesen à Cologne de 1604 à 1628.

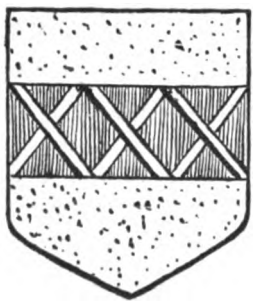

Armes: d'or à la fasce de gueules frettée d'argent; casque timbré d'une couronne dont le cercle est de gueules fretté d'argent. Cimier: un renard rampant de gueules entre 2 branches de sinople. Lambrequins: d'argent et gueules.

Reçu en 1590 il prouva les quatre quartiers suivants:

Landsberg, Cloister, Haus, Winckelhausen.

La règle de prouver 8 quartiers n'était donc pas encore bien établie dans notre bailliage (3).

---

(1) Hezenmans: Vucht en Gemert 55.

(2) L. Nedopil: Deutsche Adelsproben aus dem Deutschen Ordens-Central-Archive n° 6099.

(3) V° in principio de l'admission d'un chevalier dans l'ordre.

Vers cette époque faisait parti de l'Ordre Teutonique dans lequel il était entré le 15 avril 1597 *(a)* Henri van Dobbelstein-Doenraedt qui avait pris part en 1595 à la guerre de Hongrie contre les Turcs, sous le commandement de Jean von Reuschenberg zu Overbach *(b)*. Il était fils de Jean (fils de Jean et d'Odille de Bertholff de Belven) et de Anne de 't Zievell (fille de Henri et de Catherine d'Ellenbampt dite Edelbampt) *(γ)* et portait d'argent à la croix gringolée de gueules, chargée en coeur d'un dé à jouer d'argent marqué de 5 points de sable 2-1-2. Un ms. moderne du chanoine Henrotte, de Liège, cite sans preuve, un I.Karl, ou Jean, Dobbelstein-Doenraedt, commandeur de Fouron St. Pierre à cette époque. S'agirait il d'Henri ci-dessus? nous n'avons point trouvé d'autre Dobbelstein, membre alors de l'Ordre Teutonique et nous n'avons trouvé trace qu'il fut commandeur de Fouron.

(a) Fahne Kölnische etc. Geschlechter I 79. *(b)* Habets, Leenhof en leenen van Valkenburg 342. *(γ)* Archives Roy. de Liège, Le Fort, 1re partie VII, 138.

Digitized by Google

§ II. Jean d'Eynatten 1604—1606. Schaffner.

Jean d'Eynatten zu Obsinnich naquit en 1577 de Michel d'Eynatten, seigneur d'Obsinnich et de Catherine von Aar (Ahr) héritière d'Antweiler (1). Il fut reçu chevalier de l'Ordre Teutonique au Bailliage des Joncs le 29 Avril 1597 après avoir fait la preuve de ses huit quartiers:

Eynatten von und zu Obsinnich, Gulpen, Holzet-Oest, Aldenbroeck;

Ahr, Rinsem, Lippe dit Hoen, Criekenbeeck (2).

Il portait d'argent à la bande de gueules accompagnée de 6 merlettes du même, rangées en orle. Cimier: une merlette de gueules entre deux proboscides coupées alternées d'argent et de gueules.

De 1604 à 1606 il administre la Commanderie de Fouron Saint Pierre, non comme commandeur, mais à titre de „Schaffner" c'est à dire administrateur (3).

En 1607 il est Commandeur de Gruitrode et le reste jusqu'en 1626 (4) comme tel, il assista au chapitre provincial de Gemert le 9 avril 1617 (5); le 17 mai 1626 il est commandeur de Sierstorf comme le prouve le relief qu'il fait de l'Abbesse et Princesse de Thorn, dame d'Ubach, du droit de quatre charges et demie de bois, que possède la Commanderie de Sierstorf dans les bois d'Ubach (6).

Tout en étant commandeur de Sierstorf, il dirige les travaux de reconstruction de la Commanderie d'Aix la Chapelle, entrepris en 1630 sous le Grand Commandeur Edmond Huyn van Amstenraedt (7).

---

(1) Annuaire généalogique des Pays Bas 1874 généalogie Eynatten et Arch. Roy. de Liège: Le Fort 1er partie, VIII, 150.

(2) Archives centr. de l'O. T. à Vienne: Alten Biesen farde 18 et Le Fort: loc. cit.

(3) Voigt: op. cit. II, 651.

(4) Ann. généal. P. B. loc. cit. Voigt: II, 651.

(5) Vienne: farde 13.

(6) Chr. Quix: Schloss und ehemalige Herrschaft Rimburg, f. 116.

(7) Noppius I, 100—101.

Digitized by Google

Il mourut à Sierstorf le 2 mai 1648 (1), après en avoir été commandeur pendant 22 ans.

§ III. Gérard van Streithagen 1607.

Les armes de ce commandeur ornaient une verrière dans la maison du grand curé de Saint André à Liège (église de l'Ordre Teutonique) et étaient accompagnées de l'inscription suivante:

„Heer Gerard Streethagen duits orden commenthur tot furen 1607" (2).

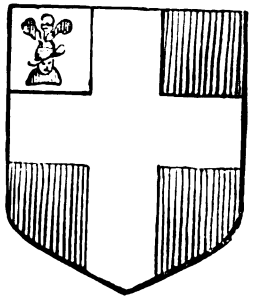

Armes: de gueules à la croix d'or, cantonnée au 1er quartier d'un chapeau de juif d'azur.

D'après la copie de cette verrière, le commandeur Gérard van Streithagen portait ces armes légèrement modifiées: de gueules à la croix d'or, le 1er canton d'argent chargé d'un buste de gueules, la tête de carnation coiffée d'un chapeau d'azur orné d'un plumail: gueules, argent et gueules.

Pas plus pour celui-ci que pour Martin van Streithagen, il ne nous a été possible, malgré nos longues recherches de déterminer son ascendance.

Gérard nous semble être le fils de Guillaume et de Jeanne d'Eys-Beusdael et frère de Marie Richmunde, prieure de Wenau.

C'est sous son administration et celle de son successeur que le château actuel fut bâti.

Une des girouettes du château porte la date de 1610 et les armes de l'Ordre.

L'ancien château se trouvait au nord de l'actuel et contre le cimetière (3).

---

(1) Vienne: farde 13 et Ann. généal des P. B. loc. cit.

(2) Collection du chanoine Henrotte, de Liège.

(3) Delvaux, de Fouron: dictionnaire géographique de la province de Liège.

Digitized by Google

§ IV. Guillaume von Metternich à 1631.

Guillaume von Metternich zu Mullenarck, reçu chevalier de l'Ordre Teutonique au Bailliage des Vieux Joncs le 7 février 1612 (1), succéda à Gérard van Streithagen et précéda Guillaume Quadt de Beeck; nous le trouvons Commandeur de Fouron Saint Pierre dès 1626 (2).

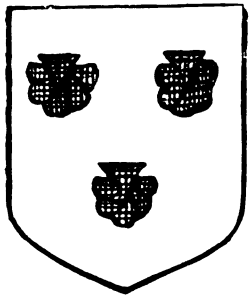

Il portait d'argent à 3 coquilles de sable. Cimier: une tête et col de cygne d'argent, becqué de sable, lambrequins argent et sable. Quartiers:

Metternich, Berg gen Blens, Zweiffel, Hetzingen; Bordscheit, Zweiffel, Velbruck, Reven (3).

Il quitta la Commanderie de Fouron Saint Pierre en 1631, devint alors commandeur de Ramersdorf où il est en 1632, le 7 novembre (4); de là il passa à la Commanderie des Jungen Biesen à Cologne, probablement en 1633, et y termina sa carrière le 24 mars 1648 (5).

§ V. Guillaume Quadt de Beeck 1631 à 1661.

Guillaume Quadt de Beeck fut reçu dans l'Ordre Teutonique, au Bailliage des Vieux-Joncs, le 13 octobre 1615 (6), avec les quartiers suivants:

---

(1) Ms. de la ville de Maestricht: Ordre Teutonique: Grautraedt. Le Fort: (aux archives Royales de Liège) supplément 839 v° et arch. centr. O. T. Vienne: Alten Biesen, farde 18.

(2) Archives Roy. de Liège: Archives des Cours: Fouron St. Pierre, oeuvres 1625 à 1663.

(3) Archives Roy. de Liège. Le Fort: supplément 839 v°. Le Roy d'armes aprés avoir dessiné ces quartiers ajoute »Copié du regr aux réceptions de l'Ordre Teutonique aux Vieux Joncs". Nédopil: Deutsche Adelsproben pour le 1er quartier maternel dit Burtscheid (n° 4109).

(4) Vienne: farde 17.

(5) Vienne: fardes 9, 10, 11, 17 et 20. Le Fort: loc. cit. J. B. D. Jost dans le Koln. Zeiting (?) en juin 1895.

(6) Arch. centr. de l'O. T. à Vienne: Alten Biesen, farde 18. Arch. de la ville de Maestricht: ms. Grautraedt.

Digitized by Google

Quadt, Winkelhausen, Adelessen, Hochsteden;
Hatzfeld, Nesselraedt, Wylich, Boetzelaer (1).

Il devint commandeur de Fouron Saint Pierre en 1631 et prit en cette qualité part aux divers chapitres du Bailliage tenus notamment le 9 juillet 1648 à Sierstorf, le 2 septembre 1649, le 15 novembre 1651 aux Vieux Joncs, et en 1658 à Maestricht (2). Il resta commandeur de Fouron Saint Pierre jusqu'à sa mort survenue à Maestricht le 29 janvier 1661 (1 et 3).

Le ms. Grautraedt (4) donne l'abrégé de sa carrière en ces termes: „D. Wilhelmus de Quadt de Beeck Recept. 13 oct. 1615 commendator in S. Petro ad Furam 1631 pijssime obijt 29 jan. 1661 circa 8 matutinam. Sepultus ibidem in choro a se exstructo".

On transporta son corps de Maestricht à Fouron Saint Pierre, où il fut inhumé dans le choeur de l'église.

A peine commandeur, il donna tous ses soins à un travail important: il fit en 1633 capter les sources de la Voer et ériger la grille qui les protège.

En 1643, il eut à refouler les bandes de Hessois qui sous le commandement de Théodore Cauberg ou Cauwenberg s'emparèrent le 26 juin du château de Gronsfeld, s'y fortifièrent, rançonnèrent et pillèrent les villages voisins; le 16 juillet de cette même année les Liègeois s'emparèrent du château de Gronsfeld et pendirent à une fenêtre le corps de Cauberg (5).

C'est donc entre le 26 juin et le 16 juillet 1643 que les Hessois portèrent leurs ravages jusqu'à la Commanderie et qu'ils en furent repoussés et non en 1600 comme le dit Schaepkens (6).

---

(1) Arch. Roy. de Liège: Le Fort, 1re partie XVIII, 259 et épitaphier provinces diverses, cité dans Léon Naveau: Analyse du Recueil d'épitaphes de J. G. et J. H. Le Fort n° 1512. Nedopil n° 4786 dit Adelebsen, au lieu d'Adelessen, que Le Fort lui-même dit: Adelessen gen. Adelenessen.

(2) Arch. centr. de l'O. T. à Vienne, fardes 10, 11 et 17 et Arch. Roy. de Maestricht: Alten Biesen.

(3) Registre des comptes de Fouron St. Pierre 1637—48 aux Arch. Roy. de Liège et Arch. Centr. de l'O. T. à Vienne: Alten Biesen, farde 18.

(4) Arch. centr. de l'O. T. à Vienne: Alten Biesen, farde 18. Arch. de la ville de Maestricht: ms. Grautraedt.

(5) B. de Chestret: Hist. de la seigneurie Impériale de Gronsfeld, dans Public. de la Soc. Hist. et Arch. dans le Duché de Limbourg XII, 9.

(6) Schaepkens: l'O. T., (broch. de 19 p.) dans le Messager des sciences histor. 1869.

Digitized by Google

Ce commandeur s'occupa de l'embellissement du château de la Commanderie: au premier étage, la chambre de la tour renferme une belle cheminée ornée de ses armes.

En 1654 le commandeur Quadt de Beeck fit construire le choeur de l'église et y fait faire un caveau recouvert de la pierre tumulaire. Il avait également renouvelé le maitre-autel dont le fronton est orné de ses armes: de gueules à 2 fasces bretessées et contre-bretessées d'argent, posées sur la croix de l'Ordre.

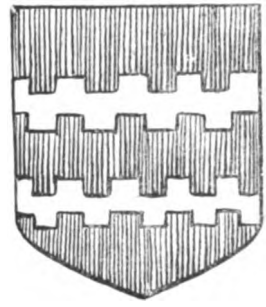

Ce maitre-autel et la pierre tumulaire existent encore de nos jours, la pierre couchée au milieu du choeur porte l'épitaphe suivante:

Monumentu hoc Rdus ac Gen.
D. Guilielm̄. Quaedt de Beeck
Ord. Teut. Commendator in S.
Petri Foro Viyens sibi posuit q.
Chorum hunc cum altari Deo
Pietatis ergo novum erexit et
Decoravit. Obiit 29 jan̄ 1661.

Ce texte de l'épitaphe est surmonté des armes de Quadt, sommées d'un casque de front ayant comme cimier un ours issant d'argent entre un vol de gueules, l'écu posé sur la croix de l'Ordre.

L'obiit de ce Commandeur, conservé au château de la Commanderie porte un écu à la croix de l'Ordre, chargée des armes de Quadt, l'écu sommé d'un casque de profil avec le cimier.

Sous l'administration de Quadt, la Commanderie avait bénéficié en 1659, ainsi que tous les biens de l'Ordre dépendant du Bailliage des Vieux Joncs, d'une Sauvegarde concédée le 14 février par l'Empereur Léopold I.

La nef de l'église fut rebatie en 1660 avec des matériaux provenant de l'ancien château (1), on y voyait anciennement dans la seconde fenètre à gauche les armes de Jean Adrien de Bylandt, commandeur de Gruytrode et de Vucht; sous les armes se trouvait l'inscription suivante:

(1) Registre de l'église de Fouron St. Pierre, me communiqué par le curé Mr l'abbé Custers.

Digitized by Google

„Johan Adrian Freiherr von Bylandt, Herr zu Raydt und Zwartzenberg, Teutschen Ordens-Ritter, commandeur zu Gruytrode und Vucht 1660" (1).

Ce vitrail n'existe plus.

Après la mort de Guillaume Quadt de Beeck, la Commanderie demeura sans titulaire jusqu'en 1663 (2).

Tous les ans se célèbre encore en l'église de Fouron Saint Pierre, un anniversaire pour le repos de l'âme de ce commandeur (3).

§ VI. Ferdinand Baron von Rolshausen 1663—1670.

Ferdinand Baron von Rolshausen zu Butgenbach, chevalier de l'Ordre Teutonique, reçu au Bailliage des Vieux Joncs le 3 avril 1656 (4) était en 1662 statthalter de la Commanderie de Ramersdorf (5) et devint en 1663 commandeur de Fouron St. Pierre (6).

Armes: de gueules, à 2 avirons d'argent posés en sautoir, le fer vers la pointe. Cimier: les avirons, entre deux proboscides coupées alternées d'argent et de gueules. Quartiers:

Rolshausen, Vischel (Wischel), Palant, Haes-Turnich;
Spies-Bullesheim, Datenberg, Raitz zu Frenz, Anstel (7).

Le 4 novembre 1670, il figure encore dans les régistres de Fouron Saint Pierre, comme commandeur du dit lieu (8).

Dans ces divers registres il est titré: commendatore Generoso Domino Barone de Rolshausen, ou Baron van Rolshausen.

Il était chambellan de l'archevèque Electeur de Cologne et capitaine de S. M. I. (9).

Il travailla à embellir la Commanderie de Fouron Saint Pierre. Plusieurs girouettes du château, en fer forgé, portent ses armes.

---

(1) Registre de l'église de Fouron St. Pierre, me communiqué par le curé Mr l'abbé Custers.

(2) Chapitre tenu le 14 février 1662. V. Hezenmans: de Commanderij d. duitsche Orde te Vucht f. 65. — Etat du Bailliage 17, 4. 1662 dans Duellius: Hist. Ord. Equit. Teut. I, 51, 52.

(3) Me communiqué par Mr Custers, curé 1900.

(4) Ms. Grautraedt. Arch. de la Ville de Maestricht.

(5) Duellius I, 51.

(6) Arch. Roy. de Maestricht, fonds Ordre Teuton. Alten Biesen. Registre de Comptes.

(7) Arch. Roy. de Liège. Le Fort 1er partie XX, 42 et 3me partie, vo. Rolshausen.

(8) Arch. Roy. de Liége. Arch. des cours n. 2832.

(9) Inscription v. infra.

Digitized by Google

Il fit construire au dessus des sources de la Voer, captées par son prédecesseur, un petit monument dont le fronton portant la date de 1666 est orné de 3 écussons:

a) à dextre, l'écu d'Edmond Gotfried de Bocholtz, Grand Commandeur du Bailliage, écartelé: 1 et 4 la croix de l'Ordre, 2 et 3 Bocholtz: de sinople à 3 têtes de léopard d'argent. Couronne à 15 perles dont 3 relevées.

b) au centre, les armes du Grand Maitre Jean Gaspar von Ampringen sommées de la couronne ducale (modèle de la couronne archiducale d'Autriche): écartelées: 1 et 4 la croix de l'Ordre, 2 et 3 Ampringen: de gueules à 3 pals d'argent, à la fasce d'or brochant sur le tout; à la croix de la Grand' maitrise brochant sur l'écartèlement.

y) à senestre, les armes du commandeur Ferdinand von Rolshausen, sommées d'une couronne à 15 perles dont 3 relevées, l'écu posé sur la croix de l'Ordre.

Cette espèce de grotte, surmontée du fronton que nous venons de décrire, et fermée d'une grille en fer forgé au millésime de 1633, existe encore, anciennement elle était surmontée d'une belle petite chambre de plaisance, démolie en 1826 (1).

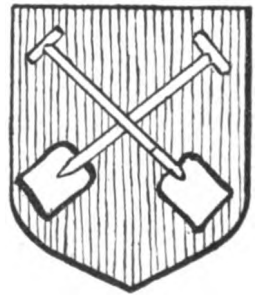

Ce commandeur érigea dans l'église le petit autel de gauche sous l'invocation de Sainte Catherine. Il est surmonté de ses armoiries placées en coeur d'un écu à la croix de l'Ordre, le tout sommé de la couronne nobilaire.

Derrière le cadre renfermant le canon de la messe, on lit l'inscription suivante:

„Rév. ac. gen. Ferdinandus Baro de Rolshausen in Butgenbach Ord. Teut. Commendator in S^to^ Petro ad Furam, Camerarius Archiepiscopi Coloniensis et Capitaneus suae Caes. Majestis 1666" (2).

Le Baron de Rolshausen devint commandeur de Becquevoort, et mourut en cette qualité le 3 novembre 1675 (3).

---

(1) Delvaux, de Fouron: Dictionnaire géographique de la Province de Liége.

(2) Extrait du régistre de l'église de Fouron St. Pierre, me communiqué par le Révérend curé de Fouron St. Pierre, l'abbé Custers.

(3) Ms. Grautraedt aux Arch. de la ville de Maestricht et Vienne, farde 18.

Digitized by Google

Le mur d'enceinte de la Commanderie, date, du moins en partie, de l'époque où il était commandeur de Fouron Saint Pierre: Une pierre commémorative de 1666 y est encastrée. Elle est ornée des armes du Landcomthur Bocholtz: un écu écartelé: 1 et 4 à la croix de l'Ordre, 2 et 3 de sinople à 3 têtes de léopard d'argent, l'écu sommé d'une couronne à 13 perles dont 3 relevées, et accolé de palmes.

Ces armes se trouvent au-dessus de l'inscription suivante:

Edmund Gottfried freiher von
Bocholtz zu Orey her zu Gran-
ville teutschenordens ritter
Commenthur Mastricht landcom-
menthur Baly Altenbiessen freyher
zu Gemert Grutenrode St. Petersvuren.

Le 11 février 1675 Fouron Saint Pierre est compris dans la Sauvegarde donnée au Grand-Commandeur par Don Carlos de Gurrea Arragon et Borgia, Duc de Villahermosa, Comte de Luna, gentilhomme de la Chambre du Roi, Lieutenant-Gouverneur et Capitaine-Général des Pays-Bas et de Bourgogne.

§ VII. Bertram Wessel Baron von Loë (1676 à 1678).

Bertram Wessel von Loë zu Wissem fut reçu chevalier de l'Ordre Teutonique, au Bailliage des Joncs le 21 novembre 1666, âgé de 22 ans (1).

Il dut prouver les 8 quartiers suivants:

Loë, Flodorp, Haes zu Conradtzheim, Wachtendonck;
Nesselrode, Schwartzemberg, Soetern zu Lamberg, Nassau (2).

Son frère Philippe Christophe prouva ces mêmes quartiers pour obtenir son entrée à l'Etat Noble de Gueldres à Ruremonde, le 11 octobre 1690 (3).

Il est possible que, quoique n'ayant du prouver que huit quartiers, Bertram Wessel en ait prouvé 16, en effet nous les trouvons dans les Archives centrales de l'Ordre à Vienne, les voici:

---

(1) Ms. Grautraedt aux Archives de la ville de Maestricht et Vienne, farde 18.

(2) Goethals, Dictionnaire généalogique et héraldique v° Loë. Arch. Roy. de Liège: Le Fort, 1re partie XIII, 185.

(3) Arch. Roy. de Maestricht. Original de ces quartiers. Etat Noble de Gueldres.

Digitized by Google

Paternels:

von Loë zu Wissem, von Nesselrode zu Ehrenstein, von Flodorff zu Leuth, von Byland zu Halt und Spaldorf;

von Hase zu Conradshein, von Bernsau, von Wachtendonk zu Germenzeel, von Loë zu Wissem.

Maternels:

von Nesselrode zu Ereshoven, von Bongard zu Weckbeke, Gr. zu Schwarzenberg, von Harf zu Alsdorf;

von Soetern zu Leemberg, von Steinkallenfels, von Nassau zu Spurkenburg, von der Leyen (1).

En 1667 le Baron von Loë zu Wissem fut envoyé avec un commandement, combattre les Turcs en Candie (2).

Bertram Wessel venait d'entrer dans l'Ordre et en continuait ainsi les traditions.

En 1671 il est commandeur de Ramersdorf (3).

En 1676 nous le voyons commandeur de Fouron St. Pierre (4) qu'il quitta en 1678 pour la Commanderie de Becquevoort (5).

Il quitta Becquevoort en 1683 et devint alors commandeur de Gruitrode et Vucht qu'il quitta pour Sierstorf en novembre 1688 (6); il y demeure jusqu'en 1691, et devint ensuite commandeur de Gemert (6) où il mourut le 21 mars 1712 (7).

Il assista à différents chapitres du Bailliage, ce que nous rappellerons dans nos notices consacrés à chaque Commanderie.

Le Baron Charles de Loë, chevalier de l'Ordre Teutonique et commandeur de Pitsembourg à Malines, au bailliage de Coblence, fut plénipotentiaire de l'Ordre à la Paix de Ryswick en 1697 et signa en cette qualité ce traité dont l'une des clauses étaient la reddition à l'Ordre Teutonique, par S. M. T. C. le Roi de France,

---

(1) Nedopil: Deutsche adelsproben n. 3767.

(2) d'Ablaing van Giessenburg: de Duitsche Orde, f. 151. Voigt: Geschichte des D. R. O. II, 388.

(3) Voigt: II 388, note 2.

(4) Archives Royales de Liège: greffes des cours n. 2833, Fouron St. Pierre. Actes du 17, 3 et 8, 12, 1676 et du 25, 1, 1678.

(5) Franquinet: Notice Histor. sur la Grande Commanderie de l'O. T. de Vieux Joncs.

(6) Ms. Grautraedt aux Archives de la Ville de Maestricht.

(7) Ib. et Sassen dans le Tijdschrift voor Noord-brabantsche geschiedenis, 1e jaarg. f. 40 et Archives centr. de l'O. T. à Vienne: Alten Biesen: testaments et farde 18.

Digitized by Google

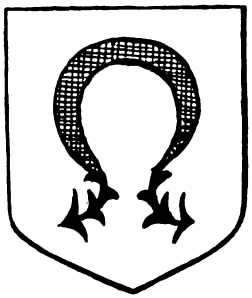

de toutes les Commanderies, droits et revenus appartenant à l'Ordre, mais occupés par la France (1). Il était frère de notre commandeur et mourut le 22 mars 1715 (2).

Loë porte: d'argent à la cornière de sable, chaque bout terminé par un triple phéon. Cimier: trois panaches accostés, chacun de 2 plumes d'autruche de sable et d'argent, passées en sautoir, chaque panache sommé d'une cornière pareille à celle de l'écu.

Dans le mur d'enceinte extérieure de la Commanderie, on remarque une pierre moderne aux armes du commandeur Charles de Loë, écartelées de la croix de l'Ordre et surmontant l'inscription suivante:

Rever^mo^ ac illus^mo^ Domino Carolo
Godefrido l^o^ Baro^ni^ de Loë in Wissem ordinis
Teutonici equiti et Archicom. Serenit^s^
Suae Magni Magistri dicti Ordinis
Consiliario intimo eiusq
Ad tractatus pacis Risuicensis
Ablegato p^lini^ potentario &.

Cette pierre commémorative fut placée dans le courant du XIXe siècle par le Baron de Loë, propriétaire du château de la Commanderie, qui doit avoir confondu les deux frères, commandeurs sortis de sa famille.

VIII. Guillaume Thierry Baron von Kolff 1678 à 1682.

Guillaume Thierry Baron von Kolff von Vettelhoven était âgé de 34 ans, lorsqu'il fut reçu dans l'Ordre Teutonique, au Bailliage des Vieux-Joncs, le 5 décembre 1667 (3).

---

(1) F. Salles: Annales de l'Ordre Teutonique, f. 356 et Ryswykse Vreede Handel 2e partie, f. 161. La Haye 1700.

(2) Goethals: Dict. généal. et hérald. v° Loë.

(3) Ms. Graudtraedt aux archives de la ville de Maestricht, Vienne, farde 18. Blasons de l'O. T. de la Collection du chanoine Henrotte, de Liége.

Digitized by Google

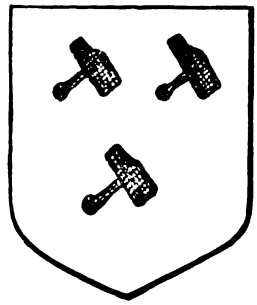

Il portait d'or à 3 marteaux de gueules penchés à senestre. Cimier: un cygne issant d'argent, le vol levé, chaque aile, chargée de 3 marteaux de gueules rangés en pal.

Quoique, lors de sa réception, il ne dut encore prouver selon les règles de l'Ordre, que 8 quartiers, le Baron von Kolff suivit l'usage, qui se généralisait depuis quelques temps, d'en prouver 16. A partir de 1671 l'Ordre les exigea du reste.

Voici les quartiers prouvés par Guillaume Thierry von Kolff:
Paternels:

von Kolff zu Vettelhoven und Winterburg, von Berg gen. Blens zu Blens, von Spies zu Bullesheim, von Meller;

von Reuschenberg, von Eynatten zur Neuerburg, Steprod zu Hönningen, von Selbach gen. Lohe zu Menden.

Maternels:

von Mérode gen. Vlatten und Ober-Maubach, von Weyenhorst, von Elmpt, von Wevorden, gen. Droif;

fr. von Pallandt zu Breidenbend, fr. von Bademberg zu Bademberg, fr. von Leerodt, fr. von Wylich zu Grondstein (1).

En 1674 il est administrateur (statthalter) de la Commanderie de Ramersdorf (2).

En 1678, il est commandeur de Fouron Saint Pierre, après en avoir été quelques temps statthalter (2), le 2 juin 1679 il prend part en qualité de commandeur, au chapitre du Bailliage tenu aux Joncs de Maestricht (3) et quitte la Commanderie de Fouron lorsqu'en 1682 il est nommé à celle d'Ordenge et Holt (4). De là, il passe successivement aux Commanderies de Becquevoort (3) (1683 à 1685), de Cologne (1685 à 1691) (5), et de Sierstorf où

(1) Nedopil: Deutsche Adelsproben n° 3234 et Ménestrier: de la chevalerie ancienne et moderne f. 551 (édit de 1683) ce dernier donne au lieu du 12e quartier: Verckhem et au lieu du 14e: Bronchorst-Battemburg.

(2) Vienne: farde 17.

(3) Arch. Roy. de Maestricht: Fonds: Ordre Teutonique: port: XIII.

(4) Fahne: Kolnischer Geschl. II, 230.

(5) Vienne farde 15; Arch. Roy. Maestricht, O. T. XIII et J. B. D. Jost, article paru en Juin 1895 dans le Köln. Zeitung (?)

Digitized by Google

il est nommé le 6 mars 1691. Il mourut en cette qualité le 28 août 1717 (1).

Le 21 septembre 1692, il donna une attestation au chapitre de Munsterbilsen, son cachet de petit module et rond représentait la croix de l'Ordre, portant en coeur un écu rond à ses armes personnelles, la branche supérieure de la croix sommée d'une couronne nobiliaire, et entre les branches de la croix des arabesques (2).

IX. Rutger Caspar Baron von Schöller 1683—1686.

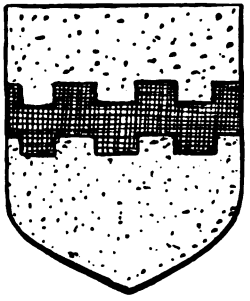

Rutger Caspar Baron von Schöller fut reçu chevalier de l'Ordre Teutonique au Bailliage des Vieux Joncs le 3 mars 1671 (3).

Il portait d'or à la fasce bretessée et contrebretessée de sable. Cimier: un vol coupé alterné d'or et de sable.

Quartiers:

Paternels:

von Schöller, von Herdt, Quadt zu Vienau, von Plettenberg zu Schwartzemberg;

von Effern gen. Hall zu Disternich, von der Anstel zu Gustorff, Bernsau zu Hardenberg, von Plettenberg von Grundt zu Schönrad.

Maternels:

von Neuhoff gen. Ley zu Georghausen, Staël von Holstein, Quadt von Beeck zu Alsbach, von Adelebsen;

von Plettenberg zu Grundt, von Nesselrode zu Stein, von Haus zu Nierhoven und Wandhofen, von der Lage zu Lage (4).

Il devint commandeur de Ramersdorf, nous le voyons figurer comme tel dès 1677 jusqu'en 1682, et il prit en cette qualité part au chapitre tenu à Maestricht le 2 juin 1679 (5).

---

(1) Ms. Grautraedt, ut supra; Vienne farde 18.

(2) Arch. Roy. de Liège: Le Fort 1re partie VII, 155bis.

(3) Ms. Graudtraedt aux Arch. de la Ville Maestricht et Vienne: farde 18.

(4) Nedopil: Deutsche Adelsproben n° 5829.

(5) Vienne: farde 17 et Arch. Roy. de Maestricht, fonds: Ordre Teutonique.

Digitized by Google

En 1683 il est commandeur de Fouron St. Pierre (1).

Le 1er décembre 1684 le commandeur de Fouron St. Pierre, Rutger Caspar von Schöller assiste au chapitre tenu dans „la Commanderie de Pierreuse en la Paroisse St. André" à Liège (2).

En 1685 le 1er mai, il prit part au même titre à un chapitre du Bailliage (2).

En 1686 il est commandeur de Becquevoort (2), nous le trouvons encore revêtu de la même dignité en 1691 (3) et il meurt le 31 mai 1693 commandeur des Jungen Biesen à Cologne (4).

Il n'eut pas de successeur immédiat à Fouron, la Commanderie resta vaquer jusqu'en 1691 (5).

X. Ambroise Joseph de Hornes 1691—1692.

Ambroise Joseph de Hornes, né à Bruxelles le 22 juin 1648 (6), fut reçu chevalier de l'Ordre Teutonique à la Commanderie des Joncs à Maestricht le 25 mars 1679 (7).

Il était fils de Ambroise de Hornes, Comte de Beaucignies, Baron de Boxtel, gouverneur de Namur, gouverneur et capitaine-général du comté d'Artois, capitaine d'un terce de cavalerie, colonel d'un régiment d'infanterie wallone au service du Roi d'Espagne, grand-fauconnier des Pays-Bas, mort en 1656, et de Marie Marguerite de Bailleul, dame de Lesdaing, décédée en 1650 (8).

Il prouva les quartiers suivants:

Paternels:

de Hornes, de Renesse, de Ste Aldegonde Noircarmes, de Rubempré;

de Witthem, de Jauce, de Noyelles, de Lille.

---

(1) Vienne: farde 15 et Arch. Roy. de Liège: greffes des cours: 2834.

(2) Arch. O. T. Vienne: Alten Biesen, farde 15.

(3) Arch. Roy. de Maestricht, fonds: Ordre Teutonique.

(4) Ms. Grautraedt aux Arch. de la Ville de Maestricht et Vienne: farde 18.

(5) Vienne: farde 15.

(6) Arch. Roy. de Liège: Le Fort 1er partie XI, 193.

(7) Arch. Roy. de Liège. Le Fort: 3me partie vo Kerkem; Vienne: farde 18 et Ms. Grautraedt aux Archives de la ville Maestricht.

(8) Goethals: Histoire de la maison de Hornes.

Digitized by Google

Maternels:

de Bailleul, de Culembourg, de Mérode, de Hennin-Boussu; de Lalaing, de Croy, de Ligne, de la Marck (1).

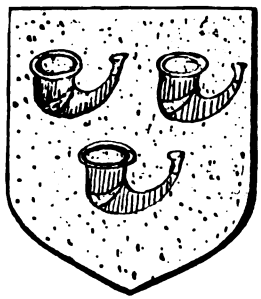

Armes: d'or à 3 huchets de gueules, enguichés virolés et pavillonnés, d'argent, l'embouchure à senestre. Cimier: un bonnet d'hermines.

Ambroise Joseph de Hornes, avant d'entrer dans l'Ordre Teutonique, avait été nommé le 8 octobre 1661, capitaine de cavalerie au service du Roi d'Espagne (2). Chevalier de l'Ordre Teutonique, il prit part à la guerre de Hongrie contre les Turcs, avec le grade de Lieutenant-Colonel de cavalerie. Après cette campagne, il fut créé Chambellan de l'Empereur (3).

De 1685 à 1690, il est commandeur de St. Gilles à Aix-la-Chapelle (4) d'où il passa à la Commanderie de Bernissem et c'est en cette dernière qualité qu'il assista le 7 mars 1691 au chapitre du Bailliage tenu à Maestricht (5).

Peu après, il fut nommé commandeur de Fouron St. Pierre et mourut le 3 mai 1692 (3). Il fut enterré à Issche dans le caveau de sa famille (2).

Comme la carrière de son successeur se déroule presque entière pendant le XVIIIe siècle, nous clôturerons ici ce chapitre.

Chapitre VI. LES COMMANDEURS PENDANT LE XVIIIe SIECLE.

I. François Emmerich Baron von Reiffenberg (1692—1715).

François Emmerich Philippe Baron von Reiffenberg fut reçu

(1) Archives Royales de Liège: Le Fort 3me partie; vo Kerkem et Nedopil: Deutsche Adelsproben no 2735.

(2) Goethals: Histoire de maison de Hornes, f. 331.

(3) Vienne: farde 18 et Ms. Grautraedt. aux Archives de la Ville de Maestricht.

(4) Archives Centrales de l'O. T. à Vienne: fonds: Alten Biesen: farde 15.

(5) Arch. Roy. de Maestricht; fonds: Ordre Teutonique.

Digitized by Google

chevalier de l'Ordre Teutonique à la Commanderie des Joncs de Maestricht le 22 Novembre 1689 (1).

Il prouva lors de son admission les 16 quartiers suivants:

Paternels:

von und zu Reiffenberg, von Mudersbach, von Braunsberg zur Broelburg, fr. von Winnenberg;

von und zu Holdinghausen, von Plettenberg, von Meschede, von Wolmerinkhusen (ou Wolmerinkshausen).

Maternels:

von Metternich zu Müllemark, von Berg gen. Blens, von Burtscheid zu Kleinen-Bullesheim, von Zweiffel;

von und zu Schöller, von Quadt, von Effern gen. Hall, von Bernsau zum Hardemberg (2).

En 1692 François Emmerich von Reiffenberg succède comme Commandeur de Fouron St. Pierre à Joseph Ambroise de Hornes, et il le reste sans interruption jusqu'en 1715 (3).

Ses armes ornent le mur de clôture du jardin et sont accompagnées de l'inscription suivante:

„Her Frans Emmerich Philip freiherr von Reifenberg
Commandeur von St. Piters-Voren hat diese mauer zu
Ehrin Gottes und der posteriteit zum besten
Lassen machen 1714".

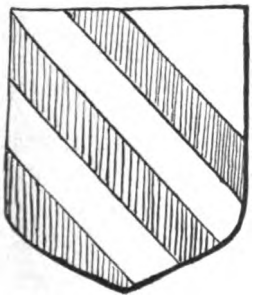

En 1715 le commandeur Baron von Reiffenberg quitta Fouron St. Pierre et devint commandeur de Becquevoort, il mourut inopinément à Aix-la-Chapelle pendant la nuit du 2 au 3 juillet 1717 (4). Ses éxèques furent célébrées à Becquevoort le 30 août suivant (5).

Il portait: bandé d'argent et de gueules de 6 pièces. Cimier: un vol à l'antique aux armes de l'écu.

(1) Arch. Roy. de Liège: Le Fort 3me partie vo Reiffenberg. Arch. de la ville de Maestricht: Ms. Grautraedt et Vienne: farde 18.

(2) Arch. Roy. de Liège; Le Fort 1re partie XV, 29, XIX, 111 et 3me partie vo Reiffenberg.

(3) Arch. Roy. de Liège: Greffes des Cours nrs 2834, 2835, 2836. Oeuvres: Fouron St Pierre 1685 à 1704.

(4) Arch. Roy. de Maestricht Ms. Grautraedt.

(5) Vienne: farde testaments.

Digitized by Google

II. Philippe Emmerich von Eltz (1715—22?).

Philippe Emmerich von Eltz und Uttingen fut reçu chevalier de l'Ordre Teutonique au Bailliage des Joncs le 9 mai 1703 (1).

Il figure dans les registres de comptes de la Commanderie de Fouron St. Pierre après le commandeur Baron de Reiffenberg (2).

Philippe Emmerich von Eltz prouva les quartiers suivants:

Paternels:

zu Eltz, von Burgthurn, zu Eltz und Uttingen, von Mercy; von Metzenhausen, Waldbott von Bassenheim, von Hagen, Schenck von Schmidburg.

Maternels:

von Kesselstatt, zu Eltz, von Plettenberg, von Wachtendonck; zu Eltz, von Dalberg, Faust von Stromberg, von der Fels (3).

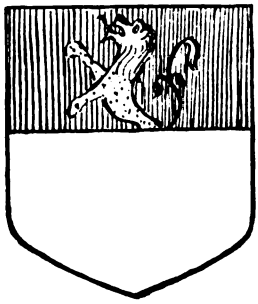

Ses armes: coupé au 1er de gueules au lion naissant d'or, au 2e d'argent, se trouvent sur le pont de la Commanderie de Fouron St. Pierre, posées sur la croix de l'Ordre, la branche supérieur de la croix sommée d'une couronne à 12 perles dont 3 relevées. Son cachet est gravé de la même façon, sauf que l'écu est ovale, et que la couronne est à 9 perles (4).

En 1731 il est commandeur de Gemert (5).

En 1731—1732 Philippe Emmerich von Eltz est commandeur de Gruytrode et colonel du Régiment Roth-Infanterie au service impérial (6). Il mourut le 7 novembre 1734 (7).

Nous avons retrouvé dans un registre de Fouron St. Pierre (8)

(1) Arch de la ville de Maestricht, Ms. Grautraedt et Vienne, farde 18.

(2) Arch. Roy. de Maestricht, fonds: Ordre Teutonique, Registre de Comptes, n° 160—162.

(3) Nedopil, Deutsche Adelsproben n°. 1493.

(4) Empreinte à Vienne, farde 18.

(5) van der Elsen. Geschiedenis van de Latijnsche school te Gemert, f. 219.

(6) Reinischer Antiquarius III 8—734 qui le titre de Hauptman. Et *Imhofii* notitia Sacri Romani Imperii procerum etc., edit quinta 1732 qui le titre de supremus locumtenens legionis pedestris Rothianae.

(7) Vienne, farde 15.

(8) Arch. Roy. de Liège, Greffes des Cours n°. 2836 (Fouron St. Pierre).

Digitized by Google

un chronogramme assez curieux sur la prise de Belgrade, fait pendant que Philippe Emmerich von Eltz était commandeur de Fouron.

Le voici:

sVrgIt MarIa, CaDVnt tVrCae
DeVICIMVs tVrCas
beLgraDVM CLaVIs HVngarIae
beLgraDVM CaroLI seXtI
beLLograDVM VI CapItVr.
1717.

III. François Gérard Egon Baron de Cortenbach (1722—1733?).

François Gérard Egon Baron de Cortenbach, seigneur de Wissem et de Schonbeck, chevalier du louable Ordre Teutonique, fit profession à la Commanderie des Vieux Joncs le 20 février 1704 (1). Il fut successivement commandeur d'Ordenge (1717), de Fouron St. Pierre (1722) de Bernissem et de Sierstorf (1739). Il mourut commandeur de Sierstorf le 21 décembre 1742 et fut enterré dans l'église de Trosdorf, paroisse de Wissem (2).

Nous le voyons figurer la 1re fois en qualité de Commandeur de Fouron St. Pierre le 10 février 1722 (3). Il le resta en tout cas jusqu'en 1732 (4) si pas jusqu'en 1734. A cette date il ne paraît point, en 1736 non plus, lorsqu'il s'agit de contributions de guerre. Il n'est donc plus commandeur.

Dès 1727, il est question de laisser la Commanderie de Fouron vacante, et d'en appliquer les ressources à sa restauration, les bâtiments étaient alors en très mauvais état (5). En 1735 la Commanderie n'avait point de titulaire. Une lettre du Commandeur-Provincial Reisach dit „les années vacantes de la Commanderie 1735—40" (6).

(1) Arch. de la ville de Maestricht, Ms. Grautraedt et Vienne: farde 18.

(2) Arch. Roy. de Liège: Le Fort 1er partie VI 61 et 61 vo. Selon Quix: Schloss und ehemalige Herrschaft Rimburg etc., il serait mort en 1752 (f. 116).

(3) Arch. Roy. de Liége: Greffes de Cours ns 2837.

(4) Rheinischer Antiquarius III 8. 735. et *Imhofii* Notitia Sacri Romani Germanici etc. editio quinta fo. 114.

(5) Vienne: farde 15. Resolutions chapitrales du 16 décembre 1727.

(6) Vienne: farde 13.

Digitized by Google

En 1740, c'est le sieur écouthète Fabritius qui administre la Commanderie, en 1741 le Registre des Comptes emploie les termes „Vacante Commenda" (1).

Sous l'administration du commandeur Baron de Cortenbach, fut bâtie dans la campagne, non loin du château, la petite chapelle de Sainte Anne (2). Elle date de 1730 et subsiste encore de nos jours.

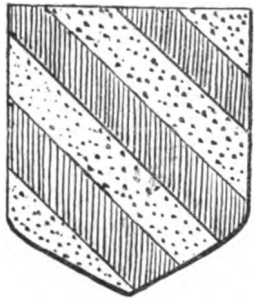

Le chevalier de Cortenbach portait d'or à trois bandes de gueules. Cimier: un buste d'homme, habillé aux armes de l'écu, coiffé d'un chapeau d'abbé de gueules, galonné d'or. Son cachet portait un écusson ovale à ses armes, placé en coeur de la croix de l'Ordre sommée d'une couronne à 3 fleurons, séparés chacun par 3 perles (3).

Voici ses quartiers:

Paternels:

von Cortenbach, von Flodroff, von Berg gen̄ Durffendal zu Vliestetten, Raitz von Frentz;

von Zwieffel zu Wissen und Sultz, von Bellinghausen, von Thumberg zu Bodemheimb, von Blanckart zu Gühoven.

Maternels:

von Hatzfeldt zu Wildemberg, von Brembt aus dem Vendt, van Cortenbach tot Helmont, von Reuschenberg zu Roschet;

von Velbruck zu Garrath, von Wolff-Metternich zur Gracht, van Eyll tot Heyden, von Bernsau zu Hardenberg (4).

Pendant la vacance de la Commanderie, le Landcomthur Damien Hugo Comte von Schönborn, Cardinal de la Sainte Eglise Romaine etc. etc., entreprend les réparations du château.

Le 11 Juin 1736 il délivre un passe-avant pour le transport de Liège à Fouron Saint Pierre par Eysden de „neuf cent pierres de pavement, des pierres pour un escalier, et une cheminée de

(1) Arch. Roy. de Liége: Greffes des Cours n° 2838 et Arch. Roy de Maestricht: Registre des Comptes de Fouron St. Pierre, au fonds Ordre Teut.

(2) Delvaux, de Fouron: Dictionnaire géographique de la Province de Liège.

(3) Vienne: farde 15.

(4) Archives Royales de Liège: Le Fort 1re partie VI 61 et Le Fort Atlas IV vo Warnant. Nedopil: Deutsche Adelsproben n° 1146.

Digitized by Google

marbre ou de jaspe" le tout doit passer et passe en franchise de tous droits et impôts en vertu des privilèges concédés au Bailliage des Vieux Joncs par les Souverains du Pays (1).

C'est de cette époque que datent les belles boiseries qui ornent le château.

IV. Damien Baron von Sickingen.

Ferdinand Damien Henri Baron von Sickingen d'Ebernburg fut d'abord administrateur de la Commanderie de Fouron Saint Pierre pendant sa vacance, ou du moins pendant une période de celle-ci.

Il fut reçu chevalier de l'Ordre Teutonique au Bailliage des Vieux-Joncs le 26 juillet 1729 (2), à l'âge de 28 ans et demi, étant né le 18 décembre 1701 (3), et avait prouvé les 16 quartiers suivants:

Paternels:

von Sickingen, von Lutzelbourg, von Hedesdorf, von Kesselstatt;
Ulner von Dieburg, von Walderdorff, Groschlag von Diepurg, Kämmerer von Worms gen Dalberg.

Maternels:

von Enschringen, von Hundlingen, H. zu Eltz-Schoneck, von Eltz Uttingen;
von Sickingen, von Cronberg, Kämmerer von Worms gen Dalberg, von Kerpen (4).

Il portait de sable à 5 besants d'argent 2, 1 et 2; à la bordure de gueules. Cimier: un cygne issant (sans ailes) le dos du col orné de trois tourteaux de gueules, sommés chacun de 3 plumes de coq de sable.

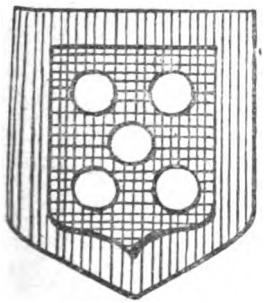

Lambrequins: d'argent et de sable. Tenants: deux cygnes d'or, les ailes ouvertes.

Ses armes se trouvaient à la Grande Commanderie des Vieux Joncs. Son cachet porte un écu ovale chargé de la croix de l'Ordre portant en coeur un écusson ovale à ses armes. Couronne à 3 fleurons séparés l'un de l'autre par trois perles (5).

(1) Vienne: Alten Biesen farde 17.
(2) Vienne: farde 18.
(3) Nedopil 6107.
(4) Nedopil 6106—6123.
(5) Empreinte à Vienne: farde 34.

Digitized by Google

Il fut commandeur de Fouron Saint Pierre dès avant 1743, sans que nous puissions fixer la date exacte.

Il devint ensuite commandeur de Becquevoort, administrateur avec cinq autres membres de l'Ordre, du Bailliage des Vieux-Joncs, sede vacante, statthalter de ce Bailliage tout en restant commandeur de Becquevoort, et enfin Grand Commandeur du Bailliage des Vieux-Joncs et commandeur de Maestricht (1).

Il mourut le 3 mai 1749 (2).

En 1746, il avait été inscrit à l'Etat noble de la Principauté de Liège, du chef de Diepenbeeck (3).

V. Raymond Casimir comte von Lamberg (1747—1756).

Raymond Casimir comte von Lamberg, chevalier de l'Ordre Teutonique, fut installé commandeur de Fouron St. Pierre en 1747 (4).

Après avoir prouvé les 16 quartiers suivants, il fut admis, le 20 avril 1745 (5), dans l'Ordre Teutonique au Bailliage des Joncs.

Quartiers :

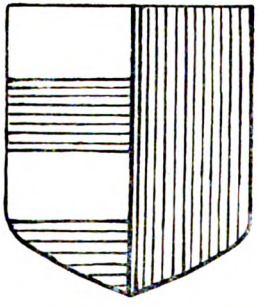

Paternels :

von Lamberg fr. zu Orteneck und Ottenstein, fr. von Annenberg, Gr. von Thurn und Valsassina, von Hoffer ;

Lasser von Lasseregg, von Rosenberg zu Rosenegg, Grimming zu Niderrain von Spaur.

Maternels :

Waldbott von Bassenheim, Hund von Saulheim, von Reiffenberg, von Cronberg ; von Leerodt, von Hochkirchen, fr. von Cortenbach, von Reuschenberg zu Setterich (6).

Armes : parti : au 1er, fascé d'argent et d'azur de 4 pièces ; au

(1) Vienne : farde 35.
(2) Vienne : farde 18.
(3) Arch. Roy. de Liège : Etat noble : registre 177.
(4) Arch. Roy. de Maestricht : fonds Ordre Teutonique.
(5) Vienne : farde 18.
(6) Nedopil : Deutsche Adelsproben n° 3445—3446.

Digitized by Google

2d de gueules. Cimier: deux proboscides, celle de dextre aux armes du 1er, celle de senestre de gueules, ornées chacune de quatre plumes de paon au naturel, dont une dans l'embouchure.

Après avoir été commandeur de Fouron St. Pierre, il devint commandeur de Gruytrode (1) dignité qu'il occupait en 1756, d'où il fut nommé à la Commanderie des Jungen Biesen à Cologne et finalement à celle de Sierstorf (2). Il mourut le 3 octobre 1775 (3) et fut enterré dans la cathédrale de Mayence sous un mausolée monumental (4).

Voici quels étaient à sa mort les titres de notre commandeur: Son Excellence Monseigneur le Comte von Lamberg (*a*), Baron von Ortenegg et Ottenstein (*b* et *c*); chevalier et commandeur au Très Illustre Ordre Teutonique, Grand capitulaire du Bailliage des Vieux Joncs (*a*, *d*, *e*); écuyer héréditaire du Duché de Krain (*e*); Chambellan de Son Altesse Electorale de Cologne (*e*), Commandant supérieur d'un Régiment Basse Infanterie au service de l'Electeur de Cologne (*e*); Conseiller privé (*b*) et Chambellan de Son Altesse Electorale de Mayence (*c* et *e*), Gouverneur de la forteresse et résidence de Mayence (*a*, *b*), Général d'Artillerie, Général et Colonel propriétaire d'un Régiment d'Infanterie de son nom au service de l'Electeur de Mayence (*a*) et Colonel de ses Gardes du Corps à cheval (*c*, *e*); Général des batailles de L.L. M.M. I.I. et R.R. A. (*a*, *b*, *c*, *e*) (5).

VI. Clément Auguste Baron von Plettenberg (1756—58).

Clément Auguste Baron von Plettenberg baptisé le 20 mai 1719 (6) fut reçu chevalier de l'Ordre Teutonique au Bailliage des

(1) J. Lambrechts dans le Maasgouw 1886, f. 65.
(2) Rheinischer Antiqu. III, 8-735 et Arch. Roy. de Maestricht: fonds Ordre Teutonique.
(3) Nedopil n° 8747.
(4) Note du Comte von Mirbach Harff.
(5) (*a*) Arch. Roy. de Maestricht: fonds Ordre Teutonique.
(*b*) Rheinischer Antiquar. III 8, 734.
(*c*) Arch. de la Ville de Maestricht; Ms. Grautraedt.
(*d*) Nedopil: Deutsche Adelsproben nos 3445 et 8747.
(*e*) J. B. D. Jost dans un article paru en Juin 1895 dans le Kölnische Zeitung (?)
(6) Nedopil: Deutsche Adelsproben n° 4663.

Digitized by Google

Joncs le 20 avril 1745 (1) après avoir prouvé les quartiers suivants:

Paternels:

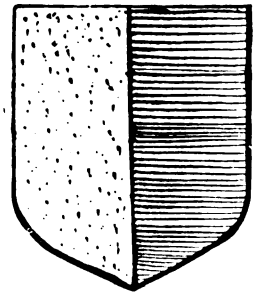

fr. von Plettenberg vom Hause Schwarzemberg und Grevel, fr. von Hatzfeld vom Hause Wildenburg, fr. von Plettenberg vom Hause Leenhausen-Stockum und Marhüls, Vogt von Elspe vom Hause Borghausen und Bamentohl;

Gr. von Arberg fr. von Valengin H. zu Mandevere und Trauweiler, von Brion vom Hause Resimont und Marsine, von Gavre Gr zu Frezin, Gr. von der Marck.

Maternels:

Gr. von und zu Gymnich, Rollmann von Dattenburg und Kleeburg, fr. Wolff-Metternich zu Gracht, von Hall zu Strauweiler;

von und zu Reiffenberg, von und zu Huddingshausen, von Metternich zu Mullenark, von und zu Schöller (2).

Il portait: parti d'or et d'azur, cimier: deux plumes de faisan, d'or et d'azur.

Il était commandeur de Fouron St. Pierre le 6 juillet 1756 (3) et le resta jusqu'en 1758. Il devint successivement commandeur de Gruytrode (1763) (4) de Becquevoort (1768) (5) de Sierstorf (1778) (5) et de Gemert dont il dut bientôt abandonner l'administration au Grand-Commandeur Baron von Reisach (6).

En 1795 cependant, nous le trouvons encore titré commandeur de Gemert (7).

Il portait les titres suivants: Sa Révérende Grâce (8) Clément

(1) Arch. de la Ville de Maestricht. Ms. Grautraedt. Vienne: farde 18.

(2) Nedopil: Deutsche Adelsproben n° 4662.

(3) Arch. Roy. de Liège, Greffes des Cours registre 2838.

(4) Rheinischer Antiq. III, 8, 734.

(5) Arch. Roy. de Maestricht: fonds Ordre Teutonique.

(6) Schutjes: Geschiedenis v. h. Bisdom 's Hertogenbosch III v° Gemert.

(7) Vienne: farde 16.

(8) „Hochwürdige Gnaden" ainsi était titré notre commandeur de même que Rudolphe Henri von Werdenstein Rathsgebietiger du Bailliage de Franconie lors du chapitre tenu à Bruxelles en 1769, tandis que les autres membres de l'O. T. recevaient le titre de „Hochwürden Excellenz" Voigt II 507—508 note.

Digitized by Google

Auguste Baron von Plettenberg zu Grevel, Grimberg et Stambsried(1), chevalier et commandeur de l'Ordre Teutonique, Rathsgebietiger du Bailliage des Vieux Joncs (2), Chambellan de Son Altesse Electorale de Cologne et Capitaine au Régiment Carl Palffy Cuirassiers au service Impérial (3), puis Lieutenant-colonel au même service (4), selon le ms. Grautraedt, il aurait également été Chambellan de S. M. I. et R.

Son cachet représente un écu à la croix de l'Ordre, chargé des armes de Plettenberg.

VII Wennemar Arnold Théodore Baron von Hövel von Sölde 1758—1761.

Wennemar Arnold Théodore Baron von Hövel von Sölde naquit le 11 mai 1716 (5), il fut reçu chevalier de l'Ordre Teutonique au Bailliage des Joncs le 11 juillet 1745 (6) après avoir prouvé ses 16 quartiers:

Paternels:

von Hövel zu Sölde, von Romberg, Freytag von Laer, von Eller;

von Ascheberg, von Werminghausen, von Ledebur, von Billerbeck.

Maternels:

von Schwansbell, Droste von Vischering, von Ascheberg, von Ledebur;

von Merveldt, von der Reeke, Droste von Vischering, von Raesfeld (7).

D'abord commandeur d'Ordenge il devint commandeur de Fouron St. Pierre où il fut installé en 1758. Il figure dans les actes de la Cour de Fouron St. Pierre (8), depuis le mois de

(1) Nedopil: Deutsche Adelsproben n° 4662.
(2) Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique.
(3) Rheinischer Antiq. III 8, 734.
(4) Nieder-Rheinisch-Westphalischer Kreiskalender auf das schalt Jahr 1764.
(5) Nedopil, Deutsche Adelsproben n° 2802.
(6) Arch. de la ville de Maestricht, Ms. Grautraedt et Vienne: farde 18.
(7) Nedopil: Deutsche Adelsproben n° 2801.
(8) Arch. Roy. de Liège: Greffes des Cours n° 2838—2839.

Digitized by Google

juillet 1758 Il mourut le 7 avril 1761 (1). Ses obsèques furent célébrées à Fouron Saint Pierre.

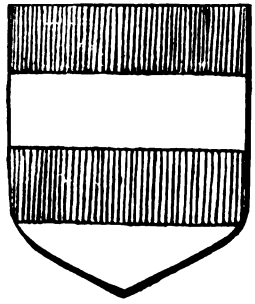

Son obiit, conservé à la Commanderie, porte son écu: fascé de gueules et d'argent de 4 pièces, posé sur la croix de l'Ordre, de sable bordée d'argent, le bras supérieur de la croix sommé d'un casque de front surmonté d'un tortil argent et gueules et d'un vol d'argent à 2 fasces de gueules.

Lambrequins: gueules et argent.

Il fit édifier le perron du château, dont la grille en fer ouvragé porte ses initiales entrelacées W. A. T. H. Le T. est répété une seconde fois et contourné pour la correction du dessin.

VIII. François Lothaire Horneck von Weinheim 1761—1767.

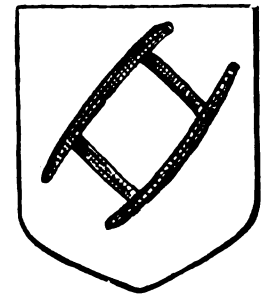

François Lothaire Xavier Christophe Joseph Horneck von Weinheim, né le 16 juillet 1724 (2), fut reçu chevalier de l'Ordre Teutonique, le 12 août 1748 (3) et portait: d'argent à la civière de sable posée en barre (4). Cimier: le meuble de l'écu.

Ses 16 quartiers admis au Bailliage des Vieux Joncs étaient

du côté paternel:

Horneck von Weinheim, von Geispitzheim, von Sickingen, von Hedesdorf;

von Eyb, von Sandizel, von Stauffenberg, Schenk von Geyern;

du côté maternel:

(1) Arch. de la ville de Maestricht, Ms. Grautraedt, et Vienne: farde 18.

(2) Nedopil, Deutsche Adelsproben n° 2733.

(3) Vienne: farde 18.

(4) D'après son cachet, empreint sur une lettre aux archives Royales de Maestricht. Rietstap, dans son armorial, blasonne d'argent à un brancard de marchand de vin de sable posé en bande.

Digitized by Google

von Bibra, von Munster, Truchsess von Pommersfelden, von Munster;

von Erthal, von Weiler, von Aufsess, von Wiesenthau (1).

Il succéda comme commandeur de Fouron St. Pierre au Baron von Hövel von Sölde; comme son prédesseur, il avait d'abord été commandeur d'Ordenge (2). Il résida à Fouron dont il resta commandeur jusqu'en 1767 (3).

De 1768 à 1770, il est commandeur de Gruitrode (4) d'où il passe aux Jungen Biesen de Cologne où nous le voyons de 1773 jusqu'en 1778 (5) époque à laquelle il devint commandeur de Sierstorf, ce qu'il resta jusqu'à la suppression du Bailliage (6).

En 1785, nous le voyons avec 2 autres chevaliers, investi de la charge d'administrateur des finances du Bailliage des Vieux Joncs, sous le titre de „Cassae director".

Voici ses qualifications:

François Lothaire Baron (7) Horneck von Weinheim, chevalier et commandeur de l'Ordre Teutonique, Rathsgebietiger du Bailliage des Vieux-Joncs et Général-major de la cavalerie de S. A. S. E. Palatine de Bavière (8).

Sur son cachet se trouvaient ses armes, en coeur de la croix de l'Ordre posée dans un écu surmonté d'un casque, cimier le meuble de l'écu.

IX. François Henri Comte van Hoensbroeck 1768—1770.

François Henri Jean Népomucène Amour Comte van Hoens-

(1) Nedopil: Deutsche Adelsproben n° 2730.

(2) Rheinischer Antiq. III, 8, 735.

(3) Archives Roy. de Liège. Greffes des Cours 2839 et Vienne: fardes 16 et 17.

(4) J. Lambrechts dans le Maasgouw 1886, f. 65.

(5) J. D. D. Jost, dans un article paru en Juin 1895 dans le Kölnische Zeitung (?) et Voigt: op. cit. II, 697.

(6) Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique et Vienne: farde 17 et farde Ramersdorf.

(7) Vrijheer: Greffes de Cours 2839 aux Arch. Roy. de Liége; Baro dans le Ms. Grautraedt aux Archives de la ville de Maestricht.

(8) Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique. J. Lambrechts loc. cit. lui donne le titre de Capitaine du Régiment des Dragons de la Garde de S. A. S. l'Electrice de Bavière.

Digitized by Google

broeck et du Saint Empire Romain naquit à Hoensbroeck le 25 mars 1727 (1).

Il portait: fascé d'argent et de gueules de 8 pièces, au lion de sable brochant, la queue nouée et passée en sautoir, armé, lampassé et couronné d'or. Trois casques couronnés. Cimiers: 1° le lion de sable issant et contourné; lambrequins: d'or, de sable et de gueules; 2° une aigle éployée de sable, becquée et membrée d'or, surmontée d'une couronne impériale; lambrequins: à dextre, d'or et de gueules; à senestre, d'argent et de gueules; 3° un lion issant d'or, couronné du même, lampassé de gueules; lambrequins: d'argent et de gueules. Tenants: deux lions d'or couronnés du même.

Après avoir prouvé les 16 quartiers suivants, il fut admis dans l'Ordre Teutonique au Bailliage des Vieux Joncs le 14 septembre 1751 (2).

Quartiers paternels:

fr. van en tot Hoensbroeck, von Loë zu Wissem, de Cotereau zu Westmal, van Wassenaer tot Warmont;

von Schellart-Obbendorf fr. von Gurtzenich und Dornwerth, von Boedberg zu Wanckum, von Bernsau von Hardenberg fr. zu Ruynen und Bellinghoven, von Eickel zum Ham.

Maternels:

fr. von Schönborn, Greiffenklau von Volraths, fr. von Boineburg, Schütz von Holzhausen;

von Hatzfeld Gr. zu Gleichen, Kämmerer von Worms gen Dalberg, fr. von Schönborn, Greiffenklau von Volraths (3).

Le Comte François Henri de Hoensbroeck fut d'abord commandeur d'Ordenge et d'Aschaffenbourg, notamment en 1764 (4).

---

(1) Nedopil: Deutsche Adelsproben n° 2595 et Bon de Stein d'Altenstein: Annuaire de la Noblesse Belge 1864, f. 145.

(2) Arch. de la ville de Maestricht: Ms. Grautraedt et Vienne: farde 18.

(3) Arch. Roy. de Maestricht: Etat noble de Gueldres. Quartiers de son frère Philippe Damien, marquis von und zu Hoensbroeck reçu à l'Etat noble de Gueldres à Ruremonde en 1759. Original. Nedopil: Deutsche Adelsproben n° 2594.

(4) Aschaffenbourg au Bailliage de Franconie. Habets et Flament: de Archieven van het Kapittel der Vorstelijke Rijksabdij Thorn II, 714 et Almanach de la Cour de Bruxelles de 1715 à 1840.

Digitized by Google

Il resta commandeur d'Aschaffenbourg toute sa vie (1).

En 1768 il est commandeur de Fouron St. Pierre, et il y reste jusqu'en Août 1770 (2). Cette année, il y avait distribution des Commanderies, il demanda à rester à celle de Fouron (3), malgré cela, il est nommé à la Commanderie de Bernissem (4); mais le 4 septembre de cette même année, il figure encore comme commandeur de Fouron St. Pierre (5), et peu après le 23 décembre 1770 il agit comme commandeur de Bernissem (4) dignité qu'il occupa jusqu'à sa mort survenue à la fin de 1792 ou au commencement de l'année 1793 (6).

Il fut en même temps que le commandeur Horneck von Weinheim, administrateur des finances du Bailliage „Cassae director" (4).

Un de ses frères, Fréderic Melchior, fut également chevalier de l'Ordre Teutonique et commandeur de Meinsidel au Bailliage de Lorraine et Chambellan de l'Electeur de Trèves; un autre de ses frères, Philippe Damien, fut Evèque de Ruremonde et mourut en 1793 (7).

Voici ses titres:

Sa Grâce ou Son Excellence Monseigneur le Marquis de Hoensbroeck, Comte du Saint Empire Romain, seigneur de Ravensberg, chevalier et commandeur de l'Ordre Teutonique, Grand capitulaire (Rathsgebietiger) du Bailliage des Vieux Joncs; conseiller intime et lieutenant-général feldmarschall de S. A. E. E. de Mayence ainsi que colonel commandant de ses gardes du corps à cheval; lieutenant-colonel de cavalerie au service de S. M. I. et R. et Chambellan de l'Empereur (8).

---

(1) Voir sources ci-après.

(2) Arch. Roy. de Liège: Greffes de Cours n° 2839. Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique.

(3) Lettre du Grand-Commandeur Belderbusch, datée de Bonn le 23 Mars 1770, aux Arch. Roy. de Maestricht: fonds Ordre Teut.

(4) Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique.

(5) Arch. Roy. de Liège. Greffes des Cours n° 2840.

(6) Nijhoff Gedenkwaardigheden van Gelderland 1889 f. 198: le 4 nov. 1792 il vit encore; en 1793 les Archives de l'O. T. à Maestricht parlent de „feu le Commandeur de Hoensbroeck".

(7) Ad. Steffens: Bijdragen tot de geschiedenis van Asselt et Swalmen dans Public. de la Soc. Hist. et Arch. dans le Duché de Limbourg XXXI, f. 356 et Bon de Stein: loc. cit.

(8) Arch. Roy. de Liège: Greffes des Cours n° 2839; Bon de Stein: loc. cit.; Kneschke: Deutsche Grafen Haeuser der Gegenwart I 364. Rheinischer Antiquar. III,

Digitized by Google

X. François Baron von Kolff von Vettelhoven 1771—1779.

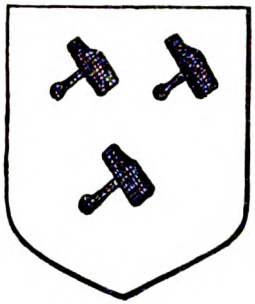

François Nicolas Baron von Kolff von Vettelhoven, baptisé le 24 décembre 1723 (1) fut reçu chevalier de l'Ordre Teutonique à la Grande Commanderie des Vieux Joncs le 25 septembre 1753 (2).

Il portait d'or à 3 marteaux de gueules penchés à senestre. Son cachet de petit module représente un écu rond à la croix de l'Ordre, chargée en coeur d'un écusson rond à ses armes. Le tout surmonté d'un casque de profil, contourné; cimier: un demi vol chargé des meubles de l'écu Le tout entouré d'ornements Louis XV (3).

Ses quartiers étaient:

Paternels:

von Kolff von Vettelhoven, von Reuschenberg, von Selbach gen Lohe zu Menden, von Landsberg zu Olpe;

von Virmund zu Nordenbeck zu Neersen, von Flodorff zu Leuth, von Bongard zu Paffendorf H. zu Wynandsrade, von Flodorff zu Leuth.

Maternels:

Kettler zu Mittelburg, von Raesfeld zu Romberg, Korff gen Schmising H. zum Harkotten, Nagel zu Konigsbruck;

von Hanxleden von Oberembt und Hagen, von Wendt, von Münchhausen, von Hacke zu Bodenwerder (4).

Le Baron von Kolff fut d'abord commandeur de Ramersdorf,

8, 734. Arch. Roy de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique. Nous ferons remarquer que le titre de marquis lui est donné abusivement: il est comte du St. Empire, l'ainé seul est marquis. En 1769 il signe: le Comte Hoensbroech. En 1785 comme cassae director il est titré comte; d'autre part, lui-même signe en avril 1779: Franc. Henr. Marchio de Hoensbroech, Eques Teut. et comendator (*a*).

(*a*) (Ve Arch. Roy. de Maestricht: O. T.)

(1) Nedopil: Deutsche Adelsproben n° 3230.

(2) J. B. D. Jost dans un article paru en Juin 1895 dans le Kölnische Zeitung (?) et Vienne: farde 18.

(3) Empreinte aux Arch. Roy. de Maestricht; fonds: Ordre Teutonique.

(4) Nedopil: Deutsche Adelsproben, n° 3229.

Digitized by Google

où nous le voyons en 1768, il y était encore en 1770 (1) et y reste probablement jusqu'à sa nomination à Fouron St. Pierre, en juin 1771. Il fut commandeur de Fouron jusqu'en 1779 (2), époque à laquelle il fut nommé à la Commanderie de Cologne qu'il quitta en juillet 1784, pour celle de Becquevoort où il demeura jusqu'en 1794, date à laquelle il devint commandeur de Bernissem (3).

Pendant l'administration du commandeur von Kolff à Fouron St. Pierre, fut défrichée une partie du bois de Loë, et en 1773 fut construite la ferme dite de Loë et appartenant à la Commanderie.

Deux chronogrammes rappellent encore de nos jours ces travaux agricoles, le premier se trouve dans la cour du château de la Commanderie et indique la date à laquelle le défrichement fut achevé, 1772:

e CInere eXVstae DIanae
sVrgebat aLMa Ceres.

Le second chronogramme (1773) se trouve à la ferme de Loë

qVonDaM sYLVa nVnC VILLa.

En 1774 et en 1778, le Grand-Commandeur Gaspar Antoine Baron von der Heyden-Belderbusch vint faire la visite de la Commanderie de Fouron St. Pierre (4).

En 1776, le Commandeur Baron von Kolff demanda à rester à Fouron St. Pierre et passa son tour d'aller à Gruytrode au commandeur d'Eyb (4).

François Nicolas Baron von Kolff von Vettelhoven fut chevalier et commandeur de l'Ordre Teutonique, Rathsgebietiger du Bailliage des Vieux Joncs, major au Régiment de dragons Larosée au service de l'Electeur de Bavière, ensuite Général-major et Général de Cavalerie au même service et Chambellan des Electeurs de Bavière, de Cologne et Palatin (5).

---

(1) Arch. Roy. de Maestricht; fonds: Ordre Teutonique et Vienne: farde 18.

(2) Arch. Roy. de Liège: Greffes des Cours n° 2840. Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique. Voigt: op. cit. II, 666.

(3) J. B. D. Jost, loc. cit. Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique. Rheinischer Antiquar. III, 8, 734.

(4) Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique.

(5) Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique. J. B. D. Jost: loc. cit. Fahne Kölnisch. Geschlect. II, 80. Rheinischer Antiquar. III 8, 735. Il parait dans les Arch. Roy. de Maestricht comme „Général-major de la Cavallerie au service de S. A. S. E. Palatine et de Bavière".

Digitized by Google

XI. Théodore François de Croix 1779—1781.

Théodore François de Croix fut baptisé le 2 Juillet 1730 (1).

Il fut admis à l'Ordre Teutonique, au Bailliage des Vieux-Joncs le 13 novembre 1757 (2) et était fils d'Alexandre Maximilien François de Croix, chevalier, marquis de Heuchin, seigneur des Prévotés de Freylinghien etc., gentilhomme de la Chambre de l'Electeur de Cologne Joseph Clément de Bavière, et de Isabelle Claire Eugénie de Houchain.

Quartiers:

Paternels:

de Croix, chevalier, seigneur de Heuchin, — de Locquenghien, — de Saint-Aldegonde de Noircarmes, Baron de Mingoval, comte de Genais, — d'Oignies, dame de Rosimbois et de Fromelle;

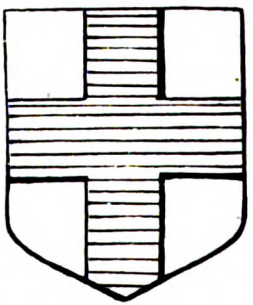

de Fiennes, Chevalier, Vicomte de Fruges,— d'Oignies, — le Vasseur de Guernonval, chevalier, seigneur de Blecquin, la Motte, — d'Assignies d'Alloene.

Maternels:

de Houchain, de Gavre, du Chatel, de Robles;

de Thiennes, de Lens, de Thiennes, del Rio (3).

Le chevalier de Croix portait d'argent à la croix d'azur. Cimier: un vol banneret d'argent.

Il fut commandeur de Ramersdorf en 1771, d'Ordenge de 1772 à 1775 (3), si pas à 1777; de Fouron St. Pierre de 1779 à 1781 (3).

En 1785 il est question de le nommer commandeur de Gruytrode, ce qui eut probablement lieu (4), et il figure en cette qualité de 1786 à 1791 (5).

---

(1) Nedopil: Deutsche Adelsproben n° 1198.

(2) Vienne: farde 18.

(3) Nédopil: Deutsche Adelsproben n°s 1194—1197—2881. De Francquen: Recueil historique, généalogique, chronologique et nobiliaire v° Croix et St. Allais Nobiliaire Universel de France, réédition Bachelin-Deflorenne 1877, tome XIX, f. 427.

(4) Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique et Voigt: op. cit. II, 647.

(5) Niederrheinische-Westphalischer Kreiskalender 1786 et Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique. Kolnischer Kofkalender 1787.

Digitized by Google

Le commandeur de Croix mena une vie très-aventureuse et ne résida jamais.

Le Grand-Commandeur Baron von der Heyden-Belderbusch mourut en 1784, le Baron von Reisach lui succéda.

Le 5 septembre 1785, le commandeur de Croix, Vice-Roi du Pérou, apprend ces évènements à Lima et écrit au Baron von Reisach, en le félicitant de sa nouvelle dignité (1).

Voici au reste quelle fut la carrière de notre commandeur, outre ses dignités de chevalier et commandeur de l'Ordre Teutonique, capitulaire du Bailliage des Vieux Joncs, il fut Grand-Croix des Ordres de St. Jacques et de Charles III, d'Espagne.

Le 26 août 1747, il commença sa carrière militaire: il est nommé enseigne au service d'Espagne; le 29 septembre 1751: enseigne des Grenadiers; le 4 février 1756: sous-lieutenant; en 1760: Exempt des Gardes du Corps de Sa Majesté Catholique dans la compagnie flamande; en 1779 Général-Commandant dans les nouvelles provinces espagnoles de Sonora et de Californie, puis Vice-Roi de Californie; en 1783: Lieutenant-Général; le 6 avril 1784: Vice-Roi du Pérou; il atteignit le point culminant de sa carrière par les grades de Général feldmarschall et Colonel du Régiment des Gardes Wallonnes au service de S. M. C.

Il mourut à Madrid le 8 avril 1791 (2).

Deux clefs: l'une d'or, l'autre d'argent rappelaient le souvenir de ses hautes dignités, ainsi que la mémoire de son oncle, le marquis de Croix, Vice-Roi du Mexique. Ces clefs, d'un travail, très soigné, portaient sur leur pennon l'inscription suivante:

„Theodorus de Croix, supremus militiæ dux, regni Peruvici cepit habenas die 6ta Aprilis 1784, publice vero receptus 25ta Augusti ejusdem anni. Die itidem 25 Augusti 1766 avunculus ejus marchio de Croix Mexici Prorex acclamatus est" (3).

La ville de Lima lui avait fait don, pendant sa vice-royauté du

---

(1) Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique: Lettre Orignale du Commandeur de Croix au Grand Commandeur Baron von Reisach.

(2) Guillaume: Histoire des Gardes Wallonnes au service d'Espagne, f. 312. Rheinischer Antiquar. III, 8, 735. Kölnischer Hofkalender 1787 et de Francquen: loc. cit.

(3) de Francquen: loc. cit. il ajoute que ces clefs appartenaient en 1826 au marquis de Croix, pair de France, neveu du Commandeur et St. Allais nobiliaire universel de France XIX, 427.

Digitized by Google

Pérou, d'une clef d'or grossièrement fourbie portant les inscriptions suivantes:

sur la tige:

Sim licet informis, pando tamen ostia cuncta;
Sed tua sunt, de Croix, impenetranda mihi.

sur l'autre côté de la tige:

Dat clavim similem, Proregi grata quotannis,
Cum fera taurorum prælia Lima parat.

sur le pennon:

Aurea sum clavis taurorum claustra reclusi,
Quorum pugna tibi, Lima superba, placet.

XII. Henri Baron von Eyb zu Neudettelsau 1781—1783.

Henri Adam Romain Jean Népomucène Quartain Baron von Eyb zu Neudettelsau und Rechtenstein naquit le 6 novembre 1729 (1).

Il fut reçu dans l'Ordre Teutonique à Mergentheim, le 15 décembre 1754 (2) après avoir prouvé les quartiers suivants:

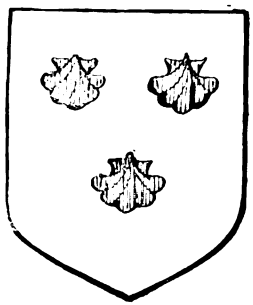

Paternels:

von Eyb, von Eyb, Segesser von Bruneg, von Bernhausen;
von Bernhausen, Schenk von Castell, Reichs Erbmarschall von Pappenheim, fr. von Westernach.

Maternels:

fr. von Freyberg und Eisenberg, von Stein zu Offingen, von Riedheim, fr. von Closen;
von Stein zum Rechtenstein, Schenk von Stauffenberg, von Leiningen, von Erlach (3).

Il portait d'argent à 3 coquilles de gueules. Cimier: un paon issant, les ailes levées, au naturel, colleté de gueules, bordé et bouclé d'or. Son cachet portait un écu à la croix de l'Ordre, chargée

(1) Nedopil: Deutsche Adelsproben nº 1581 et Neues genealogisches handbuch welches die Geschlechstafeln derer in und ausser dem heil. Rom. Reich dermahlen blühender freijherr und adelicher familien u. enthalt. Frankfurt, m. 1777, f. 64.

(2) J. B. D. Jost: loc. cit. Vienne: farde 18.

(3) Nedopil: Deutsche Adelsproben nº 1580 et le Neues Genealogisches handb. etc. f. 64.

Digitized by Google

en coeur d'un écu ecartelé aux 1 et 4, de la croix de l'Ordre, aux 2 et 3 d'Eyb. Casque de front couronné. Cimier le paon.

Il est commandeur d'Ordenge de juin 1770 à 1772; de Saint-Gilles à Aix la Chapelle de 1772 à 1781, et concurremment de 1776 à 1781 (juillet) de Gruytrode (1). En 1776 il aurait du être nommé à Fouron St. Pierre, mais le commandeur von Kolff demanda à y rester (2). Le Baron von Eyb fut nommé commandeur de Fouron St. Pierre en 1781 et y demeura jusqu'en 1783 (3). En 1783 il redevient commandeur de Gruytrode et le reste jusqu'en janvier 1785, peut-être est-il aussi resté commandeur de Fouron jusqu'en 1785, alors il passe à la Commanderie des Jungen Biesen à Cologne où il est encore en 1792 (3).

Depuis 1791 il était également hauskomthur des Vieux Joncs, mais il habitait généralement Neudettelsau (4). Monsieur le Baron von Eyb seigneur de Neudettelsau était Chevalier et Commandeur du Très Illustre Ordre Teutonique, Rathsgebieter (Grand-Capitulaire) du Bailliage des Vieux-Joncs, Chambellan de S. A S. Monseigneur le Duc de Wurtemberg et son Lieutenant-colonel au Régiment de Dragons Pfuhl (5).

XIII. Henri Jean von Droste-Hulshof 1785-1792.

Henri Jean Maximilien Joseph von Droste-Hulshof portait pour armes: de sable au dauphin ailé d'argent, lorré et peautré de gueules, contourné, les ailes abaissées.

Cimier: une nasse au naturel, posée en pal.

Il naquit le 27 janvier 1725 (6) et fut admis dans l'Ordre Teutonique au Bailliage des Vieux-Joncs le 17 avril 1759 (7), après avoir prouvé les quartiers suivants:

(1) Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique.

(2) Lettre du conseiller Willhelmi au Grand Commandeur von der Heyden-Belderbusch, aux Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique.

(3) Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique.

(4) J. B. D. Jost: loc. cit. Vienne: farde 17.

(5) Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique. Vienne: farde 14.

(6) Nedopil: Deutsche Adelsproben n° 1408.

(7) Vienne: farde 18.

Digitized by Google

Paternels:

von Droste zum Hulshof, von Nehem zu Werries, von Hugenpott zum Hugenpott, von Winkelhausen;

von Lipperheide zu Jhorst, von Schade zu Stein, von Schlon (Chalon) gen Gehlen, von Schlon (Chalon) gen Tribbe.

Maternels:

fr. von Droste zu Vischering, von Lulsdorf zum Hahn, fr. von Gahlen zur Assen, fr. von der Recke zu Steinfurth;

fr. von Schencking zu Beveren, von Malsburg, von Rhede, von Rhede (1).

D'abord commandeur de Ramersdorf de juin 1772 à juillet 1777 il devint commandeur d'Ordenge en juillet 1777 jusqu'en 1779, puis de St Gilles à Aix-la-Chapelle de 1779 à 1785, de Fouron St. Pierre de 1785 à 1792 (2), de Gruytrode en septembre 1792 (2) à 1794, d'où il passa (1794) à la Commanderie de Becquevoort. Il mourut en Allemagne en 1798 (3).

Son Excellence le Baron von Droste était chevalier du Haut Ordre Teutonique, Rathsgebietiger du Bailliage des Vieux Joncs, Commandeur de St. Pierre Fouron, Chambellan de Son Altesse Electorale de Cologne, l'Archiduc Maximilien François d'Autriche, Evêque et Prince de Munster, Grand-Maître de l'Ordre Teutonique; il était aussi Lieutenant Feldmarschall et Colonel propriétaire d'un Régiment de Cavalerie au service du Prince de Munster et commandant de la ville de Munster (4).

L'histoire ne nous apprend pas si la pisciculture, florissant actuellement à la Commanderie doit faire remonter ses origines au commandeur von Droste, en tout cas l'élevage de la truite s'y faisait alors et lorsque le Grand-Commandeur Baron von Reisach, fin gourmet, veut bien traiter ses hôtes de Maestricht ou des Vieux

---

(1) Nedopil: Deutsche Adelsproben n° 1407.

(2) Vienne: fardes 13 et 18. Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique. Rheinischer Antiquar. III 8, 644, 735. Kölnischer Hofkalender 1787, f. 119, 120.

(3) Lambrechts: Gruytrode dans le Maasgouw 1886, f. 66 et Rheinischer Antiq. III, 8, 735. Vienne: farde 16.

(4) Vienne: farde 16. Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique. Rheinischer Antiquar. III, 8, 734. Lambrechts Gruytrode: loc. cit. et Niederrheinische Westphalischer Kreiskalander auf 1786. On le trouve parfois cité colonel d'un Régiment d'Infanterie.

Digitized by Google

Joncs, il a soin de faire quérir aux sources de la Voer „une bonne portion de truites pour régaler les messieurs à qui il veut donner à diner" (1).

Pendant que le chevalier von Droste était Commandeur de Fouron St. Pierre, le Grand Commandeur Baron Reisach voulut se rendre à Fouron St. Pierre pour y faire „son inauguration solennelle, prendre l'hommage de la seigneurie et faire la visitation de la Commanderie".

Son Excellence devait arriver le 13 juillet 1790 à Saint Pierre Fouron et y être inauguré le 15 suivant (2).

Mais l'ennemi était aux portes: „les Patriotes Brabançons passaient de tems en tems par St. Pierre Fouron", et se tenaient alors à la cense du bois de Loë, n'y a-t-il pas de danger que son Excellence doive passer par des endroits où ces Patriotes se tiennent, et qu'elle s'expose aux mêmes avanies que celles qu'a subies Monsieur le Comte d'Arberg?

„Son Excellence, comme Général Autrichien, n'aimerait pas à s'exposer" (3).

Nous ne savons si les circonstances permirent au Baron de Reisach d'aller recevoir l'hommage des surcéans de Fouron Saint Pierre, mais les révolutionnaires Brabançons et peu après les révolutionnaires français se répandirent dans le pays et nous pensons bien que le projet du Landcompthur resta lettre morte, à moins qu'il ne profita au mois de novembre de la présence des troupes Impériales aux environs de la Commanderie pour s'y rendre.

XIV. Joseph François Antoine Arnold, Comte von Schaesberg 1792—1794.

Sa Grâce Joseph François Antoine Arnold, Comte von Schaes-

(1) Vienne: farde 14.

(2) Lettre de Reisach au receveur Fabritius d.d. Maestricht 30 juin 1790, aux archives centrales de l'O. T. à Vienne: Aldenbiesen, farde 14. Cette lettre étant assez typique nous la laissons suivre aux annexes n° V. Lettre de Velten secrétaire de Reisach à Mr l'Avocat Clercx, aux Vieux Joncs d.d. Maestricht, 3, 7, 1790 aux Arch. Roy. de Maestricht: O. T.

(3) Lettre de Bachem, conseiller du Grand Commandeur, datée de Maestricht 2 juillet 1790 et adressée à Fabritius. Vienne: farde 14.

Digitized by Google

berg et du Saint Empire Romain, seigneur de Merzenich et Frankeshoven, chevalier et commandeur du très louable Ordre Teutonique au Bailliage des Vieux Joncs, grand bailli de Beyenburg et Barmen au duché de Juliers (1) fut baptisé le 13 mars 1739 (2) et reçu chevalier de l'Ordre le 22 août 1768 (3).

Il prouva les quartiers suivants:

Paternels:

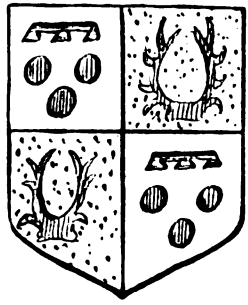

von Schaesberg H. zu Schaesberg, Merzenich und Weyer; von Wachtendonck zu Krickenbeck und Broich; von Eynatten zu Neustadt H. zu Lichtenberg und Gerdingen; von Colyn zu Beusdal und Conraedt.

von Schöller H. von Schöller, Sintzig, Sechtem und Grund; von Neuhof gen. Ley zu Georghausen und Grund; von Wylich H. zu Gr. Bernsau; von Nesselrode zu Stein und Herten.

Maternels:

fr. von Westerholt zu Lembeck; von Westerholt zu Alst und Lacke; von der Recke zu Haaren; von Wylack zu Wenge und Neuenhoven.

Waldbott von Bassenheim zu Gudenau; Quadt zu Buschfeld; von Velen zu Velen; von Wendt zu Holzfeld (4).

Ses armes sont écartelées: aux 1 et 4 d'argent à 3 tourteaux de gueules, accompagnés en chef d'un lambel d'azur, qui est de Schaesberg; aux 2 et 3 d'or à la ramure de cerf de gueules, qui est de Retersbeek. Cimier: une queue de paon au naturel; lambrequins: à dextre d'argent et de gueules, à senestre d'or et de gueules; tenants: 2 lions d'or.

En 1777 et 1778, le Comte von Schaesberg est commandeur de Ramersdorf, en 1779 il est installé commandeur d'Ordenge, où il reste en fonctions jusqu'en 1785. De 1782 à 1785 il est

(1) J. B. D. Jost: loc. cit. Arch. Roy. de Maestricht: fonds Ordre Teutonique.
(2) Nedopil: n° 5569.
(3) Vienne: farde 18.
(4) Nedopil: n° 5566.

Digitized by Google

Commandeur d'Ordenge et Holt, passe en 1785 à la Commanderie de Saint Gilles à Aix-le-Chapelle (1), il y demeure jusqu'à sa promotion à la Commanderie de Fouron St. Pierre en 1792 (2). Il abandonne cette Commanderie en 1794, lorsqu'il fut nommé à celle des Jungen Biesen à Cologne, il porta ce dernier titre jusqu'en 1809, ainsi que celui de Hauskomthur des Vieux Joncs dont on le voit revêtu en 1805.

Après la suppression du Bailliage, il se retira au château de Blatsheim, lez Kerpen, propriété de l'Ordre Teutonique (3).

XV. Philippe Comte von Ursini und Rosemberg 1794 -1796.

Wolfgang Philippe de Néri Joseph François Xavier Jean Népomucène Domitien Comte von Ursini und Rosemberg, baptisé le 4 juin 1734 (4) fut reçu chevalier de l'Ordre Teutonique au Bailliage des Vieux-Joncs le 6 mars 1767 (5).

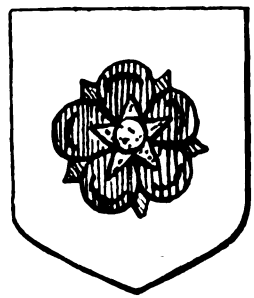

Cette cérémonie se fit avec un éclat inaccoutumé. Son Altesse Royale le Duc Charles Alexandre de Lorraine, frère de l'Empereur François I, Feld-Maréchal des armées de l'Empereur et de l'Empire, Administrateur de la Haute Maîtrise en Prusse, Maître de l'Ordre Teutonique en Allemagne et en Italie, en d'autres termes: Grand-Maître de l'Ordre Teutonique, était Lieutenant Gouverneur et Capitaine Général des Pays-Bas. Ce Prince résidait à Bruxelles et ce fut en sa résidence qu'il daigna lui-même armer chevalier le nouveau récipiendaire (6).

---

(1) Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique. Vienne: farde 18. Rheinischer Antiquar. III, 8, 735. Niederrheinische Westphalischer Kreiskalender 1792. Kölnischer Hofkalender auf 1787. Voigt: op. cit. II, 687. J. B. D. Jost: loc. cit.

(2) Lettre de S. E. le Grand Commandeur Baron von Reisach au sieur Fabritius régisseur de Fouron Saint Pierre; „Syne Hogh Welgeborene Genaede d' Hre graef van Schaesberg tot commandeur van St. Pietersvouren gepromoveert is". 1 Sept. 1792. Aux Arch. Centr. de l'O. T. à Vienne: Alten Biesen; farde 13.

(3) J. B. D. Jost et Rheinischer Antiquar. loc. cit.

(4) Nedopil: 7191.

(5) Vienne: farde 18.

(6) Nedopil: 9397.

Digitized by Google

Le Comte von Ursini und Rosemberg portait d'argent à la rose de gueules boutonnée d'or, barbée de sinople.

Cet écu posé sur la croix de l'Ordre, le bras supérieur de la croix surmonté d'une couronne à trois fleurons séparés par 3 perles, l'écu tenu par deux ours regardant de sable (1).

Il avait prouvé les quartiers suivants:

Paternels:

Gr. von Rosemberg; fr. Kulmer zu Rosenbühel; fr. von Weltz; fr. Paradiess.

Fr. von Lamberg; fr. von Khüenburg; fr. von Questenberg; Unterholtzer von Kranichberg.

Maternels:

Fr von Hohenfeld; fr. von Volkra; fr. von Gera; H. von Friedesheim.

Gr. Starhemberg; Gr. Zinzendorf und Pottendorf; Gr. Starhemberg; Gr. von Meggau (2).

En 1784 et 1785, le Comte von Ursini und Rosemberg réside à Linz (Autriche) il n'est encore que simple chevalier de l'Ordre Teutonique. Il écrit diverses fois au Grand-Commandeur Baron de Reisach pour demander une pension, et finit par en obtenir une de 500 florins, affectée sur les biens de la la Commanderie de Gemert (3).

En 1789, sa soeur Louise des Ursins, comtesse de Rosemberg, chanoinesse du Noble Chapître de Thorn, lui laisse, par testament, daté de Remiremont le 29 juillet 1789, une somme de 100 ducats.

Il est nommé dans ce testament Philippe des Ursins chevalier de l'Ordre Teutonique (4).

En 1794, il est commandeur de Fouron Saint Pierre (5) et le reste jusqu'en 1796.

Durant son administration le château et les propriétés de la Commanderie furent complètement dévastés par les hordes révolutionnaires, le Grand-Commandeur Baron de Reisach évalue, le

---

(1) Vienne: farde 41.

(2) Nedopil: 5339.

(3) Vienne: farde 41 et Arch. Roy. de Maestricht: fonds: Ordre Teutonique.

(4) Habets et Flament; de Archieven van het kapittel der Vorstelijke Rijksabdij Thorn II, 151.

(5) Daris: Notices historiques sur les églises du diocèse de Liège XII, 20.

Digitized by Google

27 juin 1795, à 20 000 florins d'Allemagne la perte subie en bois dévastés, à 34.230 1/2 florins d'Allemagne la perte des revenus, édifices et meubles ruinés, bois et jardins dévastés à la Commanderie de Fouron (1).

Le Comte Philippe von Ursini und Rosemberg mourut à Linz le 8 septembre 1821, âgé de 87 ans portant les titres de Rathsgebietiger et Commandeur au Bailliage des Vieux-Joncs (2).

Il avait été Chambellan de L.L M.M. I.I. R.R. A. et Lieutenant-colonel au Régiment de Thierheim-Infanterie au service de Leurs dites Majestés, ensuite colonel du Régiment Callemberg.

En 1796, il est commandeur d'Ordenge (3) et non moins malheureux dans cette Commanderie que dans celle de Fouron Saint Pierre, dont il avait vu la dévastation, il voit celle-ci volée à l'Ordre Teutonique et vendue comme bien national le 20 août 1797 (3 Fructidor an V) (4).

XVI. Joseph Baron von Bentinck 1796—1798.

Frédéric Guillaume Joseph Salvius von Bentinck zu Wolfrath und Limbricht naquit le 13 novembre 1740 (5).

Il fut reçu chevalier de l'Ordre Teutonique au Bailliage des Vieux-Joncs le 9 avril 1765 (6), après avoir prouvé les quartiers suivants:

Paternels:

fr. von Bentinck, fr. von Weichs, fr. von Breyll, von Eynatten;
fr. von Kolff, fr. von Selbach gen Loë zu Minden, fr. von Virmund, fr. von Bongard.

Maternels:

fr. von Bocholtz, fr. von Eyll zu Geisteren, fr. von Velbruck, fr. von Eyll zu Heyden;
fr. von Gymnich, fr. Scheiffard von Merode, fr. von Gelder, fr. von Paland (7).

(1) Vienne: farde 43.
(2) Nedopil: 9397.
(3) Vienne: farde 41 et Rheinischer Antiquarius III, 8, 735.
(4) Maasgouw 1888, f. 47.
(5) Nedopil: 407.
(6) Vienne: farde 18.
(7) Nedopil: 406.

Digitized by Google

Tels sont les quartiers qu'il a dû prouver et qu'il a prouvé. Aux Archives Centrales de l'Orde Teutonique à Vienne, se trouve également son arbre généalogique orné de ses 32 quartiers; vu l'intérêt généalogique qu'il présente, nous le laissons suivre:

Paternels:

fr. von Bentinck, fr. von Bronckhorst, fr. von Weichs, Botsch von Zwingenburg;

fr. von Breyll, fr. von Strithagen, fr. von Eynatten, fr. von Humen;

fr. von Kolf, fr. von Reuschenberg, fr. von Selbach gen. Loe zu Minden, von Landsperg;

fr. von Virmund, Gr. von Flodorff, fr. von Bongardt, gr. von Flodorff.

Maternels:

fr. von Bocholtz, fr. von Pollard, fr. von Eyll zu Geisteren, fr. von Brochausen;

fr. von Velbruck, fr. von Wolff gen. Metternich, fr. von Eyll zu Heiden, fr. von Bernsaw;

fr. von Gymnich, Rolman von Datenbourg, fr. von Scheiffard von Mérode, fr. von Stein;

fr. von Gelder, fr. von Lutzenrode, fr. von Paland, fr. von Mérode zu Schlosberg (1).

La famille Bentinck porte d'azur à la croix ancrée d'argent. Casque couronné. Cimier: deux bras armés, tenant chacun une plume d'autruche d'argent. Lambrequins: d'azur et d'argent. Tenants: deux lions d'or lampassés de gueules.

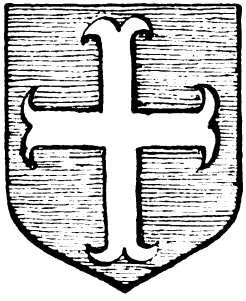

Le cachet du Commandeur von Bentinck porte pour autant qu'on puisse le distinguer un écu à la croix plaine, posé en coeur de la croix de l'Ordre Teutonique (2).

Le Baron von Bentinck fut nommé commandeur de Ramersdorf en janvier 1783, le 7 février 1785 il est maintenu en cette qualité,

(1) Nedopil: 410.

(2) Empreinte aux Archives Roy. de Maestricht: fond. O. T.

Digitized by Google

et ne quitte cette Commanderie qu'en 1794 au mois de Juin (1), lorsqu'il est nommé à celle d'Ordenge, où il demeure jusqu'en 1796 (2). En cette année 1796 il est commandeur de Fouron Saint Pierre et il en fut le dernier: l'ordre se vit voler cette Commanderie par les lois révolutionnaires françaises en 1798.

Le Commandeur von Bentinck fut major de cavalerie au service de l'Electeur Palatin (3), nous le voyons encore figurer sur les Etats du Bailliage le 30 novembre 1804 et le 26 décembre 1805 (4).

Chapitre IX. FIN DE LA COMMANDERIE 1798.

Depuis 1790 l'ennemi était continuellement répandu dans le pays.

Nous avons vu dans les pages précédentes les déprédations qu'il commet à la Commanderie; elle était ruinée, mais elle subsistait encore.

Le coup fatal lui fut porté en 1798, lorsque les hordes révolutionnaires françaises étaient maîtresses du pays, et la Commanderie de Fouron Saint Pierre, fondée au XIIIme siècle et n'ayant depuis cette époque cessée d'appartenir à un Ordre illustre, tomba sous la voix d'un crieur public à la solde de l'envahisseur. Les Français qui ne firent qu'accumuler des ruines dans notre pays, ne pouvaient y respecter rien de noble et de glorieux.

Le domaine de la Commanderie fut déchiqueté et vendu par lots.

Le château et les dépendances immédiates d'une superficie d'un peu plus de 45 bonniers furent mis en vente en ces termes, le 7 décembre 1798:

Vente de biens nationaux.

La Commanderie de Fouron St. Pierre et Fouron St. Martin, canton d'Aubel, savoir: une ferme consistant en un corps de bâ-

(1) Vienne: farde 17. Arch. Roy. de Maestricht: O. T. Voigt: op. cit. II, 645. Kölnischer Hofkalender auf 1787. Niederrheinischer-Westphalischer-Kreiskalender 1786.

(2) Daris: op. cit. dit qu'il est à Ordenge en 1793, c'est une erreur de chiffre ainsi que le prouvent les archives centrales de l'Ordre à Vienne: farde 17.

(3) Rheinischer Antiquar. III, 8, 652.

(4) Vienne: farde Ramersdorf. Voigt: op. cit. II, 645 de Wal; Recherches etc. II, 333.

Digitized by Google

timent très vaste servant à l'exploitation de 12 bonniers, une verge grande et 18 et $^1/_2$ petites de jardin et prairie; 32 bonniers, 6 verges grandes, 7 petites de terres, trois étangs contenant avec leurs digues, 15 verges grandés, 5 petites.

Et le château, entouré d'une pièce d'eau, avec pont-levis, un jardin contenant 6 verges grandes, 13 petites, entouré de murailles, item, la grotte bâtie sur la source de la rivière de Woot (1).

Adjugés, le 17 Frimaire an VII, au citoyen J. J. Dresse, pour 31.087 francs (2).

Depuis lors le château et le domaine de la Commanderie ont changé diverses fois de mains. En 1841, la famille Sauvage, de Lambermont, en est propriétaire (3), et en 1856 les vend à Othon Napoleon Maximilien Hubert Marie Baron de Loë de Mheer qui augmenta considérablement la propriété, mais laissa le château dans un état d'abandon.

Enfin en 1893, le Baron de Potesta de Waleffes acheta le domaine et le château dont il commença la restauration, achevée par son fils monsieur Georges de Potesta de Waleffes, le propriétaire actuel.

---

(1) lisez Voer.

(2) M. P. Clercx : Liste générale des églises et couvents de la province actuelle de Liège et de quelques biens qui en dépendaient vendus comme propriétés nationales du 1er ventôse an V (22 février 1797) de la république française au 1er juillet 1808, f. 40—41.

(3) Delvaux, diction. géogr. de la prov. de Liège.

Digitized by Google

ANNEXE I.

25 Juin 1242. Henri Duc de Brabant confirme la donation de Daniel de Fouron.

„Henricus Dei gratia dux Lotharing. et Brabant. omnibus presentes litteras inspecturis salutem et scire veritatem. Noverint universi, quod nobilis vir Daniel de Forun, in presentia nostra et hominum nostrorum constitutus, allodium suum, hereditatem et omnia bona tam mobilia quam immobilia, que habebat et tenebat in comitatu de Dalehem, libere et absolute contulit domui fratrum Theutonicorum in perpetuam elemosinam possidenda. Praeterea quicquid iuris in predictis bonis habebamus, ob salutem animarum nostrarum et predecessorum nostrorum eidem domui contulimus, dictam collationem ratam et stabilem presenti scripto approbantes. Huius autem collationis testes sunt Arnoldus comes de Los, H. de Attenhoven, magister Daniel, Gerardus de Yska dapifer noster et alii quamplures. In cuius eciam rei testimonium presentem paginam munimine nostri sigilli et predicti comitis de Los duximus sigillandam. Datum Lovanii, in crastino nativitatis beati Johannis bapt. anno domini ducentesimo quadragesimo secundo" (1).

---

(1) l'Original à Dusseldorf; éditée par Hennes: Codex diplomaticus II, f. 60.

Digitized by Google

ANNEXE II.

10 Mars 1251. Walram Duc de Limbourg cède à l'Ordre Teutonique ses droits sur les biens de Daniel de Fouron.

„Nos Wal. dux Limburgensis notum facimus omnibus presentem paginam intuentibus, quod quicquid iuris in bonis Daniel. militis in Vurin, infra Lymb et Masam sitis, habuimus, in remedio anime nostre et antecessorum nostrorum domui fratrum Teutonicorum libera nostra voluntate et arbitrio contulimus. Testes autem huius rei sunt Wido dapifer noster, Alexander marschalcus, Henricus dictus Cornut, Wilhelmus de Womis, preterea et dominus Hermanus de Wilre vir nobilis, quem primum posuisse debuimus. In cuius rei testimonium presentem paginam sigilli nostri munimine duximus roborandam. Datum anno domini MCCL, sexta feria ante dominicam Reminiscere (1).

ANNEXE III.

8 Mars 1266. Transaction entre le Seigneur de Fouron St. Pierre (commandeur et frères de la maison de St. Trond) et Henri de Mortier Chevalier.

„Thesaurarius ecclesie sancti Severini Colon., index seu conservator fratrum domus Theuton per Alemanniam a domino papa delegatus, viris discretis sacerdotibus in Vuren et ecclesiarum rectoribus necnon et universis capellanis et vicariis ceterisque omnibus ad quos presentes littere pervenerint in domino salutem. Cum inter viros refigiosos. . . . *commendatorem et fratres domus*

(1) Original à Dusseldorf, publié par Hennes: Codex diplomaticus II 91.

Digitized by Google

Theuton. de Sancto Trudone dominos de Foron sancti Petri ex una parte et Henricum de Mortirs militem ex altera super statu et condicione eiusdem Henrici et rebus aliis coram nobis auctoritate apostolica quaestio verteretur, ac idem Henricus a nobis fuisset ob hoc ad dictorum fratrum instanciam excommunicationis vinculo innodatus: tandem predicte partes, proborum virorum use consilio, amicabiliter ad invicem composuerunt, hoc modo: quod predictus Henricus propter questionem huiusmodi sopiendam predictis... commendatori et fratribus dedit tradidit et remisit quatuor bonuwaria vel circiter terre arabilis cum areis et domibus, que in parrochia seu districtu de Foron sancti Petri predicto vel extra ab eisdem... commendatore et fratribus habuit et tenebat, cum omnibus eorum attinentiis. Item dimisit resignavit et quitavit curiam et terram arabilem satam et non satam et omnia alia bona, que in predicto districtu de Foron vel extra ab eisdem... commendatore et fratribus ad firmam tenebat seu habebat. Predicti vero... commendator et fratres eidem Henrico tradiderunt et remiserunt bonuwarium et dimidium terre arabilis cum censu duodecim denariorum eisdem attinencium, que Johannes cognatus eiusdem Henrici de castro Dalheim tenebat, quem bonuwarium et dimidium dictus Johannes eidem Henrico tradet et supraportabit ubicunque et coram quibuscunque necesse fuerit vel eciam oportunum. Et ratione composicionis huiusmodi predicti... commendator et fratres recognoverunt coram nobis, predictum Henricum de Mortirs et Lambertum fratrem eius et pueros sororis eorum suos esse ministeriales homines, et de cetero eos tanquam suos veros ministeriales tenebunt; et ipsi dictis... commendatori et fratribus homagium facient secundum jus et morem ministerialium hominum, et hoc de cetero fideliter observabunt, se ad hoc astringentes bona fide. Unde vobis distincte precipiendo mandamus, quatinus dictum Henricum et sibi communicantes, quos ab excommunicatione in ipsos lata auctoritate apostolica ad instanciam... commendatoris et fratrum predictorum absolvimus in hiis scriptis, et omnes qui ab eisdem maculam contraxerunt, in ecclesiis vestris publice denuncietis absolutos, iniungentes ipsis prout vobis subiciuntur pro tanto excessu penitentiam salutarem; reddentes litteras cum appensione sigillorum vestrorum in signum execu-

Digitized by Google

tionis facte. Datum anno domini MCCLX quinta, feria secunda post dominicam Letare Jherusalem" (1).

ANNEXE IV.

Juillet 1266. Le Commandeur des Joncs Gérard déclare que feu Daniel, seigneur de Fouron, est entré dans l'Ordre Teutonique et lui a fait donation de ses biens et de ses homines ministeriales.

„In nomine domini amen. Universis Christi fidelibus, quibus praesentes litteras contigerit exhiberi, frater Gerardus praeceptor et conventus fratrum ordinis sancte Marie domus Theotonice in Juncis salutem in domino sempiternam Universitati vestre presentibus litteris innotescat, quod cum nobilis vir bone memorie Daniel dominus de Foron, spiritus sancti gratia illustratus, in domo nostra de Juncis ordinem nostrum intravit, nobis ac domui nostre ita libere reddidit se et sua, quam etiam homines suos ministeriales omnes, eo iure quo ipsos tenuerat ac tenebat, nobis et eidem domui nostre contulit et incorporavit iure perpetuo possidendos; videlicet Benignam de Foron, Johannem dictum Loddere, item Letitiam de Foron, Juttam de Flidermale, Gertrudem, Lanam, Odam sorores, dicte Jutte filias, et Willelmum et Salomonem, eorundem sororum fratres; item Juttam, Margaretham, Odam, Lanam sorores, Mathiam et Arnoldum fratres, filios et filias Ode prenotate; item Gertrudem predicte Gertrudis filiam; item Macharium, Willelmum fratres; Aleydem, Juttam, Gertrudem, Elyzabet et Margaretham sorores, filios et filias Lane prenotate necnon et successionem seu posteritatem omnium premissarum, ab eis per sexum femineum in posterum descendentem ac etiam descensuram; quas personas omnes cum suis posteritatibus non solum idem nobilis cum viveret nobis assignavit; sed etiam

(1) Original à Dusseldorf édité par Hennes II f. 161.

Digitized by Google

nos postmodum, facta super hoc inquisitione ad certitudinem habundantem, invenimus prenotatas personas cum suis posteritatibus predicti nobilis ministeriales homines extitisse, et ad nos et ad domum nostram esse prout premissum est devolutus. Ne igitur sepedictis personis vel eorum posteris super statu suo seu conditione questio seu calumpnia moveatur, eos ministeriales homines nostros esse et nullum alium habere preter nos dominum seu etiam advocatum, presentibus litteris protestamur; quas ipsis contulimus sigilli nostri munimine roboratas in evidentiam et testimonium premissorum. Datum anno domini MCCLX sexto, mense julio (1).

ANNEXE V.

Lettre du Grand-Commandeur Baron de Reisach à Fabritius, receveur de la Commanderie de Fouron Saint Pierre, à propos de son inauguration (2).

Monsieur

Je compte de venir mardi le 13 du mois prochain à St. Pierre Fouron tant pour l'inauguration solennelle, que pour la visitation de la Commanderie.

Vous aurez donc soin 1°. d'en faire rapport à Monsr. votre Commandeur;

2°. d'en avertir et Mr votre père comme mayeur, et la communauté en fixant le jour de l'inauguration au jeudi 15;

3°. de faire les préparatifs nécessaires pour la visitation;

4°. de m'envoyer ici lundi le soir un guide qui me montre le chemin;

---

(1) Original à Dusseldorf, édité par Hennes II 164.

(2) Original aux Archives Centrales de l'O. T. à Vienne: Altenbiesen farde 14.

Digitized by Google

5°. de m'écrire par le porteur de cette: si je puis me servir d'une voiture à quatre roues et chevaux jusqu'à St. Pierre Fouron, ou

6°. quelle espèce de voiture il me faudra.

Je vous avertis encore que j'emmenerai mon cuisinier, et j'attends votre réponse par cet expres,

étant parfaitement

Monsieur

votre affectionné

Reischach

Grand-Commd.

Mastric

ce 30 Juin 1790

A Mr le Recev. Fabritius.

ANNEXE VI.

Traduction du serment de fidélité prêté au Grand-Commandeur, leur seigneur, par les habitants de Fouron St. Pierre en septembre 1769.

„Vous tous surcéans, sujets et inhabitants de cette libre Seigneurie de St. Pierre Fouron, allez prêter dans votre âme au Dieu Tout-Puissant un serment personnel en étendant la main droite et en élevant les trois doigts antérieurs:

Que vous rendez hommage, serez fidèles et obéissants à Sa Révérende Excellence notre gracieux et souverain Seigneur Grand-Commandeur, que vous hâterez ses avantages et profits, que vous repousserez tout dommage et tout ce qui pourrait lui être préjudiciable en quelque manière que ce soit, et que toujours vous vous comporterez de telle manière qu'il convient à de fidèles sujets et comme c'est votre devoir".

Digitized by Google

„Nous promettons et jurons de faire fidèlement ce qui nous a été lu et ce que nous avons bien compris. Ainsi nous aide Dieu et tous ses chers saints, et nous souhaitons à Sa Révérende Excellence notre gracieux et bien Souverain seigneur un long et heureux règne".

Réponse du Grand-Commandeur.

„Nous N.N. Landcommandeur du Bailliage des Joncs, seigneur de Gemert, Gruytrode, et Saint Pierre Fouron etc., assurons et promettons à nos chers sujets de Saint Pierre Fouron, vu l'hommage et le serment qu'ils viennent de nous prêter, le maintien, dès ce jour et pour l'avenir, pour eux et leurs propriétés, de leur ancien bon droit et de leurs privilèges, de les protéger et de faire pour eux selon tout notre pouvoir tout ce qu'un bon seigneur doit à ses sujets.

Digitized by Google

CORRENDA.

Par suite d'une erreur du dessinateur, les hachures des armes des Commandeurs KOLFF VON VETTELHOVEN et STREITHAGEN, sont fautives. Il faut donc s'en référer à la description et non au dessin.

Digitized by Google

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS

DER HERVORMING IN HET

OVERKWARTIER VAN GELDERLAND (1543—1568)

(ROERMOND, VENLO EN OMSTREKEN)

DOOR

Dr. J. S. VAN VEEN.

Nadat Joannes Knippenbergh in zijn Historia ecclesiastica ducatus Geldriae (Brux. 1719) op de bladzijden 179 en 180 het een en ander heeft medegedeeld aangaande beroeringen op kerkelijk gebied in Augustus en September 1566 te Nijmegen en te Weert (1), laat hij daarop volgen: „Wat in de overige plaatsen van het Overkwartier, als Roermond, Venlo, Gelder enz., in dien tijd is voorgevallen, is niet zoo bekend; ik heb evenwel noch door overlevering van bejaarde lieden noch door andere getuigenissen tot dusver vernomen, dat de beeldenstormers daar iets tegen de heiligdommen der katholieken hebben ondernomen, waarvan de oorzaak wel is geweest de uitnemende trouw der burgerij aan haar geloof".

Wel is hem uit een kerkvisitatie, in 1560 door den Luikschen archidiaken Guilielmus a Pictavia gedaan, gebleken, dat destijds het aantal communicanten te Roermond met meer dan 1000 was verminderd, een omstandigheid, waarover men zich evenwel niet behoeft te verwonderen, wanneer men bedenkt, dat te Roermond

---

(1) Te Weert hadden deze voorvallen plaats omstreeks 21 September 1566 (zie Gachard, Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays-Bas I, p. 469).

Digitized by Google

gedurende eenigen tijd kettersche predikanten waren opgetreden, waardoor de katholieken het dikwijls zwaar te verantwoorden hebben gehad.

Wij kunnen uit het bovenstaande opmaken, dat van de onlusten op kerkelijk en godsdienstig gebied der zestiende eeuw in het Overkwartier van Gelderland niet zeer veel bekend is. En al is sedert den tijd van Knippenbergh wel nu en dan een tipje van het gordijn, dat die gebeurtenissen aan het oog onttrekt, opgelicht — b.v. door de mededeeling van eenige brieven door Nijhoff in de Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde, door F. Nettesheim in zijne Geschichte der Stadt und des Amtes Geldern, S. 254—278, en door eenige artikelen in deze Publications, o. a. de inleiding van Nettesheim tot de Kronijk der stad Roermond (VII, p. 437—487) en de studie over bisschop Lindanus door H. Welters (N. S. VII, p. 225 307) — toch geloof ik geen nutteloos werk te verrichten door ook eenig licht te laten vallen op deze beweging, die destijds in het Overkwartier zeker niet minder krachtig werd gevoeld dan elders. Te meer vrijheid gevoel ik om dit onderwerp te behandelen, daar het door de genoemde schrijvers uit den aard der zaak slechts terloops behandeld is. Hetgeen ik daarover zal mededeelen is, voor zoover het niet bepaald is aangeduid, ontleend aan de rijke verzamelingen brieven van en aan het Hof van Gelderland, aanwezig in het Rijksarchief te Arnhem. Ik zal mijne mededeelingen in twee hoofdstukken splitsen; het eerste zal bevatten al wat ik uit de jaren 1543—1565 heb kunnen vinden; in het tweede zullen de belangrijke voorvallen uit de jaren 1566 en 1567 worden samengevat.

Uit den aard der zaak zullen die mededeelingen voor een deel fragmentarisch zijn: dit is toch niet goed anders mogelijk, waar zij uit één archief geput zijn; maar toch vertrouw ik, dat zij menige voor den Limburgschen geschiedvorscher belangrijke en tot dusver onbekende bijzonderheid aan het licht zullen brengen en mogelijk anderen zullen aansporen om uit de te hunner beschikking staande archieven mijn arbeid aan te vullen.

Digitized by Google

I.

Wanneer ik mijne mededeelingen aanvang met het jaar 1543, dan is dit niet, omdat er vóór dien tijd niets op dit gebied was voorgevallen (1), maar omdat mijne bronnen omstreeks dien tijd beginnen. In 1543 toch onderwierp Gelderland zich aan Karel V en een der bepalingen van het tractaat van Venlo was, dat er een regeeringslichaam zou worden opgericht, dat den stadhouder in de regeering zou bijstaan. Dit lichaam was het Hof, welks zeer uitgebreide correspondentie over zaken van politieken, administratieven en juridieken aard een rijke bron vormt voor de geschiedenis van Gelderland.

Omstreeks 1543 of 1544 vinden wij daarin de eerste sporen van afwijking van het oude geloof vermeld. Het juiste jaar is niet te bepalen, daar zij voorkomen in verklaringen in 1550 afgelegd, toen de deposanten zich niet recht meer wisten te herinneren, of

---

(1) Het is integendeel zeer waarschijnlijk, dat de nieuwe leer ook vóór dien tijd aanhangers gehad heeft in deze streken, die zoo na aan Gulik grensden. Zie over wederdooperij te Susteren enz. Publications XV, p. 191—227.

Bovendien hebben wij een getuigenis, waarop reeds van Hasselt, Geldersch Maandwerk I, blz. 15 vgg., de aandacht heeft gevestigd, n.l. eenige posten uit de rekening van Jacob van Domborch van breuken enz. in het Overkwartier over het jaar 1531 (Archief Rekenkamer). Ik acht het niet overbodig die posten hier af te drukken:

„Item Jacop Lovendaell van Venloe umb der Luteryen will behalven syne straiffe des brantz ind doerstekens syner tongen van wegen mijns gen. l. heren myt my gecomponyert vur II^{c} Philipsgulden.

Item van Venloe voirt gereden tot Echt, my aldair verhalden umb . . . . . die Lutrianen aldair umbtrent wesende to straeffen.

Item noch laten betailen, dat des drosten dieners van Monffort verteerden, doe zy sdeelz Luterianen van der Nyherstat hadden gehailt tot Echt etc.

Item Peter van Baerle, der stadt bade off royendreger van Venloe, tweemaill to Mackom laten komen umb der Luterianen willen, myt hon dairvan to spreken, to syner teringe doen geven XI st. Brab.

Item noch den scholtz van Venloe ind Peter vurg. tweemaill tot Wachtendonck ontbaden umb derselver saicken will; den baden gegeven XII st. Brab.".

Digitized by Google

het 6 dan wel 7 jaren geleden was. In laatstgenoemd jaar dan waren twee personen, Eeren Neuten en Jan Neulen, door den drost van het ambt Montfort, Johan van Wytenhorst (1), gevangen genomen. Uit het verhoor van eerstgenoemde bleek, dat hij vóór 6 of 7 jaren eenige malen de prediking van Leonart van Tongeren en Thonis van Hoestenrade (2) had bijgewoond, maar dat hij niet wist, of Menno Simons daar ook was geweest. Wel had hij hooren zeggen, dat deze in de Visschersweerd (een buurt onder Roosteren) gepredikt had. Hij verklaarde verschillende predikers gehoord te hebben zonder hunne namen te kennen. Hun leer kwam hierop neder, „wie der Her Cristus doer sijn verrisenisse ons allen verloest und genoich vur gedaen und dat geyn heill en is dan der Her Cristus alleyn".

De tweede gevangene verklaarde vóór 6 jaren de prediking van van Hoestenraede in zijn eigen huis gehoord te hebben. In de Visschersweerd had vóór 5 of 6 jaren Menno Simons 's nachts in een weide gepredikt, was des anderen morgens met nog twee personen bij hem gekomen en had hem verzocht hem naar Roermond te varen, hetgeen hij gedaan had. Hij beschrijft den prediker als een „dyck, vet, swaer man, briecht (3) van aengesicht und eynen bruynen baerdt, konde niet waell gaen" (4). Onder de predikers uit dien tijd noemde hij (5) ook Gielis van

(1) Zoon van den meer bekenden Johan v. W., heer van der Horst, drost des lands van Kessel en raadsheer in het Hof van Gelderland.

(2) Deze is op 30 Juni 1551 te Linnich aan de Roer verbrand. Onder de crimineele stukken (Inventaris van Spaen N° 478) bevindt zich een extract uit zijne bekentenissen.

(3) Ik vermoed, dat dit woord beteekent *levendig*, *opgewekt* en verwant is met het engelsche *bright*.

(4) Hieruit zien wij, dat de mededeeling in het Biographisch woordenboek van Kobus en de Rivecourt II, blz. 296 en 297, als zou Menno Simons op een zijner reizen langs de Oostzee in de jaren 1547—1555 een gebrek aan zijn been gekregen hebben, onjuist is.

(5) Een niet onaardige bijzonderheid in verband met dezen persoon vernemen wij uit de rekening van den drost van Montfort over de jaren 1551—1553:

„Van Jan Nuelen, wonende in den kerspel van Roesteren opte frontieren van den lande van Gulich, van dat hy in sijn huys gelogeert heeft eenen gen. Menno Simons, den principalen van der nyeuwer secten, ende hem hadde hoeren predicken; deshalven heeft de scholtis van Echt denselven vervolgt ende sijn gueden mit recht beslagen ende sijn deselve gebleven tot behoef des heeren, te weetene een cleyn huysken met een hoefken omtrent groot ses oft acht cleyn roeden ende tselve metter

Digitized by Google

Aicken (1). Men houde in het oog dat, waar in de stukken sprake is van Wederdoopers, hiermede niet bedoeld worden de fanatieke aanhangers van Jan van Leiden, maar de volgelingen van Menno Simons, de Mennoniten of Doopsgezinden. Destijds zag men het onderscheid wel niet in (zie hierover o. a. Blaupot ten Cate, Geschiedenis der Doopsgezinden in Holland enz. I, bladz. 18; Coppens, Kerkgeschiedenis van Noord-Nederland, blz. 430).

De heer J. Habets zegt in zijn artikel „De Wederdoopers te Maastricht" (Publications XV, p. 190), na aangetoond te hebben, dat men onderscheid behoort te maken tusschen Wederdoopers en Doopsgezinden: „Evenwel blijft het zeer moeielijk in de geschiedenis der Wederdoopers tot over het midden der 16de eeuw een kenmerk te vinden, waardoor men de zoogenaamde, „weerlooze doopsgezinden" van de onruststokende wederdoopers kan onderscheiden. Dit is bijzonder het geval in onze streken, waar Menno's leerlingen — indien er in de 16de eeuw aanwezig waren — ongetwijfeld zeer weinig talrijk waren.

Het boven verhaalde spreekt, geloof ik, duidelijk genoeg, zoodat ik het niet noodig acht uitvoerig aan te toonen, waarom ik het met het laatste gedeelte van het betoog van den geachten en bekenden geschiedkundige niet eens kan zijn. Ten overvloede zij het mij vergund hier mede te deelen, wat een zeker alleszins bevoegd beoordeelaar in dezen, de Doopsgezinde hoogleeraar Dr. Cramer, mij per brief naar aanleiding van een vraag van mij mededeelde: „In de jaren 1545—1567 bestaan er geene Doopsgezinden en Wederdoopers als van elkaâr onderscheiden partijen. De laatste is de benaming, door de tegenstanders gegeven aan hen, die wij met den eersten naam aanduiden. Immers ook vóór 1545 bestaat er geene scheiding tusschen hen, die toen Wederdoopers genoemd werden, en hen, die wij thans de oudste Doopsgezinden noemen. Het is dezelfde broederschap, wier leden naar Munster zijn ge-

---

bernender kersen uuytgeset op een hogen van XLI ryders, ende alzo daerop nyemants en heeft dorren hogen van anxten ende sorgen (mits tselve opte frontieren ligt) om namaels enige gebreken daeraf te crygen, ende want tselve ledich licht, daerom nihil.

Men was blijkbaar bevreesd voor wraakneming van de zijde der Guliksche geestverwanten van den vorigen eigenaar.

(1) Zie over dezen prediker de belangrijke studie van K. Vos in De Tijdspiegel 1905, afl. 8, blz. 355—372.

Digitized by Google

trokken en die, welke in Menno een harer leidslieden heeft gevonden. Alleen was in haar na c. 1536 de tijdelijke fanatieke phase, die trouwens ook slechts een deel — zij het ook misschien een groot deel van haar — in de jaren 1532—1536 heeft doorgemaakt, voorbij, althans zoo goed als voorbij. Voor die strooming, die te Munster haar triomf vierde, gebruiken wij den naam Wederdoopers; voor den tijd na 1536 spreken wij van Doopsgezinden; voor de geheele beweging tot c. 1540 toe is eigenlijk anabaptisme de meest juiste onderscheidende naam. Zelven gebruikten onze vaderen voor hunne broederschap tot c. 1580 toe nooit een van die namen".

Tot dezen zelfden kring behoort Metken, huisvrouw van Jacob Vrencken, die op 28 Augustus 1547 te Valkenberg verklaringen aflegde, die in het Brusselsche archief berusten. Zij verklaarde o. a., dat zij geboren was te Roosteren, 35 jaren oud was en te Visschersweerd (1) woonde, alwaar haar man handwerker was; dat haar oudste kind, een meisje van 11 à 12 jaren, en het jongste niet gedoopt waren; dat de drie andere echter door tusschenkomst van buren gedoopt waren; dat zij *twee of meer* jaren geleden onderricht van Menno Simons had ontvangen; dat zij echter het eerste onderricht had ontvangen van Smeken van Tricht ongeveer 12 jaren geleden, op een winhof van Herman van den Berghe, die later te Montfort verbrand is. De preek had te Roosteren plaats gehad en bij dezelfde gelegenheid waren ook Michiel de Raeymaecker en zijn vrouw gedoopt. Zij verklaarde niet te weten, of haar man herdoopt was, maar het wel te gelooven, omdat twee zijner zusters en een broeder resp. te Stockhem (Luik), Echt en Borne (Gulik) wegens wederdooperij geëxecuteerd waren (2).

In het jaar 1545 gaf Roermond aanleiding tot klachten van den Luikschen bisschop. Deze schreef op 2 Maart aan den stadhouder, dat hem ter oore was gekomen, hoe te Roermond en ook elders in het hertogdom Gelre openlijk kettersche en verboden boeken verkocht werden, o. a. een in 1544 te Bonn gedrukt boekje

---

(1) Roosteren, en vooral de buurt Visschersweerd, heeft destijds blijkbaar een kolonie van Wederdoopers geherbergd.

(2) Zie hierover J. G. de Hoop Scheffer, Eenige opmerkingen en mededeelingen betr. Menno Simons, in Doopsgezinde bijdragen van 1864, blz. 147—153.

Digitized by Google

getiteld: „Des evangelischen burgers handbuexken" en de nieuwe door den aartsbisschop van Keulen (1) voorgeschreven hervorming, getiteld: „Von Godtes genaden unser Hermans ertzbisscops tzu Colne und churfursten eynfaltigen bedencken etc." Hij verzocht den stadhouder den verkoop dier boeken te verbieden en te beletten. Bovendien schreef hij vernomen te hebben, dat de pastoor en de schoolmeester van Roermond besmet met of althans zeer verdacht van ketterij waren.

Op 15 Maart d. a. v. antwoordde de stadhouder, dat hij reeds lang te voren het lezen van de reformatie van den aartsbisschop in het tot het aartsbisdom Keulen behoorende deel van Gelderland verboden had. Ten aanzien van de beide personen te Roermond schreef hij, dat ook hem die geruchten reeds vroeger bereikt hadden; dat hij er over had geschreven aan den Roermondschen magistraat, die den betrokken personen daarvan kennis had gegeven, waarop zij zich bereid hadden verklaard zich vóór den bevoegden rechter te verantwoorden; dat hij ook met de te Arnhem vertoevende leden van den magistraat van Roermond over die zaak had gesproken, bij welke gelegenheid hem was medegedeeld, dat de pastoor op het oogenblik te Keulen studeerde en dat men nooit preeken van hem had gehoord, die aanleiding tot klachten en ergernis gaven en dat men evenmin kwaad van den meester wist. Naar het schijnt, heeft de kerkvorst met dit bericht genoegen genomen, waarover wij ons misschien eenigszins moeten verwonderen, wanneer wij bedenken, dat men hierbij (voor zoover wij althans kunnen nagaan) alleen afging op de subjectieve verklaring van de magistraatspersonen ten gunste van den pastoor. Naderhand toch is meer dan eens gebleken, dat de orthodoxie van de Roermondsche stadsregeering zeer twijfelachtig was, maar wellicht was dit destijds aan bisschop en stadhouder nog niet gebleken.

Even weinig gevolg als het bovenstaande had in het volgende jaar een gerucht, dat verbreid werd over ernstige gevallen van

---

(1) Herman van Wied, aartsbisschop van Keulen, wilde in zijn diocese de hervorming invoeren. Zie hierover o. a. Brom, Het bisdom van Utrecht en de mislukte protestantiseering van het aartsstift Keulen in 1542—1545 (Archief v. d. gesch. v. h. aartsbisdom Utrecht XXII, blz. 161 vgg.).

Digitized by Google

ketterij onder de burgers van Venlo. Matthijs Haghen, de schout dier stad, sloot zijn bericht van 31 Juli 1546 aan het Hof over deze aangelegenheid met deze woorden:

„Der abt van Everbode heft ons eenen gueden geleerden man tot eenen pastoer gesant: derselve verhoept mit synen geistelicken mitheeren onser stadt, sy sulken insien hebben sullen ende willen mitten burgeren, dat by Goets hulpe weenich gebreecks in onser stadt eeniger nyer secten wesen sall".

Behalve dat de ondervinding geleerd heeft, dat de schout de toekomst wel een weinig te rooskleurig inzag, zou het niet vele jaren duren, gelijk wij zullen zien (1), of zijn oordeel over pastoor Benedictus van Erp — van wien ik meen te mogen aannemen, dat hij in 1546 nog niet lang te Venlo was — had zich aanmerkelijk gewijzigd.

In 1547 deed Roermond andermaal van zich spreken. Het blijkt, dat de nieuwe leer aldaar verscheidene aanhangers telde en dat de magistraat over het algemeen weinig geneigd was tot krachtig optreden. In het begin des jaars waren ettelijke personen door den schout in hechtenis genomen, maar ter voorkoming van oproer vervolgens op één na bij handtasting weder losgelaten. De stadhouder, wien dit door burgemeesters, schepenen en raad op 13 Januari was medegedeeld, gaf in zijn antwoord van 15 Januari zijn misnoegen hierover te kennen en gelastte hun die personen alsnog gevangen te nemen. Toen hierop geen antwoord kwam, werd het bevel herhaald en daarop kwam bij schrijven van 30 Januari ten antwoord, dat een „hefftige" burger, met ketterij besmet, na handtasting op vrije voeten gelaten was, maar zich nu verwijderd had, waarom zijne goederen in beslag waren genomen. Het blijkt verder, dat de overigen zich verborgen hielden. Het Hof sprak vervolgens 5 Februari zijn ernstige ontevredenheid over een en ander uit, beweerde, dat men te Roermond in strijd met de keizerlijke plakkaten handelde, en gelastte ten slotte den persoon, die zich in hechtenis bevond, pijnlijk te examineeren.

Bij schrijven van 10 Februari verantwoordde de Roermondsche magistraat zich. Aan dezen brief ontleen ik het volgende: „Opten XIII. dach des maentz Januarij verledenn is der pastoir van

(1) Zie de bijlage.

Digitized by Google

Ruremunde upten stadthuyss by dem sittenden raydt gekhomen und angegeven, dath hey nieth en claechden, dan als eyn pastor woldt raitz plegen und thoe kennen geven, wy ym int heymlich vurkhomen were, dath etzliche burgere mit wederwerdigen secten besmet sijn solden. Umb sulchen onraith tho schricken und wyder inplantongh derhalven vur the khomenn heefft hey vuer gueth angesehen dieselvige burgere thoe ontbieden, oen sulcx vur to halden ind yer antwordt daerop te hoerenn, wye in des pastors tegenwoirdicheit geschiet. Ind soe by denselvigen enich beduncken gefallen, hefft pastor begeert, dath men dat bloitvergieten soevoell moegelichen wolde vermyden: sus soldt hey tot grooter gefeerlicheit staen ind ym van den gemeynen burgeren opgemetenn (1) werden, dath sulcx durch ym aingericht were, wilch dan eenen geistlichen man ind biechtvader alsoe nieth en geteempden etc., soe die eyn eyn waelgeseten ind narafftich burger van guederen, hoeffen ind erffschafft, soe hyrbinnen ind in den ampt Montfort gelegen, geweest, ingelichen guede verwanteniss van vrunden und maegen hyrbinnen gehadt; derhalven wyr uns nieth versehen, dath hey sulche guederen, wijff ind kynder, ouch vrunde ind maege alsoe verlaeten ind verloupen solde hebben".

Wat was er dus gebeurd naar alle waarschijnlijkheid? Een burger uit den aanzienlijken stand, de nieuwe leer toegedaan, van welke omstandigheid de pastoor door de biecht kennis droeg, had het veiliger gevonden zich door de vlucht aan mogelijke vervolging te onttrekken, terwijl magistraat en pastoor het met het oog op de invloedrijke verwantschap van den verdachte veiliger achtten niet krachtig op te treden. Het blijkt uit andere brieven, dat hij niet de eenige was, die Roermond verlaten had.

Na de vermaning uit Arnhem liet de magistraat zijn lijdelijke houding echter eenigszins varen, en zoo spreken de volgende brieven van stappen tegen de „wederdoopers". Eerst vinden wij, dat de heeren op 27 Februari aan het Hof als hun meening te kennen geven, dat „dese smeth ind wederwerdige secte uutter den lande van Gulich (2) ind ampt van Millen" binnengeslopen is, en dat

(1) = de schuld gegeven.

(2) Men bedenke, dat destijds vele nu Limburgsche plaatsen Guliksch waren, b. v. Tegelen, Sittard, Born, Susteren enz.!

Digitized by Google

zij beloven hun best te zullen doen, opdat die „boese ynplantongh uythgeraedt" worde. En dat zij van woorden tot daden overgingen, blijkt uit een schrijven van 24 Maart, waarin wij lezen van zekeren gevangene, die een brouwer als „suspect van Lutheryen had aangewezen. Laatstgenoemde had zich evenwel verwijderd. En dat men het bij vervolging niet liet, bespeuren wij uit een in Augustus door Godtschalck Moermeester van Roermond aan den Keizer gezonden verzoekschrift. Hij verhaalt daarin, hoe hij, kuiper zijnde, ten huize van den gevluchten brouwer gearbeid heeft; hoe zekere burger, een vriend van den brouwer, door den schout is gevat en zonder vonnis gefolterd, waardoor hij zijn leven lang verminkt zal blijven, ofschoon zijn onschuld naderhand volkomen gebleken is; hoe hij, voor een gelijk lot beducht, daar de schout getracht had hem van zijn bed te lichten, gevlucht is. Hij verklaart bereid te zijn zich vóór het Hof van Gelderland te verantwoorden. Als zoo dikwijls vernemen wij den afloop dezer zaak niet.

De mogelijkheid bestaat, dat de stadhouder en het Hof met het door den Roermondschen magistraat in dezen verrichte toch nog niet ten volle tevreden zijn geweest en het middel, dat in dergelijke gevallen doorgaans toegepast werd, aangegrepen hebben, n.l. het zenden van een commissaris, doorgaans een der raadsheeren. Ik spreek met opzet van de mogelijkheid, omdat het stuk, waarop ik mijn vermoeden grond, in de eerste plaats niet van een dagteekening voorzien is en vervolgens daaruit ook niet direct blijkt, dat met het „oppidum", waarvan in het stuk sprake is, Roermond bedoeld wordt. De gronden, die daarvoor pleiten zijn in de eerste plaats, dat het document zich bevindt onder de brieven van het jaar 1547, en ten tweede, dat de commissaris zich blijkbaar niet ver van Echt ophield. De slotwoorden toch gewagen van een zekeren afvalligen Minoriet Johannes, die zich aldaar als prediker had opgeworpen. In elk geval is het stuk uit dezen tijd en uit het Overkwartier. Met den magistraat schijnt de commissaris het niet al te best te hebben kunnen vinden: hij klaagt over gebrek aan medewerking en zegt, dat hij „eindelijk" gedaan heeft gekregen, dat zekere brief aan de kerkdeur is aangeplakt. Hoe het zij, ik acht den brief voldoende van belang om hem in zijn geheel mede te deelen en laat hem hier volgen:

Digitized by Google

„Quia ante omnia necessarium est hic examinari libros et corruptos memorari per publicam iusticiam, id quod isti maxime refugiunt, dicentes quidam, quod sunt cum Gratia et Privilegio compressi et ergo nec examinandi nec tollendi ab eis, ut innovare dignetur dominus noster gratiosus literas alias mihi concessas cum clausula speciali de eisdem libris, quod tenebuntur eos presentare et de eis facere, quod in Arnem et in omnibus aliis civitatibus et villagiis factum est. Nisi enim sic fiat, et libri in archa permanebit et error in conscientia nec in aliquo proficiet nostra visitatio. Indocti enim cum sint, ipsimet de libris suis iudicare non possunt. Quia autem adhuc plures infecti, etsi corruptionem intelligerent, nunquam tamen . . . . inerarent. Accedit malum exemplum, quod contendent etiam in aliis locis infectis imitari.

Secundo quod rectores oppidi aut nolunt aut intelligere non possunt, quod astricti sunt ex iure communi et commissione nostra speciali comparere ad deponendum quod sciunt, ut provideatur etiam super hoc vel dando literas particulares ad me tanquam ad eum, qui de hoc quasi dubitans consilium requisierit, vel aliter, sicut dominis placebit. Nolunt enim nisi simul comparere, metuentes, ut apparet, unus per alium apud communitatem eorum traduci, ex qua communitate multi clamant post eos, qui deposuerunt: „Clicksteen, clicksteen" etc. et obiurgant eos, qui apportaverunt libros.

Tertio an etiam placeat, ut id ab istis nunc accipiam, quod a suis Grecis Paulus accepit ex perfectioris resipiscentie fiducia cum tempore, quia videntur continuati sermonis . . . . . in aliquibus aliquid profecisse ad eorum conversionem. Et tandem heri obtinui a consulibus, ut literas valvis ecclesiarum affigerent, licet non in ea forma, qua in Arnhem et aliis locis.

In particulari omnia habes in scriptis nec ibi negligas promissionem testibus et deponentibus factam, eorum videlicet nomina non esse publicanda. Est enim hic metus cadens in virum constantem.

De pecuniis habendis pro nostra necessitate Commissarius scripsit.

De apostata Johanne minorita, qui se in Echt obtulit concionatorem, ut dominus pater scribat amicis, ... petiverunt".

Digitized by Google

Aangaande het jaar 1548 valt niets mede te deelen, maar in 1549 werd Venlo het tooneel eener heftige beroering, te ernstiger, daar het hier een lid der geestelijkheid betrof. De bisschop van Luik zond aan de regentes Maria, koningin-weduwe van Hongarije en zuster des Keizers, de volgende informatie tegen den kapelaan van Venlo, Henrick Kamerlinck of Kemerlinck (1) genaamd, met verzoek om onderzoek te laten doen naar de daarin vermelde feiten:

„Informatie van her Henrick Kamerlinck, bediener der moederkerck der stadt Venlo in den lande van Gelre (2).

In den eersten is claer, dat die vurs. her Henrick over langen tijt geweest is een versmader van den gheestlicken censuren, want hy, by den officiael van Ludick (een rechtferdich ende vroem man wesende) geëxcommuniceert, aggraveert ende reaggraveert zijnde uyt orsaecken, dat hy nit en obedierde zeker vonniss tegen hem gewesen noch den executoriaelen daerop gedecerneert aengaende die prochiekercke tot Kessell, diewellicke hy lange onbehoirlick ende sonder recht geoccupeert hadde; oick van eenen anderen richter gesuspendeert zijnde van Godts dienst om het onrechtferdich opboeren der vruchten der vurs. kercke van Kessel, heefft all tzelve nit geacht, dan mit sullicken censuren behafft zijnde heefft nit gemijdt to celebreren ende die pastorien (3) bis her bedienen, oick sacramenten der heyliger kercke bereyden, nutten ende anderen administreren, daerdoer vallende apentlich in irregularitatem, waeruyt lichtelick aff to nemen, wat gevoelen der vurs. her Henrick heefft van de heylige kercke, sloetelen ende macht derselver.

Hiernae uyt voel depositien, durch voel vromen luyden by oeren eyden geschiet, is am dage den vurs. her Henrick nit rein to sijn in den heyligen geloove noch oick het woordt Godts vromlich to prediken.

Want soevoel aengaet het aenroepen der Heyligen, en leerdt

(1) In 1552 was Derck Kemerlinck pastoor te Meerlo.

(2) Dit is een gelijktijdige vertaling uit het Latijn, die ik hier met het oog op vele lezers liever geef dan het oorspronkelijke stuk, dat eveneens aanwezig is.

(3) In het latijnsche stuk staat *curam pastoralem.*

Digitized by Google

hy nummermeer, dat men die moeder ons Heren ende anderen Heyligen behoert aen to roepen ende eeren, maer secht alleenlick, dat men sy behoert to imiteren ende navolgen, und dat meer is, is over hem getuycht, dat hy in de vurs. kercke van Kessell openbaerlick geprediget heefft, dat Godt alleen aen to roepen were ende nit die Heyligen.

Item hy vermaent nummermeer dat volck tot vasten ende bedevaerdt off andere pijnlicke wercken tot dwingen der waellust des vleesch dientlick, dan is over hem getuycht, dat hy mitt die bedevaerden gespott ende dieselve verworpen soll hebben, seggende, dat sy nit en hilpen, maer ydele superstitien waeren.

Oick dat hy, woenende noch tot Kessell, etzlicke jaeren vervolgens achtergelaeten heefft die solemnele processien in die cruysweke van aldts ingesatt ende van allen gecelebreert; ende soe men seght sol hy die beelden in denselven processien verboden hebben, seggende, dat sullicke processien in oder langhs den velden to doen nit anders en was dan musschen ende vogelen uyt den hegghen to jagen.

Hiertoe, woewael hy apentlick dat veechvuyr nit en negiert, nochtans en leert noch en wijst hy nit, datter veeghvuyr is; en vermaent oick het volck nit to bidden voir den zielen van oiren alderen ende waeldaederen ende anderen christegeloevigen, woewael in den diensten, die men doet voir den affgestorven, hy sijn presentie exhibeert ende die spendongen ende distributien, die alsdan gegeven wordden, mede ontfanght; ende dat meer is, is over hem getuycht, dat doen hy noch to Kessell woende ende hy aengesocht wordde van eenen synen kerspelsman om beghenghe-niss ende missen to doen vur sijn affgestorven huysfrouwe, hy denselven kerspelsman sullicks affgeraiden heefft to doen doen, seggende, dat tzelve nit en hadde to beduyden.

Item onlancx op den IIden Sonnendach nae Regum prekende van den hilicken staet ende allegerende tghene in Genesi geschreven staet: Non est bonum hominem esse solum, heefft eynthafftich ende sonder onderscheit gesacht, dat die mensschen kommende van den samen Ade nit en muchten noch en behoirden alleen to sijn (noch monichen noch priesteren uytsonderende), doch heefft daerby gesacht, dat die bloetsverwanten sich myden moesten onder den ander to hilicken totten vierden graedt inclusive; want,

Digitized by Google

sacht hy, Godt sullicks bevolen hedde, daerby vuegende, dat die paeusliche heylicheyt over sullicken graden nit en mocht dispenseren.

Derselver her Henrick, sprekende eens van den heyligen olye, twellick tot Venloe den vrouwenpersonen int baeren ende perickel oers levens zijnde geadministreert wordt onder sullicken gottlichen betrouwen, dat sy in cracht van sullicken sacrament to lichtlicker baeren ende uyt sullicke gefaerlicheyt kommen sullen, heefft gesacht sullicken betrouwen ydel ende fantastickelick to zijn, diewyle sullick olye sie Godts creature, daerby vuegende, dat men in Godt alleen sijn geloove ende hope hebben soll.

In beghinsel oder anfanck als hy eerst tot Venloe in dienst kommen was, heefft hy somwylen die woorden ende die forme des doops in duytsscher talen uytgesproken, twellick hy nochtans naemaels verandert hefft.

Soe lange als hy tot Venlo gewoent heefft, en heefft hem niemant gesien, dat hy hem tegen eenigen priester gebicht heefft, waeruyt voele sich duncken laeten, dat hy van den sacramente des bichts ende plicht desselven gheen oprecht gevoelen en heefft ende dat hy denghenen, die hy int secret bicht, nit oprechtlick en instrueert noch en informeert.

Op Onser liever Vrouwen Lichtmiss dach lestleden heefft hy geprediget gheen christgeloevige vrouwe onreinich, maer durch den geloove gereinicht to zijn, soe daer geschreven staet: fide purificans corda, daerby vuegende, dat het mandaet off bevel van de reynunghe der vrouwen nae het baeren und dat sy midlertijt sich van oer mans halden, daertoe innegestalt to sijn, daermitt die nature, durch het baeren gekrenckt ende gezwackt, mitt sullicke maniere mucht gestarckt ende bequaem gemaeckt wordden om wederomme to ontfangen.

Op die kettersmaniere verhefft hy zeer die geloove ende vertrouwen tot Godt, even off alle salicheyt daerinne gelegen waere; van den wercken aver seght hy zeer weinich ende summarie ende staet oick nit zeer daerop, dat hy dieselve heyssch t.

Heefft oick gesacht Christum voir onsen sonden genoich gedaen to hebben, Godt den vader ende alle (1) betaelt te hebben ende

(1) In het Latijnsche stuk staat *omnia*. Beter ware dus *alles*.

Digitized by Google

onse satisfactie offte genoichdoeninge nit anders to zijn dan een danckseggen.

Hy haldt meest zijn conversatie mitt luyden, die suspect zijn van ketterie tot Venloe ende tzelve in den avond off sonst by ontyden, denwellicken hy zeer lyefftaelick is, van denselven oick ghifften ontfangende. Ende voel burgeren tot Venloe, besunder die in vreempden landen verkeeren ende oer kopmanschap dryven, sijn soe zeer mitt synen soeten ende sofften sermonen geaest ende bevangen, dat sy als gunners ende naevolgers des vurs. heren Henricks den waerafftigen pastoir van Venloe, aldaer residerende, zijnde een religioes der abdie van Averbodt ende een geleerdt ende christlick man ende wael beredt (1), denwellicken sy voir aenkumpste des vurs. heren Henricks geren to hoeren plagen, als oick die christlicke noch geren doen, nu verachten ende nit hoeren kommen. Ende is geboert, dat onlancx, als derselver her Henrick angesocht was om die kerck to Weerdt to bedienen (in wellicke stadt voel ketterie is), etzlicke gilden der vurs. stadt Venloe den vurs. heren Henrick een redelick jaerlicx gehaldt uyt oer eygen guedt toeverordent hebben, daermitt sy hem aldaer behalden muchten (2).

Uyt allen welcken tosamen gevueght lichtlick aff to nemen is den vurs. heren Henrick mitt ketterie besmet to sijn ende dat hy nit sonder groot ende zwaer perickel der vurs. stadt Venloe aldaer langer geleden kan wordden, ten sie dat Keys. Majesteyt wille, dat die gemeynte derselver stadt, die bisher christlick geweest, oick besmet ende tot ongehoirsaemheyt ende oproericheyt, wellickerley vruchten sullicke predikanten allerwegen baeren ende voirtbrengen, allenskens bereidt wordde. Is oick geen twyvel, dat der vurs. her Henrick, langer daer blyvende, sich mitter tijt meer ende meer openen ende sijn fenijn wyder uytspreyen sall, waeromme zeer nut waere, dat hy op sullicke plaetze gestalt ende soe mitt hem gehandelt wurdde, dat hy niemant prediken noch beschadigen mucht".

Uit het bovenstaande blijkt ten duidelijkste, dat kapelaan Ka-

---

(1) = welsprekend. In het Latijnsche stuk staat: *habentem bonam gratiam verbi.*

(2) Hiervan geven de schout en een raadsvriend aan het Hof een andere voorstelling. Zie nº V van de bijlage.

Digitized by Google

merlinck te Venlo in het algemeen zeer gezien was. Dit blijkt ook uit een brief d.d. 10 April 1549 van den Venloschen burgemeester, later raadsheer, Johan van Stalbergen, aan het Hof, waarin o. a. het volgende te lezen staat:

„Quemadmodum vero super articulis inquisitionis contra capellanum nostrum emanatis scripsi nos aliquos repperisse frivole confectos et ex mera invidia fabricatos et ideo nulla veritate fulcitos et roboratos, super reliquis latius inquirere volentes; itaque nolo vos latere nos eundem dominum Henricum capellanum strenue, vehementer et sinceriter admonuisse et summo conatu et adhortatu precepisse et persuasisse ad conferendum se personaliter Leodium absque mora ad plenariam absolutionem censurarum impetrandam et simul coram inquisitoribus super articulis suspitionis sufficienter se purgandum, quo ipse citra alicuius impugnationem secure apud nos vivere et nos scilicet ab omni prorsus suspitione alieni absolute et liberi reddamur et reputari mereamur".

Uit dezen brief spreken hoogachting en vertrouwen, maar het mocht niet baten. Ofschoon de kapelaan zelf zich bereid verklaarde om zich vóór den officiaal te Luik te gaan verantwoorden, is hij door de inquisiteurs van het bisdom Luik veroordeeld tot levenslange verbanning buiten de stad Venlo en twee mijlen in het rond.

Dit alles viel in het voorjaar voor (1). Het zou spoedig blijken, dat met de verwijdering van Kamerlinck de rust niet was hersteld, dat deze veeleer de aanleiding was tot onrust en beroering. In Juli had de regentes een bericht ontvangen, dat te Venlo door een aantal lieden geweld was gepleegd ten huize van den pastoor, wien men de schuld gaf van de veroordeeling van den kapelaan. Naar aanleiding hiervan gelastte zij den stadhouder een onderzoek in te stellen, dat door dezen aan den schout van Venlo werd opgedragen. Bij schrijven van 19 Juli antwoordde de schout bij den pastoor geweest te zijn en van dezen vernomen te hebben, dat er geenerlei baldadigheid was gepleegd.

Moeten wij nu aannemen, dat de regentes verkeerd was inge-

(1) In December 1549 deelden twee afgevaardigden uit Venlo het Hof mede, dat de stad sedert Halfvasten l.l. (in 1549 31 Maart) zonder kapelaan was.

Digitized by Google

licht? In verband met hetgeen later in ditzelfde jaar, gelijk wij zullen vernemen, binnen Venlo voorviel, geloof ik dat er wel degelijk iets was geschied, maar dat pastoor van Erp — wellicht beducht, dat zijn impopulariteit door vervolging van de schuldigen nog grooter zou worden — beter vond daaraan geen ruchtbaarheid te geven.

In November gaf de bisschop van Luik aan het Hof te kennen, dat Kamerlinck in weerwil van het over hem gevelde vonnis naar Venlo was teruggekeerd, voorgevende daarvan absolutie te hebben erlangd van den pauselijken legaat. Het Hof schreef hierop aan die van Venlo, dat door deze wijze van handelen de bisschop in zijn hoogheid en geestelijke jurisdictie gekrenkt was en dat de kapelaan van die absolutie geen gebruik had mogen maken zonder placet van den Keizer en vergunning van stadhouder en raden. Den schout werd last gegeven hem te vatten en aan den bisschop van Luik uit te leveren en tevens om strenge maatregelen te nemen tegen de daders van de ten huize van den pastoor gepleegde baldadigheden. Op 21 November antwoordde de schout, dat Kamerlinck zich niet meer te Venlo bevond, maar zich metterwoon te Cleve had gevestigd.

Uit het verhaal is duidelijk gebleken, dat te Venlo kapelaan Kamerlinck wèl en pastoor van Erp geenszins persona grata was. Ofschoon nu de bijzonderheden aangaande de gespannen verhouding, die tusschen den pastoor, van wien men voor een paar jaren nog zooveel goeds verwachtte (zie blz. 316), en zijne gemeente en den magistraat bestond, niet in eigenlijken zin tot het door mij behandelde onderwerp behooren, acht ik ze in meer dan één opzicht te merkwaardig om ze niet mede te deelen en laat ze daarom achter dit artikel als bijlage volgen, te meer daar het middellijke verband terstond in het oog valt.

Wij gaan nu over tot het jaar 1550 en vinden reeds in Januari melding gemaakt van een ketterschen geneesheer, met name mr. Johan, die zich in de heerlijkheid Well ophield. Het Hof gelastte den heer van Well, Adriaen van den Bylandt, naar dezen persoon onderzoek te doen, hem, indien het bleek, dat hij met ketterij besmet was, in hechtenis te doen nemen en, zoo hij daarvan geene voldoende bewijzen kon erlangen, hem in elk geval uit zijne heerlijkheid te laten vertrekken.

Digitized by Google

Van dezen mr. Johan vernemen wij verder niets, maar wel, dat in Maart bevonden werd, dat de pastoors van Well en Bergen „mit verscheiden heresien besmett" waren; voorts dat de heer en vrouw van Well zelve almede daarvan niet vrij schenen te zijn en dat het te vermoeden was, dat dientengevolge eèn aantal bewoners dier dorpen ook tot de „kwade leer" waren gebracht. Het Hof achtte het geraden de beide geestelijken te doen gevangen nemen en gaf op 31 Maart aan de regentes in overweging den momboir daarmede te belasten en een eigenhandigen brief aan den heer van Well te schrijven, waarin hem beduid zou worden, dat dit geen schending zijner jurisdictie was, daar het hier ketterij gold, waarvan de kennisneming uitsluitend aan de inquisiteurs toekwam.

Naar het schijnt, heeft de heer van Well daarmede genoegen genomen: ten minste op 18 Juni ontving hij bevel om den pastoor van Well volgens zijn „geloefftenisse den momboir schriftelick gegeven" naar Arnhem te zenden, ten einde zich daar te verantwoorden.

Daarmede was evenwel de zaak voor den heer en de heerlijkheid van Well niet afgeloopen. Op 4 Mei 1551 gaf het Hof aan den inquisiteur Dr. Franciscus Sonnius kennis, dat de commissarissen op 25 Mei naar Well zouden vertrekken, terwijl hij uitgenoodigd werd zich bij hen aan te sluiten. Op 27 Juli d. a. v. vinden wij hen ter plaatse hunner bestemming: in een van daar geschreven brief lezen wij, dat zij „tot Well ende in anderen oirden deses quartiers een wyle tijt geweest zijn om sich to ervaeren op die gebreken, soe hier sijn muchten belangende onsen heyligen christengelove". Aangaande den afloop van dit onderzoek heb ik niets kunnen vinden (1).

Na deze anticipatie, die ik mij veroorloofd heb om de Wellsche zaken af te doen, keeren wij tot het jaar 1550 terug en richten nu het oog op het ambt Montfort. Daar liet de drost

(1) Dat de heer van Well op dit standpunt is blijven staan, vernemen wij van Knippenbergh (blz. 183), die verhaalt, dat bisschop Lindanus bij een bezoek in 1570 aan sommige dorpen aan de Maas, waaronder Well, aldaar „reperit officinam haereticis libris refertam atque in ea, qui caeteris erat perniciosior, librum Byenkorff nuncupatum offendit. Hujus exemplaria — erant quamplurima — ad Mosae ripam exussit, indignante qui in haeresin pronus erat, Domino de Well".

Digitized by Google

Johan van Wytenhorst twee vrouwen van Luiksche afkomst, die in het Guliksche ter kerk gingen, gevangen nemen en door een geestelijke examineeren. Bij deze gelegenheid kwam uit, dat zij wederdoopers waren en „dat sy ain den hoichwerdigen, heiligen sacrament neit geloeven, als dat idt lichaem Cristi volcomelick in den avontmaill sijn vleyss ind bloit den jungeren in den broede gegeven gewest were off ouch huden dis daechs van den priesteren uitgedielt werde; ouch dat die doepsall der kynder van noit is ten tyden dat sy selven weren geliert geloeven ind tot iren verstendige jaeren koimen weren, mit noch mer qwaider articulen der wederdoep ende anders". Hij voegde erbij, dat beide vrouwen kinderen hadden, die nog niet gedoopt waren Het Hof gelastte hem daarop de vrouwen naar Arnhem te zenden en de kinderen te laten doopen, aan welk bevel namens den drost door den schout van Echt uitvoering werd gegeven.

Onder de crimineele stukken (Inventaris van Spaen n° 423) bevinden zich de vóór leden van het Hof afgelegde verklaringen dezer vrouwen. Ofschoon deze op zich zelf geenszins onbelangrijk zijn, bevatten zij te weinig nieuwe gezichtspunten en zijn daarbij te uitvoerig om ze hier in hun geheel mede te deelen. Zij bevestigen het boven medegedeelde over de prediking van Menno Simons en Thonis van Hoestenrade in het ambt van Montfort en de daaraan grenzende Guliksche streken omstreeks 1544. Ik wil mij hier bepalen tot de mededeeling van een paar aanhalingen uit deze bekentenissen. Een der vrouwen, Jater Willemsdochter, verklaarde, dat zij, te Maastricht wonende, „geleert ende yerst verstaen heeft, dat een christenmensche behoert te doene ende te leven na den wech ende leere der apostelen, besunder in dem dat daer gescreven staet, dat sy om den naem Goidts vervolght souden wordden etc. Seght, dat sy daer te voeren dicwill van smorgens tot na der hoighmisse in de kerck gelegen heeft op haer knyen, biddende om den voirs. wech te moegen weten ende vinden. Seght voirts, dat sy totter kennissen van den voirs. wech gecommen is int ontfanck des doopsels met een groote veranderinge ende verlichtinghe hoers gemuets ende huers hertten ende zielen. Seeght, dat sy sedert dyer tijt in de kercken nyet veel geweest en heeft, dan heeft navolgende der scrifturen in huer camer ende secrete plaetsen die scrifture mit grooter aendacht gelesen".

Digitized by Google

Het bleek aan de raadsheeren, dat haar leer overeenkwam met die van Menno Simons, hetgeen weder een bewijs is, dat diens aanhangers destijds Wederdoopers genoemd werden.

Als een bewijs van de krachtige overtuiging dezer personen, dat zij den rechten weg gevonden hadden, kan het antwoord dienen, dat de genoemde vrouw gaf op de vraag, of haar man ook wedergedoopt was. Zij zegt daarop, „dat sy daer nyet van en weet ende geloofft wel neen, gemerct sijn leven, twelck niet goet, dan ongeregelt is ende drinct daegelycx drancken, twelck hy niet doen en zolde, want (?) hy gedoopt waer als zy is".

Hoe het met deze vrouwen is afgeloopen, vernemen wij uit een post der rekening van den drost van Montfort over de jaren 1549—1551: „Van dat den x Augusti by bevell van cantzler und raeden nae die executie van justitie van der eender persoenen dander wederom gesant nae Montfort om aldaer die justitie to geschien, daerby oversendende den scharprichter . . . . 10 £ 3 st."

Het jaar 1551 brengt ons weder naar de steden Roermond en Venlo. Op 13 Juni van dat jaar zond de regentes aan den stadhouder een door haar ontvangen memorie van den bisschop van Luik waarin haar aandacht o. a. gevestigd werd op den Roermondschen schoolmeester Paulus Chimarreus (1). Daar van hem gezegd wordt, dat hij reeds vóór ettelijke jaren met ketterij besmet was, zou het mij niet verwonderen, zoo hij de persoon was, van wien in den brief van den Luikschen bisschop d.d. 2 Maart 1545 (zie blz. 315) sprake is.

Ik laat de memorie hier volgen:

Mémoire.

Premier comme l'évesque de Liége soit adverti que à Remunde at ung nommé Paulus Chimarreus, maistre d'escolle illecq, que depuis peu de temps s'est faict ordonner en l'estat de presbitrise

(1) Zie over hem Habets in Publications N. S., V, p. 355—364. Van zich zelf verklaarde hij te Roermond „fidem catholicam" te hebben voorgestaan, „sed Satan me insimulat hereseos falsissimeque apud inquisitores traducit". Blijkbaar heeft hij Roermond destijds verlaten, want in April 1552 vinden wij hem als rector der school te Heinsberg.

Digitized by Google

à Couloingne pour craincte (comme on présume) que, si se fust représenté à Liége, qu'il y fust esté retenu comme passé plusieurs ans suspect et attainct d'hérisie, qui de sa propre et privée auctorité, sans qu'il ait charge d'âmes ny quelque aultre commission de ce faire, s'ingère de prescher et semer l'évangile et parolle de Dieu en certaine chappelle voisine dudict Remunde, où le peuple convyent et afflue avecques bien grande avidité. Pour ce seroit expédient luy empescher et deffendre ladicte prédication jusques que, examiné par son diocésain ou ses députez et commis, il fust auctorisé et admis pour ce faire.

Item audict Remunde au couvent des Mineurs y at ung . . . lecteur, que ceulx dudict couvent ont faict venir d'Almaingne, aussi très suspect de non estre catholicque, à qui aussi le peuple dudict Remunde donne très grande et soigneuse audience; à qui conviendroit faire samblable deffence; aultrement fault craindre que ce peuple en brief pourat oultre le commancement, qu'il en peult ia avoir prins, estre entièrement gasté et séduit etc.

Pour les raisons susdictes et aultres semblables seroit très expédient et requis, que sans delay la Royne commandist et ordonnast estre enquys et faict audict Remunde et Venlo comme l'année passée a esté besoingné à Nimeghe, à laquelle fin vollentiers Monsieur de Liége envoyerat et ferat illecq comparoir ses députez et commis à l'inquisition".

Het Hof verzuimde niet den ontvangen wenk op te volgen. Men stelde zich als gewoonlijk in betrekking met Dr. Sonnius en begaf zich in Juli naar het Overkwartier. Het Hof als zoodanig vestigde zijn residentie te Venlo en zond eenigen uit zijn midden als „commissarissen ende assesseurs op tstuck van den heyligen christengelooven" vooruit naar Roermond, ten einde daar den weg te bereiden. Van deze heeren hebben wij een brief van 12 Juli, waarin zij aandringen op de overkomst van het Hof, daar uit de plaats gehad hebbende verhooren gebleken was, dat er gevangennemingen zouden moeten geschieden en bijzondere voorziening noodig zou zijn tegen de Wederdoopers.

Op 18 Juli was het Hof ter plaatse en toog aan den arbeid.

Digitized by Google

Den magistraat werd gelast openlijk bekend te laten maken, dat ieder, die wist, waar Thijs van Lin (ook wel Thijs Hille of Thijs op den Berch geheeten) zich ophield, daarvan aangifte moest doen op straffe van daarvoor te worden aangezien. Nog dienzelfden dag werd de gezochte in hechtenis genomen en uit een schrijven van 31 Juli vernemen wij, dat hij ter dood gebracht is.

Drie dagen na de publicatie betreffende Thijs van Lin volgde een gelijk bevel ten aanzien van Meuss Backers en zijne vrouw, terwijl in diezelfde dagen ook de kapelaan van Montfort vóór de heeren geroepen werd om zich op het stuk der religie te verantwoorden. Dat het onderzoek voor dezen niet al te gunstig afliep, kunnen wij hieruit opmaken, dat aan den drost van Montfort bevel werd gezonden om vóór des kapelaans terugkomst zijn huis te doorzoeken en alle daarin aanwezige boeken aan Dr. Sonnius te doen toekomen.

Of de hierboven genoemde personen al dan niet Wederdoopers waren, wordt niet gezegd. Ik geloof reden te hebben om aan te nemen, dat zij niet tot die destijds meer dan eenige andere verfoeide secte behoorden, omdat men nooit verzuimde hiervan bepaaldelijk melding te maken. Daarentegen staat het wel vast van hen, met wie wij ons nu nog een oogenblik moeten bezighouden.

Op 23 Juli schreef het Hof uit Roermond aan de regentes vernomen te hebben, dat twee uitgeweken personen, met name Godtschalck van Dulcken en Neesken Glaesmaeckers, wel bescheid zouden kunnen geven betreffende hunne medeplichtigen en de scholen, die de Wederdoopers aldaar en elders zouden hebben. De bewuste personen werden gevonden en bekenden herdoopt te zijn, noemden (in tegenstelling met de meeste andere gevangenen, die zelfs onder de pijnlijke examinatie alleen hen noemden, die òf gevlucht òf reeds overleden waren) een aantal medeplichtigen, waarvan evenwel sommigen reeds lang geleden, anderen op het gerucht van de komst van het Hof uitgeweken waren; verklaarden reeds eenige dagen na hun wederdoop berouw gevoeld en alles aan hun pastoor toevertrouwd te hebben; voorts dat zij sedert getrouwe kinderen der kerk waren geweest. Het Hof gaf als zijn gevoelen te kennen, dat er in dit geval termen aanwezig waren voor het verleenen van genade.

De regentes deelde deze opvatting en gelastte, dat „men hen in

Digitized by Google

gracie ontfange ende tlant verleene, modererende de pene, daerinne zy gevallen zijn, tzy mits hen confinerende bynnen der voers. stadt van Ruermunde den tijt van eenen jaere ende hen ordinerende alle Sonnedagen ende heylige dagen de sermoenen in der moederkercken ende de hoochmisse op hueren beyden knyen te hoeren oft hen andere penitencie stellende, zoe ghy bevinden zult behoorende om andere simpele luyden te edifficeren ende hen daeran exempel te doen nemene" (brief van 3 Augustus 1551).

Van de werkzaamheid van het Hof te Venlo, waar het, zooals ik verhaald heb, het eerst was aangekomen, heb ik geen ander bewijs ontmoet dan dat zekere Johan Raeymaecker aldaar door den commissaris tot een boete van 100 Philippusgulden veroordeeld werd.

De volgende jaren zijn arm aan berichten over ketterij: alleen heb ik gevonden, dat op 8 Mei 1553 de regentes aan het Hof schreef van den bisschop van Luik bericht te hebben ontvangen, dat een Franciscaner uit Keulen in de vasten te Roermond verdachte sermoenen had gehouden; dat hij voornemens was zijne inquisiteurs derwaarts te zenden en verzocht had dezen iemand van des Keizers wege toe te voegen. Aan dit verzoek is zonder twijfel voldaan, maar van het verloop der zaak blijkt uit de mij ten dienste staande gegevens niets.

Bijna even onzeker als het geval van 1553 is dat van 1556, waartoe wij nu overgaan. Ook nu weder betrof het een kloostergeestelijke en werd de zaak door den bisschop van Luik aanhangig gemaakt.

Op 29 Mei ontving het Hof een schrijven — ditmaal zonder tusschenkomst van de regentes onmiddellijk van den bisschop — waarin zijn aandacht werd gevestigd op de zeer verdachte prediking van Peter Stommel, gardiaan van het Minoritenklooster te Roermond, op Dinsdag na Paschen en diens aanhouding verzocht werd, opdat door den Luikschen inquisiteur tegen hem zou kunnen worden geprocedeerd.

Bij dezen brief was een geschrift gevoegd, welks inhoud ik mijn lezers niet wil onthouden, opdat ieder voor zich uitmake, met wien hij het eens is, met den bisschop of met den Roermondschen magistraat.

Digitized by Google

Het bedoelde stuk luidt als volgt:

„Hec verba subsequentia predicata sunt feria tertia a fratre Petro Stommel, gardiano Ruremundensi in monasterio dive Virginis Marie:

Tast und ziet dan: ein gheist hat neit fleis und bein, wie ir seet das ick hab. In desen worden kan men verstaen, das der gheist, wanneer hy van den corper geschieden is, neit wider en compt. Wanneer das der mensch sterft, dat corper das werdt besteden ter aerden, die ziele anter (1) in die handt des Heeren oft ter eewigher verdoemenisse, als wyer lesen Luce 16 van den Lazaro: want hy een oprecht christgleuviger was ende betrouwet op den Heer, zoe is zyne ziele, als hy gestorven was, van den inghelen gevuert in den schoot Abraham. P. . . . legimus de sancto Stephano, quando fuit ad mortem intendens in celum, vidit Jesum stantem a dextris virtutis Dei et dixit: Domine Jesu, suscipe spiritum meum, et positis genibus obdormivit in Domino . . . . Latroni dixit: Hodie mecum eris in paradiso. Alzoe een ider christgelooviger, die daer een oprecht geloove ind betrouwen heeft op God den Heer, die werdt oick met Lazaro, Stephano ende den muerder terstont gevuert werden in paradis des Heeren. Wier aber sterft in een booze ongeloeve, gelijck als ketters, die dat evangelium nyet ontfangen willen, die sterven metten rijcken man in der grondt der hellen, qui cum mortuus fuisset, sepultus est in inferno, ubi nulla est redemptio, quia dixit et Abrabam: Inter nos et vos chaos magnum firmatum est, ut hi, qui volunt hinc transire ad vos, non possint neque inde huc transmeare. Meynt ir dan, das die abstinencie, dye vasten, die naegebedt oder gezueten heur helfen kan? Gar nyet".

Het „suspecte" van dezen sermoen zal, naar ik vermoed, hoofdzakelijk in de slotwoorden te zoeken zijn, maar Burgemeesters, schepenen en raad van Roermond vonden er niets verdachts in. Zij antwoordden 13 Juli aan het Hof, dat de gardiaan afwezig was, zoodat zij hem niet hadden kunnen hooren, maar gaven te kennen, dat diegenen hunner, die de geïncrimineerde prediking hadden bijgewoond, die niet zóó hadden opgevat en dat h. i. de

(1) = of. Vgl. het duitsche entweder.

Digitized by Google

aanbrenger den geestelijke verkeerd had begrepen. Wat hiervan zij, vermag ik niet uit te maken, maar wel kan ik zeggen, dat de houding van den Roermondschen magistraat bij deze en andere gelegenheden mij den indruk heeft gegeven, dat hunne orthodoxie niet boven bedenking was verheven, waarom ik geneigd ben op hen het oordeel van den heer Habets over Paulus Chimarreus toe te passen. In zijn boven aangehaald opstel zegt hij op blz. 362: „Wij bekennen overigens, dat het buitengewoon moeielijk is in die verwarde tijden te onderscheiden, wie katholiek of wie protestant was. Het godsdienstbegrip der twee partijen was nog niet algemeen gevestigd, bijzonder in het land van Gulik, waar de regeering eene middenpartij duldde, die voorgaf het met de leer van Rome te houden, maar feitelijk in menig punt daarvan afweek". En waar iemand mij mocht willen tegenwerpen, dat Roermond niet Guliksch, maar Geldersch was, daar erken ik natuurlijk zonder aarzelen de juistheid dezer opmerking, maar wijs tevens op de ligging van Roermond, dat nagenoeg geheel afgescheiden was van het overige Gelderland, maar daarentegen van drie zijden op niet al te grooten afstand door Gulikkerland ingesloten (1) en uit den aard der zaak op stoffelijk en geestelijk gebied daarmede zeer sterke voeling had.

Het jaar 1558 voert ons naar een parochie, waarvan wij tot nog toe niet gehoord hebben, maar die in verband met bovenstaande beschouwing meer dan eenige andere blootgesteld was aan invloeden van de andere zijde der grenzen, en wel naar het nagenoeg van alle zijden door Gulik ingesloten Nieuwstad, een vooruitgeschoven post van Gelderland. Op 27 April gaf de pastoor van Nieuwstad kennis aan het Hof, dat een aantal zijner kerspelslieden — volgens hem meer uit nieuwsgierigheid dan uit ware overtuiging — de prediking van een hervormden predikant te Born en Buchten in het Guliksche gingen bijwonen en dat sommigen hunner, toen zij op den Vrijdag vóór Palmzondag ter biecht kwamen, op zijn vraag, „wat sy van den werdigen, heyligen

(1) Guliksch waren Tegelen, Susteren en Sittard, terwijl de oostelijke grens in hoofdzaak aan de tegenwoordige gelijk was. Wilde men van de Geldersche stad Roermond naar de Geldersche stad Venlo langs den rechter oever der Maas reizen, dan moest men Guliksch grondgebied doortrekken.

Digitized by Google

sacrament heilten; off sey ouch geloeffden, dass es wer derselvyge lijff und bloet Christi, so fur ons gegeven und vergoissen wer am holt dess crutzen oder nit", in ontkennenden zin hadden geantwoord; dat hij hun daarop had te kennen gegeven, dat hij hun de absolutie moest weigeren, waarop hij aldus voortgaat:

„darauff sey weder geantwordt haven, dat ich sey by ieren geloven sol laissen: sey wollen mich by den mynen laissen, und ich soll innen ir dyngen laissen doin: sey wollen mich die mijn laissen doin; darauff ich fur antwordt gegeven: Neyn, darumb en byn ich nit heyr gesatz, darauff villerley wordt gefallen sijn, darauss ich (1) myrckden, dat mich iren anslaegh nit en gaden noch behaegden, und han sey mit desen worden affgeferdiget, dat sy hyngyngen und bedachten sich wyslichen und wael: ich soll innen noch eyn halff jair respijt geven, welchs ich darumb gesagt han, auffdat ich irre mucht ontledycht werden. Und darnach han ich mijns joncheren leyffden sulchs zu kennen gegeven des Dinxdaigs na Palmdaigh, also dat sijn leyffden mit den scholtis zur Nustadt den naberen in der Nustadt hat ansagen und bevelen laissen, dat eyn eygelych sych Kon. Majesteyts mandaten gemeiss halden sol und dess pastoers leer folgen".

Het gevolg van dit optreden van den drost van het ambt van Montfort was, dat bij een volgende biecht de wederspannigen op 8 na tot inkeer waren gekomen en dat een gedeelte van deze 8 vervolgens ook berouw toonde en verlof vroeg om penitentie te doen, hetgeen de pastoor hun na overleg met den drost, den deken van Roermond, den pastoor van Montfort en den pater van St. Joost toestond.

Komen ons onder het lezen van dezen afloop niet de hierboven aangehaalde woorden van Habets in den zin, waaraan wij nog eenige uitbreiding kunnen geven door te zeggen, dat velen vermoedelijk niet wisten, wat zij waren, katholiek of protestant? Hier toch hebben wij te doen met lieden, die het leerstuk der transsubstantiatie bepaald verwerpen, toch behoefte gevoelen om vóór Paschen te biechten en misschien zeer verwonderd zijn geweest over de verklaring van den pastoor.

Zij, die wederspannig bleven, de ernstigen derhalven, waren uit

(1) Waarschijnlijk verschrijving voor *sey*.

Digitized by Google

het land geweken, waarop door den drost beslag op hunne goederen werd gelegd. Het Hof gelastte hem vervolgens tot verbeurdverklaring over te gaan, zoo de eigenaars bij hunne tegenwoordige houding volhardden.

Het jaar 1559 levert geene bijzondere feiten op: alleen vinden wij, dat alle inwoners van het drostambt Montfort „in omligghenden Gulickschen und sunst uuytlendichschen plaetzen und kercken ter predicken gingen und sich aldaer in quaden ketterschen, valschen und by onse moeder die heylige kercke gereprobeerden leeringen beleeren deden und oick aldaer oire sacramenten (anders dan nae insettinge der heyliger Roomscher kercke behoirt) haelden und ontfingen". Dit gaf het Hof aanleiding om den drost Wytenhorst te gelasten de straffen, waarmede de overtreders der plakkaten bedreigd werden, nog eens in alle kerken van zijn ambt te laten afkondigen.

Daar de omvang dier straffen vermoedelijk niet aan iedereen bekend is, laat ik het daarop betrekking hebbende deel van 's Hofs brief d.d. 10 Maart hier volgen:

„dat ghy allomme publiceren, verkundigen und uuytroepen doet, dat nyemandt, wess standts, wesens ader qualiteyts hy oick sye, en onderneme off sich en vordere buyten synen kerspell . . . . . (buyten consent sijns pastoirs off gheestelicke overicheyts) sich te ergeven off eenige predicke off leeringe to gaen hooren off eldersswaer oire sacramenten gaen ontfangen, dan dat sich yedermallick halde by syner kercken off ten weynichsten den kercken binnen desen landen van Gelre gelegen, by vermydongh der penen hiernae benoempt, to weten, dat dieghoene, die ter contrarien doende bevonden sullen werden, vervallen sullen sijn (yeder) in thien Carolusgulden van twintich stuvers tstuck voir die eerste und voir die tweede mael in twintich derselver Carolusgulden, die twee deelen tot behoeff hoichstberumpter Con. Majesteyt und id derdendeel tot des aenbrengers behoeff to verbueren; und dieghoene, die ten derden mael bevonden worden sall, gehalden sal worden voir suspect der ketteryen ende dat hy daerenboven daeromme gestrafft sall worden aen lijff ende guedt off anders, als men nae gelegentheyt der saecken bevinden sal behoirende".

Digitized by Google

Gedurende bijna anderhalf jaar komen geene berichten tot ons, maar dat het in dien tijd niet rustig was, doet ons zien hetgeen de herfst van het jaar 1560 opleverde. Op 12 September van dat jaar schreef n.l. de regentes Margaretha van Parma aan den nieuwen stadhouder Charles de Brimeu, graaf van Megen, dat de Luiksche archidiaken Poictiers (1) haar had medegedeeld op verschillende plaatsen van zijn archidiaconaat, en wel met name te Roermond en te Erkelenz, toestanden te hebben aangetroffen, die in allen deele verkeerd waren te noemen. Genoemde geestelijke had haar zijne bezwaren in schrift overgegeven, die zij nu met haar brief aan den stadhouder zond. Zij waren van den volgenden inhoud:

„In oppido Ruremondensi admonendus magistratus, ut sedulo advigilet circa sectas multiplices, que ibi grassantur.

Catharina pistrix, morans ad vicum Nostre Domine, vulgariter dictum Ons Liwe Vroueort, et filius eius Conrardus, sartor, in eadem platea fassi sunt coram senatu presente pastore, quod non communicassent in festo Pasche, et coram iisdem negarunt veritatem corporis Christi in Eucharistia; imo negarunt Christum assumpsisse veram naturam humanam ex Maria virgine. Contigerunt hec postridie publicati edicti contra hereticos, que quidem publicatio facta est ipso die Ascensionis Domini. Fassi quoque fuerunt, quod frequentassent conventicula in Moesmeer prope Ruremondam, sed noluerunt nominare concionatorem neque ceteros auditores Prescriptus Conrardus semel aufugit post prescriptum edictum, sed nunc rediit et cum dicta matre sua impunis relinquitur.

Similiter Anna Curynghen, uxor cuiusdam fabri lignarii, post fugam subinde redit, moratur op de Stewyck. Maritus eius non communicavit in Pascha.

Eiusdem farine sunt Catharina Mariels, vidua, morans prope ecclesiam Sancti Spiritus, filia naturalis cuiusdam senatorii ordinis.

Henricus de Gravia, faber lignarius, morans in domo proxima hospitio dicto in de Kerck.

---

(1) Dezelfde als de bovengenoemde Pictavia.

Digitized by Google

Gryte, mulier meretricula, morans op de Framenstrate, sacramentaria, audita dicere: Sive sacerdos stet ante altare sive acervus stercorum perinde est.

Due puelle, que ex Echt sub dominio de Montfort fugerunt in Nuel, quod est singulare dominium sub duce Julie, ut ibi sectas suas libere profiteantur.

Litere fuerunt injecte in domum Joannis Thomen, scabini Ruremondensis, qui porrexit eas senatui, cui erant inscripte ipso die Ascensionis Domini, et invente sunt plene blasphemiis in sacramentum Eucharistie et debacchationibus in pastorem; inter alias habebantur he impie voces: Ghy goedloes, item meelgoedt, afgoederie etc.

Indicia aversionis a relligione: raritas frequentantium divina officia et ipsum misse sacrificium etiam diebus Dominicis et festivis, raritas item communicantium in Pasche, ad hec cessatio exequiarum; item quod consueta non exhibetur Sacramento reverentia, dum defertur ad egratos vel in processionibus; preterea quod nullis cure est reparatio ecclesie exuste (1); quod ecclesiasticis pessime solvitur; quod aspernatur eos populus.

Eget maxime hic populus maiori clero et presertim aliquot insignibus concionatoribus, quemadmodum utile videretur introducere insignes Observantes loco Franciscanorum convictualium, quos Gaudentes vocant, qui ibi sunt neque vite exemplaris neque alicuius doctrine.

Nova schola, que ibi brevi erecta est, diligenter observanda".

Bovenstaande punten van bezwaar doen ons zien, dat de nieuwe leer destijds te Roermond tal van aanhangers telde, en tevens bevestigen zij het reeds meer dan eens door mij uitgesproken vermoeden, dat de overheid dier stad niet zeer ijverig was op het punt van de handhaving der plakkaten. Bovendien doen zij ons een blik slaan in hetgeen destijds in de hoofden en de harten van een blijkbaar niet onbelangrijk deel der burgerij van Roermond omging, en werpen een juist met het oog op den persoon, van

(1) Deze brand, waardoor een groot deel der stad verwoest werd, had plaats op 16 Juli 1554. Zie hierover Limburg's Jaarboek X, blz. 1—34 en 137—152.

Digitized by Google

wien het afkomstig is, merkwaardig licht op de geestelijkheid, over welke een streng oordeel wordt uitgesproken, dat echter, wanneer wij het vergelijken met de uitspraken van andere tijdgenooten, niet ongegrond of overdreven schijnt te zijn (1).

Op 2 October deed de stadhouder aan den magistraat van Roermond mededeeling van den inhoud van dit stuk, met last om zonder verschooning tegen de daarin genoemde personen op te treden en met belofte van bijstand voor het geval dat men bij de uitvoering van dit bevel bezwaren mocht ondervinden.

Eerst 7 weken daarna, op 21 November, antwoordde de magistraat, dat het wel waar was, dat nabij Roermond, maar buiten het schependom hunner stad, gepredikt was; dat naar aanleiding daarvan op Hemelvaartsdag l.l. gepubliceerd was, dat alle wederdoopers en sacramentarissen (2) de stad moesten verlaten. Toen zij nu vernomen hadden, dat Catharina Beckers en haar zoon die bijeenkomst hadden bijgewoond, hadden zij den pastoor verzocht op het raadhuis te komen en ook de genoemde personen ontboden, als wanneer Catharina openlijk bekend had Gods woord „an gen Muetzmeer" te hebben hooren verkondigen en daarop zich beklaagd had, „dat yn sulx hierbynnen weinich geleert worde"; dat zij echter van den wederdoop niets wilde weten. Toen de pastoor hen daarop vroeg, wat zij dachten van het leerstuk der transsubstantiatie, nam de zoon het woord en verklaarde, „dat were im thoe hoege gefraicht". Zij hadden moeder en zoon toen naar den pastoor verwezen om zich door dezen te laten onderrichten. Kort daarop had de zoon de stad verlaten. Zij deelden verder mede, hoe de schout, vernemende, dat Catharina nog steeds het heilige sacrament niet ontvangen had, haar in de gevangenis had laten brengen; hoe men herhaaldelijk bij den pastoor pogingen had aangewend om hem de vrouw in de gevangenis te doen bezoeken, die echter alle op des pastoors onwil waren afgestuit, en hoe men zich eindelijk ten einde raad had gewend tot den landdeken, den ons welbekenden Paulus Chimarreus, destijds pastoor te Sittard, die de vrouw had geëxamineerd, waarna men haar had ontslagen. Het verbaal van den landdeken luidt als volgt:

---

(1) Zie over dit onderwerp o. a. Publications N. S. VII, p. 226, 227.

(2) d. z. zij, die de transsubstantiatie verwerpen.

Digitized by Google

„Anno funffzehenhondert und seeszich aem drietten Novembris bin ich Paulus Chimarrheus, lantdechen des concilii Sustherensis, Leodiensis diocesis, schrifftlich ersoicht durch den erentvesten, ersamen und vursichtigen heren den scholtiss, burgermeisters, scheffen und raith der stadt Ruremundt, das ich woll umb aller fruntschaefft willen bey irh L. und Ers. erschinen, daswilch ich gern gedaen und denselbigen avent binnen der stadt gekoemen, volgents daichs mich aengegeven und erpharen, wie aldair in hafftongh gefencklich were ein burgersche, gnant Catharyna Beckers, umb etlichen irthumb oder misverstandt, den sie widder die hilge christliche religion und glauben haven solt etc., oever wilchen articulen ich sie flysig gefragt und doch soe nit befonden, dan erstlich ist sie dem widderthauff nit aenhengich, sonder erkendt den kinderthauff recht und christlich zu sein. Van der waeren gotheidt und misswerdong (sic) unsers heren Jesu Christi gelaubt sie recht; will sich ouch in allen anderen puncten christlich und geburlich halten; hatt ouch erkhandt, das sie auff Paeschen negstvurgangen das hoichwerdich sacrament des waren leybs und blodts Christi nit untfangen hab, ist aber sulchs nit auss verachtung ader versmehung geschehn, sonder auss kleinmuticheidt, das sie sich nit werdich kandt und ihr ein schrecken der verdamniss gemacht ware, wan sie es soe unwerdich ontfynghe; ouch das sie, der vernufft nach gedacht, verwondert hett, wie das sulch klein gestalt dess broetz kundt der leyb Christi sein. Nachdem aber sie darauff den christlichen bericht gehoert, hat sie die vernufft varen laissen und irhen glauben auff das almechtig woirt Gottes gestalt, glaubet vestlich, das der ware leyb und blut Christi im nachtmaell, nach der ordnung und insetzung Christi gehalten, wesentlich aussgetheilt und muntlich untfangen werde, beghert ouch dasselbige christlich wie anderen zu entfangen; will ouch vortmer zu kirchen gain und alles thun wie ein fromme christliche frauwe und die frembde verboetten predigen die daghe irhes levens nit mehr hoeren, sonder irher gebuirlicher obericheit trew und gehorsam sein und bleyven.

Diss alles wie vurs. ist offentlich vur den scholtis, burgermeisteren und etlichen scheffen geschehen; demnach hab ich sie heimlich in bichten soevill mir moegelich ersocht und gefragt; hab doch nit anders befunden dan vurhin; hab ouch als ein lant-

Digitized by Google

dechen diss oerts gebeden die erentvesten und ersamen heren scholtis, burgermeisteren, scheffen und raith, dass sie die arme, einfeltige, alde froewe der schwerlicher ghefenckeniss erleddighen wollen.

Haec omnia sic bona fide probe et fideliter acta esse hoc proprie manus scripto testor Paulus Chimarrheus, decanus aurei concilii Sustherensis, Leodiensis diocesis".

Of het Hof met dezen gang van zaken genoegen heeft genomen, heb ik niet kunnen ontdekken. Er bestonden anders voor de Arnhemsche heeren wel redenen om daarmede niet tevreden te zijn en zeer zeker was het in den Roermondschen magistraat geen teeken van buitengewonen ijver voor de handhaving der kerkleer, dat hij zich in dezen bij voorkeur wendde tot den Sittardschen pastoor, van wien Habets niet zonder reden aanneemt, dat hij „onder den invloed der halfslachtige godsdienstpolitiek van hertog Willem IV van Gulik heeft gestaan en het trekkende voorbeeld van zijn vorst gevolgd heeft" en dien hij beschrijft als een priester, „die de plichten van zijn staat regelmatig nakwam, maar in die tijden van algemeenen strijd en twist op godsdienstig gebied, zonder te willen breken met de orthodoxie, soms dingen heeft geleeraard of geschreven, die strijdig waren met de leer en den geest zijner kerk" (1).

Het jaar 1561 doet ons weder den blik richten op het ambt Montfort en in het bijzonder op het ons reeds bekende Nieuwstad. In weerwil van het uitwijken der hardnekkigen en de onderwerping der wankelmoedigen (zie blz. 334) was daar blijkbaar het gistingsproces niet gestuit: immers in de eerste dagen van dit jaar verliet een kleermaker, met name Blasius, die ons beschreven wordt als „sacramentaris und een predicant van den gereprobeerden secten und opinien", met een aantal geestverwanten het dorp, maar werd op Guliksch gebied te Susteren aangehouden. Op last van het Hof stelde de drost zich met zijn ambtgenoot van Born

(1) Habets t. a. p., blz. 359 en 355.

Digitized by Google

in betrekking, ten einde vergunning te erlangen om Blasius te ondervragen en zoo mogelijk te vernemen, wie zijne medeplichtigen waren. Wat de uitslag dezer onderhandelingen is geweest, kan ik niet mededeelen, maar wel dat omstreeks Paschen zich nieuwe sporen van verzet opdeden. Wij krijgen hiervan kennis door een post uit de drostenrekening over de jaren 1559—1561 luidende: „Van dat soemigen van der Neierstadt tot Paschen geweecken sein und ire sacramenten niet wollen ontfangen, glieck hoer soelchs oepenlich op den stoell befolhen wart, und nit wederomme koemen, sodat der scholtiss van wegen des heren ire gueder an sich mit kommerrecht gewonnen, und sein demnegst van wegen des hern verpacht".

Eenige dagen later — blijkens dezelfde rekening op Dinsdag na Paschen (8 April) — gelukte het den drost een bijeenkomst van „wederdoopers" in een bosch te overvallen en bij die gelegenheid een inwoner van Nieuwstad, Willem Quick genaamd, gevangen te nemen. De drost reed in eigen persoon naar Arnhem om aan het Hof van deze heugelijke gebeurtenis kennis te geven, en dat kanselier en raden evenzeer doordrongen waren van het gewicht der zaak, bespeuren wij hieruit, dat de raadsheeren Joost van Cranevelt en Johan van Stalbergen naar het Overkwartier gezonden werden om den gevangene te verhooren. Uit diens verklaringen leeren wij, dat de „wederdoopers" hunne „vermaningen" hielden nu eens in het bosch den Els dan weder in het Echterwald; dat de deelnemers van heinde en ver derwaarts kwamen en dat de prediker was de ons van vroeger bekende Lenart van Tongeren (zie blz. 312). Het schijnt, dat deze verklaringen voor de commissarissen geen voldoenden grond hebben opgeleverd om tot een vervolging over te gaan: ten minste wij vernemen uit een aanteekening van den drost op den rand zijner rekening, dat Quick onder borgtocht en tegen betaling der door den drost gemaakte kosten ontslagen is. Nog eenmaal vernemen wij iets van Nieuwstad, en wel in 1563, toen wederom godsdienstoefeningen in een bosch plaats hadden, waarbij een geschil tusschen den pastoor en zijne gemeentenaren als voorwendsel dienst deed. De drost schreef toen aan het Hof, dat hij zich sterk maakte de predikers te vatten, wanneer hij daartoe 3 à 400 gulden mocht besteden. Bij schrijven van 20 Mei machtigde daarop de stadhouder den drost aan hem,

Digitized by Google

die de predikers in handen der overheid zou leveren, 200 keizersgulden te beloven Voor het geval dat zij in zijn ambt niet te vinden waren, moest hij trachten hunne namen, woonplaatsen en secte te weten te komen, daar de hertog van Gulik voornemens was hen te doen vatten, zoo het Wederdoopers of Calvinisten waren.

Na hiermede met Nieuwstad voor goed afgedaan te hebben gaan wij een jaar terug, naar het najaar van 1562, voor een korte, maar, naar het mij althans voorkomt, karakteristieke mededeeling.

De plaats der handeling is ditmaal Echt, alwaar op 4 October in tegenwoordigheid van den drost van Wytenhorst benevens schout en schepenen der plaats eenige personen gehoord werden betreffende eene op 18 September in het Echterwald gehouden prediking, die wel door 2 à 300 personen was bijgewoond. De hoorders waren van verschillende zijden gekomen, hadden eetwaren en drank medegebracht en waren gewapend met spietsen, knodsen en stokken. Als eene bijzonderheid deelde een der getuigen mede, dat hij, de vergaderplaats naderend, „opten wege etliche crutzer opter erden geteickent gesien had ind ouch eyn teicken gelick eyn leider" (= ladder). Hebben wij hier eenvoudig te doen met een soort wegwijzers of moeten wij aan die teekens de eene of andere symbolische beteekenis toekennen? Andere getuigen verklaarden, „dat ires bedunckens die predicanten predichden in maniren als onser pastor, ind doen dat sermoen gedaen was, verheiss er den volck dat Vader Onsser ende andere gebeden, also dat irer voell van den vurs. volck neder ter erden vielen, mit schryen ire gebeet doende".

In het volgende jaar, 1563, deed het toen Guliksche, nu Limburgsche dorp Tegelen veel van zich spreken. Aldaar hield zich een „uuytlendige predicant van zeer quader und ketterscher leheren" op, die door den heer van Tegelen, Frans van Holtmoelen, drost van Bruggen, was aangesteld. Wij vinden o. a. van hem verhaald, dat hij „allene predicaet sonder enige misse oder ceremonien in der christlicher kercken beheurlich zo doin".

Nu zou men zich vermoedelijk met dit Guliksche dorp niet bemoeid hebben, zoo niet de twee tot het Geldersche ambt Montfort behoorende buurschappen Belfeld en Loo in het kerkelijke deel hadden uitgemaakt van het kerspel Tegelen.

Den drost van Montfort werd op 28 Augustus 1563 gelast zich

Digitized by Google

met genoemden heer in betrekking te stellen, ten einde gedaan te krijgen, dat bedoelde geestelijke door een rechtzinnigen priester vervangen werd ter vermijding van gevaar voor die van de beide genoemde Geldersche buurten. De drost kon 25 September daarop antwoorden, dat zijn Guliksche ambtgenoot voor dienstzaken op reis moest, maar over eenige dagen zou antwoorden en al vast beloofd had den geestelijke middelerwijl het prediken te verbieden, zoodat voor het oogenblik het gevaar geweken was (1).

Naar de gewoonte dier tijden ging men nu over en weder druk aan het onderhandelen over de toekomstige verhouding tusschen Tegelen en Belfeld, zonder dat er aanvankelijk bepaalde klachten over kettersche prediking inkwamen, toen door een brief van de regentes Margaretha van 17 Februari 1564 aan deze betrekkelijke rust een einde werd gemaakt. Zij gaf daarin te kennen, dat de archidiaken van Kempenland, de ons bekende Poictiers of Pictavia,

---

(1) Deze zaak gaf aanleiding tot onderhandelingen tusschen het Hof en den drost van Bruggen over de afscheiding van Belfeld en Loo van de kerk van Tegelen en de verheffing van de kapel te Belfeld tot een parochiekerk. Onderscheidene moeielijkheden ontstonden over de vraag, wien de collatie dier nieuwe kerk zou toekomen, en niet minder (gelijk doorgaans in zulke gevallen) over de verdeeling der kerkegoederen en het onderhoud van den pastoor. Ten aanzien van de collatie valt op te merken, dat de heer van Tegelen die aan zich wenschte te houden, waarop het Hof niet ten onrechte zijn verwondering uitsprak, „hoe hy (van anderer secten und opinien van religie wesende) in derselver nyer parrochykercken eenen pastoir stellen oder verordenen kunnen soll, mit lehere und leven sich nae die alde catholicksche wyse mit missen, ceremonien und anderen christelicken diensten to doen dragende und haldende, sonder dat hy, Frans, daermit selffs syne opinie toweder gaen und sich tegen sijn eygen wetenschap vernhemen sall laeten". Holtmoelen achtte dit blijkbaar geen onoverkomelijk bezwaar en verklaarde zich bereid, mits hem de collatie gelaten werd, „des ortz jederzeit ein persoen, so der catholischer und apostolischer leher zugedaen, anzusetzen, mit dem furbeding das derselbige priester jederzeit der Kon. Majestät zu Hispanien rethen zu Arnhem irstlich presentiert werden soll umb denselbigen zu examiniren, bis so lange einer irer meinung beqweem und geschickt genoch erfunden wurde".

De zaak geraakte op de lange baan. Op 15 November 1565 schreef de regentes aan het Hof, dat dien van Belfeld en Loo gelast moest worden voortaan niet meer te Tegelen ter kerk te gaan, maar in afwachting van de verheffing der kapel te Belfeld tot een kerspelskerk „ter naester kercken te gaen und aldaer oich oere sacramenten te halen", waartoe het Hof ook de vergunning van den bisschop en archidiaken moest vragen.

De afscheiding is eerst in 1571 tot stand gekomen (zie Publications XIII, p. 98).

Digitized by Google

bij zijn laatste visitatie in het Overkwartier bevonden had, dat te Tegelen een kettersche priester dienst deed, die vroeger wel een jaar afwezig geweest, maar nu teruggekeerd was, hetgeen haar aanleiding gaf den stadhouder en het Hof te gelasten tegen dit kwaad maatregelen te nemen.

Bij schrijven van 9 Maart d. a. v. antwoordde het Hof, dat het van de aanwezigheid van den ketterschen predikant sedert geruimen tijd kennis had gedragen, maar daaraan niet veel kon doen, aangezien Tegelen niet Geldersch was. Men stelde haar in kennis van de onderhandelingen, die gevoerd werden over de afscheiding van het Geldersche deel der parochie Tegelen en voegde er bij, dat voorloopig weinig anders kon worden gedaan dan zooveel mogelijk te beletten dat Geldersche onderdanen de prediking te Tegelen bijwoonden.

Wij stappen nu van Belfeld en Loo af om den blik te wenden naar de stad Venlo, waar het destijds gistte, en moeten daartoe eenige maanden teruggaan en wel tot 28 September 1563.

Op genoemden dag schreef de stadhouder aan den schout Balthasar Braets en aan de regeering der stad vernomen te hebben, dat dikwijls een groot aantal inwoners hunner stad, wel eens 200 à 250, naar Tegelen togen om daar de prediking van den ketterschen leeraar bij te wonen, „wesende sijns handtwercks eyn schoenmaecker van boven Ludick gekomen (1); voorts dat ettelijke wederdoopers en anderen, die te voren uitgeweken waren, in de stad waren teruggekeerd. Hun werd op het hart gedrukt tegen deze verkeerdheden ernstig op te treden, terwijl den schout in het bijzonder beduid werd, dat met het oog op een en ander beter zou zijn, wanneer hij zich niet een groot deel van het jaar te Neuss, maar bij voortduring te Venlo ophield.

Naar het schijnt heeft dit schrijven weinig of geen uitwerking gehad, m. a. w. hebben schout en magistraat geen krachtige maatregelen durven of willen nemen Met het oog op hunne houding in 1566 is wellicht het eerste — het niet durven — het meest aannemelijk. Wij vinden alleen melding gemaakt van een door den magistraat op 28 September 1563 uitgevaardigd verbod „van

(1) De aanwezigheid van dezen persoon te Tegelen is eenigszins vreemd, daar de pastoor aldaar, gelijk wij gezien hebben, zelf de nieuwe leer was toegedaan.

Digitized by Google

niet to Tiegelen to predigen to gain" (1). Waarschijnlijk heeft men te Arnhem dezen maatregel niet afdoende geacht: althans op 7 December d. a. v. schreef het Hof aan den raadsheer Johan van Stalbergen, die destijds te Venlo was, vernomen te hebben, dat door de overheid aldaar niets werd gedaan tegen het bezoeken der prediking te Tegelen door burgers van Venlo, en verzocht hem den heeren het bevel van 28 September in herinnering te brengen en binnen Venlo te blijven, totdat hieraan gevolg was gegeven.

Toevalligerwijze had juist van Stalbergen op 4 December aan den kanselier Adriaen Nicolai geschreven over de toestanden te Venlo, zoodat het zeer waarschijnlijk is, dat deze brief te Arnhem is ontvangen, nadat die van 7 December was verzonden: althans in dezen wordt van den brief van v. S. niet gerept. Mij komt deze brief zoo eigenaardig voor, dat ik het gedeelte, dat over de hier behandelde zaken loopt, in zijn geheel wil mededeelen:

„Ich en kan mynen heren ouch nyt verswigen, das der predicant nu widerum wir (= vier) offt vif Sondagh und heligen dagh zo Tigelen in der kerken gepredigt hefft, woewal er tovorens to Holtmulen op den huyss gepredigt hadde. Es haven ouch seer vol burgeren ur geloep uss Venlo op dat huyss vors und noch deglich tzo Tigelen in die kerck zo dem sermonen geloeffen und es geschiet hyr to Venlo noch van scoltes noch van den burgermeisters, sceffen und radt ghein weer dartegen. Es loeffen op etliche dage hondert und anderhalf hondert wyver und man darhyn, der einsdeil gans namkondich sint, aver van geringen, kleinen luden.

Men segt hyr, das die van Venlo den verloffen boffen (= boeff) geheil onderhalden, kost, kleider und alle nottruft bestellen. Er

(1) Of dit verbod een gevolg is geweest van 's Hofs brief van denzelfden dag, is niet uit te maken, maar bij het langzame verkeer van dien tijd bijna niet aannemelijk. Gaarne zou ik van dit verbod inzage hebben gehad. Blijkens den door mr. G. D. Franquinet in 1872 opgemaakten inventaris van het oud-archief van Venlo (blz. 91) moet zich daarin een afschrift er van bevinden benevens een verbaal betr. het onderzoek en de bestraffing van hen, die naar de preek te Tegelen gegaan zijn of „sich freventlich ind ongehorsamlich gehalden oder sunst sich misbruckt hebben (1563—1565). Op een deswege aan het gemeentebestuur van Venlo gedaan verzoek ontving ik tot mijn leedwezen het bericht, dat de bedoelde bundel niet meer te vinden is.

Digitized by Google

hefft seer boes und scanduloss gepredigt: als der pastor mis dede, sagt er, das hy eyn nerrekap antuicht, und verachtet allen goedesdienst, anroping der heligen. Er hefft to mermalen kinder gedoept butten der kerken usser eyner beke, die hart by der kerken flust, verachtende die kerkendoep. Er leert dat volck heimlich by nacht; des dagh leit er sich nyt sien, dan allein als er predigen wil.

Er is eyn verloepen monnich van Padelborn, uss Venlo geboren, der vor etliche jaren die kerck to Well verwart hadde (1); der hefft vor XIII dagen ouch to Tigelen na middagh gepredigt. Men sagt, er unthalt sich to Wievell. Der alde pastor predigt des morgens froe na alder lofflicher gewonheit, der ander na der missen und das gerucht geit, das den pastor die kerck op nye verboden sie. Ich verstaen, das er mich gern noch sprechen wyl, eer ich van hyn werdt reisen. Disen morgen hefft my der pastor van Venlo gesacht, das disen selvighen daghe eyn frou van Tigelen by hem sie kommen und gesagt, das in korten vergangen dagen das huys, dar der predicant sich in unthelt, in der nacht gescheinen sie gewest, offt in vollen brant und eyner furiger flammen gestonden hedde.

Diser orsachen halven en have ich den scoltis nyt konnen ansprechen, want hy, in angriepen eyns avertreders in sijn bein gewont, sich diser tzit bynnens huys unthelt. Er achtervolgt ouch sienen bevell hyrinnen weinich nach Ich have aver eyn mal of twee etlichen van den burgermeisters vermant, sie solden sommige van den bekansten und namhaftichsten van disen ussloeperen ur burgerscap opsagen und ther straff stellen. Haven die burgermesters my geantwort, dat sie gheinen antast en haven: sulchs behort der scoltis in stat des heren to don. Es hatt eyner van hon allein darop gesprochen, das men hon van Kon. Majesteyts wegen eynen anderen scoltis sold stellen: sie wolden altit gerne myt aller macht bystendich sijn und ur macht darto don, dat sulche personen gestraft werden solden, vanneer der scoltis van hon gesynnende is; dan ich weis nyt, off sie das ouch van hertzen meynen, derhalven sie ouch van my haven mossen horen und van mynen soen den doctor, dwijl sie der inquisition towyder sin und ouch op den leisten lantdage ussdruglich gesprochen, sie wyllen mit

(1) Waarschijnlijk dezelfde, van wien op blz. 326 sprake is.

Digitized by Google

allen flies eyn nerstich insihen haven, das ketzerei und boese gelove gestraft sol werden, so haven sie vol merer orsache sulchs to don, wanner nu sulchs vorvelt; und wanner sie offt der scoltis des nyt mechtich weren, hedden sie das der hoger overicheit zo kennen zo geven um radt und bystant to begeren, want usser eyn kleiner sintilla und funckken is zo mermalen eyn gross fuyr untstanden, soe men gespurt und befonden hefft myt Monster (1): die hatten uren predicant busser der stat zogelassen; darnach wart er myt gewalt in die stat gefurt. Was daruss untstanden is, ist allermallick genuchsam kundich and openbaer. Der radt van Venloe vermeint villicht, als sie woe vurs. myt my gesprochen haven, das ich mynen heren das an sold bringen, dan ich en byn ur diener nyt; nittoweiniger have ich dis nyt konnen underlassen anzozeigen heimlicher wijsse. Uw E. und L. willen bedencken, wess hyrynne sal remedyrt mogen werden. Datum IIII Decembris myt der yell".

Dat de veelbesproken prediking te Tegelen niet alleen uit de onmiddellijke nabijheid de lieden trok, vernemen wij uit een brief van het Hof aan Johan van Wytenhorst Sr., heer van der Horst en drost des lands van Kessel, van 5 Januari 1564, waarin het schreef, dat ook uit zijn ambt velen zich naar Tegelen begaven en hem gelast werd dit te beletten. De drost antwoordde daarop, dat hij last had gegeven hen gevangen te nemen.

Wat wij verder nog uit onze bronnen van de rest van 1564 en van het volgende jaar vernemen, is zeer weinig en onbelangrijk. Het bepaalt zich tot twee mededeelingen van den drost van Montfort, eene van 6 October 1564 betreffende het hervatten der prediking in het Echterwald en eene van 15 Juli 1565 over het mislukken van een poging om een bijeenkomst aldaar te verrassen.

(1) Toespeling op het schrikbewind der Wederdoopers te Munster in 1535.

Digitized by Google

II.

Opdat de lezer in staat zij de gebeurtenissen te Roermond en Venlo van de jaren 1566 en 1567 eenigermate in de lijst van den tijd te zien, zij het mij vergund aan het verhaal daarvan een zeer beknopt overzicht van den algemeenen toestand in deze landen te laten voorafgaan.

Nadat in Maart 1564 de Koning genoodzaakt was geweest den kardinaal Granvelle te doen vertrekken (1), waardoor de hoop op wijziging van het regeeringsbeleid hier te lande was aangewakkerd, werd deze hoopvolle stemming reeds zeer spoedig weder vernietigd door het besluit van Philips II, dat in den zomer van hetzelfde jaar hier bekend werd, waarbij de besluiten van het Trentsche concilie voor de Nederlanden van kracht werden verklaard. De onrust in het land nam weder toe, een zending van Egmont naar Spanje baatte al evenmin als schriftelijke vertoogen van de regentes en de geheele zaak liep ten slotte uit op den bekenden brief van den Koning, waarin gelast werd het geloofsonderzoek voort te zetten, de plakkaten te handhaven en ten strengste toe te passen.

Bijna alle stadhouders der verschillende gewesten — ook zij, die gelijk b. v. de graaf van Megen, stadhouder van Gelderland, geenszins verdacht konden worden van sympathie voor de nieuwe leer — weigerden hieraan gevolg te geven, ja zelfs de regentes protesteerde daartegen bij schrijven van 9 Januari 1566, al geef ik gaarne toe, dat zij daarbij door geheel andere beweegredenen gedreven werd dan de Nederlandsche edelen.

Middelerwijl was in November 1565 het Compromis voorbereid, dat gericht was tegen de inquisitie. Het oorspronkelijke plan der ontwerpers was te Antwerpen het verzet te doen beginnen door

---

(1) De regentes Margaretha verheugde zich hierover aanvankelijk evenzeer als de Nederlanders, was destijds zeer ingenomen met de Nederlandsche edelen en maakte zelve Granvelle en zijn vriend, den president Viglius, bij den Koning zwart.

Digitized by Google

derwaarts de Algemeene Staten met volstrekte macht bijeen te roepen (1). Dit plan stuitte af op de tegenwerking van Willem van Oranje, die tegen elk gewelddadig verzet was, waarop door graaf Lodewijk van Nassau een smeekschrift was ontworpen, dat op 5 April 1566 der regentes werd aangeboden.

De daarop door Margaretha van Parma aan den Koning voorgestelde moderatie voldeed niemand, terwijl omgekeerd Philips haar als te zacht verwierp.

De aanhangers der hervorming werden in dezen tijd stouter en begonnen overal in het openbaar te prediken (2), waartoe predikanten uit Frankrijk overkwamen Eerst kwam men bijeen in velden en bosschen, later ook op de marktpleinen van steden en vlekken. Dit gaf aanleiding tot een scheuring onder de leden van het verbond der edelen: de roomschen daaronder waren alleen gekant tegen de inquisitie, de hervormden daarentegen voor volledige vrijheid van geloof.

Op 15 Juli 1566 had er te St. Truyen of St. Trond een bijeenkomst plaats van de hoofden van het verbond, waarin gehandeld werd over de aan te nemen houding. Den hervormden consistoriën werd op hun verzoek bescherming toegezegd. Deze vergadering voltooide de reeds aangevangen verwijdering tusschen de leden van het verbond, roomschen en onroomschen, ijveraars en aarzelenden.

De regentes had inmiddels, ten einde raad, bij den Koning aan-

---

(1) Zie den brief van Nic. de Hames aan graaf Lodewijk van Nassau d.d. 27 Februari 1566 in Groens Archives II, p. 35.

(2) De openbare prediking, die sedert eenigen tijd zich nu hier dan daar vertoond had, werd door de te Antwerpen vergaderde hervormde synode aan alle oorden des lands ingevoerd, toen het bleek, dat de aan de edelen bij het overreiken van hun verzoekschrift beloofde moderatie op niets zou uitloopen (Fruin, Het voorspel van den 80jarigen oorlog, Verspr. geschr. I, blz. 390).

Omstreeks dezen tijd hadden de hervormde gemeenten zich georganiseerd: aan haar hoofd traden consistories of kerkeraden en zij gehoorzaamden aan de gedurende den geheelen zomer te Antwerpen zetelende synode (Fruin a. w., blz. 391). Dat de loop der zaken te Roermond en te Venlo ook alzoo is geweest, zien wij uit de zending van afgevaardigden uit Roermond in December 1566 (Sivré, Invent. I, blz. 345, en van Hasselts Stukken voor de Vaderlandsche Historie I, nº 174—182).

Over de onschuld der consistories aan den beeldenstorm zie men Fruin a. w., blz. 411 noot en 413.

Digitized by Google

gedrongen op het bijeenroepen der Staten Generaal, maar tevens in een gelijktijdig afgezonden brief in geheim schrift haar afkeer van dien stap geuit (1).

Op 30 Juli werd een uit 12 leden der vergadering van St. Truyen bestaande deputatie door de regentes ontvangen. Men gaf haar te kennen, dat buiten hun toedoen de zaak zoo ver gekomen was; dat de edelen nooit tot het houden van openbare godsdienstoefeningen hadden aangezet. Men verzocht haar Oranje, Egmont en Horne met de leiding der zaken te belasten en beloofde namens de hervormden, dat zij de wapenen zouden nederleggen en zich onvoorwaardelijk aan den wil der bijeen te roepen Staten-Generaal zouden onderwerpen, zoo hun middelerwijl straffeloosheid verzekerd werd.

Margaretha gaf ten antwoord, dat zij hierop onmogelijk terstond een beslissing kon nemen, en herhaalde haar verzoek aan den Koning tot bijeenroeping van de Staten-Generaal. Haar brief, d.d. 31 Juli, eindigde met deze veelbeteekenende woorden: „Wat thans nog kan dienen, kan wellicht over drie weken van geen nut meer zijn; zoo veranderen de zaken bij den dag en gaan van kwaad tot erger".

De Koning zond op de herhaalde vertoogen zijner zuster een in het algemeen ontwijkend antwoord, waarin evenwel het bijeenroepen der Staten bepaald geweigerd werd (2).

Nog voordat deze brief de regentes bereikt had, viel voor hetgeen deze in een harer vorige brieven voorspeld had, de beeldenstorm. Over de oorzaak van deze te allen tijde door alle weldenkenden, zij mogen roomsch of onroomsch zijn, ten sterkste gelaakte buitensporigheden zijn in den loop der tijden tal van uit

---

(1) Zie beide brieven in de Corr. de Philippe II, 1, p. 432, en in de Corr. de Marg. d'Autriche, p. 83.

(2) Over den bepaalden onwil des Konings om de Staten-Generaal bijeen te doen komen laat Fruin zich in zijn „Voorspel van den tachtigjarigen oorlog" (Verspr. geschr. I. blz. 285, 286) aldus uit:

„Sedert hij (de Koning) in 1559 Nederland verliet, stond geen stelregel vaster bij hem en zijne ministers dan dat de Staten der provinciën, onder geen voorwendsel hoegenaamd, als Staten-Generaal bijeengeroepen mochten worden". (Vgl. Papiers d'état V, p. 599; Corr. de Philippe II, III, p. 368, en Corr. de Granvelle VIII, p. 235, 236.)

Digitized by Google

den aard der zaak zeer uiteenloopende gissingen gemaakt. Mij komt de opvatting van Dr. J. van Vloten in zijn „Nederlands opstand tegen Spanje (1564—1567) hoogst aannemelijk voor, waarom ik haar hier laat volgen: „De geheele loop der omstandigheden van het voorafgaande jaar, de wijze waarop er gepredikt, en al wat bij die preeken zelf voorgevallen was, had hem (den beeldenstorm) van lieverlede voorbereid, en wie dat alles had bijgewoond en hem niet had kunnen voorspellen, hadde wel met een stompheid van zin bezocht moeten zijn, als zich bijna niet veronderstellen laat" (blz. 82). Groen van Prinsterer laat zich in gelijken geest uit, wanneer hij (Archives II, p. 219) zegt, dat de beeldenstorm een „noodzakelijk gevolg der algemeene gemoedsgesteldheid" was (1).

Van Artois en Vlaanderen, waar de beeldenstorm op 10 Augustus begonnen was om op 15 Augustus zijn toppunt te bereiken, sloeg het kwaad over naar de meer noordelijk gelegen gewesten.

Zoo werd het 23 Augustus, de dag, waarop de regentes den afgevaardigden van de te St. Truyen vergaderden haar antwoord moest mededeelen. Zeer tegen haar zin, maar onder den drang der omstandigheden gaf zij bij hare brieven van verzekerdheid toestemming tot het voorloopig straffeloos houden van de kerkelijke bijeenkomsten der hervormden op die plaatsen, waar deze tot dusver in weerwil van hare en 's Konings plakkaten en edicten gehouden waren (2), waartegenover de edelen hun verbond als niet bestaande moesten beschouwen, zoolang zij bij de beloofde zekerheid gehandhaafd bleven.

Wij kunnen nu overgaan tot de beschouwing van het in deze

(1) Fruin a. w., blz. 412, laat zich over den beeldenstorm in zijn begin in Vlaanderen aldus uit: „Een paar vaandels goed krijgsvolk zouden die muiters licht bedwongen hebben: waar tegenstand geboden is, is de moedwil zonder moeite gestuit. Maar het ongeluk wilde, dat de regeering bijna geen troepen te harer beschikking had en dat de meerderheid des volks, tusschen afschuw van de baldadigheid van het gemeen en afkeer van de regeering geslingerd, besluiteloos en werkeloos toezag".

(2) Het besluit is o. a. te vinden bij van Meteren (uitg. 1748) I, blz. 365—371. Hoe weinig ernst het der regentes daarmede geweest is, blijkt o. a. uit het door van Vloten a. w., blz. 104, medegedeelde en uit de omstandigheid, dat het op grond van die overeenkomst door de edelen verrichte onder de tegen hen gerichte aanklachten werd opgenomen.

Digitized by Google

veelbewogen dagen te Roermond en Venlo voorgevallene. Wij treffen dan in de eerste plaats in onze bronnen een brief d.d. 7 Augustus 1566 van den stadhouder aan den magistraat van Venlo aan, waarin deze geprezen wordt om zijn optreden op den vorigen Zondag, toen een vreemd predikant (1) buiten de stad had gepreekt. De stadhouder schreef als volgt:

„Erbare, ersame und voirsichtige, bisunder guede vrunden, Alsoe wy bericht sijn worden, dat op Sonnendach yetz laestvoirleden eenige sectarissen mit eenen predicant vast daer voir die stadt gekhomen und die predicant begonst to predicken und oick etlicke burgeren aldaer uuytgeloepen und sich to sullicker predication ergeven hebben, doch dat U Ers., sobaldt sy sullicx vernhomen, die porten toegesloten und sullicken uuytgeloopen burgeren daervoir verblyven doen, dan (nae gedane oire excusatie) sy weder innegelaten mit dem bygefughten aensegghen in effecte, dat, woe sy sich hinvoirt meher to sullicken predicken ergeven wurden, men sy buytensluyten und hun oire wyve und kinderen naeschicken soll etc., sollen wy uwen Ers. dyenthalven genediger meynongh nyet verhalden, dat wy sullicx een zeer guedt gefallens dragen; sijn oeck dess seker, dat Con. Maj., onse allergenedichste heere, und die hertoeghinne tho Parma, generale regente, die wy van idt guedt werck dyenthalven by Uwen Ers. gedaen nyet onderlaten willen to verstendigen, des oick een genedich benuegen hebben sullen und tselve to syner tijt omb uwen Ers. genedelick erkennen; und is oick van hoichstbemelter Con. Majesteyts wegen onse guetlick gesynnen (als wy oick dess een vast vertrouwen tot uwen Ers. hebben tselve wael to sullen doen), dat dieselve U Ers. (off villicht van gelijcken meher vurfiele und sullicke predicanten daerombher predicken wollen) in sullicke begonste guede, duechdlick werck continueren oder volherden, van nu oick opt forderlicxst publiceren und verkundigen doende, dat nyemandt, wye hy oick sye, en onderstae tot sullicken predicatien buyten te loepen by peen van uyt der stadt und schependomb van Venloe op zijn

(1) Volgens H. Welters (Wilhelmus Lindanus, Publications N. S. VII, p. 228) Christianus Synapius of Mostart, de predikant der vrije heerlijkheid Hörstgen. Hij zou gepredikt hebben onder een boom op de pachthoeve Wilrehof, buiten de Tegelsche poort.

Digitized by Google

lijff gebannen to sullen worden und dat men denselven wijff und kinderen nae sal seynden" (1).

In het belang van het overzicht acht ik het beter de chronologische volgorde der gebeurtenissen, gelijk de lezer die in het vorige hoofdstuk aangetroffen heeft, hier niet in acht te nemen, maar de beide steden, die in dit hoofdstuk in aanmerking komen, afzonderlijk te behandelen. Daar wij nu eenmaal met Venlo begonnen zijn, willen wij deze stad afhandelen om daarna over te gaan tot de hoofdstad.

Wat er binnen Venlo na 4 Augustus is omgegaan, vernemen wij tamelijk uitvoerig en nauwkeurig uit den hier volgenden brief van den magistraat aan den stadhouder:

„Edell, walgeborner, gnediger herr, Ur. Gen. sye unser underdenig gehorsam ind gantz willig dienst vorain bereidt. Gnediger her, Ur. Gen. brieve de date den IIII Septembris, inhaldende dat by die durchluchtige, hochgeborne furstinne, die hertoginne to Parma ind Plasance etc., generale regente und gubernante, unser gnediger frouwe, mitten Nederlensche geconfederirden edelluyden eyn verdragh gemaickt etc., mit wyderen inhalt, hebben wy den VII Septembris des aventz myt freuden ontfangen ind in hoegen danck van Ur. Gen. angenamen. Ind nadem Ur. Gen. by derselviger missiven eyn antwort, als wie die saicke den sectarissen predicanten belangende allenthalven sich toegedragen, van uns gnediglich gesonnen, sullen wy Ur. Gen. underdeniger walmeynungen darop vor dienstlick antwort niet verhalden, wie dat, nadem der predicant van gen Horstgen den IIII Augusti anfencklick sich hefft gelusten laten myt eyn grote mennichte, mer van uthlendischen dan van burgeren oder ingesceten dieser statt, als van Kempen, Hulss, Ude, uther den dorperen des amptz Kriekenbeck ind des amptz van Bruggen ind mer anderen, alhier vor der statt van Venlo to predigen, so hebben wy, sobald wy des

(1) Weliswaar zijn de brieven, die ik in dit hoofdstuk mededeel, ten deele uitgegeven in de Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde III—VI en in de Publications XII, maar mijne opvatting is, dat het herdrukken van archiefstukken, waar de samenhang en het verband dit vorderen, aanbeveling verdient. Nijhoff toch heeft ze zonder bepaald verband uitgegeven (Onuitgegeven stukken betr. de geschiedenis der Spaansche heerschappij enz.), Nettesheim tot toelichting van een kroniek, terwijl ik het doe in het verband van mijn verhaal.

Digitized by Google

in erfarung gekomen, die porten rontumb doin toesluyten, gliech Ur. Gen. der tijt wyders van der saicken eyn gutt bericht ontfangen, als wy uther der missiven de date den VII Augusti van Ur. Gen. ain uns gnediglich gesandt vernamen hebben. Ind als der predicant vurs. up die navolgende Sonnendagen niet achterlaten to predigen ind al sulche predicanten durch die landen groten anhanck leyder bekomen, so hebben wy diese stat ind derselviger stattporten in behoeff Con. Maj. van Hispanien etc., unses allergenedichsten heren, ind der syner, gliech wy eydtzhalven schuldich, doin bewaren, die nachtzwack also doin besetten, dat alle ind ieder nacht sommige van uns raitzverwanten in enniger (l. eygener) personen mitten gesatten burgeren gewackt. Ouch hebben wy mitter daet den kirchen ind gotzhuyseren also vorgestanden, dat wy derselviger begonner beroevunge (1) mit unsen eygen lieve (2) gewhert ind vort mit allen placaten, die wy alwegen na ontfanck upt flietigst gepublicirt, niet underlaten die unseren, sovoel uns moegelick, tot gehorsamheit to ermanen ind vort mit allen gefueglichen middelen alwegh understanden to beletten ind to verhynderen, damyt bis her toe noch niet binnen der statt van den frembden predicanten gepredigt sye wurden. Ind dwijl nu in sommigen anderen steden dieses furstendoms die frembde predicanten bynnengekomen, datwelche uns geyn gering motzell, sorg ind gefhar beraden, aingesiehn die unsere ouch ernstlich ainhalden umb oen ouch to willen gestaden, gliech bynnen Nymegen ind Ruremund vorgenamen is, datwelche wy oen gentzlich affgeslagen ind geensins to gestaden ind, sovoel uns moegelick, to verhynderen gedencken. Ind nadem wy die unsere myt vertrostung eines generalen lantdags vorhanden to sijn uphalden, is demnae myt hoogen ernst unse underdenig bidden, inden der general lantdagh van hoichgedachter hertoeginnen gnediglich vergunt, ouch inden ennige andere gude tydongen tot rust ind frieden dieser landen dienende vorhanden sijn, sulchs uns so vern doinlich uns gnediglich verstendigen umb die unseren damyt to underrichten. Datselvige willen wy umb Ur. Gen. in aller schuldiger,

---

(1) O. a. in het klooster Oode en in de kerk der Kruisheeren (Publ. N. S. VII, p. 229).

(2) = lichaam, lijf.

Digitized by Google

geburliger gehorsam underdeniglich, willig gern verschulden. Ind dieses eyn gnedige, vertrostliche, wederbeschrieven antwort biddende van dieselvige Ur. Gen., die Got almechtich in geluckzelige regierung walfarende lang erhalden wyll. Datum den XV Septembris anno LXVI.

Uwer Gen. underdenige
Burgermestere, schepen ind raidt
der stat Venlo" (1).

Op dit schrijven ontving de stedelijke regeering het volgende antwoord:

„Ersame und voirsichtige, bisundere, guede vrunden, Ontfangen und gelesen Uwer Ers. schryven, des datum staet opten XV yetziges maents, twee dingen belangende, eerstlick den predicant und sonderlinge dat eenige uwer mitburgere denselven predicant begeren binnen die stadt to hebben als die van Nymmegen und Ruremunde etc., und anderdeyls dyen betreffende dat Uwe Ers. oire mitburgeren vertroestet hebben opten generalen landtdach etc., sullen wy Uwen Ers. daerop genediger meynongh nyet verhalden onse vertrouwen und versihongh tot Uwen Ers. to zijn, dat, offschoon die van Nymmegen und Ruremunde sich daerinne misgrepen, dieselve U. Ers. off derselver mitburgeren daeraen gheen exempel nemen off sich denselven gemess halden und oire privilegien van tolvryheyden und sunst nyet in faer oder perikel stellen sullen, Uwen Ers. daerbeneffens nyet bergende, dat onse genedige vrouwe tho Parma, generale regente, yetz aen burgermeisteren, schepenen und raedt sampt meisteren van Sinter Claes ende anderen ghilden opgemelter stadt Nymmegen dergestalt geschreven, dat sy (onses erachtens) sich oick des predicants wel entledigen und quijt maecken sullen; gesynnende derhalven van wegen der Con. Maj. tho Hispanien etc., onses allergenedichsten heren, mit ernst, dat U. Ers. sich noch, woe sy bis aen her gedaen, als goede und vertrouwe Syner Majesteyts onderdanen halden und nyet alleenlick Syner Majesteyts zware ongenade, maer oick verliess orer privilegien vermyden willen.

Und soevoel die aenteyckeninge eynes generalen landtdages

(1) Deze brief was het antwoord op een van den stadhouder d. d. 4 September, die bij de behandeling van Roermond zal worden medegedeeld.

Digitized by Google

betreffen doet, sobaldt wy van hoichgedachte generale regente eyne eyntlicke antworde op onsen schryven erlanght sullen hebben, wy daervan die van Nymmegen (woe dan by den gesanten und gedeputerden der dryer quartieren deser landtschap, to Nymmegen versamelt geweest zijnde, versocht zijn worden) daervan verstendigen werden om by hun aen uwen Ers. und anderen steden voirts to werden geschreven, wat daervan zijn werdt.

Gegeven tho Arnhem den XVIIIden Septembris XV^c LXVI".

Men ziet, het antwoord is zeer duidelijk: de stadhouder windt er geen doekjes om en laat zeer duidelijk uitkomen, waarop ongehoorzaamheid of zwakheid der stad te staan zou komen. Wat in deze brieven gezegd wordt over het uitschrijven van een landdag, zal door mij bij de bespreking van het te Roermond voorgevallene behandeld en toegelicht worden.

Het spreekt van zelf, dat de regeering te Brussel in deze onrustige dagen geregeld op de hoogte werd gehouden van hetgeen hier en elders omging. En dat deze alles deed om het kwaad te stuiten en daartoe de onwilligen streng berispte, de goedgezinden aanmoedigde, daarvan levert ons de hier volgende brief van de regentes aan die van Venlo zoowel als de later mede te deelen aan den Roermondschen magistraat het bewijs:

„Ersaeme, lieve, besundere, Wy hebben durch schryven des waelgeboren heeren Kaerls van Brimeu, graven van Meghen, stadthalders-generaels des furstendombs Gelre und der graeffschaps Zutphen, int langhe verstanden den grooten ind vlietigen arbeydt, soe ghy voelerley gestalt, als met sluytinge der stadtpoirten, huede und dach- und nachtelycke waecke, publication der placcaten, ermaenong der burgeren tot gehoersaemheyt und mit meer andere gefueglychen middelen stetz voirgewant und daerby onderstanden to beletten und tho verhueden, dat biss tot den XVden dach yetziges maents noch nyet binnen de stadt van den frembden predicanten geprediget was wordden; oyck dat ghy metter dait den kircken und goedtzhuyseren alsoe voirgestanden, dat ghy derselver begonnen beroevinghe mit uwen eigen lyve gewhert, van alle 'twellyck wy u nyet genoich en sollen konnen loven noch geprysen und daerbenevens genedelyck danck weten, wunsschende, dat in voel anderen steden deser Nederlanden desgelijcken durch den magistraet,

Digitized by Google

overicheyt und burgeren gedaen were gewest, sy sollen in den verloip, daerinne zy yetzunder stecken, nyet gevallen sijn; derhalven genedelyck gesinnende, dat ghy in sullicken uwen goeden voirnhemen wilt beharren und u gheins wyderen arbeyts met huede und wachte, ermaeninge der burgeren und sunst, woe ghy soe wael aengefangen, desfals verdrieten laeten, diewyle ghy int leste sult vernhemen, woe sullicx sal sijn gewest tot uwen eygen nutz, waelfart, ruwe (1), eindracht und gewisheyt der stat, uwer aller und der burgeren und ingesetenen derselver und uwer aller huysvrouwen und kinderen, und daeromme alle dingen by den alden wesen und gebruyck halden ter tijt toe dat ein generale ordenong der religion halven gemaeckt sal zijn, derwellicher ghy alsdan mit sult genyeten und waerop wy Syner Majesteyts genedige meynongh daegelycx sijn verwachtende, waermede ghy den goeden burgeren sult vertroesten und ermaenen sich soe lange to dulden sonder om ennige nyeuwe predicanten, deren affslach und weygeringe by u (als wy bericht) gedaen wy u gelijckfals genedelyck danck weten, aen to halden oder sunst ennige nyeuwicheyt der religion halven, die alle wegen voel onruwe (1), tweydrachts, twists und gefairlickheyts mit sich brenght, to begheren, hen voir ooghen haldende, woe sullicx God den Herren to voirsten angenaem sal sijn und volgens Syner Majesteyt, deren wy nyet en sullen laeten tghene by u, woe gesacht, gedaen to verwittigen, danckelycken dienst daeraen sal geschieden, met vertroostungh, dat Syne Majesteyt to derselver aenkompste in desen landen, die vermits godtlycke hulp korts sijn wirdt (2), one twijffel sullicx tegen de stadt Venlo met vermederong irer previlegien und tegen den burgeren besunder met sundere genaede wirdt erkennen, daeraen wy die hant genedelyck wirdden halden; und sich gheinsweges laeten aenfechten, dat in etlichen anderen steden dese nyeuwe predicanten sijn moegen, diewyle die gehoersaeme ondersaeten die boese exempelen nyet volgen, sonder schouwen moeten, und woe sullicke exempelen naeder sijn (3) und sy evenwael sich daer nyet aen stoten, sy tho lofflycker sijn.

(1) Ruwe, onruwe rust, onrust.

(2) Gelijk bekend is, heeft Philips II na zijn vertrek in 1559 deze landen nooit meer bezocht.

(3) Dit ziet op Roermond.

Digitized by Google

Daerbenevens is men uuyt schuldiger gehoirsaemheyt oyck plichtich deser nyeuwicheyt der religion halven ledich to staen, diewyle men der alder catholisscher religion van aldts aldaer im lande naegeleft und die observation derselver in huldungh wylen hoichstlofflycker gedechteniss des keysers Caroli quinti in yedere stadt des furstendombs Gelre und der graeffschaps Zutphen, woe ghy U to erinneren, verkundight und bisher gehalden. Und als nu Ire Keys. und oyck volgens Con. Majesteyten allen previlegien, gerechticheyden, alden herkommen und gebruyck eins yederen in gemelten landen van Gelre und Zutphen hebben genedelyck gehalden, soe sijn die ondersaeten hinwederomme oyck jae schuldich und plichtich gheine nyeuwerongh voir to nemen oder to gestaden, besunders in gemeyne und soe hoichwichtige saecken, woe die religion is, one toedoen, wil, weten, authoriteyt und bewilligongh irer hogher overicheyt, todem dat, als die gedeputeerde van bannerherren, ritterschap und steden mehrgerurter lande van Gelre und Zutphen im jaer LIX to Ghendt in Vlaenderen aen Syne Majesteyt voir derselver verreysen nae Hispanien und volgens aen ons binnen dese stadt onder anderen versocht, dat men ghein inquisitoren in denselven lande van Gelre ende Zutphen soll willen schicken, sy sich hebben vernemen laeten ende toegesacht, sy wollen by de alde catholissche religion beharren und selffs denghenen helpen straffen, die daertegens sollen doen. Und ten lesten soe soll oyck sullicke nyeuwicheyt stracks sijn tegen den affscheydt met den supplicerenden adel den XXIIIsten Augusti lestvergangen gemaeckt, metbrengende onder anderen, dat men nyet en soll predicken daer men voir den datum desselven affscheydts niet gepredickt en hadde, allen wellicken nae wy ons versihen men sich wirdt richten. Und sal ons nochtans aengenaem sijn uwe wederbeschrevene antwoerde sullicx to sullen geschieden daerop to vernemen, und sijn u sunst met genedigen willen geneyght.

Datum Bruessel den XX. dach Septembris XV^c LXVI".

Wij hebben reeds vernomen, dat wel de Venlosche magistraat sterk gekant was tegen de nieuwe leer, maar dat deze onder de burgerij tal van aanhangers telde, die op het voorbeeld van Roermond, Nijmegen en andere steden hun predikant binnen de stad wenschten te hebben. Omstreeks dezen tijd schijnt een predikant binnen de stad gebracht te zijn, dien de regeering daaruit weder

Digitized by Google

wenschte te verwijderen (1). In verband met de alsdan te verwachten onlusten werd op 23 September door den stadhouder aan den drost van Krieckenbeeck en Erkelenz gelast een aantal onderdanen van zijn ambt naar Venlo te zenden om daar waakdienst te verrichten. Het liep evenwel in der minne af en wel op de wijze, die ons zeer aanschouwelijk wordt voorgesteld in den volgenden brief d. d. 26 September van Johan van Stalbergen, lid van den magistraat van Venlo, aan zijn vader, den gelijknamigen raad in den Hove:

„Myne fruntliche gruess tzo voren, liebe vader. Ich sall U. L. nicht verhalden, dat nu verlydens Goedesdach die muetwillige gemeynte off nye (2) beetzgewiss (3) aengehalten umb uren predicante to mogen haben in der stadt, das er daer gan unde staen muchte, aber er solt bynnen noch int heimelick noch openbaer nicht predigen, daen allein buyten, ter tijt toe der generall landtdach gehalden sie worden, dasselbige wy innen nicht haben kunnen inwilligen buyten voirwyten der ganser gemeinte, darmyt geslossen were, das er ausser der stadt hedde moessen vertrecken und wijcken, daeroff wyr dan die gildemeisteren haben thoen bescheiden unde un sulx to kynnen gegeven, das sye unde eyn itligher syne gilde solde thoen versamelen unde sulx den voirdraghen unde wass aldaer geslaten wurde, aen ons widerom aver tho bryngen, daeroff dan die gildmeisteren ons voir antwoirt bracht (ausgesondert die scipper, kremer unde snyder), mijn heeren hedden die stadt soe lange wall regirt gehadt, sy solten sulx aen die heeren, wess dyselbige daerin reden, dat tot eyndrecht, fried unde eynigkeit der burger gedyen kunte, dess hedden sie eynen gueden fryden. Wy hedden ouch gemeint (dwill die schryffte von der hertzogynnen seer oportunlich aenquaemen, due onse gemeinte noch op des heeren huyss des morgens stonden myt den gildmeisteren unde wy un dyselbige voir lyten leesen umb sye daermyt tzo bewegen), das sy noch ures voernymens eyn tijt lanck solden affstaenden haben; toch habe nicht kunnen erhalten.

Nae den myddach um IIII uren haben sy ure antwort bracht unde soe haben mijn heeren un voir antwoirt gegeven his verbis:

(1) Nettesheim, Gesch. d. Stadt u. d. Amtes Geldern, S. 267.
(2) = opnieuw.
(3) = smeekend.

Digitized by Google

sye en hedden buyten den gilden ader gemeinte nicht willen consentiren, dan dwill dy gilden daerhynnen entslossen, wass mijn heeren daerin deden, unde umb wider ongeluck tzo vermyden unde umb eynicheit unde fried under der gemeinte to underhalden, moest men dieser tziet gedolt haben. Dess haben sy widerom festelick geloefft geinere widere vernywerung voir tzo nymen unde buyten tzo predighen. Liebe vader, sie sijn woll IIII^{c} sterck gewest op den marckt unde, wy mijn heeren bericht synt wurden, sold eyn itligher sich tzo huyse op goet geweer gestalt haben gehadt; und hedden mijn heeren un nicht willen tzolaeten, soe hedden sye es toch myt gewalt gedaen, dasselbige wy nicht gern gesien en hedden, want myt der kleiner gewalt solden sy tot meerderen gewalt sijn geraeden, und ducht ons beter sijn myt den verdrach sulx to styllen unde das umb sulche kleine oirsach gein bloet vergaeten en wurde. Sed si velint ulterius prodire, nos viriliter opponemus et resistemus. Ergo tacendum de his literis, usque dum occasio postulat et requirit".

Iets naders aangaande den toestand en de stemming te Venlo vernemen wij nog uit dezen brief van Stalbergen Sr. aan den stadhouder d.d. 30 September:

„Mynen undertheinigen, wylligen und gehorsamen dinst zo vor. Edele, walgeboren, genediger heer, Ich lassen U. Gen. wyssen, das ich disen morgen, nemlich den lesten Septembris, my binnen de stat Venlo gefught have um myne sachen und bevelhen an burgermeistere, scepenen und radt vor to dragen, sowal Con. Majesteyt, unseren allergnedichsten heren und walfart diser stat und landen belangende, als ouch E. Gen. sachen entegen Jost van Mersen betreffende; derhalven ich alle ure wachtende byn, das die burgermeister my opt raethuys bescheiden sullen; want dat recht hefft hyr zo Venlo durch dise grosse unstorige opruren und twedrachten stylgestanden und der scoltis is ouch diser thit nyt inheims. So werden die sachen myt grossen ylen nyt mogen vorgenamen werden, als E. Gen. usser mynen report genuchsam vernymen wirt. Nyttoweyniger have ich twen van den radt, als den principal burgermeister und noch eynen anderen scepen, mytsampt mynen soen by my untbaden op vorlyden Saterdach namiddach und int heimlich van allen sachen communicirt, ouch befunden, das der gemein radt seer geneicht und gutwillich ist

Digitized by Google

Con. Majesteyt gehorsamheit tho leisten und die ungehorsame tho straffen, welche raetslegung wyr under uns heimlich mossen halden und den gemeinen radt nyt raetsam is noch ter thit zo untdecken. Es ist ouch eyner burgermeister van Rurmund, genant Lambert van Cruchten, op Venlo kommen by syner husfrouwen moder und in meynung eyn thit lanck hyr to bliven und des grossen oprurs to Ruremund to unthalden und to schuwen; myt dem verhaep ich disen dagh ader morgen noch heimlich gesprach to halden und communicatie, want hy my ouch blotzbewant und des scoltesen van Ruremund (1) broder is; darum sal ich mijn wyderkompst etliche dage noch mossen retardiren und verlengen, umb breder van allen sachen (die nyt in der ijll geschien konnen) to handelen und ouch to vernemen van anderen nabersteden. Dat gerucht is hyr gewest, dat zo Erkelens op Saterdach und gisteren eyn nye predicant sold gepredickt haven, aver ich verhaepen, das tosamen gelagen (2) sal wesen, so men nyt sikerlich, dan ex vago rumore tzidung darvan hadde gehort, datselff die geusen und oprurigen sullen erdicht und verbreit haven.

Es ist alhyr zo Venlo noch styl, aver sie haven verlyden Sondagh den predicanten bussen der stat noch don prediken myt eyn grossen getal van auditoren umtrynt eynen baggeschut (3) nare der stat dan sy vorhyn gepredickt haven. Men segt wonderliche spockeryen, die in den huys etliche nachten vernamen und befunden sijn, dar sy et yrste predick ingestalt und angericht hadden".

Hiermede moeten wij voorloopig van Venlo afscheid nemen. Wij hebben uit het medegedeelde kunnen bespeuren, dat ook daar de gisting niet ontbrak, maar dat de vastberaden houding der regeering de uitbarsting voorloopig voorkomen heeft. Anders stond het te Roermond, waar, gelijk wij reeds meer dan eenmaal hebben gezien, de magistraat zich op een ander standpunt had geplaatst en in elk geval niet doortastend was.

Hoe was de toestand in de hoofdstad van het kwartier omstreeks 10 Augustus? Wij vernemen (4), dat op dien dag een

---

(1) Met name Johan van Cruchten.
(2) = gelogen.
(3) = boogschot.
(4) Publications N. S. VII, p. 229.

Digitized by Google

vreemd Luthersch predikant, Ludovicus Ornaeus, nabij de stad begon te prediken, hetgeen de magistraat te vergeefs trachtte te beletten. Het gerucht hiervan moet ook tot Arnhem zijn doorgedrongen en de stadhouder vond er aanleiding in om op 15 Augustus aan de vier hoofdsteden namens de regentes mede te deelen, dat de inquisitie in deze landen niet zou worden ingevoerd, wanneer voldoende maatregelen tegen de ketters werden genomen, terwijl zij tevens gemachtigd werden om met het oog daarop kwartiersdagen te beleggen. Hij voegde er een waarschuwing aan toe, luidende: „Wy sijn in erfarungh khomen (woewael wy tselve nyet wael gelooven kunnen), dat nyettegenstaende dat U. Ers. sich voirhin daerinne zeer wael gedraegen und wy oick derhalven aen deselve Uwen Ers. geschreven hadden, aldaer buyten die stadt eenige deser valscher ende ketterscher predicanten nochmaels onderstaen hebben tho predicken; gesynnen derhalven, dat (woe sullicx geschiet sye) U. Ers. hinfoirt dairaen sijn, dat idselve verhindert worde, ons schryvende evenwael wat daervan sye".

Deze vermaning had geen gevolg: het prediken ging zijn gang en op 5 September werd Ornaeus zelfs binnen de stad gebracht, zonder dat de magistraat in staat was hem daaruit weder te verwijderen.

Nog voordat hij van dit laatste vernomen had, misschien omdat hij vreesde, dat het zoo ver zou komen, schreef de stadhouder op 4 September een brief aan die van Roermond en Venlo (1), waarin hij met nadruk herinnerde aan de bepalingen van de op 23 Augustus tusschen de regentes en de edelen gesloten overeenkomst. Aan den inhoud van dit schrijven ontleen ik het volgende:

„Ersame und voirsichtige, bisunder guede vrunden, Alsoe nu over gueden tijt sich toegedraegen, dat aldaer buyten die stadt by eenigen ketterschen ende oproerisschen predicant gepredicket sye worden nyettegenstaende allen onsen schryven, soe dienthalven und omb sullicx to behinderen uuytgegangen, und nu by die durchluchtige, hoichgeborne furstinne, die hertoghinne tho Parma und Plaisance etc., generale regente und gubernante, mitten Nederlandtschen geconfedereerden oder verbundenen edelluyden een verdrach gemaeckt und by Oire Hoicheyt denselven edelluyden

(1) Zie blz. 355.

Digitized by Google

bryeven van verzekeringe verleent, voirbehalden (onder anderen) eene beloeffte, wellicke beloeffte sy oick gedaen und mit eede bevestiget, to weten dat sy mit alle oire macht ende opt getrouwelicxst helpen beletten sullen alle oproer, commotie ende rumoer ende refreneren dese oproer der geringer gemeynten und dat dese berovinge, bestelinge ende verderffnisse der templen oder kercken, cloesters ende conventen in allen plaetsen ende steden achterwege blyven; oeck helpen castyen oder straffen dieghoene, die sullicx hebben aengericht; mitsampt dat sy oire best und allen vliet doen und voirwenden sullen om te beletten, dat hinfoirt die predicken nyet geschien off gedaen worden en sullen in den plaetsen, daer sy bissaenher noch nyet gedaen en sijn geweest, ende in den plaetsen, daer sy mitter daet gedaen sijn, dat sy beletten, keeren und hinderen sullen, dat men gheene wapene off geweer bruycken en sall tot gemeyne schandalizatie ende ongeregeltheyt. Soe hebben wy (tot voldoenongh onser eydts- und amptsplichts) nyet onderlaten sullen Uwen Ers. hiervan to verstendigen und van wegen der Con. Maj. tho Hispanien etc., unses allergenedichsten heren, to gesynnen, dat U. Ers. mit allen vliete und ernste keeren und gekeert to worden verschaffen, dat die predicant, die daer buyten gepredicket heefft, off eenige dergelijcke binnen die stadt nyet en khomen off predicken, verschaffende gelijckfals dat, off eenige borgers daerbuyten ter predicken gaen, dat sy egheen geweher off wapenen van roers off anders by sich en hebben, daerby off overmits wellicken eenige oproer off schandalisatie gebueren muchte, ende dat allet (in aenschouw opgemeltes verdraechs) sonder eenigen vaer, frucht (1) off achterdencken, dat die vurs geconfedereerde edelluyden off yemandt anders daerentegen sijn off sich daertegen streven off Uwen Ers. off derselver stadt daeromme eenichssins overvallen off bezwerlick sijn sullen, als wy verstaen, dat sonder sullicken vaer, frucht off achterdencken die saecken nyet soo wijt sollen verloopen sijn".

Inmiddels had de magistraat van Roermond gevolg gegeven aan des stadhouders schrijven van 15 Augustus en de Staten van het kwartier bijeengeroepen. Hoezeer ook deze onder den indruk verkeerden van hetgeen zich overal in den lande deed opmerken

(1) Gevaar, vrees.

Digitized by Google

en hoezeer zij terugdeinsden voor maatregelen van geweld, daarvan legt hun schrijven aan den stadhouder een ondubbelzinnig getuigenis af:

„Wailgeboerner ind edeler, genediger heer, Nachdem Ure G. der stadt Ruremunde uperlacht uns als die stende desselvigen quartiers upt foirderlichst by einanderen thoe verschryven — wie durch dieselvigen beschein — soe ist uns Ure G. brieff de data den XV Augusti, denwilcke sy op den XXII untfangen, itzont alhie thoe Ruremunde vurgelesen, meldende, dat Ure G. up vorrich der stede begeren erhalden hedden, dat dese landen der inquisition entledicht sijn ind bliven solden, soe vern dieselvigen sich der religion halven behoirlich halden ind die onbehoirlicke predicatie wederstaen ind keeren wurden, mit wyderen inhalt ind begeren Ure G. upt spoedelichste thoe advertieren, wie wir uns in dem deill thoe halden gemeindt. Demnae sullen wir Ure G. in aller underdenicheit niet verhalden, als diewyle degelicks wie langer wie meer ain allen oirteren die nyehe predicatien angefangen ind myt soe groeter mennichten van volck gehalden werden, wellich umb beters wille ind groete geferlicheit van bloitvergieten thoe vermyden niet ganss ind geheell thoe stoeren, wie man sunst waill gemeint ind etzlicher maiten vuergenaemen; ind wir dan itzont van den gedeputierden ind stedefrunden deses quartiers bericht, die op den jongsten deses mandtz gehaldenen dage thoe Nymegen by den sementlichen gedeputierden ind stedefrunden der dryer quartieren vuer raetsam angesehen ind bedacht, ouch derhalven eindrechtlich aen Ure G. geschreven ind begerth gemein bannerheren, ritterschap ind stede durch Ure G. opt foerderlichst by einanderen thoe verschriven (1) ind die van der ritterschap ouch itzont alhie in geringer antaill gewest, is demfolgens ouch

(1) Zie hierover van Hasselts Stukken voor de vaderlandsche historie I, nº 38 en 39. De stad Nijmegen had op 31 Augustus een plaatselijken godsdienstvrede doen afkondigen in afwachting der door den landdag vast te stellen „goede, bestendige ordnung den gotlicken woirde und der heilliger Schrifftuiren gemees" (nº 38), waarop de te Nijmegen aanwezige „bannerheer, verordenten der ritterschappen, hoeftende cleine steeden der quartieren Nymegen, Rueremund ende Arnhem" bij schrijven van 2 September aan den stadhouder (nº 39) hunne instemming hiermede uitgedrukt en op het uitschrijven van een landdag tot het genoemde doel aangedrongen hadden.

Digitized by Google

unse ganss fruntlich ind dienstlich begeren, umb alle geferlicheit itziger tijt vuer thoe koemen, dat Ure G. den begerten landtdach foirderlich aenstellen ind uytschriven willen laiten umb vriede, eynicheit ind eindracht thoe erhalden tot wailfairt Con. Maj., unses alregenedichsten heeren, gemeyner lantschapp ind unser, myt begeer eyner vertroestlicher wederbeschrevener antwoirth van Ure G., die Gott almechtich in gelucksclige regerongh erhalden will.

Gegeven under secreet segell der stadt Ruremunde, dess wyr theser tijt sementlich gebruycken, op den IIIIden dach Septembris anno etc. LXVI".

Bij schrijven van 8 September gaf de stadhouder hierop te kennen, dat het hem niet vrijstond buiten voorkennis van den koning of de regentes een landdag uit te schrijven, maar dat hij daarover naar Brussel had geschreven, te meer daar ridderschap en steden van het kwartier van Nijmegen een gelijk verzoek hadden gedaan (1).

Van het binnenkomen van den predikant in de stad had de stadhouder weldra bericht ontvangen. Zijn schrijven, waarin hij met verwijzing naar zijn vorigen brief en naar het verdrag van 23 Augustus hierover zijn bevreemding uitspreekt, luidt als volgt:

„Ersame und voirsichtige, bisunder guede vrunden, Alsoe in statt der Con. Maj. tho Hispanien etc., unses allergenedichsten heren, wy bericht sijn worden, dat U. Ers. op Vrydach nu laetstverleden den ketterschen predicant, die dus lange buyten die stadt

(1) De regentes antwoordde 11 September den stadhouder, dat zij niet voor het bijeenroepen van den landdag was, maar 's konings gevoelen had gevraagd.

Hoe het hiermede afgeloopen is, vernemen wij uit een schrijven van 20 September van den stadhouder aan de steden Nijmegen en Zutphen, waarin mededeeling werd verzocht aan Arnhem en Roermond. Hij deelt daarin mede, dat de regentes bezwaar heeft tegen het beschrijven van een landdag, 1° omdat Gelderland zich op het stuk der religie niet heeft te beklagen, daar de inquisitie niet is ingevoerd, maar men zich bepaald heeft tot het afkondigen van een plakkaat, geheel conform aan dat van hertog Karel; 2° omdat het voornemen bestaat de Staten-Generaal te doen bijeenkomen tot het maken van een generale ordonnantie, statuut of regel op de religie, geldig voor alle Nederlanden.

Bij de bekende gezindheid van Philips en Margaretha betr. het laatste (zie noot (2) onder blz. 350) kan men, dit lezende, te nauwernood een glimlach weerhouden.

Digitized by Google

gepredickt, binnen derselver stadt hebben brengen ende predicken laeten nyettegenstaende unsen jongsten schryven Uwen Ers. toe gesandt, daerby wy dieselve genouch van den accorde, by die durchluchtige, hoichgeborne furstinne, hertoughinne tho Parma etc., generale regentinne, mitten geconfedereerden oder verbunden edelluyden gemaeckt, verstendiget und geschreven hebben, dat in den plaetsen, daer men noch nyet gepredickt en hadde, men daer oick sullicke predicken nyet gestaden noch toelaten, maer dieselve keren soll, twellick derhalven (woe id soe sye) ons van hoichstberumpter Con. Maj. (wegen) opt hoichste wondernheempt. Und is van derselver Majesteyts wegen onse gantz ernst gesynnen, dat U. Ers. (indien id soe sye) aenstondt denselven predicant uuytter stadt doen vertrecken und nyet gestaden, dat hy daerbinnen langer off meer predicke, und in allen gevalle by thoonderen deses ons overschryven, wat daervan sye und hoe und wellicher gestalt die predicant — indyen hy daer is — binnen die stadt gekhomen sye und durch wyens bevel, und eyntlick uns verstendigen, wat U. Ers. desenthalven to doen oder to laten gemeynt zijn, opdat van hoichstbemelter Con. Maj. wegen (derwellicker hoe die saeck ter herten gaet, U. Ers genouchsaemlick bewust) wy ons moegen weten der gebuer nae in denselven saecken to draegen und halden. Gegeven tho Arnhem den IXden Septembris XV^c LXVI".

Denzelfden dag dat de stadhouder bovenstaanden brief aan de regeering van Roermond schreef, zond deze harerzijds een antwoord af op den brief van 4 September, waarin wij een geregeld verhaal aantreffen van den loop, dien de zaken sedert 10 Augustus genomen hadden en waaruit wij vernemen, dat de Roermondsche hervormden in strijd met het verdrag van 23 Augustus gehandeld hadden door op 8 September den predikant binnen de stad op de markt te doen prediken. Vergis ik mij of tracht de magistraat het gebeurde eenigermate te verontschuldigen of althans te verklaren uit de omstandigheid, dat de stadhouder in gebreke is gebleven de vertaling van het bewuste verdrag ter afkondiging over te zenden (1)? De lezer oordeele zelf:

---

(1) Zie de gespatieerde woorden.

Digitized by Google

„Wailgebaren ind edele, genediger heer, Soe Ure Gen. itzont den IIII. Septembris aen uns doen schryven ind thoe kynnen gegeven hebben, myt wait condition, vuerwairden ind verseecherongh die durchluchtige, hoichgeboren furstinne, die hertoiginne thoe Parma etc., unse genedige frauwe, mitten Nederlentschen confederierden edelluyden verdragen weren, welcks in die lyngde on noit thoe verhaelen; diewiele ouch Ure Gen. schriven, als soe balde dieselvige Ure Gen. den verdrach uyter franzoescher spraichen in duetschen overgestalt sullen hebben untfangen, uns alsdan datselvige foirderlich mytdeilen willen, mytten gesynnen dat wir myt vlijtt ind ernst verschaffen wolden, dat der predicant, soe buiten deser stadt gepredicht, dem off dergelichen bynnen dese stadt thoe koemen ind thoe predicken niet thoe gestaden; ouch Ure Gen. thoe verstendigen, wie die saichen sich alhir toegedragen ind ergangen, mit wyderen inhalt, hebben wir underdenichlich untfangen ind verstaen ind sullen Ure Gen. dairop thoe fruntlicher antwoirt niet verhalden, als dat sich op dach Laurentii lestleden toegedragen, dat ein fremder predicant vuer den middage ind ouch dairnae syne predicatie buyten deser stadt gehalden gehadt hefft, dair die mennichte van burgeren ind freemden (wiewaill der merendeill der poirten verslaeten gebleven) toegeloupen sijn, ind is folgens dairnae alle Sonnendachs ind heiligen daichs upter selviger plaetzen gepredicht worden. Up Sonnendach altera Bartholomei nae den gehaldenen sermoen hebben etzliche burger dess naemiddachs den predicanten infueren willen, welch wir myt toedoen ind hulp dess scholtissen gewert ind gekeerth hebben; hefft ouch der scholtis ind burgermeister den predicanten affgefraight, myt wait authoriteit ind myt wat schin ind bescheidt er op gront ind baedem Con. Maj. were koemen thoe predigen, dairop derselviger geantwoirt, er weer gefoirdert ind dede wie die apostelen gedaen hedden; edoch durch underhandelongh ind bericht dess scholtzen ind unser is der predicant thoerugge uyter stadt gewiest worden.

Vergangen Donresdach den morgen hebben summigen den predicanten heimlich hirbynnen gebracht gehadt. Als wir aver sulx vernaemen, hebben wir middeler tijt allerley guetliche ermanongen, ersuechen ind begeren bi den burgeren gedaen den predicanten

Digitized by Google

niet thoe predicken thoe laiten, aver ist allet van den burgeren affgeslagen ind alsoe gisteren Sonnendach alhir op den merckt gepredicht buiten unseren consent ind willen. Edoch, Gott heb loff, dat alhir geine kircken off cloisteren einiges weghs beschedicht, spoliert off beroefft syndt woirden, sonder es hadden etzliche fremde derhalven vuer tydongh bracht, dat uytheimschen alhir koemen solden umb sulx thoe verdestruyren, derhalven ein ieglicher syne eigen kirchensyraiten tot iren schoensten affgenoemen ind yn bewair gestalt umb gelegener tijt weder op thoe richten.

Wess wyr alsnu verner op Ure Gen. schriven ind gesinnen myt allen moeglichen vlijt doen konnen umb den predicanten uyt thoe keeren, wie wir ouch altijt gedaen hebben, werden wir uns in geinen deill sparen, soevoell uns moegelich sijn sall mytter hulpen dess Almechtigen, der Ure Gen. in gelukseligen regiment langh gefristen will.

Gegeven den IX Septembris anno XV^c LXVI.

Burgermeistere, schepenen ind raith
der stadt Ruremunde".

Een brief van 13 September aan den stadhouder in antwoord op dien van 9 September doet ons zien, dat de toestand er niet gunstiger op werd voor de regeering, ja dat deze zich zeer merkbaar het gezag voelde ontglippen en genoodzaakt was in ronde woorden haar onmacht te erkennen. Deze brief luidt als volgt:

„Wailgeborener ind edeler, genediger heer, Soe Ure Gen. itzont den IX tegenwoirdiges mandtz aen uns doen schryven hebben, wie dieselvige Ure Gen. bericht, dat wyr den ketterschen predicant vurgangen Vrydach bynnen dese stadt soelden hebben bringen ind predigen laiten, welchs den accort der hertoeginnen thoe Parma etc., unser genediger vrouwen, mytten verbonden edelluyden gemaickt (dairvan Ure Gen. uns hirbevoeren geschreven) thoeweder sijn soelde, als toe weten dat in den plaitzen, dair noch niet gepredicht were, soelde men sulche predicken niet gestaeden, sonder keeren, mytten gesinnen, indien idt alsoe geschiet, den predicanten aenstont te doen vertrecken ind hirbynnen niet meer gestaden thoe predigen, myt wideren inhalt als Ure Gen. entlich thoe verstendigen, wes wir derhalven thoe doen ind thoe laiten

Digitized by Google

gemeindt, hebben guetlich untfangen ind verstaen ind sullen Ure Gen. vuer underdenentliche antwoirdt niet verhalden, wie wir ouch Ure Gen. hirbevoeren den IX. itziges mandtz den aenfanck ind wie wijtth sich die dingen toegedragen, overgeschreven hebben, als eigentlich datter predicant niet dess Vrydaichs, sonder dess Sonnendaichs alhir bynnen deser stadt op den merckt oen dess schoultissen ind unser bewillongh oider consent gepredicht hefft, ind wie wir alsnu wederomb gemein burger ind ingeseten myt Ure Gen. schriven gern underricht gehadt hedden den predicant van hyn thoe vertrecken laiten, hebben dieselvige uns voer antwoirt gegeven, als diewile thoe Nymegen irstlich ein predicant ingefuert ind dairselffs leert ind verblifft, begeren sy ouch desen predicanten thoe halden ther tijt tue der van Nymegen gepassiert ind vertaegen sijn soll: alsdan willen sy desen ouch verlaiten. Als wyr nu mitsampt den schoultz derhalven werckmeisteren ind geswaeren tsampt den gedeputierden van der gemeinten mytten meisteren van den ampten in allen gueden ind opt gefueglichste dairhin bericht gehadt, dat sy desen morgen die burger noch eyn maill by den anderen wolden koemen laiten umb Ure Gen. eyn gefuegliche antwoirth thoe geven: wir wolden uns mytten schoultz dairhin fuegen umb dieselvige soevuell moegelich thoe berichten, dat sy den predicanten wolden verlaiten ind buitenfueren etc. Wie wir aver die bekompst der burgeren desen morgen thoe VII uren verwacht, syndt etzliche burgere tuegefaren ind hebben den predicanten herfuerbracht ind op den merckt wederomb predicken laiten, wie tegenwoirdicher baedt (1) gesehen, alsoe dat sulx deser tijt buiten unsen voerweten, willen ind consent gebuerth ind vuergenoemen wirdt ind wir sulx niet keeren noch gebeteren konnen, kyn Gotth almechtich, der Ure Gen yn gelukseliger regerungh ind frisser waelfairt langh erhalden will.

Gegeven den XIII. dach Septembris anno etc. LXVI.

Burgermeistere, schepen ind raith
der stadt Ruremunde.

Van dezen bedenkelijken staat van zaken werd door den stadhouder aan de regentes kennis gegeven, die daarop zelf aan de

(1) De brenger van dezen brief.

Digitized by Google

wederspannige stad schreef en haar met ernst wees op de beloften in 1559 bij 's Konings vertrek gedaan betr. de handhaving van den ouden godsdienst en op hun schending van de overeenkomst van 23 Augustus, waarop zij ten slotte met grooten ernst op de verwijdering van den predikant aandrong:

„Ersaeme, lieve besundere, Wy sijn geloefflyck bericht wordden, wellicher gestalt men einen vrembden predicant aldaer to Ruremunde ingevuert, derwellicher aldaer op de merckt to meer maelen geprediget soll hebben, des ons gantz bevrempt heeft, diewyle u nyet en kan onbewust sijn, dat sullicx nyet allein is tegen den will und die meynongh des conincx, onses genedichs, liefs herren, dan oyck tegen de alde catholyssche religion, bisher aldaer gehalden und observeert vermoegens id bevel wylen hoichlofflycker gedechtenisse des keysers Caroli quinti in Syner Keys. Majesteyts huldongh in yedere stadt des furstendombs Gelre und graeffschaps Zutphen, woe ghy oyck u wael to erinneren, verkundight, und dan gantz billick, dat, alzoe men sich lichtelyck soll bezweren, indem men van Sijnre Majesteyts wegen ennige nyeuwicheyt in dem lande aldaer soll willen invueren, ein yeder oyck aldaer hinwederomme sich halde und richte nae alden herkommen und gebruyck sonder ennige veranderinge sullicker alder dingen onderstaen to doen oder gestaden gedaen to wordden, besunders der religion halven, dat soe hoichwichtige saecke is, die veranderinghe van wellicke oder ennige nyeuwicheyt derselver gehengende men altijt twist, tweedracht, onruwe und voel onraedts heefft sien met sich brengen, daerby gevuecht dat, wanneer die gedeputeerden der bannerheeren, ritterschap und steden des furstendombs Gelre und graeffschaps Zutphen aen hoichgedachter Con. Maj. im jaer LIX to Ghendt in Vlaenderen voir derselver verreysen nae Hispaengnen und volgens aen ons binnen dese stadt onder anderen versocht, dat men ghein inquisitoren in denselven lande soll willen schicken, sy sich hebben vernemen laeten ende toegesacht, sy willen by die alde catholissche religie beharren und selfs denghenen helpen straffen, die daertegens sollen doen; daerbenevens soe is sullicx oyck stracks tegen den affscheydt met den supplicerenden adel gemaeckt, metbrengende, dat men nyet en soll predicken, daer men vur datum desselven affscheydts nyet

Digitized by Google

geprediget en hedde, wesende ein ongeboerlycke redene to seggen (woe wy verstaen): To Nymmegen is een predicant ingevuert, der daer leert, und dat men daeromme to Ruermunde oyck einen will behalden ter tijt toe der van Nymmegen sye vertaegen; want goede, gehoirsaeme ondersaeten ghein exempelen int quaet, sonder int goedt behoiren nae to volgen: sunst doen sy nyet allein quaelyck, sonder verwecken oyck anderen tot oevel. Und is derhalven in statt Syner Majesteyts ons ernst gesinnen und meynonghe, dat ghy verschaffet, dat der predicant terstondt van daer vertrecke und noch hy noch andere gelijcke noch oere predicatien aldaer gestadet wordden, sonder die hant met vliet daeraen haldet, dat alle dingen der religie halven in oeren alden wesen, observantie ende gebruyck gehalden wordden, ter tijt toe ein generaele ordinongh gemaeckt sal sijn, derwellicker ghy dan oyck met sult genyeten, waerop wy daegelycx Syner Majesteyts genedige meynongh sijn verwachtende. Twellick doende wirdt ghy u uwer schuldiger gehoersaemheyt nae richten und Syne Majesteyt to derselver wederkompste in desen landen, die wy verhopen vermits godtlycke hulp korts sijn wirdt, veroirsaecken sich tegen de stadt Ruermunde und uwe alle met vermerderongh van previlegien und sunst andere genaede te laten vernhemen, waertoe wy nae onsen vermoegen in dem fall gheren die handt genedelyck wirdden halden.

Datum Bruessel den XXsten Septembris XV^{c} LXVI".

Zooals bij de bestaande stemming te verwachten was, werkte deze brief niets uit. Wat er in Roermond in deze dagen omging en hoe gering de hoop op schikking was, bespeuren wij duidelijk uit het volgende uittreksel van een door den ons bekenden Johan van Stalbergen op 27 September in het klooster Oode buiten Venlo aan den stadhouder geschreven brief:

„Eyns have ich in der yell verstanden: das die sachen bynnen Rurmund seer ovel und qualich staen, want der principall burgermeister, genant Dederich Hofft (eyn fromer christenman) ist seer kortz van row und unwyll gestorven und die andere scepen und burgermeistere sint ouch einsdels bussen der stat vertagen und ur woningen bussen genamen: so sold der stat Ruremund qualich tho helpen wesen dan myt anderen sterckeren behulp und tostant, darmyt men yrst Venlo und volgens Ruremund van aller wyderwerdicheit sold mugen fryen und liberiren".

Digitized by Google

Wij herinneren ons, dat de Roermondsche magistraat op 13 September aan den stadhouder schreef, dat de burgerij bereid was den predikant te laten vertrekken, zoo Nijmegen hierin voorging. Welnu, dit was geschied. Op 26 September had de stadhouder hiervan bericht ontvangen en aanstonds zien wij hem van de gelegenheid gebruik maken om, met herinnering aan hunne eigene woorden, de burgers van Roermond te noodzaken Ornaeus zijn afscheid te geven. Zijn brief was van dezen inhoud:

„Ersame und voirsichtige, bisunder guede vrunden, U. Ers sullen ongetwijffelt noch in gueden gedencken draegen, wellicher gestalt wy opten IXden noch loopendes maents Septembris aen U. Ers. des ketterschen predicants halven, soe aldaer is predickende, geschreven und wess U. Ers. opten XIIIden desselffs maents ons daerop schrifftelick geandtwoirdt, vermeldende dieselve andtwoirde onder anderen, dat, soe U. Ers. die gemeyn burgeren und ingesetenen mit sullicken onsen schryven gerne onderricht gehadt hadden den predicanten van daer to vertrecken laeten, sy Uwen Ers. voir andtworde gegeven, als diewyle tho Nymmegen eerstlick eyn predicant ingefuyrt und dieselve aldaer verbleeff, sy oick oiren predicant to halden begeerden ter tijt toe dat der van Nymmegen gepasseert und vertogen sol zijn, und alsdan wollen sy den oiren oick verlaten etc. Und nu sol onses vasten erachtens Uwen Ers. voirgekhomen und bewust zijn, wellicher gestalt die van Nymmegen sullicken vrempden, ketterschen predicant verjaecht hebben, der meynongh denselven off desgelijcken nyet mher to lyden Demnae is, dat nyet alleenlick wy van hoichstberumpter Con. Majesteyts wegen nu gesynnen, dat U. Ers. verschaffen, dat in gelijcken die predicant aldaer verdreven wordde, maer schicken oick Uwen Ers. hierby ligghende zekere beslotene missive by die durchluchtige, hoichgeborne furstinne, die hertoghinne tho Parma und Plaesance etc., generale regentinne, aen Uwen Ers. sampt werckmeisteren und geswoeren und den gedeputeerden van der gemeynten und meisteren van den ampten aldaer geschreven, daeruyt Uwe Ers. ende syluyden Syner Con. Majesteyts und Oirer Hoicheyts meynonghen vernhemen sullen, twellick wy Uwen Ers. nyet sollen verhalden mit dem van hoichstgemelter Con. Majesteyts wegen guetlicke vermanonge, waerschouwongh und gesynnen, dat

Digitized by Google

Uwe Ers. die saecke betrachten, den burgeren Oirer Hoicheyts bryeven voirlesen, syluyden mit alle guetlickheyt tot vollentreckongh des inhaltz van dyer vermanen ende oick den nae to leven van Con. Majesteyts wegen bevehelen, hunluyden oick mit vliete vermanende, dat sy sich bedencken; want sy sunst in faer weheren oire privilegien tho verliesen (1) und Con. Majesteyts ongenade tho erlangen, daer sy anders vermeherderongh derselver und hoighe genade verwerven sullen, daer hun one eenigen twijffel nyet weynich, sonder zeer voel aen gelegen is.

Gegeven tho Arnhem den XXVIIsten Septembris XV^c LXVI".

Wat vóór een paar weken misschien nog mogelijk zou zijn geweest, was het nu niet meer. Den toestand in de stad en hetgeen daaruit voortvloeide, leeren wij kennen uit een gedeelte van een brief van Johan van Stalbergen d.d. 30 September en uit het antwoord van den magistraat van 1 October:

---

(1) Dat aan deze bedreiging niet buitengewoon veel gewicht moet worden gehecht, blijkt uit eenige woorden van een brief van de regentes aan den stadhouder d.d. 9 October. Laatstgenoemde had haar verzocht aan Roermond te schrijven en die stad bij voortduring van haar verzet te bedreigen met verlies harer voorrechten. Margaretha antwoordde daarop: „Il se doubte, si telle privation se peult faire sans forme de procès et ceulx de ladicte ville non ouiz et sans contrevenir au traicté de Venloe, et sy toute la commune dudict Ruremunde a tellement mesprins, qu'elle auroit commis cas digne de telle punition pour le général d'icelle ville, s'estimant desraisonnable que les bons de ladicte ville, qui peult-estre y sont encoires en bon nombre, portissent aussy ceste peine; toutes lesquelles considérations a samblé que sera bien, que communicquez bien meurement avec lesdicts du conseil, afin que l'on ne use des menaces, lesquelles (ne les pouvant exécuter, comme samble la susdite) nous causent despris et desréputation à préjudice de l'obéïssance".

Naar aanleiding van dit schrijven wijzigde het Hof zijn raad door i. p. v. opheffing schorsing der privilegieën voor te stellen, zooals uit dit gedeelte van een advies d.d. 19 October blijkt:

. . . . „Quant à ceulx de Ruremunde et Venloe n'y seroit aultre moyen plus convenable que la suspension de leurs privilèges, considéré que les bons n'en recepveroient préjudice, mais mesmes le désireroyent bien, car les principaulx mutins et sectaires sont marchiers, maronniers et samblables mechanicques, quy hantent les tonlieux, et ceulx là, voyant se priver de leurs franchises, se tourneroyent incontinent, faisant beaucoup au renforcement de cest advis que Sa Seigneurie (comme le greffier at annoté at mandé aulcuns des bons et principaulx de la ville de Ruremunde, quy mesmes conseillent ceste voye de remède, pensans que cela ayderoit très fort".

Digitized by Google

„Bynnen Ruremund staet alle sachen in antiquis terminis, glich ich E. Gen. am laetsten gescreven hadde. Si haven aldar die kerck myt gewalt opgebrochen und nye sloes (1) daran lassen machen, die sie tot uren wyllen gebruken; und want der pastor van Ruremund den scoltis die slutelen hadde lassen behanden und overliveren van der moderkerken, um die kerck to besser to verwaren, dar haven sie den scoltis spotlicher wyse eyn nyen naem gegeven, hem nomenden custer van der kerken. Es sint ouch etliche burger van Ruremund beneven Venlo farende in vergangen dagen tot den burgeren van Venlo apentlich geropen, dat sy blothonde weren, dwijl sie die ungehorsame geusen gedrongen hadden, dat sie den predicanten mossten verlassen und usser der stat vertrecken; woewal derselviger wyderom inkommen ist und predict na als vor, salvo das sie noch ter tit bussen der stat ur sermonen gedan haven".

„Waillgeboeren ind edele, genediger heer, Wyr hebben der durchluchtiger, hoichgeboerener furstynnen ind vrouwen, vrouwen Margareten hertzoginnen thoe Parma ind Placentz etc., unser genediger vrouwen, tsampt Ure Gen. schriven den XXIX. Septembris underdenentlich untfangen ind beider bryeven van wegen Con. Majesteyt thoe Hispanien, unses alregenedichsten heeren, ernst gesynnen, meynongh, vermanongh ind wairschauwongh guetlichen verstaen, als dat wir therstont verschaffen solden, dat die kettersche predicant van hynne verdrieven wurde, wie thoe Nymegen geschiet; ouch der off dergelichen alhir gein meer thoe gestaeden, sonder die alde religion thoe observieren ther tijt toe eyn generaill ordenongh gemaickt, welche Yre F. G. degelichs van hoichstberumpter Con. Majesteyt verwachtende weren, der wyr alsdan myt genieten solden; ouch wess ongenaeden ind geferlicheitt van unsen privilegien thoe verliesen wyr myt ungehorsamheitt solden up uns moegen laden, dairtegen wyr sunst myt schuldiger gehoirsamheitt groete genaede ind vermerongh unser privilegien solden erlangen moegen, myt wideren inhalt, hebben wir dess folgenden dachs ther gueder tijt werckmeisteren ind geswaeren tsampt den gedeputierden van der gemeinten ind meisteren van den ampten

(1) = sloten.

Digitized by Google

deser stadt vurlesen ind ainhoeren laiten, diewelche by sich dairop geine antwoirdt gegeven, alsoe dat wir folgens ther eynre uren nae den middage die gantze gemein burgere in den Mynrebroederencloister by den anderen hebben vergaderen ind koemen laiten und denselvigen myt guetlichen ind gefueglichen bericht beide, hoichernanter furstynnen ind Ure Gen., brieven nochmails aenhoeren laiten, diewelche, nachdem sy sich eindrechtlichen dairop besproechen gehadt, vuer antwoirdt gegeven, dat sy tsementlich ind ieglicher besonder als getrouwe ind gehorsame underdanen altijt guetwillich ind bereit solden erfonden werden by hoichstgedachter Con. Majesteyt thoe Hispanien, yren alregenedichsten heeren, liff, leven, gueth ind bloitt dair thoe strecken ind op thoe setten, dan begerten underdenentlich ind demoetlich, diewile dergelichen evangelische predicanten (wie sy desen predicanten alhir ouch hilten, als der yn (1) dat reyn evangelium ind luyter woirtt Goedes leerden) in hoichstberumpter Con. Majesteyts Erffnederlanden admittiert und tuegelaiten, dat yn yeren predicant ouch alhir vergont ind tuegelaiten werden mucht; edoch soe vern yemantz den predicanten (dairtue derselviger sich willentlich dede erbieden) myt gottlicher schrifft overbringen oder betuygen kunde, dat er eyn ketter were off ketterichs leerden, wolden sy denselvigen thoe halden niet begeren, sonder selffs verdryven ind van hinne verschaffen.

Als wir nu die vurs. burgere mytt toedoen dess scholtissen (der sy dairyn hertlich vermant ind ouch genochsam dairyn gedaen, diewile wyr die dingen gern anders geseehen hedden) andermaill beider schrifften vlittlich vurgehalden gehadt, als dat sy sich der groter ungenaden voilhochstgedachter Con Majesteyts niet undergeven, sonder viellmeer myt hoichster genaden den predieanten vermoege der hertogynnen schrifften verlaiten wolden, hebben dairop geantwoirdt, diewile dese saiche ind lere gottliches woirdtz yre selen heill ind salicheitt aentrefften, kunden sy dairyn niet verwilligen, sonder musten den oversten Gott ind Heren in dem deill vurstellen ind gehorsam wesen, und verhaepten niet, dat Con. Majesteyt sulch yn ongenaden van yn opnemen solde, diewile sy sunst Sijnre Con. Majesteyt myt alles (wie vurs. trouwe ind

(1) = hun.

Digitized by Google

gehoirsame plicht) in aller underdenicheitt toe leisten guetwillich ind geneight solden erfonden werden, kyn Gott almechtich, die Ure Gen. in gelückselige regerongh ind langwilige wailfairt gefristen will.

Gegeven den irsten Octobris anno etc. LXVI.

De toestand was ten hoogste gespannen. Slechts een geringe aanleiding, als het ware een kleine vonk was noodig om al de opgehoopte brandstof in vlammen te doen opgaan. Die aanleiding deed zich voor op 4 October in den vorm van de begrafenis van een der aanhangers van de nieuwe leer en leidde tot een herhaling te Roermond van de eenige weken te voren elders voorgevallen ongeregeldheden en gewelddadigheden. Hooren wij, wat ooggetuigen er ons van weten te verhalen.

Eerst zij een ongenoemde aan de beurt, die op 7 October aan Joachim Crab van de orde van St. Jan te Arnhem o. a. het volgende schrijft (1):

„Si Deus nobiscum, quis contra nos?

Ick iaet u weten, lyve heer Joachim, hoe dat ick hueden heb gehoirt, dat en voerleden Vrydach volgens des nachs bynnen Ruremundt groet lycht yn der kercken gesyen is van der Maesen, ende als men seet, soe sijn die borgeren eyndrechtelicken nae mydnacht yn der kercken gewest ende hebben alle bylden ende holterenwerck op enen hoep gedraegen ende verbrandt. In den yersten en geloeff ick niet, dat hetselve eyndrachtlick is geschiet: soe hedden sy dat wael by dach konnen gedoen ende niet by nacht.

Voert heb ik gehoert, dat der predicant bynnen Venlo dat convent, den Ceterum (2) genoempt, yn hefft genoemen nu en verleden Saterdach (5 October) met synen adherenten, des ick oick noch geyn geloeff en geeff, want daer ick dat van gehoert heb, die (als my dunckt) sollen dat soe geern syen. Ick heb geschreven om eyn sekerheyt daervan te vernemen; als ick die krijch off ontfange, sal ick u te weten doen" . . . . . .

---

(1) Brieven uit en aan het Hof van Gelderland n° 1976.

(2) Hij bedoelt Transcedron (zie blz. 379).

Digitized by Google

Uitvoeriger laat zich de schout van Roermond aan den stadhoüder uit:

. . . „Diewijl E. Gen. vort van alle gelegenheit bericht tho werden gesinnen, kan ick E. Gen. undertheniger, gehorsamer meynongh nit verhalden, wie dat ettliche moitwylligen den vierden dach Octobris, als die niewe evangelischen eynen doeden nach iren gebruick begraven und dat volck wyderom nae huiss ewech waes, sich in der kircken schluytende die bilder aeffgeworpen, die altaren ter erden nydergeschleifft, kist, kast und die gerffkamer opgebraecken und dermaten iren moetwyll furgewandt und angestalt, dat sie fast all watt sie daer gefonden, verdestrueert, vernielt und eyn deyl verbrant hebben, waerom ich folgentz daechs mitsampt den eersamen raet dat haren (1) umb doen laeten blaesen, in wyllens die ghemeyndt op den kirckhaeff tho versamlen umb die kirckenschender uut der kircken, daerin sie die gantze nacht geblyven, tho verdryven und nach iren verdienst tho straeffen. Wie wyr nu nach den kirckhaeff gegangen und die evangelische gesien die groete mennicht der burger, so unss tho folgen bereyt waeren, hebben sie sich under dat ghemeyn volck hir und daer gesteken und lauter stimmen allenthalben uutgeroepen, dat eyn yeder op sijn gaffell kommen sold, waermit sie es so fern bracht, dat die burger nit byeynkommen und dat noch ich noch yemandtz van den raet in den getummell und groeten gerucht eynich gehoir en hebben konnen krygen. Dairom, siende dat wyr nit furderlichs en konden op dat pass uutgerichten, sijn wir wyderom nae den raethuiss gegangen, allwaer anstond sijn ettliche van den meystern van den ampteren tot unss kommen, diewelche (als ich mich mitsampt den raet vilfeltiglich des begangenen schentlichen moetwyls halben hoichlich beklaegten) unss gelaefft und versprachen, dat niemandts hinfort sich eyniger kircken, kloister, kloesterluyden oder geystlicheit kruyden (2) und in eyniger weyss sie tho beletten oder tho beschedigen mit worten oder wercken understaen sold, datwelcke wyr (besorgende mehrer unfall in diesen gefehrlichen tyden und damit auch die moetwylligen eynigen wyderen angriff op die ander kircken unde kloester tho doen verhindert wurden)

---

(1) = hoorn.

(2) = kroeden, kroden d. i. zich bemoeien met.

Digitized by Google

nit en hebben wyllen aeffschlaen, edoch sonder unss wyders belangend eynige quijtscheldongh tho verlengen, und hebben anstondt datselvige op die hoichste peen und straeff op alle gatzen und straeten mit den haeren uut doen blaesen und, dat sich eyn yeder dairnae wyst tho halden, doen roepen.

Solchs hab ich E. Gen. als eyn schuldiger, gehorsamer diener nit kunnen verschweigen, bittende E. Gen. wollendts van mir in alle goeden secretlich, angesien die gelegentheit des tijts, verstain und behalden und mich in allen diesen handell (dan ich nit en twyfell, E. Gen. wol verstanden und gehort haben, mit wat flijt, nersticheit, auch gefahr ich mich vur mijn persoen van anbegin in dieser saecken bearbeyt und bemuehet hab) als eynen trewen, dienstwylligen und yederzeit geneigten diener vur onschuldich opnimmen und halden, dair ich mich sunst ungespartes leybs und goets in Con. Majesteyts und E. Gen. schuldige dienstbarheit yederzeit erfinden laeten wyll, erkenn Gott almechtich, die E. Gen. vur leyd in langwyriger regierongh und frischer gesontheit ophalten, schutzen und schirmen wyll.

Datum tho Ruremund den XI Octobris anno etc. LXVI.

E. Gen. undertheniger, dienstwylliger
Johan van Cruchten,
scholtis tot Rurmunde".

Hen, die iets wenschen te vernemen betr. de personen, die aan den beeldenstorm te Roermond hebben deelgenomen, en over ieders aandeel daarin, verwijs ik naar de in 1569 en 1570 over hen uitgesproken vonnissen, die te vinden zijn op blz. 370—379 van het twaalfde deel (1875) dezer Publications.

Wat er verder in October binnen Roermond is voorgevallen, blijkt uit mijne bronnen niet. Ook over de eerste helft van November heb ik niets gevonden, maar daarna doen zich weder berichten op, die ons nopen ook aan Venlo weder onze aandacht te schenken. Van deze stad hebben wij het laatst (blz. 361) vernomen, dat in het laatst van September een predikant tamelijk dicht bij de stad voor een groot aantal hoorders had gepredikt, maar dat het binnen de stad nog rustig was. Onze brievenverzameling laat ons te dezen aanzien in den steek: deze bepaalt zich tot een los gerucht in den straks genoemden brief en een toespe-

Digitized by Google

ling in de instructie, waarover ik aanstonds zal spreken. Maar gelukkig ontbreekt het ons niet geheel aan gegevens. De over de bij deze troebelen betrokken inwoners van Venlo uitgesproken vonnissen stellen ons in staat een voorstelling te geven van het in de eerste helft van October 1566 te Venlo voorgevallene (1). Dit komt in hoofdzaak hierop neder, dat zich op de markt een groote oploop vormde; dat de aanhangers der nieuwe leer bij monde van eenige woordvoerders den magistraat verzochten bij te dragen tot het bedrag van 3000000 gld., dat men den Koning wilde vereeren, zoo hij gewetensvrijheid toestond (2); dat men voorts afstand van de kerk van het klooster Transcedron verzocht, ten einde die voor de hervormde godsdienstoefeningen te gebruiken. Toen dit alles geweigerd werd, wapende men zich en bracht den predikant Leonardus, die per schip van Tegelen vóór de stad gekomen was, met geweld daarbinnen. Vervolgens begaf men zich naar het genoemde klooster, alwaar Pelsken Smittiens over den muur klom, den prior de sleutels der poort ontnam, deze opende en zijn geestverwanten binnenliet. De kloosterkerk werd van altaren, beelden enz. ontdaan en ingericht voor den hervormden eeredienst. Een consistorie, bestaande uit ouderlingen en diakenen, werd gekozen en sedert hadden de godsdienstoefeningen geregeld plaats, totdat op 6 April 1567 de calvinistische predikant weder verdreven werd (3). Wij vernemen ook van plundering der St. Nicolaaskerk.

Dat het Hof na al hetgeen er in Roermond en Venlo was voorgevallen, zich niet onzijdig kon houden, spreekt van zelf. Toch hooren wij niet aanstonds van maatregelen tot herstel der orde. Waaraan dit gelegen heeft, kan ik niet verklaren, maar het gevolg van de zonder twijfel met ernst gevoerde besprekingen onderling en briefwisseling daarover met de regeering te Brussel was het

---

(1) Zie van Hasselt, Stukken I, nº 174, 176, 177, 178 en 182.

(2) Nettesheim vergist zich, wanneer hij zegt (blz. 273), dat den Venloschen magistraat die som werd aangeboden. De woorden van het vonnis zijn duidelijk genoeg: „Joost van Meersen présenté requeste et requis ledict magistrat de vouloir contribuer leur part ès trois millions d'or pour obtenir de Sa Majesté liberté de conscience". Zie over dit aanbod Fruin a. w., blz. 425; van Vloten a. w., blz. 113 enz.

(3) Stadsrekening Venlo.

Digitized by Google

besluit om een commissaris naar de beide steden te zenden. Als van zelf viel de keus op den raadsheer Johan van Wytenhorst, den drost des lands van Kessel, die bij schrijven van 24 November werd uitgenoodigd zich met die moeilijke en daarbij onaangename taak te belasten. Op 2 December kwam ten antwoord van hem, dat hij ongesteld was, waarom hij in overweging gaf een anderen commissaris aan te wijzen, tenzij men hem 6 à 7 dagen tijd wilde geven, als wanneer hij hoopte weder hersteld te zullen zijn. Ofschoon hem dit uitstel gereedelijk werd verleend, is er van zijn zending niets gekomen. De ziekte hield aan, waarom op 10 December besloten werd den jongen van Wytenhorst, drost van Montfort, te zenden, en toen ook deze berichtte verhinderd te zijn om aan dezen last gevolg te geven, werd de drost van Gelder, George opten Bergh, op 16 December uitgenoodigd zich van deze opdracht te kwijten. Tevens werden hem twee instructies, één voor Venlo en één voor Roermond, toegezonden, waarvan ik die voor eerstgenoemde stad hier laat volgen. Die voor Roermond is geheel eensluidend behalve in den aanhef, die daar van den volgenden inhoud is:

„To weten dat hy van wegen der Con. Majesteyts tho Hispanien etc., onses allergenedichsten heeren, aldaer geschickt is by den edellen ende waelgeboren heeren graven tho Megen, deser landen stadtholder, daertoe van die durchluchtige, hoichgeborne furstinne, hertoghinne tho Parma etc, generale regente, last ende bevel hebbende om hunluyden to kennen tho geven, wellicher gestalt hoichgedachte hertoughinne over goeden tijt verstendicht is worden van der nyer ketterscher predicatien, soe daer binnen die stadt by uuytheimschen, aengekomenen predicanten gedaen ende by hunluyden gestadet zijn worden; oick woe die groote kercke verwustet, beroofft, die ornamenten bedorven, die beelden in stucken geslagen ende dieselve mitten gestoelten ende bancken verbrant, allet onbehindert ende onbelettet van hunluyden".

Volge nu de Venlosche instructie in haar geheel:

Digitized by Google

„Memorie ende instructie voir den erentfesten ende fromen Georgien opten Bergh, drosten to Gelre, omme die burgermeisteren, schepenen ende raedt ende gantze gemeinte der stadt Venloe (welcke gemeinte tot desen eynde by denselven burgermeisteren, schepenen ende raedt versamelt sall worden) in cracht oirer credentien voer tho dragen tghoene wess volcht:

To weten dat hy van wegen der Con. Majesteyts tho Hispanien etc., onses allergenedichsten heeren, aldaer geschickt is by den edellen ende waelgeboren heeren graven tho Megen, deser landen stadtholder, daertoe van die durchluchtige hoichgeborne furstinne, die hertoghinne tho Parma etc., generale regente, last ende bevel hebbende, om hunluyden to kennen to geven, wellicher gestalt hoichgedachte hertoghinne over goeder tijt verstendicht is worden van der nyer, ketterscher predicatien, soe daer binnen die stadt by uuytheimschen, aengekomenen predicanten gedaen ende by eenigen van der gemeynten boven ind tegen den wille der overicheyts geschiet, ende oick naedyen dieselve predicant voirhin eens buyten geweest, weder binnengenomen und gestadet sye worden; dat oick in de grooter kercken een altaer und voirts een andere kerck ende clooster verwustet, beroefft ende die beelden in stucke geslagen ende dieselve kercke ende clooster om daerinne to predicken by den wangeloovigen innegenomen, sonder dat sullicx by den burgermeisteren, schepenen, raedt ende anderen sye behindert geweest, twellick allet, soe in gheenen deele befonden kan worden in eenige redenen off op eenigen voet van guede religie off onderdanigen gemuede, soe tot Syne Majesteyt als oiren lantfursten ende heeren to dragen behoiren, gegrundet to sijn, ende voel weyniger dat sy sich des kunnen ontschuldigen, und voereerst dat sy die predicatien, die sy wel geweten hebben tegen wil, meinongh ende verbott Syner Majesteyts tho wesen, niet alleenlick niet belettet, maer oick dat sy, naedyen hy daerbuyten geweest, weder inne tho khomen gestadet hebben ende die voers verwustinge, beroevinge ende verdervinge der kercken ende cloesters, als boven gesacht is, wesende saicken van soe hoegen schandale ende laster, mit oick dat sy van der gemeynte die soe hebben lae-

Digitized by Google

ten geschien, sonder yet daertoe to doen om sullicx tho beletten oder sich eenichssins tho bewysen und tho kennen to geven, dat daer qualick aen gedaen wardt; und dat noch hoichgedachte hertoughinne noch waelgerurte her stadtholder sich dess tot hun niet versihen en hadde, sich dess oick te meer verduncken laetende, diewyle Syne Con. Majesteyt soewael tegen hun als oick tegen allen anderen steden ende onderdanen deser furstendombs Gelre ende graeffschaps Zutphen mit conservation oirer privilegien, vriheiden, alden herkomen ende sunst sich biss aenher soe gantz genedelick gehalden ende bewesen hebben, derhalven sy oick hinwederomme plichtich geweest, woe noch, alle dingen die hooge overicheit ende die religion aengaende in oire alde wesen to laeten ende sich sunst mit leistongh aller natuerlicker ende eydtsschuldiger gehoersaemheit tegen Syne Majesteyt als oiren natuerlicken heeren ende lantsfursten aller gebuer nae to halden, derhalven die voers drost tho Gelre denselven van der stadt van Venloe mit alle gebuerlicke, redelicke ende billicke middelen onderrichten end niettoweiniger van Con. Majesteyts wegen hun bevelen, aenfenckelick dat sy den voers. predicant doen vertrecken, sonder dat sy dien off sijns gelijcke voertaen niet meer aennemen, gestadèn off binnen die stadt off binnen den schependomme predicken laeten, als (woe boven gesacht) tselve zijnde stracks tegen den will, meinonghe ende ordonnancie Syner Majesteyts, tegen id alt herkomen ende gebruyck der religion in den landen van Gelre ende Zutphen ende oick ten laetsten tegen den affscheide by hoichgedachte hertoughinne, generale regentinne, mitten supplicerenden adel deser Nederlanden den XXIIIsten Augusti laetstleden gemaect, daervan by waelgedachten heeren stadtholder hunluyden affgedructe copien toegesant zijn, maer dat (woe eenige deser nyer predicanten, aldaer zijnde, noch langer predicken wollen off andere to predicken onderstonden) sy sullicx nae allen oiren vermogen beletten ende keeren, sich mit oiren pastoer sedigende, ende soeverre daer eenich mangel aen off op hem yetwess to seggen sye, dat sy sullicx waelgedachten heeren stadtholder to kennen geven om daerinne der gebuer nae to doen remedieren, ende wyders dat sy den dienst Goedts in den kercken ende vurs. cloosteren aldaer wederomme geschien ende continueren laeten, als van alts gewoentlick ende voer sullicke oire misbruyck geschiet is; oick die verdorven kerc-

Digitized by Google

ken weder repareren, woe sy geweest sijn, mit erstadongh aller schaden; dat oick sy alle dingen voerts der religion halven by den alden wesen ende gebruycke laeten ende halden ter tijt toe ende soe langhe dat by Zyne Majesteyt, die korts (woe men zekerlick berichtet) in desen landen vermits godtlicke hulp zijn wirdt, eene generale ordenongh der religion halven gemaeckt sall zijn, derwellicker dan zy mitgenieten sullen, und desen allen aentreffende sich wyders reguleren ende richten, als dat gebuert ende van hoichstberumpter Con. Majesteyts wegen men sich tot hun verlatet; hunluyden eyntlick gebuerlicker wijss voerhaldende ende onvermeldet niet laetende, dat ingevalle sy hierinne off in eenigen puncte van desen naelatich sijn ende ongehoersaemlick volherden, sy vast ende zekerlick to bedencken, dat sy sich selffs fueren ende brengen in anxt ende vaer van verlies oirer privilegien ende hun by voerfursten gegeven vriheiden ende exemptien van tollen ende anders, ende daerenboven sonder eenigen twijffel een zeer zware ende onverwinnelicke ongenade hoichstberumpter Con. Majesteyts op sich laden sullen, twellick (woe sy selffs lichtelick sich sullen weten tho erinneren) voel beter vermydet ende voergekomen ende der stadt ende burgeren ende ingesetenen derselver voel nutter ende oirboirlicker were; begerende derhalven, dat sy sich daernae halden ende alle ongemack vermyden, und — woewael men sich alsoe tot hun versihet — gesinnende nochtans een schrifftelick andtwoerdt van hun, denwellicken die voers. drost to Gelre oick tot oiren versoecke copie van desen sall moegen geven.

Actum tho Nimmegen den XVI. Decembris XV^{c} zess ende tzestich".

Wat het resultaat van deze zending is geweest, kan ik tot mijn leedwezen niet mededeelen. De bronnen zwijgen verder over deze zaken tot het laatst van Maart 1567 (1). Het schijnt, dat er tegen

(1) Een uitzondering moeten wij maken voor het volgende: Op 30 December 1566 benoemden werkmeesters, gezworenen, „mitsampt den zehenden verordneten van der gantzer gemeindt" der stad Roermond met toestemming van de meesters der ambten vier personen tot hunne afgevaardigden naar Antwerpen, ten einde aldaar met de synode te beraadslagen over het punt der religie, „wess zu der ehren Gottes, zu befurderung und erhaltung seins gotlichen worts und zo aufferbauwung der christlichen gemeindt dienstlich nodich und nutzlich sein wirt" (Sivré, Invent. I, blz. 345).

Digitized by Google

Roermond, alwaar weder een hervormd predikant optrad, krasse maatregelen zijn genomen. Waarin die bestaan hebben, is mij onbekend (1), maar dat zij genomen zijn, leid ik af uit een schrijven uit Utrecht van den stadhouder aan het Hof d.d. 30 Maart, waarin hij verwijst naar een anderen brief, die helaas niet meer aanwezig is. Hij schrijft: „Eines hebben wy opten puncten den van Ruremundt belangent, uluyden te schrieven vergetenn, nementlichen, dewiele es mit den van Ruremundt also is toegegangen, dat seer goit sijn solde, ghyluyden den van Venloe verstendichdenn, sy goede voirsichticheit droegen, hoir en gelicken niet en geschie. Ever es schijnt, sy anders nyet en begeren; dan wes oir desfals wederfare, hebben sy allenthalvenn te verwachtenn und niet te seggen, sy in tijtz dairvan niet genoechsam gewairschout sijn".

Uit dezen brief blijkt, dat men ook over Venlo reden tot ontevredenheid had. Derwaarts werden in het begin van April de raadsheeren van Wytenhorst en van Stalbergen gezonden, die er (voor zoover uit de zeer schrale berichten (2) is op te maken) in geslaagd zijn te bewerken, dat de predikant uit de stad verdreven werd (3). De stadhouder gaf in een brief van 10 April te kennen, dat hij verwachtte, dat de regentes niet zou goedkeuren, dat dit nu eerst had plaats gehad (4), en waarschijnlijk besluiten zou garnizoen in de stad te leggen. Tevens schreef hij bericht te hebben ontvangen, dat ook uit Roermond de aldaar werkzame predikant verwijderd was. De waarheid van dit gerucht blijkt uit een schrijven van het Hof aan

(1) Misschien is de stad tot straf bedreigd met een doortocht van krijgsvolk, welke bedreiging op 19 April tengevolge van het verwijderen van den predikant is ingetrokken (Sivré Invent. I, blz. 77).

(2) De brieven van en aan het Hof van dezen tijd vertoonen groote gapingen.

(3) Zie blz. 379. Hoe de toestand binnen Venlo was, vernemen wij uit een brief van den prins van Oranje d.d. 9 April 1567 (Groen, Archives III, n° 269). Hij zegt te vreezen, dat het lot van Valenciennes niet beter zal zijn dan dat van Venlo, en gaat dan voort: „dan wiewol sich dieselbig stadt ohn sonder weigerung gleich in anfang ergeben hatt, so werden sie doch dermassen gehalten, das sie davon lauffen und hausz und hoiff verlaszen, und ist zu erbarmen, das in solcher alten und herlichen stadt bisweillen in etlich vile gaszen nit ein einigs bewohnet hausz gefunden wirt, welchs darumb furnemblich beschicht, damit die andern stedte darab ein exempell nehmen und desto geduldiger zum kreutz krichen".

(4) Iets dergelijks schreef hij 15 April ook aan Roermond (Sivré, Invent. I, blz. 77).

Digitized by Google

den schout en den magistraat van Roermond d.d. 14 April, waarin zij geprezen worden wegens het door hen te dezer zake verrichte, en door de beide brieven van den stadhouder aan Roermond van 15 en 19 April, maar tevens uit een schrijven van 9 Mei van den stadhouder aan Roermond en Venlo, dat dezelfde predikanten teruggekeerd waren en hun werk hervat hadden, waarom hun bevolen werd hen te doen vertrekken.

Dit bevel schijnt weinig gebaat te hebben. Wel werd de predikant uit de stad Roermond verwijderd, doch het prediken werd niet gestaakt, maar (en dit was te erger, daar het niet te beletten was) op Guliksch grondgebied, zeer nabij de stad Roermond, voortgezet.

Zoo was althans de toestand in de eerste dagen van Juli. Wij ontvangen hierover bericht in een schrijven van Johan van Wytenhorst aan den stadhouder van 2 Juli (1):

„Wailgeboeren ind edele, genediger heer, Soe wyr hirbefoeren mit allen vlijt ind ernst dairaen geweest sijn, dat der frembder alhir ingefurter ind gewesener predicant uytgedreven ind vertaegen is, wie Ure Gen. ther tijt uuytfoldich toe erkennen gegeven, koemen wyr itzont in geleuffliche erfarongh, dat derselvige predicant off dirgelichen dese vurlede nacht weder alhir umbtrint Ruremunde, edoch op den Guylickschen grundt ind boedem gewest, geleert ind gepredicht. Und diewile der scholtis ind burgermeister alhir des gisteren aevent gewair synt worden, alremeist an den uytloupen der burgeren, hebben dieselvige die nachtzwaick gesterckt, aver desen morgen sementlicherhant die porten verslaeten gehalden und die uytgeloupen burger ind burgerinnen buyten gekeerth, want wy mit alsulchen uytloupen besorgen, dat sy den predicant off eynen anderen weder in toe bringen gedencken, wie tot anderen tyden van denselvigen gebuyrt, dair wyr doch soevyll moegelich myt allen vlijtt gern vuer sijn wollen, edoch hebben ditselvige in der yle ind allen gueden Ure Gen. nyet sullen verhalden umb derselviger Urer Gen. guedes raitz ind voirstantz thoe gebruichen ind dat wye ehr wye beter, umb sulchs onvertoechlich vuer toe koemen".

---

(1) Corresp. de Gueldre et de Zutphen VI, p. 128. Rijksarchief te Brussel. Medegedeeld door Nettesheim in Publ. XII, p. 369.

Digitized by Google

Knippenbergh (blz. 181), die zegt, dat hij deze bijzonderheden heeft ontleend aan den commentarius van Michiel van Isselt, weet nog mede te deelen, dat het een predikant was, die eerst te Nijmegen en daarna te Maeseick gepredikt had; dat men van plan was geweest hem binnen de stad te brengen; dat de prediking in een naburig dorp door 500 personen uit Roermond werd bijgewoond; dat de regeering gedurende hun afwezigheid een naburigen drost te hulp riep, die met eenige soldaten kwam, en dat daarop de poorten werden gesloten; dat aan de uitgetrokkenen bij hun terugkeer de toegang ontzegd en aangezegd werd, dat men hen niet meer als burgers erkende, en ten slotte, dat de vrouwen en kinderen der geuzen met touwen langs den muur werden nedergelaten, zoodat het niet noodig was de poort te openen, hetgeen met het oog op het groote aantal buitenstaanden niet zonder gevaar zou geweest zijn.

Men meene niet, dat alleen in het Overkwartier de aanhangers der nieuwe leer werden aangetroffen: van Nijmegen is reeds eenige malen melding gemaakt en ook in andere Geldersche steden tierde de hervorming welig. Dit gaf aan de regentes aanleiding op 17 Juli aan het Hof te schrijven (1), dat het met het oog op 's Konings komst noodig was volledig op de hoogte te zijn van al hetgeen ten aanzien van „de beroerten ende nyewicheyden der religie" in het laatste jaar in Gelderland was voorgevallen (2); dat zij daarom besloten had commissarissen naar de verschillende steden te zenden en dat de kanselier Adriaen Nicolai en de raadsheer Joest van Cranevelt daartoe naar Roermond en Venlo zouden gaan.

Het Hof gaf daarop bij brief van 21 Juli (3) te kennen, dat het raadzaam achtte te Roermond en te Venlo tegelijk op te treden, „want anders (dewyle die twee steden by mallickanderen ligghen) sall altijts ende daegelicx in d' eene stadt van d' andere rumoir gespreyt werden van tghoene datter geschiet, daer dan oick voele loegenen onder sullen loopen, waeruuyt inconvenienten rysen muchten". Men gaf voorts in overweging Amelis van Amstel van

---

(1) Adviesen ende anders betr. die Geuserie nº 7a (Archief Rekenkamer van Gelderland. Spaansche onlusten D, nº 8).

(2) Vgl. brief van de regentes aan Roermond van 3 Juli 1567 (Sivré, Invent. I, blz. 78).

(3) Adv. ende anders betr. die Geus. nº 9.

Digitized by Google

Mynden en Johan van Wytenhorst naar Venlo af te vaardigen, welk voorstel door de regentes werd goedgekeurd.

De punten, waarover het onderzoek zou loopen, laat ik hier volgen (1):

„Instructie van wegen der hertoghinne van Parma, Placentz etc., regente ende gouvernante Con. Majesteyts landen van herwaertsover, voir den commissarissen uuyt den Rade Syner Majesteyts in den lande van Gelre verordent van tghene sy te doen sullen hebben in den steden Ruremunde, Venlo, Bommel, Harderwijck ende Elburgh, in wellicken Hoer Hoicheyt hen bevolen heeft respectivelyck to trecken.

I. Die voirs. commissarissen sullen hen met den allereersten respectivelyck vuegen in de voirs. steden ende hen aldaer met allen vliet ende discretie informeren van alle tghene aldaer geboert is aengaende de beroerten, oproer, predicatien, beldestorminge, kerckescheyndinge ende andere nyewicheyden ende alteratien int verleden jaer begangen.

II. Sullen sich ervaeren, van waer der oirspronck herkommen is;

III. Wie daeraff oirsaeck sijn geweest;

IV. Oft dieselve binnen de stadt sijn oft dattet eenige van buyten sijn geweest;

V. Oft sy by eenige gesolliciteert sijn geweest by brieven tot invueringe der nyher predicanten ende predicatien der sectarissen; van wyen die sollicitatie geschiet is, ende dat men die originalle brieven (die men wel weet desfals geschreven te sijn) sampt die minuten der daerop geschrevene antwoirde exhibere ende overgheve;

VI. Oft der magistraet daeraff schuldich is oft eenige onder hen ende wye;

VII. Woe der magistraet geneight ende geaffectioneert is, soewel der religie halven als tegen Sijne Majesteyt;

(1) van Hasselt, Stukken I, n° 97.

Digitized by Google

VIII. Oft der magistraet ende de gemeynte sich onderlinge met malcanderen wel verstaen;

IX. Van wat religie die gemeynte is oft tmeeste deel derselver;

X. Woe die hopluyden ende knechten sich halden met den magistraet ende burgeren;

XI. Oft men daer noch eenige predicatie doet oft vergaderinge maeckt, soe int openbaer als heymelyck;

XII. Wie die predicanten waeren;

XIII. Waer sy gelogeert waeren;

XIV. Met wyen sy meest omghingen, soewael eer sy bestonden te predicken als nae;

XV. Wie die hooffden ende leytsmans sijn geweest der beldestormeren ende auteurs van de wapenen in de hant te nemen ende sich met rebellie, ongehoersaemheyt ende wederstant tegen Syne Majesteyt to stellen;

XVI. Sullen met recht procederen tegens de hooffden, auteuren, principale ende denghenen, die desghene voirseyt is, meest schul dich sijn, soewel die noch tegenwoerdich als denghenen, die geweken sijn;

XVII. Sullen met hulp ende assistencie des crijchsvolcks met gevuechlycke wege ende middelen, als sy van den graven van Meghem, stadthalder etc., verstaen sullen, den gheusen die wapenen affnhemen, naedyen sy eygentlick erfaeren ende geinformeert sullen hebben, wie die gheusen sijn;

XVIII. Indyen sy eenigen burgermeister, schepen oft ander officier bevinden schuldich to sijn, sullen deselve affstellen om andere in hoer statt gesurrogeert te wordden, daer sullicx van Syner Majesteyts wegen gedaen mach wordden; ende daer nyet, sullen denghenen, die den magistraet ende andere officieren opende affstellen, berichten ende daerhin bewegen, dat sy selffs sullicx doen ende dat tzelve noodich is alzoe gedaen to wordden tot waelfaert und vrede der stadt und oyck om Syne Majesteyt deshalven to wilfaeren. Ende indyen hierinne zwaericheyt viele, sullen daeraff adverteren om daerinne versien te wordden. Van gelijcken, dat sy toecomstlyck nyemant en stellen oder aennemen in eenich bevel oder dienst publyck, hy en sye dan der oprechtiger, alder catholisscher religien; oyck dat hy in desen verledenen beroerten sich met ongehoersaemheyt weder Syne Majesteyt nyet bewesen hebbe;

Digitized by Google

XIX. Ende hoewel men int zeker wel weet, dat die gealtereerde steden slandts van Gelre in den maent van Decembri by den gedeputeerden van den consistorie der sectarissen van Antwerpen gefordert sijn geweest oere gedeputeerden aldaer to schicken op zekere bykompste der generaele consistorien, sullen nochtans sich ervaeren ende informeren, oft sullicx alzoe geschiet is;

XX. Wie dieghene sijn, die op de vorgescreven bykompste tAntwerpen verordent ende geschickt sijn geweest;

XXI. Wat aldaer gehandelt ende affgeredt is geweest;

XXII. Wat daernae (dyen achtervolgende) by hem gedaen; ende dit allet wel particulierlyck to vernemen, erkundigen ende op to teyckenen;

XXIII. Die hoofden ende auteurs der rebellie, scheyndinge ende prophanatie der kercken en konnen nyet ontgaen de hoochste straff met confiscatie hoerer goederen, soe dit is crimen lese majestatis, in wellick alle previlegien cesseren;

XXIIII. Ende aengaende tgemeyn volck de hooffden ende auteuren voirs. gevolcht mach hebben, sall tzelve gereserveert wordden tot tghene Syne Majesteyt gelieven sal hiernaemaels daerop to verordenen ende bevelen. Nyettomin daermit eenich exempel ende schreck gegeven wordde, sal dienstlyck sijn, dat eenige van hen ter galeyen eeuwichlyck gecondemneert wordden, op peen der galghe, indyen sy uuyt de galeyen ontqueemen ende in Syner Majesteyts landen van herwaertsovere wederomme gevonden weren.

Indyen sy in d'executie der voirgeschrevene dingen merckelycke zwaericheyt bevinden nae gehaldene informatie, soewael tegen tlichaem der steden als tegens de particuliere, sullen, ten besten dat sy sullen konnen, eenige ordinongh daerinne stellen ende volgens in den Rade hoeren alingen handel sementlyck confereren ende communiceren ende op als hoer bedencken ende advys verfatten ende stellen. Ende daernae sullen die cantzler ende momboir Hoer Hoicheyt van als rapport commen doen om, tzelve gehoert, op al der geboer nae verordent to wordden.

Geschiet tAntwerpen onder die hant Hoerer Hoicheyt hieronder gestelt den XVIIden dach Julij XV^c LXVII.

Margarita".

Digitized by Google

Het rapport dezer gecommitteerden heb ik niet mogen ontdekken. Niet onwaarschijnlijk is het, dat het zich te Brussel bevindt, alwaar nog schatten van onuitgegeven stukken uit dit tijdvak onzer geschiedenis opgehoopt liggen. Uit een brief van 6 September blijkt, dat de kanselier toen weder te Arnhem terug was. Dat de heeren gecommitteerden door hunne tegenwoordigheid en werkzaamheid echter de nieuwe leer niet uitgeroeid hadden, bespeuren wij reeds zeer kort na hun vertrek, en wel uit een brief van 20 September van den magistraat van Roermond aan het Hof, waarvan ik een gedeelte wil mededeelen:

„Gestrenge, werdige, edele, erentfeste, hoichgelerte unnd wailachtbare, besondere gunstige heeren und frunde, Nachdem der almechtiger Gott uns durch overschickongh der contagioser und ganss geferlicher krenckten der pesten visitiert und heimsueckt und durch sulche foege und middell synen gotlichen willen myt vuelen unsen burgeren und inwoenderen deser statt schaffet; ouch dieselvige dermaiten uyt deser ellendiger sterfflicher werrelt hinnemet, und diewile dan etzliche in honnen lesten unnd aeffsterven sich villicht gerne nae den alden christlichen gebruich unnd catholischer leeren myt Gott dem Heeren versoenen und vereinigen unnd yre sacramenten und kirchenrecht, wie goede, froeme christen eiget unnd gebuerth, genieten unnd gebruichen solden, soe ist dannoch, datter summige der geusen, wilche dairaen ein leitwesen hebben, sich in den huisen unnd plaitzen, dair alsulche krancken sijn, erfuegen, hoen in soedaenigen christlichen unnd gottelichen vuernemen niet allein verhinderen, sonder ouch dairvan allenthalven aeffschricken und derwegen in eynen verkeerden synn und meynongh bringen, alsoe datter vyll krancken durch alsulchen der geusen bericht und yntlichen underwijss sonder sacramenten und kirchenrecht glich als unvernunfftige unnd onredliche creaturen hinstervenn, willich uns gein klein becommernuss und hertswernuss giefft" (1).

(1) Uit al deze en de volgende mededeelingen blijkt, dat Groen van Prinsterer, waar hij in zijn Handboek I, blz. 106, zegt: „Vóór het einde van April (1566) is de onderwerping algemeen. Zij wordt gehandhaafd met strengheid", zich wel wat algemeen heeft uitgelaten. Wat voor Brabant en Vlaanderen wellicht gold, was blijkbaar niet van toepassing op het Overkwartier van Gelderland, alwaar men deed, alsof er van Alva en den Raad van beroerten geen sprake was.

Digitized by Google

Op dezen brief antwoordde het Hof drie dagen later en gelastte hun alle zulke „gheusen und kettersche verleyders", zoo mogelijk, gevangen te nemen en daarvan met opgave hunner namen aan het Hof kennis te geven. Uit een brief van 8 December vernemen wij, dat deze personen zich toen nog in hechtenis bevonden en dat de magistraat op zijn bericht aan het Hof en aan de zich destijds te Venlo bevindende commissarissen geen bescheid had gekregen.

Zelfs nog in het jaar 1568, toen de reactie in vollen gang was, ontbreken de sporen van ketterij en verzet niet. Op 20 Januari lezen wij in een brief van den stadhouder aan die van Venlo, hoe hem ter oore is gekomen, dat eenige aanhangers der nieuwe leer hunne kinderen niet volgens de inzetting der roomsch-katholieke kerk laten doopen, naar aanleiding waarvan hij hun gelast de schuldigen te straffen en herhaling van het misdrijf te voorkomen. Uit het antwoord van 30 Januari d.a.v. vernemen wij, dat sedert het verdrijven van den predikant (in het najaar van 1567) geen doop op kettersche wijze meer heeft plaats gehad, maar dat de magistraat onlangs vernomen had, dat eenige ouders hunne kinderen in het geheel niet hadden laten doopen; dat men hen daarop ontboden en gelast had zulks alsnog te laten doen; dat sommigen hieraan gevolg hadden gegeven, anderen sedert de stad metterwoon verlaten hadden.

Van ketterij zullen wij nu niet meer vernemen, wel van de maatregelen, die op last van Alva tegen de aanhangers van de nieuwe leer genomen werden en die zich ook in het Overkwartier deden gevoelen.

Bij schrijven van 20 Februari 1568 (1) gelastte de landvoogd aan den stadhouder om op éénzelfden dag, en wel 3 Maart, overal hen te doen vatten, die blijkens de rapporten der commissarissen aan den beeldenstorm hadden deelgenomen, en daartoe die heeren toe te voegen aan de overheden der steden, waar hun medewer-

(1) van Hasselt, Stukken I, nº 69, die, geen rekening houdende met den Paaschstijl dezen brief op 1567 stelt en daarbij vergeet, dat in Februari 1567 Alva nog niet was aangekomen.

Digitized by Google

king het meest noodig zou zijn. Elders zouden de niet verdachte ambtlieden, drosten enz. met de gevangenneming belast worden.

Uit dezen zelfden tijd, 21 Februari (1), is een schrijven van den stadhouder aan verschillende steden, o. a. Roermond en Venlo, waarin hun met nadruk en op straffe van Alva's ongenade gelast wordt „aenstonts daeraen to sijn und verschaffen, dat die verbroockene, verdorven und van beelden beroofde kercken, altaren ende cloisteren wederomme opgemaeckt, gerepareert ende in eherlicken ende behoirlicken wesen ende state gestelt worden".

Wij vinden in de eerste dagen van Maart den raadsheer Amelis van Amstell van Mynden als commissaris te Venlo, hoogstwaarschijnlijk naar aanleiding van het straks vermelde bevel van 20 Februari. Uit den hier volgenden brief zullen wij zien, dat de wijze, waarop de commissaris zich van zijn last kweet, niet in alle opzichten in den smaak van den magistraat viel, die het daarom noodig achtte een wel nederig, maar toch ernstig protest te doen hooren, waarin een goed verstaander zelfs iets dreigends kan aantreffen (2). De lezer oordeele zelf:

„Edler, walgeborner, gnediger herr, Ur. Gen sye unser underdeniger, gantz willige, schuldige gehorsam vorain bereidt. Gnediger herr, Also Ur. Gen. van wegen Con. Majesteyts, unses allergenedichsten heren, heren und Mr. Amelis van Ampstell van Mynden, raedt ind commissarien etc., alhier geschickt om ennige saicken (aen wellicken hochstberumpte Con. Majesteyt mercklich gelegen) uth to richten, mit bevel denselvigen heren commissario geloeve to geven ind hem oick in tgoene wes hy van Con. Majesteyts ind Urer Gen. wegen uns anseggen ind bevelen sold, onweygerlick na to gaen etc., mit wyderen worden, so sullen Ur. Gen. wy onderdeniger walmeynungen niet verhalden, wie dat wy denselvigen allenthalven gehorsamlich nagekomen, edoch diewyle der herr commissarius na den gedainden antast ind nadyen dat men die slutelen van der gefencknis dem hoopman Broeckhuysen oeverlievert, uns angesaght, wie dat wy ouch die slutelen van der stadt porten in handen gemeltes hoopmans oeverlieveren sollen, so

(1) van Hasselt a. w., nº 109 en 110.
(2) Zie de gespatieerde woorden.

Digitized by Google

hefft alsulchen anseggen ind gesinnen uns gantz hochlichen beswert, angesiehn wy, diewelche myt den froemen catholischen unsen mitburgeren die slutelen van der stat porten in behoeff hochstberumpter Con. Majesteyts ind der synen alwegh bis her toe so gantz getrouwelick bewaert, dat men alwegh des vasten upsatzts is gewest unse liever ind guderen dartoe to stellen ind to setten, eer wy lieden oder gestaden sollen, dat van ennigen wederwertigen hochstberumpter Con. Majesteyts dieselvige uns ontfrembt oder benamen sollen werden, gliech wy ouch sulchs, als die van Batenborgh (1) mit uren knechten hier vorby gefaren, mitter daet understanden to bewysen ind gliech wy ouch alwegh als ain Ur. Gen. so ouch sunst uns underdeniglich erclert hebben, ouch in der mester gefhar, als dat dieser stadt porten in behoeff hochstberumpter Con. Majesteyts, Urer Gen. ind derselviger gesandten getrouwlich bewart sollen werden. Ind wanner wy mit den gehorsamen unsen mitburgeren, die nye anders dan als getrouwen befunden sijn, desselvigen dienstes ind bewarung der slutelen van der stat porten ohn ennige furgainde oirsaick, die uns noch ter tijt niet ontdeckt, tot nadeyl unser eheren, reputation ind tot affbruck unses trouwen geloeven ind underdeniger gehorsamheit ontsath sollen werden, so hedden wy sampt den

---

(1) Aangaande deze zaak heb ik alleen het volgende gevonden bij Groen van Prinsterer, Archives III, nº 270, in een brief van Henrick van Steenhuys, ambtman van Grave, aan den prins van Oranje d.d. 3 April 1567. Hij schrijft o. a.: „Verder can ik U. D. nytt verhalden. dat op Paeschdach, den XXXsten Martij lestleden, omtrent te vyer uren nae noen beneven der stadt Graeff doer den Maesstroom nederwaerts gepassiert zijn sees scheepen of beyers mit knechten, treckende nae Vyaneu, waervan die capiteynen waeren de joncxte soenen van Batenborch, dewelcke ick, als U. G. officier op de limiten van den lande van Cuyck onder oghen gereden ben ende zoveele gearbeyt, dat dezelve knechte in den lande gheenen schade gedaen en hebben... De spraeck was, datter twaelffhondert, dan nae mijn versyen was der omtrent de helfft".

De beide Bronkhorsten, later te Brussel onthoofd, waren dus op weg om zich bij den heer van Brederode te voegen, voor wien zij in Januari 1567 in het Guliksche en Kleefsche troepen hadden geworven (zie van Deventer, Het jaar 1566, blz. 59). Uit hunne bij van Hasselt (Stukken v. d. Vaderl. hist. I, nº 124 en 125) afgedrukte vonnissen blijkt dat zij op weg naar Vianen met ontplooid vaandel door Roermond zijn getrokken, terwijl de woorden van den magistraat van Venlo ons doen vermoeden, dat zij daar hetzelfde hebben willen doen, maar daarin verhinderd zijn geworden. Waarschijnlijk zijn zij tusschen Venlo en Grave te scheep gegaan.

Digitized by Google

gehorsamen vurs. uns des hochlichen to bedroeven ind to besweren, insonderheit so wy (uns) in diesen gefherligen tyden op Godt ind Con. Majesteyt to vorsten (1) ind darbeneven up die getrouwicheit der froemer catholischer burgeren gentzlich verlaten, dieselvige vertrostende, dat hochstberumpte Con. Majesteyt sulchs mit gnaden sollen versiehn. Wanner aever dieselvige niet langer vertrowt sollen werden, wer to besorgen, dat damit die furige getrouwicheit der froemer etwas swecken mucht. Iss derhalven mit hochsten ernst unse gantz underdenig bidt, Ur. Gen. wollen die gelegenheit hiervan gnediglich erwegen ind uns alnoch, gliech bis her toe geschiet, die slutelen to bewaren gnediglich vertrouwen off mit aller gnaden verhelpen, dat dieselvige uns vertrowt moegen werden, ind sullen Ur. Gen. van wegen dickhochstberumpter Coen. Majesteyt oder der her commissarius off gemelter hoopman (der sich niet weiniger up den gehorsamen burgeren als up den ingenamen knechten sich alwegh vertrowt) uns nymmer anders dan als gehorsamen spuren ind finden.

Und sovern uns sulchs niet vergunt sold werden, dat alsdan Ur. Gen. uns die meynung gnediglich ontdecken wollen umb damit die gehorsame burgere to moegen vertrosten ind in die lyffde ind trouwicheit to halden, so wy sampt den unseren nymmer anders dan vermug unsers eydtz ind plichtz als gehorsame underdanen uns bewysen sullen; ind hebben derhalven ouch, damit wy in geinen bedacht by Ur. Gen. komen muchten, vor gut angesiehn, dat die sementliche slutelen van der stat porten middelerwiel by den heren commissarien in der herbergen in bywesen unses in der tijt burgermesters oder enniges verordenten raitzverwanten verblieven sullen ter tijt toe dat wy Ur. Gen. antwort hierop ontfangen sullen hebben, umb derselviger alsdan onderdeniglich na to komen, dienstlich mit allen fliet biddende, Ur. Gen. wollen sich so gnediglich hierinne bewysen, als wy des eyn besonder underdenig, hogh vertrouwen tot Ur. Gen. dragen, ind willen datselvige in aller schuldiger, underdeniger gehorsam ungespartz vermugens willig gern verschulden umb

(1) = vooreerst.

Digitized by Google

Ur. Gen., die der Almechtige in vorspoedelige regierung hooges stands geluckzelich lang gefriste.

Datum den VIden Martij anno LXVIII.

Ur. Gen. underdenige
Burgermestere, schepen ind raidt
der stadt Venlo" (1).

En dat dit dreigement, in hoe bescheiden kleed het moge gestoken zijn, te Arnhem wel eenigen indruk heeft gemaakt, mogen wij opmaken uit het antwoord van den stadhouder van 8 Maart. Hij schreef, „dat sullick bevel nyet buyten guede und wichtige oirsaecken, die oick der stadt nyet to weder (2), sonder gantzlick nut und mede Con. Majesteyts, onses allergenedichsten heren, meynongh conform waren, geschiet was"; dat hij echter den commissaris gelast had hun de sleutels terug te geven.

Wat van Amstell van Mynden te Venlo ter volvoering van zijn opdracht verricht heeft, vernemen wij uit zijn rapport van 6 Maart (3), dat door denzelfden bode, die met het overbrengen van den klaagbrief belast was, aan den stadhouder is ter hand gesteld:

„Edele, welgeboren, genediger heer, Mynen underdenigen dienst naer mijn geringen vermogen vooraen altijt bereit.

Genediger heer, Uwer Gen. sal gelieven tho verstaen, hoe dat alhier nyet meer dan twe van den beeldebrechers op huyden by den scholtis mit assistentie van den hopman Broeckhuysen und itliche syne knechten geapprehendeert und behafftet sijn, mit namen Tuenis van Bon und Sesken die weeffaert, gemerckt die ander elff, die ick den scholtis op schrifft gegeven had, nyet tho huys und tom deel uuyter stadt sijn geweest und in den lande van Gulich und elders vertogen und sunst mitter woonen gevaren sijn, als Uwer Gen. uuyt deser hierby gelachter cedule by my daerop in margine off achteraen geteickent genedelich sall believen aff to nemen.

Und angaende diegenen, die bevorens in deser stadt to woonnen plachten und der here van Brederode gedient hebben, soll

(1) Geuserie n° 74.
(2) Eigenlijk tegen (Hd. zuwider); hier in den zin van nadeelig.
(3) Geuserie n° 74.

Digitized by Google

Uwer Genade gelieven tho verstaen, dat deser tijt genen van derselver alhier in der stadt sijn, gemerct dieselffde und die de beelden in der kercken affgebrocken und sunst de kercken alhier verdestrueert hebben, uuyt crachte van zeecker missive und placcaet by Uwer Gen. an deser stadt und allen anderen steden onlancx gesonden, by den scholtis, borgemeisters und scepen seer gesocht und gepersequeert sijn um t' apprehendeeren und aen to fangen; und soe sy derhalven geflucht sijn, en heft men niemants van den luyden weten tho becommen.

Wyders soll Uwer Genaden gelieven to verstaen, hoe dat die scholtis deser stadt, sich abuserende und vermeinende eenen Henryck van Loon (wesende een kerckenschender) an to fangen, geapprehendeert heeft enen Tijs van Loon, daervan ick in de informatie alhier tho Venlo genomen nyet en bevinde, dat die voirs. Tijs van Loon eenige beelden off yetwes anders in off buyten der kercken affgebroecken ader verdestrueert solde hebben, dan dat enen Derick Kuyten, coster van der grote karck alhier, op idt XI. artikel, ons commissarien der tijt medegegeven, getuycht heeft wel tho hoeren seggen hebben, dat Jan van Luens soon (welck dese Thijs van Loon solde sijn) ten huyse van Jan Muller und Metgen Mercx solde int heymelyck gepredict hebben. Hierbenevens soe heeft hierbevorens een eersaem raeth deser stadt den here van der Horst und my (om der verledener troublen derhalven informatie to nemen alhier sijnde) overgegeven ses und twyntich cedulkens, die oer Ers. int closterken Transcedron gevonden hadden, nadat den kettersche predicant, Engelbertus genamt, daeruuyt und uuyter stadt verdreven was, daervan ik in vier derselver cedulkens alleen Tijs und in de drie Thijs van Loon benoemt vynde, als Uwer Gnade in dieselffde brieffkens hierby liggende to besien believen sal, uuyt welcke brieffkens mijns erachtens ende onder correctie (hoewel wy commissarien nyet hebben kunnen bevynden, by wyens handen dieselffde gescreven sijn) to bemercken is, dat die van der nieuwen religie oeren ketterschen predicant alsoe by gescriffte gegeven hebben oer vota, die een yder begeert heeft by den valschen predicant tot seniores und diaconos van oerluyder gemeente verordineert to worden (1). Und eyntelyck

(1) Hieruit blijkt, dat de gemeente te Venlo ook haar consistorie of kerkeraad had (zie boven blz. 349 en 379). Tevens zien wij er uit, dat dit college waarschijnlijk door de mannelijke leden der gemeente was gekozen.

Digitized by Google

sall Uwer Genaden my mit genade gelieven aff to nemen, dat die voirs. Thijs van Loen, yets gevangen, seecker supplicatie my heefft doen overgeven, als Uwer Genaden by deselffde believen sall tho sien, daerop ick nyet en heb kunnen verordineren sonder Uwer Genaden daervan tho veradverteren, soedat Uwer Genaden my gelieven sal to ordonneren, hoe ick my deses gevanges halven sall hebben to halden, off ick hem sall laten verborgen oder nyet, und ingefall dat ick sulcx toelaten soll, sall Uwer Genade my gelieven die forme over tho seynden, in welcker gestalt Uwer Genaden tselffde gelieven sall gedaen tho warden, met bidt dat Uwer Genaden my die voirs. cedulkens hiervorens gementioneert gelieven sall weder mit brenger deses tho doen overschicken om weder by die ander vorder cedulkens ende by de voirs. informatie gevoecht tho mogen warden, so ick die onder inventaris ontfangen heb.

Voirts, genediger heer, alsoe Uwer Genaden by memorie my belast had na den gedanen anfanck een Eers. raet aff tho vorderen die slutelen der stadtporten, soe heb ick denselffden bevel alsoe nagegaen und dieselffde oerluyden affgefordert, daer oer Eers my seeckere swaricheyden op gemoveert hebben mit bidt und begeren, als Uwer Genaden uuyt oerluyder Eers. missive hierby gaende believen sal to vernemen, daervan ick bid by Uwer Genaden verstendicht to warden, hoe ick my desenthalven halden sall.

Und eyntelyck alsoe ick in der memorie voors. bevynde belast to wesen den hopman to bevelen, dat hy yemants cryge, die den gevangens die attong und montcost voirschaffe und besorge und dat idtselffde weder van Coen. Majesteyts wegen ontrychtet und betaelt sall worden, heb ick tselffde alsoe den hopman bevolen, dan soude my (doch up correctie) beduncken gevoechlycker to sijn, dat idt tselffde naer alder gewonte by den scholtis den gevangens verschafft solde warden, die up syne rekeninge daervan by de van der Rekencamer weder entrichtet kan worden naer ordonnantie, die de voirs. scholtis by die van der Rekening daervan heeft. Uwer Genaden sal my Uwer Genaden meinonge hiervan bevelen.

Angaende die annotatie der goederen van den gevangens sall ick achtervolgende mijn commissie doen, die seer weinich sullen sijn, soe sy van soberen staet sijn, als een weffer und een steen-

Digitized by Google

houwer oft metseler; und soeveel den darden betrefft, to weten Tijs van Loon, sal Uwer Gnaden my genedelick gelieven Uwer Gen. menonge over to scriven, so ver die gevangen sall bliven, twelck een eenlopent gesell is, noch ongehilict sijnde, hebbende vader ende moeder, to weten hoe ick my in sulcken gevall mitter annotatie sijnder goederen halden sall.

Hiermit Uwer Genaden dem Almachtigen bevelende, die ick bid dat Hy Uwer Genade lang gesont in geluckseligen regement gefrissen wil. Gescreven mit haest den sesten Martij tsavonts, anno 1568.

Uwer Genaden onderdenigen, dienstwilligen
Amelis van Aemstel van Mynden.

Post Datum.

Ick bin desen avont in erfarong gekomen, dat durch een gadt om licht to sceppen in seecker huys an der stadt mueren staende uuytgevallen sijn een off twe van den kerckenschenders, als mit namen Sybert van Blerick, een weeffver, und voortz XIIII off XV andere guesen, tsamen XVII in als; und verstae, dat alsnoch etlicke kerckenschenders alhier versteken worden niettegenstaende seker publicatie by die van der stadt gedaen, copie (1) daervan hierby gelacht, daertoe ick alle neersticheyt sall doen und doen doen om die alsoe versteecken worden, to mogen becomen".

De in het begin van den brief bedoelde „cedule" luidt als volgt:

„Die de beelden binnen Venlo gestormt, affgebroecken und sunst verdestrueert hebben:

Holtacker (dese, heb ick verstaen, is yets woonachtich to Kaldekercken int lant van Gulick).

Jacob Winters alias Doeyssen (ad idem int lant van Gulick).

Peter Swagerman.

---

(1) Deze copie luidt aldus: „Durch den rooper durch die stadt gainde uthgeroepen den VIden Martij anno LXVIII: Ick gebiede van 's Koenincks, unses allergenedichsten heren, wegen, dat nyemantz huysen noch haeven sall diegienige, die van den scholtiss gesuecht sijn wurden oder gesuecht sullen werden, up die peen und verburte umb ain den lijff ind gut gestrafft ind selffst vor die person gehalden to werden".

Digitized by Google

Claes Stoppelman.

Gerrit van Loen, des verwers, soon, genant Henryck van Loen (in plaets van dezen per errorem is gevangen Tijs van Loen).

Willem van Bree, haemaecker (desen wordt gesacht uuyt arbeyden to sijn to Tegelen).

Peter van Stralen (dicitur to Kaldekerck woonachtich).

Thonis van Bon (yets gevangen).

Esau, een goudtsmits soon.

Sybert van Blerick.

Sesken, een weeffver (yets gevangen).

Gielis Cannegieters soon.

Pelser (woonnende ant gasthuys neven Tonis Spuenen).

Die den heer van Brederode gedient hebben:

Henryck van Beringen (dicitur to Gennep woonachtich).

Dirck die wiltschut.

Guert van Aersen Bruynenss.

Lame Henryck die moerer.

Der alde Heyn Pancken.

Die schermer (to Wesell an der peste gestorven).

Willem klompemaicker, sijn swager.

Evert van Duysborch.

Gerrit Vorsterman Jacobss (yets liggende opt huys to Bocxmeer).

Johan Metsemaicker Jacobss.

Peter Smitgens, die pelser (wort gesacht den Coninck van Vranckrijck to dienen).

Giel korffmaicker (naer Colen vertogen).

Dirck der timmerman Mr. Jacobss (wort gesacht voor Nimmegen op een wintmoelen to woonnen).

Jan Duycker (woont to Tegelen in die Swaen).

Hiermede houden mijne gegevens op. Ik spreek ten slotte den wensch uit, dat de lezers mijne mededeelingen zullen beschouwen als een bijdrage tot de geschiedenis der hervormde beweging in het Overkwartier, die geenszins aanspraak maakt op volledigheid, maar haar waarde ontleent aan de vele tot dusver onbekende bijzonderheden.

Digitized by Google

BIJLAGE.

I. Van den schout van Venlo aan het Hof van Gelderland.
1549—November 21.

Eedele, eerentveste, hoechgeleerte, wyse ende voersichtighe, gebiedende heren, Den brief van U. L. aen my gesant hebbe ick op Maendachavont kreeghen; hebbe van stond aen mit tween dienre heeren Henrick gevordert ende gesocht; was nae Cleeve in meyningen daer to woenen ende blyven, allet soe ick verstae. Mijn heer der president (1) hadde selve alhier mit heeren Henrick gesproeken, hem syne meyninge gesacht, daernae hy sich mocht weeten to richten; ende als wy tot Ruermonde waeren, hebbe ick heeren Henrick mitten geschicten van Venloe oick daer gesacht, dat hy sich van Venloe vertrecken sold: Keys. Majesteyt weer niet gemeint des legaets bullen ende absolutien to bewillighen sonder bericht ende vorder placet. Ende soe balde wy van Ruermonde tot Venloe koemen sijn, hebben wy onsen pastoor op der heeren huys ontbaeden ende hem aengesacht, dat heer Henrick hem niet meer noch langer dienen sold ende dat hy toch eenen geschicten, geleerden cappelaen krege, waervan dat gemeyn volck geleert mocht werden, soe daer lange geen capelaen gewest weer, ende dat hy toch eenen goeden man kreege, daer hy van geërt ende dat gemeyn volck geleert mocht werden; daerop pas-

(1) Wie hiermede bedoeld wordt, weet ik niet.

Digitized by Google

toer ter antwort gaff, hy en wiste geenen to cryghen, doch liet mit luyden, hy mocht selver dat beste doen. Daerop mocht hem gesacht werden, woe dat gemeyn volck sich beclaechden, syne spraeck niet wael verstonden, oick niet wael gehoeren konden, sonderlinghe die vrouwen, soe hy doef van spraecken weer. In middeler tijt mach die raet gevordert hebben, dat hy toch eenen goeden cappelaen kreeghe om des gemeynen volcks wille; soe is hy van hyer getoegen (als hy sacht) nae Everbode, toch is nae Luyck getoegen ende daer van onssen burgeren ende anderen coopluyden gesien, is noch niet wederom komen. Dat gemeyn volck, donct my, mocht wael willen, dat eene andere in sijn stadt queeme: soeals die borger seggen, solde hy groete twiste in der stadt gemact hebben ende noch maeken. Hy mach oick dreigementen gemoet hebben eertijts, als doctor Stalberghen wael weet, soedat die borger wael wolden, pastoor ende heer Henrick beide wael weeren.

Soe my U. L. scryven, wie diegene mochten wesen, die doer des pastoors gelaesvinster geworpen ende daer gewalt gedaen mochten hebben, gheve ick mynen heeren daerop to verstaen, dat ick ende die gansse raet mit vlijt daernae vernaemen, doch niet konnen vernemen: het mach licht, der die gemeinte toweder hefft, wael eenen steen doer een gelas krijcht, doch wanneer ment spoeren konde, sold men denselven straeffen in exempel van anderen. Wy hebben oick by nachte heymelick luyden laeten wachten by pastoers huys, off daer iemant koemen weere ietwes aen to richten, dan niemant vernomen; dan ick wil mynen heeren niet verhalden, dat ick besorge, dat leste ende ende leet hiervan niet is, soebald pastoer weder hercompt, ende gheve mynen heeren kleerlick to kennen, woe hy so oedioes (1) is, dat hy naulick by avont op die straet solde dorren gaen, als hy my selve gesacht heft. Ende dese haet ende mijt (2) west al daeghe meer, alsoe datter groete carten, pasquilli oft..... opten portten ende plaetssen geslaegen sijn worden, haldende sommich hondert veertich carmina op etlicke van der geistelicheit. Soe hebben wy doen gebieden by lijf ende guet, geen mins opter straeten gaen sold nae negen uren sonder licht,

(1) = odieus, gehaat.
(2) Lees nijt.

Digitized by Google

ende wen men bevinden konde, die enige scriften gescreven oft screve ende opgeslaegen hedde of sloege, men sold dieselve straeffen aen lijf ende goet. Den niettegenstaende is huyden acht daeghe snachs voer der heeren huys een planck mit seer schentlicken scriften opten raet ende die gemeynte gehanghen. Die suspitie sold wael sijn, dat een van Luydick, die brief gedraegen sold hebben tot Arnhem, sulx gedaen sold hebben; anderen hebben op anderen suspitien. Doer welck scriften nommermeer guet gewassen kan tusschen den geistelicken ende gemeynen luyden. Wy hebben oick groete nersticheit gedaen om die scriften ende lettren to kennen, dan konnen sy niet bevinden oft gespoeren. Soe, gebiedende heeren, dat daerdoer ende oick anders die verbitteronghe tusschen beyden meerder is dan ick kan gescryven, ende my bedunct, soe langhe dese pastoor hier is, selden goede eendracht sijn sal, den weer (1) hy eenen goeden cappellaen hedde, waervan dat gemeyn volck geleert ende onderricht mocht werden, soe hier goet ende willich volck tot den dienst Goedes is. Ick hebbe dit mynen heeren int langh gescreven, begherende, mijn heeren dit van my in goeden nemen ende verstaen willen, ende Godt gheve, mijn heeren hiernae niet meer van den vors. vernemen. Hier is een goede, getrouwe, eendrachtighe gemeynte, toch men vint in allen dinghen gebreeck. Daer nu soe groete wilde gemeynte van schipperen ende sulcken liegen, die huyden hier morghen to Dort off anderen landen sijn, vint men wael wat oncruyts onder. Is Godt loff noch al redelick hier toegegaen. Bidden ende begheren, indien myne heeren ietwes hoeren, alles toch tot goeden ende tot onderrichtonge verhoeren willen ende allen scriften niet to vast geloeven, den syde men die onse daerop verhoer.

Niet meer deser tijt, dan ick gebiede my mit aller myner schemeler macht aen myne gebiedende heeren, biddende Godt almechtich die in vrouden (2) ende tot zalicheit gespaeren will mit allen kristen. Gescreven den XXIsten dach Novembris anno 1549.

Matthijs Haeghen,
scholtz tot Venloe.

---

(1) *den weer* en lager *den syde* = tenzij.
(2) = vreugde.

Digitized by Google

II. Van het Hof van Gelderland aan den schout van Venlo.

1549—November 26.

Erbaer, guede vrundt, Wy hebben uwen bryeff in date van den XXIsten itziges maents ontfangen ende den inhalt allenthalven verstaen, vuegende u daerop to weten, dat ons verdunckt, dat men nit en sol konnen vernemen, wie dieghene geweest, die dat gewalt aen des pastoirs huys aengericht moegen hebben; laeten u daeromme weten, dat ghy den raedt aldaer aenseght, dat wy voir guedt aensien, dat sy aldaer publiceren laeten, dat dieghene, die weten, wie sullicx mach gedaen off oick die carmina und andere famose schrifften opgeslagen hebben, den raedt tzelve te kennen geven ende dat men denselven aenbrenger zekeren penninck geven sal; und indem oick yemants bevonden wurde des wetenschap gehadt ende tzelve verzwegen to hebben, dat dieselve gestraefft sal wordden gelick die aenrichters selffs; oick dat ghy alle die originaele opgeslagen schrifften ende carmina ons overseyndt sonder uuyt denselven eenige copien schryven te laeten ende, off ghy eenige copien wust, dieselve tot u neempt, opdat sy onder die gemeynte nit gestroeyt en wordden.

Daerbenevens dat ghy ons claerlicken overschrifft die redenen ende oirsaecken, waeromme der pastoir aldaer soe hart gehaet wordt, und den raedt aenseght, dat sy oer gemeynte behoeren daertoe to halden, dat sy sich mitt den itzigen pastoir dulden ende denselven behoirlick gehoer gheven ter tijt toe by geburlicher overicheyt daerinne anders geordineert wordt. Und soeverre den raede dunckt, datter billicke oirsaecken sijn, om wellicke aldaer een ander pastoir behoirt gestalt te wordden, sien voir guedt aen, dat sy den abt van Everbode mitt twee raedtzfrunden beschicken (1), hem die oirsaecken ontdecken und begheren, dat hy eenen anderen gueden pastoir ordinere ende daer schicke und, indem den geschickten raedtzfrunden eenige onbillicheyt bejegent, mach men ons sullicx aengheven. Und dat ghy ons aenstondt wederschrifft van tghene hierinne gedaen sal sijn, want wy der Majesteyt van der Coninghinne daeraff moeten adverteren. U dem

(1) = bezenden, dus: dat zij twee leden van den raad tot den abt zenden.

Digitized by Google

Almechtigen bevelende. Geschreven tot Arnhem den XXVIsten dach Novembris XV^c XLIX.

Cantzler etc.

III. Verzoekschrift van den pastoor van Venlo c. s. aan den Keizer (1).

Aen den Keyser

gheven te kennen in alder oetmoedt heer Benedictus van Erp, religieulx tot Everbode ende pastor der stadt Venlo in Uwen lande van Geldre, die prior ende convent van den Cruysbruederen van Ste Claes aldaer, de pater ende canonicken regulieren in de Weyde ende Mr. Jan van de Camp, Franchois Duysen, officiael, Gisbrecht Cocx, presbiteren, ende heer ende Mr. Thomas in den Winckel, doctor in de rechten, al woenende in de voirs. stadt Venlo,

hoe dat, al eest alsoe, dat zy supplianten hen hebben elck respective int zyne altijt wel ende eerlick, zonder jactantie gesproeken, nae hen vermoegen in huerluyder dienst ende officien nae d'ordonnantie ende statuten van onser moeder der heyliger kercke gereguleert ende hen daerinne gequeten, soe zy alderbest hebben cunnen oft moegen, ende den gemeynen volcke, besunder die voirs. pastoir ende Cruysbruederen, het woirdt Goids gepredickt ende geleert, soe zy hebben cunnen ende weeten te doene; ende hoewel — dese ende andere naevolgende redenen aengemerckt - nyemande en betaempde noch en waere geoirloeft noch gepermitteert den supplianten nae te roepen oft op hen oft huerluyder persoenen noch den geestelicken staet te diffameren noch daertegen ennige fameuse noch injurieuse libellen te scryven, te doen scryven noch te divulgeren in enniger manieren, mair hen daeraff te abstineren ende tot dyen oick van alle seditieuse woirden ende dyergelicken, daermede andere zouden moegen woirdden tot rebellie, qwaetwillicheyt, seditie oft quaet gevuelen van onsen heyligen kerstengeloeve geinciteert woirdden, desen nochtans nyet-

(1) Uit den inhoud van dit verzoekschrift en van de brieven sub II en IV blijkt, dat dit request tusschen 21 November en 7 December overgegeven is.

Digitized by Google

tegenstaende soe hebben diversche innegeseten der voirs. stadt hen nu onlancx gevoirdert ende noch daigelycx doen verscheyden injurieuse ende fameuse libellen te scryven oft doen scryven ende uuyt te geven ende in openbaere plaetse geset, als te weeten, onder danderen hebben zy opten XVIIden dach Octobris lestleden op de merct der voirs. stadt int oepenbair op de venster van den huyse Peeters Boenen, onderbourgemeister der voirs. stadt, gescreven zoe hiernae volght:

„Pastor lupus, mr. Jan Camp phariseus, mr. Franchois Duysen graculus, doctor van Gulick stultus".

Ende XXVI. derselver maent hebben zy des voirs. pastors ende mr. Jans gelassvensteren van huerluyder woenhuysen in stucken ende steenen daerduer gewoirpen ende op Alder Heyligen dach des nachs oick lestleden hebben zy op des heeren huys der voirs. stadt gestelt oft doen stellen in latijn gescreven hondert ende viertich versen oft metra, wesende seer fameus ende volle injurien ende dairmede sy de voirs. geestelicke persoenen hadden grootelick geinjurieert ende gediffameert, ende op Alder Zielen dach daernaestvolgende, oick des nachs, hebben zy twee fameuse brieven oft libellen, in duyest (1) gescreven, doen setten oft plecken den eenen op der Maesporten ende den anderen op de Gulicxsche porte, daermede zy nyet alleenlick den supplianten hadden ende hebben gediffameert, mair oick andere goede bourgers, die zy houden oft meynen dat noch by onsen heyligen ende kersteñgeloeve blyven ende den geestelicken staet ende den supplianten faveur draegen. Ende hiermede noch niet tevreden zijnde, voirderen hen daegelycx den supplianten achter strate, als zy uuyt hueren huysen comen oft ter kercke oft elders gaen, daer zy te doene hebben in hueren affairen, nae te roepen, denselven nominerende wolff ende dat men die soude in de Mase werpen oft op eenen ver (2) setten ende ter stadt uytgesselen ende meer andere dyergelicke injurieuse ende affdraegende woirden, die hier te lange waeren om te verhaelen ende oick zeer herdt zijn om te verdraegen, hoewel zy supplianten hebben paciencie gehadt, die hen oick beduchten, dat daeraff groot quaet ende inconvenient sal

(1) = duitsch d. i. de landstaal.
(2) = stier.

Digitized by Google

comen, besunder geconsidereert dat die voirs. ingeseten daermede ende anderss thoonen, dat zy nyet alleenlick der supplianten persoenen versmaeden ende contempneren, mair oick den geestelicken staet vilependeren ende, dat noch erger is, dat zy quaet gevuelen hebben van onsen heyligen kerstengeloeve, geconsidereert dat zy d'occasie van de voirs. injurieuse ende fameuse libellen ende woirden, by hen als voir ende anderss gescreven ende gesproeken, genomen hebben, gelijck zy oick seggen, mits dat die voirs. pastor heeft heer Henrick Camerlinck, die capellaen aldaer in de parochiekercke des voirs. pastors was, orloeff gegeven ende gelicencieert, gelijck hy oick wel behoirdde, gemerckt hy by zynen geestelicken richter ende inquisiteur van der heresie was ende heeft gesuspendeert geweest van zynen officie ende d'exercicie van dyen, soewel van zyner predickaige als anderss, die oick by den voirs. inquisiteur is bevonden ende by vonnisse vercleert geweest in veel ende meynichfuldige articulen van onsen heyligen kerstengeloeve gedoelt te hebben ende daeromme ende anderss oick by denselven vonnisse uuyter voirs. stadt ten euwigen daigen gebannen, gelijck d'acte daeraff zijnde nairder uuytwijst, hoewel nochtans dyen al nyettegenstaende die voirs. innegeseten hen voirderen denselven aldaer noch te onderhouden ende hem subministrerende zyne alimentatie, jae, dat noch meer is, vanteren zy hen, dat zy denselven capellaen sullen noch vier jairen lanck aldaer houden in spijt van allen dengenen, dyen leet is, alsoe ende anderss genoch thoonende, dat veel van hen zeer qualick gevuelen van onsen heyligen geloeve ende wairuuyt oick waire ende is geschapen een groote seditie ende commotie oft oploop te coemen, ten waire dat hierop in tijts woirdde versien, te meer geconsidereert dat die voirs. quaetwillige ende injuriateurs nyet en woirden van hueren delicten oft mesusen gepunieert noch gecorrigeert; biddende dairomme die voirs. supplianten in alder oetmoedt om oepene brieven onses genaidichsten heeren des Keysers, dairmede binnen der vurs. stadt Venlo ter puyen ende elders daer ende alsoe dat behoiren sal, woirdde by edicte openbairlyck verboden ende geinterdiceert een yegelyck van den voirs. innegeseten der stadt Venlo ende anderen dat sy hen verdraegen ende deporteren ennige fameuse oft injurieuse libellen te scryven oft te doen scryven, te publiceren, doen oft laeten publiceren oft oick den supplianten oft ennige van die

Digitized by Google

nae te roepen oft tegen hun oft huerluyder persoenen oft den geestelicken state ennige injurieuse oft diffamatoir woirden nae te seggen, te doen oft laeten naeseggen ende dat zy hen oick deporteren ende verdraegen den voirs. heer Henrick aldaer meer te onderhouden oft denselven ennich behulp oft subsidie van alimentatie noch anderss subministreren in enniger manieren op de verbuerte van lijff ende goedt, nemende ende stellende oick den supplianten in Uwer speciale protectie ende saulfvegarde oft anderss sulcke provisie als Uwer Majesteyt sal believen ten meesten prouffyte der supplianten te behoiren, dat zy met vreden zullen moegen leven ende huerluyder officie doen.

IV. Van den schout van Venlo aan het Hof van Gelderland.

1549 — December 7.

Eedele, eerentveste, hoochgeleerte, voersichtighe heeren, Soe my U. L. aen lesten gescreven hadden omme te laeten publiceren ende scherpe vorderinghe to doen om to moeghen weeten, wie sulcken brieven oft cartten opgeslaeghen mochten hebben, hebbe ick sulx in der kercken laeten roepen nae sulcker meyninghe, U. L. gescreven hadden (is oick noch eens voer geroepen), dan hebbe niet konnen gevreyssen (1) oft vernemen, datwelck der gansse raet wael by honnen eyden halden sullen niet to weeten noch ter tijt. Ende sobald die scriften afgetaeghen sijn worden, heft men se opt huys in eenen kast geslooten, vermeynende, off ergens wat uuytgebraeken hedde, soe die scryver oft opsleger daervan copien gehalden mochten hebben, toch allet niet vernomen. In den lesten, opgeslaegen den XIIII. Novembris, steet een wort *de hellebero, quem michi obiicitis;* daer weer wael suspity op gewest, soe in den iersten opgeslaeghen scryven een daermit beworpen wurdt, dan my dunct, dat der daer gheen weeten van heft, was oick in vier daegen in der stadt niet gewest. Ick solde wael geloeven, dattet leste to Luyck gemact sold sijn; het mocht oick een schalck als (2) gedoen.

Vorder als U. L. schryven van den pastoor etc., gheve ick

(1) = vernemen.
(2) = alles.

Digitized by Google

mynen heeren to kennen, diewijl pastoor .... ende wy vernomen vast to Luyck ende elders voergedraeghen sold hebben, hebben doe dat gericht mit den raet eenen brief gescreven aen den abt van Everboed, vruntlick van hem begherende, Sijn Werden desen pastoor ergent daer setten wolden, daer hy wael weer; want sy en verseegen sich niet voel vreedens hier mit hem ende de borgheren; ende sy sonden Otten, onsen ryenden baeden, daer, daer den abdt vorder mitten mondt to kennen (to geven), wes hy eertijts van pastoor gehoert mocht hebben. Heft die abdt ons geene antwort gescreven mit Otten, dan onse pastoor is koemen inde een brief bracht van den abdt, waerin der abt scrijft, woe sich pastoor verantworden will, ende sus en scrijft der abt niet voel meer, dan so my dunct, sold nu pastoor der wort tot Otten gesacht (1) gheen gestandt doen, doch licht niet voel aen. Doctor Stalberghen weet die wort wael, want sy hem ter antwort quaemen. Pastoor is tot Luyck gewest, als wy verstaen, by Heesio ende Pictavia (2) ind meer anderen, ende sijn sommige mit pastoor tot Bruesel gewest by die Majesteyt van de Coninginne, eene supplicatie overgegheven, waervan mijn heer die stathelder bevel kreghen sold hebben van Triecht hier tot Venloe te koemen omme die saeken to verhoeren. Soe Keys. Majesteyt nu noch vertuct heft, is mijn heer der stathelder noch niet hier gecomen. Wie en hebben nie scriften hier van mijn heer van Luyck, Heesio oft anderen kreghen van iemans confessien oft excessen: men mach sien, wat hy suppliciert heft. Wy hebbent noch al verborghen: die ge meinte niet en weet, hy gesuppliciert heft; besorgende, oft eenige onverlaeten sich hedden laeten mercken. Wy seggen den borgheren, woe hy om eenen capellaen gewest is (kan geenen crygen). Doch sall niet bewysen, eenich mins aen sijn persoen vinger heft begunnen to steeken.

Daer was eens eener, hadde hem wort gegheven; daerom moste derselve bervoet in lynnen cleede mit een geysel in sijn hant voert helge Sacrament om die kerck gaen; oeck noch een ander heymelick boete moeten doen, alsoe dat mij bedunct, pastoor

(1) Zie blz. 411.

(2) Theodoricus Hesius (van Heeze bij Eindhoven), vice-deken van het Luiksche kapittel, overleden 10 Mei 1555.

Guilielmus a Pictavia (Guillaume de Poictiers), archidiaconus Campiniae.

Digitized by Google

weenich oersaeken gehadt hedde to have (1) ietwes sich to beclaeghen. Het is waer, datter licht eenen steen doer sijn gelaes geworpen mach sijn: in gelyken is den burgermeister een heel gelaes uuytgeworpen ende anderen to stucken. Want men nu niet weet, wie sulcx gedaen heft, woe kan men dan sulx gestraeffen? Ende soe my bedonct, sold pastoor wael willen, ick mitten dienre alle nacht syne huys verwarten. Alle dinghen weeren hier guet, hedden eenen goeden cappelaen, daert volck af geleert mocht werden, want hier guet, eendrechtich volck, kristenvolck is, gern tot Goedes dienst gaende (dan soe sy seggen pastoor niet wael verstaen noch gehoeren en konnen, ende hy geenen capellaen en crijcht), grouwelt my, dat gemeyn volck al murmereren sall. Hy sal quelck eenen goeden capellaen konnen gecrygen, want hy en wold den anderen (nu eewech is) niet meer dan xx keysersgulden geven; des most hy sich selver voeden. Ende want hy niet meer geven wil, kan men dencken, wat luyd daerom dienen sullen, gelijck vorder onverstant tusschen den pastoor (2) sullen mijn heeren vernemen, als men die supplicatie crijcht.

Die opgeslaeghen scriften ende kartten sende ick sonder eenich copien oft scriften daervan gehalden oft gegeven, dan ick hoere, woe die duyetse materie tot Ruermond ergent geworpen, gevonden ende gelesen wordt. Diegeene nu, beruert in den scriften, sold sijn diegeene mit pastoor in syner vergaeringhen mit hem geraetslacht solden hebben, dan ick geloeve nae hoeren, der pater in der Weyden niet daervan weet.

Gebiedende heeren, U. L. mochten dencken, oft ick by hulpe sulx onverstans niet konde nederleggen: geven ick mynen heeren daerop to verstaen, want ick ietwes gerne doen wold, laeten sy sich duncken, seggende, ick profijt ende nutt van den geistelicken hebben sold, ende daer voel volcks is, sijn voel sinnen, kan een mins niet wael maeken, dat alle minschen behaegen mach. Gebiedende my hiermit mit aller myner macht aen myne heeren, begere niet voer quaet to nemen, ick myne antwort verhalden hebbe: is daerom verhalden, soe my heer Tomas, rentmeister,

---

(1) = ten hove.

(2) Hier zijn blijkbaar eenige woorden uitgevallen. De stijl van den schout is hier en daar tamelijk duister.

Digitized by Google

sacht, eene boede by hem koemen sold, wold ick mit den boede mynen heeren gescreven hebben. Bevelende myne heeren Godt almechtich to gespaeren tot gesontheit ende zalicheit mit alle kristen. Gescreven den sevenden Decembris anno 1549 by

Matthijs Haeghen,
scholth tot Venloe.

V. Die oirsaicken, wairumb die pastoir under der gemeynten gehaidt woerdt, folgen (1):

In den irsten doe hy hier bynnenkomen was, hefft hy ain den raidt begeirt uither der stadt guedere to vollenst sijnre pastoirsschappen to hebben, nyewerreltz van ennigen pastoren geschiet, der etliche mede schattingen in den vurlieden vier jaeren, alle jair X golde gulden, hebben moeten gheven, dairvan deser pastoir noch ter tijt haller off penninck gegeven hefft, dan gemeynlich in synen sermonen den burgeren vurhelt, wie hy eyn eerliche taeffell moet ind behoert to halden, dairmit ontdeckende syne groete ghiericheit.

Them anderen hefft hy eynen plomppen, onerfaren jongen priester, die uither scholen van Embrich gekomen, als wy verstaen quarti loci wesende ind seer kortz sijn misse gedaen hebbende, vur eynen cappellaen opgewoerppen ind alhier gebracht, die overall dat woerdt des Heeren niet verkundigen en konde. Woe derselve desen gueden luden in uren uithersten bygestaen ind ure sacramenten administriert hefft off doin hefft konnen, kan men bedencken.

Dairnae hefft der pastoir selffs aingefangen dat woerdt des Heeren to verkundigen, alsoe lange dat hy beklaichden hem den arbeit to sweerlichen fiell, ind van der aindere zyden die burger sachten, dat sy hem umb syner douver (2) stymmen wille niet verstaen koenden, wiewaell die kerckmeistere boven dem predich-

---

(1) Aan den rand staat: Overgelevert pridie Thome 1549 (20 December) by den scholtis ende een scepen van Venloo.

(2) dof.

Digitized by Google

stoil eyn verheemels hadden doin maicken, dat die resonantie sovoell te lichtlicher nederslaen zolde; oich is sijn Brabanssche spraick mit lattijn ondermynget, dat dairuyth die gemeynte hem niet verstaen kan.

Dairumb hefft der pastoir gefordert nae eynen cappellaen ind to Sievenhem (1) understanden eynen to erlangen, dan so derselvige to voell heysschende was, hefft hy hem verlaeten. So is hy by dem schoultz komen, oich dem burgermeister biddende, dat men oen doch heer Henrich Kemerlinck to eynen cappellaen wolde opbringen, datselvige hem aingelanght is woerden, ind bynnen Venloe gekomen, ever niet gerne hefft willen aingaen. Als nu der genante heer Henrich hier komen was ind der pastoir uither syner pastoirsschappen niet wieders jairlix koende gheven dan XV gulden Brabans vur cost ind loen, doe hefft men die ghylden dairtoe moeten vermogen, dat sy dem pastoir tot synen cappellaen, den hy behoirt to onderhalden, behulpelich hebben moeten wesen, dat nyewerrelts bynnen Venloe geschiet is, dan evenwaell die ghilden sich willichlich dairtoe ergheven ind dem last van den cappellaen uither gunsten hebben helpen dragen. Liever gesiehen weer woerden, hy gelijck synen vurseeten eynen gueden cappellaen op syne costen hedde gehalden.

Dairnae nu heer Henrich eyn wiell thijts alhier geweest is, is dem pastoir meer dan eyns affgefraicht overmits dem burgermeister in der tijt ind meer anderen, wie datt hem mit synen cappellaen gynge. Antwoerde der pastoir: seer wael, seggende hem van den almechtigen Gade toegeschickt weer. Sus hevet sich naderhant anders mit oen beyden begeven, uith wat oirsaicken unkundich.

Als nu der raith vernaemen van ure twistinge, hefft der raith dem genanten pastoir overmits Otten, der stat rydende baden, ontbaeden by oen to komen, die geschelen to verhoiren; hefft hy in antwort laeten weeten ind troetzlich entbaeden, off sy hem etwas woelden, muchten sy by hem komen, dan hy hedde eyn pair nyer schoen aingedaen, die hy alsoe woelde betreden, dat die stat van

(1) Sevenum.

Digitized by Google

Venloe ind idt gantze lant van Gelre dairvan zolde wagen, datselvige hy baven alle geloeflten vurs. vestlichen gehalden.

Dwiell nu voell claichten to Ludick ind anderswaer geschiet, die men den pastoir niet en verleet, dairdurch onwill ind verspreeck opten pastoir ergangen, dat meiste deyll by synen schulden, ind villicht noch langer gebueren mucht, doch niet gerne segen, dan gheyne middell noch wege bedencken konnen dan dat der pastoir van hynnen genaemen ind uns eyne friedsaem manne ind prelaet tougefueght werde, die eynen heeren tot synen cappellaen wie gewoentlichen halde, dairdurch die gemeynte ind wy allen nae Gades woirdt ind der hilger christlicker kirchen geleert ind in frieden muchten erhalden werden, want by des pastoirs huyden ja seggen off yemanden op to leggen weet hy des anders dages niet wes hy geredet hefft, als allet dem schoults ditselvige van hem erfaren is.

Dairumb der raith noch hinnen kortter thijt der stat vurs. rydende bade ain den abt van Everboden geferdicht mit schrifftlicher begerten beneven syne credentie ind montbaetschappe, dat men doch eynen anderen friedsamen heeren tot eynen pastoir woelde schicken, oich mede ther oirsaicken so die stat Venloe, die voll folcks is van alden ind jongen luyden, zieder Halfvasten vurlieden sonder capellaen geweest, oich noch is ind niet en versiet, dat deser pastoir ommermeer ennigen fromen, geleerden man tot synen cappellaen sall konnen opbringen; dat sijn W. L. wulden bedencken ind der ind meer onfrietsamer oirsaicken (halven) eynen anderen friedsamen, fromen heer tot eynen pastoir wulde oirdinieren ind uns oversenden, welcher eynen fromen cappellaen beneven hem underhielde, dairdurch die gemeynte (die ain hundert jaeren herwairts niet liefflicher mitten anderen geweest als sy nu is) voirtmeer in liefflicheit ind vruntschappen gehalden mucht werden; dairop der erwerdiger apt wenich vur antwort gegeven, dan mitten vurg. baden muntlichen ontbaden den pastoir mit etlichen hier to willen senden, die geschelen to verhoeren, dair allet forder niet aff komen is.

Alsdus is noch nae als vur idt bidden ind begeren, dwiell

Digitized by Google

Keys. Majesteyt meer ain eyner gemeynte (die Keys. Majesteyt doch insunders in eyndracht sien ind erhalden wille hebben) dan by eyner personen gelegen, dat men to underhaldong (van) eyndracht ind frieden dem obgemelten pastoir will van Venloe doin vertrecken ind eynen anderen fromen ind friedtsamen heeren tot eynen pastoir in syne plaetz opbringen, dairdurch die gemeynte in friedsamheit erhalden mach werden tot wailfairt, der zielen heyll ind zalicheit.

VI. Van het Hof van Gelderland aan den magistraat van Venlo.

1549—December 20.

Ersame, voirsichtige, besundere guede vrunde, Die scholtis aldaer mitt Peter Put, uwe medeschepen, sijn tegenwoerdelick voir ons erschenen, seggende van uwe Ers. uytgesant to sijn (woewael sy ons gheen credentie mitbracht), ende hebben ons overgelevert zeker schrifft by Uwer Ers. secretarium geschreven, aver nit onderteickent, inhaldende die oirsaecken waerumb die pastoir under der gemeynten gehaedt wordt, mitt aenhangende begherte, dat men pastoir van daer soll doen vertrecken und einen anderen in sijn plaetze opbrengen; daerenboven ons to kennen gegeven, wanneer sullicx niet geschege, dat to besorgen stonde, dat aldaer oploep und sonst onlust verrysen mucht, ons biddende onsen gueden raede oen mitt to deylen, woe sullicx in den besten vurgekommen mucht wordden; waerop wy voir guedt aengesien hebben aen uwe Ers. to schryven, dieselve adverterende, dat wy, tvurs. schrifft ons behandet durchsien ende gevisiteert hebbende, daerinne gheen oirsaecken noch redenen en vinden, durch wellicken yemandt, guedes ende gehoirsaemes gemoets zijnde, soude moegen beweght wordden den pastoir to haeten, voel weiniger hem daeromme van daer to doen trecken, twellick oick nit by ons is.

Ende aengaende onsen raedt, woe men sich best halden soll om allen oploep und ander onlust, soe verrysen muchten, to furkommen, bedunckt ons, datter gheen beter raedt is dan dat uwe Ers. alle vliet ende neersticheyt voirwenden mitt straffinge der boesen ende moetwilligen ende die gemeynte dermaeten regieren ende in

Digitized by Google

gehoirsaemheyt halden, dat sy sich schroemen und ontsien sich tot eenigen oploep to ergheven, twellick uwe Ers. wael moogen voir oogen hebben ende daerinne gheenen arbeyt spaeren, opdat, wanneer eenich oploep entstonde, twellick Keys. Majesteyt nit en soll ongestrafft laeten, sullicke straff mit privatie der stadt previlegien, correctie van den principaelen aenrichteren ende sonst als in sullicken fall to geschien pleght, sich nit en strecke soewael over den gueden als quaden. Twellick wy gueder meynonge nit en hebben konnen verhalden uwe Ers., dieselve den Almechtigen bevelende.

Geschreven tot Arnhem den XXsten dach Decembris XV^c XLIX.

Cantzler etc.

Aen die stadt Venloe.

Digitized by Google

Digitized by Google

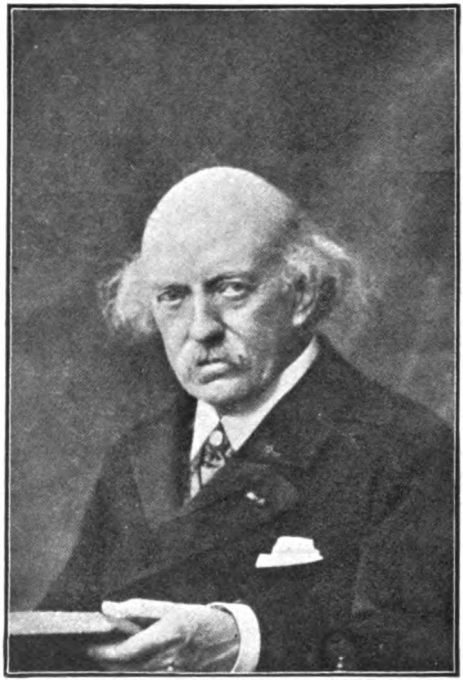

UNIV. OF MICH.

PETRUS PAULUS MARIA ALBERDINGK THYM

HOOGLEERAAR TE LEUVEN.

Digitized by Google

Dr PETRUS PAULUS MARIA ALBERDINGK THYM

HOOGLEERAAR TE LEUVEN.

Den 1sten Februari 1904 stierf in de gewezen Cisterciënser abdij van Vlierbeek, onder Kessel-Loo bij Leuven, Dr PETRUS PAULUS MARIA ALBERDINGK THYM, gewoon hoogleeraar aan de Faculteit van Wijsbegeerte en Letteren der Universiteit van Leuven, ridder der orden van Leopold en Gregorius den Groote, lid en oud voorzitter der koninklijke Vlaamsche Akademie, voorzitter van het genootschap *Met Tijd en Vlijt* enz. De afgestorvene werd te Amsterdam den 21en October 1827 uit een der aanzienlijkste en achtenswaardigste families dier stad geboren. Zijn oudere broeder, de waarlijk groote JOZEF ALBERT ALBERDINGK THYM, die ridder zonder vrees en zonder blaam, heeft in een zijner keurigste letterkundige familie-tafereeltjes het ouderlijke huishouden in alle kleuren en fleuren beschreven. Zijne lagere studies voltooide PETRUS PAULUS met schitterend gevolg aan het Gymnasium zijner geboorteplaats. Daarna plaatste hem zijn vader, een groot-handelaar, op zijn kantoor om zich even als zijn broeder JOZEF in den handel te bekwamen en aldus eenmaal zijne zaken over te nemen. PAULUS was er werkzaam tot op 22-jarigen leeftijd, doch met zoo weinig ijver en smaak, met zoo veel tegenzin en verstrooiing, dat zijn vader hem eindelijk toestond het *Athenaeum illustre* van Amsterdam te bezoeken.

In 1851 begaf hij zich naar de Universiteit van Utrecht; daar studeerde hij terzelfdertijd de geschiedenis, de letteren, de wiskunde en de natuurlijke wetenschappen en verwierf in korten tijd, *magna cum laude*, het diploma van doctor in de wiskunde en in de natuurlijke wetenschappen. In 1857 werd hij doctor in de wijsbegeerte en letteren door het uitgeven van

Digitized by Google

zijn akademisch proefschrift: *Iets over Magn. Aur. Cassiodorus, senator en zijne eeuw.*

Nu besloot de jonge geleerde zijne wetenschappelijke opvoeding te gaan voltooien in Duitschland en aldaar aan verschillende Universiteiten de lessen bij te wonen van de vorsten der historische wetenschap. Hij begaf zich dan eerst naar Bonn (1858), vervolgens naar Munchen en eindelijk (1859) naar Freiburg in Breisgau. Daar maakt hij kennis met den beroemden professor GFRÖRER. Deze geleerde had een beslissenden invloed op zijne historische roeping en richting. Onder diens leiding verkreeg ALBERDINGK die strenge methode, die scherpe critiek welke al zijne latere werken kenschetsten. Meester en leerling voelden zich spoedig zoo zeer tot elkander getrokken, dat zij weldra de innigste vriendschap sloten. Tusschen beiden bestond eene nauwe gemeenschap van gedachten, eene volkomen overeenstemmende opvatting der geschiedenis, eene bijna gelijkvormige beoordeeling der feiten. Het zal dus niemands verwondering baren dat onze PAUL de schier dweepzieke leerling is geworden van GFRÖRER en dat hij nooit opgehouden heeft in dezelfde richting te werken als zijn meester. Aan de nagedachtenis van GFRÖRER, zijn schoonvader, heeft hij dan ook een geschrift gewijd, getiteld: *De geschiedschrijver Gfrörer en zijne werken* (Haarlem, 1870).

Wij vinden bij beiden dezelfde eigenaardige methode in 't bestudeeren en 't behandelen der geschiedenis, dezelfde beginselen van geschiedkundige critiek, hetzelfde gebruik der bronnen, dezelfde manier van de geschiedkundige feiten te rangschikken, uit te leggen en te bewijzen, dezelfde verhevene gevoelens die den historieschrijver moeten bezielen. In 't bijzonder heeft ALBERDINGK altijd het groote voorschrift zijns meesters toegepast: *het ijverig en onpartijdig onderzoek der waarheid.* GFRÖRER vorderde niet alleen oprechte bedoelingen en volmaakte probiteit van den geschiedvorscher, maar ook absolute oprechtheid: de waarheid eenmaal ontdekt moet onbewimpeld en zonder voorbehoud worden openbaar gemaakt. Iedere wetenschap moet strekken tot verheerlijking Gods, die

Digitized by Google

de oorsprong is van alle waarheid; daarom is haar eerste plicht de waarheid te ontdekken en ze mede te deelen. Waarom zou de wetenschap ook vrezen de waarheid te verspreiden? De waarheid moet noodzakelijk de verheffing der Kerk tot uitwerking hebben, de Kerk behoeft niets dan de waarheid, men schaadt haar meer met de waarheid te verbergen of te verminken dan met ze in 't volle daglicht te plaatsen. Het is echter duidelijk, dat in dit onderzoek naar de waarheid de geschiedvorscher met omzichtigheid en doorzicht moet te werk gaan om het ware altijd te kunnen onderscheiden van wat er slechts den schijn van heeft.

Men zegge niet dat deze beschouwingen uit zich zelf zonneklaar zijn, dat het derhalve overbodig en zelfs eenigszins naïef is er op aan te dringen. Integendeel: 't is immers van het grootste gewicht niet uit het oog te verliezen, dat men in dien tijd slechts bij uitzondering historische navorschingen deed met de onpartijdigheid door GFRÖRER vereischt, — dat er zelfs bij anders welmeenende geschiedschrijvers overgeërfde vooroordeelen heerschten ten opzichte der Katholieke Kerk. Ja niet zonder grond heeft de graaf DE MAISTRE gezegd, dat de geschiedenis een ware samenzwering was geworden tegen de waarheid.

In zijn vaderland teruggekeerd vatte PAUL ALBERDINGK THIJM het grootsche plan op eene Geschiedenis der Kerk in de Nederlanden te schrijven, die te gelijkertijd de Geschiedenis der Nederlandsche beschaving moest worden. Hij nam zich voor dit ontwerp uit te voeren door het samenstellen van eene reeks monographiën, waarvan ieder zou gewijd worden aan een historischen persoon, vertegenwoordiger van den tijd waarin hij leefde, en om welken zich de voornaamste gebeurtenissen en feiten, als om hun gemeenschappelijk middenpunt zouden groepeeren. Op deze wijze zou men de geschiedenis der Kerk van eeuw tot eeuw zich zien ontwikkelen en daardoor zelf de verklaring bezitten der geheele geschiedenis van de volkeren waaraan zij het zaligend en beschavend geloof verkondigd heeft. Dat opzet was zoo grootsch, dat men zich

Digitized by Google

met recht heeft afgevraagd of de krachten des nog jeugdigen schrijvers wel opgewasschen waren tegen de zwaarte van die opgenomen taak.

Het uitgangspunt zijner geschiedbeschouwing was de vestiging der Kerk in onze gewesten. Deze groote gebeurtenis levert het onderwerp van het 1ste deel zijner geschiedenis: *H. Willebrordus, apostel der Nederlanden.* Dit is geen bloote levensbeschrijving in den gewonen zin des woords, nog minder het Leven van een Heilige, geschreven met het doel om den lezer te stichten. Hij schenkt ons hier een tafereel van den strijd, dien Willebrordus moest leveren, niet alleen tegen de ongeloovigen, aan wie hij 't Evangelie ging prediken in Friesland en langs de kusten der Noordzee, maar van den strijd ook tegen de heerschzuchtige politiek der christen vorsten van het Frankische hof. Deze, door staatkundige belangen gedreven, werkten den Anglosaksischen volksprediker tegen, zoodra zij bemerkten dat hij niet eene franco-christelijke leer, maar een Evangelie en een eeredienst verkondigde, die in 't Rome der Pausen het middenpunt erkenden der algemeene Christelijke welvaart en beschaving. De strijd onzer eerste geloofsverkondigers tegen de heerschzucht van het wereldlijk element in de Kerk is een der hoofdgedachten van dit werk. Of de combinatiegeest van den pragmatischen geschiedschrijver wel altijd even juist was, is eene vraag, die wij hier niet hebben te beslissen.

Hetzelfde geldt voor het 2de deel zijner Geschiedenis der Kerk in de Nederlanden: *Karel de Groote en zijne eeuw* 741—814. Dit werk munt even als het vorige uit door het omstandig onderzoek en het scherpzinnig gebruik der bekende bronnen; het overtreft echter het vorige doordien de schrijver zich hier minder stout toont in zijne combineringen en wat meer omzichtig is in zijne gevolgtrekkingen. Jammer dat de geleerde schrijver zijne Geschiedenis der Nederlandsche Kerk niet heeft voortgezet. Dit zal wel — behalve aan de overtuiging dat zijn onderneming een zeer zware was — te wijten zijn aan zijne benoeming tot hoogleeraar te Leuven. Daar opende

Digitized by Google

zich voor hem eene geheel nieuwe werkkring. Doch laten wij de gebeurtenissen niet vooruitloopen.

Toen hij zijne studies in Duitschland voltooid had vestigde hij zich eerst te Roermond, vervolgens te Leuven en werd hij in 1864 benoemd tot leeraar in de Middeleeuwsche Geschiedenis aan de Hoogere Burgerschool en het Atheneum te Maastricht. Hier werd hij lid van het toen pas opgericht *Historisch Genootschap*. In het V^e^ deel (jaargang 1868) der *Publications* verscheen van zijne hand eene studie over TILLY: *Tilly dans la Guerre de Trente ans par le Dr Onno Klopp*. Daarin wordt op het voetspoor van den genialen Duitschen geschiedschrijver ONNO KLOPP, de groote TILLY in zijn waar daglicht gesteld. De roem van GUSTAAF ADOLF, den zoogenaamden arm der Duitsche vrijheid en voorvechter der Evangelische waarheid, verbleekt bij een nauwkeurig onderzoek zijner daden; ook WALLENSTEIN, de Keizerlijke veldmaarschalk, de katholieke tegenstander van den Koning van Zweden, geraakt op den achtergrond, terwijl de lang gesmade, overal en in alles ridderlijke TILLY steeds boven allen uitschittert met den levendigsten glans.

Nog leeraar te Maastricht, schreef hij zijne *Schets der algemeene geschiedenis, voor scholen systematisch bewerkt.* (Amsterdam 1870).

Lang echter mochten wij onzen geleerde niet in ons midden bezitten. In 1870 reeds werd hij door de Belgische bisschoppen benoemd tot professor der Geschiedenis en Nederlandsche letterkunde aan de Leuvensche *Alma Mater*. Daar zou hij voortaan zijne verdere levensdagen slijten en zijne werkzaamheden met verdubbelden ijver voortzetten Maar nu werkte hij meer bepaaldelijk op het gebied der letterkundige geschiedenis en gaf talrijke en niet onverdienstelijke litterarische werken uit. Een dezer verdient hier meer in 't bijzonder te worden aangehaald. Het is *De vroolijke Historie van Ph. van Marnix, heer van Ste. Aldegonde, en zijne vrienden.* In 1874 schreef het genootschap *De Olijftak* te Antwerpen een prijsvraag uit betrekkelijk PHILIPS VAN MARNIX. Van de 14 mededingers behaalde

Digitized by Google

J. VAN DER HAVE, den eersten prijs. ALBERDINGK bespreekt dit werk in de Dietsche Warande, nieuwe reeks, 1ste deel, 1876, bladz. 166 en volg. Hij verwijt aan den schrijver, niet met historische eerlijkheid te hebben gewerkt, vele belangrijke bijzonderheden, waardoor 's mans karakter in een geheel ander daglicht wordt gesteld, te hebben weggelaten, uit de geschiedkundige bronnen slechts datgene, wat MARNIX kon verheerlijken, te hebben overgenomen en alles wat ook maar eenigszins in staat was de glorieglans van zijn held te bevlekken, met de grootste zorg te hebben verzwegen. Deze recensie werd door de Noord- en Zuid-Nederlandsche geleerden met belangstelling gelezen en zijne politieke vrienden, vooral de leden van het nieuw opgericht Davidsfonds, wendden zich tot hem met het verzoek hetzelfde onderwerp voor hunne lezers te behandelen (1). Zijn boek zou het tegenstuk en de tuchtiging vormen van VAN DER HAVE'S lofwerk. ALBERDINGK aanvaardde deze moeielijke taak en weldra verscheen het bovengenoemd werk: *De vroolijke Historie van Ph. van Marnix, heer van Ste. Aldegonde en zijne vrienden.* Een zedeschets aan al zijne bewonderaars opgedragen. Leuven 1876. Hier wordt den lezers de keerzijde der medaille aangeboden, waarvan de lofredenaar ons slechts de schoone zijde toonde. Daarvandaan dat de toon van het boek dan eens vroolijk en schertsend, dan eens spottend en schimpend, dan weer welsprekend en verontwaardigd is. Met deze „vroolijke historie" eene zedeschets te noemen aan al zijne bewonderaars opgedragen, laat de schrijver klaar en duidelijk gevoelen wat hij in hoofdzaak dacht over den treurigen held en zijne dolle bewonderaars de Belgische

(1) In 't voorbijgaan teeken ik hier aan, dat Dr PAUL ALBERDINGK THYM in 1875 de *eerste* voorzitter geweest is van 't hoofdbestuur van het toen opgerichte *Davidsfonds*, in 't leven geroepen op de stem van FRANS DE POTTER en gesteund door de studenten der Leuvensche Hoogerschool. Ook is hij, na de oprichting door Prof. DAVID, van het letterkundig genootschap „*Tijd en Vlijt*" en als opvolger van den Maastrichtenaar P. WILLEMS, de derde voorzitter geweest van dat genootschap.

Digitized by Google

liberalen. Toch kan men niet zeggen, dat humoristische schrijfwijze de sterke kant is van P. ALBERDINGK's talent.

Als hoogleeraar te Leuven schreef hij nog *Iets over vroegere vlaamsche kunst en nijverheid* (Leuven 1876), verder *Spiegel van Nederlandsche Letteren, bijzonder bestemd voor Belgische scholen*, (ibid. 1877), en — een zijner verdienstelijke werken — *De Gestichten van Liefdadigheid in België, van Karel den Groote tot aan de XVIe eeuw*, dat bekroond werd door de Koninklijke Belgische Akademie en vertaald in het Duitsch.

Ontelbaar zijn de tijdschriften, de dagbladen zelfs waarin hij het resultaat zijner studiën en zijner navorschingen openbaar maakte (1). Sedert 1887 was hij hoofdredacteur der *Dietsche Warande*, tijdschrift door zijn meer genialen broeder JOZEF in 1855 gesticht, en sinds 1900 met *Het Belfort* samengesmolten. De groote theologische encyclopedie *Kirchenlexicon von Weltzer und Welte*, Freiburg, Heder, 1880—1898, telde hem onder hare medewerkers. Zijne grondige wetenschap en uitgestrekte geleerdheid werden alom erkend. Hij was ook lid van een groot getal geleerde genootschappen die er prijs op stelden hem in hun kring te mogen ontvangen.

Wij noemen slechts de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, het Görresgesellschaft, het Historisch Genootschap van Utrecht, de Société Historique et Archéologique du Limbourg, het provinciaal Genootschap „Limburg" enz. enz. Hij was ook een der eerste leden, en in 1898 bestuurder der Koninklijke Vlaamsche Akademie, voorzitter van het studenten genootschap „Met Tijd en Vlijt" en der Zuid-Nederlandsche Maatschappij van taalkunde. Pius IX benoemde hem in 1870 tot ridder der orde van den H. Gregorius den Groote en eenigen tijd later schonk hem de Koning der Belgen het ridderkruis der Leopoldsorde.

---

(1) Daar een zooveel mogelijk volledige lijst zijner talrijke geschriften in vele Noord- en Zuid-Nederlandsche tijdschriften verscheen, achten wij het onnoodig ze hier te vermelden. Men kan o. a. raadplegen: *Revue bibliographique belge*, 31 Maart 1904, bladz. XXI; *Annuaire de l'Université Catholique de Louvain*, 1905, bladz. XLII—XLVII.

Digitized by Google

Zijne onverzadelijke werkzaamheid hield slechts met den dood op. Zijne laatste krachten besteedde hij aan de studie en aan het lezen der jongste letterkundige geschriften. Hij bereidde zich zelfs nog voor op de onderwerpen die hij na zijne genezing voor zijne leerlingen zou behandelen. Deze genezing, helaas! zou niet plaats hebben. De Meester der natuur had er anders over beschikt: de onvermoeide werker en voorbeeldige christen werd aan de liefde zijner echtgenoote en dochter, aan de genegenheid zijner medeleeraren en leerlingen ontrukt den 1 Januari 1904. Een eerste lijkrede werd uitgesproken aan het sterfhuis in naam der Universiteit door kanunnik Sencie, president van het Pauscollege, en een tweede den 17 Maart daaropvolgende door zijn vriend C. P. F. LECOUTERE, professor aan de Faculteit der Wijsbegeerte en Letteren, in de zaal der Promoties.

Pauset in Pace. Amen.

EMAEL. EDM. VAN WINTERSHOVEN,
PASTOOR.

Digitized by Google

MISCELLANEA

DOOR

J. K.

Copia (1) Separationis Ecclesiae de Schinne et de Valckenborgh.

CAPELLA oppidi de Valckenborgh a Matrice sua Ecclesia in Schinne ad Golam, Patronatus Ecclesiae Mersensis separatur et IN PAROCHIAM erigitur. Anno 1281.

In Nomine Domini : Amen : Universis praesentes Litteras inspecturis Jacobus Dominus de Moylant Dei gratia *Leodiensis Archidiaconus* Commissarius ad infrascripta specialiter deputatus a Reverendo in Christo patre, ac Domino *Adulpho* eâdem gratiâ Leodiensi Episcopo salutem in Domino sempiternam. Noverit Universitas vestra, quod exposito dudum bonae memoriae Domino Otthoni de Juliaco loci subscripti archidiacono pro *Ecclesia*, seu *Capella* de Valckenborgh, filia matricis Ecclesiae de Schinne ab ipsa matrice Ecclesiâ multum distabat, et quod via per quam ibatur et itur de unâ ad aliam montosa esset, et gravis hijemali

---

(1) Wijlen J. Habets was van meening, dat de oorspronkelijke oorkonde in het kerkarchief te Schin op Geul berustte. Dat dit niet waar is, bewijzen *a)* het stuk is geschreven op papier en niet op perkament; *b)* het onderschrift: copia collata concordat cum suo originali quod attestor Aegidius Roijen, pastor in Schinne ad Golam. (Aegidius Roijen was pastoor te Schin op Geul 16 Juni 1735—11 Januari 1746).

Daar de copie van Schin op Geul op meerdere plaatsen, van die van Valkenburg verschilt (deze laatste, waarin zeer vele schrijffouten voorkomen, verscheen in een vroegeren jaargang der Publications), hebben wij gemeend die van Schin in haar geheel, met noten voorzien, nog eens te kunnen publiceeren. Den Zeer Eerw. Heer Pastoor van Schin voor zijn vriendelijke hulp, bij dezen, onzen hartelijken dank.

Digitized by Google

tempore, et lubrica, et lutuosa, ita quod Plebanus ipsius Ecclesiae de Schinne, qui usque tunc dictas Ecclesiam et Capellam officiare consueverat, propter locorum distantiam saepe promptus haberi non poterat ad utrasque sicut expediebat officiandum, et quod ex hoc frequenter defectus plures in divinis officijs, et Ecclesiasticis Sacramentis Parochianis dicti loci de Valckenborgh provenerant, et etiam pericula, *quod est gravius, animarum*, et quod proventus et redditus utrique dictarum *Ecclesiarum deputati* sufficiebant ad habendum in utraque ipsarum proprium sacerdotem, praefatus Archidiaconus ex officij sui debito inquisito diligenter de praemissis, ad preces et instantiam Domini de Valckenborgh, qui tunc erat pro tempore, accedente ad id consensu Praepositi de Meerssen, Patroni (1), ut dicebatur, dictarum Ecclesiarum, ac investiti earumdem, statuit, et ordinavit de dictarum Ecclesiae et capellae separatione in hunc modum et sub infrascripta forma verborum.

Universis praesentes litteras inspecturis Otto de Juliaco Dei gratia Leodiensis Archidiaconus salutem in Domino sempiternam: Universitati vestrae tenore praesentium innotescat, quod cum Ecclesia, seu Capella de Valckenborgh, filia Matricis Ecclesiae de Schinne ab ipsa Matrice Ecclesia multum distet, viasque per quam itur de una Ecclesia ad aliam sit montosa, et gravis, lutosaque et lubrica tempore hijemali, ita quod Plebanus istius Ecclesiae de Schinne, qui dictas Ecclesiam, et Capellam officiare consuevit, propter locorum distantiam saepe promptus, ut expedit, haberi non possit, utrasque, sicut necesse est, ad officiandum, ex quibus frequenter defectus plures in divinis officijs et etiam Ecclesiasticis Sacramentis Parochianis dicti loci de Valckenborgh, juxta quod convenit impendere, proveniunt, et etiam multa pericula, quod est gravius, animarum, proventusque ac redditus utrique praedictarum Ecclesiarum deputati congrue sufficiant ad habendum in utraque dictarum Ecclesiae, et capellae per se proprium sacerdotem, prout a Nobili Viro W: (2) Domino de Valckenborgh et etiam ab alijs fide dignis saepius nobis extitit intimatum, supplicantibus, ut

---

(1) Henricus II^{lus} Episcopus Leodiensis annectit et unit Ecclesiae B^{ti} Remigii Personatus Ecclesiarum Marnsae, Clummae, Schinnae, Hulsbergae et Littae anno 1147 Zie Ernst. Codex Diplomaticus Valkenburgensis bldz. 4.

(2) Klaarblijkelijk Waleram II bijgenaamd „de rosse".

Digitized by Google

super his apponere dignaremur consilium opportunum, Nos ex officio nostro, veritate prius super praemissis inquisita, statum dictarum Ecclesiarum nostri Archidiaconatus intendentes in melius, prout ad nos pertinet, reformare et praedictis periculis obviare, ad preces dicti W: Dn̄i de Valckenborgh, et tam de consensu Abrahae Praepositi de Meerssen, Patroni, ut dicitur, dictarum Ecclesiarum, quam Gerardi investiti earumdem, bonorum, et peritorum usi consilio, quantum in nobis est, ordinamus et ordinando permittimus, ut dicta Ecclesia, seu Capella de Valckenborgh de caetero in perpetuum Baptisterium, sepulturam, chrisma, oleum sacrum, oleum infirmorum, et etiam suum proprium sacerdotem, habeat, qui ibidem residentiam faciet personalem, et divina celebret in eadem, et populo oppidi de Valckenborgh omnia Ecclesiastica exhibeat Sacramenta, qui ibit ad Capitula et Consilia (1) et omnia alia faciet, quae sollicitudo ipsius Ecclesiae de Valckenborgh, quam pro parochiali habendam de caetero per presentes decernimus, exigit et requirit, salvo jure matricularij et luminaris ipsius matricis Ecclesiae de Schinne antedictae, qui sacerdos dictae Ecclesiae seu Capellae de Valckenborgh per nos admissus ad eandem in bonis et redditibus a Domino W: de Valckenborgh, atque antecessoribus ejusdem collatis dictae Ecclesiae, seu Capellae de Valckenborgh, annuatim septem marchas Leodienses tantum, et quartam partem oblationum et legatorum omnium Ecclesiae, seu Capellae praedictae, et etiam quartam partem oblationum, et non legatorum hospitalis dicti loci percipiet, et habebit, quibus perceptis volumus eundem sacerdotem esse contentum: legata autem dicti hospitalis ipsi hospitali totaliter cedent, et in usus piorum de bonorum consilio convertentur: aliae vero tres partes oblationum et legatorum dictae Ecclesiae seu Capellae de Valckenborgh una cum tribus (2) oblationum et non legatorum hospitalis de Valckenborgh ante dicti cedent in usus, et commoditatem trium capellanorum, quorum unus omni die in Castro missam celebrabit et alius in dicto hospitali, et tertius ad altare Sancti Georgij, situm in dicta Ecclesia, seu Capella de Valckenborgh, hoc adjecto quod ipsi tres Capellani interesse debebunt et tenebuntur in dicta Ecclesia, seu Capella de

(1) De tekst heeft consilia, moet echter ongetwijfeld concilia zijn.
(2) Tribus, i. e. tribus partibus.

Digitized by Google

Valckenborgh singulis diebus cum sacerdote ibidem celebrante in missa majori, et horis canonicis, et eidem sacerdoti subvenient circa necessaria dictae Ecclesiae seu Capellae cum fuerit opportunum, nec volumus, quod praedictus sacerdos Ecclesiae praedictae seu capellae de Valckenborgh, seu Capellani praedicti supra memoratis altaribus deservientes, super majoratione sive augmentatione Beneficiorum suorum suum Patronum impetant aut molestent, aut parochiani dicti oppidi de Valckenborgh tectum Ecclesiae suae seu Capellae, librum missalem, majorem campanam, vel aliquod aliud jus ab eodem exigant aut requirant, quae ratione juris Patronatus et majoris decimae debentur matricibus Ecclesijs non Capellis: item ordinamus, quod investitus dictae matricis Ecclesiae de Schinne sacerdotem perpetuum ad dictam Ecclesiam seu Capellam de Valckenborgh quotiescumque vacaverit, seu carebit sacerdote, nobis praesentabit instituendum in eadem: Dictus vero Dominus de Valckenborgh, reliquos tres Capellanos modo praedicto in dictis locis divina celebrantes nobis etiam constituendos praesentabit: in quorum testimonium, perpetuam firmitatem ad preces, mandatum et consensum dictorum Domini de Valckenborgh, Abrahae Praepositi de Meerssen, et Gerardi investiti de Schinne praesentem ordinationem sigilli nostri ad causas munimine fecimus roborari: et Nos praedicti W: Dominus de Valckenborgh, Abraham Praepositus de Meerssen et Gerhardus investitus Ecclesiae de Schinne in signum et testimonium consensum praedictis adhibentes, sigilla nostra prasentibus litteris duximus apponenda: Datum anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo primo in vigilia Beati Nicholaij: Cumque postmodum praefatus Dominus Episcopus ex parte Nobilis viri Reijnoldi Domini de Monjouwe et de Valckenborgh (1), et Wilhelmi Plebani seu Rectoris ejusdem loci de Valckenborgh, requisitus exstitisset, quatenus, cum ordinatio praedicti Archidiaconi in omnibus secundum sui formam et tenorem fuisset a longis retro temporibus observata, eo excepto, quod Ecclesia seu Capella de Valckenborgh sacram baptismalis (2) fontem non habuerat nec habebat, sicque ab ipsius ordinationis tempore

(1) Reinold of Reinald, zoon van Walram II volgde zijn broeder Dirk II, die kinderloos stierf, in 1305 als heer van Valkenburg op. In 1306 als heer van Montjoie en van Butgenbach.

(2) De tekst heeft „baptismalis" moet zijn „baptismatis".

Digitized by Google

citra parvuli deferri consueverunt ad dictam matricem Ecclesiam baptizandi sicut prius, ipsa ordinatione non obstante, ex quo pluries accidit, quod hujusmodi parvuli propter loci distantiam et viae discrimen decesserunt minime baptizati, concedere et permittere ac etiam ordinare dignaretur, quod in ipsa Ecclesia de Valckenborgh ad evitanda hujusmodi pericula fontes construerentur baptismales, in quibus parvuli dicti loci baptizarentur, praefatus Dominus Episcopus alijs suis et Ecclesiae Leodiensis negotijs arduis occupatus Nobis in praemissis et ea tangentibus vices suas commisit in haec verba: Adulphus Dei gratia Episcopus Venerabili viro nobis in Christo dilecto Domino Jacobo de Moijlant eadem gratia Leodiensi Archidiacono, sinceram in Domino salutem. Ex parte nobilis viri Domini Reynoldi Domini de Monjowe et de Valckenborgh, nostri fidelis et dilecti consanguinei (1) nuper nobis extitit intimatum, quod Ecclesia parochialis de Schinne nostrae diocesis, quae est mater seu matrix Ecclesia Capellae Beati Nicolai, sitae in villa de Valckenborgh in tanta distantia remota est ab ejus appenditio seu filia, videlicet Capella praedicta, ubi tam ipse Dominus Reynoldus, quam suorum copiosa multitudo subditorum commorantes et ibidem sacrum fontem baptismatis non habentes, propter viarum discrimina et guerrarum (2), quibus saepius involvuntur, pericula, suos liberos ad recipiendum sacrum baptisma ad Ecclesiam de Schinne, matricem dictae Capellae et villae de Valckenborgh, secure deferre seu deferri facere verentur, et nequeunt, ut deceret, ita quod ob hujusmodi defectum utriusque sexus pueri seu infantes interdum morte praeventi aut oblivioni traditi parentum negligentia aut remissione vel alias diversimode minime baptizentur, quod est in detrimentum animarum, corporum et christianae religionis dispendium et gravamen:

---

(1) In dit tweede gedeelte is deze „Adolphus Dei Gratia Episcopus" Adolf II van der Marck, Prins-Bisschop van Luik 1313—1344 (3 Nov.). Hij was de zoon van Erard Graaf van der Marck en van Ermingardis van Limburg. Reinold, zoon van Walram II, heer van Valkenburg 1305—1332 was gehuwd met Maria van Bautershem (in Brabant). Waarvandaan zij nu consanguinei waren, is mij niet bekend. Het „fidelis", doelt zeker op den bijstand welken Reinold van Valkenburg den Prinsbisschop verleende tegen de factie der Awans.

(2) In het afschrift, in de pastorie te Valkenburg berustend, staat „giberrum" dat zeker een schrijffout is.

Digitized by Google

Quapropter idem Dominus Reynoldus nobis pro se et suis subditis praesentibus et futuris humiliter supplicavit, quatenus sibi de congruo circa praemissa remedio, prout ad nostrum spectat officium, subvenire dignaremur. Nos igitur tanquam juris consonae supplicationi ejus, quem in visceribus gerimus caritatis favorabiliter inclinati, praemissis periculis obviare cupientes, de vestra discretione plene confisi, cum circa hoc personaliter intendere nequeamus ad ipsius supplicantis instantiam et rogatum, ob augmentum catholicae fidei vobis authoritate ordinaria tenore praesentium committimus et mandamus, quatenus vocatis evocandis habitoque consilio et consensu investiti dictae Ecclesiae de Schinne pro se et suis successoribus investitis inibi in futurum decernatis, faciatis et statuatis, quod ad laudem divini nominis et honoris, saluti animarum supplicantis et suorum subditorum praedictorum videbitis salubriter expedire, committentes vobis in his et ea tangentibus vices nostras, contradictores et rebelles, si qui fuerint, eadem authoritate per censuram Ecclesiasticam compescentes: Datum sub sigillo nostro ad causas in testimonium veritatis anno Domini millesimo trecentesimo decimo nono feria secunda post festum Sacramenti: Comparentibus igitur in nostra virtute, et ratione praedictae commissionis praesentia religioso viro Fratre Hugone Praeposito de Meerssen dictae Dioecesis, ordinis Sancti Benedicti Patrono dictae Ecclesiae de Schinne et Nicolao ejusdem Ecclesiae de Schinne investito ex una parte, et Wilhelmo Plebano seu Rectore Ecclesiae seu Capellae de Valckenborgh praedicto ex altera, praefatus Wilhelmus nomine suo, capellae praedictae et parochianorum ipsius nobis iterum humillime supplicavit, quatenus jure Matricis Ecclesiae salvo, authoritate praedicti Domini Episcopi nobis in hac parte commissa statueremus et ordinaremus praedictos fontes baptismales in Ecclesia praedicta seu Capella de Valckenborgh ut praedictum est, construi posse ac debere, Nos vero citatis publice in Ecclesijs praedictis de Schinne et de Valckenborgh omnibus illis, qui sua super praemissis dicerent, aut crederent interesse, ut ad certas diem et horam coram nobis Leodij, compararent dicturi, de jure suo, si quod haberent in praemissis et oppositurí se, si sua interessent, nemineque ex ipsis sic citatis comparente, qui se praemissis vellet opponere, de Venerabilis et discreti viri Domini Porchevalli eadem gratia Archidiaconi dicti

Digitized by Google

.oci et Praepositi, investiti et Plebani praedictorum voluntate et consensu, authoritate dicti Domini Episcopi statuimus et ordinamus, quod praedicta memorati quondam Domini Ottonis Archidiaconi praedecessoris ejusdem Domini Porchevalli ordinatio, quam laudamus, ratificamus, et approbamus secundum sui formam et tenorem, tam quoad fontes baptismales, quam quoad alia omnia et singula contenta in eadem ex nunc perpetuis temporibus firmiter, et inviolabiliter observetur, hoc salvo et eidem ordinationi adjecto, quod dictus Plebanus seu Rector Ecclesiae de Valckenborgh in perpetuum investito Ecclesiae de Schinne, qui est et erit pro tempore, sex solidos monetae Leodiensis videlicet uno grosso Turonensi Regis Franciae bono et legali pro octo denarijs computato de bonis Ecclesiae praedictae de Valckenborgh in signum subjectionis et honoris ac recompensationis juris ipsius, pro media parte in festo Nativitatis Beati Joannis Baptistae, et pro alia parte media in festo Nativitatis Domini singulis annis exsolvet: item solvet idem Plebanus de Valckenborgh de bonis Ecclesiae ejusdem mediam partem Cathedratici et obsonij debitorum ab ipsa matrice Ecclesia praedicta, ipsumque investitum matricis Ecclesiae, super ipsa media parte dictorum obsonij et Cathedratici, quotiens fuerit exsolvendum, servabit indemnem: Item solvet idem Plebanus pro dicto investito matricis Ecclesiae mediam partem ratae seu partis dictum investitum contingentis quarumcumque subventionum Dominis Episcopo Leodiensi vel loci Archidiacono faciendarum in posterum sive concedendarum per fratres consilij, in quo praedicta Ecclesia consistit: in quorum testimonium sigillum nostrum proprium una cum sigillo Domini Porchevalli Archidiaconi, Reynoldi Domini de Valckenborgh, Hugonis Praepositi de Meerssen, et Nicolai investiti de Schinne praedictorum praesentibus litteris est appensum: Et nos Porchevallus Dei gratia Leodiensis et dicti loci Archidiaconus, Reijnoldus Dominus de Monjowe et de Valckenborgh, Hugo Praepositus de Meerssen et Nicholaus investitus de Schinne supradicti recognoscentes praemissa omnia et singula, prout superius sunt expressa vera esse, et de nostris voluntate et consensu expressis esse facta, sigilla nostra una cum sigillo dicti Domini Jacobi praesentibus litteris ex certa scientia jussimus appendi in testimonium veritatis:

Datum Anno Domini millesimo tricentesimo decimo nono pro-

Digitized by Google

xima tertia feria ante festum Nativitatis Beati Joannis Baptistae (1) (: signatum erat :) Rolandus Hoen, quoad copiam litterarum praescriptarum facta collatione diligenti ad easdem (: et inferius habebatur, uti sequitur :). Et quia literae Domini Jacobi de Moijlant Dei gratia Leodiensis Archidiaconi commissarij felicis recordationis Reverendi in Christo Patris et Domini Domini Adulphi Leodiensis Episcopi, quarum copia de verbo ad verbum praescribitur in praesentia mei, Rolandi dicti Hoen.

Clerici Leodiensis Diocesis publici apostolica et imperiali authoritate et Curiae Leodiensis Notarij, necnon Curiae venerabilis viri Domini Archidiaconi Hasbamae in Ecclesia Leodiensi ordinarij ac Notarij ac testium subscriptorum per Dominum Joannem, modernum Rectorem seu investitum Ecclesia de Schinne, qui easdem per me copiari et transumi petijt, in Curia ipsius Domini Archidiaconi Hasbamae exhibitae sunt, illasque sanas et integras, non cancellatas, non abolitas nec abrasas aut in aliqua sui parte suspectas, uti mihi videbatur, sigillisque illorum, qui in eisdem nominantur, dempto sigillo Domini Porchevalli inibi nominati, de cera veteri sigillatas vidi, inspexi, et palpavi: idcirco ad petitionem dicti Domini Johannis veram copiam praedictarum litterarum praescriptam manu alterius fideliter scriptam, facta prius per me in praesentia testium subscriptorum ad litteras originales praetactas collatione diligenti signo meo minuto signavi, et hic me propria manu subscribens in veritatis testimonium praemissorum signum meum solitum et consuetum huic copiae apposui sub anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo vigesimo quarto, in dictione secunda, die Sabbati decima octava mensis martij hora causarum de mane, Pontificatus Sanctissimi in Christo patris et Domini nostri Domini Martini divina providentia papae quinti, anno ejus septimo praesentibus in curia praedicti Domini Archidiaconi quoad collationem praetactam discretis viris Domino Johanne de Palude Canonico Ecclesiae Sancti Dionisij Leodiensis et Waltero de Berangele de Tournout Clerico Gandavensis Dioecesis testibus fide dignis ad praemissa vocatis et rogatis:

Copia collata concordat cum suo
originali quod attestor Aegidius Roijen
Pastor in Schinne ad Golam.

(1) Wat hier volgt, ontbreekt in het handschrift van Valkenburg.

Digitized by Google

Copia Supplicae per Clerum Ruraemundensem praesentatae A° 1679 Suae Ex^tiae^ Duci de Villahermosa, sub cuius decreto clerus Falcoburgensis per novum decretum A° 1680 comprehenditur.

A Son Excellence etc.

Remontre Très humblement le Clergé de l'Eveché de Ruremonde, que par diverses sentences du Souverain Conseil de Guelders de l'an 1602, 1638 at ete dit, qùe les pasteurs de Blerick, et Overcruchten a l'Exemple du pasteúr de Nedercruchten et autres dú Haút quartier, ne pourroint etre taúxez aú charges ordinaires avec les proprietaires, et adheritez dans le meme pays, qúe dans le surplus dú Revenú qu'ils ont annuellement de leúrs cúrees par dessus 300 florins monnoije de Brabant de sorte que des sentences partent, qu'il faút laisser aúx pasteúrs 300 florins par an, dont ils ne doivent payer aucune charge, et que s'ils ont d'avantage ils ne peuvent être quotisez que dans le surplus et ce aúx charges ordinaires, a proportion que payent les aûtres possesseurs des biens et revenús rééls au qûartier de Gueldre, les quellés sentences sont conformes au concile de Trente, aux synodes de l'archeveche de Malines ressort de Ruremonde aux Placcarts de Sa Majeste de l'an *1586* et *1630* et a la raison poúr etre tres utile, que les pasteurs chanoines et autres Ecclesiastiqúes aijent leúr deue súbsistence, qúi non obstant quelqúes úns des supp^ts^ se trouvent oppressez par la violence des seculiers, qúi les tauxent en telle maniere qu'ils ne scauroient vivre ayans des aúcúns effectivement abandonnez leurs charges et sont passer en Flandre se troûvant sans moijens de se pouvoir defendre en justice a caúse des grands fraix, qu'il faút faire poúr plaider devant le conseil, n'étant júste qúe les pasteurs et Ecclesiastiques de notre Ste Eglise soient plus maltraitez, qúe les miserables predicantes des

Digitized by Google

heretiqúes, qui d'ordinaire ont pour leúr competence, bien paijee et sant aúcúne charge nij danger de perte six, sept, a huit cent florins par an, sant aúcún travail de consideration la oú qúe plúsieurs des sup^ts ont si grande charge d'ames, ùn continúel travail pour la multitúde dú peûple qûi doit etre servi nuiet et jour et leùr revenú fixe enterres fruits sujets a beaúcoúp des accidens et inclemences dû temt, et de plús a considere qúe ce qúartier entouré de sectaires, a besoin de gens doctes et capables, qu'on ne scauroit troûver sant deue subsistance, de sorte qu'en ce regard il ij va dû service de Dieú, de la maj^te, et dû salút des ames, et comme il ne est pas raisonnable, qûe chacûn en particulier devroit plaidoijer poûr une [meme cause de] a jugée, et fondee en eqúite et justice divine et humaine.

Ils prient très humblement, qû'il plaice à votre Ex^ce de declarer, qúe let^ts chanoines et Pasteurs, qúi n'ont qúe 300 florins par an de leurs prebendes oú bien de leúrs „Cures", ne sont pas qúotisables aux aides et subsides du public, et que ceux qui ont plus que 300 florins de fixe revenu, ne pourront etre tauxez que dans le surplus de leur revenu, à rate et proportion des autres adheritez de cette province, et que les chapellains ayants curam animarum, ne seront tauxez qu'en ce qu'ils ont plus de revenu que 150 florins, et les autres chapellains ordinaires 120, du moins par provision, et jusqu'a ce qu'on aura trouvé des moijens plus convenables pour la subsistance dudit clergé, quoi faisant etc. *L'ordon ance* etait son Excellence en rapport du contenu en cette Requeste ordonne par cette au nom de sa Maj^ste, tant au chancellier, et gens, qu'a ceux des Etats de cette Province de Gueldres, de donner leurs avis sur ce qui se requiert par icelle: declarant neantmoins sa de Ex^ce par provision au nom de sa de Maj^ste, que les pasteurs aijans moins que 300 florins ne seront quotisez que sur l'excrescence et a l'avenant des autres: ordonnant Son Ex^ce a tous ceux qu'il appartiendra de se regler et conformer selon ce, sans aucune difficulté fait a Ruremonde le 28 de juin 1679 *etait signe* de la main de Son Ex^ce Duque de Villahermosa, comte de Luna, dessous etait par ordonnance de Son Ex^ce *contresigne* Vereijcken.

Digitized by Google

Decreet van den H. pastoor van Oirsbeek gesonden.

Decret donné par sa majesté dans son conseil souverain de brabant le *26* d'avril *1695* touchant l'exemption precedant que les curés du district de brabant ne sont pas logeables de soldats etc. etc.

La cour eu l'avis des deputes des Seigneurs etats de Brabant et de l'office fiscal inclinant a la requette des suppliants declare, que les curés de cette province ne faisants autre trafique où bedrief que des biens appartinent à leurs cures, et competences pastoralles, doivent être exempts de touts logements de soldats, sans qu'à ce sujet on puis aussi charger leurs dixmes ou autres biens de leurs dittes cures. ordonnant a touts ceux qu'il appartiendra de se regler après ce. Ainsi fait en la ville de bruxelle sous le cachet secret de sa majesté le *26* d'avril *1695*, étoit paraphe de M. — et plus bas signé a. v. Ghindertaelen, et plus bas

L. X. S. accorde avec l'original quod attestor
Jac. Ottaert secret.

Decret

donné par S. M. C. dans son conseil roijal d'aout *1703* pour la franchise des contributions *hollandois* des curés des villages de la province de brabant regle sur le pied des vingtiemes suivant le cahier de l'an *1686* dont la moitié est personnelle, de l'autre *reelle*.

Le roij en son conseil.

Sa majesté aiant en rapporté de la remontrance fait par l'archeveque de malines, et l'eveque d'anvers, demandans que les curés des villages de la province de brabant, soient exemptes des contributions exigés par les ennemis, elle a par avis de son conseil et a la deliberation de son commendant general de les paijs déclaré et declare par cette que les pasteurs de dits villages, dont le competences n'excedent les 300 florins par an, seront exempts et affranchis des dittes contributions, que ceux dont les competences (n)'excedent *300* florins par an et ne passent les 450 florins, paijeront les dittes contributions seulement de l'excrescence des dits 300 florins et les pasteurs des cures dont les competences excedent les dits 450 florins, ne jouiront de la ditte exemption et

Digitized by Google

seront obligés de paijer leur quote dans l'assiette pour les dittes contributions, ordonnant sa ditte majesté a touts ceux qu'il appartiendra de se regler et conformer selon ce. fait a bruxelles le 1re août 1703 (etait signe:) El: marquis de bedmaer (plus bas:) comte de bergeick.

Decreet gesonden van den H. pastoor van Oirsbeek.

Decret donné par sa M. C. dans son conseil le 3 decembre *1706* pour la franchise des contributions *francoises* des curés de village reglé sur le pied de vingtièmes suivant le cahier de l'an *1686* dont la moitié est personnelle et l'autre *reelle.*

Le Roij en son conseil.

Vue l'avis, sa majeste declare, que les pasteurs des villages dont les competences n'excedent les 300 florins par an et qui ne font aucune labure des biens étrangers, seront exempts et affranchis des contributions que ceux dont les competences excedent 300 florins par an et ne passant les 450 florins paijeront les dits contributions seulement de l'excrescence des dits 300 florins et les pasteurs des cures, dont les competences excedent les dits 450 florins ne jouiront de la dite exemption et seront obligés de paijer leur quote dans l'assiette pour les dites contributions. Fait a Bruxelle le 3 de decembre *1706* (etoit paraphé) Tir ut (: et signe) L: p: Clavis.

Extract uyt het Repertitie Boek Der Banck van Oirsbeeck.

Repartitie over den taxt by de Heeren Staaten deses landts uijtgesonden den 6 Xbris *1747* om daer uijt te betaelen de oncosten van dit winter quartier.

Op heeden den 16 Xbris *1747* is naer voorgaende behoorlijck convocatie ten overstaen van den Heere Drossard, Schepenen en Borgemeesters deser Bancke Oirsbeek gerepartiseert desen volgenden taxt.

Digitized by Google

Taxt van Oirsbeeck.

Achtervolgens resolutie genomen ter Jointe der Heeren Staaten van den 5den deses maents soo moet dese Heerligheijt alle maenden tot naerdere orders t' beginnen met den 7den Nobris jonghsleden, en soo vervolgens van maent tot maent, betaelen aen den coliecteur de somme van een duijsent vijftigh guldens en ses strs, maestrichter cours, dogh sal den eersten maent reets vervallen den 7den Xbris *1747* eerst promptelijck moeten betaelt worden binnen viertien daegen naer den vervaldagh, ende de andere maenden praeciselijck op den 7den van elcken maent, daer op volgende en sulx om daer mede te cunnen voldoen de oncosten van het winter quartier bij desen bedroeften tijt van oorlogh mitsgaders worden de respe collecteurs geauthoriseert bij gebreck van de voors prompt voldoeninge van de immeubele erven ten overstaen van de competente weth, observatis observandis te doen proclaemeeren, en dien volgens aen den meestbiedende ter concurrentie van derselve maendelijck contingent te vercoopen, gelijck oock sullen de collecteurs gehouden sijn van uijt gemeelde maendelijck repartitie elcken maent te voldoen aen de Respe hospesser van hun districten, waer bij soldaeten geinquartiert sijn voor jeder soldaet oft soldaete vrouwe eenen schellingh s'daeghs, en voor jeder kindt derselve onder 14 jaeren eenen Blamuijser, gelijck oock sullen de Collecteurs alle maenden moeten aen den landts ontfanger overgeven eene pertinente lijste van het getall der soldaeten, vrouwen en kinderen binnen hunne districten met de verificaetien van dien der Borgermeesters, op dat den gemelten ontfanger sien can off set wes, overgeschoten is dan off de collecteurs tot voors betaelinge te cort gecomen sijn, om sulx als dan door den selven uijt den taxt der beneuten werden gesuppleert en indien iets overschiet sulx door hem ontfanger te werde geinnet, ende alle maenden ontfangen.

ende sal de voorst heerligheijt daerenboven noch moeten betaelen aen den collecteur aldaer in twee egale termijnen te weten van twee tot twee maenden a dato deses van wegens ses hondert duysent ponden hoije en achtien duysent vaeten haever Maestrichs maete voor haere majesteijts trouppen tot Maestricht en 7ber *1746* in t'magasijn gelevert de somme van twee duysent derthien gls

Digitized by Google

eene strs ses deniers dito cours, waer uijt gemelte collecteur sal betaelen off valideren aen een ieder sijnder district de quote hunder voors gedaen leverantie, te weeten ad twee gls voor elk hondert pondt hoije ende eenen gulden vijff strs, voor elck vaet haever actum oost op de geul den 9 Xbris 1747 (onderstont) ter ordinatie (was getekent) (J. B. Meys); (verderstont) Oirsbeek met sijne 21 leenen.

Wordende aen de gemeentens geinterdiceert eenige repartitie te maeken als door orders van den Staat off desselff taxten (was getekent ter ordinatie) J. B. Meys.

Dico . .	1050 — 6 — 0
Rechten van Repartitie aen den Heere Drossard	4 — 0 — 0
Secris idem	4 — 0 — 0
Schepenen	19 — 0 — 0
Bode voor Convocatie	2 — 0 — 0
Collect loon ad *6 p.* Cto	63 — 0 — 0
Summa.	1133 — 6 — 0

Dese een duysent een hondert drij en dertigh gls en ses strs., gerepartiseert over acht hondert drij en seventigh boenders, soo komt tot laste van elck boender eenen gulde en vijff strs. maestrichter cours waer van den collecteur ingevolge ordinantie bij taxt vermelt den behoorlycke reckenninge ende reliqua, ende sal den collecteur dese repartie luijdt geseyde ordinantie, alle maenden in beuren tot naerder orders gelyck in voors taxt geordenneert staet.

Dito gerepartiseert den taxt soo van hoije als haever gelijck in den jaere *1746* in den maent 7ber aen de oostenrijxse armee is worden geleveert, ter somme van twee duijsent dertien gls, eenen strs. en zes deniers.

dico . . . . . 2013 — 1 — 6

Dese gerepartiseert over acht hondert drij en seventigh boenders inbegrepen den collect loon off salaris als door soo comt tot aste van ieder boender twee gls. en thien strs., en sal den col-

Digitized by Google

lecteur voors den behoorlycken ontfanck doen ende naer gedoenen ontfanck Rekenninge ende reliqua, ende sich verders reguleeren ingevolge d' ordonnantie in voors taxt der Heeren Staaten geexprimeert.

Aldus gedaen ende gerepartiseert ter gemeentevergaderinge ten huyse van Areth Schoffelen in t' Raeth, dato ende ten overstaen als voor (: was geteekent) Leop. Duijcker, Leonard La-Haije, Areth Schoffelen, Severeen Frijns, Corst Breuls, Goris Gorsten Borgermr: Wijlm Lijndermans, Johannes Janssen, Johannes Janssen, Rijner Putmans.

Digitized by Google

Copia Supplicae nomine Rev^dorum^ Dnorum Pastorum Districtus Falcoburgensis dictionis austriacae Episcopo Ruraemundensi. 8vo martis 1748 praesentatae.

Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Episcopo Ruraemundensi, Primati Geldriae etc. etc.

Demonstrant omni, qua par est, Reverentia et Submissione Rev^li^ Domini Pastores Districtus Falcoburgensis Dictionis Austriacae, quod in praesenti ratione Hybernorum adeo vexentur et onerentur, ut quidam eorum non tantum obligati fuerint militem in aedibus suis Pastoralibus (: directe contra immunitatem Ecclesiasticam universum clerum, et maxime Pastores, qui die noctuque expositi gregi sibi commisso invigilare tenentur, ab hoc et omnis generis personali onere eximentem:) alere, verum etiam quod omnes in extraordinaria taxa ad solvendum incolis, quibus milites alere competit, indies unum solidum (: quod junctim immensam sommam efficit:) a Statibus huius Districtus (: extra petitiones et Subsidia Augustissimae Reginae nostrae etiam per quemlibet Pastorem a rata Bonariorum annue solvenda:) nuper excogitata et imposita a rata quoque dictorum Bonariorum, quae Supplicantium quilibet possidet, contribuere obligentur sub poena militaris executionis, quam modo dicti Dni Pastoris nempe in Oirsbeeck, et Bingelrade (: quod et omnibus aliis verendum:) experti sunt, ex aedibus eorum violenta executione pignore ablato. Insuper quod etiam, extra livrantias foeni et arenae ter quaterve anno praeterito a Supplicantibus quoque factas, ex agris nostris viridibus fructibus per milites ablatis, Supplicantes constringantur ad solutionem equorum et Caruscarum, quae dicto anno ex Singulis communitatibus in Gallorum exercitu ad ibidem Serviendum conscriptae et per aurigas ob militum vexationes relictae sunt: uti et vecturarum, quae eodem anno hybernantium Suppelectilia et impedimenta ad exercitum transvexerunt, et in eodem exercitu

Digitized by Google

confoederato per totam aestatem Servire debuerunt, quod omnino (:salvo meliori:) personale est . quae onera cum Supplicantibus (:exceptis paucis:) non caris modo hisce sed et aliis temporibus competentia carentibus, ni egere teneantur, solvere impossibile sit. Hinc est, quod Illustrissimae ac Reverendissimae Gratiae vestrae humillime indicare praesumant, Supplicantes omnes unanimiter necessarium duxisse et resolvisse per humillimam Supplicam coram Excellentia Dño Comiti de Bathyani desuper dolendi supplicando (:ut videre licet ex copia supplicae hic sub n° 1° adjunctae, qua super ibidem infrascriptum Decretum secutum est, et ex alia sub n° 2° denuo praesentata, quae etiamnum est sub manibus Dñi Secretarii Crompypen:) quatenus Excel^ti Sua in hisce providere, et Supplicantes ab iis oneribus omnino personalibus eximere gratiose dignaretur in quo negotio haud procedendum absque praevia Ill^mae ac Rev^mae Gratiae vestrae notitia et cognitione aequum judicantes.

Omni Submissione Supplicant, quatenus Illm^ma ac Rev^ma Dignitas vestra submissimis Suis Clientibus et Subditis in hoc negotio in defensionem immunitatis Ecclesiasticae gratioso suo consilio assistere, illudque Excel^mo Suae praefato Dno Comiti, et Concilio Regio eiusque maxime Summo Praesidi, ad quem absque dubio hoc negotium remittetur, gratiose commendare non gravetur, Supplicantibus hanc gratiam jugibus suis ad aras precibus, ut Deus O: M: Ill^mam ac Revd^mam dignitatem vestram diu annos plurimos servet incolumem, remuneraturis.

Quod Implorando etc.

Digitized by Google

Digitized by Google

TABLE ALPHABÉTIQUE.

Aar (Chr.), Catherine von, épouse de Michel d'Eynatten d'Obsinnich, 259.
Abraham, prévôt de Meerssen, 425, 426.
Abry, Pierre, 22.
Achel, Thierry d', 122.
Achelen, Thierry d', chapelain et receveur de l'église Saint-Servais à Maestricht, 121, 135.
Adelissen, von, 262.
Aerschot, 151.
Aersen, Gérard d', 399.
Aerts, Arnoul, vicaire de Swolgen, 42, 48; — Henri, 22.
Aggere, Henri ab, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 164.
Aguilar, Francisco de, 169.
Aicken, Gille d', 313.
Aix-la-Chapelle, 152, 223, 232, 234, 248, 253, 254, 272, 273, 291, 293.
Aken, Guillaume van, 110.
Albe, duc d', 390, 391.
Alberdingk Thym, Joseph Albert, 415, 421; — Paul, professeur de l'Université de Louvain, 415 - 421.
Albert, archiduc, lieutenant gouverneur et capitaine-général des Pays-Bas, 257.
Alberts, Chrétien, 41.
Aldenbroeck d', 259.
Alexandri, Mathieu, 56.
Altemps, Annibal, 154, 167, 172, 173.
Altenbourg, Théodoric d', 214.
Amelys, Simon d', 117.
Ampringen, Jean Gaspar von, grand-maître de l'Ordre Teutonique, 216, 265.
Amstel van Mynden, Ameille d', 386, 392, 395, 398.
Amstenroede, Henri de, échevin de Lenculen à Maestricht, 119.
Amsterdam, 415.
Anjou, duc d', 151.
Annenberg, von, 278.
Anstel, von, 264.
Anstel zu Gustorff, von der, 270,
Anvers, 154, 188, 348, 349, 383,
Apothecarius, Jean, 53.
Appels, Nicolas, 89.
Arberg, comte d', 293.
Arcen, 37.
Are de Hochstade et d' Daelhem, Lothaire comte de, 229.
Arnhem, 315, 317, 327, 340, 341, 345, 362, 365, 366, 373, 391, 395,

Digitized by Google

402, 404, 414.
Arnolds, Pape, 59.
Arnsberg, 52.
Arts, Catherine, 37.
Ascheberg, von, 281.
Aschaffenbourg, 285, 286.
Assignies d'Alloene, d', 288.
Asten, Lambert d', 111.
Aubelen, Walter d', 71.
Augsbourg, 252.
Aufsess, von, 283.
Autriche, George d', prince-évêque de Liége, 157; — Juan d', gouverneur des Pays-Bas, 149—151; — Marie d', gouvernante des Pays-Bas, 157; — Mathias d', gouverneur des Pays-Bas, 162, 163, 166, 169.
Averbode, 316, 323, 401.
Ayen, 19.

Bachem de, conseiller du grand-commandeur de l'Ordre Teutonique, 293.
Backers, Barthélémi, 330.
Baddue, Jacques, 110.
Badenberg zu Badenberg, von, 269.
Baerle, Pierre de, „royendreger" de Venlo, 311.
Baert, Jean, 104.
Baerts, Arnoul, 118.
Baesweiler, 224, 229.
Baexem, van, 214.
Bailleul, de, 272; — Marie Marguerite, dame de Lisdaing, épouse d'Ambroise de Hornes de Beaucignies, 271.
Bantsen, Guillaume, 70.
Barlaymont, seigneur de Hierges, général d'artillerie, 167, 173, 188.
Bastyns, Macaire, échevin de Heugem, 73.
Bathyani, comte de, 439.
Bau, Catherine de, épouse de Guillaume de Mérode, 255.
Bauduin I, roi de Jérusalem, 204.
Baumens, Laurent, 128.
Bauvais, Gérard, chapelain de Saint-Servais à Maestricht, 164.
Bauwens, Laurent, 82.
Bavier, voir: Bovier.
Beaumont, 150, 156.
Becker, René, 134.
Beckers, Jean, 104.
Becquevoort, 223, 247—249, 265, 267, 269, 271, 273, 278, 287, 292.
Beeck, Jean de, 92.
Beecken, Jacques de, 31, 32; — Jean, 37.
Beelen, Mathias, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 164.
Beelre, Gille de, 110.
Begaertz, Laurent, 136.
Beggard, Pierre, 80, 116.
Beke, Jean de, 75, 92.
Belatincz en Croatie, 225.
Belfeld, 342, 343.
Belgrade, 275.
Bellinghausen, von, 276.
Bellomonte, Simon de, chapelain de l'égliss Saint-Servais à Maestricht, 155.
Benthem, Herman Frédéric, avoué héréditaire de Cologne, 14; — Martin van, 97.
Bentinck, de, 224, 298.
Bentinck, de, chevalier de l'Ordre Teutonique, 227
Bentinck zu Wolfrath, Frédéric Guillaume Joseph Salvius von, commandeur de Fouron St. Pierre, 297—299.
Berangele, Wolter de, 430.
Berch, Mathias opden, voir Mathias Lin.
Berchem, de, 224; — Arnoul de,

Digitized by Google

commandeur de l'Ordre Teutonique à Becquevoort, 218.
Berdolet, Marc Antoine, évêque d'Aix-la-Chapelle, 9.
Berg, de, 224.
Berg dit Bleus, von, 261, 269, 273.
Berg dit Durffendal zu Vliestetten, 276.
Berge, Pierre de, 68; — René de, chevalier, 81.
Berge, Winand van den, 80.
Bergen, 22, 37, 326.
Bergh, George opten, drossard de Gueldre, 380, 381.
Berghe, Herman van den, 314; — Laurent de, 70.
Berghe, Oloff de, 119.
Beringen, Henri de, 399.
Berlaymont, comte de, gentilhomme de l'Etat Noble du pays de Liége, 227.
Berlo, Anne de, épouse de Richard comte de Mérode, 255.
Bern, Jean de, 166.
Berne, Catherine de, 65
Bernelle, Jean, 114.
Bernhausen, von, 290, 291.
Bernissem, 223, 224, 247, 257, 272, 275, 285, 287.
Beverst, 235.
Bernsau, von, 267, 298.
Bernsau zu Hardenburg, von, 270, 273, 276, 284.
Bertolff de Belven, Odile de, épouse de Jean Dobbelstein de Doenraedt, 258.
Betgenhusen, Thierry von, grand-commandeur de l'Ordre Teutonique, 219.
Betuwe, Gautier de, 116.
Beugen, 37.
Beurskens, Elise, 43; — Jacques, 43.
Beuyssen, Adolphe, curé de Wanssum, 39.
Bholkarts, Godart, 108; — Quentin, 108; — Henri, 108.
Bibra, von, 283.
Biessen, Paul van den, échevin de Maestricht, 51, 54, 55, 62, 69, 70, 77, 79, 80, 82, 85, 96, 99, 101, échevin de Lenculen, 91, 95, 101, 105, 132, 145, receveur de Lenculen, 52, échevin de la prévôté de l'église Saint-Servais à Maestricht, 136.
Billerbeck, von, 281.
Bilsen, 222.
Birckenheyer, Denis, curé de Saint-Goar, 9.
Birckingen, Godart de, 111.
Blanckart zu Gühoven, von, 276.
Blassemberg, 257.
Blatsheim, de, 295.
Blerick, Sybert de, 399.
Blerick, 431.
Blitterswyck, 18, 24, 25, 36, 37.
Bloemendale, Godart van, 51; — Jean de, échevin de Maestricht, 58, 60, 61, 66, 76, 86, 94, 99, 101, 102, 108, 110, 111, 116, 117, 121, 122, 127, 138.
Blommarts, 176—178.
Blole, Tilman, 140.
Bobart, Martin, 107.
Bocholtz, 220.
Bocholtz von, 297, 298; — baron de, grand-commandeur de l'Ordre Teutonique, 220; — Edmond Godefroid de, grand-commandeur du Bailliage des Vieux-Joncs, 265, 266.
Bock, Carys, 97; — Macaire, échevin de Pietersheim, 143; — René, 144.
Bock van Lichtenberg, Frambach, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 255—257.
Bock von Lichtenberg, 224, 257.

Digitized by Google

Boeck, Pierre, 138; — Herman, 138.
Boedberg zu Wanckum von, 284.
Boelre, Arnoul de, 106; — Gille de, 106, 120, échevin de Meer, 101, 121; — Nicolas, 106, 120.
Boen, Daniel, 67.
Boenen, Pierre, 405.
Boetzelaer, 252.
Boetzelaer, von, 262.
Boeven, Daniel, 79.
Boevergen, Meylot van den, échevin d' Opcanne, 68.
Boeyngen, Mathias de, 127.
Boineberg, von, 285.
Boirs (Bors), 232.
Bolkarts, Catherine, 109.
Bolkartz, Godart, 83; — Henri, 83.
Bolle, Giselbert, 97, 109; — Gisbert, écoutète de Vleytingen, 56; — Jean, 87; — Louis, 97.
Bollen, Giselbert, 83; — Jean, écoutète de Sluysen, 144; — Louis, 97; — Louis, échevin de Vleytingen, 56, écoutète de Vleytingen, 113, 124, 129, 132, 135, 139.
Bommel, 387.
Bommel, de, 19.
Bon, Mathias de, 19.
Bonaparte, consul, 9.
Bongard, von, 297, 298.
Bongard zu Paffendorf, von, 286.
Bongard zu Weckbeke, von, 267.
Bongart, von, 254.
Bongart, Jean van den, 94; — Lutgar van den, 98.
Bonn, 314, 416.
Borch, Nicolas van der, écoutète d'Opcanne, 68.
Borchgrave, comte de, 224; — grand-prévôt de Liége, 227.
Bordscheidt, von, 261.
Borgharen, 167.
Borleez, Guillaume de, échevin de Liége, 78.
Born, 314, 317, 333.
Borne, Guillaume de, 123.
Bosch, Lambert van den, échevin de Lenculen, 84, 91, 92, 95, échevin de la Prévôté de l'église Saint-Servais à Maestricht, 136.
Bosche, Guillaume van den, 110; — Lambert van den, 67.
Bossche (Bosghe), Guillaume van den, échevin de Meer et Bolre, 107, 121.
Bossche, Lambert van den, échevin de Lenculen, 53, 64, 73, receveur de Lenculen à Maestricht, 91, 101, 105, 132; — René van den, 134.
Bosea de Crennewick, chevalier, 344.
Botsch von Zwingenburg, 298.
Bouges, 149, 151, 152.
Bourbon, Louis Alexandre Joseph Stanislas de, prince de Lamballe, 15.
Boutmeker, Englebert, 60.
Bovarts, Lambert de, 66.
Bovier, Henri, échevin de Maestricht, 51, 61, 62, 68, 70—72, 74—79, 89, 93, 96, 100, 102, 104, 118, 127, 131, 134, 138, 139, échevin de Lenculen, 53, 64, 84, 91, 92, 95, 101, 105, 132, 145, échevin de Heer, 98, 115; — Jean, 77, échevin de Maestricht, 117, échevin de Lenculen, 95.
Boxberch, Martin de, 89; — Pierre de, 103, 133.
Boyngen, Jean de, 142.
Brabant, duc de, 228, 229.
Braetsen, Pierre, 128.
Brandebourg, 257; — Albert de,

Digitized by Google

207.
Bras, Agnès, 107.
Braunsberg zur Broilburg, von, 273
Breda, Gérard, curé de Saint-Mathias à Maestricht, 92; — Gérard, chapelain et cloîtrier de Notre-Dame à Maestricht, 92; — Gosuin de, 66; — Guillaume de, doyen de Notre-Dame à Maestricht, 92.
Brede (Breede, Breide), Jean de, échevin de Maestricht, 58, 71, 77, 78, 80, 82, 86, 89, 93, 94, 99, 101—104, 117, 121, 122, 124, 127, 133, échevin de Heer, 119.
Brede, Jean de, 82, 100.
Brederode, de, 224, 393, 395.
Bree, Guillaume de, 399.
Breitenhaupt, 22.
Brembt aus dem Vendt, von, 276.
Brempt, von, 254.
Brentley, Jean, 152.
Breuls, Corst, 437
Breyll, von, 224, 297, 298; — Winand de grand-commandeur de l'Ordre Teutonique, 219, 250.
Brichsteyn, Jean, chapelain de Saint-Servais à Maestricht, 164.
Brienne, Jean de, 214.
Brimeu, comte de Megen, Charles de, 336, 348, 356.
Brochausen, von, 298.
Broeckhuysen, 395.
Broeckhuysenvorst, 37.
Broemolen, Philippe de, 111.
Broens, 91.
Broichaven, van, 254.
Bronckhorst, de, 224, 298; — commandeur de Fouron Saint-Pierre, 214, 244.
Brouwers, Elise, 36.
Brueke, Laurent van den, 68; — Matilde van den, 93.
Bruele, Engelbert van den, 60.
Bruer, Gosuin, 87.
Bruest de, 130; — Jean, 107.
Bruggen, 342—344.
Bruggensteyne, Giselbert, 129; — Simon, 129; — Werner, 129.
Brugghen, Agnès van den, béguine de Tongres, 141.
Bruisselt, Guillaume van, 89.
Bruwens, Jean, 98.
Bruyninx, Pierre, échevin de Hamont, 53
Bruyns, Nicolas, 105.
Bruxelles, 150, 271, 365, 379, 390, 434.
Buchten, 333.
Buckinxs, Arnoul, 119.
Bueten, Mathias, 70, 71.
Buetens, Engelbert, chapelain de Saint-Servais à Maestricht, 71.
Bungeneer, Nicolas, 141.
Buren, Joachim de, 166.
Burgthurn, von, 274.
Burtscheid zu Kleinen-Bullesheim, von, 273.
Buscho, Lambert de, voir van den Bossche.
Bussche, Henri van den, 107, 108.
Bussche, Lambert de, voir van den Bossche.
Bussers, Pétronelle, 37.
Butgenbach, 426.
Bycht, Nicolas de, 72.
Byecht, Arnoul de, 65.
Byelssen, Elise de, 74.
Byessen, Guillaume van den, 103; — Paul van den, voir van den Biessen; — Pierre van den, 137.
Byland, Michel, 75.
Bylandt, de, 224.
Bylandt zu Halt und Spaldorf, 267.
Bylandt, Adrien van den, seigneur de Well, 325; — Jean

Digitized by Google

Adrien de, commandeur de Gruitrode et de Vucht, 263, 264.
Byrmans, Elise, 53.
Byse, Gille op die, 143.

Caberetts, Pierre, 74.
Caboutz, Nicolas, maître de la confrérie des chapelains de Saint-Servais à Maestricht, 120.
Cadier, 119, 131.
Cadier, Henri, 124.
Caelen, Conrad, chapelain de Saint-Servais à Maestricht, 164.
Californie, 289.
Camp, Jean van de, prêtre, 404, 405.
Canne, 68.
Canne, Elise de, 99; — Gertrude de, 99; — Otton de, porte-verge de Saint-Servais à Maestricht, 142.
Cannegieter, Gille, 399.
Cantelberghs, Denis, 86; — Gérard, 86.
Carry, Antoine, 97.
Carys, René, 109
Castro, Jacques a, évêque de Ruremonde, 18
Cauberg (Cauwenberg), Théodore, 262.
Caudenbergh, Macaire de, 82.
Caudenberch, Matilde de, 128.
Caufstert, Nicolas de, 104.
Celestin III, pape, 205.
Cervellona, 168, 190.
Champs, Henri des, 232.
Champs, Pierre des, 232.
Charlemagne, 6.
Charles Alexandre, duc de Lorraine, 295.
Charles Emmanuel, roi de Sardaigne, 15.
Charles-Quint, 163, 225, 252, 311, 358.
Charneux, Jean de, chapelain de Saint-Servais à Maestricht, 164.
Chatel, du, 288.
Chievel, Arnoul de, échevin de Maestricht, 51; — Guillaume de, 114, 115.
Childebert I, roi de France, 3.
Chimarreus, Paul, curé de Sittard, 328, 333, 338—340.
Chimay, 150.
Christine, reine de Suède, 11.
Cigno, Arnoul de, échevin de Lenculen, 53, 64, 73, 84; — Arnoul de, chanoine de Saint-Servais à Maestricht, 84.
Clabbers, 23; — Marie Catherine, 37.
Claessen, Hélène, 44.
Clercks, Pierre, 112.
Cléophas, Jacques, curé de Meerloo, 24.
Clèves, 37, 152.
Cleymans, Guillaume, 135; — Mille, 128.
Cleynmans, Bauduin, échevin de Vleytingen, 87, 103, 113, 124, 129, 132, 135, 139.
Clocken, Guillaume van der, 105.
Clocker, Gille, 112.
Cloes, Jean, 143; — Lambert, 60, 133; — Pierre, échevin de Sluysen, 141.
Cloet, de, 224.
Cloister, von, 258.
Closen, von, 290.
Clut, Arnoul, échevin de Maestricht, 51, 55, 67, échevin de Lenculen, 53; — Gérard, échevin de Maestricht, 55, 64, 67, 70, 71, 75, 79, 85, 96, 108, 117, 118, 124, 138, 139, échevin de Lenculen, 91, 95, 105, 115, 132, 145; — Jean, échevin de Lenculen, 95, 105; — Jean, receveur de Lenculen, 95; — Lambert,

Digitized by Google

127.
Clut int Gruythuys, Jean, échevin de Lenculen, 119.
Clut inden Heppenart, Jean, échevin de Lenculen, 119.
Cluts, Ide, 59.
Cobben, Gérard, 66; — Godart, 66; — Vastrard 66.
Coblence, 206, 222, 252, 267.
Cocx, Giselbert, 404.
Coelen, Everard, chapelain de Saint-Servais, 164; — Godart de, 117; — Jean de, 117.
Coemans, Matilde, 37.
Coenders, Jean Jérôme, 37; — Jeanne Gertrude, 37; — Martin Guillaume Joseph, 37; — Michel Hubert, 37.
Coenen, Godefroid, 37.
Coenings, Jean, 166
Cokartz, Lambert, 77.
Collart, van, 251, 252.
Collen, George de, 146; — Jean de, échevin de Cadier, 131.
Cologne, 40, 152, 200, 223, 225, 231, 257, 258, 261, 264, 269, 271, 279, 283, 287, 295, 302, 315, 329, 331.
Colyn de Beusdael, de, 294
Colyns, André, 104.
Compeers, Paschaise, doyen du chapitre de Fouron Saint-Pierre, 241.
Conegracht, Catherine de, 123.
Conengracht, Stas de, 87.
Conzaga, Octave de, 151, 167.
Corbach, Jeanne de, 110
Corbosch, Jean, receveur du chapitre de Saint-Servais à Maestricht, 110, 124, 144, receveur de la cour du prévôt de Saint-Servais à Maestricht, 136.
Corenmarck, Louis, écoutète de Vleytingen, 103.
Corensnyders, Gisbert, 112; — Gisbert, échevin de Cadier, 131.
Cornut, Henri, 302.
Cortenbach, de, 224, 278; — François Gérard Egon de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 275, 276; — Guillaume de, chevalier de l'Ordre Teutonique, 225; — Guillaume de, seigneur de Lundraedt, 253; — Jean de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 253; — Jean de, seigneur de Lundraedt, 253; — Pierre de, 118; — Ywan de, landcompthur de l'Ordre Teutonique, 248
Cortenbach tot Helmont, de, 276; — Catherine de, épouse de Guillaume baron de Berlo, 255.
Corters, Henri de, 99.
Cotereau zu Wartmal, von, 284.
Cothus, Jean, 109.
Cotus, Jean, 83; — Libert, 83.
Couman, Henri, 91.
Coumans, Jean, 166.
Crab, Jean, de l'ordre de Saint-Jean à Arnhem, 376.
Cranenburgh, Jean George Guillaume de, 12.
Cranevelt, Josse de, conseiller de la cour de Gueldre à Ruremonde, 341, 386.
Creeft, van den, échevin de Maestricht, 115.
Creefte, Matilde van, 114.
Crefeld, 37.
Cremer, Jean, 111.
Cremer dit Mercator, Jean, 56.
Cremers, Jean, maître de l'hôpital de Saint-Servais à Maestricht, 76; — Jean 133; — Nicolas, 107.
Creyt, Jean, 94.
Crissien, Lambert, 65.
Croix, Alexandre Maximilien François de, chevalier, marquis

Digitized by Google

de Heuchin, 288, 289; — Théodore François de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 288, grand-commandeur de l'Ordre Teutonique, 289, 290.
Croix, de, 224.
Cronberg, von, 277, 278; — grand-maître de l'Ordre Teutonique, 253; — Walter de, administrateur de la grande-maîtrise en Prusse et maître de l'Ordre Teutonique en Allemagne et en Italie, 207.
Cronendale, Arnoul de, 112.
Croy de, 272.
Cruchten, Jean de, bourgmestre de Ruremonde, 361; — écoutète de Ruremonde, 378.
Culembourg, de, 272.
Culem, Sielis van der, 142.
Cullener (Cuylener), Guillaume, échevin de Heugem, 73.
Cupers, Ewald, 129; — Simon, 82, 105.
Cuyckius, Henri, évêque de Ruremonde, 18, 19.
Cuyck, 37.
Cuyk, Jeanne Pétronelle, 37.
Cuyk, Gérard de, 37; — Lambert de, 37; — Pierre de, 37.
Cuypers, Anselme, chapelain de Saint-Servais à Maestricht, 164; — Jean, 18, 25.

Dael, Jean van den, 141.
Daele, Henri van den, 118; — Henri van den, receveur de la confrérie des chapelains de Saint Servais à Maestricht, 122, 141.
Daelhem, 151, 152, 231, 303.
Daemen, Antoine, 37.
Daems, Lambert vice-doyen de Saint-Servais à Maestricht, 164.
Dalberg, von, 274.
Dale, Elise van den, 89.
Damiette, 215
Dannys, 235.
Dano, Conrad, 89.
Darmstad, 8.
Datenberg, 264.
Deckers, Marie, 37.
Deurne, 38, 43.
Deylsen, Henri de, 101.
Diepenbeeck, 223, 235, 278.
Diepenbeeke, Corneille de, 122.
Dietz, 10.
Dirckx, Marie, 37.
Dobbelstein, van, 224, 254.
Dobbelstein-Doenraedt, Herman de, chevalier de l'Ordre Teutonique, 258; — Jean de, 258.
Dohmen, Jean Henri, curé de Meerloo, 25.
Dolken, Godart, 87.
Dolmans, François, chanoine de Saint-Servais à Maestricht, 164.
Dolwaey, Godefroid, 91.
Domberch, Jacques de, receveur de la chambre des comptes de la Gueldre, 311.
Doornick, de, 224.
Draken, Arnoul de, échevin de Sluysen, 140; — (Drake), Jean, échevin de Sluysen, 143, 144, écoutète, 140; — Philippe, échevin de Sluysen, 140, 144.
Drehmans, Joseph Hubert, évêque de Ruremonde, 29, 35.
Drogen, Gisbert, 90.
Droste zum Hulshof, 292.
Droste-Hulshof, Henri Jean von, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 291—292.
Droste zu Vischering, von, 292.
Duende, Henri, 93.
Dulcken, Godtschalck de, 330.
Dumont, Anne Catherine 21.
Dunnen, Gertrude, 79; — Jean,

Digitized by Google

112; — Mathieu, 79; — Mathieu, échevin de Maestricht, 51, 57, 59, 62, 63, 68—70, 72, 74, 76, 77, 79, 81, 96, 102, échevin de Lenculen, 53, 64, 73, 84, 91, 92, 95, 101, 105; — Mathieu le jeune, 76; — Mathieu le jeune, chanoine de Saint-Servais à Maestricht, 77; — Mathieu, chanoine de Visé, 79.
Dussen, de, 224.
Dussen, Nicolas van der, grand-commandeur des bailliages des Vieux-Joncs et d'Utrecht, 248.
Duveren, Chrétien, 89.
Duycker, Jean, 399; — Léopold, 437.
Duymen, Jean, 104.
Duysborch, Erard de, 399.
Duyscen, Gérard, échevin de Hamont, 53.
Duysen, François, official, 404, 405.
Dyk, M. van, 37.
Dyke, Jean van den, 104.

Echt, 153, 311, 314, 319, 327, 337.
Edelbampde, Léonard van den, trésorier de Saint-Servais à Maestricht, 128.
Echt, Arnoul d', 111.
Eede, Jean d', 104.
Eelen, Antoine d', chanoine de Saint-Servais à Maestricht, 97, 102; — Nicolas d', 134.
Eelman, Henri, échevin de Maestricht, 52, 62, échevin de Heer, 98.
Effern dit Hall, von, 273.
Effern dit Hall zu Disternich, 270.
Egmond, comte d', 224, 348, 350.
Ehingen, Evrard d', commandeur de Heilbron, 253.
Eickel zum Ham, 285.
Eigenbilsen, 112.
Ekeren, Henri, 112.
Elburgh, 387.
Elcht, 125.
Elcht (Elch), Gisbert d', échevin de Vleytingen, 56, 87, 113, 124, 129, 132, 135, 139; — Godenuel d', 82; — Guillaume d', échevin de Sluysen, 141.
Elderen, Jean d', 90.
Eldinge, Pierre am, échevin de Güls, 146.
Eldris, Godenuel d', 88.
Ellenbampt dit Edelenbampt, Catherine d', épouse de Henri van t' Zievel, 258.
Eller, von, 281.
Elmpt, von, 269.
Elsloe, Frédéric d', 60; — Jean d', 53.
Elst, Guillaume d', échevin de Sluysen, 141; — Jean d', échevin de Sluysen, 144.
Eltz-Uttingen, von, 277; — Philippe Emmerich von, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 274.
Emall (Eimaele), 250.
Emich, Nicolas, 145.
Emons, Marie Elise, 37.
Engelberghs, Hélène, 40.
Endovia, Henri d', chanoine de Saint Servais à Maestricht, 164.
Enkevoirt, Marie d', 38, 44.
Enschringen, von, 277.
Erckens, Jean, 37.
Erkelenz, 152, 153, 361.
Erlach, von, 290.
Erp, Bénoit d', curé de Venlo, 325, 326, 404.
Erthal, von, 283.
Essen, 15.
Eustachii, Nicolas, 116.
Eyb, von, 282, 287, 291; — Henri von, commandeur de l'Ordre

Digitized by Google

Teutonique, 219.
Eyb zu Neudettelsau et Rechtenstein, Henri baron von, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 290.
Eyck, Henri van, 108; — Schwartchen van, 166.
Eycke, Godart d', 133; — Henri d', 65; - Jean d', 104, 117.
Eyll zu Geisteren, von, 297, 298.
Eyll zu Heyden, von, 276, 297, 298.
Eymoele, Arnoul d', échevin de Sussen, 130.
Eymole, Guillaume d', 60.
Eynatten, d', 224, 257, 297, 298; — Thibaut d', chanoine de Saint-Servais à Maestricht, 164.
Eynatten zur Neuerburg, von, 269.
Eynatten zu Neustadt, von, 294.
Eynatten d'Obsinnich, Jean, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 259; — Michel d', 259.
Eynenberch, d', 254; — Thierry d', écuyer, 61, 62.
Eys-Beusdael, Jeanne d', épouse de Guillaume de Streithagen, 260.
Eysden, 196.

Faber, Pierre, 132.
Fabritius, receveur de la commanderie de Fouron Saint-Pierre, 305, 306.
Faes, Adam, échevin d'Opcanne, 68.
Fall, 68, 110, 120, 129.
Farnèse duc de Parme, Alexandre, 147, 149—154, 169, 170, 174, 176, 177, 181, 189, 192—194, 196; — Farnèse, Fabio, 173.
Fastrard, 134.
Fauquemont, 153, 256, 314; église de, 423—426, 428.
Faust von Stromberg, 274.
Fayen, Gérard, 92.
Fels, von der, 274.
Fien, Henri, échevin de Hamont, 53.
Filpot, Philippe, 143.
Flemalle, de, 224
Fleitinghen, Barthélémi de, 97.
Flidermale, Aleide, de, 304; — Arnoul de, 304; — Elise de, 304; — Gertrude de, 304; — Guillaume de, 304; — Jutte de, 304; — Lane de, 304; — Marguerite de, 304; — Ode de, 304.
Flidermale, Salomon, 304.
Flodorp (Flodorff), 266, 276, 298.
Flodorff zu Leuth, von, 267, 286.
Floes, Henri, échevin de Gils, 145.
Floirkens, Quack, 110
Floyon, de, 152.
Folleville, Ernest Frédéric, baron de, 22.
Fologne, 255.
Fonck, Martin Guillaume, vicaire-général du diocèse d'Aix-la-Chapelle, 33.
Forelli, Jean, chapelain de Saint-Servais à Maestricht, 103, 113.
Foris, Ide, 62.
Forsterz, Jean, échevin de Sluysen, 141.
Fouron de, 224; — Arnulf de, 229; — Bénigne de, 304; — Daniel de, chevalier, seigneur de Fouron Saint-Pierre, 228—231; — Daniel de, 301, 302, 304; — Laetitie de, 304; — Thibaut, comte de, 229.
Fouron Saint-Martin, 239—242.
Fouron Saint-Pierre, 199, 201, 214, 216, 218, 220, 223, 227,

Digitized by Google

229 – 236, 239 – 243, 246 – 250, 252, 253, 255 – 265, 267 – 275, 277 – 279, 281, 282, 284, 285, 287, 288, 290 – 297, 299, 300, 302, 303, 305 – 307.
Franckfort, 15, 257.
François I, empereur, 295.
Frankeshoven, 294.
Freibourg, 410.
Freyberg und Eisenberg, von, 290.
Freytag von Laer, 281.
Friedesheim, von, 296.
Frijns, Séverin, 437.
Fugger, 173.
Furstemberg, Léopoldine Philippine Caroline, princesse de, 15.

Gabbarts, Gisbert, 103.
Gahlen zur Assen, von, 292.
Galoppe, 257.
Gand, 358.
Gans, Jean, échevin de Heer, 98, 119.
Gavre, de, 288.
Gavre zu Frezin, von, 280.
Gedeling, Nicolas, 146; — Servais, échevin de Güls, 145, 146.
Geispitzheim, von, 282.
Gelder, von, 297, 298.
Gelck, Giselbert de, échevin de Maestricht, 92, 96.
Geleen, 223.
Gelke (Geilke), André de, échevin de Lenculen, 145; — Daniel de, échevin de Saint-Pierre, 87, 88, 98, 104; — Gérard, prêtre à Maestricht, 52; — Giselbert, échevin de Maestricht, 77, 79; — Jean de, 7.
Gellick, Henri, échevin de Lenculen à Maestricht, 119.
Gemappe, 151.
Gembloux, 150.
Gemert, 233 – 235, 259, 266, 267, 274, 307.
Gemert, de, 224.
Genten, Tilman, 86.
Gera, von, 296.
Gérard, commandeur des Joncs, 231, 304.
Gérard, curé de Schinnen, 425, 426.
Gerardts (Gerits), René, 36.
Gerits, George, 36; — Mathias, 36; — René, 37.
Geurts, Jeanne, 42.
Gervenich, Christine de, épouse de Guillaume de Cortenbach, 253; — N. de, 253.
Geylenkercken, 130.
Geysteren, 25, 47.
Gförrer, 416, 417.
Gheen Achter, Jean, 143.
Ghisen, Jean, 53, 54
Ghoer, Jean de, grand commandeur de l'Ordre Teutonique, 219, 220.
Ghoor, de, 224; - Arnoul de, seigneur de Wyer, 250; — Daniel de, seigneur de Wyer, 250; — Jean de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 250, 251.
Gielis, Nicolas, 107.
Giselbrecht, Louis, échevin de Vleytingen, 113.
Glaesmaeckers, Agnès, 330.
Glynden, Gisbert, 112.
Godegoven, Roess, de, 112; — Roland de, maieur de la cour censale de Jonckhout, 112.
Goders, Jean, 112.
Goele, René van, échevin de Cadier, 131.
Goerts, Gérard, 106; — Pierre, 106.
Goffenes, 130.
Goignies, Antoine de, 150.
Gonzaga, Octavio de, 191, 192.
Gorck (Goirhez), 229.

Digitized by Google

Gorsten, George, 487.
Gossencourt, 255.
Gossens, Marguerite, 37.
Got Grueteuch, Jean, 107.
Gottecoven (Gottenkoeven), Adam de, 55, 98.
Graenemekers, Elise, 61.
Granvelle, de, cardinal, 348.
Gratz, 225.
Grave, 395.
Grégoire XIII, pape, 164.
Greiffenklau von Volraths, von, 285.
Grimming zu Niderrain, 278.
Grobben (Grobbe), Herman, 74, 75, 138.
Groesbeeck, 224.
Groesbeeck, Gérard de, prince-évêque de Liége, 165.
Groenewolt, Gertrude in 't, 37.
Groetjans, Jean, 72.
Groetmans, Jean, 112.
Grommart, Jean, échevin de Pietershem, 143.
Grond, Gérard, 59.
Gronsveld, Jean de, chevalier de l'Ordre Teutonique, 232.
Gronsveldt, 73, 262.
Gronsselt, Werner de, chevalier, 73.
Groschlag von Diepurg, 277.
Gross von Trockau, Marquard Guillaume Maximilien Godefroid, chevalier de l'Ordre Teutonique, 227.
Grubbenvorst, 36, 37.
Grueter, Guillaume, 58.
Gruitrode, 223, 225, 234, 235, 255, 257, 259, 266, 267, 274, 279, 280, 287, 288, 291, 307.
Gruter (Gruyter), Guillaume, 85, 128.
Gruysen, Servais, 54, 55.
Gruyters, Jean, 166.
Guda, épouse de Thibaut, comte de Fouron, 229.
Gudegoven, Arnoul de, seigneur de Meer et Bolre, 107, 110. 121.
Guethere, Jean, prêtre, 90, maître de la confrérie des chapelains de Saint-Servais à Maestricht, 122.
Gueldre, 40, 153
Gueldre, Henri de, prince évêque de Liége, 242.
Guillaume, prince d'Orange, 163, 349, 350.
Guillaume IV, duc de Juliers, 340.
Guillaume, pléban de Fauquemont, 426, 428.
Gulpen, von, 259.
Güls, 145, 146.
Gurrea Arragon et Borgia, Don Carlos de, duc de Villahermosa, lieutenant-gouverneur etc. des Pays-Bas et de Bourgogne, 266.
Gurtzenich und Dornwerth, von, 284.
Guylkens, Jean, 69.
Gymnich, von, 280, 297, 298.
Gyzenhagen, Mathias de, 134.

Habeyken, Laurent voir Haybayken.
Hacke zu Bodenwerder, von, 286.
Haeff, Jean van, 36.
Haeften, von, 251, 252.
Haeghen, Guillaume, échevin de Opcanne, 68; — Henri, 110; — Mathias, écoutète de Venlo, 402; — René, 110.
Haen (Haene), Arnoul, échevin de Vleytingen, 56, 87, 103, 113, 124, 129, 132, 135; — René, 127.
Haenen, Arnoul, 139; — Stas, échevin de Vleytingen, 139.
Haes zu Conradtzheim, 266.

Digitized by Google

Haes-Turnich, von, 264.
Haesdael, Obert, 79.
Haesen, Henri, 68.
Hage, Guillaume indie, échevin de Lenculen à Maestricht, 95, 119.
Hagen, von, 274.
Haghels, Arnoul, chapelain de Saint-Servais à Maestricht, 164.
Haghen, Mathias de, écoutète de Venlo, 316.
Hallebay, Mathias, 134.
Hall zu Strauweiler, von, 280.
Halsberch, Arnoul, 99.
Hamal, 224.
Hames, Nicolas de, 349.
Hanen, Mathias, maieur de la cour censale de Notre-Dame de Tongres à Rosmeer, 122.
Hanen, René, 90, 122.
Hansen de Ruremunde, Jean, 64.
Hanssen, Jean, 32.
Hantze, Jean, 71.
Hanckx, Joseph Hubert, 37.
Hanxleden von Oberembt und Hagen, 286.
Happart, Godart, 135; — Godart, échevin de Lenculen, 105; — Jacques, 79, 97; — Jacques, écoutête de Maestricht, 51, receveur de Lenculen, 95, échevin de Heer, 98, 119; — Ode, 70.
Harderwyck, 387.
Haren, Henri de, 95; — Thierry de, 87.
Harf zu Alsdorf, von, 267.
Harft, von, 252.
Harsselt, André de, 102; — Jacques de, 102.
Hase zu Conradshein, von, 267.
Hasenpeck, Godart, écoutète de Heugem, 73.
Hasselt, 29.
Hatzfeldt-Gleichen, von, 285.
Hatzfeldt zu Wildenberg, von, 276, 280.
Haus, 258.
Haus zu Nierhoven, und Wandhofen, von, 270.
Havert, 224; — Gérard de, commandeur de Becquevoort, 247; — Henri de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 241, 247, 248; — Thierry de, 247; — Mente de, 72; — Nicolas de, 65; — Théodore de, commandeur de l'Ordre Teutonique, 247.
Havre, 151.
Haybayken, Laurent, échevin de Lenculen à Maestricht, 73, 84, 91, 92, 95, 101, 105 132, 145.
Hedesdorf, von, 277, 282.
Heer, 98, 119,
Heeren, Henri, 106.
Hees, 83, 97, 108, 109.
Heese, Arnoul de, 97.
Heesmans, Jean, 44; — Pierre, 44.
Heeze, Gérard de, 98.
Hegelsom, Guillaume de, 37.
Heggen, Jean de, écuyer, 52, 73.
Heirken, Jean, 117.
Helden, 37, 42.
Heldens, Frédéric, 36; — Henri, 37; — Judith, 36; — Marie, 36; — Philippe, 36.
Helmont, Guillaume de, 124; — Henri de, porte-verge de Saint-Servais à Maestricht, 89, 107; — Jacques, 107.
Henckens, Elise Hubert, 37; — Thierry, échevin de Wanssum, 48, 49.
Henis, Jean de, 123.
Hennin-Boussu, de, 272.
Henri II de Leyen, prince-évêque de Liége, 424.
Henri V, empereur, 229.
Henri, duc de Brabant, 301.

Digitized by Google

Henri II, duc de Lothier et de Brabant, 230.
Henri, seigneur de Gronsfeld, 118.
Henryck, Lambert, 399.
Henry Chapelle, 230.
Henysse, Bolle de, 113.
Herben, Jean, 130; — Matilde, 116.
Herborch, Arnoul de, 104.
Herbrecht, Pierre de, 62.
Herck, de, 225.
Herderen, 107, 110, 121.
Herdt, von, 270.
Here, Arnoul de, échevin de Maestricht, 79, 92, 96, 128, échevin de la prévôté de Saint-Servais à Maestricht, 136; — Gérard de, 133.
Hermans, Laurent, échevin de Sluysen, 140.
Hermandes, Miguel, 167.
Hermans, Pétronelle, 37; — Pierre Michel, 37.
Hermsen, Jacques, 48, 49.
Herre, Giselbert de, 137.
Hertogenrade, 153.
Hese, Herman, de, échevin de Maestricht, 52, 60, 63—66, 80, 85, 86, 94, 103, 104, 108, 118, 121—124, échevin de Saint-Pierre, 112; — Jean de, échevin de Maestricht, 52, 54, 58, 59, 60, 66, 80, 86, 94, 99, 111, 115, 116; — Thomas de, 84.
Hesius, Thierry, vice-doyen du chapitre de Saint-Lambert à Liége, 408.
Hessels, Michel, 134, 138.
Hessen, Charles, landgrave de, 14; — Charlotte Amélie, landgravinne de, chanoinesse de Thorn, 14;—Chrétien de, landgrave de, 14; — Eléonore Bernardine Françoise Barbe, landgravinne de, 14; — Ernest, landgrave de, 14; — Guillaume, landgrave de, 14; — Madeleine, landgravinne de, 14; — Maurice, landgrave de, 14; — Philippe de, 10; — Sophie Léopoldine, landgravinne de, 14.
Hessen-Rheinfels, comtes de, 9, 11.
Hessen-Rheinfels, princesse de, 15.
Hessen - Rheinfels - Rothenburg, Charles Constantin, landgrave de, 15; — Charles Emmanuel landgrave de, 15; — Christine Henriette, landgravinne de, 15; — Clémentine Françoise Ernestine, landgravinne de, chanoinesse de Thorn, abbesse de Susteren, 15; — Constantin, landgrave de, 15; — François Alexandre, landgrave de, 15; — Guillaume, landgravinne de, chanoinesse d'Essen, 15; — Joseph, landgrave de, 15: — Ernest Léopold, landgrave de, 15; — Léopoldine Claudine Marie Clotilde, landgravinne de, 15; — Marie Antoinette Frédérique Josèphe, landgravinne de, chanoinesse et vice-doyenne de Thorn, 15, — Marie Eléonore landgravinne de, 14; — Marie Hedwige Eléonore, landgravinne de, 15; — Victor Amédée, landgrave de, 15.
Hetzingen, von, 261.
Heugem (Hoghum), 72, 85, 136, 167.
Heugem, Jean de, 137.
Heukelom, 106, 107, 130, 131.
Heukelom, Arnoul de, 119.
Heut, Jean, 130.
Heyden dit Belderbusch, Gas-

Digitized by Google

par Antoine, baron von der, grand commandeur du bailliage des Vieux-Joncs, 227, 287, 289.
Heyenhoven, Pierre, écoutète de Heugem, 137.
Heyligers, Gosuin, 37.
Heylsen, Elise, 51.
Heymerics, Paul de, 93.
Heynrics, Jean, échevin de Sussen, 130.
Heynsberch, Guillaume, 99.
Heythuyzen, 154.
Heze, de, 162.
Hiepels, Jean, 89.
Hille, Mathias voir Mathias Lin.
Hinnesdael, Pierre de, de l'Ordre Teutonique, 225.
Hirschfeld, 10.
Hochkirchen, von, 257, 278; — Henri von, chevalier de l'Ordre Teutonique, 217, 257; — (Hoenkirchen) Jean von, 256.
Hochsteden, van, 262.
Hocht, 142, 143.
Hoegem (Hoeghem), Corneille de, échevin de Heugem, 137; — Jean de, 60, 74, 75, 130, 138; — Jean de, échevin de Heugem, 137; — Nicolas de, échevin de Heugem, 137.
Hoeklem, Mathias de, écoutète de Sussen, 130.
Hoen, de, 224.
Hoen, Jean, 143; — Roland, notaire apostolique et impérial, 130.
Hoen de Cartils, de, 224; — Jean, 67, 255.
Hoen de Hoensbroeck, 224.
Hoen tzo Hoensbroeck, Nicolas, commandeur de Bernissem, 212; — Nicolas, commandeur de Bernissem, 224.
Hoensbroeck, 250.
Hoensbroeck, de, 284; — chevalier de l'Ordre Teutonique, 227; — François Henri von, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 283, 284; — Frédéric Melchior de, commandeur de Meinsidel, 285; — Godefroid de, chevalier de l'Ordre Teutonique, 225; — Philippe Damien marquis de, reçu à l'Etat Noble de Gueldre à Ruremonde, 284; — Philippe Damien de, évêque de Ruremonde, 285.
Hoesdail, Michel de, 139.
Hoeselt, Henri van, 80.
Hoestenrade, Antoine de, 312, 327.
Hoeve, Fastrard van den, 140; — Jean, van den, 140.
Hoevel, Lambert opten, 132.
Hoffer, von, 278.
Hofft, Thierry, 371.
Hoghum, Jean de, 72; — Marguerite de, 73; – Nicolas de, 72.
Hohenfeld von, 296.
Hohenlohe, comte de, 189; — Charles Auguste Théodore, prince de, 15.
Hohenlohe-Bartenstein, Philippe Charles de, 14.
Hohenlohe-Langenburg, Elise Eléonore Charlotte, princesse de, 15.
Hollande, de, 224.
Holdinghausen, von, 273.
Hollen, Godart, échevin de Hamont, 53.
Holsberch, Arnoul, 99; — Godart, 99.
Hölscher, curé de Saint-Goar, 7.
Holsit, Carsilis de, 52.
Holt, 269.
Holtacker, 397.
Holtmeulen, François van, sei-

Digitized by Google

gneur de Tegelen, 342, 343.
Holtrop, Henri de, commandeur d'Aix-la-Chapelle, 225.
Holt, 295.
Holzet-Oest, van, 259.
Holzit dit de Roederen, Jean de, 51.
Hompesch, von, 252.
Honich, Jean, 107.
Horion, 224.
Horneck von Weinheim, François Lothaire baron, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 282, 283, 285.
Hornes, de, 224, 271; — comte de, 350; — Ambroise Joseph de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 271 - 273.
Hornes de Beaucignies, Ambroise de, 271.
Horst, 32, 33, 37, 41, 45, 224.
Hörstgen, 252, 253.
Hosse, Collart de, 143.
Houchain de, 288; — Isabelle Claire Eugénie de, épouse d'Alexandre Maximilien François de Croix, 288.
Hout, Aleide, 112.
Houten, Jean de, échevin de Liége, 78.
Hove, Barbe van den, épouse de Jean de Cortenbach, 253; — Gérard van den, écoutète de Cadier, 131.
Hövel zu Sölde, 281.
Hövel von Sölde, Wenneman Arnold Theodore baron von, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 281, 283
Hoxter en Westphalie, 22.
Hoythem, Marie, 77.
Hozémont, 255.
Huddinghausen, von, 280.
Huen, Jean, 82.
Huesselt, Godart de, 66.
Huets, Arnoul, 117.
Hugenpott zum Hugenpott, 292.
Hugues, prévôt de Meerssen, 428, 429.
Hulsberch, Gille de, 92.
Hulsberg, 224, 424.
Hulsbergh dit Schaloen, Jean de, 255
Hulsloe, Henri, 100.
Humen, von, 298.
Hund von Saulheim, 278.
Hund von Wenkheim, George, grand-maître de l'Ordre Teutonique, 208, 251.
Hundlingen, von, 277.
Hupken, Guillaume, 111.
Hutjens, Jean, 37.
Huye, Godart de, 65; — Josse de, 100.
Huyn d'Amstenrade, 196, 225; — Edmond, chevalier de l'Ordre Teutonique, 225, grand-commandeur des Vieux-Joncs, 259.
Huyn de Geleen, 225; — Godefroid, grand-commandeur du bailliage des Vieux-Joncs, 220, 225.
Huyn de Geleen et d'Amstenrade, Godefroid, 209.
Huysen, René von, grand-commandeur des Vieux-Joncs, 246.

Innocent III, pape, 211.
Intten, Jean, 108.
Issche, 272.
Isselt, Michel d', 386.
Issum, Cornélie d', 37; — Jacques, 37.

Janssen, Catherine, 37; — Gertrude, 37; — Herman, curé de Meerloo, 26; — Jean, 437, — Lambertine, 37; — Martin Joseph, curé de Meerloo, 35.

Digitized by Google

Jauce, de, 271.
Jean, investit de Schinnen, 430.
Jegers, Jean, 142.
Jekeren, Jean van den, 67.
Jenniskens, Pierre, 32.
Jérusalem, 204, 214, 215.
Joncloes, 110, 120.
Joncloes de Valle, échevin de Meer, 121.
Jorys, Jean, 140.
Juleymont, Jean de, 76.
Juliers, duc de, 342; — Otton de, archidiacre de Liége, 423, 424.
Junccis, Paul, voir Paul van den Biessen.

Kamerlinck, Henri, desservant de Venlo, 320, 322, 324, 325; — Thierry, curé de Meerloo, 320.
Kämmerer von Worms dit Dalberg, 277, 285
Kanne, Otton de, porte-verge de Saint-Servais à Maestricht, 89, 107; — René de, 89.
Kantelberch, Gérard, 52.
Karys, Elise, 108; – Henri, 108;— Thierry, 108.
Katzenellenbogen, 9, 10.
Kaudenberch, Frambac, écoutète de Heer près Maestricht, 98.
Kellenaers, Arnoul, 28; — Henri Jacques Théophile, missionnaire à Louisville, 29.
Kellenars (Kellenere), René, prêtre, 81, 100, 110, maître de l'hôpital de Saint-Servais à Maestricht, 111, 128, 129, 135.
Kelre, Alholt op den, 85.
Kemerlinck, Henri, 411.
Kemmelings, Corneille, 37.
Kempen, 353.
Kempenere, Jean, receveur de la confrérie des chapelains de Saint-Servais à Maestricht, 85.
Kempers, Thierry, 133.
Kerchoff, Jean van den, 109; — Michel aen den, échevin de Hamont, 53.
Kerckem, de, 225; — Godefroid de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 244, 245.
Kerpen, 295.
Kerpen, de, 225, 277; — baron de, grand-commandeur du bailliage des Vieux-Joncs, 207, 221.
Kerstgen, Jean, 127.
Kerstgens, Marguerite, 121.
Keverdonck, 32.
Kessel, 16, 347.
Kessel, Mathias de, chanoine de Saint-Servais à Maestricht, 84.
Kessel-Loo, 415.
Kessels, André, 37; — Arnoul, 37, 43; — Arnoul, vicaire à Wanssum, curé d'Oirloo, 37; — Elise Susanne Lambertine, 37; — François, 37; — Gérard, 37; — Godefroid, 37; — Guillaume, 37; — Hélène, 37; — Henriette, 37; — Herman, 37; — Jacques, 37; — Jean, 37; — Jean, échevin de Wanssum, 37; — Jean Gérard, 37; — Jeanne, 37; — Jeanne Hélène, 37; — Jeanne Marie, 37; — Lambert, 37; — Marguerite, 37; — Marie, 37; — Marie Catherine, 37; — Martin Léonard, 37; — Nicolas, 37; — Pétronelle, 37; — Pierre, 22, 36, 37; — Pierre Antoine, 37; — Pierre Arnoul, 37; — Pierre Jean, 37; — Pierre Martin, 37; — Théodore, 37; — Théodore, curé de Well, 37; — Théodore Joseph, 20, 30, 37; — Thierry, 37.
Kesselstatt von, 274, 277.
Kestelt, Jean de, 88.

Digitized by Google

Kestelt, Jean de, maïeur de la cour censale de Notre-Dame à Veldwezelt, 97.
Kirleman, Jean, 121, 134.
Klimmen, 424.
Klinkenberg, Michel, vicaire-général du diocèse d'Aix-la-Chapelle, 33.
Knapen, Jean, 104.
Knube, Henri, 145.
Kockarts, Jean, 76.
Koelsoet, Elise, 101.
Kolff, von, 291, 297, 298.
Kolff von Vettelhoven, François baron von, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 286, 287; — Thierry baron von, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 268, 269.
Korensnyder, Giselbert, 57.
Korff dit Schmising zum Harkotten, 286.
Korum, Félix Michel, évêque de Trèves, 29.
Kriekel, Jean, 72.
Krikenbeeck, von, 251, 252.
Krommen, Jean, 103.
Kucken, Gisbert, 106.
Kucker (Cuker), Nicolas, 106, 120, 135.
Kuenen, Simon, 32.
Kuenens, Conrad, échevin de Sluysen, 141.
Kuenynxwinkel, René de, 65.
Kukelsem, Jean de, chanoine de Saint-Servais à Maestricht, 164.
Külmer zu Rosenbühel, 296.
Kusters, Pierre, 37.
Kuyten, Thierry, 396.
Kuypers, Jean, curé de Meerloo, 43; — Jean, curé de Well, 25; — Jeanne, 42, 43; — Léonard, 42.
Kyckarts van der Blyt, Adam, 131.
Laar, Pierre de, échevin de Saint-Pierre, 87, 88.
Lacu, Barbe de, 88; — Catherine de, 88.
Laeck, Mathias van der, 82.
Laeffeld, 124, 139.
Laemen, Servais, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 164.
Laer, Bertrand de, échevin de Maestricht, 51, 76, 79, 81, 96, 110; — Jean van den, maïeur de la cour censale d'Eygertinghen à Millen, 117.
Lage zu Lage, von der, 270.
La Haye, Léonard, 437.
Lake, Conrad van der, 136; — Jean van der, 136; — Mathias van der, 134, 137; — Pierre van der, 126, échevin de Saint-Pierre, 98.
Lalaing, de, 272.
Lamberg, Raymond Casimir comte von, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 278, 279.
Lamberts, Lambert, 32.
Lamboy, Jean, 98; — Thierry, 64, 81, échevin de Maestricht, 58, 60, 62, 75, 81, 86, 94, 122, 139, écoutête de Maestricht, 121, échevin de Saint-Pierre lez Maestricht, 112, échevin de la prévôté de Saint-Servais à Maestricht, 136.
Lambrechs, Guillaume, 77.
Lamen, Philippe, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 164.
Lanaeken, 143.
Landsberg, Dietrich von, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 258.
Landsberg zu Olpe, von, 286.
Landsperg, von, 298.

Digitized by Google

Lansmans, Gille, échevin de Sluysen, 140.
Lasser von Lasseregg, von, 278.
Lastrone, Sancho, 169.
Laufelt, Conrard de, 74; — Giselbert de, 74; — Vastrad de, 118.
Lauffelt, Nicolas de, 80, 113, 139; — Nicolas de, échevin de la prévôté de Saint-Servais à Maestricht, 136, échevin de Vleytingen, 87; — Pierre de, 143; — Winand de, 139.
Ledebur, von, 281.
Leende, Jean de, échevin de Hamont, 53.
Leenkens, Jean, 33.
Leerodt, von, 269, 278.
Leewe, Guillaume de, chapelain de Notre-Dame à Maestricht, 65.
Lega, de la, 151.
Lehnen, curé de Saint-Castor à Coblence, 29, 35.
Leiden, 421.
Leiden, Jean de, 313.
Leiningen, von, 290.
Leiningen Dachsburg, Alexandrine Julienne comtesse de, 14.
Lemmayl, Jean, 85.
Lemmoels (Lemmaels), Giselbert, 81; — Gisbert, échevin de Heugem, 73.
Lens, de, 288.
Leodio, Jean de, voir Lutge, Jean.
Leodio, René de, 94.
Léopold I, empereur, 263.
Lesley, 176.
Leut (Leute), Rut de, 75, 127, 138.
Leuwen, Rutger de, 105.
Lewen, Pierre, 94, 95.
Leye, Ange von, 146.
Lichtenberg, 256.
Lichtenstein, Marie Léopoldine Aldegonde princesse de, 15.
Liebaerde, Nicolas de, échevin de Lenculen, 91, 132.
Liebart, Nicolas van den, 113.
Liebeke (Lyebeke), Nicolas de, échevin de Maestricht, 52, 60, 64, 66, 71, 82, 84, 94, 99, 100, 108, 121, 122, 128, 133, 138.
Liechtenberg (Liechtenborch), Roger de, le jeune, maïeur de la cour censale du chapitre de Saint-Martin de Liége à Hees, 83, 109.
Liefkens, O. F., secrétaire de Wanssum, 48, 49.
Liefsoen de Millen, Paul, écoutête de Sluysen, 144.
Liége, 34, 60, 68, 77, 97, 108, 116, 140, 165, 205, 223, 224, 229, 260, 276, 324, 325, 328, 331, 344, 401, 402, 408, 412.
Lierden, Laurent, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 164.
Lierre, 151.
Liers, de, 225.
Lieveson, Wiric, échevin de Meer, 107, 110, 121.
Ligne, de, 272.
Lille de, 271.
Lille-Saint-Hubert, 53.
Lima, 289.
Limborch, Henri de, chapelain de Saint-Servais à Maestricht, 164.
Limbourg, 152.
Limbourg, Ermingarde de, 427.
Limmel lez Maestricht, 251.
Lin, Mathias van, 330.
Lindanus, évêque de Ruremonde, 326.
Linde, Jean de, 134; — Lambert de, 139.
Linden, Conrad van der, 68.

Digitized by Google

Linz, 296, 297.
Lippe dit Hoen, van, 259.
Lipperheide zu Jhorst, von, 292.
Livesoens, Nicolas, 55.
Locht, Paul van der, curé de Meerloo, 18, 31.
Locquenghien de, 288.
Loddere, Jean, 304.
Lodenaken, Henri de, 95; — Hoeken de, 100; — Jean de, 95.
Lodewyx, Godart, 122.
Loë de Mheer, Otton Napoléon Maximilien Hubert Marie, baron de, 300.
Loë zu Wissen, 267, 284; — Bertrand Wessel von, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 266—268; — Charles de, chevalier de l'Ordre Teutonique, commandeur de Pitsembourg, 267; — Philippe Christophe von, membre de l'Etat noble de Gueldre à Ruremonde, 266.
Loen, Catherine de, 66; — Henri de, 132, 144; — Jean de, scribe des échevins de Maestricht, 81.
Loenen, Anne de, 128; — Jean de, 91, 94.
Londres, 37.
Loo, 343, 344.
Loon, Catherine de, 44; — Cornélie de, 44, 47; — Egbert de, recteur à Leessel (Liesel), 39; — Egbert de, curé de Meyel, 38, 44; — Gérard de, 399; — Hélène de, 44, 47; — Henri de, 396, 399; — Jean, 38, 44, 47; — Laurent de, 38; — Laurent de, curé de Deurne, 44; — Mathias de, 396—398; — Nicolas de, 44; — Pierre de, curé de Wanssum, 38, 44, 49.
Loonen, Pétronelle, 22, 36, 37.
Looz, 255.
Looz de, 225; — Arnoul VI, comte de, 222; — Gérard de, grand-commandeur du bailliage des Vieux-Joncs, 222. 245; — Mechtilde, abbesse de Munsterbilsen, 222.
Lopez de Figueroa, 151, 167, 170—172.
Lottum, 37.
Louis XI, roi de France, 215.
Louisville, 29.
Louvain, 37, 230, 301, 416, 418, 419, 421.
Lovendach, Jean, 36.
Lovendael, Jacques de, 311.
Löwenstein-Wertheim-Rochefort, Eléonore Marie Anne comtesse de, 14; — Marie Anne comtesse de, 14.
Loyten, Henri, 60.
Loywichs, Godart, 126, 127.
Lulsdorf zum Hahn, von, 292.
Lummels, Giselbert, 90.
Luneville, 12, 206, 207.
Lutge, Gérard de, 81; — Gérard de, écoutète de Maestricht, 122, échevin de Saint-Pierre lez Maestricht, 98, 112, échevin de Heugem, 136, 137; — Jean de, 133; — Jean de, échevin de Maestricht, 59, 60, 65, 81, 82, (Luycke) 94, 95; — René de, 111.
Lutzelbourg, von, 277.
Lutzenrode, von, 298.
Luxembourg, 178.
Luydic, Jean de, 95.
Luytke, Gérard de, 80.
Lydorp, Hubert de, chanoine de Saint-Servais à Maestricht, 84, 119, 120.
Lynde, Henri de, 96, 119; — Jean de, 89.
Lynden, de, 225; — baron de, seigneur de Heumen et Blit-

Digitized by Google

terswyck, 25; — Etienne de, chevalier de l'Ordre Teutonique, 225; — Thierry Gautier de, 39.
Lynden, Mathias van der, échevin de Opcanne, 68.
Lyndermans, Guillaume, 437.
Lywet, Jean 99.

Maas, 177.
Maasbree, 36, 44.
Maashees, 37.
Madrid, 289.
Maeseyck, 386.
Maestricht, 51—72, 74—87, 89—111, 113—131, 133—140, 142—196, 205, 216—219, 223, 227, 229, 235, 238, 239, 247, 248, 251, 255 - 257, 262, 270—273, 278, 419.
Mairelli, Camille, 188.
Maistre, de, 417.
Malines, 151, 267, 431.
Malle, Gérard de, 140.
Malsburg, von, 292.
Malsen, de, 225.
Mansfeld, 192; — comte de, 174.
Mansveld, Charles de, 167.
Manzana, 173, 176.
Marbourg, 218.
Marck, de la, 272; — Adolphe de la, prince-évêque de Liége, 423, 427, 430; — Erard de la, 427.
Marcks, Antoine, écoutète de Pietersheim, 143.
Marie, gouvernante des Pays-Bas, 320.
Marienthal, 225.
Marthyns, 177
Masen, Aleide van der, 71; — Henri van der, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 142; — Lambert van der, 72.
Masen, Henri ter, 61.
Maesniel, 229.
Mathys, Jean, 106.
Maubeuge, 151.
Maules, Steppon de, chanoine de Saint-Lambert à Liége, 229.
Maximilien II, empereur, 208.
Mayence, 279, 285.
Mechelen, 142.
Meelres, Catherine, 89.
Meem, Jean, chanoine de Saint-Servais à Maestricht, 85, 125, 128, 134—136.
Meer-Bolre, 106, 107, 110, 120, 121, 255.
Meer, Gérard de, chanoine et écolâtre de l'église Saint Servais à Maestricht, 164; — Guillaume de, 143.
Meerhout, Jean de, 83; — Jean de, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 69, maître de la confrérie des chapelains de Saint-Servais à Maestricht, 85—87.
Meerloo, 3, 16—21, 24, 26—29, 31, 33, 34, 36, 37, 41, 46.
Meerloo (Myrlaer), seigneur de, 16.
Meers, Rutger de, chanoine de Visé, 77
Meerssen, 423, 424.
Meerssen, Jean de, 81; — Josse de, 379.
Meerwyck de, 225.
Mees, Jean, 108.
Megelsum, 32.
Meggau, von, 296.
Megen, comte de, 380.
Meller, von, 269.
Melys, René, 103; — Simon, chapelain de l'église Notre-Dame à Maestricht, 117.
Mere, Jean de, 121.
Merckers Gisbert, 132.
Mercy, von, 274.

Digitized by Google

Mercx, Metgen, 396.
Mergentheim, 211, 250, 290.
Merode, de, 255, 272; — Antoinette Isabelle Claire de, 21; — Guillaume de, 255; — Renard de, chevalier de l'Ordre Teutonique, 217, 255; — Richard de 255; — Ricalt de, 255.
Merode dit Vlatten, de, 269.
Merotgen, 254
Mersch, Rutger de, chanoine de Visé, 79.
Mersche, Rutger de, porte-verge de l'église Saint-Servais à Maestricht, 105.
Mersen, Gérard de, 61; — Josse de, 61; — Léonard de, 61.
Merssen, Jean de, chanoine de l'église Notre-Dame à Maestricht, 75.
Merveld, von, 281.
Merzenich, 294.
Meschede, von, 273.
Metsemaicker, Jean, 399.
Metten, Giselbert, 53
Metternich zu Müllemarck, von, 273, 280; — Guillaume von, 261.
Metz, 5.
Metzenhausen, von, 274.
Meurs, Daniel, curé de Wanssum, 40; — Gérard, curé de Borne et Bruggen, 40.
Meydael (Meydos), Gautier, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 164.
Meyel, 36, 38, 39, 46.
Meylhoeren, Pierre, 111.
Meylken, Jean, 111.
Meyloon (Meyloen), Guillaume, 90.
Meylotz, Guillaume, 127.
Meynten, Gobbel, vicaire à Maestricht, 61; — Jean, 134.
Meys, J. B., 435; — Remacle, Franciscain de Venray, 31.
Meysters, Gosuin, 132.
Michiels van Verduynen, commissaire militaire du district de Ruremonde, 34.
Millen, 55, 116, 117, 140, 228, 317.
Mill-Hill, 37.
Moelen, Arnoul van der, échevin de Maestricht, 85, 86, 94, 101, 103, 121, 122, 134; — Godart van der, 63.
Moens, Arnoul, 90.
Moer, Jean, 77, 79
Moermeester, Gotschalck, 318.
Moers, Guillaume, 88; — Wynand, 97.
Moes, Giselbert, 113, 125; — Giselbert, échevin de Vleytingen, 113, 124, 129, 132, 135, 139; — Jean, 111.
Molen, Gérard van der, 65.
Moncks, Elie, 93.
Mondragon, 151—153, 168, 191.
Moniouwen, Philippe de, 64.
Molendonck, René de, 72.
Monte, marquis del, 153.
Montenaken, 131, 132.
Montenaken, Giselbert de, échevin de Saint-Pierre lez Maestricht, 87, 88, 98, 112; — Godart de, 59; — Jean, 83, 109; — Lambert de, 75; — Winand de, 144.
Montesdoca, 152 – 162, 168.
Montfort, 311, 314, 327, 328, 330, 334, 340, 342, 347.
Montjoie, 426.
Monx, Elie, 142.
Monyouwen, Pierre de, 64.
Mopertingen, 77, 112.
Morees, Jean, 130; — Muelen, 130; — Paul, 124.
Morsels, Hubert, 127.
Mortier, Henri de, chevalier, 231, 302, 303; — Lambert de, 303.
Mostiens, Gautier de, 116.

Digitized by Google

Mostart, Chrétien, 352.
Motsartz, Martin, 80.
Moylant, Jacques de, archidiacre de Liége, 423, 427, 430.
Mudersbach, von, 273.
Mulders, Pétronelle, 37.
Mulken (Mulcken), Agnès de, 118; — Catherine de, 118; — Guillaume de, 118; — Jean de, 103, 125, 132; — Marguerite de, 118; — Matilde de, 97; — Servais de, chanoine de l'église Saint-Servais à Maestricht, 118.
Muller, Jean, 396.
Munchen, 416.
Munchhausen, von, 286.
Munckhof, Jean van den, 37.
Munster, 292, 313, 314, 346.
Munster, von, 283.
Munsterbilsen, 270.
Muyls, Pierre, 104.
Muysoegen, Mathieu, 134.
Muysbach, Werner de, 104.
Myllen, Chrétien de, 72.

Nagel zu Konigsbruck, von, 286.
Nagels, Barbe, 126.
Namen, Nicolas de, 105; — Nicolas l'aîné, 61, 78; — Nicolas le jeune, 61, 78.
Namur, 149, 167, 169.
Namur, de, 225.
Napoléon I, empereur, 207.
Nassau, comtes de, 10, 226; — Julienne comtesse de, 14; — Louis comte de, 349.
Nassau zu Sparkenburg, von, 267.
Nedercruchten, 431.
Nederhem, 140.
Nedermolen, Mathieu van der, 57, 58.
Nederweert, 37.
Neels, Franco, 86.
Nehem zu Werries, von, 292.
Nehm (Neheim), 22.
Nesselrode (Nesselraedt), von, 262, 266.
Nesselrode zu Ehrenstein, von, 267.
Nesselrode zu Ereshoven, von, 267.
Nesselrode zu Stein, von, 270.
Nesselrode zu Stein und Herten, von, 270.
Neudettelsau, 291.
Neuenstein, Cunégonde de, 246.
Neuhoff, Guillaume von, chevalier de l'Ordre Teutonique, 217,
Neuhoff dit Ley zu Georghausen, 270, 294.
Neulen, Jean, 312.
Neuten, Eeren, 312.
Neve de Steyn, Michel, échevin de Saint-Pierre lez Maestricht, 87, 88.
Neven, Pierre, 133.
Nicolai, Adrien, chancelier de la Gueldre Autrichienne, 345, 386.
Nicolas, investit de Schinnen, 428, 429.
Nidda, 10.
Nieuwstad, 333, 334, 341.
Nimègue, 309, 329, 354—356, 358, 364, 365, 371, 372, 383, 386.
Nivelles, 150.
Nivelsteyn, Jean de, chanoine de l'église Saint-Servais à Maestricht, 164.
Noerenberch, Gille, 73.
Noot, de, 225.
Notenberg, André van den, 37.
Nouts, Arnoul, 59; — Gautier, 63.
Noyelles, de, 271.
Nuelens, Henri, 105.
Nuest, Arnoul, 88.
Nunhem, de, 225.

Digitized by Google

Nuwenhof, Arnoul van den, 52.

Obbicht, 74.
Odeloe, Gyntis d', échevin de Hamont. 53.
Odenbroeck, Henri d', 67.
Oederbruecke, Jean d', écuyer, 80.
Oerlo, 32.
Oermont, Veyncken d', 134.
Oes, Elise d', 102.
Oeslinger, Jean, échevin de Sluysen, 73.
Oest, Jean d', 68, 137.
Oetegraven, Lambert d', 67, 97.
Oeys, Jean d', échevin de Heer, 98.
Oignies, d', 288.
Oirloo, 37.
Oirsbach de Vlasraedt, Jeanne d', épouse de René van Oye, 250.
Oirsbeeck, 433 436.
Oirsbeke, Paul d', 133.
Onensel, Pierre d', chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 52 59.
Oost, 73.
Oostrum, 22, 23, 47.
Oostrum, d', 225.
Opcanne, 68.
Ophem Henri d', échevin de Lenculen, 119.
Ordenge, 223, 235, 269, 275, 281, 284, 291, 292, 294, 295, 297, 299.
Ordinghen, Raes d', chevalier, 67, 68.
Orsbach, von, 251, 252.
Orteneck und Ottenstein, zu, 278.
Ornaeus, Louis, 362.
Ortis, Caspar, 169.
Ottaert, Jacques, 433.
Otten, Gille, échevin de Lenculen, 105; — Godefroid, 94; — Henri, 92.
Overcruchten, 431.
Overhem, 234.
Oye, Isabelle d', épouse de Daniel de Ghoor, 250, 252; — René d', 250, 251.
Oys, Jean d', échevin et écoutète de Heer, 119.
Oytegraven, Lambert d', 66.

Pala, George de, chanoine de Saint-Servais à Maestricht, 62.
Palffy, Charles, 281.
Pallant (Palant, Pallandt), de, 251, 252, 264, 297, 298; — Thierry de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 252; — Thierry de, commandeur de Rével, 252, 253.
Pallant zu Breidenbach, de, 269.
Palude, Jacques de, chanoine de Saint-Denis à Liége, 430.
Pancken, Henri, 399.
Pappenheim, von, 290.
Papenhoven, de, 225.
Paradiess, von, 296.
Paresiis, Jean de, notaire à Maestricht, 142.
Paris, 15.
Parme, Marguerite de, 336, 343, 349, 350, 352, 353, 362, 365, 367, 368, 372 374, 389.
Parys, Mathieu de, 127.
Passart (Blitterswyck), 225; — Arnoul de, chevalier de l'Ordre Teutonique, 216.
Passau, 10.
Pauwels, Henri, 131.
Peer, 37.
Peerboom, Jean, 119.
Peerboum, Barthélémi, 131.
Pellens, Nicolas, échevin de Petershem, 143.
Pennen, Jean, 101, 129, 130; — Jean, receveur du pays de Louvain, 65.
Penres, Pierre, 108.

Digitized by Google

Peters, Aldegonde, 44; — Arnoul, écouète de Sluysen, 140; — Pierre, 37.
Petershem (Pietershem), 142, 143, 167, 179.
Petershem, seigneur de, 142.
Peters (Petri) de Valckenborgh, Jean, échevin de Lenculen, 64, 73, 84, 91, 92, 95, 101, 105.
Philippe II, roi d'Espagne, 194, 348-350, 354, 357, 365.
Philippeville, 151.
Pictavia, Guillaume a, archidiacre de Liége, 309, 334, 342, 408.
Pie VII, pape, 9.
Pielen, Thierry, 23.
Pierrepont, Hugues de, évêque de Liége, 222.
Pietershem, Jean de, 60.
Pipen, Herman, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 164.
Pitsembourg, commandeur de l'Ordre Teutonique, 205.
Pitzebroet, Lambert, échevin de Cadier, 131.
Plazoul, Jean, 162.
Plencker, Chrétien, 134.
Plettenberg, von, 273, 274; — chevalier de l'Ordre Teutonique, 227; — Clément Auguste de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 279-281; — Walter de, maître de l'Ordre Teutonique en Livonie, 253.
Plettenberg von Grundt zu Schönrad, 270.
Plettenberg von Leenhausen-Stockum und Marhüls, 280.
Plettenberg von Schwarzemberg und Grevel, 270 280.
Plume, Herman, 83.
Poell, Hélène, 37.
Poell, Gérard van den, 117.
Poes, Arnold, 127.
Poictiers, Guillaume voir a Pictavia.
Pollart, von, 298.
Porchevallis, archidiacre de Liége, 428-430.
Potesta de Waleffes de, 300.
Potheim, Guillaume in, 55.
Poupeler, Henri, 89.
Pouwels, Henri, 130.
Prickinx, Franco, 136.
Printhagen, de, 225.
Procureres, Goert, 133.
Proelen, Catherine de, 52.
Proenen (Pruenen), René, échevin de Maestricht, 121, 122, échevin de Saint Pierre lez Maestricht, 112
Proestman, 87; — Catherine, 55; — Daniel, 55; — Guillaume, échevin de Vleytingen, 56, 87; — Libert, 139.
Pronen, René, 136
Prostman, Guillaume, 113.
Prouidhoin, Jean, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 164.
Pruene, Jean, 58.
Pulsen, Henri, 33.
Ptylloye, Libert, 162.
Puetkens, Jean, 92.
Put, Pierre, échevin de Venlo, 413.
Putmans, René, 437.
Putte, Guillaume op den, 122; — Tilman opten, maître de la gilde des brasseurs à Maestricht, 123.
Pyerken, Pierre, 68.
Pyetershem, Jean de, seigneur de Weert, 68; — Jean de, chanoine de Saint-Servais à Maestricht, 84.

Quade de Heer, échevin de Heer, 98.
Quadt, von, 273.

Digitized by Google

Quadt zu Vienau, 270.
Quadt von Beeck zu Alsbach, 270.
Quadt de Beeck, commandeur de Fouron Saint Pierre, 218, 240, 242; — Guillaume, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 261—263.
Quadt zu Buschfeldt, 294.
Queermans, Gisbert, 124; — Jean, 124.
Quick, Guillaume, 341.
Quodensoen, Jean, 116.
Quoeyen (Quoyen), Godart, 83, 109.
Quoye, Winand, échevin de Heer, 119.
Quystkorn, Guillaume, 93.

Rade-Kempel, 257.
Radermeker, Servais, 134.
Raeren, 219.
Raesfeld, von, 281.
Raesfeld zu Romberg, von, 286.
Ragostzki, François, 14.
Raitz von Frentz, von, 264, 276.
Ramen, Jacques indie, 124.
Ramersdorf, 223, 250, 261, 264, 267, 269, 286, 288, 292, 294, 298.
Ramon, Alonzo Garcia, 191.
Ratibor, duc de, 15.
Ravensberg, 285.
Raymaecker, Jean, 331.
Recke zu Haaren, von der, 294.
Recke zu Steinfurth, von der, 292.
Reeke, von der, 281.
Reiffenberg, von, 278, 280; — François Emmerich baron von, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 272, 273.
Reinold, seigneur de Fauquemont, 426—429.
Reisach, von, grand-commandeur de l'ordre Teutonique, 220, 221, 280, 289, 292, 293, 296, 305, 306; — François Jean-Népomucène Fidèle, commandeur des Vieux-Joncs à Maestricht, 235, 238, 242.
Remiremont, 296.
Remmen, Théodore, 37.
Remundt, Catherine de, 62.
Renesse, de, 225, 271.
Renteye, Jean zu, 60.
Repen, Giselbert de, 75; — Guillaume de, 127.
Rese, Corneille, 166.
Retersbeeck, de, 294.
Reus, comte de, 173.
Reuschenberg, von, 269, 285, 298; — Henri de, grand-commandeur du bailliage des Vieux-Joncs, 219, 224, 257, 258.
Reuschenberg zu Roschet, von, 276.
Reuschenberg zu Setterich, von, 278.
Reute, Henri, 138.
Revel, 252, 253.
Revel, de, commandeur de l'Ordre Teutonique, 252
Reven, 261.
Reymerstock, Frédéric de, échevin de Lenculen, 95.
Reynders, André Hubert, curé de Geysteren, 25.
Reyners, Lambert, 122.
Reys, Erard de, doyen de l'église Saint-Servais à Maestricht, 51, 61, 72, 91, 97, 101, 104, 126.
Riddere, Guillaume de, 171.
Riempst, 106.
Rhede, von, 292.
Rheede van Athlone, Agnès Ursule, baronne de, 39.
Riedheim, von, 290.
Riemsleger, Séverin, 62.
Riempst, Jean de, 142.

Digitized by Google

Riemst, Conrad de, 63.
Rinsem, von, 259.
Robles, de, 288.
Rodenryt, Thierry de, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 51, 52, 69, custode de cette église, 53, receveur de la confrérie des chapelains de cette église, 67, 96, maître cette confrérie, 106, 109.
Roelofs, Jean, 31.
Roese, Guillaume, 58.
Roeselen, Guillaume, 94; — Jean, 94.
Roeselleer, Barthélémi, 110.
Roesmer, 90.
Roesselleers, Jean, 73.
Roethem, Barthélémi de, 54; — Ide de, 55, 70; — Jean de, 63; — Thierry de, 59.
Roeulx, 151.
Roeulx, comte de, 167.
Rolman (Rollmann) van Dattenbourg, 280, 298.
Rolshausen, Ferdinand von, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 240, 264, 265.
Romberg, von, 281.
Rome, 333, 418
Romers, Jean, 118.
Roosteren, 312, 314.
Rosen, Gérard de, 133.
Rosemberg, von, 296.
Rosenberg zu Rosenegg, von, 278.
Rosis, René de, 53.
Rosmeer (Roesmer), 90, 122, 126, 230.
Rosmere, Ameil de, 103.
Rothem, 72.
Rothem, Thierry de, 101.
Rothenbourg, 12, 15.
Royen, Gille, curé de Schin sur Geul, 423, 430.
Rubenpré, de, 271.
Runckart, Jean, échevin de Cadier, 131; — Pierre, 131; — Simon, 131.
Ruremonde, 19, 35, 40, 45, 49, 71, 285, 309, 312, 314 318, 328—339, 348, 349, 352, 354, 355, 358, 361 366, 368—371, 373—374, 376, 378, 380, 383—387, 391, 392, 400, 409, 419, 431, 432, 439.
Rustique, évèque de Trèves, 4, 5.
Ruyssche, Henri, 59, — Jean, 59.
Rutghers, Henri, 83, 109; — Jean, 87; — Winand, 97.
Rutten, Jean, 97; — Winand, 97.
Ruynen und Bellinghoven, von, 284.
Ryckel, de, 225.
Ryemst, Lambert de, 125.
Rymenan, 151.
Ryswick, 267.
Ryswick, Pétronelle Hubertine de, 37.

Saeren, Hubert, 32.
Saffelars, Jean, échevin de Heugem, 73.
Saint-Georgia, Guido, gentilhomme, 170—173.
Saint-Goar (Sint-Gowehr, Sint-Gewehr), 3—36.
Saint-Goarshausen, 6, 13.
Saint-Jean-Sart, 229.
Saint-Jérôme, 18, 19, 31, 35.
Saint Pierre, 87, 88, 97, 111, 167, 196
Saint-Trond, 231, 349—351.
Sainte-Aldegonde de Noircasmes, de, 271, 288.
Salm, Christine Anne Louise Oswaldine princesse de, 15; — Eric Adolphe de, 14.
Salm-Reifferscheidt, Eléonore Marie Walburge, princesse de, 15.
Salza, Herman de, 215.

Digitized by Google

Sammelarts, Jean, 120.
Sammen, Godefroid, 90, 122; — Louis, 90.
Sancourt, capitaine et aide-major du régiment de cavallerie de la reine de S. M. T. C. à Cornéli Munster, 236.
Sanders, George von, 36.
Sandezel von, 282.
Sargien, Gille van der, échevin de Lenculen, 119; — Henri van der, 117.
Sauvage de Lambermont, 300.
Savoie-Carignan, Louis Victor Amédé Joseph prince de, 15; — Marie Thérèse de, 15.
Saxe Maurice de, 154.
Scaffart, Gérard, 98.
Scampart, Jean, 72.
Schade zu Stein, von, 292.
Schaesberg, de, 225, 294; — Guillaume de, statthalter, commandeur de l'Ordre Teutonique à Becquevoort, 225; — Joseph François Antoine Arnoul, comte de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 293, 294.
Schat, Daniel, 133
Schaumburg, 10.
Scheers, Jeanne, 37.
Scheiffard de Mérode, von, 297, 298.
Schellart, Anne Thérèse comtesse de, 22; - Jean, 103; — Philippe Frédéric Ambroise comte de, prévôt du chapitre impérial d'Aix-la-Chapelle, 22, 36.
Schellart-Obbendorf, von, 284.
Schenck von Schmidburg, von, 274.
Schencking zu Beveren, von, 292.
Schenk von Castell, 290.
Schenk von Geyern, 282.
Schenk von Stauffenberg, 290.
Schepers, Jean, échevin de Heugem, 73.
Schernding, von, 246.
Scheyen, Jean, 122.
Schinck, Gobbel, 92.
Schin-sur Geul, 423, 424, 427, 429.
Schlons (Chalon) dit Gehlen, von, 292.
Schlon (Chalon) dit Tribbe, von, 292.
Schoenmakers, Pétronelle, 37.
Schoenmeckers, Arnoul, 32; — Mathias, 36.
Schoenweder, Guillaume, 138.
Schoffelen, Areth, 437.
Schöller, von, 273, 280; — Rutger Caspar, baron de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 270, 271.
Schonbeck, 275.
Schönborn, von, 285; — Damien Hugues comte von, landcomthur de l'Ordre Teutonique, 220, 276.
Schouffart, Henri, 104, 123.
Schuddorp, Henri de, 74.
Schütz von Holzhausen, von, 285.
Schwansbell, von, 281.
Schwartzenberg, de, 266; — Melchior de, gouverneur de Maestricht, 161—163, 189, 192.
Scillinck, Henri, échevin de Cadier, 131.
Scillinx, Jean, 134.
Sclenaken, Nicolas, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 164.
Scoenbroet, Lambert, 100.
Scoenvorst, Conrad de, seigneur d'Elsloo et de Sittard, 57.
Scouteten, Stas, 140.
Scranck, Gisbert, 55.
Scuypken, Jean, 100.
Segesser von Bruneg, 290.
Selbach dit Loë zu Minden, 269,

Digitized by Google

285, 297, 298.
Selms, Gisbert de, échevin de Liége, 78,
Sellen, Gisbert, 68.
Seraing, de, 225.
Sevenum, 37, 411.
Sichen, 110, 129, 130.
Sickingen, von, 277, 282.
Sickingen d'Ebernburg, Damien baron de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 277.
Siegbourg, 146.
Siegers, Anne, 37; — Gérard, 37; — Marie Gertrude, 37.
Sielen, Jean, 125.
Sielis, Pierre, 72.
Sierstorf, 223, 245, 247, 254, 257, 259, 260, 262, 267, 269, 275, 279, 280.
Sigebert, roi d'Austrasie, 5, 6.
Simoneta, Marc Antoine, gentilhomme espagnol, 195, 196.
Simons, Menno, 312 - 314, 327, 328; — Théodorine, 37.
Sinte-Margraeten, Guillaume van, chanoine et écolâtre de l'église Saint-Servais à Maestricht, 52, 59.
Sippe, Lambert, échevin de Vleytingen, 56
Sippen, Lambert, 55.
Sips, Lambert, 125.
Sittard, 317.
Sittert, 223.
Sittert, Catherine de, 138.
Slaffarts, Jean, 104.
Sleeswyn, Jean, 93.
Slewen, Mathilde, 138.
Sleyp, Arnoul, 92.
Sloenen, Guillaume, 108.
Slots, Guillaume, 43; — Hélène, 43.
Sluen, Gille, échevin de Sluysen, 144.
Sluse, Conrad de, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 164.
Slusen, Mathias van, 62.
Sluysen, 139 141, 143, 144.
Sluysen, Mathias de, 140; — Tilman de, 143.
Sluysman Jacques, prêtre, receveur des écoliers pauvres de l'église Saint-Servais à Maestricht, 98, 102, 112, maître de la confrérie des chapelains de cette église, 126, 131, 132, 134, 137, 139.
Slytkens (Slicken) de Bergh, Ananie, chanoine de l'église Saint-Servais à Maestricht, 84.
Smeet, Jean, échevin de Heugem, 73.
Smeetz, Jean, 133.
Smets, Jean, 54.
Smiets, P., secrétaire de l'évêque de Ruremonde, 49.
Smitgens, Pierre, 399.
Smittiens, Pelsken, 379.
Snoesken, Bertold, 79.
Snoesken, Bertold, receveur du chapitre de Saint-Servais à Maestricht, 60, 61, 73, 86, 95, 96, 110, 132.
Soest, Jeanne op, 36.
Soetern zu Lamberg (Leemberg) von, 266, 267.
Soignies, 151.
Solms, Conrad, grand-commandeur des Vieux-Joncs, 213, 214, 230.
Solms in Lich, Marie Eléonore landgravinne in, 14.
Sombref de, 225.
Son, Henri de, 37.
Sonnius, François, inquisiteur, 326, 329, 330.
Sonora, 289.
Sonouwen, Guillaume de, 89.
Sottekens, Libert de, 93.

Digitized by Google

Spaubeek, de, 225.
Spauden, Antoine de, échevin de Saint-Pierre lez Maestricht, 87, 88, 98; — Godenul de, échevin de Maestricht, 57, 58, écoutète, 60; — Paul de, 75, 81; — Paul de, échevin de Maestricht, 81, échevin de la prévôté de l'église Saint-Servais à Maestricht, 136.
Spauer, von, 278.
Spaum, Roger de, 105.
Spauwen, 232.
Spauwen, Godenul de, 106.
Spelman, Jean, 112.
Spies-Bullesheim, von, 264, 269; — Adam, chevalier de l'Ordre Teutonique, 225.
Spilmans, Barthélémi, 140.
Sprolant dit Draeck, Jean de, échevin et écoutète de Sluysen, 140, 141.
Sproncks, Jean, 104.
Spuenen, Antoine, 399.
Stael van Holstein, von, 270.
Stahremberg, Marie Eve Sophie comtesse de, 15.
Stain Charles de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 214.
Stalbergen, Jean de, conseiller de la cour de Gueldre, 324, 341, 345, 359, 360, 371, 373, 384.
Stas, Herman, 129; — Nicolas, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 103.
Starhemberg, von, 296.
Stauffenberg, von, 282.
Stay, Pierre op ten, 32; — Thierry, van de, 37.
Steenen, baron von, grand-commandeur de l'Ordre Teutonique, 232.
Steenhuys de, 225; — Henri de, bailli de Grave, 393; — Jean de, commandeur de Gruitrode, 225.
Stein, Antoine de, chevalier de l'Ordre Teutonique, 246; — Charles de, commandeur de Fouron Saint-Pierre 246; — Guillaume de, chevalier de l'Ordre Teutonique, 246; — Wolfram de, 246.
Stein zu Offingen, von, 290.
Stein zum Rechtenstein, von, 290.
Steinen, baron von, grand-commandeur de l'Ordre Teutonique, 220, 236
Steinkallenfels, von, 267.
Stellen, Herman, 134.
Stene, Wirair inden, échevin de Meer et Bolre, 121.
Steprod zu Hönningen, von, 269.
Sterfs, Hubert, échevin de Sussen, 130.
Steurens, Laurent, 21.
Steyne, Elise de, 66; — Libert de, 66; — Mathieu, chanoine de Saint-Barthélémi à Liége, 61, 62, 143, 144; — Mathieu de, receveur du chapitre de Saint-Servais à Maestricht, 99.
Stockhem, 314.
Stockhem, de, 225.
Stockroede, Jean de, 90.
Stommel, Pierre, guardien des Franciscains de Ruremonde, 331, 332.
Stoppelman, Nicolas, 399.
Stoter, Simon, 65.
Stox, Jean, 116.
Stralen, 153.
Stralen, de, 225; — Jean de, 16, 17; — Pierre de, 399.
Streithagen, de, 225, 256; — Gérard de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 259; — Marie Richmonde de, prieure de Wenau, 260; — Martin de, 260; — Martin de, commandeur

Digitized by Google

de Fouron Saint-Pierre, 256.
Strithagen, von. 298; — Gérard de, écuyer, 163.
Stroedecker, Gautier der, 133.
Struyfs, Marguerite, 142.
Stryker, Jean, 83.
Strykers, Ode, 127.
Suetendael, Gérard de, 162.
Sulsbach, Ernestine Elise de, 14; — Théodore, comte palatin de, 14.
Susschen, Jean de, 130; — Thierry de, échevin de Sussen, 130
Sussen, 129, 130.
Susteren, 12, 137, 254, 317, 333, 340.
Suyghen (Susghen). Nicolas, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 164.
Swagerman, Pierre, 398.
Swalenborch, Nicolas, 93.
Swane, Arnoul van den, 79.
Swanenberch, Jean, 104.
Sweyen, Jeanne, 37.
Swinnen, Pierre, échevin de Sluysen, 141.
Swolgen, 19, 25, 37, 42, 48.
Swysen, Henri, 140.
Syffelart, Jean, échevin de Heugem, 73.

Tant, Guillaume, échevin de Heugem, 73; — Jacques, échevin de Heugem, 137; — Pierre, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 100, 114, 115.
Tapyn, Sébastien, 163, 170, 173, 177—179, 188, 190.
Tappeneys, Guillaume, 131—144.
Taubens (Tauboens, Taupens), Remi, échevin de Vleytingen, 56, 87, 103, 113, 124, 129, 132, 135.
Tauboens, Gérard, 135; — Moes, échevin de Vleytingen, 139.
Taupens, Gérard, 87.
Tax, Marie Gérardine Jeanne, 37.
Tegelen, 317, 333, 342—346, 379, 399.
Terteren, Arnoul de, 91.
Tharys, Henri, maître de la gilde des brasseurs à Maestricht, 123; Marie, 103; — Metta, 103.
Thees, Jacques, 142, 143.
Théodoric, évèque d'Esthonie, suffragant de Liége, 222.
Thieneren, de, 142.
Thiennes, de, 288.
Thierry II, seigneur de Fauquemont, 426.
Thoer, Nicolas de. 166.
Thomen, Jean, échevin de Ruremonde, 337.
Thorn, 12, 259, 296.
Thumberg zu Bodenheimb von, 276.
Thuringue, Conrad landgrave de, grand-maître de l'Ordre Teutonique, 218.
Thurn und Valsassina, 278.
Thijssen, Gertrude, 37.
Tielmans, Jean, échevin de Sluysen, 240.
Thienray, 25, 37, 42—48.
Tilmans, Jean, échevin de Sluysen, 140.
Toledo, Ferdinand de, 167, 168, 170.
Tongeren, Léonard de, 312, 341.
Tongres, 86, 103, 122, 140.
Tonnissen, Hélène, 37.
Tour d'Auvergne, Jacques Léopold Charles Godefroid de la, prince de Bouillon, 15.
Trente, concile de, 431.
Trèves, 9, 285.
Tricht, Jean de, échevin de Sus-

Digitized by Google

sen, 130; — Smeken de, 314.
Trosdorf, 275.
Truchses von Pommersfelden, 283.
Tulenere, Guillaume, 137.
Turin, 15.
Turnhout, 154, 167.
Tyloy, Pierre, échevin de Maestricht, 89-90.
Tynnen, Jean, échevin de Sluysen, 140; — Lambert, échevin de Sluysen, 140, 144

Ubach, 259.
Udenberch, Guillaume d', 127; — Jean d', 90, 127.
Ulner von Dieburg, 277.
Uniontown, 29.
Ursins, Louise des, comtesse de Rosemberg, chanoinesse de Thorn, 296; — Philippe des, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 295-297.
Utrecht, 206, 223, 224, 415.

Vaerwelle, Barthélémi de, échevin de Maestricht, 144, échevin de Lenculen, 145; — Godart, 144.
Valckenborch, Jean de, échevin de Lenculen, 53.
Valckenburg, de, 225.
Valdes, Francisco, 153.
Val-Dieu, 239 240.
Valenciennes, 384.
Valkenburg, René de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 214, 217, 245.
Valkenborch, René de, 68, 69, 76.
Valle, Nicolas le jeune (Joncloes), échevin de Meer, 107.
Vallen, Pierre, 12.
Vasseur de Guernonval, de, 288.
Vastraetz, Henri, 103.
Vaytz, Michel, 146.
Veels, Gérard van den, échevin de Heer, 98.
Veer, Antoine, 166.
Veghel, 37.
Velbruck, Charles von, 17, 261, 297, 298.
Velbruck zu Garrath, von, 276.
Velbruggen, von, 17.
Velden, 37.
Veldts, Gérard van den, échevin de Heer, 119.
Veldwezelt, 96.
Velen zu Velen, von, 294.
Venlo, 46, 153, 309, 311, 316, 320—325, 328, 329, 331, 345, 346, 349, 352, 359-362, 373, 376, 378—380, 382, 384—387, 392, 397, 400, 403, 404, 407.
Venlo, Jean de, fondeur de cloches, 16, 17.
Venray, 23, 25, 37, 46.
Vernenholt (Veernenholt), Erard van den, 68, 80, 130; — Erard van den, écoutête de Saint-Pierre lez Maestricht, 87, 88, 98, 112.
Versleyen, Jean, 37; — Wendelini, 37.
Verwelle, Barthélémi, 96.
Vienne, 255.
Vierlingsbeeck, 37.
Viertoernen, René de, 136.
Villahermosa, duc de, 431, 432.
Vinck, Jean, 119.
Virmund, von, 297, 298.
Virmund zu Nordenbeeck zu Neersen, von, 286.
Vischel (Wischel), 264.
Visé, 77, 79, 152, 162.
Visscherweerd, 312.
Vissen, Pétronelle, 37.
Vlecken, S., curé de Horst, 33.
Vlekart, Jean, 72.
Vleyschouwer, Lambert, échevin de Sluysen, 140.

Digitized by Google

Vleytingen, 55, 86, 87, 102, 113, 118, 124—126, 128, 132, 135, 139.
Vleytingen, Barthélémi, échevin de Sussen, 130; – Daniel de, 59.
Vliege Jean, échevin de Meer, 107, 121.
Vliegen, Jean, 110.
Vlodrop. Godart de, doyen d'Aix-la-Chapelle, 96.
Vlyedermale. Gautier de, 72.
Voechs, Léval, 90; — Mathias, 90; — Noelman, 90, 122, 127.
Voeren, Lambert de, 229.
Vogt von Elspe, 280.
Volbuycks, Nicolas, 111.
Volkra, von, 296.
Volquyn, Thierry, chanoine de l'église Saint-Servais à Maestricht, 52, 58, 59, 65.
Vordekens, Marguerite de, 52.
Vorse, Martin de, 83.
Vos, Henri, échevin de Sluysen, 140, 144; — Théodore de, 36.
Vosterman, Gérard, 399.
Vreen, Engelbert, chanoine et chantre de l'église Saint-Servais à Maestricht, 164.
Vrencken, Jacques, 314.
Vridaichs, Henri, 117.
Vrymersum, de, 225.
Vucht, 205, 223, 253, 267.
Vulbuyts, Nicolas, 87.
Vullings, Pétronelle, 37.
Vyerhellers, Herman, 53.
Vylen, Jean van der, 128.
Vyncken, Jean, 117.

Wachtendonck, 311.
Wachtendonck, de, 225, 266, 274; — Sibert de, chanoine de l'église St Servais à Maestricht, 118.
Wachtendonck zu Germenzeel von, 267.
Wachtendonck zu Kirckenbeck und Broich, von, 294.
Waengiaerts, Lambert, échevin de Sluysen, 140.
Wagemans, Pierre, 110.
Wal, de, 225; — G. baron de, chevalier de l'Ordre Teutonique, 227.
Walbott von Bassenheim, 274, 278, 294.
Walderdorff, von, 277.
Walenrode, Jean de, prince-évêque de Liége, 241.
Walen, Jean de, 51.
Walmerode, 257.
Walpot von Bassenheim, Henri, maître de l'Ordre Teutonique, 204.
Walram II, seigneur de Fauquemont, 424—426.
Walram, duc de Limbourg, 228, 302.
Walram IV, duc de Limbourg, 230.
Wamésius, Frédéric, chapelain de l'église Saint-Servais à Maestricht, 164.
Wandhofen, von, 270.
Wangartz, Lambert, échevin de Sluysen, 144.
Wange, 121; — Gérard de, échevin de Meer, 107.
Wanghe, Wiric van, 110.
Wanssum, 24, 25, 32, 37—41, 45.
Warelles, de, grand-écoutète de Liége, 157.
Warfusée, Godefroid de, seigneur d'Ordenge et de Kerckem, 244.
Warwellis, Barthélémi, 62—64; — Barthélémi, échevin de Lenculen, 91, 101, 105, 132; — Godart, échevin de Maestricht, 124 échevin de Lenculen, 95; — Godefroid, échevin de Lenculen, 53, 73, 84, 91, 92, 95.

Digitized by Google

Wassenaer, de, 225.
Wassenaer de Warmont, baron de, 284, grand-commandeur de l'Ordre Teutonique, 241.
Wassenborch, Gaspar de, chanoine de l'église Saint-Servais à Maestricht, 164.
Weeckman, Amien, échevin de Cadier, 131.
Weert, 37, 68, 153, 154, 309.
Weert (Weirt, Weerts), Guillaume, échevin de Vleytingen, 56, 87, 103, 113, 124, 129, 132, 135, 139.
Weert, Jean de, 85.
Weerts, Guillaume, 55.
Wegescheide, Jean, 112
Weichs, von, 297, 298.
Weiler, von, 283.
Weinis, Marie von, 248.
Weirt, Obrecht der, échevin de Sussen, 130.
Well, 23, 32—37, 325, 326.
Weltz, von, 296.
Wendt, von, 286.
Wendt zu Holzfeld, von, 294.
Wenmeker, Guillaume, 117.
Wenne, Jean, 97.
Werde, Gérard de, 107.
Werminghausen, von, 281.
Werst, Henri de, 245.
Westerholt zu Alst und Lacke, von, 294.
Westerholt zum Lembeeck, von, 294.
Westernach, von, 290.
Wevorden dit Droif, von, 269.
Weyenhorst, von, 269.
Weyers, Henriette Antoinette, 37.
Weyms, Lambert, prêtre de l'Ordre Teutonique, 240.
Wido, sénéchal de Walram duc de Limbourg, 302.
Wied, Herman de, archevêque de Cologne, 315.
Wiesenthan, von, 283.
Wigart, Philippe, 140.
Wilre, Herman de, 302.
Wils, Winand, 127.
Winckel, Thomas in den, 404.
Winckelhausen, von, 258, 262, 292.
Wincken, Arnoul, 134.
Winnenberg, von, 273.
Winters dit Doeyssen, Jacques, 398.
Wissem, 275.
Witthem de, 251, 252, 271.
Wittem, Marie de, épouse d'Arnold de Ghoor, 250.
Woegen, Mathieu van der, 143; — Pierre van der, 116.
Wolf, Thierry, échevin de Maestricht, 89, 90.
Wolf Godart in den, 62.
Wolff-Metternich zur Gracht, von, 276, 280, 298.
Wolmerinckhusen (Wolmerinckshausen), von, 273.
Womis, Guillaume de, 302.
Wyck, Ode de, 85.
Wyen, Paul, 96.
Wyer lez Hoensbroeck, 250.
Wyere, Jean van den, 101.
Wylack zu Wenge und Neuenhoven, von, 294.
Wylich, von, 262, 294.
Wylich zu Grondstein, 269.
Wylick, Etienne, 32.
Wylre, André de, 21; — Gautier de, échevin de Pietersheim, 143; — Hubert Frédéric Hyacinthe de, seigneur de Hegum, 21; — Jean Bertrand, seigneur de Hegum, 21; — Wolter de, échevin de Pietersheim, 142.
Wynands, Goetkem, 68; — Guillaume, 105; — Jean, 131, 144; — Matilde, 105; — René, 145.

Digitized by Google

Wynants, Jean, 143.
Wynantz, René, 90.
Wynen, Sibille, 37.
Wyngarde, Florent van den, 71, 139; — Guillaume van den, 71.
Wynhoven, Antoinette Louise, 37; — Cornélie, 37; — Pierre, échevin de Wanssum, 48, 49.
Wynkelspronck, Mathias, 108.
Wytenhorst le jeune, drossard de l'ammanie de Monfort, 380, 384; — Jean de, seigneur de Horst, drossart du pays de Kessel, 312—317, 380, 384, 385, 387; — Jean, son fils, drossard de l'ammanie de Montfort, 380, 384.
Wytte, Godart, 105.

Xhénémont, Guillaume de, abbé du Val-Dieu, 239.

Ylias, Jean, 133.
Yserman, Antoine, écoutète de Maestricht, 86, 94, échevin de la prévôté de Saint-Servais à Maestricht, 136, échevin de Saint-Pierre lez Maestricht, 87, 98; — Giselbert, échevin de Saint-Pierre lez Maestricht, 112.

Zadelmeker, Macaire der, 59.
Zammen, Gérard, maïeur de la cour censale du chapitre de Notre-Dame de Tongres à Rosmeer, 98.
Zanders, Jean, 106, 120; — Jean, échevin de Meer; — Pierre, 106, 107, 110; — Pierre, échevin de Meer-Bolre.
Zemkens, Louis, maïeur de la cour censale du chapitre de Notre Dame de Tongres à Rosmeer, 127; — Louis, son fils, 127.
Ziegenhayn, 10.
Zielen, Corneille, 90.
't Zievel, Anne de, épouse de Jean Dobbelstein-Doenraad, 258; — Gosuin de, commandeur de l'Ordre Teutonique, 248, 249; — Guillaume de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 248, 249; — Henri de, 256; — Isabelle de, chanoinesse de Saint-Gerlac à Houthem, 254, 255; — Lutgarde, abbesse de Susteren, 254; — Jean de, 248, 255; — Jean de, commandeur de Fouron Saint-Pierre, 218, 254.
Zinzendorf und Pottendorf, von, 296.
Zuderman, André, chanoine de l'église Saint-Servais à Maestricht, 69.
Zusschen, René de, échevin de Pietersheim, 143.
Zutphen, 365.
Zuynlonck, Herman, 69.
Zwieffel, von, 261, 273.
Zwieffel zu Wissen und Sultz, 276.
Zyben, Chrétien, 51.
Zyelen, Jean, 118; — Marguerite, 118.
Zylen, 54.

Digitized by Google

TABLE DES MATIÈRES.

I. De Heilige Goar, zijn eeredienst, kapel en Relieken te Meerloo, par M. J. JANSEN, curé à Meerloo 3

Kerk van Sint-Goar en zijne HH. Relieken . . 8

Landsheeren van Sint-Goar 9

Beknopte stamlijst der landgraven van Hessen-Rheinfels-Rothenburg 14

Eeredienst van St. Goar te Meerloo 16

Klok te Meerloo 16

Altaar der Heiligen Hieronymus en Goar in de parochiekerk van St. Jan den Dooper te Meerloo. 18

Kapel van Sint-Goar aan het moleneind te Meerloo. 19

St. Goars-kapel sedert de Fransche Overheersching 24

Bijlagen 31

II. Petrus van Loon, pastoor van Wanssum, en zijne stichtingen voor den arme, par le même. 38

III. Schepenbrieven van het kapittel van St. Servaas te Maastricht (Vervolg) par Dr. P. DOPPLER. 50

IV. Het beleg van Maastricht door Parma 1579, par H. DYSERINCK 147

V. Ordre Teutonique. — Histoire du Bailliage des Vieux Joncs et des 12 Commanderies qui en dépendaient, par LOUIS BARON DE CRASSIER . 197

Digitized by Google

Préface 199
Introduction historique.
Chapitre I. L'Ordre Teutonique en général . . . 204
§ I. Histoire 204
§ II. Conditions d'admission d'un chevalier. 208
§ III. Du costume 211
§ IV. Héraldique. 213
Armes de l'Ordre et de la Grande-Maîtrise. 214
Armes des Chevaliers. 216
Armes des Commandeurs 217
Armes des Grands-Commandeurs . . 219
Chapitre II. Le Bailliage d'Alten Biesen ou Vieux Joncs 222
§ I. Origine et progression 222
§ II. Conditions d'admission d'un chevalier . 224
§ III. Cérémonies de réception d'un chevalier . 225
La Commanderie de Fouron Saint-Pierre 228
Chapitre I. Origine de la Commanderie 228
Chapitre II. La Seigneurie et ses rapports avec le Commandeur. 230
Chapitre III. L'église et les dîmes 239
Chapitre IV. Les Commandeurs de Fouron Saint-Pierre pendant le XIVe siècle . . . 244
I. Bronckhorst 1230 244
II. Godefroid de Kerckhem 1320—31 244
III. Renier de Valkenburg 1331—1342. . . . 245
IV. Charles de Stein, mort le 5 avril 1371 . . 246
Chapitre V. La Commanderie pendant le XVe siècle. 247
I. Henri von Havert 1418—1423 247
II. Guillaume van 't Zievel 1467. 248
Chapitre VI. Les Commandeurs durant le XVIe siècle. 250
I. Jean van Ghoor 1543—1546 250
II. Thierry von Pallant 1546—1551 252
III. Jean de Cortenbach 1557—1566. 253
IV. Jean van 't Zievel 1567—1572 254
V. Renier de Mérode, Statthalter, 1572—1573. 255
VI. Martin van Streithagen 1573—1575 256
VII. Frambach Bock van Lichtenberg 1580—1585. 256

Digitized by Google

Chapitre VII. Les Commandeurs durant le XVIIe siècle 258
I. Dietricht van Landsberg 1601—1604 . . . 258
II. Jean d'Eynatten, 1604—1606, Schaffner . . 259
III. Gérard van Streithagen 1607 260
IV. Guillaume von Metternich .... à 1631 . . 261
V. Guillaume Quadt de Beeck 1631—1661 . . 261
VI. Ferdinand von Rolshausen 1663—1670 . . 264
VII. Bertram Wessel von Loë 1676—1678 . . 266
VIII. Guillaume Thierry baron von Kolff 1678—1682 268
IX. Rutger Caspar baron von Schöller 1683—1686 270
X. Ambroise Joseph de Hornes 1691—1692. . 271
Chapitre VIII. Les Commandeurs pendant le XVIIIe siècle 272
I. François Emmerich Baron von Reiffenberg 1692—1715 272
II. Philippe Emmerich von Eltz 1715—22. . 274
III. François Gérard Egon Baron de Cortenbach 1722—1733 275
IV. Damien Baron von Sickingen, 1743 . . . 277
V. Raymond Casimir Comte von Lamberg 1747—1756. 278
VI. Clément Auguste Baron von Plettenberg 1756—58 278
VII. Wennemar Arnold Théodore Baron von Hövel von Sölde 1758—1761. 281
VIII. François Lothaire Horneck von Weinheim 1761—1767 282
IX. François Henri Comte von Hoensbroeck 1768—1770 283
X. François Baron von Kolff von Vettelhoven 1771—1779 286
XI. Théodore François de Croix 1779—1781 . 288
XII. Henri Baron von Eyb zu Neudettelsau 1781—1783. 290
XIII. Henri Jean von Droste-Hulshof 1785—1792. 291

Digitized by Google

XIV. Joseph Franz Antoine Arnold, Comte von Schaesberg 1792—1794 293
XV. Philippe Comte von Ursini und Rosemberg 1794—1796 295
XVI. Joseph Baron von Bentinck 1796—1798 . . 297
Chapitre IX. Fin de la Commanderie 1798 . . . 299
Annexes 301
VI. Bijdrage tot de geschiedenis der hervorming in het Overkwartier van Gelderland (1543—1568) (Roermond, Venlo en omstreken), par Dr. J. S. van Veen 309
VII. Dr. Petrus Paulus Maria Alberdingk Thym, hoogleeraar te Leuven, par Edm. van Wintershoven. 415
VIII. Miscellanea par J. K(leijntjens S. J.) . . . 423
IX. Table alphabétique 440

Digitized by Google

CARTE ET PLANCHES.

Carte: Beleg van Maastricht door Parma, Maart—Juni 1579 . . . . . .

1. Planche: Genealogie der familie Kessels, stammende uit Wanssum 37

2. Planche: Bastion voor de Tweebergerpoort te Maastricht, tijdens het beleg van Parma in 1579 180

3. Planche: Schets van het ravelijn voor de Tweebergerpoort volgens de gravure van Bauer. 181

4. Planche: Schets van het bolwerk opgeworpen voor de Tweebergerpoort volgens de gravure van Bauer . . . 183

5. Planche: la commanderie de Fouron Saint-Pierre . . 198

6. Portrait de Pierre Paul Marie Alberdingk Thym, professeur de Louvain 415

ARMES

des Commandeurs de Fouron Saint-Pierre.

CORRIGENDA.

p. 98 Sluyman lire: Sluysman.
„ 108 dorp Heer lire: Hees.
„ 115 Bemele lire: Bernelle.
„ 124 Weynt lire: Weyrt.
„ 133 Oeben lire: van Oeben.
„ 145 Gielse lire: Güls.
„ 272 Chapitre VI lire: Chapitre VIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 06818 5761

Digitized by Google

Digitized by Google